СЛОВАРЬ

РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ДРУГИЙ.

К—П.

Бібліотека В. Кобилянської

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

Комаров, М.Ф.

М. Уманець і А. Спілка.

ДОДАТОК ДО „ЗОРІ“ 1894 РОКУ.

ЛЬВІВ, 1894.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

II-55.801
2

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

К.

Ка = лиш, лише́нь, но. — А ну лиш! — Ході́мо лишень (С. З.). — Глиди-но!

Кабáкъ = шино́к, шинк (С. З.), здр. — шино́чок, (переважно такий, де разом з шинком і заїзд) — ко́рчма́, ко́ршма́, здр. — коршми́ця, ора́нда (Прав.). — А пъяниця-неробітниця, що день, що ніч пъє, а як прийде із шинку до дому мене молодую бъє. н. п. — Ще я був малим, як батько зве було, та каже: „Синку! На посудину та збігай по горілочку до шинку.“ В. Щ. — Як до церкви, то й ноги болять, а як до корчми, то і в боки взяв ся. н. пр. — Піп каже: ідімо до божниці, а пъяниця каже: ідімо до коршмиці. н. пр.

Кабала́ = нево́ля (переважно кріпацька). — **Взвести́ на себя́ кабалы́** = наклепáти на се́бе.

Кабали́стика = 1. жидівське мисти́чне тлума́чення библії.

2. д. **Волхвова́ніе.**

Кабали́ть, ся = повертáти, запродавáти, ся в нево́лю, занево́лювати. — Заневолив він наші землі, небавом і нас заневолить. Кн.

Кабáльный = кріпáцький, нево́льницький, нево́льничий.

Кабáльщина = нево́ля, кріпáцтво.

Кабáній = кну́ря́чий (С. З.), кабáнячий. — У його козляча борода, а кнурячий стан. н. п. — Кабаняча туша. С. З.

Кабáнъ = 1. зоол. Арег — кнур, вивалашаний — кабáн, здр. кабане́ць, кабанчá, одгодований в сажу — сажови́й кабáн. — **Ди́кій кабáнъ** = ди́кий кабáн, вепрь, здр. — ве́прик. — Здоровий, як кабан. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш. — Собака та перістий кабанець уся його худоба. Кн. — Вже і доглядав дід те кабанча, наче дитину. Кн. — Брат його вбив за того веприка, що в саду рив. н. к.

2. ски́ба або бри́ла льо́ду або ка́міню, (Д. **Глы́ба**).

Кабарга́, зоол. Moschus moschiferus = кабарда́. — У Запорожців шапки з сього звірка звали ся кабардинками. Ев.

Кабáцкій = шинкови́й, шино́цький, шинка́рський. — У шинкаря і міра і віра шинкарські. Кн.

Кабáчить = шинкарюва́ти.

Кабáчникъ, ца = 1. шинка́рь, шинка́рка, здр. шинка́рочка, корчма́рь, ка. — Шинкарь пъяницю любить, а дочки за його не оддасть. н. пр. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина! н. п. — По чарці та по чарці, останній шаг витрушує шинкарці. Гр.

2. пъяни́ця, гультя́й, ка, пія́к, пія́чка (що по шинках волочить ся).

Кабáчный = д. **Кабáцкій.**

Кабáшничать = по шинка́х волочи́ти ся, гультяюва́ти, пія́чити.

Каблу́къ = закаблу́к, підбо́р, підпя́ток. — Спіткнула ся та й упала, закаблуки поламала. н. п. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам (танцюючи) н. п. — Чоботи на високих підборах.

Каботáжъ = побере́жна плавба́.

Кабріоле́тка, кабріоле́тъ = кабрі́тка, (проста) — бідá, бі́дка. — Кабрітки вам не запряжу, бо треба до коваля — гайка загубила ся. Кн. — Поїхав бідою. С З.

Кабу́шка = голо́вка, га́лка (С. Аф. З.), гру́дка (кругла). — Головка сиру.

Кабы́ = як би́, коли́-б, коб, коби́ (Гал.). — Як би ковбасої крила, то щоб то за птах був! н. пр. — Як би мінї або сяк або так, як би мінї запорожський козак. н. п. — Коли б мінї, Господи, неділї діждати, то пі-

шла-б я до роду гуляти. н. п — Ой пішла-б я на музики, коб дав батько пъятака. н. п.

Кавалери́стъ = кавалери́ста, комо́нник (С. З.), коза́к.

Кавалері́йскій = кавалері́йський, кінний.

Кавале́рія = кавале́рия, ко́нниця.

Кавале́рникъ, рос. Passiflora Juss. = му́ченица. С. Пар.

Кавале́рская звѣзда́, рос. Tribulus terrestris L. = колючки́, якорці. С. Ан

Кавале́рскій = кавале́рський. — **К. цвѣтъ**, рос. Aquilegia vulgaris L. = голубки́, дзвоно́чки, о́рлики, оксами́т. — **К. шпо́ры**, рос. Delphinium consolida L. = сокирки́, польові́ сокирки́, комаро́ві но́сики, коса́рики, черевички, зозу́лїни черевички, гостру́шки, коси́рки, за́ячі у́шки. С. Ан

Кавардакъ = 1. мішани́на.

2. гу́ща, фус, фу́си. — На днї самий фус зостав ся.

3. розгордїяж, колотне́ча.

Ка́верза = ка́верза, частїше мн **ка́верзи** (С. З.), хви́глї (С. Ш.), ви́крутнї, підступи. — Там ваших каверз не вважають. Кот. — Це вже його хвиглї!

Ка́верзить = ка́верзничати, крути́ти, підстро́ювати, підко́пувати ся, зво́ди зво́дити. — Усе б добре було, коли б тільки він не крутив. — Усе зводи зводив: дїду накаже за мене, а мінї ка дїда. Кр.

Ка́верзникъ, ца = коверзу́н, ка́верзник, ця (С З), крутїй, ка. — Коверзун він, з батьків коверзун, на тому й зуби проїв, щоб за плечима людям шкодити. Кн.

Ка́верзничать = д. **Ка́верзить.**

Кався́къ, ком. Iulus terrestris = стоно́га.

Кавы́чка, частїше мн. **кавычки** = ла́пки (знак „ “).

Кага́лъ = кага́л (рада жидівських виборних, жидівська громада).

Ка́голка, пт. Anas marila = ка́чка (морська).

Кади́ло = 1. кади́ло, кадїння. — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

2. кади́льница, кади́ло. — Махає кадилом, а з його кадїння диму нема. Кн.

3. рос. Teucrium chamaedrys L. = чебре́ць лїсови́й, самоси́л. С. Ан.

Кади́льникъ, кади́льница = д. **Кади́ло 2.**

Кади́льный = ка́дний (С З.); кади́ловий. — Дим кадний. — Кадилова покришка.

Кади́ть = кади́ти (С. З.), кури́ти. — За чиюсь душу попи ладан закурили. Кн.

Ка́дка, ка́дочка = дїжка, здр. дїжечка (С. Аф. З.), ка́діб, ка́довб, ка́дуб (С. Л.), на тїсто — дїжа́ (С. Аф. З.), з покришкою і замко́м — бо́дня (С. З. Ш.), широка на білизну то-що — ба́лїя (С. Ш.), на воду — дїжка, відни́к, водя́нка (Чайч.), на квас і варево — квасни́к (Ман. Сп.), на масло, сир — фа́са, фа́ска, хва́ска (С. Ш.), на мед, найбільше з липи — ли́півка, широка і низенька — шапли́к, ширі́твас, пере́різ, зрі́зок. С. З. Л. — Хоч і повна дїжа, та не йде на ум їжа. н. пр. — По на добі знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Цебер води кринишної, хваску масла яровых корів. н. п. — От вам, хлопцї, липівка меду. Кн. — Олеся у комору та хутнїй до бодні. С. З.

Ка́дочникъ = бо́ндарь (що робить дїжки).

Кады́шка = д. **Ка́дка.**

Кадыкъ = д. **Ада́мово я́блоко 2.**

Кадь = ка́дуб, ка́дівб. (Теж саме, що й **Ка́дка**, д. це слово, тільки більша).

Каёмка, здр. сл. **Кайма́** = д. **Кайма́.**

Кажде́ніе = д. **Кади́ло 1.**

Каждодне́вный, но = щоде́нний, щоде́нно, що дня́. (С. З Л.). — Щоденная праця, щоденні турботи забрали у неї всю силу. Чайч. — Не що дня бредня, де коли й правда. н. пр.

Ка́ждый = ко́жний, ко́жен, ка́жний, ка́жен (Лїв. С. З Л.), жо́дний, жо́ден, жа́дний, жа́ден (Прав. С. Аф. З. Л), усяки́й (С. Л. Ш.). — Кожна людина своє лихо носить н. пр. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Кожен постачав зерна скільки умовлено. Кн. — Хто йде, жодного частує. н. о. — Урожай жадний год був хороший. н. о. — Ту пшеницю жоден год старцям роздавали. К. З о Ю. Р. — Усякий кулик до свого озера привик. н. пр. — **Ка́ждый ве́черъ, годъ, день, разъ** = що ве́чора, що ро́ку, що го́ду, що дня́, що де́нь, що ра́зу, раз-у-раз, раз по́ раз. — Як ти милий що вечора йдеш, та до мене голос подаєш. н. п. — Плачуть чорні очі що день і що ночі. н. п. — **Рѣши́тельно ка́ждый** = кажнїсїнький, жаднїсїнький. — Жаднїсїньке йому несе й везе С. Л.

Ка́жется, кажи́сь = здає́ть ся, ба́чить ся, ба́чця, либо́нь, ма́бу́ть. — Здаєть ся друже, а гадючку вкинув. н. пр. — Здаєть ся доволї терпів я в неволї. Руд. — Мене часто бере думка, чи то так здаєть ся, що була заплаче радість, а лихо сьміють ся. Аф. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота, від вітру валю ся. н. п. — На щоб, бачця, те згадувать. що давно минуло? К. Ш.

Казаки́нъ = капта́н, здр. капта́нок, козаки́н, коза́чка (Кн.), чума́рка, чеме́рка. — Хоч денежка в каптанї, то на сто рублїв чванї. н. пр.

Каза́къ = 1. коза́к, ласк. — коза́че́нько, поб. — козарлю́га. — Ой на горі та женці жнуть, а попід горою козаки ідуть. н. п. — Козаченько гарний, не ходи до Ганни, ходи до Марусі на білі подусі. н. п. — Васюринський козарлюга все пъє, та гуляє. н. п. — **Запоро́жскій каза́къ** = запоро́жський, низови́й, січови́й коза́к, низо́вець, січови́к. С. З.

2. ком. Tytiscus marginalis = козаче́к (С. З.), моска́лик.

Каза́рма = каза́рма, (у Запорожців) — курі́нь, (Гал.) — каса́рня.

Каза́рменный, каза́рмный = каза́рмовий, курінни́й.

Каза́ть = пока́зувати, вдава́ти, удава́ти. — **Каза́ть весёлый видъ** = удава́ти весе́лого. — Вдає з себе янгола, а в думці примів би — з'їв. Кн.

Каза́ться = 1. здава́ти ся, пока́зувати ся, ба́чити ся, вбача́ти ся, видава́ти ся, вдава́ти (С. Л.), подава́ти, (неясно) — мрі́ти, маячити, маня́чити, бованіти. — А як не бачиш того лиха, то скрізь здається любо-тихо. К. Ш. — Як стоїш оддалеки, то показується ся, мов то чоловік, аж воно камінь. Чайч. — Вдає мов чоловік там ходить. С Л. — На лиці наче б то чорний подає. Хар. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Ка́жется** і **Виднѣться**).

2. подо́бати ся. — **Э'та рабо́та ему́ не ка́жется** = ся робо́та йому не подо́ба́ється ся, не до вподо́би. (Д. ще під сл. **Нра́виться**).

Каза́цкій = коза́цький, коза́чий. — Не хотілось в степу в лісї козацьку громаду з булавами, з бунчуками збірать на пораду. К. Ш. — Степ та воля — козацька доля. н. пр. — Місяць — козаче сонце. н. пр. — **Каза́цкій можжеве́льникъ,** рос. Juniperus Sabina L. = яловець, мі́сячник (С. Ан.).

Казачёкъ = 1. козаче́к (здр. від сл. козак і крім того так звуть хлощів, що на послугах у панів, переважно в правобережній Україні).

2. коза́к, козаче́к (танець і музика до того танцю). — Як ушкварили козака, так аж земля гудить. — А ну лишень, заграйте козачка!

Каза́чина = 1. козаки́, коза́цство. — Неначе птахи чорні в гаї козацтво сьміливо літає. К. Ш. — Козацтво, як і давні київські дружини, складало ся з людей усякого стану. Бар. О.

2. коза́тчина (козацька країна).

Каза́чка = коза́чка.

Каза́чій = д. **Каза́цкій.**

Казёнка = 1. при́пічок. — На припічку сиділа, діткам кашку варила. п. п.

2. комі́рка, комірчи́на (С. З.), хи́жа, хи́жка (С. З.), спіжа́рня (Прав.).

3. каю́та на байдаках.

4. в гарма́тах і рушни́цях місце, де кладу́ть набо́ї.

Казённый = казе́нний, скарбови́й. — Покрав скарбові гроші. Лев — Це земля панська, а це — казенна. — **Казённая часть** = д. **Казёнка 4.**

Казйстый = показни́й.

Казна́ = 1. казна́, скарб. — Казна жалю не зна. н. пр. — Забравши усї скарби войськовиє, що старий Хмельницький зібрав. Л. Сам. — Которое вини половиця до скарбу нашого, а другая половиця укривжопому маєть бути заплачона. Ст. Л.

2. д. **Казёнка 4.**

Казначе́й = скарбни́к (С. З.), скарбівни́чий, (з рос.) — казначе́й. — Учинили з между себе скарбника войскового. Л. В

Казначе́йство = скарбни́ця, скарбо́вня (С. З.), скарбівни́ця, (з рос.) — казначе́йство. — Зостала ся скарбниця в цїлості. Л. В. — Я би, каже, захопив тую скарбівницю, та ще б таки того дня утік за границю. Руд.

Казначе́йша = казначе́єва жінка.

Казначе́я = казначе́я (Кн.), черни́ця, що доглядає манасти́рського господа́рства.

Казни́ть, ся = кара́ти, ся, стра́тити (С. З. Л.), скара́ти (С. З.), покара́ти, скатува́ти, на го́рло скара́ти, стя́ти, істя́ти. — Велїв Кочубея і Іскру на горло скарати. Пр. — Пропав, як кат істяв. н. пр. — Бабину дочку привъязав коню до хвоста, та й пустив у поле; так її скатували. н. к.

Казни́ться = му́чити ся, кара́ти ся. — Прости мене! Я каралась ввесь вік в чужій хаті... Прости мене, мій синочку! я... я твоя мати. К. Ш.

Казнохрани́тель, лище = д. **Казначе́й, ство.**

Казнь = ка́ра (С. Л.), кара́ння, скара́ння (С. Л.), стра́та (С. З. Л.) — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам кара́н б. маєт. Ст. Л. — Бог послав на людей кару — сарану та пошесть. — Голови обрублені... а по страттю, тїла їх лежали в позор людем. С. З.

Казо́вой = показни́й.

Ка́зусный = незвича́йний, надзвича́йний, ди́вний, чудни́й.

Ка́зусъ = пригода, ока́зия, сто́рия, ди́во, чудасія. — Не розберемо, що воно за пригода і як її росплутати: одно каже йти до попа, друге — до станового — бо воно

щось незвичайне, не довідоме нам. Кн. — Трапилась така оказия, що...

Кайма́ = 1. кра́йка (С. З. Л.), окра́йка, о́кравка, край, кро́мка (С. Л.). — Він з сукняних крайок килими робить. Кн. — Одірвав окрайку і підперезав ся. 2. рубе́ць.

Каймúть = зару́блювати (С. Аф.), підру́блювати, руби́ти, лямува́ти, облямо́вувати (С. З.), обво́дити. — Треба зарубити скатертину. — Шовком шила, золотом рубила. н. п. — Обвів той папірець смужкою, наче в книжці. Кн.

Какаду́, пт. Psittacus cristatus = какаду́, бі́лий папу́га.

Каково́ = 1. як, яково́. — Вам байдуже, а яково то нам було спини підставляти. Кн. — **Каково́ вамъ живётся** = як ся ма́єте? 2. ач! чи-ба́! чи ти ба́! — **Каково́! онъ уже око́нчилъ рабо́ту** = чи ти ба́! він уже́ доробúв! Чайч.

Како́въ = яки́й. — Яке коріння, таке й насіння. н. пр.

Како́й = яки́й. — Ци́гане, якої ти віри? — — А якої тобі треба? н. пр. — **Како́й нибу́дь** = яки́й не́будь, яки́й будь (Кн.), де́-який, де-не́-який, аби́ яки́й, сяки́й-таки́й. — Хоч би який небудь цїпочок, щоб від собак одбитись. — Сякий-такий майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Како́й-то** = яки́йсь. — Якимсь зїллям напоїла, то воно й минуло. К. Ш. — В свитині латаній дріжала якась людина. К. Ш. — Прийшов якийсь чоловік — не знаю, хто він.

Ка́корва, рос. Matricaria maritima = рома́н, ромéн, мару́на (С. Пар.).

Какъ = 1. як, як то. — Ізмерз, як пес, ізмок, як вовк. н. п. — Присохло як на собаці. Кн. — Як се трапилось? — Як то? можете ви тому віри няти. Чайч. 2. коли́, як. — Коли почую, скажу вам. — **Какъ бу́дто** = бу́цїм, на́че, нена́че, на́че-б, нїби, мов, не мо́в, либо́нь, ма́бу́ть. — Він так буцїм і нечув. — Народ наче його й не чує. Кн. — Нїби на сьвіт народилась, гралась, веселилась. К. Ш. — Неначе писанка, село, зеленим гаєм поросло. К. Ш. — **Какъ бишь** = я́к бо, я́кось, я́к бак, я́к пак. — Як бо його звати! от і з голови вискочило. Кн. — Як пак він казав? — **Ка́къ бы** = д. **Какъ бу́дто.** — **Ка́къ бы не та́къ!** = але́ ж бо, та ба́, де́ж пак, чому́ нї, чо́рта з два! — **Ка́къ бы то ни́ было** = як би там не було́, будь що бу́дь, хоч та́к, хоч та́к. — Як би там не було — я завтра піду. — Хоч так, хоч так — він винен. Чайч. — **Какъ быть** = що робúти, дїяти, чини́ти. — Ой сама я не знаю, що робити маю: чи брести, чи плисти — сама не вгадаю. н. п. — **Какъ ви́дно** = зна́ти, мабу́ть, либо́нь. — Знати, що він не нашого кодла. Кн. — Він мабуть хоче утїкти. — **Какъ вдру́гъ** = як о́сь, аж о́сь, коли ж це́, коли ра́зом, ра́птом. — Він собі анї гадки, аж ось надходить звістка, що... — **Какъ до́лжно** = як слїд, як тре́ба, як го́же, годи́ть ся. — Серце-козаче, небоже, чом ти не робиш, як гоже? н. п. — Все справили, як годить ся бути. Кн. — **Какъ мо́жно!** = хіба́ ж мо́жна, я́к то так, як мо́жна! — **Какъ мно́го** = яко́го бага́то. — **Какъ нибу́дь** = як не́будь, аби́-як, де́-як, сяк-та́к, аби́-то. — Зробив аби-як, та й думає, що гарно. Чайч. — **Какъ ни ка́къ** = не я́к, аби́ як, сяк-та́к, так чи ся́к. — **Какъ наро́чно** = як на те́. — Зовсїм нїколи, а тут як на те, ще й друге ділo приспіло. — **Какъ попа́ло** = аби́ як, як не́будь. — **Какъ прійдётся** = як прúйдеть ся, як тра́пить ся, до чо́го дійдеть ся. — **Какъ слѣ́дуетъ** = як слїд, як тре́ба, до ладу́, гара́зд, до́бре. — **Какъ ско́ро** = ско́ро, як тільки. — Скоро вернув він до дому, зараз зробив. Чайч. — Скоро забезпечено трактатами гряницю, за́раз починають ся втеки... К. Кр. — Ота́ман скоро прочув про се, зараз і послав двох козаків. К. З. о Ю. Р. — **Ка́къ-то** = 1. я́кось, я́кось-то. — Зайшов він якось до мене. — Чудно якось дїють ся між нами. К. Ш. 2. я́к-то, а са́ме. — Багато усяких квіток, як-то: кручені паничі, королїв цьвіт то-що. — **Какъ уго́дно** = про ме́не, як зна́єте, як завго́дно. — Про мене, робіть, як хочете. — **Не ка́къ** = зда́ється ся. — Здаєть ся то він іде́. — **Ка́къ такъ?** = я́к то? — **Та́къ какъ** = як, коли́. — Коли ти мінї кажеш, то вже й я не мовчати-му. — Як він так зробив, то нехай йому... — **Какъ то́лько** = тільки що і д. **Какъ ско́ро.** — **Ко́е какъ** = аби́ як, як не́будь, я́к так, так-ся́к. — Зробив аби як. — Сяк так на косяк, аби не по людськи. н. пр. — **Какъ е́сть** = зовсїм, цїлко́м.

Каламбу́ръ = при́кладка (С. Л.), ви́гадка (власне двозначний вираз). — Він здатний на прикладки.

Каламе́нковый = каламайковий. — Купив каламайковий пояс. — Жупан чи з китайки, чи каламайковий. С. З.

Каламе́нокъ = каламайка (вовняна тканина).

Каланча́ = ба́шта. — Вартовий з башти подав знак, що пожежа. Кн.

Кала́чики, рос. Malva officinalis = проскурки́, про́скурень, кала́чики.

Кала́чъ = кала́ч. — **Тёртый кала́чъ** = бува́лий, бува́лець, би́тий жак. — О, то битий жак! н. пр. — Був у бувальцях — знає, що кий, що палиця. н. пр.

Календа́рь = календа́рь, новоро́чник. — Віщував календарь, та в помийницю впав. н. пр.

Кале́ніе = розпіка́ння, гартува́ння (про метали), сма́же́ння (про овощ).

Калёный = розпе́чений, гарто́ваний (про метали), сма́же́ний (про овощ). — Гартоване залізо. — Оріхів київських смажених, полтавських пундиків пряжених. Кот.

Ка́ли = пота́ш (чистий).

Кали́беръ, кали́бръ = мі́ра, розмі́р (спеціяльно в арматній справі: розмір прогону ду́ла огнепальної зброї, також величінь куль).

Кали́льный = гартовни́й. — Його пекли на огні гартовному. Кн.

Кали́на, здр. **Кали́нушка** = рос. а) Viburnum Opulus L. = кали́на, здр. кали́нонька, б) V. Lantana L. = гордови́на, городови́на, горди́на, чо́рна кали́на. С. Ан. — Червоная калинонька на яр воду схилила ся. н. п.

Кали́тка = хві́ртка (С. Л.), хві́рточка, фі́ртка (С. Ш.). — Я за ним, та тільки добігли до воріт, а він шмиг у хвіртку, та й засунув. — Піп у хвірку, а чорт у дірку. н. пр.

Кали́точный = хві́ртковий.

Кали́ть, ся = 1. розпіка́ти, ся. — А він розпік залізо, та якось, забалакавшись, і вхопив ся рукою, аж зашкварчало.

2. гартува́ти, ся (С. Аф. Л.). — Ковалї кували, білее залізо гартували. н. п. — Гартували наче ту крицю. Кн.

3. суши́ти, сма́жити, ся (про овощ).

Ка́литься = випорожня́ти ся, вика́лювати ся.

Калку́нъ, калку́нка, пт. Meleagris gallopavo = инди́к, инди́чка. — Ходить, як индик переяславський. н. пр.

Калку́ній = инди́чий, индичи́ний. — Индичі яйця.

Каллигра́фія = красно́пись. С. Жел.

Калмы́къ = комли́к. С. Ш. — Пика як у комлика. н. пр.

Калмы́цкій = комли́цький.

Калори́метръ = тепломі́р.

Кало́ша = д. **Гало́ша.**

Калу́га = калю́жа, боло́то, багно́.

Калу́жница, рос. Caltha palustris L. = калюжниця, лата́тє, по́пики (С. Ан.), жа́бник (С. Пар.).

Калу́феръ, рос. Balsamita vulgaris або Tanacetum Balsamita L. = кану́пір. С. Ан.

Калъ = 1. кал, по́слід, гівно́ 2. гній.

Кальцини́ровать = перепа́лювати на ва́пну, ва́пнити. С. Пар.

Ка́льцій = ва́пник. С. Пар.

Ка́льщикъ = гартівни́к.

Кале́ка = калі́ка.

Кале́чить = калі́чити.

Кале́чный = калі́ка, скалі́чений, покалі́чений, калі́куватий. — Він трохи калі́куватий. Хар. Чайч.

Каля́канье = базі́кання, верзі́ння, патя́кання.

Каля́кать = базі́кати, баля́си, баляндра́си точити, верзти́, тереве́ні пра́вити, пати́кати. (Д. **Болта́ть З.**).

Каля́ки = базі́кання, баля́си, тереве́ні, баляндра́си (Д. **Болтовня́.**).

Ка́мбала, риба Plevronectes = ка́мбула, однооко, однобочка.

Каме́дь, Gummi = ка́медь. — **Вишнёвая каме́дь** = глей (С. Аф.), ґлей, часом павіть клей.

Каме́жникъ = каменище.

Камелёкъ = комі́нок (Кн.).

Камели́на, рос. Camelina = рижій. С. Ан.

Каменика, рос. Rubus saxatilis L. = камени́ця, костяни́ця. С. Ан.

Каменистый = камени́стий, каміня́стий (С. Л.).

Ка́меніе = каміння. — Як почав шпурлять камінням.

Ка́менка = 1. ка́мінь (чирінь з камнем в лазні).

2. пт. Motacilla oenante = сини́ця (особливої породи).

3. фарба Auripigmentum = золотоки́сть. С. Жел. Пар.

Ка́менный = камя́ни́й, каміннний. — **Ка́менная ли́па,** рос. Phillyrea latifolia = чере́мха. С. Ан. — **Ка́менная соль** = ка́мянка, камяна́, льодова́ сіль. — **Ка́менный домъ** = камяни́ця (С. З.), муро́ваний буди́нок. — **Ка́менное строе́ніе** = муро́вана буді́вля. — А там

близько був мурований стовп. п. к. — **Ка́менная стѣна́** = мур. С. З. — Грекович з того мешкання горою зашедши, крізь дах чрез мур спустив ся і утік. С. З. — **Ка́менный уголь,** Lithantrax = земляне́ вугі́лля.

Каменоло́мня = каменоло́мня, каменя́рня (Гал.).

Каменоло́мщикъ = каменоло́м, каменя́р (С. Пар.).

Ка́менщикъ = му́ляр (Прав. С. Л.), мурів|щи́к (С. Пав. З.). — Дивлячись, як мулярі тешуть цегли. Фр.

Ка́мень = ка́мінь, здр. — камене́ць, ка́міньчик, камінючка, поб. — камінюка, зб — ками́ння, камінюччя, каміняччя. С. Л. — **А́дскій ка́мень,** Lapis infernalis = пеке́льний ка́мінь. — **Драгоцѣ́нный ка́мень** = самоцьві́тний ка́мінь, самоцьві́т. — **Ка́мень преткновє́нія** = перешко́да, притичина. — **Краеуго́льный ка́мень** = основни́й, ку́тній, наріжний, ка́мінь. — **Ме́льничный ка́мень** = камінь млинови́й, жо́рен. — **Подво́дные ка́мни** = клипні. — **Точи́льный ка́мень** = брус, бруси́ (С. З. Ш.), точи́ло (С. Ш.). — Налі́г, як циган на точило. п. пр. — **Надгро́бный ка́мень** = надгро́бок. С. З. — (Дрібний к.) — жорства́, ринь, рінь, ріняк. — Стежки добре жорствою висипано. — Дно річки наповнене рінню або ріняками. Земл. — (З гострими краями) — скалкува́тий. — (Що лежить плитами) — плитни́й. — (Камінці для играшки) — кре́махи, кре́ймахи.

Каме́нье = ками́ння.

Каменѣ́ть = камяні́ти.

Ка́мешекъ = ками́нець, ками́ньчик, камінючка.

Камзо́лъ = камзьо́лка, ку́ртка, куци́на (без рукавів).

Камила́вка = 1. підка́нок (у ченців). С. З. 2. комила́вка (у попів).

Ками́нъ = комі́нок.

Камни́стый = д. **Камени́стый.**

Камни́ще = камінюка. — Гепнув по потилиці, неначе камінюкою.

Кампа́нія = похі́д.

Камфара́, Camphora = канхвора́.

Камфо́рка = 1. д. **Жаро́вня.** 2. канфо́рка. (Кн.).

Камы́шевый = комишо́вий, очере́тяний.

Ка́мышекъ = д. **Ка́мешекъ.**

Камы́шникъ = 1. комиші, очерети́. — Тут кинулись за ним, а він і подав ся в комиші. 2. пт. Parus biarmicus — очере́тянка.

Камы́шъ, рос. Arundo phragmites = очере́т, комиш, (молодий) — спича́к. — Косіть, братці, очерет, та й наварим вечерять. Косіть, братці, комишу, та й наварим кулішу. н. п.

Кана́ва = рів, рівча́к (С. З. Л.), кана́ва, фо́са (С. Ш.), (круг села) — дільниця, (щоб вода збігала) — ришта́к. — Іди фосу копати. С. Ш.

Кана́лъ = 1. кана́л, перекіп, кана́ва (рів, зроблений для злучення річок і озер, для осушки болот то-що). 2. прото́ка (в морі між двома берегами). 3. анатоміч. — жи́ла. 4. спо́сіб, за́сіб (Гал.).

Кана́льный = кана́льський. С. З. — Канальська робота, так звали козаки роботу на каналах.

Кана́льскій = паску́дний, леда́чий.

Кана́льство = паску́дство.

Кана́лья = пога́нець, паску́да (С. З.), леда́що (С. З.). — А над нею молодою поганець сьміть ся. К. Ш. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Пустив ся в ледащо. С. З.

Канапе́ = канапе́я, кана́пка.

Канаре́йка, пт. Fringilla Canarica = кана́рка, (самчик) — ке́нар.

Кана́тъ = кана́т, ли́нва, ли́на (С. З.), для порома — кодо́ла (С. З.), тягати копиці — во́лок. — Із стін кизікерменських линами в лотки запорожські поспускавши ся. Л. В. — Тільки виїхали на серед річки, як увірвала ся кодола і понесло пором.

Канва́, канве́йный = канва́, канво́вий.

Кандалы́ = кайда́ни, залізо, зако́ви, пу́то, (деревяні) — коло́дки, скрипи́ці, ди́би. — Одвага мед, вино пье, одвага і кайдани тре. н. пр. — Виростали у кайданах словянськії дїти і забули невольники чиї вони дїти. К. Ш. — Держати велено в кайданах. С. З. — Бути ж мінї у неволї, у залїзї, у заковах. н. п. — У пута кутиї не куй. К. Ш. — Тодї будеш знати, як будуть карати: і на ноги і на руки диби надївати. н. п. — В колодки позабивавши. С. З. — В кайдани та в скрипиці. С. З. — Вязали руки сирицею, а скували ніжки та скрипицею. н. п.

Канделя́бръ = сьвіти́льник. С. Пар.

Кандея́, кандея́ка = д. **Ендова́.**

Канды́къ, рос. Erythronium Dens Canis L. = собачки́. С. З.

Кани́кулы = вака́ції. — Син приїхав з школи на вакації.

Каникуля́рный, кани́кульный = вакаці́йний.

Канитель = тонка́ срі́бна або золота́ ни́тка для гаптува́ння. — **Тяну́ть канитель** = воловодити, марнувати час, затя́гати ді́ло. — Доти воловодив своїми обіцянками, доки мінї огидло й ходити до його. Кн.

Канифа́съ = ди́мка. С. Пар.

Канифо́ль = живи́ця (С. Аф. З. Л.), виварена з шпигинарю — калифо́нія.

Канона́да = стріля́ння з кількох гарма́т.

Канонёръ, канони́ръ = гарма́ш, пушка́рь. С. З.

Кано́никъ = крилоша́нин. С. Пар.

Кано́нъ = церко́вне правило і церко́вна пісня в честь яко́го сьвято́го або сьвя́та.

Кантони́стъ = москале́нко (салда́цький син), ко́трого вихо́вують для ві́йськової слу́жби.

Кантъ = 1. пісня хва́льна.
2. кант, ля́мівка, обля́мівка.

Кану́нъ = 1. передде́нь. — **На кану́нѣ** = в передде́нь, на переддні. — В переддень смертї ще підрізував стільники в пасїцї. Кн. — Се було на переддні. Гал. — **Кану́нъ база́ра** = підто́ржя. — **Кану́нъ Рождества́ Христо́ва** = бага́тий ве́чір, сьвя́т ве́чір, бага́та кутя́. — **К. Св. Крще́нія** = голо́дна кутя́. — **К. Но́ваго го́да** = ще́дрий вечі́р, меланки.
2. ко́ливо. С. З. — Почали обносити коливо — покійника поминати.

Кану́ра = 1. бу́дка, халабу́дка (для собак).
2. цю́пка (маленька кімната). — Се була цюпка не більше шести кроків вдовж. Фр.

Ка́нуть = 1. ка́пнути, кра́пнути.
2. пропа́сти, зни́кнути, потону́ти; мину́ти. — **Ка́нуть въ вѣчность** = потону́ти на ві́ки. Кн.

Кану́феръ = д. **Калу́феръ**.

Канцеляри́стъ = канцеляри́ста (С. З.), писа́рь, (нижчий) — підканцеляри́ста, підписа́рь, писарчу́к. — Третїй — підканцелярист із суда Скоробреха. Кот.

Канцеля́рія = канцеля́рия, писа́рня. — Не прогнївайсь, Олексїю, на нескладну річ мою, що я говорити сьмію про писарню ще твою. Раз мнї буть там довело ся... Але ж скільки там товкло ся за столами писарів! Кот.

Канцеля́рное, канцеля́рское сѣмя = 1. ком. Coccus — черве́ць.
2. сїпа́ки, сїпа́цький рід, сїпа́цьке ко́дло, чорни́льна ві́ра, душа́. — Посліпне сїпацьке кодло, тодї й правда на сьвітї буде. Кн.

Канюкъ, пт. Strix scops = ка́ня, поб. — каню́ка. С. З. — Чигає, як каня. н. пр. — Ой летїла канюка підстрелена з лука. н. п.

Канючить = канючити, цига́нити.

Ка́паніе = ка́пання, кра́пання, капіж (Сп.).

Ка́пать = ка́пати, кра́пати, накрапа́ти, капотїти С. Л. — Дощик, дощик капає дрібненько... Дощик, аж із стріхи капотить. н. п. — Крапнув дощик, та й нема. Чайч. — А сльози з очей тільки кап... кап... Чайч. — **Кро́вля ка́плетъ** = стріха протїка́є.

Ка́пелька = кра́пелька, капели́нка, капели́ночка, крапели́ночка. — Як бігла через гребельку, та вхопила водиці крапельку. н. к.

Капе́льный = краплúстий. С. З. — Та пішов дощик краплистий, та й уродив черчик черчистий. н. п.

Ка́пельный = малю́сенький, манюсенький, малїсенький, манїсенький. — Манюсенька дитинка. — Та малїсеньке соловятко по деревцю лазить. н. п.

Капитали́стъ = грошови́тий, багати́рь, ду́ка, дука́ч. — Набив кишеню — дукою — банкирем став. Кн. — Його батько грошовитий.

Капита́лъ = 1. гро́шi, грошва́, скарб, копита́л. — У його грошви — повні скринї.
2. сто́вп (С. Л.), йсте. — Росту ще не виплатив, а стовп само собою стоїть. С. Л. — Не тільки рост, а й исте пропало. Кв. — **Нали́чный капита́лъ** = готови́на, готови́к, гото́вi гро́шi, готівка (Гал.). — Готовини він має усього сто карбованців. С. Л. — Купив на готові гроші.

Капита́льный = 1. що нале́жить до копита́лу.
2. грошови́тий. — Він чоловік грошовитий.
3. конто́вний (С. З.), цінний. — Будинок у його конто́вний. Кн.

Капита́нъ = копита́н. — Як пъян, то й копитан, а як проспав ся, то й свинї злякав ся. н. пр.

Капишо́нъ = відло́га (С. З. Л.), ко́бка (С. Л.), богоро́диця (С. Ш.), у ченцїв — ка́птур. — Кобеняк з відлогою. С. З. — Ти накрив би голову богородицею, а то дощ як з решета. С. Ш. — Чорний каптур. К. Ч. Р.

Ка́пище = божни́ця (подольська). С. Ж.

Капка́нъ = самоло́в, ступи́ця, лабе́ти (С. З.), на дрібного звіра — ха́пка, ла́п-

ка, па́стка, на птиць — сїльце́. — Піймав ся в лабети. н. пр.

Ка́пли = ка́плї, кра́плї. — Дав мінї лїкарь якісь краплї.

Каплоу́хій = короткоу́хий.

Каплу́нить = скопи́ти (півня).

Каплу́нъ = скіпе́ць, каплу́н.

Каплю́жка, каплю́жникъ, ца = пьяни́чка (спільн. р.).

Каплю́шка = д. **Ка́пелька.**

Ка́пль = ка́пля, кра́пля, ця́та (С. З.), бри́зка, (жиру на водї) — ска́лка, здр. ця́тка і д. **Ка́пелька.** — Буду пити, нї краплї не впущу, тодї тебе я забуду, як очі заплющу. н. п. — Не має води нї цяти.

Ка́пнуть = ка́пнути. кра́пнути. — Дощик крапне, та й перестане.

Капо́тъ = хала́т, хала́тик (жіночий). — **У него́ капо́тъ въ карма́нѣ** = в кише́нї ві́тер гуди́ть.

Капри́зникъ, ца = вереду́н, ха (С. Аф.), вередій, вередни́к, ця, вига́дько, вига́дниця, перебе́ндя (С. Л.).

Капри́зничать = вередувати (С. Аф. З. Л.), вига́дувати (С. Аф.), витребе́нькувати (С. Аф.), комези́ти ся, бри́шкати, ґе́дзатись (С. Л.), химерува́ти, норови́ти ся, прймхати, перебе́ндювати (С. З. Л.). — Вередував, як в греблї біс. Кот. — Обід як обід, а вона ще почала витребенькувати. С. Аф. — Ще воно й комезить ся! Пиши, коли велять. Мир. — Витребенькує так, що й міри нема: і того дай, і сього не хочу. Чайч. — Коли б вони та не бісились, замовкли та не комезились. Кот. — Не перебендюй — бо так довго, солопію, — бо я горох сама, де схочу, там посїю. Гул. Ар.

Капри́зный = вередли́вий (С. Аф. З. Л.), вига́дливий (С. Аф.), примхли́вий (С. Л.), витребе́нькуватий і д. **Капри́зникъ.**

Капри́зъ, мн. **капри́зы** = вередува́ння (С. Л.), привере́ди, прймха, прймхи (С. З. Л.), но́рови, брик, витребе́ньки (С. Аф. З.), ви́тївки, ви́тїнки (С. Л.). — Була б тобі вередлива, так і не сказати: за її вередування нїкому й просьвітку нема. Чайч. — Се тільки все для примхи їм. С. З. — На його брик напав, що нїчим йому не догодиш. — У неї вже без витїнок не обійдеть ся. Чайч. — Це все дївочі витїнки. С. Л.

Капу́ста, кочанная капу́ста, рос. Brassica oleracea L. = капу́ста, мн. капусти́. — **Цвѣтна́я капу́ста,** Brassica oleracea Botrytis v. Pompejana L.; Cauliflora = кучерява капу́ста, цьвіту́ха, черво́на капу́ста. — (Порубана) — сїчена, кри́шена, шатко́вана капу́ста. — (Молода для посадки) — росада. С. З. — (Без качанів) — голена́та капу́ста.

Капу́стный = капу́стя́ний.

Капу́тъ = капу́т, кра́й, кіне́ць. — Як ударив, тут йому й кінець.

Капуци́нъ = 1. чернець католи́цький сьв. Франциска.

2. рос. Teucrium majus, Tropaeolum majus L. = красо́ля, красу́льки. С. Ан.

3. зоол. Simia capucina = ма́лпа (американська).

Капюшо́нъ = д. **Капишо́нъ.**

Ка́ра = кара, кара́ння, ка́рность. — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам каран б. мать. Ст. Л. — Май добру натуру, не приймеш карности на шкуру. н. пр.

Караби́нъ = карабин (коротка рушниця з широкою рурою).

Кара́бкаться = дра́ти ся, здира́ти ся, дра́пати ся (С. Л.). — Ото дереть ся скрізь по скелях, щоб тих кібців видрати. Чайч.

Карава́й = 1. хлїб (житний, кру́тий), буха́н, буханець (С. З. Ш.). — **Въ э́ту печь мо́жно посади́ть семь карава́евъ** = в сю пїчку мо́жна посади́ти сїм хлїбів. — **Карава́й хлѣба** = хлїб (один), буха́н хлїба. — Я собакам догожу, бухан хлїба іспечу. н. п.

2. круг, голо́вка. — **Карава́й сы́ру** = круг си́ру.

3. ба́бка пшени́шна на я́йцях і молоцї.

4. на весїллї — корова́й. — **На чужо́й карава́й рта́ не раззѣва́й, да свое́й зати́рай,** н. пр. = на чужи́й корова́й очей не поривай, а свій дбай. н. пр.

Карава́нъ = караван, ва́лка. — Коли ж на захід одкотив ся туман і рушив в дорогу свою караван. Пч. — Валка чумаків повертає з Криму.

Каравинъ = д. **Верблю́жье сѣно.**

Карага́нъ, Varietas canis vulpis = лиси́ця степова́.

Карага́тка, Anas rutila = ка́чка черво́на.

Карака́тица, Sepia officinalis = карака́тиця.

Кара́ковый = ка́рий, карогнїдий.

Кара́куля = кривуля, здр. кривулька, карлю́чка (про криве, незграбне писання або про криве дерево). — **Писа́ть кара́кулями** = писа́ти кривулями, карлючками, дря́пати, ґрамузгляти, ба́зграти. — **Кара́кули подмѣтныя** = якірцї (у Запорожцїв.) Ев.

Карáкуль = смýшок (з середнє-азийських овець).

Карáкушки, карáкушкомъ = рáчки. — А вже Охрім, на глум усім, пъяненький лїзе рачки. Гул. Ар.

Карандáшъ = карандáш, оловéць (С. Жел.).

Караніе = карáння.

Карантúнъ = калантúр. С. З.

Карапýзикъ = 1. карапýз, куцáн, куцáк, курдýпель, (про дїтей) — карапýзик, опéцок, котúгорошок.

2. Hister — комáха з породи хрущів.

Карáсь, риба Cyprinus carassius = карáсь, здр. — карáсик, зб. — карасúння (Хар. Чайч.).

Карáтель, ница = карáтель, ка. — Не чоловік він мінї, а каратель. Кн.

Карáть = карáти. — Тодї будеш знати, як будуть карати. н. п.

Караýлить = стерегтú, берегтú, вартувáти, калавýрити (Кр.), пильнувáти; чатувáти (Кр.). — Полягали усї спати, а менший став вартувати. н. п. — Він давно вже чатує на його. С. З.

Караýлка = сторóжка, калавýрня.

Караýлъ = 1. сторóжа, вáрта (С. З. Л.), калавýр (С. Л.). — Стоїть він, мов і справдї москаль на вартї. С. З. — Як ішов на варту, випив кварту, а як з варти — ще пів кварти. н. пр. — Гей кругом церкви сїчової та й калавури стали. н. п. — **Встунúть на караýлъ** = стáти на вáрту. — **Стоя́ть на караýлѣ, отбывáть караýлъ** = бýти на вáртї, вартувáти. — **Взять подъ караýлъ** = взяти під вáрту.

2. **Караýлъ!** = ґвалт! рятýйте! пробі! хто в Бóга вірує, рятýйте! — **Кричáть караýлъ** = кричáти пробі! на ґвалт кричáти, ґвалтувáти. — Кричить: пробі! її мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — „Ґвалт! Рятуйте — хто в Бога вірує“ — на дворі голос що є сили. К. Ш.

Караýльный = 1. вартовúй, вартівни́к, сторóж. — **Начáльникъ караýла** = вартівни́чий.

2. вартовúй, сторожевúй, калавýрний. С. З.

Караýльня = д. **Караýлка.**

Караýльщикъ = д. **Караýльный** 1.

Карачýнъ = кашýт, кінéць, смерть.

Карбýнкулъ = 1. кáмінь з гранáтової породи, Carbunculus.

2. нáдто шкодлúва болячка, карбýнкул.

Карбы́шъ, зоол. Mus cricetus = хомя́к. С. Жел. Пар.

Каргáль, пт. Anas tadorna = пирни́коза́, цирáнка (С. З.), чирúнка, здр. — чирúночка (С. З.). — Ой на ставу, на ставочку там плавають чириночки. н. п.

Кáрда = греблó (дротяна щітка, котрою чешуть вовну або льон).

Карéта = карúта, берлúн (С. Аф. З. Ш.), ..ридвáн (С. З.), карýца (С. З.). коч. — Іде шляхом до Київа берлин шестернею. К. Ш. — Ридваном їхав пан, а курява стовпом від коней та колїс зняла ся над шляхом. Б. Б.

Карéтникъ = 1. колїсни́к, стéльмах (Прав. С. З.).

2. возóвня, возівня (С. Аф.).

Карикатýра = карикатýра, потвóра (С. Л.), кривýнда (С. Пар.).

Кáрій = кáрий. — За карії оченята, за чорнії брови серце рвало ся, сьміялось, виливало мову. К. Ш. — **Съ кáрими глазáми** = кароókий. — Виростає — та й виросла Ганна кароока, як тополя серед поля, гнучка та висока.

Кáрканіе = кря́кання, крýкання.

Кáркать = кря́(а)кати, крю́(у)кати, кáвкати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон та й у лузї над водою. н. п. — Щоб на тебе ворони кракали. н. пр. — Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт. н. пр.

Каркашýнъ, рос. Aristolochia Clematilis L. = филїльник, филїйник, филóнник, хвалúльник. С. Ан.

Каркúнъ = рак (хвороба).

Кáркнуть = кря́(а)кнути, крю́(у)кнути, кáвкнути.

Кáрликъ, кáрло, кáрлица = кáрлик, ця, куцáн, куцáк, качáн, курдýпель. (С. З.).

Карлýкъ = карю́к, карýк (С. З.).

Карлýчный = карю(у)кóвий.

Карлýшина, рос. Rhamnus frangula L. = крушúна. С. Ан.

Кармазúнъ = кармáзин. С. З.

Кармазúнный = кармазúновий. — Гетману Сагайдашному прислав палатку свою кармазиновую. Л. В.

Карма́нный = кишéнний. — **Карма́нныя дéньги** = похíпна́ копíйка.

Карма́нецъ, карма́нчикъ = кишéнька.

Карма́нъ = кишéня. С. З. Л. — (У жінок, привъязаний зверху) — карма́н. — Клади руку в кишеню, та виймай грошей жменю. н. п. — Всї кишенї вертає, аж там грошей вже чорт має. н. п. — Хоч ми й брати, та кишенї наші не сестри. н. пр. — Чи бач які роскоші, а в кишенї чорт ма грошей. н. пр. — **У негó карма́нъ жúдокъ, пустъ,**

то́нокъ = у його в кише́нї пу́сто, ві́тер гуде́. — **У него́ тугъ карма́нъ** = у його мі́цна кише́ня (багатий та скупий). — **Держи́ карма́нъ!** = наставляй кише́ню! овва!, не ді́ждеш! чо́рта з два́! — **У него́ то́лстъ, густъ карма́нъ** = у його по́вна кише́ня. — **Набить карма́нъ** = напха́ти кише́ню, забагатіти. — **Не по карма́ну** = не по гро́шах, не вистача́є гро́шей. — **Это вскочитъ въ карма́нъ** = се вліз в копійку (дорого обійдеть ся).

Карма́шекъ = д. **Карма́нецъ**.

Карми́нный = кармази́новий, бака́новий.

Карми́нъ = кармази́н, бака́н (С. Ш). — Зоря загоріла ся рожевим сьвітом і обливала хату, немов вона була кармазином обмазана. Мир.

Карнава́лъ = ма́сниця (у кателіків), власне запуст, пу́щання на ма́сниці.

Карни́зъ = карни́з (С. Л. Пар.), під дахом — піддаш́ок, підкри́шок, коло печі — прим'у́рок.

Ка́рповый = ко́роповий, сазано́вий.

Карпъ, риба Cyprinus carpio = ко́роп, особливої породи — саза́н. — Вісїм хур провадив риби; там був оселедець, лящ, сазан. (Макар.)

Карре́ = бата́ва, батова́. С. Аф

Ка́рта = ка́рта, здр. ка́ртка, (географічна) — ка́рта, (гал.) — ма́па. — **Ка́рта пико́вая, тре́фовая, бубно́вая и черво́нная** = вино́ва ка́рта або вино́, жиро́ва ка́рта або жир, хрести́, дзвінко́ва ка́рта або дзві́нка, чирво́ва карта або чи́рва.

Карта́вить = гаркави́ти. С. Аф.

Карта́вленіе = гаркави́ння. Кн

Карта́вость = гаркавка.

Карта́вый, ая = гаркави́й, гаркава́ (С. Аф.), гаркаве́ць, гаркуша, гаркавка.

Картёжникъ, ца = ка́ртник, ця (С. З), картівни́к, ця, картя́р, ка. — Тут-то карткники гультаї нехай научать ся. Кіев. Ст. — Ознаймив товаристу картникам, тихо в карти грався. Л. В. — Ой як був він не жонатий, то то був гуляка! і пьяниця і картівник, козак забіяка. н. п.

Картёжничать = у ка́рти вкида́ти ся (Чайч.), ка́ртничати.

Картёжный = картя́рський.

Картёжъ = картя́рство.

Карте́чь = карте́ча.

Карти́на = карти́на, о́браз, малюва́ння. — Гарним малюванням стїни обвішані. К. Д. С. — Дивне малювання ожило на полотнї. Лев. — Живий образ старославянського віча доховав ся в старочеськім „Суд Любушї". Бар. О.

Карти́нка = малю́нок, образо́к, ку́нштик. — Оповідання про комах. З 45 малюнками — О. Степовика. К. 1882 р. — І у Ромнї з кунштиками книжечку купила К Ш.

Карти́нный = карти́нний, образо́вий; мальовни́чий.

Карти́шки = ка́рточки.

Карто́нъ = карді́н.

Карто́фелина = картопли́на, картопели́на (Чайч.), здр. картопели́нка, картопели́ночка.

Карто́фель, рос. Solanum tuberosum L. = карто́пля, карто́шка, карто́хля, (по де куди) — бараболя, барболя, иньколи теж, хоч і рідко — бу́льба, з рожевою шкуркою — поли́въяна карто́пля, самий овощ, що не вживаєть ся — бу́бляхи. — Огірки поїли свинї і картошки зрили. С З — Пішов же я до дівчини — велять мінї сїсти, дають мінї бараболї нечищені їсти. Я на тиї бараболї бісом поглядаю, на полиці вареницї очима проймаю н. п.

Карто́фелька = карто́пелька, бараболька. — А на Сїчі мудрий Німець картопельку садить. К. Ш.

Карто́фельный = карто́пля́ний.

Ка́рточка = ка́ртка, ка́рточка.

Ка́рточный = ка́ртовий.

Карту́зъ = 1. па́чка. — **Карту́зъ табаку́** = пачка тютюну́.

2. карту́з (Лїв.), кашке́т (Прав.). — Тим я і пізнала, що по сивій шапцї, а хоч не по шапцї, та по картузочку, а в мого милого брови на шнурочку. н п — Усї в шапках, а він один в кашкетї.

Каруселль = ре́лї, крутілка, крутьолка. С. Л.

Карша́ = корч, частїше мн. корчі́. — За корчами не можна проїхати, скрізь позавалювало.

Каршевникъ = корчі́.

Каря́ка = розкаря́ка.

Каря́чить, ся = 1. каря́чити ся, розкаря́чувати (ноги)

2. кобени́ти ся, опина́ти ся.

Каса́ніе = торка́ння, доторка́ння, дотика́ння, черка́ння.

Каса́тельный, но = дотичний, що ти́чить ся, що до... — Що до цього, то він нїчого мінї не казав. Чайч.

Каса́тикъ, каса́тка, каса́тникъ = д. **Коса́тикъ** і т. д.

Каса́ться = торка́ти, ся, ти́кати ся, до-

торка́ти ся, дотика́ти ся, черка́ти, ся; займа́ти, зачіпа́ти. — Де болить, там і торкнеш н. пр. — Хоч сотні є таких, що треба все їм знати, що не торкаєть ся ні їх сіней, ні хати. К. Д Ж — Се ти, бурко, козака заморозила? Я до його й не доторкала ся. н. п. — Тут єсть щось таке, що тикаєть ся твоєї милості. Ч. К — Як ластівка перед дощем черкала по воді крильцем Пч — Чути було, як човен черкав ся об дно. Чайч. — Він ніколи чужого не займає. — **Что каса́ется меня́** = що ти́чить ся до ме́не, що до ме́не, як на ме́не. — Як на мене, то про мене — нехай і „Семене". н. пр. — **Это де́ло ма́ло меня́ каса́ется** = се діло ма́ло мене́ обхо́дить.

Ка́ска = шело́м, шиша́к.

Каскада́ть = водоспа́д. С. Пар

Ка́сса = 1. скарб, ка́са. — Зарадьте з каси грішми на хату. Кн.

2. скарбни́ця, скарбівни́ця (див. **Казначе́йство**), у старих міських урядів — скри́нька. — Вдова, винна будучи до скриньки міської грошей. Київ. Ст.

Касси́ровать = касува́ти.

Касси́ръ = скарбни́к, ка́сир, касие́р (Гал.).

Кастанье́ты = бря́кало, бря́кітка. — У бубни грали, у брязкітки брязчали. н. д.

Кастеля́нша = кастеля́нша, клю́шниця (що доглядає за білизною).

Кастра́торъ = валаша́л (Ман.), холощі́й (Кн.), переверта́йло (що завертає бугаїв). Ніс.

Кастра́тъ = ва́лах (С. Ж.), скіп, скопе́ць, обрізанець (С. Пар.).

Кастри́ровать = д. **Вало́шить.**

Кастрю́ля = кастру́ля (Лїв.), мі́дниця, ро́ндель (Прав.).

Катава́сія = 1. церко́вні сьпіви на два хо́ри (ірмоси).

2. бу́ча, колотне́ча; розгордія́ш, гарми́дер. — Таку бучу збили, що хоч з хати тікай. Чайч.

Катако́мби = пече́ри, що в їх Ри́мляне хова́ли покійників.

Катало́гъ = спи́сок, reéстр. — До реестру книжок чомусь не заведено Гомерової Одиссеї Кн. — До реестру заборонених книжок заведено і Євангелію, надруковану у Відні українською мовою. Кн.

Ката́льный стано́къ = ма́ґоль. Прав

Ката́ніе = 1. ката́ння, (з гори на тринджолах або громаку) — спуска́ння.

2. кача́ння (білизни рублем і качалкою), маґлюва́ння (маґлем).

Ка́танки = д **Ва́ленки.**

Катара́кта, катара́ктъ = полу́да. — Їздив у Київ. там Караваєв зняв йому з очей полуду. Ніс.

Ката́ръ = у носї — не́жить (С. Л.), не́жіт, не́жідь (С. З.), в бронхах — хрипо́ти.

Ката́ть, ся = 1. коти́ти, точи́ти (С. Ш.). — Котити колоду. — Скаже вона мінї робити: під гору камінь точити. н. п.

2. вози́ти, ката́ти, ся, їздити. — Вчора катали ся на човнї.

3. кача́ти ся. — Дїти качають ся долї. — Ой за час годинку, за малу хвилинку качаєть ся Нечаєва голова по ринку. н. п. — **Ката́ется со́ смѣху** = сьмі́ють ся, аж за бо́ки бере́ть ся.

4. кача́ти (білизну рублем і качалкою), маґлюва́ти (маґлем). — Почала качати сорочки

5. розплїскувати (метали), би́ти, вали́ти, вала́ти (вовну). — Хлопець розплескав шматок мідї. Чайч. — Валити сукно. С. Аф.

6. д. **Бить.**

Катафа́лкъ = ма́ри. — Тїло на марах слуги і гайдуки гетьманської несли. С. З. — Щоб тебе на марах винесло! н. пр. (лайка).

Катего́рія = розді́л.

Ка́теръ = байда́к, (менший трохи) — дуб, (у Запорожців) — ча́йка. — Войску казано готовити ся і байдаки за пороги провадити. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами риштували. К. Ш.

Катипо́ле, рос. Gypsophila paniculata Led. = покоти́по́ле, перекоти́по́ле. С. Ан. — А ти, як сухеє перекотиполе, не знаєш, куди тебе вітер несе. Аф

Кати́ть, ся = коти́ти, ся, точи́ти, ся. — Котили ся вози з гори, та в долині стали. н. п. — Котить ся зірка по небу. — Так з гори і поточив ся. С. Л. — І покотились із очей на рясу сльози. К. Ш. — **Кати́ться клубко́мъ** = клубота́ти ся.

Ка́ткій = котю́чий.

Ка́ткость = котю́чість.

Като́къ = кача́лка (на котрій що качають або котять).

2. кача́льня, ма́ґоль, в ньому та качалка, на котру навертають білизну — маґільни́ця.

3. грудобі́й (розбивати грудки).

4. коток, що ним молотять хлїб, а на гарманї — гарма́нка. (Херс. Чайч.).

5. ко́взалка, ско́взалка, ско́бзалка. С. З. — Ходїм на ковзалку сковзати ся.

Като́ликъ = кателик. С. З Л.

Католици́змъ = катели́цство. С. Л.

Католи́ческій = кателицький.

Католи́чка = кателичка.

Ка́торга = ка́тарга, сібір та иньше місце, куди засилають на тяжку роботу; тяжка робо́та, тяжке́ життя́.

Ка́торжникъ, ца = ка́таржний, на.

Ка́торжный = ка́таржний, сібірний. — От сібірне життя!

Катръ, рос. Serratula tinctoria L. = серп, будячо́к, страхополо́х. С. Ан.

Катушка = цівка (С. З.), мітни́ця. — Мітниця ниток.

Катышъ, катыше́къ = бала́буха, бала́бушка, га́лка.

Ка́рый, ка́рка = була́ний, була́нко (кінь буланої масти). С. Ш.

Каучу́къ, каучу́ковый = рези́на, рези́новий. (Resina elastica або gummi elasticum, живиця з Iatropha elastica).

Кафта́нецъ, кафтани́шко, кафта́нчикъ = каптане́ць, жупано́к, свити́нка.

Кафта́нъ = капта́н, каптани́на, жупа́н, жупани́на, черке́ска, (простого сукна) — свита, свити́на. — Хоч денежка в каптанї, та на сто рублїв чванї. н. пр. — Який пан, такий і жупан. н. пр. — Що люди не роблять, та в жупанах ходять, а я роблю, дбаю — і свити не маю. н. п. — Придбав сірома грошенят, одежу справив, жупанину. К. Ш.

Кача́лка = 1. колиска. С. З. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — У колисці дитя кричить, а на пічі буркун бурчить. н. п.

2. кріс́ло на закру́тляних з обо́х боків полозка́х.

3. но́ші. — Упав і підвестись не міг, та вже на ношах віднесли його до дому.

Кача́ніе = хита́ння, колиха́ння, го́йда́ння, колиса́ння, кача́ння (Д. **Кача́ть, ся**).

Кача́ть, ся = 1. хита́ти, ся, колиха́ти, колиса́ти, коливáти, гойда́ти, ся. — Головка хитнулась, коса розвинулась. К. Х. — Доколї будете на мене ледачі думки в серцї мати, мов тин лихий мене хитати і під ногами рів копати? К. П. — Багатому чорт дїти колише. н. пр. — Оце тобі, мамцю, за твою науку, сиди собі у запічку, колиши онуку. н. п. — Не білая билиночка в полї коливаєть ся. н п. — Сидить дїд над водою коливає бородою? н. з. — Очерет. — Плаче дівчина, дитину гойдаючи, сьміють ся козак, коня сїдлаючи. н. п.

2. кача́ти. — Ставай до смоку качати воду з колодязя.

3. тїлїпа́ти ся, мота́ти ся. С. Ш. З. Л. — А китицї то сюди то туди тїлїпаютъ ся. Кв. — Що то у тебе з заду тїлїпаєть ся (мотаєть ся)?

4. колиха́ти ся, го́йдати ся. С. Л. З. Аф. — Ми сьпівали, на колисцї гойдали ся. О. Мир. — А на вітах гойдають ся нехрищені дїти. К. Ш.

Каче́ль = оре́ля (С. Пав. З.), ре́лї (С. Л.), коли́ска, го́йдалка, го́йданка. С. З Л. Аф. — Сїла гойдати ся на орелї, та як упаде, так у неї рука на двоє. Кн.

Ка́чество = (про людей і всяку живу тварь) — вда́ча, (про тканину) — добро́тність, добротли́вість, (про всяку иньшу річ) — я́кість, яко́вість. (С. Жел.). — Воскова вдача — аби до тепла, так і тане. н. пр. — Віл — як віл, та вдача у його ледача. Кн. — Дивити ся й добре суконце, та добротливість ледаченька. Кн.

Качи́мъ = д. **Кати́поле.**

Ка́чка = хита́ння, колиха́ння.

Ка́чкій = хитки́й, хи́бки́й (С. З), хистки́й. — Хитний човен.

Ка́чкость = хи́ткість, хи́бкість, хи́сткість (Чайч.).

Качну́ть, ся = хитну́ти, колихну́ти, ся, схитну́ти ся, похитну́ти ся. — Човен як схитнеть ся, а всї як закричать. Чайч. — Лозина тихо похитнулась К Ш.

Качо́къ = по́хит.

Ка́ша = 1. ка́ша, (рідка) — кулїш, (з пшона) — пшоня́на ка́ша, (з гречаних крупів) — гречана́ ка́ша, (з яшних крупів) — я́шна ка́ша, а на Подолї по де-куди — ґру́ця, густа пшенишна — лога́за, густа яшна з горохом — пенца́к. Под. — Косіть, братцї, спориш, та й наварим кулїшу. н. п. — Гречана каша сама себе хвалить н. пр. — Каша — мати наша н. пр.

2. ка́ша, розгордія́ш, гарми́дер, бу́ча, колотне́ча.

3. рос Achillea millefolium L. = деревій, крівавник, серпорі́з. С. Ан.

Кашева́ръ, кашева́рка = ку́харь, куховарка, кашова́р, ка.

Ка́шель = ка́шель, бухи́кання.

Ка́шица = ка́шка, кулїш, куле́шик. С Л. — Хоч кулїш, та з перцем. н. пр. — Івасику — Телешику, зварю тобі кулешику. н. к.

Ка́шка = 1. ка́шка (здр. від сл. **Ка́ша**).

2. д. **Дя́тлина.**

Кашлю́нъ, кашлю́нья = бухи́кало (спільн. р.). — Оце ще бухикало, як почне бухикати, хоч з хати тїкай!

Ка́шляніе = ка́шляння, бухи́кання, кахи́кання.

Ка́шлять, ка́шлянуть = ка́шляти (С. Л.),

бухи́кати (С. Ш.), кахи́кати (С. З.), зака́шляти, бухи́кнути, кахи́кнути. — Бухикає цілий день. — Раз кахикнула, трьох Ляшків прикликнула, вдруге кахикну — пятьох прикликну. н. пр. — Ой ти старий „бухи-бухи“, я молода „хі-хі-хі-хі“! н. п.

Ка́шникъ = кашни́к, здр. кашничо́к.

Каштанъ, рос. Fagus castanea, **каштановый** = каштан, каштано́вий.

Кащей = 1. кістя́к, сухорля́вий, як кістя́к. 2. ба́єшна осо́ба в росийських казка́х. 3. скна́ра, скупердя́га. С. З. (Найбільше прикладаєть ся до старого і скупого, що дріжить над грішми).

Ка́яніе = ка́яття, ка́яння. — Є каяття, та вороття не буде. н. пр. — По смерти нема каяння. н. пр.

Ка́яться = ка́яти ся, покутува́ти. — Не кай ся, рано вставши, а молодо оженившись. н. пр. — Ми за гріхи якихсь незнаних предків покутувати сотні років мусим. К. Б. — Маєть еще до году при церкві покутувати. Ст. Л. — Покаяв ся злодій у ягодах. н. пр.

Каѳе́дра = 1. кате́дра. 2. каза́льниця, проповідниця. С. Жел. Пар.

Каѳоли́ческій = всесьвітній, повсесьвітній

Квадра́тный = квадрато́вий, квадро́вий. С. Жел.

Квадра́тъ = квадра́т, (на шахматовій дошці) — ві́чко.

Ква́каньe = кря́кання, крю́кання, ку́мкання.

Ква́кать = (про качок) — кря́(а)кати, ка́хкати, (про жаб) — крю́кати, кректа́ти (С. Л.), ку́мати (С Л.), ку́мкати. — Чую, десь качки крякають. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки не однії матки. н. з — дзвін. — Жаби крюкають у болоті. Чайч

Квакýша = кря́кавка, кря́чка (качка), кряку́ша (жаба).

Квартúра = кватúря, ста́нция (Гал.). — Наняв собі кватирю за 10 рублів в місяць. — **Войскова́я квартúра** = кіш. — Біля Уманя кошем стали.

Квартира́нтъ = д. **Жиле́цъ**.

Квартирова́ть = кватирюва́ти, жи́ти на кватирі, у сусідах, в підсусідках, у комірному. (Под).

Ква́сить = ква́сити. — Квасити буряки.

Квасно́й = квасни́й, квасови́й.

Ква́снуть = ква́снути; ки́снути. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот.

Квасцова́тый = галунова́тий.

Квасцо́вый = галуно́вий С Л.

Квасцова́ть = галу́нити (С. Аф.). — Треба крашанки галунити.

Квасцы́, Alumen = галу́н, здр. галуне́ць, галу́нчик. С. Аф. З. Л. — Блощиці добре галуном виводити

Квасъ = квас, (хлібний, житний або яшний) — сирове́ць, (в котрому вимочують яблука) — пі́спа.

Квасы́ = 1. гу́ща сирівцю́, 2. кушнірський квас.

Ква́ша = 1. запа́ра, опа́ра. С. Аф. З. 2. д. **Дро́жди.**

Квашёнка = д. **Квашня́.**

Квашённикъ = ві́ко (в дїжі).

Квашня́ = дїжа́. — Винувата дїжа, що не йде в душу їжа. н. пр. — З одної дїжі і хлібі пирога́. н. пр.

Квита́нція = квит, квито́к.

Квита́ться = квитува́ти ся.

Квитъ, або **квúты** = квит, пла́тні. — Ми з тобою платні.

Ке́гли, ке́гля = кра́глї, скра́клї, кра́клї, скракóль. С. З. Л. Пав. — Давай грати у скраклї! — Хто у краглї, хто у лозу, хто в хрещик з дївоньками гуляє. Бодянський.

Кедро́вка, пт. Corvus cargocatactes = кря́чка. С. Жел.

Кедръ, рос Pinus cedrus = кедр, кедри́на.

Кела́рница, кела́рня, кела́рская = комóра, комірка, хи́жа, хи́жка, (прав.) — сшіжа́рня (при манастирі).

Ке́ларь = ке́ларь, ша́парь, клю́шник (манастирський)

Келе́йникъ = по́слушник, слима́к (С. З.).

Келе́йно = на самотї, самото́ю, віч-на́віч; ни́шком, таємно (С. З.), потаємно, криткома́. — Самотою не прожити. Г. Барв. — Він собі самотою вигадував. К. Х.

Келе́йный = 1. ке́лійний. 2. таємний (С. Ш.), потаємний.

Ке́ллія, ке́лья = ке́лия. — Кортить ченцю з келії, та ігумен не спить. н. пр.

Ке́ньги = ки́ндї, ки́ньдї (С. З.). — Набув на ноги киндї нові. Кот.

Ке́рвель, рос. Scandix cerefolium L. = теребу́ля, трембу́лька. С. Пар.

Керéжа = повóзка на взір чóвна, в кóтру запряга́ють о́ленів.

Ке́ркать = кі́ркати (С. З.), кірча́ти (про крик зайців, валюшнів і курей, коли у їх випоть).

Керосúнъ = гас, ґас (Кр.), карасúн. — Та все довго сидимо з вечора, та так багато гасу вигоряє. Чайч. — Догорів гас, а без сьвітла яка робота. Кн.

Кéсарь, кéсарскій = кéсарь, цїсарь, цїсар. (Гал.), кé(цї)сарський.

Кефáль, риба Mugel = лобáнь, лобáс.

Кибúтка = 1. бýда, бýдка, халабýда. С. Ш. Л. (Будка на повозцї або й повозка з будкою). — Ми поїдем будою. С. Ш — Повозка з будкою.

2. курíнь, бýдка, намéт, шатрó. (Житло кочових народів, зроблене з тичин, обтягнутих повстями або шкурами).

Кивáть, кивнýть = кивáти, хитáти, коливáти, кивнýти, хитнýти. — Киває, як кобила головою у Спасівку. н. пр — Сидить дїд над водою, коливає бородою. н. з. — очерет. — Я що подивлюсь на його, а він і хитне головою. — Слухає, та журливо головою хитає. Кн.

Кивóкъ = кив. — Добре боїть ся кива, а ледаче не боїть ся й кия н. пр.

Кивóтъ = 1. ковчéг (скринька, де ховали ся скрижалї).

2. кíота, божни́к, божни́ця. (С. Л.).

Ки́дальщикъ = ки́дальник. Сн. С. З.

Кидáніе = ки́дання.

Кидáть, ся, ки́нуть, ся = 1. ки́дати, ся, метáти, ся, ки́нути, ся, метнýти, ся, майнýти, шатнýти, ся, (юрбою) — сýнути, гýнути (С. Л. д. ще: **Бросáть, бро́сить, ся**). — Дурень кине камінь у воду, а десять розумних не знайдуть. н. пр. — Козаки кинулись на ворога. — Недужа все кидалась на ліжку. — Метнули ся по курінях запасу шукати. н. п. — А як се дівка зачула, тай із улиці майнула. н. п. — Як вирветь ся він з рук, як майне степом! Чайч.

2. ки́дати, покида́ти, лишáти, залишáти, занехáювати, ки́нути, поки́нути, лиши́ти, залиши́ти, занехáяти. — Милий милу покидає — вороги раденькі. н. п. — Куди милий од'їжжаєш, кому мене покидаєш? н. п. — Він лишив її. — Нехай, нехай, та й зовсїм занехаєш. н. пр.

3. розкида́ти, гайнувáти, ци́ндрити, мантáчити, перевóдити (добро, худобу). — **Ки́дать взóры, жре́бій, кидáться въ глазá** = д. під сл. **Бросáть, бро́сить.**

Ки́дкій = 1. кидки́й.

2. швидки́й, жвáвий, хапки́й, хаплúвий, скваплúвий, похíпний, мотóрний.

3. лáсий, хтúвий. — Ласий на ковбаси. н. пр.

Кизúлевый = дереновúй, кизíловий. — **Кизúлевая настóйка, кизúлевка** = деренівка.

Кизúль, рос. Cornus mas L. = дéрен, кизíл. С. Ан.

Ки́ка, ки́чка = очíпок (особливий, високий у московок.).

Кики́, рос. Zea mays L. = кукуру́за, кіяхи́, кіяшки́, пшени́чка, пшíнка. С. Ан. (качан її) — качáн, кіях, почáток.

Кикúмора = мара́, домови́к, дїдько.

Кила́ = 1. мед. Hernia — гила́, ґила́. (Д. ще: **Грыжа 1.**).

2. ґу́ля, морґу́ля (на дереві).

Кила́вый, кила́стый = ґи́лавий, ґилу́н.

Килевáть = нахиля́ти судно на бік.

Килевóй = килеви́й (належачий до киля). — **Килева́я ка́чка** = колиха́ння суднá вдовш.

Ки́лечный = ки́льковий.

Киль = киль (спід судна).

Ки́лька = ки́лька (рибка з породи оселедців).

Кильшоно́гій = клишоно́гий.

Киля́къ = 1. ґи́лавий, ґилу́н.

2. кнýр. С. З.

Кимвáлъ = цимбáли. С. З. — Ой заграйте цимбали, щоб ніжечки дріжали. н. п.

Кими́нъ, рос. Cuminum Cyminum L. = кмíн. С. Ан.

Кинамóнъ, рос. Cinnamomum Burm. = кори́ця (С. Ан.), цинáмон. С. З.

Кинжáлъ = кинджáл, чингáл. — Турецькі кинджали однакі завдовжки і одного майстра. К. Ч. Р.

Ки́новарь, Cinnabaris = цíнóбра. С. Пав. З

Кипóвія = манасти́рь брáтський.

Ки́нуть, ся = д. **Кидáть, ся.**

Ки́на = пáка, пáчка, вя́зка, вя́занка (С. Л.), тютюну листового — папýша. — От виносить він цїлу пачку паперів. — Та продала дівчина душу, та купила козаку папушу. н. п.

Кипари́сный = кипари́совий. Лев.

Кипари́съ, рос. Cupressus sempervirens = кипари́с, ци́прис.

Ки́пень = 1. окрíп (С. Л. З.), укрíп, (С. Ш.), вáр. С. Аф. Л. — Чорта в окрíп, а чорт утік. н. пр. — Погана баба варом ошпарила собаку. С. Л.

2. джерелó, жéрело. (Д. **Ключъ 2.**)

Ки́пный = пачкови́й.

Кипонóсъ = пачкáрь.

Кипре́й, рос. Epilobium angustifolium L. = плакýн, льонóк. С. Ан.

Кипýчесть = кипя́чість.

Кипýчій = кипя́чий.

Кипѣлка = вáпна.

Кипѣніе = кипíння.

Кипѣть = 1. кипíти, шумувáти, (про ванну) — мусувáти, (дуже) — клекотáти, (пускаючи бульки) — бýлькати, буль-

кота́ти (С. Ш.). — Кипить, аж шум в гору скаче. Кн. — На чоботї сапъян рипить, а у борщі трясця кипить. н. пр. — Каша — мати наша, аж клекоче, та в рот хоче. н. пр. — Молода кров клекотом клекоче. Кн.

2. кипи́ти, комаши́ти ся. — Людей аж кипить на майданї.

Кипяти́льникъ = каза́н, чаву́н. — Як у казанї кипить.

Кипяти́ть, ся = 1. гріти, ся (поки закипить), кипи́ти, (молоко) — топи́ти, пря́жити, па́рити.

2. лютува́ти, кипі́ти, запаля́ти ся. — А він що більш програє, то більш лютує.

Кипято́къ = д. **Ки́пень** 1.

Кипяче́ный = гріти́й, перева́рений, (про молоко) — то́плене, пря́жене, па́рене.

Кира́са = па́нцирь.

Кирасі́рскій = па́нцирний, панце́рний. — Панцерний полк. К. Д. — Который чоловік будь боярин панцирний. Ст. Л.

Кирасі́ръ = па́нцирник, панце́рник.

Кира́съ = д. **Кира́са**.

Кирка́ = копани́ця (С. З.), моти́ка; оска́рд.

Ки́рка = ки́рха (протестанська церква).

Кирказо́нъ, рос. Aristolochia clematitis L. = филї́льник, филї́йник, фило́нник, хвали́льник, царська борі́дка. С. Ан.

Кирочный = моти́ковий; оска́рдовий (д. **Кирка́**).

Ки́рочный = ки́рховий (д. **Ки́рка**).

Кирпи́чникъ = цегельник (С. З. Л. . — Цегельникам за роблення цегли вийшло золотих 30. Київ. Ст.

Кирпи́чный = цегельний, цегляни́й. С. З. — **Кирпи́чный заво́дъ** = цегельня. С. З. — **Кирпи́чный домъ** = муро́ваний дім, камяни́ця. — **К. цвѣтъ** = цегловий, цегля́стий ко́лір.

Кирпи́чъ = це́гла, (одна штука) — цегли́на, здр. цегли́нка, (перепалений) — залїзня́к, (недопалений) — недо́пал, (ще непалений) — сире́ць, (з це́чі) — печи́на, (гнойовий) — кізя́к, (з глини і соломи) — лимпа́ч. — Принеси цеглину або кахлю з груби. К. Ш.

Киса́ = киса́, капшу́к, гама́н. — В кого цїп та коса, в того й грошей киса. н. пр. — Повен капшук грошей.

Ки́са = ки́ця. — Пішла киця по водицю, та й упала у криницю. н. п.

Кисе́йный = серпа́нковий.

Кисе́ль = кисїль, здр. кисе́лик, (з бузини) — бузи́нник, (з груш) — грушовни́к, (з яблук) — кісили́ця. — Стій, мила, не вмірай, киселику дожидай. н. пр. — **Овсяно́й кисе́ль** = жур, джур. — **Дать киселя́** = черне́цького хлїба да́ти (вдарити ззаду колїном). — **Кисе́ль морско́й**, Medusa = морське́ се́рце (Адес).

Кисе́льный = кисїле́вий.

Кисе́тъ = гама́н, кисе́т. — Гаман, люльку ще й кресало. н. п.

Кисея́ = серпа́нок, серпа́нка (С. З. Л), си́тко. — Серпанків вісїм на намітки. Кот. — Вибивайте кілочки, де висїли биндочки, забивайте новиї на серпанки тонкиї. н. п. — Вся дитина як би вкрита була срібним серпанком — сивим туманом. Бар.

Ки́ска = ки́цька, кицю́ня.

Ки́сленькій = кисле́нький.

Ки́слить = кисли́ти, ква́сити.

Ки́слица, рос. Oxalis Acetosella L. = за́ячий щавель, щаву́х. С. Ан.

Ки́сличный = щавле́вий.

Кисловатый = кисле́нький, ки́слявий. С. Л.

Кислоро́дный = кисе́нний. С. Жел.

Кислоро́дъ, хим. Oxygenium = кислорі́д, ки́сень. С. Жел.

Ки́слость, кислота́ = ки́слість, (хим.) — квас, кислота́. С. Жел. — **Кисло́ты** = ки́слощі. С. Жел. — **Сѣрная кислота́** = вітрого́ль, сїрчани́й квас.

Кислотво́ръ = д. **Кислоро́дъ**.

Кислу́шка = кисли́ця, кисли́чка. — Адам з'ів кисличку, а у нас оскома на зубах. н. пр. — Я то кислиця, з нас то квас! н. пр.

Ки́слый = ки́слий, квасни́й, (дуже) — кисло́чий. С. Л. — **Сдѣлать ки́слую ми́ну, ки́слое лицо; показа́ть ки́слый видъ** = скриви́ти ся. — А хлопчик скривив ся — от от заплаче. Чайч. — **Ки́слыя щи** = квас (особливий, що шумує).

Кислѣ́ть, ки́снуть = кисліти, квасні́ти, ки́снути, ква́снути. — Шиплять і квасnуть буряки. Кот. — Та лають батьків своїх, що змалечку цвенькать не навчили, а то тепер і кисни в чорнилї. К. Ш.

Кисля́тина = ки́слощі. Сн.

Кисте́нь = кисте́нь, обушо́к, — Хто би кого кием, кистенем, булавою або пугами забив. Ст. Л.

Кисти́стый = грони́стий.

Ки́сточка = д. здр. від сл. **Кисть**.

Кисть = 1. (руки) — кисть (долоня з пальцями). С. Л.

2. (ягід, зерна): винограду, соняшнику, ягід то що — гро́но, гро́на, здр. гро́нка, грінка, гро́но і т. д., ке́тяг, ки́тяг, ки́тиця, кіях, кімях (д. під сл. **Гроздь**), про-

са — во́лот (С. Аф.), во́лоття (Сп.), очере́ту — куни́ця (Ман.), кукурузи — поча́ток, качан, кіях, кит'я́г (С. Л.).

3. (з ниток або шнурів) — ки́тиця (С. З. Л.), кута́с, здр. ки́тичка, кута́сик. — А китиці то сюди то туди тїлїпають ся. Кв.

4. (з щетини або шерсти) — щі́тка напр. мазати хату), квач, здр. ква́чик, мази́ло, здр. мази́лка, помазо́к (підмазувати або фарбувати що), пе́нзель, здр. пе́нзлик (малювати що) С. З. Л. — Не пензлем так її, квачем малює. Гул. Ар.

Кисъ-ки́съ = киць-ки́ць! ки́цю́-ки́цю́!

Ки́сынька = д. **Ки́ска.**

Китайка, китайчатый = кита́йка, кита́йковий, кита́йча́ний. — На козакові постоли вязові, а онучі китайчані. н. д.

Кито́вый = китови́й.

Ки́тель = ки́тель (С. З.), полотня́нка, катана́шка. — Китель білий, кївер чорний, хлопець гарний і моторний. н. п. — Ще коли там те лїто, а москалї вже в полотнянках. — Через тин утїкав, катанашку подрав, і ґудзики погубив, що дївчину полюбив. н. п. (Катанашка певно здр. сл. Катанка — лїтня куценька одежина, д. Кіев. Ст. 1893 12 ст.).

Китъ, зоол. Cete = кит.

Кичи́ться = пиша́ти ся, чва́нити ся (С. З.), бундю́чити ся (С. З.), пиндю́чити ся, пирожи́ти ся (С. З.), при́ндити ся, инди́чити ся. — Пишаєть ся, як корова в хамутї. н. пр. — Коли не пиріг, то й не пирожи ся. н. пр.

Ки́чка = 1. д. **Ки́ка.**

2. дима́рь (в солеварнї).

Кичли́вость = пиха́, чвань, чванли́вість.

Кичли́вый = пиха́тий, чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́.

Кише́чный = кишкови́й.

Кишка́ = ки́шка. — **Прямая́ кишка́** = ку́тня ки́шка, кутни́ця, гузня́нка. — **Кишко́ю** = ключо́ю, ключе́м, ни́зкою. — Із вирію журавлї летять високо ключами. К. Ш. — Гуси летять низкою. — **Лѣзть изъ кишо́къ** = з шку́ри лїзти. — А він аж з шкури лїзе та свого допинаєть ся.

Кишми́шъ, Vitis vinifera apyrena = виногра́д (дрібний) і родзи́нки з такого винограду.

Кишне́цъ, рос. Coriandrum sativum L. = коля́ндра, коле́ндра, воню́че зїлля. С. Ан.

Кишѣ́ніе = кишїння.

Кишѣ́ть = кишї́ти, комаши́ти ся.

Кій = ки́й, кийо́к, (загнутий і з булавою) — ґирли́ґа. — Був у бувальцях — знає що кий, що палиця. н. пр.

Кіевъ, кіевля́нинъ, ка, кіевскій = Ки́їв, кия́нин, кія́нин, кия́нка, ки́ївський. — Язик до Київа доведе і до кия. н. пр. — Ой Кияне громада, погана ваша рада. н. пр. — Кіяни не могли шанувати такого князя, що приводив на них чужинцїв. Бар. О.

Кіо́та = д. **Кивóтъ 2.**

Кладби́ще = кла́довище, гробови́ще, гробки́, могилкй́, кла́двище, (переважно в церковному дворі або коло церкви) — цви́нтарь, церкови́ще Лев., (старе кладовище або місце, де колись було кладовище) — погре́бище. С. З. Л. — Ой як мінї не ходити на цвинтарь тужити — поховала миленького, зостали ся дїти. н. п. — І років через сто на цвинтарь прийде внук, де грішні костї „їх в одну копицю сперли. Гул. Ар. — Її немає: під осїнь журливу на гробовище однесли. І. Г.

Кладби́щенскій = кладвища́нський. — Кладвищанська церква.

Кладби́щный = кла́довищний.

Кла́деный = 1. кла́дений, покла́дений.

2. вала́шений, ви́валашений, ви́холостаний.

Кла́день = підва́лина.

Кладова́я = комо́ра (С. Л. З.), здр. комі́рка, комірчи́на, хи́жа (С. Л. З), хи́жка, хижи́на, хижи́нка, спіжа́рня, (особо від хати) — комо́ра, а в де яких місцях — шпи́хлїр. — Ой місяцю, місяченьку, зайди за комору, нехай же я з своїм милим трошки поговорю. н. п.

Кла́дчикъ = кладїльник, кладїй.

Кладъ = скарб. С. З. — Бог дав Максимові — Максим багатий став, Бог скарб Максимові послав. Б. Б. — Колись дїди над сїею річкою козакували, по всїй річцї скарби поховали; як будете скарби находити, будем з вами пополам дїлити. н. п.

Кладь = 1. кла́жа, покла́жа, вага́ (С. Аф. З.). — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертать. С. Аф.

2. кла́дка. — Ой у полї річка, через річку кладка. н. п.

3. кладь (проносні лїки, що дають коням).

Кла́жа = 1. д. **Кладь 1.**

2. покла́жа, склад; схо́вок. — Віддав йому на схо́вок.

3. валаша́ння, викладáння (д. **Вало́шить**).

Кла́няться = кла́няти ся, вклоня́ти ся, поклоня́ти ся, уклоня́ти ся, (в ноги) — колїнкувати. — Иньший в ноги кланяєть ся, а за пяти кусає. н. пр. — Од'їзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. п.

Похильнее дерево похиляється ся, а покірливе дитятко поклоняється ся. н. п. — **Кла́няться чѣмъ** = дарува́ти що.

Кла́панъ = хли́павка (С. Жел.), хлипо́к, хлипе́ць, кля́пка (С. Жел.). — Треба краще приробить хлипавку до смоку. — **Съ кла́панами** = хлипко́ваний. — **Клапанообра́зный** = хлипкова́тий.

Кларне́тъ = каларне́т.

Классúческій = класи́чний.

Кла́ссный = 1. класови́й, клясови́й (Гал.). 2. ранговúй, ранґовúй.

Классъ = 1. відді́л, розді́л. 2. клас, кля́са (Гал.). — Школярі пішли вже в клас. — Він перейшов у другий клас. 3. стан, ранг(ґ).

Кла́сть, ся = 1. кла́сти, ся, покла́дати, ложúти. — Заказала Настя плахту в скриню класти. н. пр. — Поклади долї. 2. нести́ ся. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. 3. валашáти, викладáти і д. **Валóшить.** 4. цíнити, цíнувати, кла́сти цíну. — Він цíнує свою хату в 200 рублів. — **И слѣда́ ко мнѣ не кладú** = щоб і нога́ твоя́ в ме́не не була́. — **Кла́сть слова́ на но́ты** = компонува́ти музúку, укладати музúку до слів. — Слова Т. Шевченка. Музику уложив М. Лисенко. — **Класть мы́сли на бума́гу** = компонува́ти. С. З. — **Класть кра́ски на карти́ну** = малюва́ти, розмальо́вувати. — **Класть на щётахъ** = викладáти на щóтах, кúдати на щóти (Чайч.). — **Класть земны́е покло́ны** = би́ти покло́ни. — Бий поклони і плоть старечу усмиряй. К. Ш.

Клева́ніе = клюва́ння, клю́кання (С. Л.), дзю́бання (С. Л.), дзьо́бання.

Клева́ть, ся = клюва́ти, ся (С. Л.), дзю́бати (С. Л. З. Аф.), дзьо́бати (С. Л. З. Аф.), клю́кати (С. Л. З.). — На маківці сидїла, дрібен мачок дзюбала. н. п. — Пшениці не дзюба, водиці не пье. н. п. — Клюють очі козацькії, а трупу не хочуть. К. Ш. — Щось сьогодня риба зовсім не клює.

Клева́чъ = оскáд, оскáрда.

Кле́веръ, рос. Trifolium = ка́шка, конюши́на. — **Кле́веръ кра́сный**, T. pratense L. = конюши́на, іва́сик, вязúль, дятлови́на, троя́н, трой-зїлля. — Як квітка, то івасик, а як травка, то вязиль зветь ся. С. Ан. — **К. бѣлый**, T. repens L. = хрещáтий барвíнок, хрéстики, горíшки, сїре зїлля, лúшки. С. Ан.

Клевета́ = на́кле́п (С. Л. З.), обмóва, здр. обмóвонька, покліп, поговір, сла́ва. — Була слава, була слава, тепер поговори, та на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п. — Людська обмова тось мя обманула, що казали, що ти вмер, я той час забула. н. п. — По хатах ходить та на дівчат покліп розносить. Кн.

Клевета́ть = обмовля́ти (С. З.), обгово́рювати (кого), клепáти (на ко́го), набрíхувати (на ко́го), обрíхувати, га́нити, ганьбúти (кого́).

Клеветни́къ, ца = обмóвця (С. Ж.), покле́пник, ця, (С. Жел.), навóдник, ця.

Клеве́цъ = д. **Клевáчъ.**

Клевре́тъ = това́риш, спíльник, побíчник, прибíчник.

Клевцы́ = зýбця (борони).

Клёвъ = клюва́ння. — **Сего́дня хоро́шій клёвъ** = сьогóдня ри́ба дóбре клює. — **Клёвъ на уду́!** = помогáй бі! (Привітання рибалцї).

Клегта́ніе = кле́кіт, клект (С. З.). — Орлячий клекіт високо чути. н. пр.

Клегта́ть = клекота́ти, буркота́ти. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскошї шукали. н. п.

Клееватый = клеюва́тий, липкúй, беручкúй.

Клеевóй = клейовúй, карюкóвий.

Клеéніе = клéїння, карю́чіння (Чайч.).

Клеёнка = цера́та (Прав.), вощáнка. С. Пар. — На йому шапочка з ангельської церати. н. п.

Клеёнчатый = цера́товий.

Клей = клей, ґлей (на пр. вишневий), кле́йстер (з борошна або крохмалю), пíсна (з житного борошна). С. З. — **Столя́рный, ры́бій клей** = карю́к, кару́к. С. З. Л. — Краще всього карюком зклеїти.

Кле́йка = д. **Клееніе.**

Кле́йкій = клейкúй, липкúй, держкúй, беручкúй. — Не держкий цей клей — уже й розклеїлось. Чайч.

Клейкова́тый = д. **Клееватый.**

Кле́йкость = кле́йкість, лúпкість.

Клейльщикъ, ца = кле́їльник, карю́чник. Чайч.

Клейме́ніе = значíння, таврува́ння, штемпува́ння.

Клеймённый = зна́ченний, тавро́ваний, штемпóваний. — Онде злодїй штемпований, он розбійник катований. К. Ш.

Клеймúть = клейни́ти (С. Л.), значúти, таврува́ти, штемпува́ти.

*

Клеймо́ = клейно́ (С. Л.), зна́к, тавро́, штемп. — А клейно на тих мірах вридовеє положити мають. Ст. Л. (Овець на Україні клейнять надрізуючи вуха, і кожний знак має свою назву: **притьмо́** —, **скі́сок** \, **поро́тина** | , **стрі́лка** \/, **ку́лька** ○, **ерле́ць** > або <, **ви́щик** (, **пі́чка** ⌊ , **сороча́ ла́пка** /|\ , **підрі́зка** — надрізують пів уха. — Коней і волів зна́чуть цифрами, лі́терами або кривульками, вицікаючи на шерсти, все те зветь ся — **тавро́**. Птиць значуть — надрубуючи кігті або надрізуючи полотенце, що зветь ся — **поро́тина**). Ман.

Кле́йстеръ = **кле́йстер**, (з житного борошна) — **пі́спа**. С. З.

Клеи́ть, ся = **кле́ї́ти, ся, карю́чити, ся**. (С. Пав.). — Я зшиватиму, а Василь нехай карючить спинки в книжок. Чайч. — **Дѣ́ло кле́ится** = **ді́ло до́бре йде́**. — **Не кле́ится** = **не йде́ в лад**.

Кле́йщикъ = д. **Клейльщикъ**.

Клекъ = 1. **жа́бур, жабури́ння** (жабъяча икра; так зоветь ся теж і жабъяче гніздо). 2. **гультя́йство, пога́нці**. — **Собрали́сь что ни клекъ и разби́ли каба́къ** = **зібра́ло ся саме́ гультя́йство і розби́ли шино́к**.

Клёнъ, рос. Acer platanoides L. = **клен**, в піснях — **клен-дре́во**, здр. **клено́к**, одна деревина — **клени́на**. С. Ан. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, зроби мінї, моя мамо, з клен-древа труну. н. п. — На городі росла клинина така, що в дві обіймиці. Кн. — **Клёнъ нѣме́цкій**, А. Pseudoplatanus L. = **я́вір**. С. Ан. — Стоїть явір над водою. н. п.

Клепа́ло = д. **Би́ло 1.**

Кле́пань = **тоне́нькі і узе́нькі залїзні або бляша́ні шта́би, ко́трими око́вують скри́нї то́-що**.

Клепа́ть = 1. **клепа́ти, збива́ти, ско́вувати**. — Коваль клепле, покіль тепле. н. пр. 2. **клепа́ти** (на ко́го), **брехати, оббрі́хувати** (кого).

Клёпка = 1. **клепа́ння**. 2. **кле́пка**. С. З. — Понеси відро до бондаря — нехай перемінить оцю клепку.

Клерова́ть = **цідити, процїжувати, очищати** (про рідке що).

Клёстъ, клесто́вка, пт. Loxia curvirostra = **кривоні́с**. С. Пар.

Клёцка = **галу́шка**. С. Аф. З.

Клешня́, Chela = **клешня́**, мн. **кле́шнї** (у рака).

Клещакъ, ком. Forficula = **щи́павка**.

Клещевина, рос. Ricinus communis L. = **рай-де́рево, дрисли́вий біб**. С. Ан.

Клещено́гій = **клишоно́гий, чевердо́гий**.

Клещи́ = 1. **кліщі, обще́ньки** (С. З.), рак, деревъяні — **ле́щата**. С. З. (струмент для тримання або витягання). 2. **кліщі́** (у хамута).

Клещине́цъ, рос. Arum maculatum L. = **ко́зяча борода́**. С. Ан.

Клещъ, ком. Acorus redivivus = **кліщ**. — Кліщі з дуба поснадали, головоньку покусали. н. п.

Кли́каніе = **кли́кання, гука́ння**.

Кли́кать = **кли́кати, гука́ти**. — Кличу, кличу — він не йде, нехай же він пропаде! н. п. — Гукни на його — нехай іде.

Кли́каться = **перегу́кувати ся**.

Клику́ша = **крикли́виця, навіжена, причи́нна, навісна́, біснувата**. — Тільки що засьпівали херувимську, як почала якась біснувата несвоїм голосом несамовито кричати.

Кликъ = **крик, гук, гука́ння**.

Клини́ть = 1. **клинцюва́ти, клинува́ти** (розколювати, забиваючи клин). 2. **пліши́ти, заплїшувати**. С. Аф. (забивати клин, щоб держалось). — Заплїши сокиру.

Клино́къ = 1. **клине́ць, клино́к**, (що забиваєть ся, щоб краще держалось) — **за́плїшка** (С. Аф.), в одежі — **косячо́к** (С. З.). 2. **лїзко, залїзко** (шаблї то що).

Кли́покъ = д. **Клино́къ 2.**

Клинообра́зный = **клинова́тий**.

Клинцова́ть = **клинцюва́ти** (набивати клинцями стїну).

Кли́нчатый = **клинова́тий**.

Кли́нчикъ, кли́нышекъ = д. **Клино́къ 1.**

Клинъ = **кли́н**, (залїзний) — **глоба́**, (для конопачення) — **глобня́**, (деревляний, що забивають, щоб краще держалось) — **за́плїшка**, (в одежі) — **коса́к** (С. З.).

Кли́рикъ = **духо́вний**; **причетник**.

Кли́росъ = **крилас**. — На два криласа не можна сьпівать. н. пр. — На криласї стане та й сьпіває з дяком таки. К. Ш.

Клиръ = **духове́нство, духо́вні**.

Клисти́ръ = **промивка**; **ду́дка** (Ніс.), **леватива** (Прав.). — Пробі кричав на живіт, доки не зробили йому промивки, зараз і полегшало. Кн.

Кли́торъ, анат. Clitor = **семе́н, ка́чка** (С. Жел.).

Кли́чанинъ = **гучо́к, кли́кач** (С. Пар.). — Оточили лїс і зараз вирядили гучків полохати звіра.

Кли́чка = при́кладка, при́звіще, на́звa, на́звище (Чайч.). — Як склепле призвіще, так з ним і в домовину ляжеш. Кн.

Кличъ = по́клик. — Поклик до братів Славъян. Стар.

Клобу́къ = капту́р, а власне нами́тка черне́ча. — Инокиня, которая от монастира утечет, тратить каптур. Б. Н.

Клока́стый = кудла́тий, пелеха́тий.

Клокати́ть = ку́длати, кудо́вчити, па́тлати.

Клокота́ніе, кло́котъ = кле́кіт, клекотіння, бу́лькот, булькотіння.

Клокота́ть = клекотіти, булькотіти (С. Ш.). — Смола там в пеклі клекотіла. Кот. — Сонце хвилю червонить; перед ними море миле гомонить і клекотить. К. Ш.

Клокъ = пук, здр. пучо́к, жмут, здр. жму́тик (С. Аф. З.), па́смо, волосся — чупри́на, чуб, пе́лех, у Запорожців — оселе́дець, сїна або що на вилах — нави́лок, нави́льник, нави́лля, паперу, тканини то що — шмато́к, кла́поть, здр. кла́птик. — Так жмут конопель і вирве. К. З. о Ю. Р. — Жмут шовку. С. З. — Видрав цїлу чуприну. — Взяв клапоть паперу і написав. — Подрав свиту, так клаптї і висять.

Клони́ть, ся = 1. хили́ти, нахиля́ти, гну́ти, ся, схиля́ти ся. С. З. Л. — Лихо люди, всюди лихо, нїгде пригорнуть ся: Куди, кажуть, хиле доля, туди й треба гнуть ся. К. Ш. — Хиля́те ся густі лози, відкіль вітер віє. н. п. — **Къ чему́ э́то кло́нится?** = до чо́го воно́ йде́ (або йдеть ся?). — Я вже бачу до чого воно йде, та навтїкача.

2. бли́зити ся, наближа́ти ся, надхо́дити. С. Л. — **День кло́нится къ ве́черу** = надхо́дить вечір, вже бли́зько вечір. — Сонце низенько, вечір близенько. н. п.

Клопе́цъ, рос. Alectorolophus crista galli = бубовни́к, бря́згітка, конопля́ник, липчи́ця, (Гал.) — дзвіне́ць, звіно́чки. С. Ан.

Клопо́вій = блощи́чий.

Клопо́вникъ, рос. Ledum palustre L. = багно́, боло́тник, головоло́м. С. Ан.

Клопъ, ком. Cimex = блощи́ця. С. Аф. З. Л. — Блощиї иноді дуже вже напложують ся. Степ. О. — **Безкры́лый древе́сный клопъ,** Pyrrhocoris aplerus = кова́лик. С. Жел.

Клотъ = га́лка, я́блуко (на вітрячку або що).

Клохта́ніе = квокта́ння.

Клохта́ть = квокта́ти. С. З.

Клохту́нья = кво́чка. С. З. Л. — Квочка з курчатами.

Клочёкъ = пучо́к, жму́тик, чубо́к, кла́птик. (Д. **Клокъ**). — **Клочки́** = кло́чча. С. З. — Клочча так і висить.

Клочи́стый = д. **Клока́стый.**

Кло́чить, ся = д. **Клокати́ть.**

Клуби́ть, ся = клубота́ти, ся, клубочи́ти, ся, ви́хорити ся.

Клубни́ка, рос. Fragaria collina hortensis = полуни́ця, полуни́ці, половни́ця, полуни́шник. С. Ан. — Ой цьвіли, цьвіли та вже і поспіли ягоди полуниці, ой минають ся молодій Марусї улиці й вечерниці. н. п.

Клубни́ковка = полуни́цівка (наливка на полуницях).

Клубни́чка = полуни́чка.

Клубни́чникъ = 1. полуни́шник (місце, де росте полуниця, і ла́сий до полуниці).

2. д. **Клубни́ковка.**

Клубни́чный = полуни́цевий, полуни́шний.

Клу́бный = клубкови́й; клубови́й. (Д. **Клубъ**).

Клубъ = 1. клубо́к. — То під ясне небо луна забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. — Відьма перевернула ся клубком, та й покотила ся. н. к. — Сюди смик, туди скок — напряди, дїду, клубок. н. пр. — Прийдеть ся ниточка до клубочка. н. пр.

2. клуб, клюб (Гал.). — Паночки поїхали в клуб.

Клу́мба = гря́дка (квіток).

Клу́ша = 1. пт. Corvus monedula — га́лка. зб. га́лич.

2. кво́чка. — Надув ся, як квочка в дощ. н. пр.

Клы́ = 1. и́кли. С. З.

2. па́зурі, остроги́ (у півнів).

Клыка́стый = икли́стий, икла́стий, икла́тий. (Чайч.). — Вісїм икластих свиней і двох ситих биків кривоногих. Нїщинський.

Клыкъ = и́кла, мн. и́кли. С. З. Пав.

Клѣ́тка = 1. кліткa, (для свійської птиці) — ко́єць, ку́ча, (на шпаків) — шпаківня. — Накупив гусей повен коєць. — Треба курей повкидати в кучу. Чайч.

2. (в тканині) — ка́рта, ґра́тка, кра́тка, кліткa.

Клѣ́точка = кліточка.

Клѣту́шка = здр. від сл. **Клѣть.**

Клѣтча́тка, анат, Tela cellulosa = пліва́.

Клѣ́тчатый = карта́тий (С. Л.), карта́цький (С. Л.), к(ґ)ратча́тий (С. Л.), к(ґ)ратча́стий. — А де ж твої, дочко, картатиї плахти? н. п.

Клѣть = комо́ра, комі́рка, комірчи́на, хи́жа (М. Л.), хи́жка, хижи́на.

Клювъ, Rostrum avium = дзюб, дзьоб. С. Аф. З. Л. — Старий гусак наставив свою певеличку голову з червоним широким дзюбом. Фр.

Клюка́ = 1. ко́стур (палиця, цїпок загнутий), загострений — клю́чка, з булавою — ковінька. — Дїду Сидоре, собак бою ся! — А з костуром бабко! н. пр. — Візьми ключку та насмикай сїна. — Взяв ковіньку, пішов у свинки грати.

2. кочерга́, коцюба́ (залїзна на заводах).

Клю́ква, рос. Vaccinium oxycoccos L., Oxycoccus palustris Pers. = журави́на, журави́ха, журахви́на. С. Ан.

Клюкова́тый = ключкова́тий, карлю́коватий.

Клю́ковный = журави́ний, журахви́ний.

Ключеви́на = 1. боло́то (від не проточного джерела), мочар.

2. дїрка в замку́.

Ключево́й = 1. ключови́й, від ключа́. (д. **Ключъ** 1.).

2. джерело́вий, крини́шний, крини́чаний. — Ой шлють мене по воду по кринишную, мене молоду непривишную. н. п.

Клю́чикъ = здр. д. під сл. **Ключъ.**

Ключи́ца, анат. Clavicula = ду́жка, пе́ренело. (Чайч.). — Дивлю ся, що воно в перепелах — чи не вибито. Ніс.

Клю́чникъ = клю́шник, комірни́к, ша́харь (Ев.).

Клю́чница = клю́шниця, господи́ня, оконо́мка.

Клю́чничать = клюшникува́ти, шахарюва́ти.

Ключъ = 1. ключ, здр. клю́чик. — Загубив ключ від скринї. — Ключем понатягував струни. — Візьми ключ та приверни тайку. — Ключем вирвав зуба. (В пилцї) розві́дка. — **Ходи́ть въ ключа́хъ** = д. **Клю́чничать.**

2. джерело́, же́рело, дже́рело, здр. джере́льце, жи́ла, живе́ць, (роскопаний) — ко́панка, (оброблений) — крини́ця, керни́ця, здр. крини́ченька, (де саме бъє вода) — криничо́вина. — Як напив ся, то до криниці задом обернув ся. н. пр. — Ой у полї криниченька, з неї вода протїкає, ой там чумак молоденький сїрі воли наповає. н. п. (Иньші пр. д. ще під сл. **Исто́чникъ**). — **Бить ключёмъ** = джере́лом би́ти, ри́нути. — **Кипѣть ключёмъ** = клекотїти.

Ключъ трава́, рос. Salvia aethiopis L. = ведме́же у́хо, ди́вина, ба́бки, ра́нник. С. Ан.

Кля́кса = жид, пля́ма (на папері від чорнила). — Схопив зразу перо та такого жида здорового посадив.

Кля́нчить = канючити, цига́нити.

Кляпе́цъ = д. **Кляпъ** і **Капка́нъ.**

Кляпи́къ = книп, книпе́ць (ніж шевський).

Кля́пикъ = здр. д. **Кляпъ.**

Кляпоно́сый = плесконо́сий.

Кляпцы́ = лабе́ти, самоло́в, ступи́ця. — **Попасться въ кляпцы́** = попа́стись в лабе́ти. — А що! попав ся в лабети!

Кляпъ = 1. за́тичка, цу́рка (паличка, котру затикають в пацу звірям, щоб вони не кусались або не кричали). — **Кляпъ тебѣ въ ро́тъ** = цить! зась! щоб тобі заціпило!

2. цу́рка (коротенька паличка, котра вживаєть ся в дитячій грі або для стягування чого). — Обшнурували кругом та ще й цуркою закрутили. — Цурка далеко відскочила за го́род.

3. попере́чка на ви́лах або на ра́тицї (щоб простромлений звір не долїз до мисливця).

Кля́пышъ = 1. за́стїжка (С. Аф.), шпо́нька (С. З. Л. Пав.).

2. здр. д. **Кляпъ.**

Клясть = клясти́, проклина́ти.

Клясться = присяга́ти, ся, заприсягати, ся, клясти́ ся, Бо́гом сьві́дчити ся, бігма́ти ся (С. Ш.). — Присягаю небом, землею і пеклом. К. Д. — І ти мене покидаєш!... А ти ж присягав ся! К. Ш. — Присягались слїпці, що своїми очима бачили. н. пр. — Богом сьвідчить ся, а чорту душу запродав. н. пр. — Та не бігмай ся, бо гріх! С. Ш. — Він почав клястись, що не знаю чоловіка сього. К. Св. П.

Кля́тва = 1. клятьба́ (С. Л.), при́сяга. божи́ння.

2. проклі́н (С. Л.), прокльо́н. — Отцева і матчина молитва зо дна моря рятує, а проклін у калюжі топить. н. пр.

Кля́твенно = під при́сягою, за при́сягою, присяга́ючись.

Кля́твенный = прися́жний.

Клятвопреступле́ніе = кривоприся́га. С. Жел.

Клятвопресту́пникъ, ца = кривоприся́жник, ця, кривоприся́жця. (Л. Сам.).

Клятьба́ = д. **Кля́тва.**

Кля́уза = кля́уза, ка́верза; карлю́чка.

Кля́узить = крути́ти, карлю́чки гну́ти.

Кля́узникъ, ца = крутій, ка, крута́рь, ка, коверзу́н, ка́верзник, ця, карлю́чка (спільн. р.).

Кля́узничать = д. **Кля́узить.**

Кля́ча, клячо́нка = шка́па (С. З. Л.), шкапи́на, шкапі́ка (Чайч.), пати́ка (С. З.), хабе́та (С. Ш.), шевля́га, шкі́нька, шке́ндя. — Вівса шкапа з'їла, та й віз побила. н. пр. — Машталїр знай своїх патик погання. Кв. — Перекинь штани на шевлягу (себ-то сядь верхи на шкапу), та біжи мерщій. Полт.

Кни́га = кни́га, кни́жка. — Він читає книжку. — Накупив багато книжо́к. — Все записано у книжці. — **Кни́га для чте́нія** = чи́танка. — Читанка, перша книжка після граматки. Зложив Хуторний. К. 1883 р. — **К. метри́ческая** = ме́трика. — Він не записаний у метрику. — **К. поминáльная** = грама́тка. С. Аф. — **К. родосло́вная** = кни́га родово́ду.

Книгопечáтаніе = друкува́ння.

Книгопечáтникъ = друка́рь, дрюка́рь. — Дрюкарю! не дрімай: де треба, точку став. Б. Б.

Книгопечáтня = друка́рня. С. З.

Книгопродáвецъ, книготорго́вецъ = книга́рь.

Книгопродáвческій = книга́рський.

Книжёнка = кни́жка, книжчи́на. — Аби яка книжчи́на. Чайч.

Кни́жечка, кни́жица = кни́жечка.

Кни́жища = книжи́ще.

Кни́жка = 1. д. **Кни́га.** 2. д. **Желу́докъ** (3-й ж.). З. д. **Бума́жникъ.**

Кни́жникъ = 1. учéний.
2. д. **Грамотéй.**
3. книга́рь.

Кни́жный = книжкови́й. — **Кни́жная ла́вка, кни́жный магази́нъ** = книга́рня. С. З. — Так приказок тих нема по книгарнях. К. Х.

Кни́жчатый = книжкови́й.

Кно́пка = гвіздо́к, цьвях, цьвя́шок (з великою і гарно обробленою головкою).

Кну́тикъ = батіжо́к. С. З. Аф.

Кнути́ще = батожи́ще (С. Аф. З.), батý-ра, батýга (С. Аф.), батю́га (С. Ш.).

Кнутови́ще = пýжално, пýжально (С. З. Л.), пýжало (С. З. Л.), бичи́сько (Под.). — Взив чорт батіг, нехай бере і пужално. н. пр.

Кнутъ = батíг (С. Аф. З. Л. Ш.), пýга (С. З. Л.), довгий — бич, батýра і д. **Кнути́ще,** довгий чередників або чабанський — байдара́ (С. Л.), гара́пник, козацький або для карання через ката — нага́й, ка, малаха́й, канчу́к, карба́ч. — Як є батько в хаті — мачуха як мати, скоро батько за поріг — мачуха за батіг. н. пр. — Батога з піску не уплетеш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр. — Ляснула пуга над кіньми і гнїді понеслись мов на крилах. О. Мир. — Не втїкає пес від калача, тільки від бича. н. пр. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяє. н. п. — Пан звелїв зібрати хлопів і десятого одшмагати канчуками. О. Ст.

Княги́ня = 1. княги́ня (жінка князева і володарка князівства).
2. молода́, (на весільному обряді) — княги́ня. — Князь з княгинею своєю господинею. Кв.

Княже́къ, рос. Atragene alpina L. = вьюне́ць. С. Ан.

Княжени́ка, княжени́ца = трава́ і я́годи рос. Rubus arcticus L. (з породи малини, що росте в північній Росиї).

Княже́ніе = 1. князївство, кня́зство. — Всеволод, бажаючи уступити своє князївство братові Игорю. Бар. О. — Князї сїдали на князївство по вибору. Бар. О. — Статут Великого князства Литовського. Ст. Л.
2. князюва́ння. — Се було за князювання Ярослава.

Кня́жески = по кня́зськи, по князько́му, по кня́жому.

Кня́жескій = князськи́й, князївськи́й, княже́цький, кня́жий, кня́зів. — Віче вважало за собою право карати князївських урядників. Бар. О. — Палили козаки шляхетськиї двори і княжецькиї замки. К. Ч. Р.

Кня́жество = 1. д. **Княже́ніе.**
2. титу́л кня́зя.

Кня́жествовать, княжи́ть = князюва́ти, кня́жити. — Віче покликало до себе князювати Ізяслава. — Князювати у Київі сїв Чернїговський князь. Бар. О.

Кня́жій = д. **Кня́жескій.**

Княжна́ = князївна, княгі́вна. — Визволив князївну і оддав князю. н. к.

Княжо́й = д. **Кня́жескій.**

Кня́зевъ = д. **Кня́жескій.**

Князёкъ = 1. кня́зик (Чайч.), князько́, княжя́, князя́, княгня́, князя́тко. — А в танцї ходить княгня Іванко. н. п. — То в тій галері Алкан-Паша, Трапезонськеє княжя гуляє. н. д.
2. пти́чка Parus coeruleus, з поро́ди сини́ць.
3. біла ми́ша.

Князь = 1. князь (володарь князївства або пан князського титулу).

2. молоди́й, (при весі́льному обря́ді) — князь (Д. **Княги́ня 2.**).
3. гре́бінь (на покрівлі).
4. верхні́й брус на бра́мі.

Ко = до. — Він прийшов до мене.

Кобе́ль, кобелёкъ = пес, пе́сик. — Ізмерз, як пес. н. п. — Скаженому псові ступай ся з дороги. н. пр.

Кобе́нить = ко́рчити.

Кобе́ниться = ко́рчити ся; викривля́ти ся, криви́ти ся.

Кобе́цъ, пт. Falco apivorus = кі́бець. С. З.

Ко́бузъ, пт. Falco pygargus = кану́к. С. Пар.

Кобы́ла = 1. коби́ла, здр. коби́лка, кобильчи́на, (при табуні) — ста́дниця, (що не була ще жеребною) — лоши́ця (С. З.). — Взяв карую лошицю. н. п.
2. коби́ла (дошка, на котрій катували).

Кобыли́ца = д. **Кобы́ла 1.**

Кобыли́й = коби́лячий. — Стукотить, грімотить кобиляча голова. п. к.

Кобы́лка = 1. коби́лка, кобильчи́на. — Запріг кобильчину та й поїхав.
2. коби́лка (в муз. струменті).
3. бі́лик (у кушнірів, вичищати мезку).
4. коби́лка, міст о́к (С. Пар.), грудна кістка у птиць.
5. ком. Cicada — коби́лка, ко́ник.

Кобы́лочка, кобы́лушка = д. **Кобы́лка 1.**

Кобыля́тина = кони́на, коби́лятина.

Кобы́съ = вигра́н, дри́мба.

Кова́ль, ный = кова́ль, ський. — Дме, як між ковальський. п. пр.

Кова́льня = ку́зня, здр. ку́зенька. — А у тій же кузеньці ковалі кували. п. п.

Ко́ванецъ = гак, здр. гачо́к (рибальський).

Кова́ніе = кува́ння.

Ко́ваный = ку́тий, ко́ваний. — Неначе срібло куте, бите і семикратне, перелите. К. Ш.

Кова́рный = лука́вий, хи́трий, облу́дний, зрадли́вий. — Його облудні думки я взяв за щирі. Кн.

Кова́рство = лука́вство, хи́трощі, облу́да, пі́дступ, частіше мн. пі́дступи. — Знаряддя підступу і душогубства. К. М. Х. — Як би його, підступом узявши, вбити. К. Св. П.

Кова́рствовать = лука́вити, лука́внувати, хитрува́ти.

Кова́ть = кува́ти, клепа́ти, (коней) — підко́вувати, (про комах) — тріща́ти, сьвірча́ти. — Коваль клепле, поки тепле. н. пр. — Підкував коней тай поїхав.

Кова́чество = кова́льство, ковалюва́ння.

Кова́чъ = кова́ль.

Кове́ркать = ко́рчити, криви́ти, мня́ти; калі́чити, нівечити, псува́ти.

Кове́ркаться = викривля́ти ся, криви́ти ся.

Ковёрникъ, ца = ки́лимни́к, ця, коца́рь, коца́рка (С. З.), кове́рник, ця. (С. З.). — Жінка ткаля, дочка килимниця. С. З.

Ковёрный = килимо́вий, коца́рний, кове́рний.

Ковёръ = ки́лим (С. З. Л.), коць (С. З.), кове́р (С. З.), кобе́р (С. З. Л.), здр. килимо́к, килиме́ць, кобе́рець (С. Л.), з цупкої вовни — вере́та, вере́тка. — Будем жити, вино пити, яничара бити, а курінї килимами, оксамитом крити. К. Ш. — Лавки були хороші, липові, із спинками, ще й килимцями позастилані. К. Ч. Р. — Білим килимом все поле зима вже покрила. Кн. — Як підемо до церковці, станем на кобері. н. п. — Нема ж мого миленького, нема мого серця, десь він буде ночувати в полі без коверця. н. п. Б.

Ко́вка = кува́ння, (коней) — підко́вування.

Ко́вкій = ковни́й (С. Пар.), кова́льний.

Ко́вкость = кова́льність.

Коври́га = хлі́б (круглий), буха́н, здр. буханне́ць; ски́ба, ски́бка, шмато́к (хлі́ба). — Собака узяв з столу буханець хліба. Чайч. — Одрізана скиба від хліба — вже її не притулиш. н. пр.

Коври́жка = 1. д. **Коври́га** (здр.).
2. пря́ник (Лів.), пі́рник (Прав.), на меду — медяни́к (С. З.), медівни́к.

Ковро́вый = д. **Ковёрный.**

Ковчёгъ = 1. д. **Кивото́ъ.**
2. корабе́ль, ковче́г Ноїв.

Ко́вшикъ = кі́вшик, корячо́к.

Ковшъ = кі́вш, коря́к. — Яких тільки ковшів він не вирізував. Ки. — Знатимеш, почім кіш лиха. н. пр. — Коряк ріжків. С. З. — Льохи з ви́нами, з медами обступили Запорожці, та й тнуть коряка́ми. К. Ш.

Ковъ, частіше мн. **ко́вы** = пі́дступ, пі́дступи, лука́вство. — **Стро́ить ко́вы** = підко́пуватись під ко́го, чига́ти на ко́го, лиху ду́мку ма́ти.

Ковы́ль, рос. Stipa pennata L. = кі́йло, ковила́, ковиль, шовко́ва трава́, тирса. С. Ан. — Часом і межи кропивою росте кійло. н. пр. — Юрасько кійло косить, та до коника носить. н. п. — Вітер ковилу по степу розсипає. н. д. — Де пасли си ваші коні, де тирса шуміла. К. Ш.

Ковыля́ніе = шкандиба́ння.

Ковыля́ть = шкандиба́ти, шкітильга́ти

(С. З. Л.), **коливáти.** — По улиці вітер віє та снїг замітає, по улиці попід тинню вдова шкандибає. К. Ш.

Ковыря́ніе = колупáння.

Ковыря́ть = 1. колупáти, копирсáти, кóрпати (С. З. Л.), кописáти, чóвпати. — Не колупай печі. Кн. — Паличкою копирсає. С. З. — Не корпай в носї. Кн.

2. копирсáти, партáчити. — Вона не шиє, а партачить.

Когдá = колú, як. — Коли ти прийдеш? Після обід, а то вже, як сонечко зайде, а коли можна, то й до обід. — Повинен слухати, коли тобі кажуть. — Коли Москаль каже: сухо — задубись по уха. н. пр. — **Когдá-бы** = колú-б, як-бú, коб. (Под.). — Коли-б дав Бог! — Як-би мінї або сяк або так, як-би мінї запорозький козак! н. п. — Ой пішла-б я на музúки, ко-б дав батько пятака. н. п. — **Когдá бы то нú было, когдá попáло** = абú колú, колú припадé. — Маже коли припаде: і під Івана і під Степана. Кн. — **Когдá лúбо, когдá нибýдь, когдá ни éсть** = коли нéбудь, абú колú. — Се можна зробить аби коли. С. Аф. — **Когдá-то** = колúсь, колúсь-то. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Був колись орíх, а тепер свистун. н. пр. — Колись-то було, та тепер загуло. н. пр.

Когдáшній = колúшній С. З. — Що вже його колишнім дорікати. Ч. К. — Згадали чорт зна колишнє. Кот.

Кóготь = кíготь, кíхоть, пáзур, здр. кíхтик. — Здаєть ся й мала пташка, та кігтї гострі. н. пр. — Розгріба своїми кіхтями пісок на греблї. Ос. — Як кішечка підкрадеть ся, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Пазурі у спину загнав. н. к.

Когтúстый = кігтúстий, пазурúстий.

Когть = д. **Кóготь.**

Кóе-гдé = дé-де, де-не-дé, де-не-дéсь, подéкуди, місцями, містúною. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Усе небо похмарило, де-де блищать зорі. С. Аф. — А там із року на рік стала подекуди пробивать ся трава, став рости де-не-десь шелюг. н. о. — Жито місцями посходило. — **Коё-какóй** = якúй нéбудь, абú-якúй, сякúй-такúй, якúй-такúй. — З його не аби-який чоловік вийде. — Сякий-такий панок, а про людей душа добряча. Кн. — **Кóе-какъ** = абú-як, як нéбудь, сяк-так, так-сяк. — Зробив аби-як. — Узяв сокиру, тай полагодив аби-як. С. Аф. — Сяк-так на косяк, аби не по людськи. н. пр. — **Кóе-когдá** = колú не колú, де-колú, в ряди-годú. — Зовсім не пью горілки, хіба де-коли у сьвято. С. Аф. — І слїпа курка де-коли знайде зерня. н. пр. — **Кóе-кто** = дé-хто, хтóсь. — У нас нїхто не бува, хіба коли не коли де-хто прийде. — **Кóе-кудá** = де-кудú, абú кудú. — Мінї хоч аби куди, аби в хату, та на піч. Кн. — **Кóе-что, коё-что** = дéщо, абú-що, дéщиця, абúщиця, щось. — Піду я, то може де-що зароблю. н. к. — Треба б робить де-що, так рука болить. С. Аф. — Позбірала дещицю, тай до міста. Кн. — **Кóе-чегó** = де-чогó, абú-чогó. — Багатий? — Багато де-чого не має. н. пр. — Йому хоч трохи, та мняса, мінї хоч абичого, та багато. Кн.

Кóжа = 1. шкýра (укр.), иноді — кóжа, шкíра (Гал. С. З.), здр. шкýрка. — Кричить, аж з шкури лїзе. н. пр. — Коза з вовком тягала ся, тільки шкура зостала ся. н. пр. — Його салом, та по його ж шкурі і мажуть. н. пр. — *Частúни шкýри:* верхня — лúчко, середня — зажúвок, спідня — ніздря́. Ман. — **Гусúная кóжа** = д. під сл. **Гусúный.** — **Змéйная кóжа** (після линяння) — линóвúще, линóвúсько. — Линовище гадюче. Пр. — **Сыромя́тная кóжа** = сирúця (С. Л.), сирéць (С. З.). — *Не вúчинена або́ хоч вúчинена та з вóвною або шéрстю:* ягняча — смýшок, з мертворожденого ягняти — вúпороток, вúпорток, з того, що перелїтувало — перелíток, овеча — линтвáрь, козлова — козлúна, козлятúна, з дохлої вівцї, облїзла — голúця (Сп.), коровъяча — ялóвича, кінська — шкапóва, шкапóвина, з старої вівцї — старúця. — *Вúчинена для óбувя або на які вироби:* товáр, (з телят або лошат) — опóйок, (годовиків) — габéлок, вúросток (С. З. Л.), волова — юхта (С. Л. З.), кінська — шкапóва, шкапúна. — *Зробленúй з такóї шкýри:* опóйковий, вúростковий, юхтóвий, шкапóвий. — Купив товару на черевики. — Юхтові чоботи. С. З. — Чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? Мабуть в тебе, чорнобров, чобіт не має? — Єсть у мене пара, єсть у мене дві, шкаповиї обидві. н. п. — *Частúни вúчиненої шкýри:* від хвоста — хоз, дальше к голові — підпередовá, передовá, на шиї — ошúйок, під горлом — підгóрля, між рогами — зарíзок, під черевом — пóли, товста, на підошви — ремíнь. — У шевців сї частини зовуть ся ще так (починаючи від хвоста): хоз, клубовá, середня, пáх-

виста, передова́, оши́йок. Василенко. — (Шматок старої шкури) — шкура́т (С. З.), шкурато́к, шкурля́т. — Дметь ся, як шкурат на огні. н. пр. — **Сдира́ть ко́жу** = білува́ти. — Беруть вони ту лошицю, теплу ще білують. Руд.

2. шку́рка, кожушо́к, лушпа́йка, лушпи́на, зб. — лушпи́ння (С. З.). — Зріже шкурку з яблука, та тоді й їсть. — Лушпиння з оріхів. С. З.

Ко́жаный = шкуратя́ний, шкуряни́й, шкіряни́й, (як із якої шкури) — юхто́вий, шкапо́вий і т. д. д. під сл. **Ко́жа.** — Се що тоді дїялось, як шкуратяні (або: шкуряні) гроші були. н. к. — Славні бубни за горами, а зблизька — шкуратяні. н. пр. — Шкуратяним капшуком чванить ся. С. З.

Кожéвенный = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.). — Кожух за пів милї чинбарським квасом пахне. Ос. — **Кожéвенный завóдъ** = д. під сл. **Завóдъ.** — **Кожéвенное деревцó,** рос. Rhus Cotinus L. = рай дéрево, скóмпія, шéвське д. С. Ан.

Кожéвникъ = чинба́рь (С. З. Л.), кожумя́ка (С. З. Л.), гарба́рь (Прав.).

Кожéвничать = чинбарю(у)ва́ти, гарбарюва́ти.

Кожéвническій = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.).

Кожéвничество = чинба́рство, гарба́рство. (Прав.).

Кожéвничій = д. **Кожéвническій.**

Кожéвня = д. **Завóдъ кожéвенный.**

Кожемя́ка = кожумя́ка, мнéць, кожа́рь.

Ко́жица = 1. шку́рка (верхня частина шкури), личко (Ман.). — Хоч і дуже вдарив, але тільки зідрав шкурку.

2. шку́рка, шку́рочка, пли́вка. — А він спив зверху молоко, та тоді й каже: натягни Бог шкурку, поки мати прийде. н. к. — Нїчого вона так не любила, як плівку з молошної каші. Кн.

Ко́жный = шку́рний, шкі́рний.

Кожура́, кожури́на, кожу́рка = шку́рка, кожушо́к і т. д. д. **Ко́жа 2.**

Кожури́стый = товстоко́рий. — Товстокорий кавун.

Коза́ = 1. коза́ здр. кі́зка, кі́зонька. — **Ди́кая коза́** = сайга́к, суга́к (степова). С. З.

2. ко́зли (ноші у мулярів).

3. недо́жинки.

Козаки́нъ, коза́къ і т. д. = д. **Казаки́нъ, Каза́къ** і т. д.

Коза́чка = 1. коза́чка (жінка або дівчина козацького стану).

2. чепі́га (в плузї).

Козеле́цъ, рос. Scorzonera humilis L. = ра́нник, ужо́вник. С. Аф.

Козёлъ = 1. цап (С. З. Л.), козе́л, вивалашаний — перч (С. Л.). — Вуси честь, а борода і у цапа єсть. н. пр. — Скубни громадського цапа за хвіст, от тобі і рукавиця. н. пр. — Здурів скажений цап, ріжки назад загнувши, махнув борідкою, замекав, заскакав. Гр.

2. козли́на, козля́тина, козло́ва шку́ра.

3. коби́лка, ла́вка, що на їй в старовину бито дітей в школї.

Козе́льи рожки́, рос. Bidens tripartita L. = репъяшки́, соба́чі репъяшки́, чередá, причепа, стрілки́. С. Ан.

Козе́льникъ, рос. Tanacetum vulgare L. = пи́жмо, навро́тич, прúворотень, коровáй, наворо́тень С. Ан.

Ко́зица = кі́зка, кі́зонька.

Ко́зій = ко́зячий, ко́зяний, козúний, козúнячий. — Козячий кожух, вербові дрова — біда готова. н. пр. — Вербові дрова, а козиний кожух, то й випре дух. в. пр. — **Ко́зья мо́рда, ко́зій ростъ,** рос. Veronica Beccabunga L. = ібу́нка. С. Ан.

Ко́зка = кі́зка, кі́зонька.

Козлёнокъ = 1. козиня́, цапиня́.

2. д. **Козёлъ 2.**

Козли́на = д. **Козёлъ 2.**

Козли́ный = козля́чий, козло́вий, цапи́ний, ца́повий. — А чи в тебе, старий дїду, та козляча борода? н. пр. — Пропав нї за цапову душу. н. пр.

Козли́ть = ко́зи де́рти (погано і верескливо сьпівати).

Ко́злиться, око́злиться = коти́ти ся, окоти́ти ся. С. З. — Кози котять ся. — Коза окотила ся.

Козло́вня = хабата́рня (де чинять козлину і вироблюють сапъян).

Козло́вый = д. **Козли́ный.** — Козлові чоботи. — **Козло́вая борода́,** рос. Tragopogon pratensis L. = козе́лець, козе́льки, козе́льці. С. Ан.

Козлы́ = ко́зли, кобильни́ця (на котрій пиляють дрова), сте́люги, ришт (у бондарів).

Ко́злы = переде́к (у екипажа). — На передок зліз парубок і прибрав віжки до рук. О. Мир.

Козля́тина = козли́на, козля́тина.

Кознь, частїше мн. **Ко́зни** = д. **Ковъ.**

Козодо́й, пт. Caprimulgus Europaeus = ле́лик, леля́к, сплюха, дремлю́га. С. Л.

Ко́зонъ = д. **Ба́бка 3.**

Ко́зочка = кі́зка, кі́зонька.

Козу́ля, Cervus capreolus = са́рна. — Мов сарна в таю. К. Ш.

Козы́ристый = козы́рний. — От у його козирна карта — повна рука козирів.

Козы́рка = 1. козиря́ння.
2. ко́зирь. — Пішов з козиря.

Козырну́ть = козирну́ти, покозиря́ти, зайти́ з ко́зиря.

Ко́зырь = 1. ко́зирь, той, що сьвітить — сьвітка. С. З. — **Открыва́ть ко́зырь** = сьвіти́ти. — **Вымѣня́ть ко́зырь** = ви́сьвітити. — **Свои́ ко́зыри** (гра) = віз (К. Ст. 1887—6), візо́к (С. Аф. З.). — Давайте грати у воза.
2. ко́зирь, жва́вий, сьмі́ливий. — Козирь дівка! Кв.

Козыря́ть = 1. козиря́ти, ходи́ти ко́зиря, захо́дити з ко́зиря.
2. ка́яти, кобени́ти, корени́ти.

Козю́ля, козю́лька = д. **Змій.**

Коза́вка = ку́зька, кома́шка.

Козьеподо́бный = козува́тий.

Ко́й, ка́я, ко́е = яки́й, котри́й. — **Ко́й-гдѣ, ко́й-какъ, ко́й-кто, ко́й-что** і т. д. = д. **Ко́е-гдѣ** і т. д.

Ко́йка = 1. лі́жко (висюче на кораблях).
2. пі́л або тапча́н (замісць ліжка).
3. та́чка.

Ко́ка = ко́ко. — Ось тобі коко — курочка знесла. — **У него ко́ка съ со́комъ** = він ду́же бага́тий.

Ко́кать, ся, ко́кнуть, ся = 1. уда́рити, ся, би́ти, ся.
2. товка́ти, навби́тки би́ти ся (крашанками на Великодних сьвятах). — Дай, Боже, діждати — яйцями товкати. п. пр. — Давай навбитки бити ся.

Кокéтка = придзиґльо́ванка (С. З.), дженджури́ха, дженджури́ста, манїрниця. — Там придзиґльованки журились, що нїкому вже підморгнуть. Кот. — Така вона дженджуриха: усьміхнеть ся, гляне, моргне — таки привабить до себе. Черн. Кн.

Кокéтливый = придзиґльо́ваний, дженджури́стий, манїрний. — Яка дженджуриста — купив я їй оксамитку, ще хоче й намиста. п. п.

Кокéтничать, кокéтствовать = манїрити ся, бісики підпуска́ти, пуска́ти (С. Ш.); лиця́ти ся, умізгувати ся (С. Ш.), хизува́ти ся. — Давай вона лицяти ся до його. п. к. — О вона така, як почне бісики пускати — хоч кому в око впаде.

Кокéтство = манїрність, лиця́ння.

Коклю́ха = веретéно, веретéнце.

Коклю́шъ = кашлю́к (С. Жел.). ки́гили, ко́клюш (С. Жел.). — А підняла ся на ноги — кір, гвіздочки та кигили, страшні заливні кашлї, підкошували дитячі сили. О. Мир.

Кокова́ть = кува́ти, куку́кати. — Почала вже зозуля кувати. — Як явір зелений головоньку склоне, зозуля кукукне, діброва застогне. п. п.

Кокóвка = дóвбня, довбе́шка. С. З.

Кокóнъ = гнїздечко, капшучо́к.

Кокота́ть = сокота́ти, цокота́ти (С. З.). — Кури сокочуть, у міх не хочуть. п. к.

Кокóткй = щи́колотки (на пальцях). С. З.

Кокóтка = хльо́рка, повія, шльо́ндра, ку́рва (С. З.). — Вона у мене не хльорка, парубків не заманює, а чесно по божому кохає. Кн. — У Бога не без дурня, в селї не без курви. п. пр.

Кокоту́нъ, кокоту́нья = сокоту́н, цокоту́н, ха.

Кокóшить = би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти і т. д. д. **Бить.**

Кокóшникъ = киба́лка або очі́пок (у москвок). — Сховала під кибалку мичку, щоб не сьвітила ся коса. Кот.

Кокошъ = квочка.

Коксова́ть = перепа́лювати земляне́ вугі́лля.

Коксъ = ко́кус (перепалене земляне вугілля).

Коксу́нъ = поро́да ка́чки Anas clypeata.

Коку́шечій = зозу́лячий.

Коку́шка, пт. Cuculus canorus = зозу́ля, здр. зозу́лька, зозу́ленька, зозу́лечка. С. З. Л. Аф. — Ой ти, моя родиноньку, не цурай ся мене, хоч сизою зозулею перекуй до мене. п. п. — Прилетїла зозуленька, та й крикнула: ку-ку! п. п. — Десь узялась сиза зозуленька, у головках сїдала, жалібно кувала. п. д.

Коку́шкинъ = зозу́лин. — **Коку́шкины сапожки, башмачки,** рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті зозу́льки, черевички, зозу́лини черевички. С. Ан. — **Коку́шкины слёзки,** рос. Orchis latifolia L. = зозу́лини рушнички, лю́бка, лю́бжа, O. militaris L. = зозу́льки, зозу́лини сльо́зки, лю́бка, лю́бки. С. Ан.

Кола́нецъ = черепо́к.

Кола́чъ = д. **Кала́чъ.**

Колба́ = 1. риба Cyprinus gobio — піска́рь.
2. ба́нька (скляна, глиняна або метальова) з прямо́ю ши́йкою.

Колбаса́ = ковбаса́. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — Як би ковбасї крила, то луччого птаха не було-б. п. пр.

Колба́сникъ, ца = ковба́сник, ця,

Колба́сный = ковба́сний.

Колга́нъ = 1. відро́ з товстих клепок, на квас.

2. кори́то невеличке, видовбане з пня, на пійло телятам.

Колдова́ніе, колдовство́, колдова́ть = д. **Волхвова́ніе** і т. д.

Колду́нникъ, рос. Lycopodium clavatum L. = дереза́. С. Ан.

Колду́нница, колдуно́ва трава́, колду́ха, рос. Circaea lutetiana L. = відьмине зілля, о́сот. С. Ан.

Колдуно́въ = чарівників, чарівни́цький, відьмаків, відьма́цький, чаклунів, характе́рників, характе́рницький, знахарево́вий.

Колду́нъ = д. **Волхвова́тель.**

Колду́ньинъ = ві́дьмин, чаклівни́цин, зна́харчин.

Колду́нья = д. **Волхвова́тельница.**

Колеба́ніе = 1. колиха́ння, хита́ння.

2. вага́ння (С. Л.), непе́вність.

Колеба́ть, ся = 1. колиха́ти, ся, хита́ти, ся, коливати, ся, гойда́ти, ся, хвіяти, ма́яти, ся, хилита́ти, ся. — І вітер не віє і гилля не колише. н. п. — Не білая билиночка в полі коливаєть ся. н. п. — А без долі біле личко — як квітка на полі: пече сонце, гойда вітер. К. Ш. — Вітер віє, гилля має. н. п. — Вітер траву хилитає. н. п. — Старословянська рівноправність стала хитати ся і вироблювати ся нерівність станів. Бар. О.

2. вага́ти ся (С. Л.), вагува́ти ся (Фр.), хита́ти, ся, хиля́ти, ся, варува́ти ся (С. З.), ковба́сити ся. — Не будеш більше вагуватись, чи так, чи так тобі іти. Пч. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п.

Коле́блющійся = д. **Зы́бкій 1.**

Колева́тый = жорсткий, твердий, цупкий, шкарубкий (про шкури).

Колейстый = колії́стий.

Коленкоровый = перкале́вий.

Коленко́ръ = перка́ль.

Колери́стый = кольори́стий.

Ко́леръ = ко́лір.

Колеси́ть = 1. колува́ти. С. З. — Хто колує, той дома ночує, а хто дуже простує, той дома не ночує. н. пр.

2. говори́ти на здогад, бра́ти на об'їздку. — Ти не бери на об'їздку, а кажи просто, як перед Богом. Кн.

Колеси́шко = колїсце́, колїща́, тко.

Колесни́къ = колія́.

Колёсникъ = колїсни́к, колодій (С. Л.), сте́льмах. (С. З.).

Колесни́ца = колїсни́ця.

Колёсный = колїсни́й, коловий. — **Колёсная мазь** = коло́мазь. — Панї, як панї, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

Колесо́ = ко́лесо, ко́ло, здр. колїсце́, колїща́, тко. — Треба, як пъятого колеса до воза. н. пр. — Оглядай ся на задні колеса. н. пр. — Ой зійди, зійди, ясний місяцю, як млиновеє коло. н. п. — (Колесо без обода) — острога́. — **Зубча́тое колесо́** = пальцове́, па́лешне ко́лесо. — **Маховое колесо́** = гончак (у млині). — **Наливно́е к.** = корчак (С. Пар.), маленьке — медве́дик. (Ніс.). — Крутить ся, як медведик у млині. н. пр. — **Подоше́вное, подливно́е, подо́швеное, по́чвенное к.** = підспідник, підсубійок, підсубійник. (Так зоветь ся і самий млин з таким колесом). — **Шлифова́льное к.** = точи́ло. С. Жел. — **Колесо́ счастія** = хвортуна (С. Ш.), до́ля. — (4 колеса до воза) — стан коліс.

Колесова́ть = колесува́ти (катувати на колесї).

Колесо́вина = д. **Колесни́къ.**

Колесово́й = д. **Колёсный.**

Колесцо́ = колїсце́, колїща́, тко.

Коле́чко = обіде́ць (С. З.), пе́рстеник, каблу́чка, обру́чка. С. З. — І перстеник у Варвари невістцї достала. К. Ш.

Колея́ = ко́лїя.

Ко́лика = коль, ко́лька, (в животї) — завійна, завійни́ця, (в кишках) — со́няшниці, (в пальцях від холоду) — за́шпари, (в ухах) — цурува́ння. — Колька в боки коле. С. З. — Завійниця всунула ся в боки. С. З. — Щоб тебе завійна ухопила! С. Аф. — Соняшниці зняти. С. З. — Ще й досї зашпари щемлять. Кот.

Колирова́ть = щепи́ти, прищепля́ти, колїрува́ти, очкува́ти. (Останні два дієслова на Українї прикладають ся власне до щепління брунькою — очком).

Колирово́вка = щепління, прищепля́ння, колїрува́ння.

Коли́чественный = скільковий, числови́й.

Коли́чество = скі́лькість, кі́лькість (С. Жел.), число́ (С. Пар.), чи́сленність. — Ми вже бачили причини, що побільшали скількість козаків. Бар. О. — Панам зручніше було правити земельні умови з меншою численностю людей. Кн.

Ко́лка = 1. коло́ння, штрика́ння, шпига́ння.

2. руба́ння (на при. дров).

Ко́лкій = 1. кілки́й. — Кілкі дрова.

2. уразли́вий (С. Л. Ш.), колю́чий, ущи́пли́вий (С. Ш. З.), шку́льний (С. З.), шкулки́й, дотькли́вий. (С. З.). — Речі дотькливії, ущипливії. С. З. — Колюче слово його — наче те шило. Кн. — Вона й рота до мене не роззявить без шкулкого слова. Кн.

Ко́лко = уразли́зо, ущипли́во, ущи́пле, шку́лко. — Ущипле в тім писаню мовить.

Ко́лкость = 1. кількість.
2. уразли́вість, ущипли́вість, шку́лкість.

Коллегіальный = колегійний.

Колле́гія, колле́жскій = коле́гія, колегійний. — **Колле́жскій Регистра́торъ, Секрета́рь, Ассе́ссоръ, Сове́тникъ** = урядо́вці 14, 10, 8 і 6 ра́нґу.

Коллекти́вный = гуртови́й.

Колле́кція = збір, зби́рка.

Коллоді́юмъ, Collodium = спаю́н. С. Жел.

Колобо́къ = 1. буханець. 2. голо́вка. (Д. **Карава́й** 1 і 2).

Колобро́дить = колобро́дити (С. З.), бро́їти (С. Ш.), веремія крути́ти. — Цілу нічку колобродить, за собою челядь водить. н. п. — Ой ти крутиш веремія, а я б сказав, та не вмію. н. п.

Ко́лобъ = д. **Карава́й** 1 і 2).

Коловоро́тъ = 1. све́рдел, све́рдло (коловоротне).
2. д. **Вововоро́тъ**.

Коловра́тный = 1. коловоро́тний.
2. зми́нний, перемі́нний, непе́вний, нестате́чний.

Коловраще́ніе = кружа́ння, колува́ння. (С. Пар.).

Коловóй, ко́ловый = 1. кілковий.
2. тичний. С. Ш. — Тична квасоля.

Колóда = 1. колóда, пень (одрубаний). — **Черéзъ пень колóду валúть** = робúти що абú як.
2. коритo, жóлоб (зроблене з колоди).
3. домови́на, труна́ (видовбана з колоди).
4. глóвень (верхній одвірок); поріг. — **Колóда вéрхняя и нúжняя у двереи́** = глóвень і поріг.
5. частіше **колóда** — ди́би, здр. ди́бки, дибúці, дибя́та, скрипúці, скрипúця, колóда, частіше — колóдки, гусáк (Кіев. Ст. 1885 — XI — 552). — Тоді будеш знати, як будуть карати і на ноги і на руки диби надівати. Ой на ноги дибки, на руки дибиці, — оце ж тобі, джиґуне, гарні молодиці: ой на ноги дибки, на руки дибята, оце ж тобі, джиґуне, гарнії дівчата. н. п. — Не ставало в них кайданів, — забивали в дибки. К. Д. — Вдовиченка ледащицю забили в скрипицю та й повезли до прийому. К. Ш. — Ноги в колодки забити. С. З.
6. колóдка (дуже довга сьвічка, що засьвічуєть ся в піст).
7. колóда, тáлія (С. Ш.). — Не повна таліи карт. С. Ш.

Колóдезный = колóдяжний; кринúшний. Колодяжна вода. С. З. — Посилає по воду, по кринишную мене молодую, не привишную. н. п.

Колóдезь, частіше **колóдецъ** = колóдязь (С. З.); не глибокий — кринúця, керни́ця. (Д. під сл. **Истóчникъ**).

Колóдка = 1. колóдка і т. д. д. **Колóда** (здр.).
2. копúл, копило́, зд. копúлля, колóдка (у шевців). — На одно копило чорт усіх Ляхів строїв. н. пр. — Швець копилом хату перекинув. н. пр. (Кажуть, як усї замовкнуть). — Розгубивсь, як швець з копиллям. н. пр.

Колóдникъ = д. **Ареста́нтъ**.

Колóдническая = д. **Ареста́нтская**.

Ко́лозень = у́лик, колóдка, борть.

Колоко́ленка = дзвиня́чка.

Колоко́ленный = дзвиня́чний.

Ко́локолъ = дзвін, здр. — дзвінóк, дзвóник, дзвóничок, поб. дзвонúще, дзвоня́ка, мн. — дзвóни. С. Аф. З. Л. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, тай каже, що його голоснїше. н. пр. — Десь великий дзвін лили і пустили таку поголоску, щоб голоснїший був. н. пр. — Та вдарили зразу у великий дзвін, се ж по тому чумакові, що ходив на Дін. н. п. — Ой у неділю рано по раненько усї дзвони дзвонять. н. п. — **Вѣчевóй ко́локолъ** = д. під сл. **Вѣчевóй**.

Колоко́льникъ = дзвінни́к (С. З.), дзвонолїй, дзвоня́р. С. Пар.

Колоко́льный = дзвонови́й. — **Колоко́льный мастеръ** = д. **Колоко́льникъ**.

Колоко́льня = дзвіни́ця, здр. дзвиня́чка. С. З. Л. — До утренї завив з дзвіниці великий дзвін. К. Ш. — Дметь ся, як пугач на дзвіниці. н. пр.

Колоко́льчатый = дзвінча́стий, дзвінкова́тий.

Колоко́льчики = рос. 1. Campanula L. — дзвоно́чки, дзвонки́, дзвіно́чок, дзво́ники. 2. Aquilegia vulgaris L. — голубки́, дзвоно́чки, о́рлики, оксами́т. С. Ан. — **Колоко́льчики павили́шные, повели́чные**, рос. Convolvulus L. = берізка, повійка, павути́ця. С. Ан.

Колоко́льчикъ = дзво́ник, дзвінóк, дзво́ничок. — Усе з дзвоником їздить. К. Х. — **Колоко́льчикъ полевóй, луговóй, лѣсно́й**, рос. Campanula glomerata L. = ска-

зи́тник, ску́чень, ску́чник, страхополо́х. С. Ан.

Колоко́льщикъ = д. **Колоко́льникъ.**

Коло́къ = кіло́к, кіло́чок.

Коло́льщикъ = коліи́ (Кр.), коля́р. С. Жел. — Піде порося до коліи. н. пр.

Ко́ломазь = коло́мазь. С. З.

Коло́минка = каламайка. — Каптан з китайки і пояс з каламайки. Кот.

Колонизáторъ = оса́дчий. С. Л.

Колонизáція = оса́дництво. — В Познанщині поступає скоро справа нїмецького осадництва на польській землї. Бат.

Колонизи́ровать = оса́жувати, осади́ти. С. З. — Наш край людьми осадили. С. З. — Почали вони осажувати слободи. Кн.

Колони́стъ = колони́ст (із перших) — оса́дчий. С. Л.

Коло́нія = коло́нія, оса́да, слобода́. (Перше слово прикладаєть ся звичайно до чужоземців).

Коло́нна = 1. стовб, стовп, слуп. С. З. Л. 2. батова́ (в козацькому війську). С. Аф. Ев.

Колоси́стый = колоси́стий, (про про́со) — волоти́стий. С. Аф. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д.

Колоси́ться = колоси́ти, викида́ти ко́лос. — Тоді саме жито колосило ся. Кн. — Жито почало вже викидати колос.

Колосни́къ = 1. рос. Elymus arenarius L. = колосня́к, ди́кий ячмінь. С. Ан. 2. колосни́к, ру́шт (Вол. в горнах).

Колосни́ца, рос. Stachys L. = чисте́ць, чистня́к, счи́сток, жабрі́й. С. Ан.

Ко́лосный = колосови́й.

Колосова́ть = гарма́нити, гарманува́ти (молотити хліб возами або кіньми).

Колосса́льный = велича́вий.

Ко́лосъ = колос, здр. — колосо́к, колосо́чок (на пр. жита, пшениці то-що), проса — во́лот (С. Аф.), во́лоть (С. Л.), здр. волото́к, волото́чок (С. Аф.), поб. — волоти́ще, волотя́ка (С. Аф.), зб. воло́ття, воло́стя (С. Аф.), на ниві після жнив — о́кид.

Колосяно́й = колосови́й.

Колоти́ло = калата́ло, калатайло, клепа́ло, сту́кало, стука́чка, торо́хкалка. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, та й каже, що його голосніше. н. пр. — Сторож перестав стукати у стукачку. К. З. о Ю. Р.

Колоти́ть, ся = би́ти, ся, колоти́ти, ся, лупи́ти, лу́щити, товкма́чити, лущува́ти і т. д. д. **Бить.**

Колотіе = колоття і д. **Ко́лка.**

Ко́лоткій = виво́їстий, грудкова́тий, хряпки́й. — Путь був грудковатий; снїгу нема, вдарив мороз, дорогу після дощу розмісили, вона й взялась грудою. Кн.

Колото́вка = 1. копи́стка. 2. плету́ха, брехýха, слизькоязи́ка.

Колоту́шка = 1. д. **Колоти́ло.** 2. до́вбня, довбе́шка. — Як хвате довбнею по голові. н. к. — Носить ся, як дурень з довбнею. н. пр. 3. стусáн, штурхане́ць. — А вже тому хлопцеві у шевця, то що-дня достаєть ся штурханців.

Колоты́рить = 1. крамарюва́ти (дрібъязком) 2. плести́, бреха́ти, бре́хні перено́сити.

Колоты́рка, колоты́рница = д. **Колото́вка 2.**

Колоты́рникъ, колоты́рь = брехýн, брехáчка, плетýн, слизькоязи́кий.

Колоты́рничать = д. **Колоты́рить.**

Коло́ть, ся = 1. коло́ти, ся, шпига́ти (С. Л.), штрика́ти, шти́рх(к)ати (С. Л.). — Кольнула чи не кольнула раз голкою, — уже й кидай роботу. Чайч. — Підколола собі палець шпичкою. Чайч. — Правда очі коле. н. пр. — Штрикнув шилом. — Штрикнув виделкою у мясо. Чайч. — Шепшина дуже колить ся. — Колоти кабана. — Почало мене штигати в грудях. — Закололо в боці. 2. дорі́кати, докоря́ти (С. Л.), кори́ти, цьвікати в о́чі.

Колотьба́ = 1. д. **Ко́лка.** 2. бідува́ння, зли́дні.

Коло́тье = д. **Ко́лка** і **Ко́лика.**

Колпа́къ = 1. ковпа́к (гостроверха шапка, скляна або метальова покришка). — Під одним ковпаком сїмсот козаків. (п. з. = соняшник.) 2. те́лепе́нь, тюхтій, роззя́ва.

Колту́нъ, мед. Plica Polonica = ковту́н (С. З.), ковтю́х.

Ко́лча = клишоно́гий, криви́й, кульга́вий (Кн.), куля́вий (С. Л.).

Колчáнный = сагайда́ковий.

Колчáнъ = сагайда́к, сайда́к. С. З. — Гей виїхав пан Ревуха в чистий степ гуляти, перевісив через плечі сагайдак багатий. н. п. — Стріл з сагайдака взяли два десятки. К. Ст. — Колчики мали сагайдаки і стріли з площинами. Л. С.

Колчено́гій, колчено́жка = д. **Ко́лча**

Колчено́жить, ко́лчить = шкандиба́ти, шкітильга́ти. — По улиці вітер віє та снїг замітає, по улиці по під тинню вдова шкандибає. К. Ш.

Колъ = 1. кіл, здр. кіло́к, кіло́чок, поб. коля́ка, зб. кі́лля, па́кіл, па́ля, (забитий,

щоб припинати) — прикол, прико́лень, (дуже загострений) — гострокіл, (тонкий, невеличкий) — пати́к, пати́чок, (тонкий та високий) — ти́чка, тичи́на, тичи́нка, (замість вил) — штиль, (в санках) — рожи́н, (з тину) — кіл, коля́ка, тини́на, (що до його привъязують порон або пліт) — ра́ло. — Серця на приколень не припнеш. н. пр. — Штилї, що солому носять. Номис. С. З. — А довбня, як скоче з штиля, та її по потилиці. Сп. — Хіба рожна ти захотів? Кот. — Чи не той то хміль, що по тичині вьється ся? н. п. — А в мого двора нема нї кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — **Посади́ть на́ колъ** = посади́ти, настроми́ти на па́лю. — Розбишак посадили на палю. С. З.

2. кіло́к, сїка́ч (С. Пар.).

Колыбе́лка = д. **Колыбе́ль 1.**

Колыбе́ль = 1. колиска, здр. коли́сочка, коли́сонька. С. З. Л. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — Те сонечко, що бачило тебе у колисцї, побачить і в домовинї. О. Мор.

2. ро́ди́на (С. З.), коли́ска.

Колыбе́льный = колиско́вий. — Колискових пісень не багато.

Колыма́га = ридва́н, ковчег.

Ко́лышекъ = кіло́к, кіло́чок і т. д. д. **Колъ,** загнутий — клю́чка. — У сїєї близенької рушник на кілочку, а в тієї далекої брівки на шнурочку. н. п.

Коли́шка = кала́чик, баране́ць (закрутка на новій вірьовцї). — Розкручуй добре, щоб баранців не було. — **Гнуть колы́шки** = терева́нї гну́ти, пра́вити.

Коль = як, коли́. — Як прийде — скажи йому. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п.

Ко́лье = кі́лля, па́кілля, ти́ччя (С. Щ.).

Кольево́й = кілкови́й.

Кольми́ па́че = тим па́че (Кн.), на́дто, тим бі́льше. — Молодому, а надто дурному доводить ся прощати. Чайч.

Кольну́ть = кольну́ти, заколо́ти, шпигну́ти, штрикну́ти і т. д. д. **Колоть.** — Закололо у бік.

Кольцево́й = 1. кільча́тий. — Кільчатий ланцюг.

2. перстенько́вий, каблу́чковий. — Перстеньовий камінець.

Кольцеобра́зный = кільча́тий, каблучкова́тий.

Кольцо́ = 1. кільце́, о́бід, каблу́чка, (залїзне для скрiпи) — ри́хва, (у коси) — пя́тка. — Ворота на каблучках. — Щедрик-ведрик! дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п.

2. пе́рстїнь, здр. перстни́к, перстени́к, обіде́ць, каблу́чка. — **Вѣнча́льное, обручальное кольцо́** = обру́чка. С. З. — На руцї у його повно перстнїв та каблучок. Кн.

Кольча́тый = д. **Кольцево́й 1.**

Кольчу́га = па́нцир (кільчатий).

Кольчу́жникъ = па́нцирник.

Ко́льщикъ = дровору́б.

Колѣнко = коліно.

Колѣно, мн. **колѣни** = 1. коліно, мн. коліна. — **Въ колѣно, по колѣно** = по коліна. — Грязюка по коліна. — **На колѣни, на колѣняхъ** = навко́лїшки, навко́люшки, навко́льки, навко́лїшках. — — А вона впала навколїшки, та й давай Богу молитись. н. к. — А вони його цїлують та на навкольки перед ним падають. н. к. — Ви вміете і плакать і божить ся і раді стать на вколюшки. І. Г. — Дїд навколїшках молить ся в церкві. Кн.

2. про рослини, про пісні — коліно, частїше колінце, (про хлїбові рослини) — пя́тка. — Одрізав очеретину саме на колінцї. — Просьпівав одно коліно.

3. рід, коліно, покоління. — Бо я панського роду, не ходила боса з роду. н. п. — З нашого роду не було злодія. Кн. — Покоління поколінню об тобі роскаже і твоя, Кобзарю, слава не вмре, не поляже! Кулик. Ос.

Колѣнчатый = коліну́ватий.

Колѣть = 1. дуб'ти, ду́бнути, деревянїти. — Руки від холоду дубіють.

2. ги́нути, до́хнути, здиха́ти. — Вівцї дохнуть.

Колю́ка, рос. Carlina vulgaris L. = одкасни́к.

Колю́честь = колю́чість.

Колю́чій = колю́чий, ко́лький, шпичакува́тий, остькува́тий. — Тай колюча в тебе борода. Чайч. — Колючого слова зроду він не скаже. Кн. — Мужича правда колюча, а панська на всї боки гнуча. н. пр. — Колько по стернї йти. Чайч. — Колючий терен. — Остькувата борода.

Колю́чка = 1. колю́чка, шпи́чка. — На репяху багато колючок.

2. рос. Carduus gaertn. — будя́к, драпа́ч, чортополо́х, C. crispus L. — будя́к, хра́буст, C. nutans L. — будяки́, репя́х, репяхи́. С. Ан.

Колю́шка = 1. риба Gasterosteus aculeatus (pungitius) — колю́чка. С. Жел.

2. рос. Eryngium planum L. = будячо́к, си́ня коли́чка, си́ні колючки́, микола́йки, микола́йці, микола́йчики, лю́бка, любки́, перено́с-зі́лля. С. Ан.

Коляда́ = колядува́ння, коля́дки.

Колядова́ть = колядува́ти (під Різдво і на різдвяних сьвятах, а під Новий рік) — щедрува́ти. С. З.

Коля́ска = коля́са. С. З.

Командирова́ть = виправля́ти, ви́правити, відряжа́ти, відряди́ти, ординува́ти. — До города Москви виправили. С. З. — Пан Гетьман ординує наш полк в Задніпре на Дорошенка. К. Ч. Р.

Кома́ндовать = кома́ндувати, старшинува́ти, начальникува́ти.

Кома́рій = комаро́вий, комари́нний, комаря́чий. — Прийшов Спас — пропав комариний бас. н. пр.

Комаро́въ = комарі́в, комаре́вий.

Кома́ръ = 1. ком. Culex — кома́рь, (Гал.) — кома́р, зб. — комарня́. — Комарь з дуба впаде та скікне. н. пр. — Прийшла друга Пречиста — взяла комаря нечиста. н. пр. — Комарі́ здорово боять ся холоду. Степ.

2. маши́на для пробива́ння ді́рок в залізних або мідяни́х листа́х.

Комедіа́нтъ, ка = комедія́н, ка, ко(у)медія́нник, ця, кумедник, ця, штука́рь, ка.

Коме́дія = 1. ко(у)ме́дія. — Крути та не перекручуй, комедія в 4 діях О. Мирного. — **Ку́кольная коме́дія** = верте́п (С. З.), куме́дія.

2. куме́дія, чудасія. (С. З.). — Оттаку кумедію він счинив, що довго всї съміялись. Кн. — Кому воно здалось, кому в пригоді? Кумедія тай годі! Думитрашко. — Та тут чудасія, мосьпане! Гоголь.

Комелёкъ = 1. комі́нок. Кн.

2. рос. Thlaspi arvense L. = вереднік, волоски́, талаба́н, чо́рне ребро́, дзвоне́ць, гречи́чка, біли́ця (Гал.). С. Ан.

Ко́мель = 1. при́корень, окоре́нок, відзе́мок (товстий кінець деревини).

2. низови́й кіне́ць во́лоса.

3. ги́чка (звязаний кінець у віника, мітли то-що).

Коме́та = коме́та, мітла́, віха (С. Л.). — Мітла на небї — то перед війною. н. к. — Мітла огненая зійшла, і степ, і гори осіяла. К. Ш. — Он бачите над Київом мітла простягла ся, а над Дніпром і Тясмином земля затрясла ся. К. Ш.

Комите́тъ = ра́да.

Коми́ческій = коміч'ний; куме́дний (С. З.).

Ко́мкать, ско́мкать = мъя́ти, мня́ти, зімня́ти, бра́ти, зо(і)бгати, жу́жмити, зжу́жмити. — Зобгав у жменю. С. Л. — Зжужмив мою керсетку. Кн.

Комкова́тый = грудкова́тий, грудова́тий. (С. Пар.).

Комко́мъ = жу́жмом, жму́ком, жмачко́м. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить.

Комента́рій = комента́рь, тлума́чення (С. Ш.), зъясува́ння (Кн.).

Комента́торъ = комента́тор, тлума́ч (С. Ш.).

Комме́рція = торг (С. Л.), торго́виця (С. Ш.), га́ндель (С. Л. З.). — Нема торговиці без жидівської головиці. н. пр. — Нема здатнійшого до гандлю, як жиди.

Комме́рческій = торго́вий (С. Ш.), торго́вельний, гандльови́й.

Ко́мната, ко́мнатка = сьвітли́ця, сьвітли́чка, ха́та, ха́тка, хати́на, го́рниця, го́ричка, поки́й, кімна́та, ківна́та (С. Л. З.), лі́тня без печі — хи́жа, хи́жка. — **Ко́мнаты** = хати́, го́рниці, поко́ї. (Найбільше спільне значення мають слова: ха́та, поки́й; слова сьвітли́ця і го́рниця переважно визначають більші покої за-для гостей, а кімна́та — невеличка; слова сьвітли́ця, го́рниці, ха́та і поко́ї визначають теж і ці́лий будинок.) — Наша горниця з Богом не спорить ся. — Поставлю хату і кімнату, садок, гайочок розведу. К. Ш. — Скільки у вас хат наймаєть ся? — Наняв дві хати або дві хатї), а сам живе в кімнатї. — Пішов у горниці. — Не замітай чужої хижі, аби твоя була заметена. н. пр. (Д. теж під сл. **Изба́**). — А в моїм дворі штирі покої, а пятая сьвітличенька для тя самої. н. п. Б.

Ко́мнатный = ха́тнїй, покойо́вий, го́рнишний, сьвітли́шний. — **Ко́мнатная дѣ́вка** = го́рнишна, покойо́вка. (С. Л.). — **Ко́мнатный служи́тель** = покойо́вий.

Комо́дъ = камо́да.

Комо́къ = д. **Комъ** (здр.).

Комо́лый = д. **Безро́гій.**

Компа́ктный = сти́слий, щі́льний. — Книжка надрукована стислим друком.

Компане́йскій = това́рйський (С. Ш.), ко(у)мпанїйський.

Компа́нія = това́рйство, ко(у)мпа́нїя, кумпа́нство, гурт. — Він в товаристві завжди веселий. — Зібрала ся кумпанія — невеличка, але чесна. н. п. — Злі компанії і доброго чоловіка зопсують. н. пр. — У гуртї, то й смерть не страшна. н. пр. —

Торго́вая, промы́шленная компа́нія = спі́лка, товари́ство. (Пр. д. під сл. **Акціоне́рная компанія** і **Ассоціа́ція**). — **Вступи́ть, войти́ въ компа́нію** = ста́ти, приста́ти у спі́лку. — **Въ компа́ніи дѣ́лать** = в спі́лці, на́-спіл роби́ти. — У тебе є горо́д, а я достану чого, та й посіємо на́спіл. н. к.

Компаніо́нка = това́ришка.

Компаньо́нъ = това́риш, спі́льник. — Пі́ший кінному не товариш. н. пр. (Д. ще під сл. **Акціоне́ръ** і **Ассоціа́ція**).

Компле́ксія = штату́ла, стату́ра.

Комплимéнтъ, частіше мн. **комплиме́нты** = ми́лощі. — Почав їй говорити всякі милощі.

Компо́стъ = гноївня. — **Компо́стная я́ма** = гноя́рка, гноївка.

Компо́тъ = узва́р. С. Ш. — Узвар на базарь, а кутя на покутї. н. пр. — Другая слава у Спасівку стала, що Маруся козакові узвару прислала. н. п.

Комши́ть = д. **Бить**.

Комъ, комо́къ = гру́да, гру́дка, гру́дочка (С. Аф. З. Л.). — Бідна головочка: сьвятки ідуть, а глини нї грудочки. н. о. — Цур дурня, та масла грудка. н. пр. — Щедрик, ведрик, дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п. — (Тіста) — бала́бух, га́лка, галу́шка. — (Сиру, масла) — гру́дка, гру́дочка. — (Глини замішаної) — валько́к, ва́лька. — (Глини — замазувати шпари) — шпару́н. — (Снігу) — снїгова́ ку́ля, гру́дка снігу, а велика — ба́ба. — (Ниток, вовни то-що) — жмут. — (Ягід злиплих до купи) — ки́тяг(х), кі́мъях. — Спілі вишнї злипались китяхами. Лев. — Вишнї так і висїли кимъяха́ми. Чайч. — (Волосся, що скімшилось) — ковтю́х. — **Сби́ться въ комъ** = скімши́ти ся, склоччи́ти ся. — Із рота піна все котилась, як повѣть та борода скімшилась. Кот. — Волосся на голові й на бородї склоччи́ло ся йому. Кн.

Комя́га = каю́к, душогу́бка. (Човник, видовбаний з однїї деревини).

Кона́ться = мі́ряти ся. — А давайте мі́ряти ся, кому починати.

Конвéнція = конвéнция, умóва (між державами).

Конви́ктъ = пансіо́н, бу́рса.

Конво́й = конво́й; ва́рта, калаву́р. — **Подъ конво́емъ** = під ва́ртою, за калаву́ром.

Конвойровать = конвоюва́ти; вартува́ти. (С. Л.).

Конву́льсія = ко́рчі, перело́ги. С. Л. З.

Конгре́ссъ = ра́да, зъїзд (вищих особ з різних земель по політичним справам).

Конди́торская, конди́торъ = пека́рня, цуке́рня, цуко́рня (С. Пар.), пе́карь (С. З.), цуке́рник, цуко́рник (С. Пар.).

Коне́вина = конина, конятина (С. З.), кобиля́тина.

Коне́вій, коне́въ = кі́ньський. — **К. лукъ**, рос. Teucrium Scordium L. = ди́кий часни́к, ско́рдія. — **К. ща́вель**, рос. Rumex L. = кі́ньський ща́вель.

Конёкъ = 1. ко́ник, ко́ничок, кони́че́нько, лошачо́к. — Козак молоденький, під ним коник вороненький. н. п. — По середині пан хорунжий, під ним кониченько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.

2. коньо́к, частіше мн. **конькй**, скобзу́н, ли́жва, ли́жви (Гал. С. Пар.), костяні — на́рти. — В лижви чоботи прибрав, та по льоду легесенько з саночками він погнав. (Дзвінок).

3. комаха Gryllus — ко́ник. — Наш коник — стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Жвавий коник скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Старицький. Байки.

4. риба Syngnatus hippocampus — ко́ник (морський).

5. гре́бінь (в стрісї).

6. гло́вень (верхнїй одвірок).

Коне́цъ = 1. кіне́ць, кра́й. — Кінець лавки.

2. у шевцїв — дра́тва. — Сучити драТву.

3. шмато́к, (цїльний) — шту́ка, цїльни́к, сувій. — Штука сукна. — Сувій полотна.

— **Вконе́цъ, до конца́** = до кра́ю, до оста́нку, до ре́шти, у пе́нь, до ще́нту, до послїдку, по сам кіне́ць (Кн.). — Як не дав Бог змалку, не буде й до останку. н. пр. — Тільки що простяг своє в багаття рило, а полумъя його до щенту обсмалило. Гр. — Ляхів у пень рубайте, кров їх з піском мішайте. н. д. — **Дѣло съ концо́мъ** = тай го́дї, тай шаба́ш! — **На како́й коне́цъ** = на що? — **На худо́й коне́цъ** = у всякім разї. — **Въ концѣ** = в кінцї, кіне́ць. — Сидить батько кінець стола. К. Ш. — **Концы́ хорони́ть, пря́тать** = кінцї хова́ти. — **Подъ коне́цъ** = на кінці, на прикінче́нню, на приконе́ччі, на при кінцї, на сходї, наре́штї. — **Съ конца́ въ коне́цъ** = од кра́ю до кра́ю. — І дивлюсь я округ себе од краю до краю: що ж там милого знайду я, що я там згадаю. В. Щ. — Нехай душі козацькії в Украйнї витають: там широко, там весело од краю до краю. К. Ш. — **Приводи́ть къ**

концу́ = до кра́ю дово́дити, кра́ю дово́дити. — Треба краю доводити. К. Ш. — **Тутъ тебѣ́ и коне́цъ** = тут тобі́ й край, тут тобі́ й капу́т! — **Хазово́й коне́цъ** = показни́й кіне́ць, край.

Коне́чно = а вже́ж (С. Л.), аджа́ (С. Л.), таджа́ (С. Л.), та вже́ж, а то́ж, а же́ж, (С. З.), коне́чне (С. З.), пе́вна річ (С. Л.); пе́вне, запе́вне (Кр.), звича́йно. — Та хіба ж ти бачив? — А вже́ж або ато́ж! — Почне казати казку, звичайно, про змія. н. к. — „Бреше", скажуть, „сякий-такий!" звичайно, не в очі. К. Ш. — Конечне будемо у його. С. З.

Коне́чности = ру́ки, но́ги або кри́ла.

Коне́чность = 1. кіне́ць, край.
2. кіне́чність.

Коне́чный = кіне́чний; оста́ннїй.

Ко́никъ = рундучо́к (лавка і разом скриня в хатї біля дверей). — Старі чоботи мабуть у рундучку.

Кони́на = 1. д. **Коне́вина.**
2. шкапо́вина, шкапи́на.

Кони́ческій = конїчний, стожкови́й (С. Пар.), гострове́рхий, шпича́стий.

Конкла́въ = зъїзд, ра́да (кардиналїв).

Конкорда́тъ = умо́ва (з папою).

Конку́рсъ = ко́нкурс. (Збір позичальників для розділу маєтку неспроможного довжника і суперництво між кількома). — **На конкурсъ, конкури́руя** = навпереваги́, на перебі́й. — Ми будемо вчити ся навпереваги. Сп.

Ко́нница = д. **Кавалерія.**

Ко́нный = кі́нний; кі́нський. — **Ко́нный во́инъ** = коза́к, комо́нник (С. З.). — По полю мчались козаки... с пів десятка комонників. К. Ч. Р. — **Ко́нное ристали́ще, ко́нная ска́чка** = бігови́сько. (Под. С. Ш.).

Коновни́къ, рос. Trifolium montanum L. = вязи́ль, іва́сик, ку́ряча ла́пка, соро́чі ла́пки, ко́тики, каюши́на. С. Ан.

Коново́дъ = 1. коново́д, завідчи́к (кінський).
2. д. **Заво́дчикъ 2** і **Зачи́нщикъ.** — Він у нас на всю околицю привідця. Кн.

Ко́новязь = 1. пу́та (що путають коней, як пускають на пашу).
2. припи́н, коно́вяз. — На припоні пасли коні сїдлані, готові. К. Ш.

Конопа́тить = конопа́тити, паклюва́ти, глоби́ти (С. Аф.), замазкою — шпаглюва́ти.

Конопа́тый = д. **Весновáтый.**

Ко́нопать = коно́пать, конопа́тка, па́кля, кло́ччя (для конопачення).

Конопе́ль, конопля́, здр. **конопе́лька**, рос. Cannabis sativa L. = коно́пля, частїше мн. коно́плї, здр. конопе́льки, одна стеблина — коноплина. — **Безсѣмянна́я конопля́** = пло́скінь. — **Сѣмянна́я конопля́** = ма́тїрка. — (Витїпана, що йде на пряжу) — пря́диво, (а що лишаєть ся) — кло́ччя. С. Ан. Л. — На городї конопельки, вершки зелененькі. н. п. — Стрімкий як коноплина. Кн. — На городї конопельки, не вибрана плоскінь. н. п.

Конопе́льникъ, рос. Eupatorium cannabinum L. = сїдаш, сїда́ч. С. Ан.

Конопе́льный = коно́пляний.

Конопля́ = д. **Конопе́ль.** — **Конопля́ туре́цкая** = д. **Клещеви́на.**

Конопля́никъ = підме́т (С. З.), коно́плище, коно́плисько (Гал.).

Конопля́нка = 1. пт. Fringilla linaria = коно́плик (С. Жел.), конопля́нка, макодзьо́б. (С. Пар.).
2. рос. Bidens tripartita L. = чередá, стрілки́, собáчі репяхи́, причéпа, репяшки́. С. Ан.

Конопля́ный = коно́пляний. — **Конопля́ное ма́сло** = сїмъяна́ олїя.

Консили́умъ = ра́да лїкарська.

Ко́нскій = кінський, коня́чий. — **Ко́нская гри́ва**, рос. = д. **Конопе́льникъ.** — **Ко́нскій волосъ** (з кінського хвоста) = волосня́, волосїнь. (С. Аф.). — **Ко́нскій хвостъ**, рос. Equisetum palustre L. = кругля́к, E. hiemale et sylvaticum L. = хвощ, E. arvense L. = пестиші, польова́ со́сонка. С. Ан.

Конспири́ровать = сектува́ти ся.

Континéнтъ = суходіл.

Контраба́нда = пачка́рство. — **Занима́ться, промышля́ть контраба́ндой** = пачкарювати.

Контраба́ндный = пачка́рський.

Контрабанди́ръ, контрабанди́стъ = пачка́рь, пачка́р (С. Жел.), пачкові́з.

Контрабаси́стъ = 1. баси́стий. — Баси́стий не має де сїсти (бо з басом тїсно). н. пр.
2. окта́ва (в хорі). — То все баси, а оцей октава.

Контраба́съ = бас. — Він добре на басї грає.

Контра́ктный = контракто́вий.

Контра́стъ = су́проть. — Біле і є супроть чорному. Кн.

Контрибу́ція = о́куп, дани́на. — Город Львів окуп за себе дав Ордї і Хмельницькому. Л. Сам.

Контролёръ = контролїр, повірник. —

Не можна лїсникам шахрувати — над ними є повірник. Кн.

Контроли́ровать = повіря́ти, контролюва́ти, доглядáти.

Конту́зить = конту́зити, підби́ти, вда́рити, і́мпетом. — Воно не ранило, а тільки ноги мінї підбило імпетом. Кн.

Кону́ра = д. **Кану́ра.**

Ко́нусный = ко́нусовий.

Конусови́дный, конусообра́зный = д. **Кони́ческій.**

Ко́нусъ = ко́нус, стіжо́к, кружіль. С. Жел.

Конфе́ты = канхве́ти, цукерки. — **Конфе́тка** = канхве́тка, цукерка.

Конфе́тчикъ = д. **Конди́торъ.**

Конфиденціа́льный, но = таємний (С. Ш.), таємно, по́тай, ни́шком.

Конфиска́ція = конфіска́та. Гал.

Конфискова́ть = конфіскува́ти, одібра́ти добро́ на скарб, (про книжки, часописї то-що) — заборони́ти, запини́ти, затри́мати.

Конфу́зить, ся = соро́мити, ся, стида́ти, ся, (аж червонїти) — пекти́ ра́ків.

Конфу́зный, но = соро́мний, со́ромно, со́ром (С. Л.), ніяково (С. Л.). — Соромно якось стало.

Концентри́ческій = односере́дний. С. Пар.

Концо́вой = ло́цман (що проводить судна з одного місця до другого).

Концо́вый = штукови́й (що продаєть ся цїлими штуками), цїльни́к.

Конча́ть, ко́нчить, ся = 1. кінча́ти, ся, дово́дити до кінця́, до кра́ю, кінчи́ти, скінчи́ти, ся, (роботу) — дороблятй, доробúти, ся. — На тім розмова ся і скінчилась. К. Х.

2. вмірати, кона́ти, вме́рти, скона́ти. — Бодай тобі так тяжко конати, ой як тепер мінї тяжко віку доживати. н. п. — Чули, чули Запорожцї з далекого Криму, що конає Гетьманщина, неповинно гине. К. Ш. Як Ляхи конали, як Сьміла горіла. К. Ш. — Сім рік будеш хорувати, а осьмий конати! То я буду памятати, з кого се сьміяти. н. п. Б.

Ко́нчикъ = кінчик.

Кончи́на = 1. кіне́ць, кінча́ння.

2. смерть, скона́ння.

Ко́нчить, ся = д. **Конча́ть, ся.**

Конь = кінь, коня́ка, здр. ко́ник, ко́нчок, конче́нько, коненя́, мн. ко́нї, коненя́та, (з великою гривою) — грива́нь, патла́ч. — Гей кінь вороний, а сам молодий. н. п. — Запріг коняку, тай поїхав. (Д. ще під сл. **Конёкъ**). — **Конь во́дный** = **Гиппопота́мъ**).

Ко́нюхъ = ко́нюх, ста́єнний. (Прав.).

Конюшенный = ста́єнний.

Конюшня = ста́ня (С. З. Л.), ста́йня (С. Л.), стайни́ця, ставни́ця, конюшня (Лїв.). — Ой коню мій вороненький, чого ти стоїш на станї смутненький? н. п. — Як коня украли, то й станю замкнули. н. пр. — Взяла коня у стайницю, а милого у сьвітлицю. н. п.

Конякóвка, рос. Vicia sativa I. = ви́ка. С. Ан.

Ко́на = мня́ло, мля́вий, маку́ха, мни́ха, лемішкува́тий, лемішка, папу́ша, вайло́, валю́ка (всї про чоловіка).

Копалу́ха = д. **Глуха́рка 2.**

Копа́льщикъ = копа́ч, копа́льник, гра́барь (С. Аф.). — Наняв грабарів рів копати.

Ко́панецъ = рівча́к.

Ко́пани = 1. копани́цї (полозки у санок з корінькoвими передками).

2. ко́рчі, пнї (викопані з землї, де був лїс).

Ко́паница = д. **За́ступъ.**

Копа́ніе = копа́ння.

Ко́пань = ко́панка, (коло джерела) — са́жавка, са́жівка. С. З.

Копа́тель = д. **Копа́льщикъ.**

Копа́ть = копа́ти, ри́ти. — Копати яму.

Копа́ться = 1. копа́ти ся, ри́ти ся.

2. копа́ти ся, вовту́зити ся, шпо́ртати ся, валанта́ти ся.

3. копа́ти ся, ни́шпорити, шука́ти.

Копе́ечка = копі́ечка, копійчи́на. — Виплакала тую копійчину, та Пречистій поставила сьвічечку за сина. К. Ш.

Копе́ечный, копе́шный = копійча́ний, копія́шний. — Копійчана сьвічка.

Копе́йка = копі́йка, здр. д. **Копе́ечка.** — Засьмій ся, Матвійку, дам копійку. н. пр.

Копе́йникъ, копе́йщикъ = пікіне́р. С. З. (Вояка, узброєний списом).

Копе́йный = 1. копійний, списови́й. — Чи не носить хто клюги списової? Я пошу, у мене й ратища виструганї. К. Х.

2. д. **Копе́ечный.**

Копеи́стъ = писарь, копіїста.

Копе́йщикъ = д. **Копе́йникъ.**

Копёнка = копи́чка.

Копённый = копи́шний, в копи́цях. — Сіно в копицях.

Копёръ = 1. рос. Anethum graveolans L. = укріп, окріп, кріп. С. Ан.

2. рос. Laserpitium latifolium L = стародýб, лиходійна трава́, волошне́ва трава́. С. Ан.

*

3. стано́к для ба́би, що нею забива́ють па́лі. — **Копра́ на де́ло, копра́ съ де́ла** = посу́нути стано́к бли́жче до па́лі або одсу́нути од не́ї.

Ко́петень, рос. Asarum europaeum L. = ко́питень, копитці, копи́тник, копитня́к, копите́ць, підли́стник, підоли́шник, підори́шник. С. Ан.

Копе́цъ = 1. д. **Кобе́цъ**.

2. копа́ч.

Копи́лка = скарбни́чка, карна́вка.

Копирова́ніе, копиро́вка = копіюва́ння, спи́сування, перепи́сування.

Копирова́ть = копіюва́ти, спи́сувати, перепи́сувати, здійма́ти копію. — Той лист зкопіювавши, послав. Л. В.

Копиро́вщикъ = копіїста.

Копи́ть, ся = збира́ти, ся, збива́ти, хова́ти. — Збиває гроші копійку до копійки. — Цілий вік ховав, дітям не давав, а злодії спожили. Кн. — Назбірав грошей повну скриню.

Ко́пія = ко́пія, ви́пис, спи́сок. — З таких листов копії мають бути давані. Ст. Л. — Зробив собі список з того малюнку. Кн. — До книг записувати і випис давати. Ст. Л.

Ко́пка = копа́ння.

Ко́пкій = пухки́й. — Земля пухка — легко копати. Кн.

Копле́ніе = збира́ння, хова́ння.

Копна́ = 1. ку́па, здр. ку́пка. — Купою на купі. К. Ш. — Чорт біса с під купи бачить. н. пр.

2. (хліба на 60 снопів) — копа́, (сіна або хліба в снопах) — копи́ця, копъя́к, здр. — копи́чка, копъячо́к, (на 30 снопів) — полу́кіпок, (багато, густо кіп) — ко́пно, (що кладе копи) — копи́льник. (Сп.). — Більш копи лиха не буде. н. пр. — Повъяжуть у снопи, покладуть у копи. н. п. — Поскладаєм в копи, та вдаримо в топи. н. п. — Дивлюсь, а він лежить під копицею сіна.

Ко́поткій, копотли́вый, ко́потный = 1. мля́вий, мару́дний, мару́да. — В роботї вона млява. Кн. — Оце ще маруда, як почне що робити, то поки він налагодить ся.

2. морочли́вий. — Морочливе діло.

Ко́поткость, копотли́вость = мару́дність.

Копоту́нъ, копоту́нья = мару́да.

Ко́поть = 1. са́жа, кіпоть, кіптява. — Кіптю боюсь, я удушлива. Лев.

2. смоля́рня, смолоку́рня, дегтя́рня. (Яма, де гонять смолу або дьоготь).

Копоши́ть, ся = воруши́ти, ся, комаші́ти ся.

Копти́льня = дима́рня. (Вол. зап. Сидоренко).

Копти́ть, ся = копти́ти, копчо́нити, ся.

Копти́лка = д. **Копти́льня**.

Копу́нъ, копу́нья = д. **Копоту́нъ**.

Копу́шка = копи́чка (сіна або трави).

Копы́тень = д. **Ко́петень**.

Копы́тистый = копита́стий.

Копы́тникъ = д. **Ко́петень**.

Копы́тный = Копито́вий.

Копы́то = копито́, (роздвоєне) — ра́тиця, (у свині) — ра́котиця, (сторчове) — ку́кса (Ман.). — Мясо розідрать суддям на рівні частї, лисиці ж ратиці віддать. Гр.

Копы́то льви́ное, рос. Alchemilla vulgaris L. = приворотень. С. Ан.

Копы́тчатый = копитова́тий.

Копы́шиться = д. **Копоши́ться**.

Конь = копа́льня, рудоко́пня, (глини) — гли́нище, (вапни) — вапня́рка, ва́пнище, (соли) — солони́ця, (земляного вугілля) — ша́хта, (заліза) — ру́дня, рудоко́пня, рудоко́пи. (Волинь, зап. Сидоренко).

Конье́ = спис (С. З. Л.), копіє́, (держално до його) — ра́тище. — Не всяк козак, хто списа має. н. пр. — Держить в луці спис довгенький, а у руці меч ясненький. н. п. — Ой кинув ся та пан Сава до гострого меча, взяли його на три списи від правого плеча. н. д. — Іде козак, копіє́ю опираєть ся. н. д.

Конъевище = ра́тище. С. З. — Козакові без ратища, як дівчині без намиста. н. пр.

Кора́ = кора́, (товчена чинити шкури) — зду́биця. — **Покры́ться, взяться коро́ю** = заскорині́ти. — Струп заскорині́в. Кн.

Кораве́льный = кораблевий.

Кораве́льщикъ = кораве́льник.

Кора́бль = кораве́ль (С. З.), турецький в давнину — ґале́ра, гале́ра. — Тую галеру з грізної гармати привітайте, гостинця їй дайте. н. д.

Кора́лловый = кора́левий.

Кора́ллъ = кора́лї.

Коралькі́ = кора́лї, до́бре наміcто. — Були коралї, та пішли далї, були перли, та ся стерли. н. пр. — Повна шия доброго намиста.

Коралько́вый = кора́левий.

Корга́ = 1. д. **Ворона**.

2. стара́ ба́ба, ба́ба-яга́, відьма.

Кордега́рдія = буцега́рня.

Кордо́нъ = кордо́н, цеп (військовий).

Корена́стый = 1. кореня́стий, корі́нчастий, корча́стий. — Дай Боже, щоб моя капусточка була на коріння коренистая, а із листу головистая. н. пр. — Дуб кор-

частий. — Рости редька кореняста — на зíму сховаю. н. п.

2. присáдкуватий, натóптуваний (Чайч.), крéкотень.

Кореневóй, корневóй = 1. корінéвий, корíнний, корчовúй.

2. корінькóвий (зроблений з коріня). — Корінькова люлька.

Кореня́стый = д. **Кореня́стый** 1.

Коренно́й = 1. грунтовни́й, корінни́й. — Се наше право грунтовне, споконвічне. Кн.

2. первíстний, споконвíчний. — **Коренны́е жи́тели** = ту́больці. С. Л. Ш. — Зайди принесли до тубольців культуру. Кн. — **Коренно́й зубъ** = ку́тнiй. — Сьмій ся, засьмієш ся колись на кутнї. н. пр. — **Коренна́я ло́шадь** = голóбельний кінь. С. Аф. — **Коренно́й разсóлъ** = ропá. — **Коренна́я ры́ба** = велúка ри́ба, дóбре просóлена, просíл.

Кóрень = кóрінь, здр. корінéць, корíньчик, зб. — корíння. — **Или по́лонъ дворъ, или ко́рень вонъ** = або пан, або пропáв. н. пр. (Або велике щастя або велике лихо). — **Запря́чь въ ко́рень** = запрягтú в голóблі. — **Кóрень во́лчій бѣ́лый,** рос. Aconitum lycoctonum luteum = царь-зíлля, царь травá. С. З. — **К. громо́вый,** рос. Asparagus sylvestris = шпарáга, заячий холодóк. — **К. живо́тный** = д. **Горе́цъ.** — **К. кра́сный,** рос. Anchus officinalis L. = медýниця, меденúшник, краснокóрінь, румя́нка, румя́нчик, свинюшник. — **К. мака́ршинъ** = д. **Горе́цъ.** — **К. соло́дковый,** рос. Glycyrrhiza echinata L. = соло́дкий кóрінь, вербéць соло́дкий, солодéць, солодúка, лякорúця. — **К. скипида́рный** = д. **Ко́пытень.** — **К. сухо́тный,** рос. Arum maculatum L. = кóзяча борода́. — **К. ца́рскій,** рос. Imperatoria Ostruthium L. = царь-зíлля, стародýб. С. Ан.

Кореня́къ = голóбельний (кінь). С. Аф.

Коре́цъ = 1. кóрець (С. З.), коря́к (С. З.), здр. кíрчик, корячóк, кíвш, кíвшик. — Купив коряк ріжків. С. З. — Знатимеш — почíм ківш лиха. н. пр.

2. (у млинї) — кíвш (куди борошно сипеть ся).

Корешóкъ = 1. корінéць, корíньчик. — **Корешки́** = (тютюну) — корíньцї, рýбанка.

2. (в оправі книжок) — спúнка. — Оправа скрізь добра, тільки спинка трохи потрíскалась. Чайч.

Коржа́вить = коржáвити, шкарýбити.

Коржа́вѣть = коржáвіти, шкарýбіти, шкарýбнути.

Коржа́нъ = д. **Кався́къ.**

Корзúна, корзúнка = кош, кóшик (С. З.), кíш, кошíль, кошóвка (С. Л.), (з соломи) — кошíль, солóмъяник, (з ремню, з лик) — козубéнька, (з лози) — лозáник, (з лози, обмазана глиною) — стýга, стýжка. — Прийшли з кошелями, увесь коровай забрали. н. п. — Випустив з кошеля. Кр. — Із лип плетені козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот. — Мудра жона: як дві стуги пшона, третя гороху, то вона й буде носить по троху. н. пр. — Узяли стужку з калачами. К. Ч. Р. — Понаїдались і назбірали окрушин 12 повних кошиків. К. Сьв. П.

Корзúнщикъ = кошикáрь. С. Пар.

Кори́нка, Passulae minores vitis viniferae apyrenae = кори́нка (родзинка коринська, дрібна).

Кори́стый = товстокóрий. — Товстокорий кавун.

Кори́ть = дорікáти, докоря́ти, кори́ти. С. Л. З.

Кори́ться = кори́ти ся, покоря́ти ся. С. З.

Кори́ца, рос. Cinnamonum = кори́ця, цинáмон. (С. З.).

Кори́чневый, кори́чный = 1. кори́цевий, цинамóновий (властивий кориці або зроблений з неї).

2. кори́чнявий, рудовáтий (колїр).

Коріáндръ = д. **Кишне́цъ.**

Кóрка = 1. (на садовинї або городинї) — шкурка, шкýрочка, лушпáйка, лушпúна, лушпúнка, зб. лушпúння. — Їли кавуни, та понакидали скрізь лушпиння.

2. (на хлїбові) — шкорúнка, скорúна, скорúнка, скірочка, (спідня) — спíдка. — Кортить Маринку шкоринка. н. пр. — Гризеш шкоринку із книша, та дмеш сивуху із ківша. Сніп. — Дайте хлїба хоч скірочку, деревъяні ложки і сироватки трошки. н. п. — Люблю шкоринку та ще спідку. — **Его отдýли на óбѣ кóрки** = вúбили на всї бóки.

Корма́ = корма́, зад, задня́к (С. Пар.), гýза (корабля або якого иньшого судна). — Хвилї заливали човен, а він був на кормі. К. Сьв. П.

Кормёжка = кормівля, годівля, годува́ння, харчува́ння (коней, волів) — пóпас.

Кормúлецъ = 1. кормúтель, годува́льник (Чайч.), питúмий. — Він йому питимий батько.

2. добро́дѣй.

Корми́лица = 1. ма́мка. — У неї болїли груди, то вона паняла до дитини мамку.
2. пити́ма. С. З. — Питима мати.
3. добро́дѣйка.

Корми́лицынъ = ма́мчин.

Корми́ло = стерно́, демено́ (С. Аф. З. Л.), ке́рма (С. Жел.), у плота — трепло́. С. Л. — Ой сидить козак та на деменї, він демено повертає, на чорне море поглядає. н. д. — Сїдай на стерно, а ми будем громадити.

Корми́ть, ся = годува́ти, ся, корми́ти, ся, харчува́ти, ся, живи́ти, ся, (дуже) — сити́ти, тли́ти, (худобу в дорозї) — попаса́ти, корми́ти. — Господь буде помогати сиріт годувати. н. п. — Трудяща копійка годує до віку. н. пр. — Ситого гостя добре годувати. н. пр. — Ой як мінї жити, в сьвітї горювати, ой як мінї дїти в сьвітї годувати? н. п. — Багатий дивуєть ся, як убогий годуєть ся. н. пр. — Уже ж се мусить всякий знати, що вїйсько треба харчувати. Кот. — Нехай багач дивить ся, як убогий живить ся. н. пр. — Ой щож будем робити, нїчим волів кормити. н. п. — От доїдемо до Охматової, то тут треба коней попасати. — Уже вони й тлять того кабана цїле лїто. Сп. — Пустельник мусїв годувати ся своєю працею. Бар. О.

Ко́рмка, кормле́ніе = д. **Кормёжка.**

Ко́рмля = 1. д. **Кормёжка.**
2. харч, харчі́, їжа, стра́ва, корм, по́корм, (для худоби) — па́ша. — У нас добрі харчі. — Не буде й скотинї паші. С. З.

Ко́рмный = 1. гладки́й, си́тий. — Ситий вiл.
2. паши́стий. — Пашисте поле. — Пашиста солома (що дає багато паші).

Кормови́ще = випас, па́ша, пастівни́к, ви́гін, степ (де випасають худобу).

Кормово́е = харчове́, харчові́ гро́ші. — По карбованцю в день, та харчового по злотому.

Кормово́й = 1. стерново́й.
2. харчово́й.

Ко́рмчій, ко́рмщикъ = стерни́к, стерни́чий, сти́рни́к. (С. З. Л.). — Один стерник сам керує, весь корабель управує. Мазепа. С. З. Л.

Кормъ = д. **Ко́рмля 2.** — **Подно́жный кормъ** = паша. — Пустив волів на пашу.

Корна́ть = обтина́ти, обчикри́жувати, (крила птиці) — бо́ркати. С. Ш.

Корневи́къ, корнева́на, корневи́ще = корени́ще.

Корнево́й = д. **Коренево́й.**

Корнеплодный = корінеплідний.

Корне́тъ = хору́нжий. — Лучше живий хорунжий, нїж мертвий сотник. н. пр.

Корни́стый = д. **Корена́стый 1.**

Корнишо́нъ = огіро́чок, пу́пъянок (огірок маленький для маринования).

Корноу́хій = карнау́хий, шельмо́ваний (з надрізаним або одрізаним ухом).

Ко́рный = кірни́й.

Коробе́йникъ = коро́бочник, розно́щик, кра́марь (що носить дрібний крам).

Коро́бить, ся = ко́рчити, ся, шкару́бити, ся, пачи́ти, ся, дуби́ти, ся. — Дошка на сонцї подубила ся. Кн. — Лихоманка аж корчить.

Коро́бка, здр. **Коро́бочка, Коро́бушка** = 1. коро́бка, коро́бочка, ко́роб, коробо́к, (з лу́ба) — ко́зуб, козу́бка, козубе́нька, (з кардону) — шабату́ра, шабату́рка.
2. доща́на обши́вка на лу́тки або одвірки.

Ко́робъ = д. **Коро́бка 1.** — **Наговори́лъ съ три ко́роба** = набала́кав сїм мішків греча́ної во́вни (багато ка'зна чого).

Коро́ва = коро́ва, здр. — корі́вка, корі́вонька. — **До́йная коро́ва** = дійна́. — **Я́ловая коро́ва** = я́лова, я́лівка, яловиця, зб. — ялівни́к, через рік тїльна — передійка.

Корова́й = д. **Карава́й.**

Коровёнка = корі́вка, корі́вонька, корівчи́на, мн. корі́вки, корівча́та.

Коро́вій = коро́вячий.

Коро́вка = 1. д. **Коровёнка.** 2. д. **Дя́гиль.**

Коро́вка божья, ком. Coccinella = со́нечко. — Сонечко — зовсїм кругле, зверху опукле, головка й нїжки малесенькі. Степ. — Сонечко, сонечко! виглянь в віконечко: он Татари їдуть, тебе заріжуть. (Промовляють дїти, пускаючи сонечко, щоб летїло).

Коро́вникъ = 1. коровни́к, хлїв, ричківня́, ричка́рня, ялівни́к.
2. д. **Дя́гиль.**

Коро́вница = корі́вниця, доїльниця, ри́чка, доя́рка. — Одну дочечку мала, та й ту утеряла: із поля робітницю, од печі топільницю, од корів корівницю. н. п. (Д. ще під сл. **Доильница**).

Коровод'ъ = тано́к, тано́чок. С. Ш. Л. — Ой у містї Немирові дївок танок ходить. н. п. — Сім дочок — свій таночок. н. пр.

Коро́вошникъ = д. **Дя́гиль.**

Коро́вушка = д. **Коровёнка.**

Коровья́къ, рос. Verbascum thapsum L. = коровъя́к, ведме́же ухо, дива́на, дрябча́к, сьвічі. С. Ан.

Коро́вья петру́шка, рос. Anthriscus sylvestris

Hoffm. = сверби́гуз, буги́ла, борщівни́к. С. Ан.

Коро́вья трава́, рос. Camelina sativa Crantz. = ри́жій. С. Ан.

Коровя́къ = д. **Белладо́на.**

Королёва = королёва, кра́ля (С. З.), коро́лиха, коро́лиця. (Останні два тільки в знач. жінки короля, а перші і в знач. державної володарки). — А короля нема дома, королиха сама дома. н. п. — Царь, царица — королиця. (з нар. гри).

Королёвина трава́, рос. Lappa major Gärtn. = дідовни́к, липу́х, репъяхи. С. Ан.

Королёвичъ = королёвич, короле́нко, короля́, короленя́, мн. королёвичі, короля́та, короленя́та.

Королёвна = королівна, здр. королівнонька. — Чи ти царівна, чи королівна? н. к.

Королёвскій = королівський, королів.

Королёвство = королівство.

Королёвствовать = королюва́ти. С. З.

Королёвъ = королів.

Королёкъ = 1. коро́лик (збр. **Коро́ль**).

2. пт. Motacilla regulus = коро́лик. Вол.

3. д. **Кро́ликъ.**

4. помера́нець ма́льтський (в середині червоний).

5. кора́лина (намистина з коралів).

Коро́ль = 1. коро́ль, здр. коро́лик, цісарь (Гал.).

2. (в картах) — коро́ль, (в особливій грі) — бардади́м.

3. поріг (в опусті, в лотоках).

Корольки́ = д. **Коралькй.**

Корольки́ садо́вые, рос. Capsicum annum L. = стручкови́й пе́рець, перчи́ця. С. Ан.

Корольково́й = коро́ликовий, кролёвий, кроля́чий. — **Корольково́е ожере́лье** = д. **Коралькй.**

Коромы́сло = 1. коро́мисло, (у терезів) — бугай, (у колодязя) — журавёль, (у дзвона) — ру́чка.

2. ком. Libellula — ба́бка, самчик — ба́бич. С. Ш. — Отже бабка страшенний ворог усім двокрилим комахам. Степ.

Коро́на = коро́на, здр. коро́нонька, вінець.

Коро́нный = коро́ний; держа́вний.

Корона́ція, коронова́ніе = коронува́ння, вінча́ння на ца́рство.

Короновать, ся = коронувати, ся, вінча́ти, ся на ца́рство.

Коро́ста, мед. Scabies = коро́ста, (недужий) — коро́стявий, (особлива кімната для їх) — коро́стява.

Коро́ставикъ, рос. Scabiosa arvensis = купа́лка, наголова́ток, огірча́к, христо́ва па́лочка, повняки́, синя́вка, жовтільниця (Гал.) С. Ан.

Коросте́ль, пт. Rallus crex = деркач, здр. деркачик. С. З. Л. Аф. — Тільки чути, як далеко десь деркач дирчить.

Коро́стовый = коро́стявий.

Коро́стовѣть, коро́стѣть = коро́стявіти.

Короста́ть = короста́ти, калата́ти. — Чи коротаєш вік в журбі, чи то за поставцем горілки. Гул. Ар. — Та не дай Боже нїкому, як мінї тепер старому — у неволї пропадати, марне лїта коротати. К. Ш. — Живу, калатаю, віку доживаю. Кн.

Коро́тенький = коротенький; куценький.

Коротёхонёкъ = коротїсенький.

Коротизна́ = коро́ткість.

Короти́ть = короти́ти, в(у)корота́ти, в(у)коро́чувати, прикоро́чувати.

Коро́ткій = 1. коро́ткий, ку́ций. — Короткі руки — не все те досягнуть, що очі бачуть. Кн. — Ой Сербине чорноусий, чого в тебе жупан куций? н. п. — Піймав куцого за хвіст. н. пр.

2. недале́кий, бли́зький. — Недалекий шлях.

3. недо́вгий, коро́ткий. — Як зїмою день не довгий.

4. бли́зький. — Близький приятель.

Коро́тко, коротко́ = ко́ротко, коротенько; бли́зько (д. **Коро́ткій 1, 3** і **4**).

Коротково́атый = коротенький, куценький, по́короткий (Д. **Коро́ткій 1** і **3**). — Жупанок на йому якийсь куценький. — Таки по́коротка ця свита. Чайч. — День коротенький.

Коротконо́гій = куконо́гий, куцола́пий.

Коро́ткость = 1. коро́ткість, корота́.

2. прия́знь.

Коротковосто́стый = ку́ций, куцохво́стий. — Піймав куцого за хвіст. н. пр.

Коротконёрстный = низькошерстий.

Коротконёя = коротконіїй.

Коротышка = 1. куцина, ку́ца одежина.

2. куцан, куцанчик, курдупелъ, котигорошок (дитина малого зросту).

Коротышъ = 1. оцупок. С. Л. З.

2. д. **Коротышка 2.**

Коро́че = коро́тше, куцїше, бли́зче (д. **Коро́ткій**).

Ко́рочка = д. **Ко́рка.**

Корочу́нъ = капу́т, смерть. — Тут йому й капут!

Короѣ́дъ, ком. Bostrichus = короїд.

Ко́рнія = пони́тчина (Ніс.), смикани́на, торочки́ (С. Ш.). — Лїкарь запхнув у виразку смиканини, а вона зараз і випала. Кн.

Корпѣ́ть = ни́дїти (С. З.), слїпати (над яким дїлом).

Корре́кторъ = коре́ктор, спра́вщик, ви́правщик.

Корректу́ра = коре́кта. С. Жел.

Корректу́рный = ви́правщицький. — Працював над отиєю тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттаке, як оцї приказки, то не игрaшки! Номис.

Корреспонде́нтъ = допи́сувач, допи́сник. (С. Жел.).

Корреспонде́нція = до́пись (С. Жел.).

Корреспонди́ровать = допи́сувати, писа́ти (до кого), листува́ти ся (з ким).

Корриндо́ръ = коридо́р, корита́р (Гал. С. Жел.), узенький — суткй, суточкй. С. З. — Завївши мене в суточки, та й каже: Пристаньмо й ми, братїку, в колїї. К. Х.

Корса́ръ = ушка́л, ушку́йник (морський або річний розбійник). С. Ш. — То не верби луговї зашуміли, як безбожні ушкали налетїли, Хведора Безрідного постреляли, порубали. н. д.

Корсе́тъ = корсе́т, шнурі́вка (Кн.), шнурови́цї. (С. З.). — Продай, мамо, дві телицї, купи мінї шнуровицї: в мене цицї трясуться, з мене хлопцї сьміються. н. п.

Кортома́ = д. **Аре́нда**.

Кортоми́ть = здава́ти в посе́сїю.

Ко́рточки = кара́чки. — **Сидѣ́ть на ко́рточкахъ** = сидїти кара́чки (зігнувши ноги).

Ко́рча = ко́рчі, перело́ги. С. З. Л. — От се напали перелоги. С. З.

Корча́га, корча́жка = горщо́к, го́рщик (глиняний, без ушка), здр. — горща́ і т. д. д. **Горшо́къ**.

Корча́жный = горшкови́й.

Корчева́ніе = корчува́ння.

Корчева́ть = корчува́ти. — Корчували чагарники довго, за теж і просо вродило не пречудо. Кн.

Корчево́й = корчови́й, перело́говий (д. **Ко́рча**).

Корче́мникъ, ца = 1. корчма́рь, шинка́рь, ка.

2. корче́мник, ця (що перевозить або продає горілку без акцизу).

Корче́мничать = 1. корчмарюва́ти, шинкарюва́ти.

2. корче́мничати (продавати або перевозити горілку без акцизу).

Корче́мничество = 1. корчмарюва́ння, шинкарюва́ння.

2. корче́мство.

Ко́рченіе = ко́рчіння.

Ко́рчить, ся = 1. ко́рчити, коцюбити, кандзюбити, крививти, карлю́чити, ся. — Бідний багатому певний слуга, корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Кот.

2. ко́рчити, удава́ти (С. Ш.), стро́їти (з себе). — Удає з себе пана.

Корчма́ = корчма́, здр. коршми́ця, ора́нда, шинк, шино́к. (Пр. д. під сл. **Кабакъ**).

Ко́ршунъ, пт. Falco milvus = шулїка, шуля́к, шульпіка. С. З. Л. — **Ко́ршунъ кура́тникъ,** Milvus regalis = ка́ня, каню́к. С. Жел. З. — Гуде свистить, несеть ся піка, як зверху за курчам шульпіка. Кот. — Лебедяток поховала, стала гріть, а сама схиляє голову — глядить, чи не мріє де шульпіка у горі, чи не зробить він пригоди дїтворі. В. Щ. — Чигає як каня. н. пр.

Кори́стный = 1. кори́стний, пожи́точний. — Своя воля добра та не пожиточна. н. пр.

2. кори́стливий.

Корыстолю́бецъ, корыстолюби́вый = кори́стливий, користолю́бний.

Корыстолю́біе = кори́стливість, користолю́бство.

Кори́сть = 1. кори́сть, зиск, вжи́ток, прибу́ток. — Користї за два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — З прибутку голова не болить. н. пр. — Із нашого женихання нї слави, нї вжитку. н. п.

2. д. **Корыстолю́біе**.

Кори́то = кори́то, (невелике) — но́чви, ваганй, ваганкй, (у рибалок на рибу і сїтки) — стябло́.

Корь, мед. Morbilli = кір. С. З. (Пр. д. під сл. **Коклю́шъ**).

Ко́рюха, ко́рюшка, риба Salmo eperlanus = ко́рюка.

Коря́вый = 1. крививй, корячкува́тий, карлючкова́тий. — Дерево таке корячкувате, що й на палицю не вибереш. н. к.

2. рябйй, дзюба́тий, дзю́баний, таранкува́тий, віспува́тий. — Ой хоч бож я дзюбатая на лобу, таки ж бо я зроблена до ладу. н. п.

3. шкарубкйй, коржа́вий.

Коря́га, коря́жина = корч, корчі́. — Тут де глибоко під берегом, саме корчів багато, та й що до году круча обвалюєть ся і дуби падають, то за тими корчами і риби ловити не можна. н. о.

Корячиться = д. **Карячиться.**

Коса́ = 1. коса́, здр. кі́ска, кі́сонька, поб. — коси́ще, кінець коси — чу́брик, миршавенька кіска — коси́ця, коси дрібненько заплетені — дрібу́шки, дрібу́шечки, зложені вінком — джеґере́лї. (С. З.). — Тай заплела кісоньку в дрібушки, щоб розплїтали всї дружки. н. п. — Тут заплїтали джеґерелї, дрібушечки на головах. Кот.

2. (у косарів) — коса́, (з граблями) — грабки́, коса́ з грабка́ми, (без грабель, зоветь ся ще) — го́ла коса́. Частини коси: держак — кісся́, задня частина самої коси коло держака — пъя́тка, кільце — напе́рсток, клин — па́склин. — **Нашла́ коса́ на ка́мень** = наткну́ла ся коса́ на ка́мінь, тра́пила коса́ на ка́мінь н. пр.

3. коса́, стрі́лка, ріг. — Не далеко й одъїхали від берега, як наткнули ся на кóсу. н. о. — Коса вигналась трохи аж не на середину Днїпра. н. о.

4. хвіст ри́би.

Коса́къ = коса́рь.

Коса́рить = виру́бувати молоди́й лїс.

Коса́рь = 1. коса́рь. — Вийшли в поле косарі косить ранком до зорі. н. п.

2. колодій, колода́ч (великий ніж з довгою колодкою), коса́рь (кривий ніж).

3. паучок Phalangium opilio = коса́рь. С. Жел.

Коса́тикъ = 1. рос. Arorus Calamus L. = а́їр, тата́рське зїлля, гавъя́р, Iris Pseudacorus L. = коси́ці, ужачки́, пі́вник, боло́тні пі́вники, рогоза́, лепешня́к. С. Ан.

2. Lapis chelidonius = камі́нець ла́стівки.

3. лю́бий, милий.

Коса́тка = 1. пт. Hirundo opus — з поро́ди ла́стівки.

2. зоол. Delphinus orca — морська́ свиня́.

3. ла́стівочка, я́сочка, зіронька. — Чорнявая, чорнобривая ясочка моя. н. п. — Я ж тебе кохаю, моя ясочка!

Каса́тникъ, рос. L. = пі́вники, косарі́. С. Ан.

Коса́точка = д. **Коса́тка** 1 і 3.

Коса́тушка = д. **Коса́тка.**

Коса́чъ, пт. Tetrao tetrix = тете́ра, тете́ря, тетеру́к, самиця — тетери́ця. С. Ш. — Глухий, як тетерук. н. пр. — Як дома кури, так у лїсї тетеря. н. пр.

Ко́свенный, но = ко́сий, скі́сний, крива́й, убі́чний, навкоси́, скі́сно, навскоси́.

Косе́цъ = коса́рь.

Коси́лка = самоко́ска.

Коси́ть, ся = 1. коси́ти, ся. — Пішов косити жито.

2. ко́со диви́ти ся, боч и́ти ся (С. Ш.), з ко́са, з'ука́са, скри́ва диви́ти ся, погляда́ти (на кого). Пр. д. під сл. **И'скоса.**

Коси́ца, коси́чка = кі́ска, коси́ця.

Косма́ = па́смо, чуб, чупри́на, пучо́к воло́сся або ше́рстї, що на кінцї скімши́ло ся. — **Ко́смы** = па́тлї, ку́дла. — **Растрепа́ть ко́смы, оборва́ть ко́смы** = ви́драти за чу́ба, обірва́ти па́тлї. — Натовкмачив і патлї обірвав. Кв.

Косма́тая трава́, косма́тка = д. **Гры́жница 2.**

Косма́тый = 1. кошла́тий. С. З.

2. патла́тий, патла́нь, патла́ч, кудла́тий, волоха́тий, пелеха́тий, кострюба́тий. С. З. — Собака кудлатий — йому тепло, пан багатий — йому добро. н. пр.

Косма́тѣть = кошла́тїти, кудла́тїти, волоха́тїти.

Косма́чъ = патла́нь, патла́ч, кудла́нь, (найбільше про собаку) — ку́ндель. — Патлї йому обтяли і з волохатого патланя зробили голомозого. Кн.

Космі́ческій = сьвітови́й, мирови́й.

Космоно́жка = го́луб волоха́тий.

Космополи́тъ = космополи́та, всесьві́тник.

Косни́къ = 1. мале́нька поду́шечка, що набива́єть ся чим важки́м і вплїта́єть ся в косу моско́вськими дівча́тами.

2. продаю́чий ко́си.

Косни́тель, ница = мару́да (спільн. р.), забарли́вий, зага́йний, на.

Косни́тельный = мару́дний, забарли́вий, зага́йний.

Косни́ть = бари́ти ся, га́яти ся, ба́вити ся (д. **Ме́длить, мѣшкать**).

Ко́сно = забу́рно (С. Л.), зага́йно, ба́вно (С. Л.).

Косно́й = кісни́й (належачий до коси 1 і 2).

Ко́сность = барі́ння, га́яння, забарли́вість, зага́йка.

Косноязы́чный = недорі́кий, недорі́ка (С. З. Л.), недомо́вний, недомо́ва, заїка, заїкливий (С. Л.), гугня́вий, гугни́вий, гу́нявий. (Пр. д. під сл. **Заика**).

Косну́ться = торкну́ти ся, доторкну́ти ся, доткну́ти ся, черкну́ти ся. — Хотів же був я приступить до неї, боюсь доторкнутись рученьки білої. н. п. — Чарка, так і задзвеніла, як черкнула ся об його зуби. Лев. (Д. **Каса́ться**).

Ко́сный = 1. д. **Косни́тельный.**

2. задуби́лий, закацу́блий, запе́клий (З. Л.), закля́клий, забісо́ваний (С. Л.), зачапі́лий. — Зачапілий дїд: на чому став — з того ніхто його не зібъє. Усї люди їздять залїзною дорогою, а він нї за що. Кн.

Коснѣть = кля́кнути, кацу́бити, кацу́бнути, чапіти, дубіти, бу́ти запе́клим, закацу́блим і т. д.

Ко́со = ко́со, кри́во, навкося́, на́вкось, навкоси́, навскоси́.

Косова́тый = косе́нький.

Косови́ще = кісся́ (д. **Коса́** 2), кілочок на кіссї — ру́чка.

Косоворо́тка = сороч́ка з ко́сим ко́мір̀ом.

Косогла́зіе = ко́сість, зизова́тість.

Косогла́зый = ко́сий, косоо́кий, кривоо́кий, зизова́тий (С. З. Л.), зизоо́кий. (Кн.).

Косого́ръ = косогі́р, скосогі́р (Чайч.). — Перекинулись саме на косогорі.

Косо́й = 1. ко́сий, криви́й. — **Коса́я сажѐнь** = косови́й са́жень. (Міра довжини, що лїчить ся примірно від лївої ноги до кінця правої руки, піднятої в гору, у дорослого чоловіка).

2. д. **Косогла́зый.**

Косола́пый = клишоно́гий. — Та воли в його круторогі, а погоничі клишоногі. н. п.

Косоно́гій = криви́й, кривоно́гий.

Косоо́кій = д. **Косогла́зый.**

Косоплѐтина, косоплѐтка = кісни́к, здр. кісничо́к. — Забажала гирява кісничків. н. пр. — В коси новенькі кісники позаплїтала.

Косору́кій = кривору́кий, кривору́чка. (Кн.).

Ко́сость = 1. ко́сість, кри́вість, кривина́, косина́ (Кн.).

2. д. **Косогла́зіе.**

Косоуго́льникъ = кривоку́тник.

Костенѣть = 1. костенїти.

2. кля́кнути, дубіти. — Руки від холоду клякнуть.

Костёръ = 1. о́гнище, о́гнисько (Под.), бага́ття, (що тільки тлїє) — жа́риво. — — Над річкою Синюхою огнища горіли, ой вже ж наші козаченьки без харчів змарнїли. н. п. — Огнища палають. К. Д. — Квітки пахнуть ясним ранком, соловейко свище, край дороги догоряє забуте огнище. Аф. — Став роскладати огнище: кому варити. н. о. — Розвели багаття, почали грітись. н. о. — Так, мабуть чоловік біля багаття грів ся, та їдучи й покинув так його. Гр.

2. (в коноплї і в льону) — костри́ця, що зостаєть ся після тертиці — термі́ття, термітя́ча. — Термітяча залїзло в палець. С. Ш.

Костёрь, рос. Bromus secalinus L. = костирь, сто́колос, стоколо́сник, житня́к, костюлькй. С. Ан.

Костеря́ = д. **Костёръ 2.**

Кости́стый = 1. кістля́вий, кістя́вий, кощя́вий. (С. З. Л.). — Риба дуже кощава — такого багато кісточок, що й їсти не можна.

2. кости́стий, оку́стуватий (що має мїцні й широкі кістки).

Кости́ща = костома́ха. С. Л.

Ко́стка = кі́стка, кісточка.

Костли́вый = д. **Кости́стый 1.**

Костля́вый = худорля́вий, сухорля́вий, кощя́вий.

Костова́рка = костопа́льня. — Оце позбірала кістки, понесу на костопальню, продам.

Костоло́мъ = ломо́та, гостёць (С. З. Пар.). — Мне, як гостець бабу. н. пр.

Ко́сточка = кі́сточка.

Костое́да, мед. Caries = костоїд, мертва кістка, костоїдниця (С. Жел.), костожи́р (С. Пар.).

Костра́ = д. **Костёръ 2.**

Костре́лъ = гли́ця, хвоїна, хвоїнка (від ялини). — Хвоїна в руку залїзла. С. Ш.

Костре́цъ = 1. криж, частїше мн. кри́жі. — Ломить у крижах.

2. стегно́, о́кіст (верхня частина заднього стегна, одрубана з кісткою).

Костри́ка, костри́ца = д. **Костёръ 2.**

Костри́коватый = костри́чуватий.

Костыгъ = ши́ло широ́ке, криве́ (що плетуть ним личаки).

Костыль = 1. ко́стур. С. З. — Старий дїд ледве ходить з костуром.

2. кости́ль (гвіздок загнутий).

3. драби́на (у мулярів).

4. кожу́х (у водяному млинї).

Костыля́ть = 1. би́ти, лупити, лупцюва́ти (палицею, ломакою,) дуба́сити.

2. шкандиба́ти, шкитильга́ти. — Коло пустки на милиці москаль шкандибає. К. Ш.

Костышъ = перо́ гу́сяче.

Кость = кість, кі́стка, здр. кі́сточка, поб. — костома́ха, (окрім риб) — масла́к, здр. — маслачо́к, зб. — масла́ччя. — **Кость берцо́вая** = (верхня) — суре́ля, (нижня) — гомі́лка. — **К. плечева́я** = цівка. — **К. сѣда́лищная** (os ischiadicum) = клубиця (С. Жел.). — **К. осетро́вая, бѣлу́жья, севрю́жья** (на спинї) = скаба́. — Мов пси голодні за маслак гризуть ся знову. К. Ш. — Собаки гризли маслаки. Кот.

— Посмоктати маслаки. С. З. — Поїв усе і кісточок не зосталось.

Костюми́ровать, ся = убира́ти, ся, ряди́ти, ся, одяга́ти, ся.

Костю́мъ = оде́жа, о́дїж, убра́ння, убі́р. С. Ш. — Молодиці гріх убіратись в дівочий убір. Лев. — Яке на йому убрання? — Не то турецьке чи що.

Костю́шка = дрібна́ ри́бка (дуже кощава).

Костя́къ = кістя́к, кістня́к, снасть. С. З. — А я така, що тільки снасть моя була, тай годї, так вихудала в тяжкій роботї. К. Х.

Костяне́цъ, рос. Stellaria holostea L. = зо́рочник, чисте́ць лїсови́й, не́хворощ, хвощ, біли́ло. С. Ан.

Костяни́ка, костяни́ца, рос. Rubus saxatilis L. = костяни́ця, камени́ця. С. Ан.

Костя́нка = 1. костя́нка. — Груші костянки (дуже тверді).

2. костя́шка (кістяний тудзик).

Костяно́й = кістяни́й, кістково́й.

Костя́шка = д. **Костя́нка 2.**

Косу́ля = 1. ра́ло (соха, що у неї леміш глибоко ріже землю).

2. кова́дло (в кораблевій кузнї).

Косу́шка = чве́ртка (¼ частина звичайної кварти, коли річ про горілку). — В шинку випив чвертку.

Косъ, пт. Merula = шпак (особливої породи).

Ко́сы = 1. ко́си (д. **Коса́**).

2. коси́цї (пірря в хвостї у півнїв та иньших птиць, на кінцї звислі).

Косы́ня = 1. д. **Косогла́зый.**

2. д. **Ко́сость.**

Косы́рь = коса́рь (кривий ніж).

Кось = д. **Ко́сость.**

Коськова́ = косїння, косови́ця. — Почалась косовиця сїна. — Виряжала мене мати тай на косовицю, зачісала чорні кудрі аж на потилицю. н. п.

Коське́ = кісся́ (д. **Косови́ще**).

Косе́ть = косїти, кривїти. (Чайч.).

Коса́къ = 1. (у дверей) — одві́рок, (у вікон) — лу́тка, (верхнїй у дверей) — гловарь, гло́вень, (боковий) — стоя́н (у ляди) — прилята, (що на йому кладеть ся полиця) — прима́л. — Ногами за поріг зачіпає, а руками за одвірок хапає. н. п. — Одвірки затряслись мов рями, і снасть уся тріщить. Кот. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.

2. це́гла, цегли́на (стесана навкося).

3. дзвоня́к (частина колїсного обода).

4. коса́к (коней). — Пригнав косяк коней.

5. схо́ди, схо́дня (судна).

6. долото́ (токарське).

Косяно́й = кісни́й (Д. **Коса́ 1**).

Коса́щатый = (про вікно) — з лу́тками.

Котёлъ, здр. **котело́къ** = каза́н (С. З. Л.), здр. казано́к, казано́чок, коте́л, (мідяний) — мі́день (С. З. Л.), мідя́г, (чавунний, без ручки) — чаву́н, чугу́н. С. З. Л. — Тодї саме казани гріли та митель їй готували. Кн. — Як у казанї кипить н. пр. — Один мідень уживаний. Ст. Оп. Кіев. Ст. — Жінка наставляє в піч чавуни, горшки. — Вареники у чавунї. С. З. — Вітер віє, повіває, казаночок закипає. В. Щ.

Коте́льникъ = котля́р. С. З.

Коте́льничать = котлярува́ти.

Коте́льничій = котля́рський; котляре́вий.

Коте́льный = казано́вий, котло́вий.

Котёнокъ, котёночекъ = кошеня́, котеня́, тко. — Запишав ся, як кошеня в попелї. н. пр.

Ко́тикъ = 1. ко́тик, ко́тичок, коте́к, коте́чок. — А ти коток, коточок, заховав ся в куточок, піймав собі мишку, та зъїв у затишку. н. п. — Котику сїренький, котику волохатий, не ходи ти коло хати, не збуди мого дитяти. н. п.

2. ко́тик (шкурка морського кота).

Коти́ться = коти́ти ся. — Ки́цька окотила ся.

Ко́тликъ = д. **Котёлъ** (здр.).

Котли́на = 1. ковба́ня, я́ма, глибиня́ (в ставу).

2. лі́гво, барлі́г (де залягло стадо вепрів).

3. нора́ лиси́цї (спідня).

Котлови́на = низина́, улого́вина, доли́на, ви́долинок, маки́тра (С. Л.), кори́то (С. Жел.). — Долина глибока, калина висока. н. п.

Котло́вый = д. **Коте́льный.**

Котови́къ, рос. Nepeta cataria L. = коша́ча мня́та, польова́ мня́та, ша́нта, ша́ндра, ма́тошник. С. Ан.

Кото́вникъ, рос. Glechoma hederacea L. = ко́тики, коше́чник, росхідни́к, лїсова́ мъя́та, ша́ндра. С. Ан.

Кото́въ, кото́вый = коття́чий.

Котома́, кото́мка = то́рба, торби́на, здр. то́рбонька, то́рбочка, торби́нка, торбе́шка, (на обидва боки) — сакви́, (з липи) — беса́ги. — З чужої торби хлїба не жалують. н. пр. — Сьогодня з мішком, а завтра з торбиною. н. пр. — Котила ся торба з великого горба, а в тій торбі хлїб-паляниця, кому доведеть ся, тому і жмурить ся. н. пр. — Старця нагодуєш, а торби його нї. н. пр. — Хто носить хлїб у торбі, той пообідає й на горбі. н. пр. — Давно торба кошелем стала. н. пр. — Хоч

*

їду в гостину, то беру хлїб в торбину. н. пр. — Привязав сакви до троку, взяв коня за повід. Макар.

Котóмочный = торбинкóвий. С. Ш.

Котóрый = якúй, що, котрúй (С. З.), котóрий. — Яка година? — Се той чоловік, що ми його бачили. Чайч. — Бувай здоров із тиею, котру ти кохаєш, а від мене вірнїшої по віки не знайдеш. н. п. — Который чоловік отця-матїр шанує, поважає — щасливий той чоловік буває. н. д. — **Котóрый нибýдь, котóрый ни éсть** = д. **Какóй нибýдь.**

Котъ = кіт, здр. д. **Кóтикъ**, ласк. — котýсь (С. З. Л.), поб. — котю́га, зб. — котвá. — Котюзї по заслузї. н. пр.

Коты́ = кúндї. — Набув на ноги кинді нові. Кот. (Д. **Кéньги**).

Котя́ = д. **Котёнокъ.**

Кóфе, кóфей = кóхвій, кáва (С. З.). — Овоч Coffea Arabica і напиток з його. — Всїм панам чолом дає, в мирового кохвій пъє. Кропив. — Коли б мінї зранку кави филижанку. н. п. — Випили по филижанцї кави. С. З.

Кофéйный = кохвíйний, кáвовий.

Кофéйня = кавя́рня. С. Пар.

Кóфта = ю́пка (С. З.), юпчúна, (на хутрі) — кожушáнка, хутрянка. С. Л. Кіев. Ст. 1893—12 ст. 449.

Коцевéйка = куцúна (коротенька жіноча свитина або юпка).

Кочáнъ = голóвка (капусти).

Кочеванье = таборува́ння, кочува́ння.

Кочевáть = таборувáти (С. Ш.), кочувáти.

Кочевúще = таборúще (С. Ш.), кочовúще (С. З.), кочовúсько.

Кочёвка = д. **Кочеванье.**

Кочевóй = кочовúй, перехóжий. — Трохи по троху вони залишили життя перехожих і призвичаїли ся до осїлости. Бар. О.

Кочéвье = д. **Кочеванье** і **Кочевúще.**

Кочегáръ = качагáр (топільник на пароходах, сахарнях, винницях то-що). Д. **Истопникъ.**

Кóчень = д. **Кочáнъ.**

Коченéть = клякнути, дубіти. — Руки від холоду клякнуть.

Кочергá = (залїзна) — кочергá, здр. кочерéжка, (деревяна) — коцюбá, (держално) — кочержúлно, (пряма деревяна замість кочерги) — óжуг, (місце в хатї, де ставлять кочерги то-що) — кочерéжник. — Постаріли, брате, та чужиї хати, кочерги, лопати. п. п. — Ой доню, доню, та небудь дурною — бий того жевжика хоч кочергою. н. п. — За коцюбу, за лопату, та й вигнала його з хати. н. п. — Та цить, невістко, не розпускай губи, як ухвачу коцюбу — позбіраєш зуби. н. п. — Рубай, сину, ясенину, буде кочержилно. н. п. — Візьми ожуг та перебий в грубі головешки. — Як не маєш дати, вигони з хати хоч кочергою, хоч лопатою. н. п,

Кочерыга, кочерыжка = качáн. С. Л. З. — І між доброю капустою чи мало гнилих качанів. н. пр.

Кóчетъ, кочетóкъ = пíвень, здр. пíвник (Лїв.), кóгут (Гал. Прав. С. З.). — Сидить півень на загатї, крикнув! ку-ку-рíку! н. п. — Кому щастя ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. — Не знала того, що зїлля уміє, що Гриць умре, нїм когут запіє. н. п.

Кóчка = грýдка, зб. грýда, груддя (С. Аф.), кýпа, купинá, зб. куппя. — Погано їхать — дуже велика груда.

Кочкáрникъ = купинá, (від кротів) — кротовинá, (Гал.) — кертовúння.

Кочковáтый = грудовáтий. — Грудовата дорога.

Кошелёкъ = 1. капшýк, здр. капшучóк, камíтка, киса́, гаман, здр. гаманéць, гаманóк, (в поясї) — чéрес, здр. черешóк. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — капшук загубив ся. н. п. — А в мене мисль така: здоровя нам миліше капшука. Б. Б. — Де оком не доглянеш, там калиткою доплатиш. н. пр. — Лїкарям ни поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр. — В кого віл та коса, в того й грошей киса. н. пр. — Прокинув ся чумак вранцї, та й поглянув у гаманцї. н. д. — Сидить козак на могилї, онучі латає, як кинув ся до чересу — копійки не має. н. п. — Не здобувайте собі грошей у череси ваші. К. Св. П.

2. рос. Capsella Bursa pastoris Moench. = рижýха, мішóчки, гірчáк, гриúцики, зозульник, сїрики, сухóтник, червúшник. С. Ан.

Кошéль = 1. кошíль, кóшик, кошóвка і д. **Корзúна.**

2. сїтка.

3. (у млинї) — кіш, кош.

Кошелькóвый = капшукóвий, калúтковий, гаманóвий.

Кошенúль = 1. ком. Cocus — червéць.

2. кармазúн (Аф.), манія (С. З.), бакáн (С. Ш.). — Червона фарба, що добуваєть ся з червеця.

Кошенúльный = 1. червцéвий.

2. кармазúновий, червчáстий, бакáновий (колїр).

Кошéніе = д. **Косьбá.**

Кóшечій = кошáчий. — **Кóшечій глазъ**

камінь самоцьвітний Silex catophtalmos = котя́че о́ко. С. Пар. — **Ко́шечій хвостъ,** рос.: а) Amarantus caudatus L. = д. **Амара́нтъ,** б) Hippuris L. = хвостня́к, со́сенка. — **Ко́шечье зо́лото,** Mica aurata = котя́че зо́лото. — **Ко́шечья мя́та** = д. **Кото́вникъ** і **Котови́къ.** — **Ко́шечья петру́шка,** рос. Cicuta virosa L. = бех, ві́ха, вомига. С. Ан.

Ко́шечка = кі́шечка, кі́тка, ки́цька, ки́ця, ки́ценька, кицю́ня. — Пішла киця по водицю, тай упала у криницю. н. п. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Ко́шка = 1. кі́шка (Лів.), ки́цька і д. **Ко́шечка.**

2. ко́твиця, я́кір (з чотирма або пятьма лапами).

3. рос. Agrimonia Eupatorium L. = пари́ло, парни́к, гладишник, кі́шка, кожу́шка, ли́пник, репяшки́. С. Ан.

Ко́шки = 1. канчу́к, тройча́тка (С. Ш.). — Батіг або малахай з трьома або й більше кінцями.

2. вірьо́вки, що за їх тя́гнуть ба́бу, вбива́ючи па́лї.

Кошкодёръ = котолу́н.

Кошло́къ = бобе́р (камчатський).

Кошма́ = повсть, повсти́на (велика і тонка).

Кошни́ца = д. **Корзи́на.**

Кошу́ля = кожуша́нка.

Кошу́та = ла́ня.

Кощёй = д. **Кащёй.**

Кощу́нникъ, ца = блю́знїр, ка, блю́зник, ця. — Блюзнїрі не можуть правовати ся анї сьвідчити, але повинні горлом бити каранїї. Б. Н.

Кощу́нство = блюзнїрство. (С. Л. З.). — Блюзнїрство есть слова зеливиї проти Богу или Сьвятим. Б. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блюзнїрства свого перестанеть. Уст. Луц. братства. С. З.

Кощу́нскій = блю́знїрський.

Кощу́нствовать = блюзни́ти (С. Ж. Ш.), блюзнова́ти.

Кощу́нъ = д. **Кощу́нникъ.**

Кра́деное = кра́дене.

Кра́дывать = кра́сти, злодїюва́ти. — Їх усе кодло з того і живе, що злодїює. Кн.

Краево́й = кра́йнїй, що з кра́ю.

Краеуго́льный = ку́тнїй, нарі́жний (Гал.), основни́й. (Д. під сл. **Ка́мень**).

Кра́ешекъ = крайо́к, кінчик.

Кра́жа = крадїж, крадїжка, крадїжство (С. Ж.), злодїйство. — Його піймали на крадїжці.

Край = 1. край, кіне́ць, бе́рег, пруг, (посуди) — ві́нця, (судна) — обла́вок, (чого гострого, на пр. дошки, линїйки) — руб, рубе́ць. — Хоч з краю та в божім раю. н. пр. — Візьму хвартух дорогий, срібні, злоті береги. н. п. — Поставив пляшку на самому березї столу. С. Л. — Насипала борщу по самі вінця. — Повниї чарки всїм наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Ударив рубом линїйки. — Ударив ся об двері, об самий руб. С. Л. — Накришечка з середини і береги позолочуваниї. Ст. Оп. К. Ст. — Верхнїй пруг широкої смуги сьвітової. Кн.

2. край, країна, україна, сторона́, здр. країнонька, сторо́нонька, сторо́ночка, (чужа) — чужи́на, здр. чужино́нька, (теплий, куди птиці одлїтають на зїму) — ви́рій, и́рій. — Свій край — як рай, чужа країна (або: чужа чужина) — як домовина. н. пр. — Виряжала мати доньку в чужу сторононьку. н. п. — Хто всїм ковержує, зневажа країну, свого не шанує, а слу́жить чужинї — от той то безрідний, от той сиротина. Кн. — Терешко блукав все десь по чужих українах, а далї якось завітав спочити й на рідних руїнах. Пч. — Буде нас, нене, по горах, по долинах, буде нас, нене, по чужих українах. н. п. — Пташки, що в лїтку так сьпівали, у ирій вже подлїтали. Гр.

3. край, кіне́ць. — Тут йому й край.

Кра́йне = ду́же, ве́льми, на́дто, навмі́р (С. Л.), через верх (С. Л.), над мі́ру.

Кра́йнїй = 1. кра́йнїй, скра́йнїй, оста́ннїй. — **По кра́йней мѣрѣ** = принаймнї (С. З.), пре́цїнь (Гал.). — Треба принаймнї раз в рік сповідати ся. Б. Н. — Я мов на сьвіт народив ся, прецінь не дармо грошї віддав. Фр. — **Кра́йняя плоть,** анат. Prgeputium = залу́па. С. Аф.

2. коне́чний, надзвича́йний, над мі́ру, навмі́р (С. Л.), через верх (С. Л.).

Кра́йность = 1. скру́та, притуга́ (С. Л.), приго́да, ха́лепа (С. З. Ш.), нужде́нність. — У такій притузї мусїв воли продати. С. Л. — Не з добра помандрував в довгі лози, нужденність погнала. Кн. — Така скрута, що хоч удавись.

2. надмі́рність. — **У него во всёмъ кра́йности** = у нього́ все над мі́ру.

Кра́каніе, кра́кать = д. **Ка́рканіе, ка́ркать.**

Крамо́ла = колотне́ча (С. З.), ро́зрух, бунт, повста́ння.

Крамо́льникъ, ца = коло́тник, ця (С. З.), каламу́тник, ця, баламу́та (С. Ш.), баламу́тка, бунта́рь, ка, галабу́рда (Гал.),

бунтовни́к, ця (С. З.). — І через колотників вносило ся межи народ порізненнє. Л. В.

Крамо́льничій = коло́тницький, бунта́рський, бу́нтовни́чий.

Крамо́льный = бунтовли́вий, бунтли́вий.

Крамова́ть = гремплюва́ти (вовну).

Кранъ = 1. крант (метал. чіп з ключем). — Одвернув крант, та й забув ся, а самовар увесь і витік.

2. лиси́ця, підва́га, жураве́ль (машина, щоб піднімати вагу).

Кра́пать = капати, кра́пати, накрапа́ти. — Дощик, дощик капає дрібне́нько. н. п. — Дощ почав крапати. — Дощ накрапає.

Крапи́ва, рос. Urtica = кропива́, U. dioica L. = кропива́ жалю́ча, U. urens = жалива́, жигу́чка, жи́жка, жи́гавка, жа́лячка, жижу́ха. С. Ан. — **Крапи́ва глуха́я** = д. під сл. **Глухо́й.**

Крапи́вникъ, пт. Motacilla troglodites = кропи́вница, кропи́вьянка (Чайч.), воло́ве о́чко. Вол.

Крапи́вница = кропи́вница, красу́ха. — Не бійтесь, це не кір, а красуха.

Крапи́вный = кропи́вьяний. — **Крапи́вная лихора́дка** = д. **Крапи́вница.** — **К. мали́на,** рос. Cuscuta = повітиця, привітиця. С. Ан. — **Крапи́вное се́мя** = чорни́льна душа́, ві́ра, сїпа́ки, сїпа́цьке ко́дло.

Кра́пина = 1. кра́пля, здр. кра́пелька, — Як бігла через гребельку, та вхопила водиці крапельку. п. к.

2. кра́пка, ка́пка, ця́тка (С. З.).

Кра́пленый, кра́пчатый = крапча́стий (С. З.), крапеля́стий, цяткова́ний (С. З.), цята́тий. — Привіз їй з ярмарку хустку крапелясту: по синьому полю червоним мачком посипано. Кн.

Крапъ = 1. кра́пки і д. **Кра́пина 2.**

2. рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Л.

Краса́ = краса́, вро́да, уро́да (С. Ш.). — Краси на тарільці не подаси. н. пр. — Чудова, чарівнича краса наших степів. Кн. — Не жури ся, стара мати, що бідного роду, візьмуть люди твою доню за хорошу вроду. н. п. — Довго, довго дивувались на її уроду. К. Ш.

Краса́ва = д. **Краса́вица.**

Краса́вецъ = красю́к, кра́сень. — Красюк був бвмен. Кн. — Що вже хороший — на все село красень. (Д. **Краси́вый**).

Краса́вица = 1. красу́ня, красоли́ця. — Хіба у нас на селї мало дівчат красунь? О. Ст.

2. д. **Белладо́на.**

Краса́вчикъ = д. **Краса́вецъ.**

Краси́вый, во = га́рний, но, го́жий, го́же, кра́сний, но, вродли́вий, уродли́вий (С. Ш.), красоли́ций, ле́пський, ко, хоро́ший, ше́, порівн. — гарнїший, вродли́вїший, кра́щий, кращїший, лїпший. — Гарна, як квітка гайова, як ягідка. н. пр. — Гарний, як намальований. н. пр. — Хоч не гарно, аби добре. н. пр. — Їхав козак гожий молоденький, ізняв з мене вінок рутвяненький. н. п. — Ой там ходить козак гожий, що на личенько хороший. н. п. — Наша сестра хороша й вродлива, тільки Бог їй дав, що доля нещаслива. н. п. — Не родись багатий та вродливий, а родись при долї та щасливий. н. пр. — Дочка уродли́ва, мов тополя, виростає сьвітові на диво. К. Ш. — Три зіроньки ясні, три дївоньки красні. н. п. — Не роди ся красна, та роди ся щасна. н. пр. — Лепський то десь город Харьків. Кв. — Объїхав я, Марисю, усї города, та не найшов кращішої, як ти молода. н. п. — Гарнїша од усїх паночок. — Кращої од неї на все село нема.

Краси́вѣть = кра́щати, гарнїти, гарнїшати, кращїшати. — На неї коли не подивись, то все немов гарнїє. — Вона ще більш погарнїшала.

Краси́къ = д. **Краса́вецъ.**

Краси́льный = краси́льний, фарбови́й. — **Краси́льный ко́рень** = д. **Крапъ 2.**

Краси́льня = краси́льня, фарба́рня (С. Ш.).

Краси́льщикъ, ца = краси́льник, ця, фа́рбар, ка (С. Ш.), що синить — синїльник, ця, що білить — білїльник, ця.

Кра́сить, ся = 1. кра́си́ти, ся, малюва́ти, розмальо́вувати, фарбува́ти (С. Ш.), як якою фарбою — бели́ти, жовти́ти, зелени́ти, сини́ти, червони́ти, чорни́ти і т. д. — Мити, білити — завтра Великдень. н. пр. — Ой Днїпре мій, Днїпре! Багато ти, батьку, у море носив шляхетської крови... Червонив ти сине, та не напоїв. К. Ш.

2. кра́сити, скраша́ти. — Такі воли увесь гурт скрашають. С. Л.

Кра́ска = кра́ска, фа́рба (С. Ш.), ба́рва (С. Ш.). — І фарбоньки накупую і брівоньки намалюю. н. п. (Розмальовувати посуду) — машля́к, (біла — побі́ль, (жовта) — жовти́ло, жо́втка, (жовто-гаряча) — жовто-жа́р, (клеєва) — кольфа́рба, (червона) — черви́нка.

Кра́сненькій = червоне́нький.

Краснёхонекъ = червонїсїнький.

Краснина́ = кра́ска (в лиці, на виду); черво́на пля́ма.

Красно́ = 1. черво́но (про колїр). — Що

солодко, то й добре, а що червоно, то й гарно. н. пр.

2. гóдяно, годи́няно (про погоду). — На дворі годяно.

3. крáсно, красномóвно, промóвисто (про річ). — Говорив він промовисто, виразно. Кн.

Краснобáй, ка = балакли́вий, ва, балаку́н, ха, балаклі́й, ка, щебету́н, ха. — Щебетун він у нас такий щебетун; цілий вечір язиком грає, хоч часом і не тече, а слухаєш його бесіду. Кн. — Не балакліїй він, а справжній речни́к.

Краснобу́рый = червонобу́рий.

Красновáтый = червоне́нький, червоня́стий, червонува́тий, про́червонуватий. (Полт. Чайч.).

Красноголóвникъ, рос. Sanguisorba officinalis L. = родови́к, сухозлóтиця, ужáче зíлля. С. Ан.

Краснолúцый = червоновúдий, червонолúций (К. Ш.), червóний (на виду).

Краснопёрка, риба Cyprinus erytrophthalmus = краснóпірка, краснопéра.

Краснорéчúвый = красномóвний, красномóвця, промóвистий (К. Д. Ж.), прорéчистий (Вол.).

Краснорéчіе = красомóвство.

Краснотá = червóність, краснóта (С. Л.).

Краснощёкій = румя́ний, краснощóкий.

Крáсный = 1. червóний (С. З. Л.), крáсний. — Та викопай глибоку могилу, та посади червону калину. н. п. — Ой у лузі червона калина, ой тож не калина, то моя дівчина. н. п. — Черевички мої червоненькії. н. п. — Червоне сонечко зійшло. К. Ш. — Сонце піднялось ще вище і його красне проміння осьвітило верби зелені. Ст. Х.

2. д. **Красúвый.** — **Крáсная гóрка** = прóводи, провідна́ неділя, особливо — понеді́лок провідньої неділі. — Проводи у перший понеділок після Великодня. С. З. — Се було на проводи або на провідній. — **Крáсная дéвица** = красу́ня, дівчина, дівка гóжа, крáсна. — Дівчино гожа! хай тобі ласка божа! н. п. — Ой місяцю, місяченьку, і ти зоря ясна! Ой, сьвіти там по подвірю, де дівчина красна. н. п. — Засни, засни, красна дівко, заплющ свої очі. н. п. — **Крáсный дворъ** = двíр, а чорний — задвíрок. — **Крáсные дни** = дóбра годúна, щасли́ві днї. — При добрій годині — куми й побратими, а при лихій годині — не має й родúни. н. пр. — **Крáсный желéзнякъ** = червóна рудá. С. Пар. — **Крáсный звéрь** = вóвки, лисúці то-що. — **Крáсный кóрень,** рос. Anchusa officinalis L. = медýниця, медúнишник, краснокóрінь, румя́нка, румя́нчик, волóвий язúк, свинюшник. С. Ан. — **Крáсный лѣсъ** = бір, здр. бóрик (сосна, ялина то-що). — Бір шумить. С. Ш. — **Крáсное окнó** = велúке вікнó посеред стíни. — **Крáсная рыба** = безкóста, хрящова́ (осетри білуги, сíрюги тощо). — **Крáсное сóлнышко** = я́сне сóнце, сóнечко. — **Крáсное словцó** = ви́гадка, прúкладка, дотéпне слівцé (С. Пар.). — **Крáсная строкá** = новúй рядóк в письмí. — **Крáсный товáръ** = крамнúй товáр (що продаєть ся на аршини). — **Крáсный у́голъ** = пóкуть, пóкуття, (для мóлодих) — посáд. С. З. — Кутя на покутї, а узвар на базарь. н. пр. — Сидить на покутї. — Пора вже молодим сїдати на посад. н. к. — **Крáсный цвѣтъ,** рос. Phaseolus multiflorus Willd. = королíв цьвіт, червóна квасóля. С. Ан. — **Крáсное крыльцó** = переднíй ґáнок. — **Кр. хлѣбъ** = пшенúця. — **Крáсная избá** = сьвітлúця.

Краснéть, ся = червонíти, краснíти, румянíти, шáріти, (про огонь) — жéвріти, паленíти, (від сорому) — пекти́ ра́ки. — Із-за лíсу, з-за туману місяць випливає, червонíє круглолиций, горить, а не сяє. К. Ш. — У лузі маківка весною зацьвіла, проміж других квіток, як жаром червонїла. Гр. — Пробрехав ся, та тепер і пече раки.

Краснянка = д. **Золототы́сячникъ.**

Красовáться = красувáти ся, пишáти ся, пишнúти ся. (М. Вов.) — Де дівчата красують ся сьвітові на диво. К. Ш. — Пишаєть ся над водою червона калина. К. Ш.

Красотá = крáса, врóда (С. Л.), урóда (С. Ш.), здр. врóдонька, урóдонька, лíпота́, лáдність (С. Пар.), подóба, гóжість (С. Пар.). — Краси на тарільці не подаси. н. пр. — Де врода, там і сила. н. пр. — Ус — козацький скус, коса — дівоцька краса. н. пр. — Ой дбай, мамо, дбай, мене заміж оддай, та не давай за ледачого, бо вродоньки жаль. н. п. — Горе ж тому козакові із хорошою вродою, що за його дівчата бьють ся, молодиці позивають ся. н. п. — Де урода, там і смак. н. пр. С. Ш. — Шкода мінї уродоньки й високого росту — прийшлось мінї утопитись з високого мосту. н. пр.

Красотá ты́сячная, рос. Amarantus caudatus L. = д. **Амарáнтъ.**

Красóтка = д. **Красáвица.**

Крáсочный = красковúй, фарбовúй.

Красть = крáсти, хáпати (С. Ш.), зло-

дія́чити. — Не той злодій, що краде, а той, хто крадене переводить. н. пр. — Телят боїть ся, а воли краде. н. пр.

Кра́сться = кра́сти ся, підкрада́ти ся. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Красъ полево́й = д. **Жи́вокость.**

Кра́теръ = джерело́(С. Аф.), сопу́х. — Отвір, с котрого у вулканї бурхає огонь і дим або мул зоветь ся сопух. Земл.

Кра́ткій = д. **Коро́ткій.**

Кратковре́менный, но = не до́вгий, го, скоротечний, но, недовгочасний, но, за малу́ годи́ну. — Випъєм по повній — вік наш не довгий. н. пр. — За малу годину вчинили ся великі бунти на Українї. н. д.

Кра́ткость = коро́ткість.

Крахма́лъ = крохма́ль.

Кра́ше = кра́ще, кращі́ше, лїпше, гарніше, теж — кра́щий, а і т. д. — Є в мене сестра менша від мене, краща від мене. н. п. — Не ходи до мене, кучерявий хлопче, бо до мене лїпший доріженьку топче. н. п. (Д. теж під сл. **Краси́вый**).

Крашени́на = крашани́на, тяжи́на (С. З.), фарбува́нка (С. Ш.).

Крашени́нный = з крашани́ни, з тяжи́ни зро́блений, тяжи́новий. — Тяжинові штани. С. З.

Кра́шеніе =краси́ння, фарбо́ва́ння (С. Ш.).

Кра́шеный = кра́шений, мальо́ваний, фарбо́ваний (Д. **Кра́сить**). — А в нашої господарки мальовані лавки: та як сїли, прикипіли, до дому нї гадки. н. п.

Краю́ха, краю́шка = окра́єць, окра́йчик, цїлу́шка. С. З. Л. — Як окраєць на столї, то і душі веселїй. н. пр. — Одрізав цїлушку хлїба.

Кредити́вный = вірющий.

Кредити́въ = вірюща гра́мота (послові).

Креди́тный = кредито́вий. С. Жел. — **Креди́тное учрежде́ніе** = кредито́вий скла́д, ба́нок. — Віддав свої гроші у банок. — **К. биле́тъ** = папі́рка, бома́жка. (С. Ш.). — Розміняв бомажку на дрібні гроші.

Кредито́ръ, ка = позича́льник, ця. С. Ж.

Кредитова́ть = позича́ти (кому), боргува́ти, навіря́ти, на віру, на́бір дава́ти. (С. Ш.). — А которому би брату помогали в бідах, позичаючи йому пінязей, не мають од них лихвити. С. З. — Шинкарочка мене знає, на сто рублїв навіряє. н. п.

Кредитова́ться = позича́ти (у кого), боргува́ти, на віру, на́ бір бра́ти. (С. Ш.). — Позичав у всїх, та й напозичав ся, що й худоби не стане на росплатку. — Візьми на віру, коли грошей нема.

Креди́тъ = креди́т, віра, борг. (С. З.). — Борг умер, зачекай не жиє. н. пр. — **Дава́ть, отпуска́ть въ креди́тъ** = д. **Кредитова́ть.** — **Брать на креди́тъ** = д. **Кредитова́ться.**

Крейси́ровать = кружа́ти, кружля́ти (по морю для догляду за ворожими кораблями або для оборони пристанї).

Креме́нь, камінь Silex pyromachus = кре́мінь.

Креме́шекъ = кремінець, кремі́ньчик, (для гри) — кре́ймах.

Кремль = за́мок, кріпость, форте́ця (посеред міста).

Кремнёвый = кремі́нний.

Кремнезёмъ = кремині́ця. (С. Пар.).

Кремни́стый = кремині́стий.

Кре́ндель = кала́чик, бара́нок (С. Ш.), бу́блик, бу́бличок, сухий — су́щик (С. З.).

Кре́ндельщикъ, ца = кала́шник, ця, бу́блишник, бубле́шниця, бубле́йниця. (С. Ш.).

Крени́ть = нахиля́ти на бік (про судна).

Кре́сиво = кресало́ (С. Л. З.), кри́ця. — Сїрничків тоді ще не було, огонь добували кресалом. н. о. — А тютюн та люлька, кресало та губка знадобить ся. н. п. — Достав з гамана крицю і кремінь, викресав огню. Кн.

Кре́сло = крісло.

Крессъ садо́вой, крессъ-сала́тъ, рос. Lepidium sativum L. = жиру́ха. С. Ан. — **К. луго́вой,** Cardamine pratensis L. = боло́тна жиру́ха. С. Ан.

Кресте́нка = полу́кіпок (в 16 снопів).

Кресте́цъ = 1. полу́кіпок (в 25 снопів, зложених навхрест).

2. криж, кри́жі, пригу́зок, (про птиць) — ку́пер, ку́про, ку́прик (С. З.). — Ударив по пригузку.

Кре́стикъ = хре́стик, кре́щик.

Крести́льница = 1. хрести́льниця, хреща́льниця (С. Пар.), купе́ля.

2. орда́нь (власне поміст для водосьвяття на Ордані).

Крести́льный, крести́нный = хрести́нний, (про те, чим завивають дитину) — крижмови́й. — Там Пречиста у крижмове сповивала, а сповивши, у василечки вложила. н. п.

Крести́ны = хрести́ни (самий обряд і гулянка, а на другий день гулянка) — похре́стини. С. Л.

Крести́тель = Хрести́тель.

Крести́ть, ся = 1. хрести́ти, ся, хрестом обво́дити. — Ти його хрести, а він каже

пусти. н. пр. — Умовляв її та хрестом обводить. Кн. — Хре́стить ся, що не брав.

2. хрести́ти, ся, охрести́ти ся, у ві́ру, у хре́ст уво́дити. — Приходить тоді Ісус з Галилеї на Йордань до Івана охреститись від його. К. Св. П. — Вона його і у хрест уводила. — Учора із вечора сина вродила, і к білому сьвіту у хрест увела. н. п. — Дитину ввели у віру 28. Лютого. Кн.

Кре́стникь, ца = хреще́ник, похре́стник, ця. — Хрещеник або хрещениця приносять на сьвятвечір батькови вечерю. н. к.

Крёстный = хре́стний, хреще́ний. — **Крёстный оте́цъ, крёстная мать** = хреще́ний ба́тько, хреще́на ма́ти. — **Крёстный сынъ, крёстная дочь** = д. **Кре́стникъ, ца**. — **Крёстный братъ, крёстная сестра́** = брат, сестра́ по хресту́. — **Кре́стный ходъ** = проце́сия, (круг церкви) — обхожде́ння, (хрести та корогви під час процесиї) — о́хрести, сьвя́тощі. — Хапай бики, бо процесия йде. н. пр. — Охрести рушниками перевьязували. К. З. о Ю. Р. — **Кре́стное цѣлова́ніе** = прися́га.

Крестова́я = це́рква архиере́йська.

Крестови́дный = хрещати́й, хрещасти́й, хреста́тий. — Хрещатий барвінок. н. п.

Крестовка = 1. крижа́к, лисиця (що в неї шерсть від шиї до крижа по між червоною і бурою чорна).

2. (в картах) — хрести́, жир, жо́лудї. — Жир козирь.

3. рос. Crucianella — дїд, ста́рець, крижівни́ця. С. Пар.

4. мете́лик полуно́шник (Phalaena).

Крестовникъ, рос. Senecio Iacobea L., = мерковея, жовтоголо́вник, свири́па. С. Ан.

Крестовый = жирови́й. — Жирова краля. (д. **Крестовка 2**). — **Крестовый братъ** = на́званий брат, побрати́м. — **Крестова́я сестра́** = на́звана сестра́, по́сестра. — **Крестова́я це́рковь** = д. **Крестова́я**.

Крестоно́сецъ = хрестоно́сець (С. Пар.), крижа́к.

Крестообра́зно = на́вхрест, на́хрест (С. Л.), о́хрест, в пере́хрест, перехре́стям (С. Л.), хрест на́вхрест (Кн.). — **Поскла́дывать крестообра́зно** = посхре́щувати, покла́сти навхрест, хрестом і т. д.

Крестообра́зный = д. **Крестови́дный**.

Крестопокло́нная недѣля = середохре́стний ти́ждень, хрестцї. С. З.

Крестцо́вый = крижови́й; хрещати́й, хреста́тий.

Крестча́тый = д. **Крестови́дный**.

Крестъ = хре́ст (християнський і кавалерський знак), криж (тільки християнський знак), фіґу́ра (на роздорожжі або коло села в Прав. Україні), о́хрести (церковні хрести з коругвами). — Де три дороги сходять ся і з фіґури. н. к. — Як охрести та мари принесли. Кр. — **Крестъ на́ крестъ** = д. **Крестообра́зно**. — **Цѣлова́ть крестъ** = присяга́ти. — Хрести на могилах бувають з голубця́ми, на могилї парубка — з прапорця́ми, прапірка́ми. М. Л. — Високую могилу висипали і прапірок (спис з рушником) у головах устромляли. н. д.

Крестьа́нинъ, крестьа́нка = селя́нин, селю́к (С. З.), селя́нка, селю́чка (С. З.), хліборо́б (С. Ш.), мужи́к, мужи́чка, (Прав. і Гал.) — хлоп, (стар.) — посполи́тий, а. — Почали жінок та дївчат козачих, міщанських і посполитих безчестить і мордувати. К. Ч. Р. — **Крѣпостно́й крестья́нинъ, крестья́нка** = кріпа́к, кріпа́чка (С. Л.), крепа́к, крепа́чка (С. З.), підда́нець, підда́нка (С. З.).

Крестья́нскій = селя́нський, хлїборо́бський (С. Ш.), мужи́цький, (Прав. і Гал.) — хло́пський, (стар.) — посполи́тий, (про кріпаків) — кріпа́цький.

Крестья́нство = селя́нство, мужи́цство, хло́пство, по́спільство, кріпа́цтво; селя́ни, мужики́, хло́пи, посполи́ті, кріпаки́, крепаки́. — Козаки зостались козаками, а нас у поспільство повернено. К. Ч. Р.

Кре́четъ, пт. Falco gyrfalco = кре́чет, білозо́р, білозо́рець (С. Ш. Жел.), Falco buteo = ра́ріг. С. З. — (З породи соколів). — Закуркують кречети сизі, загадають ся орлики хижі. н. д.

Крещать = д. **Крести́ть**.

Крещёніе = 1. хрещення, хрестїння. (Сп.) 2. д. **Богоявле́ніе 2**.

Крещёнскій = орда́нський. — Орданська вода.

Крещёный = хреще́ний. — **Крещёный евре́й** (або з иньшої якої віри в християнську) = ви́хрест, пере́хрест. С. Аф. З. — Чоловік худородний, з жида перехрест. С. З.

Крива́я (линія) = крива́, кривуля, колїння.

Кри́вда = кри́вда, непра́вда. — Правда кривду переважить. н. пр.

Кривизна́ = кривина́ (С. Л.), кри́вість (С. Ж.), кривизна (С. Пар.), кандзюба. Ман.

Кривѝть, ся = кривити, ся, карлючити, ся. — **Кривѝть душёю** = кри́вдити,

лама́ти ду́шу, бра́ти гріха́ на ду́шу, крив'и́ти душе́ю.

Кривля́ться = крив'и́ти ся, викривля́ти ся. — І ходить і руки держить не так, як люди — усе якось викривляєть ся.

Кри́во = 1. кри́во, ко́со, навкоси́, на́вкось, навкоси́.

2. неправди́во, непра́ведно, не попра́вді. — Не по правді су́дить.

Кривова́тый = криве́нький.

Кривогла́зый = кривоо́кий.

Криводу́шничать = крив'и́ти душе́ю, кри́вдити, не по пра́вді робити, жи́ти, лама́ти ду́шу. — Кажи правду, не криви душею. Кн. — Та туман яром, мороз долиною, та не по правді та козаченько живе з дівчиною. н. п.

Крив'о́й = крив'и́й (непрямий, слі́пий на одне око і неправдивий), про дерево — криве́, корячкува́те.

Крив'о́къ, пт. Haematopus ostralegus = морська́ сороко́а. С. Жел.

Криволине́йный = крив'у́льний.

Кривоно́гій = кривоно́гий, клишоно́гий, курла́пий.

Кривоно́сый = кривоно́сий, кривоні́с.

Криворо́гій = криворо́гий, турка́тий (що має роги, як у тура).

Кривору́кій = кривору́кий, кривору́чка, курла́пий.

Кри́вость = д. **Кривизна́.**

Кривосу́діе = непра́вий суд.

Кривото́лкъ = крутій, крутя́р.

Кривоу́стый = криворо́тий.

Кривошея́ = кривовъя́зий, кривовъя́за.

Крив'у́лина = крив'у́ля, карлю́чка.

Крив'е́ть = калі́чити о́ко, однооким става́ти.

Кри́визъ = рішаюча хви́ля (С. Пар.), в хворобі — перело́м, перемо́га, економічний — лихоліття, лиха́ годи́на.

Крикли́вый = крикли́вий (С. Л.), галасува́тий (К. Кр.), горла́стий, горла́тий, рота́тий, пащекува́тий. — **Крикли́вое дитя́** = кри́кса, пи́скавка.

Кри́кнуть = кри́кнути, гукну́ти (С. Аф. Л. З.), гукону́ти (С. Л.), завола́ти, зарепетува́ти (С. Л.), зи́кнути, (від болю) — йо́кнути (Фр.). — Реве, лютує Византія, руками берег достає, достала, зикнула, встає і на ножах в крові німіє. К. Ш.

Крику́нъ, крику́нья, крику́ша = крику́н, ха, горла́нь, горла́ч, горлопа́нь, горла́тий, горла́та, пащеку́н, ха, рота́тий, та, верескун, ха, гала́кало (сп. р.), ре́ва (сп. р.).

Крикъ = крик (С. Л.), гук (С. Аф.), по́крик, кількох голосів — гука́ння, га́лас (С. Аф. З. Л.), галасува́ння, кри́княва (С. Л.), з плачем — ре́пет, репетува́ння (С. З. Л.), ле́мент, дуже сильний — ґва́лт. — Кулаком наміритьця на мене, так дїти в крик, у лемент. Г. Бар. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш. — Гей гук, мати, гук, де козаченьки пъють. н. п. — *(Горобъячий)* — цьвірі́нькання. — *(Гусячий)* — геркотня́, герготання, гелготання, ґерґотання, ґелґотання. — І завелась на ставі геркотня, гусине дїло закипіло. Гр. — *(Жабячий)* — крю́(у)кання, ку́мкання. — *(Журавлиний)* — курлю́кання. — Здалека десь чути було курлюкання журавлів. — *(Канї)* — ке́вкання. — Чути кевкання канї. Фр. — *(Курячий)* — сокота́ння, квокта́ння, кудкуда́кання. — Чути кудкудакання курей. Фр. — *(Кошечий)* — ня́вкання. — *(Лебедів)* — яча́ння. — *(Лелек)* — кле́кіт. — *(Овечий)* — ме́кання. — *(Орлячий)* — кле́кіт, клект. — Орлячий клекіт (клект) здалека чути. н. пр. — *(Півнячий)* — кукурі́кання. — *(Перепелячий)* — підпідьо́мкання, а самиці — хава́вкання. — *(Поросячий)* — квік, кві́кання. — Не мала баба клопоту, та купила порося: порося у квік, а баба у крик. п. пр. — *(Сьпівучих птиць)* — щебета́ння. — *(Сорочий)* скрекота́ння, скрекотня́. — *(Цьвірку́нів)* — цьвірча́ння. — *(Чайки)* — кигика́ння.

Кри́нка = горщо́к, го́рщик (повнобокий, з вушком).

Кри́ночный = горшкови́й.

Кринъ, рос. Lilium candidum L. = крин. С. Ан.

Кристаллиза́ція = кришталюва́ння.

Кристаллизи́ровать, ся, кристаллизова́ть, ся = кришталюва́ти, ся, (про воду) — стрілкува́ти ся.

Кристалли́ческій = криштале́вий.

Криста́ллъ, Crystallus = кришта́ль, кришта́л (С. Жел.), один — кришталина́, (льодовий) — ска́лка.

Криста́льный = криштале́вий. С. З.

Кри́тика = 1. кри́тика, розбір.

2. поговір, слава, ганьба́. (С. Аф.). — Була слава, була слава, стали поговори, та

на тую дівчиноньку, що чорні брови. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п.

Критикова́ть = 1. критикува́ти, розбіра́ти. 2. сла́вити, суди́ти, ха́яти (С. Ш.), га́нити (С. З.), ганьби́ти, цирклюва́ти. (С. З.). — Почали її по всьому селу славити. — Як стануть цирклювати, то не знати меш, що й робити.

Кри́тикъ = 1. кри́тик. 2 осу́дник, суди́сьвіт.

Крити́ческій = 1. крити́чний. С. Жел. — Критичний розбір. 2. осу́дливий, глумли́вий. 3. тяжки́й, небезпе́чний. — **Крити́ческое положе́ніе** = скру́та, прит(у́)га, ха́лепа. С. З. — У такій притузі мусїв воли продати. С. Л. — Така скрута, що не знаю, що й робити.

Крича́нинъ = гучо́к, заго́нщик. — Оточили ля̈с і зараз вирядили гучків полохати звіря.

Крича́ніе = д. **Крикъ**.

Крича́ть = крича́ти, гука́ти, (дуже) — галасува́ти, репетува́ти, на пу́п крича́ти, зіпати, (з плачем) — лементува́ти, ревти́, (журливо з плачем) — ски́глити, ски́млити, (верескливо або швидко) — верещати, ляща́ти, поро́щати, (на кого, сварячись) — гри́мати, гари́кати, гомоні́ти. — Кричить не своїм голосом. — Кричить, аж з шкури вилазить. н. пр. — Кричить ув одну душу. н. пр. — Як гукнеш, так і одгукнеть ся. н. пр. — Гукай нїма на глухого. н. пр. — Ой пьють вони й гуляють, на шинкарку гукають. н. п. — Кричить баба, репетує — нїхто її не рятує. н. пр. — Та що ти зіпаєш? Нїкого не дозовеш ся. С. Л. — Чую, щось у куточку скиглить. — Годї вам гримати на мене! — На кого люди гомонять, на того й свинї хрюкають. н. пр. — **Крича́ть караўлъ** = про́бі крича́ти, ґвал крича́ти, ґвалтува́ти. — Кричить пробі її мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — Гайдамаки почули, як той чоловік став ґвалтувати, і прийшли. н. о. — (*Коли річ про птиці баранці*) — кругика́ти. — (*Про вро́ни і ґави*) — кря́кати, кра́кати, крю́кати, ка́ркати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон та й у лузї над водою. н. п. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш. — (*Про горобців*) — цьвірінькати, цьвірінька́ти. — (*Про гуси*) — гелготати, геготати, ґелґотати, ґеґотати. — (*Про жаби*) — ку́мкати, ку́мати, крю́кати, кря́(а́)кати. — Аби озеро, а найдеть ся жаба, що буде кракала. н. пр. — (*Про журавлї*) — курлю́кати, курли́кати. — (*Про индики*) — ку́ркати, белькота́ти. — (*Про козиц*) — мекéкати. — (*Про кішки*) — ня́вкати, нявча́ти. — (*Про качки*) — ка́хкати, кря́кати. — Кахнула утка — на морі чутка. н. з. — (*Про кречети*) — ку́ркати. — Закуркають кречети сизі, загадають ся орлики хижі. н. д. — (*Про лебедї*) — ячáти. — Чи то гуси кричать, чи лебеді ячать? н. д. — (*Про лелек*) — лелéкати, клекота́ти. — (*Про орлів*) — клекота́ти, буркота́ти. — То не орли чорнокрильцї клекочуть і під небом лїтають. н. д. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскошї шукали. н. п. — (*Про перепели*) — підпідьо́мкати, а самиці — хава́вкати. — (*Про півнї*) — кукурі́кати. — (*Про порося́та*) — кувікати, квіча́ти. — (*Про сороки*) — скрекота́ти, скреготáти, кря́кати. — Сорока на тину скрегоче — гостї будуть. н. пр. — Ходить сорока коло потока, тай кряче. н. п. — (*Про пугачі, сови та сичі*) — пу́гати, (а сови й сичі ще) — ня́вкати. — Ой не пу́гай, пугаченьку, в зеленому байраченьку! Ой як мінї не пугати, що велять пани ля̈с рубати. н. п. — (*Про свинї*) — хро́кати, ро́хкати, вища́ти. — (*Про чайки*) — кигика́ти. — А кулик чайку взяв за чубайку. Чайка кигиче: згинь ти, куличе! н. п. — (*Про цьвіркуни*) — цьвірча́ти, цьвіркота́ти. — (*Про кури*) — сокота́ти, квокта́ти, куда́кати, кудкуда́кати. — Хто хоче сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр. — (Тут заведено слова про крик таких тварів, до яких в росийській мові можна прикласти дїєслово: **кричать**.)

Кри́чень = д. **Крича́нинъ**.

Кровáвить = крівави́ти.

Кровáвникъ, рос. Convallaria polygonalum L. = купи́на, куп-зїлля, ра́кові шийки, чемери́ця, журавли́ні стрючкй. С. Ан.

Кровáвый = крівáвий, рудяни́й.

Кровáвый цвѣтъ, рос. Tropaeolum majus L. = краса́ля, краса́льки. С. Ан.

Кровáвѣть = крівави́ти.

Кровáть, кровáтка = кро́вать, ля̈жко (С. З. Л.), ля̈жни́ця. — Та через сїни у кімнатї лежить козак на кроватї. н. п. — Та й уже ж Палїй меду й горілки напив ся, ой уже ж він та на панське ля̈жко та спатоньки положив ся. н. п.

Кро́вельный = даховúй. — Сонечко вже по даховому моху красним сьвітом грає. Ос.

Кро́вельщикъ = вкрива́льник, кри́тник (С. Жел.), кри́льщик, (соломою, очеретом) — вшива́льник, (гонтою) — гонта́рь, (залізом) — бляхні́р. — Нанив критників укрити хату. — За побиття баней на церкві білим желізом ремесникам бляхнірам 10 коп. дали. К. Ст.

Кровени́ть = д. **Крова́вить.**

Кровено́сный = кровоно́сний. — **Кровено́сный сосу́дъ** = жи́ла.

Крови́нка = крівця́, кра́пля, крапели́нка кро́ви.

Крови́стый = крива́вистий.

Кро́вля = кри́вля, покри́вля (Лев.), верх, (переважно деревяна або залізна) — дах, (соломяна або очеретяна) — стріха, (край її) — остріши́на, остріши́ок. — Білий будинок з бляшаним дахом зеленим. Кн. — Подальше білїла величезна коршма під гонтовим дахом. Бар. — Зліз з даху, не псуй гонт. н. пр. — А на школї горобців до стилої мами, так і вьють ся по над дах цїлими мірками. Руд. — Вилетїв, як горобець з стріхи. н. пр.

Кро́вный = рідний, кре́вний. — Се був пройдисьвіт і не певний і всїм відьмам був родич кревний. Кот. — Ой як тяжко та важко на чужій чужині без кревної родини помірати. н. д. — **Кро́вные де́нежки, моё кро́вное, кро́вный трудъ, кро́вный зарабо́токъ** = крива́вица. — Чоловік крівавицею добува той насущник. Номис. С. З. — Це моя крівавица! — **Кро́вная ло́шадь** = заводськи́й, племінни́й кінь. — **Кро́вная нужда́** = на́гла потре́ба. — **Кро́вная оби́да** = тяжка́ обра́за.

Кровожа́дничать = жада́ти кро́ви.

Кровожа́дный = лю́тий, хи́жий, кровожа́дний (С. Жел.), кровожа́да (Кн.). — Ой ти кровожадо лютий! мало тобі горілки, крови моєї хочеш. Кн.

Кровожа́дность = хи́жість, лю́тість, кровожа́дність (С. Жел.), хижа́цство.

Кровомще́ніе = крива́ва по́мста.

Кровообраще́ніе = кровобі́г, кровокру́ження. С. Жел.

Кровопи́йство = кровопи́йство і д. **Кровожа́дность.**

Кровопи́йца = кровопи́й, кровопи́йця (С. Жел.); д. **Кровожа́дный**; жироїд, глита́й, паву́к, пъя́вка.

Кровопроли́тіе = кровопроли́ття, різани́на.

Кровопроли́тный = крива́вий. — Полїг в крівавому бою.

Кровосмѣси́тель = кровомі́сник (Г. С.), кровомі́шник, кровозмі́шник. С. Жел.

Кровосмѣше́ніе = кровомі́ство (Г. С.), кровозмі́шення (С. Жел.), кровомі́шення. (Б. Н.).

Кровосо́ска, ком. Hippobosca = кровоси́сень (С. Жел.), Hippobosca equina = кліщ кінський.

Кровотече́ніе = кровоте́ча, кровотік, кро́вотїч. С. Жел. — І жінка одна, що була в кровотїчі років 12 і багато витерпіла. К. Св. П. — **Останови́ть кровотече́ніе** = затамува́ти, загамува́ти кров (С. Ш.), замовляниям — замо́вити кров. С. Аф.

Кровоточи́вый = кровоте́чний.

Кровохлёбка, рос. Sanguisorba officinalis L. = родови́к, сухозло́тиця, ужа́че зїлля.

Кровочисти́тельное = кровоги́н. — Се добрий кровогин (про сироватку) — вона кров чистить. Кн.

Кровъ = 1. д. **Кро́вля.**

2. покро́ва, засту́па, за́хист (С. Аф. З.), притулок (С. З.). — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукає нового захисту. К. Х.

Кровь = 1. крів, кров, кро́ва (С. Л.), здр. — крівця́, мазка́ (С. З. Л.), па́сока (С. З.), руда́ (С. З. Л.), ю́шка, переважно у жінок підчас місячки — кра́ска. — З правого крильця потече крівця. н. п. — Руда — не вода, розливати шкода. н. пр. — Вдарю так, що й мазка потече, що й пасокою вмиєш ся. — Треба коневи руду пустити. С. Л. — Треба йому мазку пустити. Кр. — **Кро́вью нажито́е** = крівавиця. (Д. під сл. **Кро́вный**). — **Изби́ть въ кровь** = объюши́ти. — **И'стёкъ кро́вью** = зійшо́в кро́вью.

2. рід, плід, племя, поро́да, найбільше зневажливо — ко́дло. С. З. Л. — Бо я панського роду — не ходила боса зроду. н. п. — Добра порода та лиха врода. н. пр.

Кровяни́стый = крива́вистий.

Кровяно́й = кровъяни́й, рудяни́й.

Крое́ніе, кро́йка = кро́їння, кра́яння.

Кройльница = стільни́ця, крамни́ця (дошка, на котрій шевці ріжуть ремінь).

Кройльщикъ, ца = кра́яльник, ця. С. Жел.

Кройть = кро́їти, кра́яти. — Кравець крає, як сукна має. н. пр.

Кро́йщикъ = д. **Кройльщикъ.**

Кро́ликовый = кролячий.

Кро́ликъ, Lepus cuniculus = кріль, кроль, самиця — кріли́ця (С. Л.), королиця, здр. — кріли́к (С. Жел.), кро́лик, коро́-

лик, трусь, здр. — тру́сик. С. Ш. — Очі, як у кроля червоні. н. пр.

Кро́личій = д. **Кро́ликовый.**

Кромá = ски́ба, лу́ста, ба́йда, (хлі́ба з краю) — окра́єць, ці́лу́шка, здр. — ски́бка, ски́бочка, лу́стка, ба́йдиця, окра́йчик. — Одрізана скиба од хлі́ба, вже її не притулиш. н. пр. — Миску борщу дала та лусту хлі́ба одрізала. Кн.

Кро́мка = 1. д. **Кромá** (здр.).

2. кра́йка (С. З. Л.), окра́йка, о́кра́вка. — Він з сукняних крайок килими робить. Кн. — Окрайкою підперезала ся.

3. край, окря́йок, окра́єць (дошки пиляної).

Кромса́ть, кромши́ть = чикри́жити, кре́мсати, батува́ти (С. Ш.). — На віщо так чикрижити? Треба б до ладу порізати.

Кро́мѣ = окрі́м (С. Л.), окро́ме, крім, опрі́ч (С. Л.), опро́че, пріч. — Не вважай ні́ на кого, окрім Бога. н. пр. — Крім його ніко́го не було. — Опріч любови, що к тобі маю, я всім убога — того не таю. н. п. — Не можна виправить, опроче як судом. Кр. — **Кро́мѣ того́** = окрі́м то́го, що до то́го.

Кромѣшный = окре́мний.

Кропа́тель, ница = 1. парта́ч, ка. С. З. — Та який з його майстер? Так собі партач та й годі.

2. писа́ка, писа́чка (сп. р.). віршома́з, ка. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Кропа́ть = коперса́ти, парта́чити (шити аби як). — **Кропа́ть стихи́** = ві́рші склада́ти (теж аби як або й зовсім погано).

Кропи́ло = 1. кропи́ло, здр. — кропи́льце. — З чим його стрівати? чи з кадилом, чи з кропилом? Кн.

2. рос. Melilotus officinalis Lam. — жо́втий буркун, луговий буркун, за́ячий холодо́к, чемирни́к. С. Ан.

Кропи́ть, ся = кропи́ти, бри́зкати, при́скати, по́рськати, ся, (розсолом, ропою) — ропи́ти.

Кро́пкій = крихки́й. — Камінь якийсь крихкий. — Ялина не гнучка — крихка деревина. Кн. — Черенки добрі та леза крихка (про ніж). Кн.

Кро́пкость = кри́хкість.

Кропота́ть = д. **Брюзжа́ть, Ворча́ть 1.**

Кро́поткій, кропотли́вый, кропоту́нъ, кропоту́нья = 1. д. **Брюзга́.**

2. клопотли́вий, клопоту́н, морочли́вий; мару́дний, на, мару́да (сп. р.), чо́впа (сп. р.).

Кропъ, рос. Anethum graveolens L. = кріп, укріп, окріп. С. Ан.

Кросна́, кро́сны = 1. кро́сна, верста́т (ткацький).

2. полотно́ (нововитканe), повина́.

Кротёнокъ = кротеня́.

Кро́ткій = ти́хий, сми́рний, ла́гідний, благи́й, (надто) — плохи́й, плоху́та.

Кротовикъ = д. **Котовникъ.**

Кротови́на = кротови́на, ку́пи́на, керти́чина (С. Жел.), кертови́ння (С. Жел.). — Ізпіткнув ся під Нечаєм коник на купину, зловив Ляшок, вражий син, його за чуприну. п. п.

Кро́тость = ти́хість (С. Жел.), ла́года, ла́гідність. (К. Св. П.).

Кротъ, зоол. Talpa Europea = кріт (С. Л.), керти́ця (С. Жет.), потура́й (С. Л. Харьк.), особливої породи — зінське щеня́. (С. З.).

Кроха́, кро́хотка = кри́хта (С. Л., кри́шка, крихти́на, здр. — кри́хітка, кри́шечка, роси́нка, здр. ріска, рісочка, одро́бина, мн. крихти, кришки́, окру́шки (С. З.). — Бач скільки накришили хлі́ба! Позбірай крихти та понеси курам. — Росинки в роті не було, а вони вже й пообідали. Кн.

Кро́хотный = малю́сенький, манюсенький, дрібне́нький, дрібне́сенький.

Кро́шево = капу́ста шатко́вана.

Кро́шечка = д. **Кроха́** (здр.) — **Кро́шечку** = кри́шки, тро́шки, кри́хти, трі́шки, трі́шечки, трі́ньки, трісі. (Чайч.). — Вам сьмішки, а мінї нї кришки. н. пр. — Нехай вам Бог здоровья прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Миски, ложки, хлі́ба трошки. н. пр. — Не вже не любиш мене нї крихти? К. К.

Кро́шечный = д. **Кро́хотный.**

Кроши́ть = 1. кроши́ти, локши́ти, (капусту) — сі́кти, (шатківницею) — шаткува́ти С. Л. — Покришив на локшину. Кн. — Хто чим попав, той тим локшив. Кот. — Молодиці заходили ся кришити локшину.

2. кроши́ти. — Їж, та не криши.

Кроши́ться = кроши́ти ся. — Зуби вже кришуть ся. — Камінь такий крихкий, так і кришить ся. — Яловичину крише на тарілку.

Кро́шка = д. **Кроха́** (здр.), про дитину — малю́сеньке, кри́хотка, капели́нка, капли́нка. — Мати над труною голосила:

дитиночко-каплиночко! Кв. — **Кро́шка табаку́** = кра́яння, різа́ння тютюну́.

Крошня́ = д. **Корзи́на.**

Кру́гленькій = кругле́нький.

Круглёхонекъ, круглёшенекъ = круглі́сенький.

Круглина́ = кру́глість.

Кругли́ть = кру́гли́ти, кругля́ти (С. З.), закругля́ти, округля́ти, обкругля́ти.

Кругло́ = кру́гло.

Круглова́тый, то = кругля́стий, то, кругла́стий, то, кругле́нький, ко. — Попроводив кругласті межі. Кн.

Круглоли́цый = повноли́ций, повнови́дий, кругловидий (С. Л.).

Кру́глость, круглота́ = кру́глість.

Кру́глый = кру́глий, окру́глий. — **Кру́глый годъ** = ці́лий, ці́лісенький, уве́сь рік. — **К. дура́къ** = д. під сл. **Дура́къ.** — **К. сирота́** = сирота́ (без батька й матері), круго́м сироти́на. — Штани в його полатані, подрана свитина, куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. Кн.

Круглы́шъ = кругля́к (пеньок або камінь круглястий). С. З.

Кругле́ть = закру́глювати ся, закругля́ти ся.

Кругля́къ = д. **Круглы́шъ.**

Кругля́шъ = д. **Круглы́шъ** (про пеньок).

Круговидный = криговидий. — Місяць круговидий лебедем плинув по небу. Кн.

Круговина, круговенька = круг, ко́ло. — Станьмо в коло друженьки пильненько. Нїщ. — А так станьмо усї в коло. н. п.

Круговой = круговий, коловий. — **Кругова́я ча́ша** = ручкова́ чарка (велика, з котрої пьють усї гості, передаючи з рук до рук). — **Пить круговую** = кружа́ти, кругля́ти (С. З.). — Журба в шинку медгорілку поставцем кружала. К. Ш.

Кругозо́ръ = кругогля́д, видокру́г, кругосвіт (Ос.) і д. **Горизо́нтъ.** — Прозорий воздух розширяв кругогляд далеко. Лев. — **Съ широ́кимъ кругозо́ромъ** = широкогля́дний. — Широкоглядний полїтик. Батьківщина.

Круго́мъ = 1. о́круг, округи́, круг, вкруги́, навкруги́, круго́м, навко́ло, над о́коло, звід усіль. — Округ курява лягає на битій дорозї. Кн. — Округи села все левади. Кн. — Не їдь навкруги ставу, не топчи отаву. Кн. — Округ церкви сїчової калавури стали. н. п. — Круг містечка Берестечка на чотири милї мене славні Запорожцї своїм трупом вкрили. К. Ш. — Золотоноша — кругом хороша. н. пр. — У Луцьку усе не по людську: надоколо вода, а по середині біда. н. пр. — Гуде, аж округи луна іде. Гр.

2. цілко́м, геть усе́, геть чи́сто. — Геть усе поцїнували і продали.

Кру́гомъ = кружка́, кружко́м, кружкома́ (С. Л.), в ко́ло, о́чертом; о́бертом. — Сїли кружка та й давай пити. — Тодї то козаки очертом сїдали. н. д. — (Д. ще під сл. **Круговина**). — Так нездужаю, що й годї! у пъятах шниг, шниг, а голова обертом іде. С. Л.

Кругообразный = д. **Круговидный.**

Кругообраще́ніе, круговраще́ніе = обертання вко́ло (С. Ж.), колово́рот, кружля́ння.

Кругосве́тный = кругосьві́тний.

Кругъ, здр. **кружёкъ** = круг, кружо́к, кру́жало, кру́жально, кру́жальце, ко́ло, кільце; о́бід, обіде́ць; покоте́ло, покоти́ло (сп.), покотьо́ло (С. З.). — Намалюйте два круги, один більший, а другий, в середині його, менший. Де-що про Св. Б. — Найбільший круг земля робить своєю середи́ною. Д. про Св. Б. — Мов покоте́ло червоніє, крізь хмару сонце занялось. К. Ш. — **Круги́ на водѣ́** = жмурки́. — **Сдѣ́лать кругъ** = об'їхати круго́м, навко́ло. — **Кругъ о́бщества** = ко́ло, товари́ство (С. Ш.). — Мовили, іж тую справу їх духовному колу належить. С. З. — Попав в таке товариство, що нїчого путнього не вийде. — **Въ семе́йномъ кругу́** = в рідні́й сїмї, в рідні́м ко́лї. — **Въ своёмъ кругу́** = поміж своїми. — **Сни́ться съ кру́гу** = розни́ти ся, зни́ти ся.

Кружевно́й = мере́жевий, мере́жковий.

Кру́жево = мере́жка, мере́жево. — Рукавчата шовком шиті, а в полах мережка, до дівчини чорнявої утоптана стежка. н. п.

Кружёкъ = д. **Кругъ.** — **Въ кружёкъ** = кружка́, кружкома́, кружко́м, в ко́ло, о́чертом. — Пр. д. під сл. **Круговина** і **Кру́гомъ.**

Круже́ніе = кру́жля́ння, крутїння.

Кру́жечка = д. **Кру́жка** (здр.).

Кру́жечный = кру́жковий, ку́хлевий, карна́вковий і т. д. д. **Кру́жка.**

Кружи́ть, ся = кружля́ти, кружа́ти, крути́ти, ся, верті́ти, ся, ви́ти ся, (в дорозї) — кругля́ти, колува́ти, (про голову) — моро́чити, ся, крути́ти, ся, чмані́ти. — То орли кружляють під хмарами. Кн. — Що лїтаєш ти, кружляєш, що у гаю ти шукаєш? Пч. — Крутить ся, вертить ся, не знає, де дїть ся. н. з. — Хто колує, той дома не ночує. н. пр. — Голова

крутить ся. — Дивлюсь було, знялись з води утята, закахкають і ну степом кружлять. Гр.

Кру́жка, здр. **кру́жечка** = 1. кру́жка, ку́холь, здр. — ку́хлик (С. З. Л.), на воду — водя́нчик. — Та візьмемо кухлі старі, поливъяні горілкою наливані. В. Щ.

2. ква́рта ($^1/_{10}$ частина відра), ко́нов, коно́вка, коно́вочка. С. З. — Куплю тобі конов меду і другую пива. н. п. — Куплю тобі гарнець меду, коновочку пива. н. п.

3. (церковна) — карна́вка (С. З. Л.), скарбни́чка. — Ходить по церкві з карнавкою, збірає гроші.

Крупа́ = круп и́, (дрібні) — підто́чини, (подерті) — дерть (С. Аф.). — Гречані, яшні крупи. — Нема крупів. — Чорна гречка, білі крупи, держимо ся серце купи. н. п. — Треба собакам дертї дати.

Крупеникъ, крупе́ня = 1. ка́ша (крута).

2. ба́бка (з крупів з маслом, яйцями і сиром часом з цукром і родзинками).

Крупёнка, крупи́нка = кулі́ш, куле́шик, крупни́к, крупнича́к. — Косїть, братцї, комишу, та й наварим кулїшу. н. п. — Івасику-Телесику, зварю тобі кулешику. н. к.

Кру́пина, кру́пи́нка = 1. крупи́на, крупи́нка, зерно́, зерня́, тко.

2. д. **Кроха́**.

Крупи́ца = д. **Кроха́**.

Крупи́чатый = крупи́частий, питльова́ний. — Питльована мука́.

Кру́пка = 1. д. **Круна́**.

2. рос. Draba verna = рижу́ха, чисте́ць. С. Ан.

Крупнова́тый = чима́лий.

Кру́пный, но = вели́кий, здоро́вий, бу́йний, бу́йно, цупки́й, цу́пко, (про дощ) — краплистий, крапчи́стий, (про овоч, зерно) — доріднии, (про сіль) — дрібча́стий. — Буйний колос, буйна трава. С. Аф. Ш. — Ученик нехай читає тільки буйну печать. К. Г. — Буйно книжку друковано. Чайч. — Цупка сіль. — Цупко сіль зімъято. Чайч. — Та пішов дощик краплистий. н. п. — Дощ не дуже крапчистий. Чайч. — Дорідні вишнї. — Цього року дорідна пшениця. Лев. — Дорідні сливи. Кр. — **Говори́ть кру́пно** = говори́ти з се́рцем, з пересе́рдя, сварити ся.

Крупнѣть = бі́льшати.

Круподёрня, крупору́шка, крупору́шня = круподе́рня (С. Л.), дра́чка (С. Л.), крупору́шка, пшонору́шка.

Крупча́тка = 1. пи́тель, питльови́й млин, крупча́тка (С. Л.).

Крупча́тный = питльови́й. — **Крупча́тная ме́льница** = д. **Крупча́тка** 1.

Крупча́тый = крупни́стий.

Крупъ, мед. = крупа́.

Крупяно́й = крупъя́ний. — Крупъяна каша.

Крутене́цъ = ва́лах, скіп (д. під сл. **Бара́нъ** 1.).

Кру́тень = 1. ви́хор. ?. д. **Водоворо́тъ**.

Крутизна́ = кру́ча (С. З. Л.); кру́тість.

Крути́ть, ся = 1. крути́ти, ся, ви́ти, ся, звива́ти, ся, кува́ти, ся. — Вірьовки вити, крутити. — Нитки кува́ти.

2. крути́ти, верті́ти; куйо́вдити, ся. — Крутить ся, вертить ся, не знає, де дїть ся. н. з. — У віконця мати слуха, як на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снїгом хати замітає. В. Щ. — На дворі завірюха куйовдила, буря сумно вила у димарь. О. Мир.

3. ви́ти ся, звива́ти ся. — Там, де Ятрань круто въе́ть ся, де по каміню біжить. н. п.

Крутобере́гій = крутобере́гий, бережи́стий, прили́чкуватий (Сп.). — Щоб Днїпро крутоберегий і лани і гори було видно, було чутно. К. Ш.

Круто́й, кру́то = крути́й, то. — Крута гора. — Крутий берег. — Крута каша. — Круте яйце. — **Круто́й моро́зъ** = лю́тий моро́з. — **Кру́то собра́лся въ доро́гу** = ра́зом, ра́птом зібрав ся в доро́гу. — **На дворѣ стои́тъ кру́то** = на дво́рі ду́же хо́лодно.

Круть = д. **Крутизна́**.

Крутѣть = крутїшати.

Кру́че = крутїше.

Кручёніе = крутїння, вертїння, кува́ння (д. **Крутить**).

Кручи́на = журба́, ту́га, сум, сму́ток, печа́ль, иноді — кручи́на. — Журбою поля не перейдеш. н. пр. — Була роботяща людина, та журба звъялила. н. пр. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Нудьгу годую, журбу сповиваю і сум колишу. н. пр. — Бо куди я не ударюсь, у які країни, то нїколи не минаю горя та кручини. Аф.

Кручи́нить = завдава́ти жа́лю, сум наво́дити, жури́ти, круши́ти. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Журба сушить, журба крушить козаченька молодого. н. п.

Кручи́ниться = жури́ти ся, тужи́ти, сумува́ти, в ту́гу вдава́ти ся, смути́ти ся. — Не журись, та Богу помолись. н. пр. — І жив не любила, і вмер не тужила. н. п. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь: заграв мій кінь вороненький,

назад сподівайтесь. н. п. — Годї сумувати — кинь лихом об землю.

Кручи́нный, но = журни́й, но, сумни́й, но, ту́жни́й, но (С. Ш.), журли́вий, во, смутни́й, но. — Поливали доріженьку, та й курить ся курно, розважали дівчиноньку — та й журить ся журно. н. п. — Смутний та невеселий сидів пан сотник. Кв.

Круше́ніе = зруйнува́ння, розбиття́.

Крушѝна = рос. Rhamnus cathartica L. — жо́стїр, жо́стер, крушѝна, хро́бост, жостели́на, R. Frangula L. = крушѝна, кручи́на. С. Ан. — Кручиною хату то́пить, у сусїда соли про́сить. н. п.

Крушѝнный = жо́стїровий, крушѝновий. — Рубай дрова до порога, крушѝнові до ослона. н. п.

Крушѝть = 1. руйнува́ти, розбива́ти. 2. д. **Кручи́нить.**

Крушѝться = д. **Кручи́ниться.**

Крыжо́вниковка = аг(ґ)русі́вка.

Крыжо́вниковый = а́г(ґ)русовий.

Крыжо́вникъ = а́г(ґ)рус (С. Ш.), а́г(ґ)руст, а́грест (укр.), верпина́, верпри́на. (Гал.). С. Ан. — Агрус почав уже роспукувать ся. С. Ан.

Крыла́тый = крила́тий, крила́стий (С. Л.). — Полинув орлом криластим. С. З.

Крыле́чко = ґа́ночок, рундучо́к. (Д. **Крыльцо́**).

Крыле́чный = ґа́нковий, рундуко́вий.

Крыло́, мн. **кры́лья** = крило́, мн. кри́ла (у птиць, комах, вітрака, невода, теж кінцї військової лави), у бриля — кри́си.

Кры́лышко = кри́льце, кри́ле́чко, криля́, мн. криля́та, крыле́чка. — Гуси, гуси, гусинята, візьміть мене на крилята. н. к. — Там голуби води пили, воркотїли, крилечками стрепенули. н. п.

Кры́льный = криловѝй.

Кры́льце = лопа́тка (у тварів). — Під лопаткою болить.

Крыльцо́ = га́нок, ґа́нок, ґа́нки, присїнки, (верх над ґанком) — піддашок, піддашшя (без верху) — рундук, схо́ди, східцї. С. З. Л. — Ой сидїла Марійка на ґанку та краяла червону китайку. н. п. — Та підемо до замку, поставмо на ганку. — Незабаром біля ганку стояла пара добрих коненят. О. Мир. — В присїнках все пани сидїли, на дво́рі ж вкруг стояв народ. Кот. — На брехнї собачі вибігла на рундук ще заспана, не розчесана Наталя. О. Мир. — — Упала дївка на рундук. Гр. — Конї привернули до рундука. Кн.

Крыльцо́вый = д. **Крыле́чный.**

Кры́льцовый = лопа́тковий (д. **Кры́льце**).

Крымча́къ = кри́мець. С. Жел.

Кры́нка = д. **Кри́нка.**

Кры́са, Mus rattus = пацю́к, на Подолї і в Галичинї — щур. С. З. Л.

Крысёнокъ = паця́тко (С. З.), щу́рик (Под. Гал.).

Кры́ситься = визьвіря́ти ся (на кого). — Так визьвірив ся на мене, що я аж злякалась. С. Аф.

Кры́сій = пацюко́вий, пацю́чий, щу́ровий.

Кры́ть, ся = 1. кри́ти, ся, укрива́ти, ся, (хату дошками або соломою) — насте́лювати, (снопами) — вшива́ти, (хворостом) — пі́взити. — Купуй сукню шиту, а хату укриту. н. пр.

2. хова́ти, ся, перехо́вувати, ся, кри́ти, ся. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Не той злодій, що краде, а той, що крадене переховує. н. пр.

3. таїти, ся. — Таїла від Бога та чортові сказала. н. пр. — Дерево тлїє, але вогонь таїть ся десь в нім. С. Ш.

4. би́ти, (у)вбива́ти, побива́ти. — Тузом побив мою кралю (в картах).

Кры́ша = д. **Кро́вля.**

Кры́шка = по́кришка, на́кришка, накрит-тя́, (на дїжу́, бодню, труну) — ві́ко, (на улик) — па́луба, покрі́вець, (на одежу) — верх, покри́ва, покри́вка. — Своя хата — покришка. н. пр. — Год у год дїжа віком накриваєть ся? (н. з. — річка замерзає). — А сажають коровай в піч із віка. С. Л. — Зробили йому труну з горбатим віком. Кн. — На боднї не було віка. Кн. — Кожух линтваревий, а верх з доброго сукна.

Крѣпи́тельный = кріпу́чий. — Оце горілка так не нашої! і смаковита і кріпуча. Кн.

Крѣпи́ть, ся = крі(е)пи́ти, ся, укрі(е)пля́ти, ся, скрі(е)пля́ти, ся, зміцня́ти С. Аф.), уми(о)цня́ти. (С. Ш.). — Укріпив Бог, як черепаху. н. пр. — Щоб йому живіт молодецький скрепило. н. д.

Крѣпи́ться = перемога́ти ся, непоступа́ти ся.

Крѣпкій = міцни́й, цупки́й, кріе́пки́й, твердий (С. Ш.), здоро́вий, си́льний, ду́жий. С. З. Л. — Нехай бъють ся, коли міцні голови мають. н. пр. — Не поможе міцний Боже і воскова сьвічка. н. п. — Здоровий мороз. С. Л. — Здоровий вітер. — З дужим не борись, з багатим не судись. н. пр. — Тверда Русь — все перебуде. н. пр. — Тверда зїма. С. Ш. — **Крѣпкая стра́жа** = пи́льна сторо́жа. — **Крѣпкая во́дка** = міцна́ горі́лка. — **Крѣпокъ**

на́ ухо = не дочува́є, глухе́нький. — **Крѣпокъ на языкъ** = мовчазни́й, мовчу́н. — **Крѣпкій сонъ** = міцни́й, товсти́й сон. — Спить товстим сном. н. к. — Не зробив то за тим, то за сим, то за сном товстим. н. пр.

Крѣпко = кри́(е́)пко, мі́цно, цу́пко, тве́рдо (С. Ш.), ду́же, здо́рово, ве́льми. — Хоч не гладко, але міцно. н. пр. — І цупко кулаки зтуливши, Дареса битись викликав. Кот. — Підтикав ся, підперезав ся і пояс цупко підтягнув. Кот. — **Крѣпко на́ крѣпко** = ду́же си́льно.

Крѣпкова́тый, то = кріпке́нький, міцне́нький, ко.

Крѣпкоголо́вый = (про коней) — твердоу́здий, твердий, короткоу́здий.

Крѣпколо́бый = твердоло́бий.

Крѣпкоу́здый = д. **Крѣпкоголо́вый.**

Крѣпнуть = 1. кріпшати, міцні́шати, ду́жчати, твердїшати, тве́рднути (С. Ш.), твердїти, тужа́вити (С. Ш.). — Мороз дужчає. — Сила міцні́шає. — Грязюка тужавіє.

2. кля́кнути, дубі́ти. — Руки від холоду клякнуть.

Крѣпонькій, крѣпо́некъ = д. **Крѣпкова́тый.**

Крѣпостно́й = 1. кріпостни́й, замкови́й, форте́чний. — Замкова́ церква. — Кріпостна брама.

2. кріпа́цький, підда́нський, па́нський, панща́нний (Лев.), панщанський, кріпа́к, кріпа́чка, підда́нець (С. З.), панща́н, панща́нин, панща́нна. (Лев.). — Жених твій крепак; (нехай йому болячка!) через нього і ти стала, не хто, як крепачка. Кв. — Хіба ми панщанні? Кр. — **Крѣпостно́е пра́во** = па́нське пра́во, кріпа́цтво. — **Крѣпостно́е состоя́ніе** = підда́нство, кріпа́цтво, па́нщина.

3. кріпостни́й акт).

Крѣпостни́чество = д. **Крѣпостно́й 2. (К. право, состоя́ніе).**

Крѣпость = 1. міць (С. З.), міцність, кріпота́, тве́рдість, твердота́ (С. Ш.), си́ла. — Божої моцї нїхто не переможе. н. пр. — Для міцности зашито двічі. Чайч.

2. кріпость, о́кріп, форте́ця (С. Ш.), в середині міста — за́мок. — Побачивши нову кріпость, козаки кинули ся, взяли її приступом і вирізали цїлу залогу. Бар. О.

3. кріпость (акт). — **Ку́пчая крѣпость** = ку́пча. — **Закладна́я к.** = заставна́, заставни́й лист.

Крѣпча́ть = кріпшати, ду́жчати, міцнїти, міцні́шати. (Чайч.). — Вітер дужчає.

Крѣпче = кріпше, ду́жче, міцні́ше. — Хто дужчий, той і луччий. н. пр.

Крѣпы́шъ = 1. дужа́к, де́белень (Кн.), моца́к, кремезни́й, кремязни́й. — Хоч і більш шестидесяти було, кремязний ще дїд був. Номис. С. З.

2. скупя́га, скупердя́, га, скна́ра (сп. р.), жми́крут, кре́котень.

Крюкова́тый = карлю́чкуватий, криву́льчатий, колїнкуватий, кривий.

Крюкъ, крючёкъ = гак, гачо́к, крю́к, крючо́к, (з двома або чотирма гачками) — козу́лька, (деревъяний) — карлю́ка, карлю́чка, закарлю́чка, ключ, клю́чка, (з булавою) — ковїнька, (в одежі металїчний) — гаплик, гапличок, (разом з петлею або бабкою) — дїд і бабка, ко́ник і кобилка (Под. Вол.), коло дверей — за́щіпка, для гри на струнах — бійце. — А на таку червяк все хвостиком кивае. Гул. Ар. — Взяли Байду ізвъязали, та за ребро гаком, гаком зачепили. н. п. — Рибалка удочку закинув, надївши на гачок чималий червячок. Б. Б. — Кожна ручка собі карлючка. н. пр. — Ой се ж тая криниченька і ключ і відро. н. п. — Візьми ключку та насмикай сїна. — Вбірала ся шпетненько: шнурочок до шнурочка, гапличок до гапличка. М. В. — А хата була на защепцї. н. к. — **Согну́ть въ крюкъ** = в дугу́ зігну́ти, на по́рох сте́рти.

2. карлю́чка, закарлю́чка (чоловік — причепа або крутій або й само крутійство і ябеда). — Закарлючки гнути. С. З. — **Ввернуть крючёкъ** = карлю́чку загну́ти.

Крю́чить, ся = 1. карлю́чити, ся, крива́ти, ся, гну́ти, ся, згина́ти, ся, загина́ти, ся, козу́бити ся.

2, утиска́ти, угнїта́ти. С. Ш.

Крючкова́тый = 1. карлючкова́тий (С. З. Л.), гачкова́тий; закарлю́чений. — Всякі знаки з під моїх рук виходили криві, гачкуваті. Фр. — Закарлючений хвіст. — Чабани з довгими закарлюченими гирлигами. Зїньк.

2. причепа, причепливий.

Крючкотво́рецъ, крючкотво́ръ = крючо́к, карлю́чка. (Прикладаєть ся звичайно до урядників, що гнуть карлючки в судових та иньших справах).

Крючкотво́рствовать = карлю́чки, закарлю́чки, артику́ли гну́ти, загинати.

Крю́чникъ = робо́чий, що перено́сить вагу́ крючко́м.

Кряжъ = 1. окоре́нок, ни́корень, пень (одрубаний).

2. кряж, па́смо, стяг. — Пасмо гір. — Стягові гори. — Кряжові гори. С. Жел.

3. грунт, шар, верства́ (землї). — Піскуватий грунт. — Шар піску, шар глини.

4. грунт (тверда земля). — Докопались до грунту.

5. д. **Крѣпы́шъ 1.**

Кря́кать, кря́кнуть = кря́кати, ка́хкати, кря́кнути, ка́хнути. — Кахнула утка — на морі чутко. н. з.

Кря́ква = ка́чка, свійська і переважно Anas boschas — кри́жня (С. Л.), кри́жанка (С. Жел.).

Кря́кнуть = д. **Кря́кать.**

Кряку́ша = д. **Кря́ква.**

Кряхтѣ́ть = кректа́ти, крехта́ти (Фр.). — Утер трохи не с пів відерка, напивсь і тільки що кректав. Кот. — Випив, покректав, утер ся. Чайч.

Кста́ти = до ре́чі, до ді́ла, до сло́ва, на́руч (С. Л.), нару́чно, на ру́ку ковінька. — **Не кста́ти** = не до ре́чі, не до сло́ва, не до ді́ла, не до ладу́, не до шми́ги. — Так до ді́ла, як свиня штани надїла. н. пр. — Бо чужая жінка тобі не до речі, дознаєть ся чоловік — побъє тобі плечі. н. п. — Вміє до слова своє вставить. Кн. — А мінї й на руку ковінька. О. С. — Не до шмиги твоє слово. Кн. — **Кста́ти случи́ться** = нагоди́ти ся. — Як раз і вони нагодили ся. Кр.

Кти́торъ = 1. фунда́тор (церкви). С. Ш.

2. ти́тарь, помішник його — підтита́рій, підтита́рний (С. З.), жінка — титаре́ва, ти́тари́ха, син — титаре́нко, дочка — титарі́вна. С. Ш.

Кто = хто. — **Кто бы ни́ былъ** = хто б не був. — **Кто нибу́дь, кто ни е́сть, кто ли́бо** = хто не́будь, аби́ хто. С. Л. — **Кто́-то** = хтось. — Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним — не знаєш за ким? (н. з. — вітер). — **Кого́-то** = ко́го́сь. — Завидно, що в когось видно. н. пр.

Ктому́ = до то́го, к тому́, окрім, опріч то́го. — Руда та погана, до того ще й кирпата. — Сонливая молода невістка, а ще ктому не хоче робити. н. п.

Куба́риться = крути́ти ся, вертїти ся, як дзи́ґа, клубко́м коти́ти ся. — Кинув ся в двері та клубком по левадї. Кн.

Куба́рь = дзи́ґа (С. Л.), вертїлка. — Крутить ся, як дзиґа. н. пр. — Як дзиґа сьвіт мінї крутивсь. С. З. — **Скати́ться кубарёмъ** = коткóм, клубкóм покоти́ти ся; полетїти сторч, сторчака́, берки́цьнути ся. — Так і полетїв сторчака. Кр.

Куби́ческій = кубі́чний.

Кубова́стый, кубова́тый = банька́тий, круглобо́кий. — Банька́тий глечик.

Ку́бокъ = ку́бок (С. З.), пу́гарь, ча́рка (велика, найбільше металїчна з покришкою). — Що з тих кубків, як повні слїз. н. пр. — Кубків паристих, в серединї визлочених 4. Ст. Оп. — Він з пугарем у руцї саме до краковяка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повнії чарки всїм наливайте. п. п.

Кубъ = 1. але́мбик, ле́мбик (С. З. . — Переганяти горілку через лембик.

2. (геометр. і арихм.) — куб.

Кубы́шечки, рос. Nuphar luteum Smith. Nymphaea lutea = гле́чики жо́вті, жо́вте лата́ття, водяни́й мак, квітки — бабки́, овоч — зба́нок, збаночки́, листя — капелю́ші, корінь — товсту́н. С. Ан.

Кубы́шка = ба́нька (С. Ш.), кубу́шка. (Банькатий глечик). — Банька на олію. — Візьми-но баньку, та набери води. С. Ш. — Їм повну налили кубушку. С. З. — І грошики готовенькі в кубушечках у схові. Зіньк.

Кубы́шникъ, рос. Cytisus biflorus L'Her. = зіно́вать, дереза́, раки́тник, раки́товий кущ. С. Ан.

Кувши́нный = гле́ковий, гле́чиковий, ж(з)ба́новий.

Кувши́нчики = д. **Кубы́шечки.**

Кувши́нъ, кувши́нчикъ = глек, гле́чик, гле́чичок (С. З. Л.), широкий — гладу́ш, гладу́щик, глади́шка (С. Аф.), круглобокий — жбан, збан (С. Аф. З. Л.), банькатий з вузенькою шийкою — д. **Кубы́шка.** — Є в глеку молоко. та голова не влїзе. н. пр. — Візьме хлїба, глек з водою, серпи по під паху. С. З. — Хоч на мінї жупан дран, є й у мене грошей жбан. н. п. — Пости збан воду носить, поки ухо не вірветь ся. н. пр.

Кувы́рканье = перекида́ння, переве́рти.

Кувы́ркаться, кувы́ркнуться = перекида́ти ся, переверта́ти ся, перекинути ся, переверну́ти ся, берки́цьнути ся. (С. Ш.). — Сердешний звір перекидав ся, плигав, вертів ся і качав ся. Кот.

Кувы́ркъ = берки́ць. — Беркиць у воду. С. Ш. — **Кувыркóмъ** = берки́ць, пере́кидьки, переве́ртом, сторч, сторчака́ впасти, полетїти. — Як дав йому по потилиці, так і полетїв сторч.

Куда́ = 1. куди́, кудо́ю. — Куди йдеш? До дому. Чайч. — Кудою тут проїхати до Павлівки? Чайч. — Кудою йти? Зіньк. — **Куда́ ли́бо, куда́ нибу́дь, куда́ ни е́сть** = куди́ не́будь, аби́ куди́. — **Куда́-то**

= куди́сь, десь. — А де він? Пішов кудись.

2. на віщо, на́ що. — На віщо йому стільки грошей?

Куда́ какъ = ди́во як, а́ч як! — **Куда́ какъ хорошо́!** = де́ вже пак не га́рно. Чайч.

Куда́хтанье = кудкуда́кання. — Чути кудкудакання курей. Фр.

Куда́хтать = кудкуда́кати, кокоті́ти. — Біжи, он курка кудкудаче — візьми яйце. — Хто хоче — сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр.

Куде́лица, куде́ль = куде́ля (С. З.), куде́лиця, ку́жіль, (на гребіні) — ми́чка, ку́кла. — Ой кужілю, мій кужілю! я робити не здужаю. н. п. — Сама сїла куделицю прясти. н. п. — Бідна Єва, одну з древа зірвала кисличку; збулась власти, треба прясти на гребіні мичку. У. в.

Куде́ль-бара́шки, рос. Primula veris L. = бо́жі ру́чки, бі́ла бу́квиця, медяни́к, медяничкй, медяни́к-зі́лля, сорочі́ла́пки, ко́тики, первоцьвіт, про́лїски (укр.), клю́чики, гадинниця (гал.). С. Ан.

Ку́дерь, частїше мн. **ку́дри** = ку́черь, частїше мн. ку́чері (С. З. Л.), иноді вживаєть ся теж і ку́дрі. — Була в мене дівчина Орися — тодї ж мінї сї кучері вили ся. Була в мене дівчина Варвара — вона ж мінї сї кучері порвала. н. п. — Трапляєть ся, що і в шолудивого кучері вьють ся. н. пр. Кн. — Виряжала мати сина та й на косовицю, зачесала чорні кудрі аж на потилицю. н. п. — Ой піду я молодая по над гіроньками, та роспущу чорні кудрі по над брівоньками. н. п.

Куде́сить = 1. чарува́ти, чаклува́ти, відьмува́ти.

2. колобро́дити (С. З.), бро́їти (С. Ш.), шурубу́рити. — Що ти тут наброїв? — По улицї хлопцїв водить, всю улицю колобродить. н. п.

Куде́сникъ, ца = 1. чарівни́к, ця, знахарь, ка, чаклу́н, чаклівни́ця, відьма́к, відьма, воро́жбит, воро́жка.

2. штука́рь, ка, галабу́рдник, ця,

Куде́сы = ча́ри, зна́харство і д. **Волхова́ніе.**

Кудрева́тый = кучеря́венький.

Ку́дри = д. **Ку́дерь.**

Кудря́вецъ, рос. Chenopodium Botrys L. = марь. С. Ан.

Кудря́вить = кучеря́вити, ку́чері звива́ти. — Ой хто ж тобі сї кучері звиває? Була в мене дівчина Ульяна, вона ж мінї сї кучері звивала. н. п.

Кудря́вчикъ = кучеря́вчик. — Маленький хлопчик кучерявчик.

Кудря́вый, во = 1. кучеря́вий, во. — Кучерява голова. — Пливе човен води повен, та й накритий лубом; не хвастай ся, козаченьку, кучерявим чубом. н. п.

2. (про дерева) — д. **Вѣтви́стый,** (про трави і квіти) — кучеря́вий, на пр. Кучерява мъята.

Кудря́вѣть = кучеря́віти.

Кудря́жка = кучеря́вчик, кучеря́вка (кучерявий хлопчик або кучерява дівчинка).

Ку́жель = д. **Куде́ль.**

Кузне́цкій = кова́льський. — Дме, як міх кавальський. н. пр.

Кузнецо́въ = кова́лів.

Кузне́цъ = кова́ль, жінка його — кова́ли́ха, син — кова́ле́нко, ковальчу́к, дочка — кова́лівна. С. З. Л. — Коли не коваль, то й кля́ців не погань. н. пр. — Тому ковалю лїпше, що на два міхи кує. Кн.

Кузне́ческій = д. **Кузне́цкій.**

Кузне́чество = кова́льство, ковалюва́ння. — **Занима́ться кузне́чествомъ** = ковалюва́ти.

Кузне́чикъ, ком. Gryllus = ко́ник (С. Л.), коби́лка, Tettrix — коби́ли́ця (С. Жел.) Locusta — травъяни́й ко́ник. — Наш коник стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Жвавий коник — скакунець доцьвірінькав ся вкінець. Байки Старицького.

Кузнечи́ха = кова́ли́ха. С. З.

Кузне́чный = кова́льський. — Здихнув тяжко та важко, мов міх ковальський. н. пр. — Сопе, як ковальський міх. н. пр.

Ку́зница = ку́зня, мн. кузнї (Кр.), иноді вживаєть ся і кова́льня. С. Л.

Ку́зничный = ку́знячий.

Кузове́нька, кузово́къ = ко́шик і т. д. д. **Корзи́на** (здр.).

Ку́зовъ = 1. д. **Корзи́на** (найбільше з лик або кори березової).

2. кіш, ко́роб (екіпажа).

Кузовьё = у́лик (плетений, що вішаєть ся на дереві для принади роїв), рійни́ця.

Кука́нъ = 1. кука́н, на́низка (Вол.). — Піймав здорового окуня, та тільки хотів на кукан нанизати, а він і висклизнув у воду.

2. ни́зка, въ́язка. — Купив низку риби.

Ку́кишъ = ду́ля (С. Аф. З. Л.), фи́га (С. Ш.), хви́га (С. Л.), моско́вська буру́лька (С. Ш.). — Ой люлї, люлї! чужім дїтям дулї, а нашому калачі, щоб спав у день і в ночі. н. п. — Він думає, що я кличу, а я йому дулї тичу. н. п. — На відьмо! кричала вона, тикаючи дулї. О. Мир. — При-

*

везе тобі тато з міста московську бурульку. — **Дава́ть, крути́ть ку́кишъ** = ти́кати, дава́ти, кука́ти ду́лі. — **Показывать ку́кишъ въ карма́нѣ** = пока́зувати фи́гу в кише́ні (С. Ш.), кива́ти па́льцем в чо́боті. (Бар.).

Ку́кла = ля́ля, ля́лька, ля́лечка. С. З. Л. — Була в мене наміточка, і ту дітки вкрали, на ляльки подрали. н. п. — Говорить мамуня, що доня Галюня, як лялечка тая гарненька. Пч.

Куклева́нецъ = кукільва́н. С. З. — Потруїв рибу кукільваном. (Насіння Coloquintus).

Ку́клина = лушпайки́, шабату́рка (од льону).

Кукля́нка = кожу́х з відло́гою з о́леневих шкур (в Сибірі).

Куковáть = кува́ти. — Мінї буде соловей щебетати, тобі зозуля кувати. н. п.

Ку́колка = 1. ля́лечка, ля́лька (д. **Ку́кла**). 2. Pupa — ля́лечка (в змінах комах), у мура́шок — поду́шка, поду́шечка (Степ.). — З гробачка оцього робить ся лялечка, а через 20 день з лялечки вилупить ся справжнїй жучок. Степ. — Цїх біленьких та кругленьких мурашиних лялечок люди взивають подушками. Степ. — Комашки, комашки, ховайте подушки, он татари йдуть і всї заберуть. н. пр.

Ку́коль = рос. Lolium temulentum L. — куки́ль і Lychnis dioica Dc. — куки́ль, куколи́ця, купа́льник, слїпа́к. С. Ан.

Ку́кольный = ляльковий. — **Ку́кольный теа́тръ** = верте́п (С. З.), куме́дия. — Ходїм, подивімся на кумедию.

Ку́ксить = те́рти о́чі (кулаком), кулаки́ роси́ти.

Ку́куль = д. **Клобу́къ**.

Кукуру́за, рос. Zea, Zea Mays L. = кукуру́за, кукуру́дза (Прав.), пшени́чка, пши́нка (Лїв.), вживаєть ся теж — киячи, почáтки. С. Ан.

Куку́шка, куку́шечка, пт. Cuculus canorus = зозу́ля, зозу́лечка, зозу́ленька, зозу́лька. С. Аф. З. Л. — Прилетїла зозуленька та й крикнула: ку-ку! н. п. — Ой коли б же я зозуленька, то я б собі крильця мала, ой стрепенулась, полинула б та до свого сина Івана. н. п.

Куку́шечій = зозу́лячий. С. Аф.

Куку́шкинъ = зозу́лин. (Д. теж **Коку́шкинъ**.)

Кула́га = ква́ша. С. З.

Кула́къ = 1. кула́к. — Будеш вік тужити, часом горювати, будеш кулаками сльози утирати. н. п.

2. мо́лот (у мулярів).

3. па́ля (котру забивають на березї для причалу), ра́ло.

4. кулаки́ (вроблені у млиновий вал).

5. глита́й (Кроп.), жми́крут (С. Аф.), дери́люд (Лев.), доюи. — Такий глитай, що й з рідного батька злупить. — Попадись до його: він тебе так видоїть, що без сорочки підеш. Сказано доюн. Кн.

Кулга́нъ = жбан, збан (метал. з носиком і покришкою. Пр. д. під сл. **Кувши́нъ**).

Кулеба́ка = пиріг (довгий з кислого тїста, з рибою то-що).

Кулёкъ = кульо́к (з рогожки). — **Попа́сть изъ кулька́ въ рого́жку** = з дощу́ та під ри́нву. н. пр.

Кулема́ = д. **Западня́** (для лову соболїв і песців).

Кули́га = 1. д. **Кули́къ** особ. породи Scolopax foedoa).

2. зруб, паленина, новина́ (де зрубано і випалено лїс під оранку).

Куликáло = випивайло, пъяни́ця, пія́к, пъяню́га.

Куликáть = запива́ти, в горілку вкида́ти ся.

Кули́къ, пт. Scolopax = кули́к, здр. куличо́к. — А кулик чайку взяв за чубайку. н. п. — **Далеко кулику́ до Петрова дня** = дале́ко ку́цому до за́йця. н. пр.

Кули́са, частїше мн. **кули́сы** = лашту́нки.

Кули́чій = куликовий.

Кули́чки, у виразї: **у чо́рта на кули́чкахъ** = ка́зна де, дале́ко, у чо́рта в зуба́х.

Кули́чъ = па́ска, (висока) — па́пушник, ба́ба. — Христос воскрес! Рад мир увесь, діждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої па́ски. Укр. в. — Обійдеть ся Великдень і без гречаної паски. н. пр.

Культепа́ = ку́кса (з переламаними пальцями).

Культиви́ровать, культива́торъ = культивувáти, культу́рник. С. Жел.

Культя́ = 1. кіко́ть. (Рука або нога, котрій бракує всїх пальців).

2. безпа́льчий, безпа́лько. С. Ш.

Культя́вый = д. **Культя́** 2.

Культя́вѣть = шкандиба́ти, шкитильга́ти.

Культя́пка = д. **Культя́** 2.

Кума́ = кума́, ку́монька, кума́ся, кума́сенька, (жінка кумова батькам дитини) — па́кумка. — Вона мінї кума — мого синка Івасика у хрест уводила. — Кума, кумонька ти моя, як лебідка білая ти моя. н. п.

Куманёкъ = кума́сь.

Куманика, куманиха, рос. Rubus caesius L. = ожина, ожинник (укр.), чорниця (гал.). С. Ан.

Куманьковъ = кумасів.

Кумачъ = китайка (червона).

Кумачный = китайчатий (з червоної китайки).

Куминъ = кумин, кумасин.

Кумиръ = божок, іділ, бован.

Кумиться = кумати ся. — Ми з нею покумали ся — разом у хрест уводили.

Кумовство = кумство (С. З.), кумівство. — Як умерла дитина, то й кумство пропало. н. пр.

Кумовъ = кумів.

Кумушка = кумонька, кумася, кумасенька.

Кумушкинъ = д. **Куминъ.**

Кумъ, мн. **кумовья** = кум, здр. кумась, мн. кумі (прохані, стрічані і одкупні. Ман. ст. 183), батько дитини жінці кума — пакум.

Кумысъ = напиток з кобилячого молока.

Куна, куница, зоол. Mustela = куниця, куна, куночка. С. З.

Кунiй = куничий.

Куня́ть = куняти, окунів ловити. — Хто слуха, а хто окунів ловить. Кв.

Купало, рос. Ranunculus acris L. = козелець, дрібноцьвіт, жовтобрюшник, зілля од трясці (укр.), терпи-біда (гал.). С. Ан.

Купальница = 1. д. **Купало.**

2. рос. Trollius europaeus L. = вовча лапа, вовчий копит, прикрит (укр.), волове око, воливочко (гал.). С. Ан.

Купальный = купаловий.

Купальщикъ, ца = купальник, ця.

Купаніе = купання, купанка. (Лев.).

Купать, ся = купати, ся, (в калюжі, болоті) — калюжити, ся.

Купель = купеля, христильниця, хрещальниця (С. Пар.).

Купена, рос. Convallaria Polygonatum L. = купзілля, купина, ракові шийки, чемериця, натягач, одхасник. С. Ан.

Купецъ = купець, крамарь, дочка — купцівна, крамарівна, син — крамаренко, крамарчук.

Купеческій = купецький (С. Л.), крамарський. — Купецький гандель. С. З.

Купечество = купецтво.

Купечествовать = купцювати, крамарювати.

Купина = кущ, крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — Де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. н. пр.

Купить = купити, (сьвічку в церкві) — одмініти сьвічку. (Лев.). — **Купленный** = куплений, купований. — Купований розум. Кв.

Куплетъ = 1. (у віршах) — куплет, коліно. — Просьпівав одно коліно та й перестав.

2. сьпівомовка. — Сьпівомовки Ст. Руданського. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р.

Купля = купля, покуп, куповання. — Купля руки пече, а продаж грів. н. пр.

Купно = вкупі, укупі, разом, гуртом, спільно. — Як робити вкупі, то не болїти-ме в пупі. н. пр.

Купный = спільний, гуртовий.

Куполъ = баня (С. Аф. З. Л. Ш.), верхушка — маківка. — Був у Київі і лазив на дзвіницю аж під самісеньку баню. С. Аф. — Лазить чоловік по церкві і примощує до бані драбину. н. о.

Купорить = затикати й засмолювати.

Купоросный = купервасовий, вітроголевий.

Купоросъ, Vitriolum = куперваc, вітроголь. — **Зелёный, желѣзный, сапожный купоросъ,** V. martis = куперваc. С. З. — **Мѣдный, синій купоросъ,** V. coeruleum = синій камінь. — **Бѣлый, цинковый купоросъ,** V. album = вітроголь, кримза (С. Жел.). — Піду до міста, куплю купервасу, намалюю брови та для того часу. н. п. — Купервасу куповала, чорні брови малювала. н. п.

Куприъ = купра, підхвістя, (у птиць) — куприк. (С. З.).

Купцовъ = купців, купецький.

Купчая = купча. — Купив землю, та ще купчої не зробили.

Купчиха = купчиха, купчиця (Чайч.), крамарка.

Купчишка = крамарчук. С. З.

Купыръ, рос. Angelica = дзенгель.

Купыръ красный, рос. Antriscus sylvestris Hoffm. = бугила, борщівник, свербигуз, ганус. С. Ан.

Куранты = дзиґарі (з музикою). С. Пав. — Дзиґарі теленькають. К. Ш.

Курбетъ = дибки, цапки.

Курганъ = могила, (межовий) — копець, (з піску) — кучугура. — Ой у полі мо-

гила з вітром говорила. н. п. — Гряницю проводили, частиї концї висипуючи. Л. В.

Кургу́зый = ку́ций. — Піймав куцого за хвіст. н. пр. — Що гусарин чорноусий, що на йому жупан куций. К. Ш.

Куре́ніе = 1. куріння.

2. ку́рево, кади́ло.

Куре́нный = курінний. С. З. — Курінний отаман.

Курёнокъ = курча́, курча́тко, курченя́, куря́, куря́тко, мн. курча́та, курченя́тъ. С. З. — Возить ся, як квочка з курчатами. н. пр.

Куре́нь = курі́нь.

Кури́лка = 1. наро́дня великору́ська гра, в ко́трій передаю́ть запа́лену скі́пку, примовля́ючи: „живъ, живъ кури́лка!“, а в ко́го пога́сне, той да́є фант.

2. кімна́та для курі́ння тютюну́.

Кури́ло = гуля́ка, гультя́й, гульві́са. С. З. — А гультяй той усе пъє, прийде до дому, мене бъє. н. п.

Кури́льница = кади́льница, кади́ло.

Кури́льщикъ, ца = куре́ць, куріи́, ка, (з люльки) — люле́шник, ця. С. Л. З. — Добрий курець май свою люльку і тютюнець. н. пр. — Коли курець, то є кресало й гаманець. н. п. — Курій, що потягне з люльки, то й плюне. н. о. — Такий люлешник, що й не випускає люльки з рота.

Кури́ный = ку́рячий. С. Л. — Куряча слїпота. — Безштанько — курячий дядько. н. пр. (Дражнять малих хлопців, що ходять без штанів або не хочуть одягати штанів).

Кури́тель, ница = д. **Кури́льщикъ, ца.**

Кури́тельный = кури́льний; кадни́й (С. З). — **Кури́тельный таба́къ** = тютю́н, здр. тютюне́ць. — **Кури́тельная тру́бка** = лю́лька, здр. лю́лечка. — **Кури́тельное вещество́** = ку́рево. — А тютюн та люлька козаку в дорозї знадобить ся. н. п.

Кури́ть, ся = 1. кади́ти, ся, кури́ти, ся, (ладаном) — ла́дани́ти, ся. — Од чуми лїкарі людей і товар курили. Макар. — Почав диякон кадити. — Кури́ть димок, головешки то там, то сям тлїють. Аф.

2. (тютюн) — кури́ти, пали́ти (С. Л.), пи́хкати, па́хкати. (Останні три слова про куріння з люльки). — Кури́ть лихий по дорозї. н. пр. (Одказують, як хто просить курити). — Ой ходе він, ходе, похожає, він люлечку куре, куре, розкуряє. н. п.

3. (горілку) — гна́ти, кури́ти, ся. — Гнав горілку на винниці, тепер мене женуть з винниці. Кн.

Ку́рица = ку́рка, ку́ря (С. З.), здр. — ку́рочка, ласк. — курі́почка, курі́пка, (галанська) — гала́нка, (особливої породи) — галага́нка, (дїтське) — тю́тя. (С. Ш.). — Кому не ведеть ся, то й курка не несеть ся. н. пр. — Це ще тютя з поливъяним носом. н. пр. — Буває і в курей не без клопіт: чи може з якої там печалї, чи був на просо недорід, але куріпочки нездужать стали. Зїньк. — Підсипала куріпочку, щоб вивела дїти. н. п.

Ку́ричій = д. **Кури́ный.** — **Ку́ричья слѣпота́** = 1. рос. а) Ranunculus arvensis — ку́ряча слїпота́, б) Chelidonium majus L. — глекопа́р, глечкопа́р, гладишник, гладу́шник, чистотїл, сїре зїлля, прозо́рник, в) Caltha palustris L. — лата́ття, калю́жниця, по́пики. С. Ан.

2. мед. Noctalgia — ку́ряча слїпота́ (С. З.), ку́рочка.

Ку́рій = д. **Кури́ный.**

Курлы́кать = курлю́кати, кургика́ти, курли́кати. — Перепели підпідьо́мкають, журавлї десь курлюкають на тирлах. Номис. С. З.

Ку́рникъ = 1. пири́г (з ку́рятиною).

2. курни́к (хлїв), ку́ча (в хатї), ко́єць, ко́йка (клїтка). С. Л. — В мене курка та й вкрадена, через курни́к пропесена. н. п. — Нема де курей держать, треба ковць зробити.

3. ха́та без ко́міна й димаря́.

Курно́ска = ки́рпа, кирпа́та.

Курно́сый = кирпа́тий. С. З. Л. — Перехрести ніс, щоб великий ріс, а то кирпатий. н. пр.

Курно́й = без ко́міна й димаря́. (Д. **Изба́ курна́я, Ку́рникъ** 3).

Курны́кать = муги́кати. С. З. — Мугиче собі під ніс якусь пісню.

Куро́вникъ, рос. Euphorbia = молоча́й, молоча́к. С. Ан.

Куро́къ = куро́к, за́йчик. (Полт. і Вол.). — Та вже шаблї заржавіли, мушкети без курків, а ще серце козацькеє не боїть ся Турків. н. п.

Королёсить, королёсничать = пустува́ти, фи́глї стро́їти, бро́їти (С. Ш.), колобро́дити.

Королёсникъ, ца = пусту́н, ха, штука́рь, ка.

Куропа́тка, ку́ропать, пт. Tetrao perdrix = куропья́, куропья́тко (Кр.), курі́шка, здр. — курі́почка (С. З.), молода — курі́пя́.

Куропа́ткинъ, куропа́чій = курі́пъячий. — Куріпъячі яйця. — Назнав куріпъяче гнїздо.

Куросле́пникъ, куросле́пъ = рос.: а) Cornus sanguinea L. — свиди́на, сви́два, спиж, свидове́ де́рево (С. Ан.), б) Anagallis arvensis L. — ку́рячі о́чки, ку́ряча сліпота́. С. Ан.

Куроца́пъ = курохва́т (С. З.), куроца́п. (Що краде курей і хабарник дрібний). — Мов в школу з торгу курохват. Кот. — Не дурно його куроцапом, цього урядника дражнять: навіть з бублейниць хабарі лупить.

Куртáжный = фáкторний.

Куртáжъ = фактоpóве, фáкторне, фактоpóвне (С. Ш.), викрутáрне. — Через фактора позичив гроші і заплатив йому факторового 10 карбованців.

Ку́ртка = ку́ртка, куци́на (на хутрі) — кажано́к. (С. З.).

Куру́шка = ку́рево, (з смоли) — козубе́ць, (з ґуль на дереві) — скрепу́ха. — Підкурив пчіл скрепухою.

Курчáвка = кучеря́вка, кучеря́вочка.

Курчáвый, курчáтый = кучеря́вий. (Д. **Кудря́вый 1**).

Курчáвѣть = кучеря́віти.

Курчевáтый = кучеря́венький.

Курчёнокъ = д. **Курёнокъ**.

Ку́ры, 2 відм. — **куръ** = ку́ри, куре́й. — **На базáрѣ мно́го куръ** = на базáрі багáто куре́й. — **Стро́ить ку́ры** = бісики пускáти.

Куръ-зéлье, рос. Mercurialis perennis L. = пролíски, бажáнна травá. С. Ан.

Курьёзный = куме́дний (С. З.), чудни́й, чудасíйний.

Курьёзъ = чудасíя, куме́дия.

Курьéръ = гінéць. С. Аф. З. — Хмельницький послав гінця до Хана.

Курá = 1. курчá і т. д. д. **Курёнокъ**.
2. индичá, индичáтко, мн. индичáта.

Курáтина = ку́рятина.

Курáтникъ, ца = 1. д. **Ку́рникъ 2**.
2. куролáпник, ця (що торгують курями). — Усіх курей продала куролапникам.
3. курохвáт, ка, куроцáп, ка, (що краде курей). С. З.
4. рос. Galeopsis — жабрíй, жáбрик. С. Ан.

Курáтный = ку́рячий.

Курáтня = д. **Ку́рникъ 2**.

Курáчій = д. **Куриный**. — **Курáчья травá, курáчьи черёвы**, рос. Stellaria media Smith. = мокрéць, мокрúця. — **Курáчья слѣпотá**, рос. Lamium purpureum L. = шáндра, крáсна кропивá і д. **Ку́ричья слѣпотá** і **Куросле́пникъ**.

Кусáка = 1. ком. Mordella = щипáвка. — Щипавка хоч і не дуже добре, а все ж літає. Степ.
2. кусáка, кусли́вий, кусю́чий. — Звягливого не бій ся, а кусливого. н. пр.

Кусáніе = кусáння.

Кусáть, ся = 1. кусáти, ся, гри́зти, ся. — Скажений собака і хазяїна кусає. н. пр. — Гриземо ся, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш. — **Кусáющійся** = кусли́вий, кусю́чий (д. під сл. **Кусáка 2**).
2. щипáти, ся, пекти́. — Перець пече в ротї. — **Товáръ кусáется** = ду́же дорогúй, до́рого кошту́є.

Кусúще = кусмáн, ку́сень, шмат, скúба і т. д. д. **Кусóкъ** (поб.). — Одрізав оттакий кусман. — За шмат гнилої ковбаси у вас хоч душу попроси, то віддасте. К. Ш.

Кускóвый = кусковúй.

Кусóкъ, кусóчекъ = кусóк, кус, ку́сень, поб. кусмáн, здр. — кусóчок (С. Л.), шматóк, шмат (С. З. Л.), шматóчок, кавáлок (С. З.), кавáлочок (прав. і гал.), хлíба — скúбка, скúба, скúбочка (С. З.), шматóк, лу́ста, лу́стка, лу́сточка (С. З.), бáйда (С. Ш.), в краю одрізаний — край, окрáєць, окрáйчик, мъяса — шматóк, кусóк, дрібненько покраяного — кри́шеник, кришенúна, чого крихкого, на пр. соли — дрібóк, дрібóчок (С. Л. З. Аф.), сáхарю — гру́дка (С. З Аф.), гру́дочка, масла, каші, глини то-що — гру́дка, здр. гру́дочка, поб. грудомáха, глини замішаної — шпару́нок, паперу — клáптик, тканини — клáпоть, клáптик (С. Л. З.), шматúна, цільний — шту́ка, цíльник, про полотно — сувíй, сувíйчик (С. З.), шкури старої — шкурáт (С. З.), шкуратóк. — Не сама ж я пряла, кума помогала, дала я їй миску пшона, ще й три куски сала. н. п. — Відвалив криги оттакий кусень. н. к. — Проханий шматок горло дере. н. пр. — Добрий борщ і каша, як є шматок мъяса. н. пр. — В чужих руках завше більший шматок. н. пр. — Хлїба нї шматка, соли нї дрібка. н. п. — То і курку, і печеню і кавалок кишки, все, що було у торбинї, стеребив до кришки. Руд. — Штука сукна, сувій полотна. — Одрізана скиба од хлїба, її не притулиш. н. пр. — Не позичала нї лусточки хлїба, нї ложечки соли. н. п. — Як окраєць на столї, то і душі веселїй. н. пр. — Грудочку кашки, кільце ковбаски. н. п. — Цур дурня та масла грудка! н. пр. — На полудень ковбаси або кришеників сала. Ос. — Дметь ся, як шкурат

на огні. н. пр. — Тобі, мамо, та навійчики, а мінї та сувійчики. н. п. — Кусень хлїба. Кр.

Кустáрникъ = чагарни́к (С. З.), чагарня́к (К. З. о Ю. Р.), чага́рь (С. З. Л.), чагарí, кущí, корчí, (в балцї) — байра́к. (С. Аф.). — Їдуть вони темними лїсами, їдуть чагарями, їдуть вони пустим зрубом, буйними ланами. Руд. — Тодї Ляхи догадливі бували, усї по кущах, по лїсах повтїкали. н. д. — Прошу вас, братця, як будете до байраків прибувати, тернові гильки рубайте, мінї признаку покидайте. н. д.

Кустáрный = чагарнико́вий і д. **Кусти́стый.** — **Кустáрный промы́селъ** = дрібни́й про́мисел. — **Кустáрныя издѣ́лія** = дома́шні ви́роби, (про полотно) — домотка́не, домотка́н (С. З.), про сукно — домодїльне. — Полотно домоткане. — Гарна у пана свитка, мабуть не з домодїльного сукна. Кн.

Кустáрь = дрібни́й промисло́вець, що гото́є різні ви́роби до́ма, рука́ми, без фабри́цьких маши́н, або на про́стих станка́х.

Ку́стикъ = ку́щик.

Кусти́стый = кущи́стий, купчи́стий, корчи́стий, (про хлїб і траву) — руни́стий. — Жито таке руните, що аж за очі бере. Кн.

Кусти́ться = кущи́ти ся, корчи́ти ся, (про хлїб і траву) — руни́ти ся. — А трава як щітка: одна одну пре та рунить ся. Кн.

Кустово́й = кущови́й, куща́стий, кущова́тий. — Ся цибуля в стрілку не йде, се куща́ста. Кн.

Кусть, кусто́къ, кусто́чекъ = кущ, здр. ку́щик (С. Л.), крак, корч. — А в мого двора нема нї кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — У нас де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. (Костомаров — Б. Х.).

Кусъ = д. **Кусо́къ.**

Ку́тать, ся = ку́тати, ся, обгорта́ти, ся, тушкова́ти, ся. (С. Ш.). — **Ку́тать печь** = затуля́ти, затика́ти. — На віщо ви так тушкуєте дїтей?

Кутёжъ = гульня́ (С. Л.), гульба́, за́гра. — Шукаю його та шукаю, а він у шинку з чаркодуями загру справля. Кн.

Кутёйникъ = духо́вний, (зневажливо) — книшохва́т, книшола́п.

Кутерма́ = 1. д. **Вьюга.**

2. гарми́дер, розгордїяш, ша́рварок (С. З.), суми́ття (С. Л.), колот, колотне́ча, бу́ча, колотня́ (С. З.). — Такий гармидер, неначе Орда підступа. С. Аф. — За онучу та збили таку бучу. н. пр.

3. риба Salmo lacustris = голова́тиця. С. Пар.

Кути́ло = гультя́й, гуля́ка, гульві́са (С. З. Л.), чаркоду́й, за́грай, бра́жник. — Гультяй не робить, тільки пъе, прийде до дому, мене бъе. н. п. — Такий за́грай, що всю батьківщину з москалями сплюндровав. Кн. — Голїнний бражник — як почне гулять, на цїлий тиждень. Кн.

Кути́ть = 1. крути́ти, вихрова́ти (про вітер). — Кру́тить, стріху розриває, снїгом хату замітає. В. Щ.

2. гуля́ти (С. Л.), гультяюва́ти, ни́тигуля́ти, кури́ти, бенкетува́ти (С. Ш.), пія́чити. — Троянцї добре там курили. Кот.

Ку́тникъ = ку́ча (курни́к під лавкою або під полом). С. Л.

Куто́къ = 1. анат. Cantus oculi — куто́к, куто́чок. — Ще добре що в куток, а не в середину ока попав.

2. д. **Ку́тникъ.**

Кутъ = 1. кут, куто́к (в хатї коло дверей).

2. матня́, гузи́рь (невода). С. Аф.

Кутья́ = ко́ливо. С. З. — **Панахи́ду пѣ́ли, а кутьи́ не ѣ́ли** = панахи́ду одсьпіва́ли, а ко́лива не їли.

Кухáрить = куховáрити, кухарювáти.

Кухáрка = куховáрка (С. З. Л.), ку́харка. — Я б тебе цїлував, милував, а до печі куховарочку паняв. н. п. — Їх дочки стануть ку́харками, сини в неволї пропадуть. Кн.

Кухáркинъ = куховáрчин, кухáрчин.

Кухáрничать = д. **Кухáрить.**

Кухмейстеръ, кухми́стръ = 1. ку́харь, ку́хар. (С. Л. З.).

2. кухма́йстер.

Ку́хня = ку́хня, пекáрня. (С. З. Л.). — Пекарня дух любить. н. пр. — А дворак неборак не хоче робити, лиш від стані до пекарнї люльку закурити. н. п. Б.

Ку́хонный = кухе́нний (С. З.), кухня́ний (Кн.), пекарня́ний.

Ку́ча = 1. ку́па, здр. ку́пка, ку́ча, здр. ку́чка, поб. — кучугу́ра, (зернового хлїба, полови) — во́рох, (хворосту, лому) — ва́лява, (буряків, огірків то-що) — бурт. — Чорт біса з під купи бачить. н. пр. — Трупу купою на купі. К. Ш. — Пшениці ворох був не вкритий. С. З. — Забравсь, як свиня у ворох. н. пр.

2. бага́то, си́ла, ку́ча, тиск. (С. Ш.). — Куча народу. С. Л. — І панства чортів тиск було. Гр.

Кучеля́ба, рос. Strychnos Nux vomica L. = цимбу́ха.

Кучерска́я = машта́рня. Вол.

Кучерско́й = візни́чий, поганя́йлівський (Номис.), машталірський.

Ку́черъ = візни́к (С. Л.), возни́ця, поганя́йло (С. З.), пого́нич (С. З.), машталір. — А коні правив машталір. Кот.

Ку́чить, ся = 1. згріба́ти, згрома́жувати, ся, ку́пчити, ся, ску́плювати, ся.
2. ку́чити, докуча́ти, набрида́ти. — Кучити послам, аби домовляли ся. С. З.

Ку́чища = кучугу́ра.

Ку́чка = д. **Ку́ча** (здр.).

Куша́къ = по́яс, пас (С. З.), шкуратяний разом з гаманом на гроші — че́ре́с. (С. З.). — Сидить козак на могилї, сорочку латає, він кинув ся до череса — копійки не має. н. п. — Черес із червінцями. Кр.

Ку́шаніе = їде́ння, їда́, їдіння. (Кр.). — Застав його за їдою.

Ку́шанье = стра́ва, потра́ва, їжа, їство́, їда́, наїдки, (варене) — ва́риво, варе́не, (печене) — печеня́, печи́сте, пече́не, (скоромне) — скоро́мина, скоро́мне, (пісне) — пісни́на, пісне́. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Хлїба не пік, страви не варив. Кн. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — На їжу був трохи вередливий. Кн. — Були там усякі їства штучні. Кот. — Хлїб та вода — то козацька їда. н. пр. — Сьогодня варива нема, тільки печене. С. З. — Все стоїть на столї: і напи́тки і наїдки. Кр. — *Різні́ стра́ви наро́дні на Украї́ні:* бі́гос або бі́гус (ковбаса або мъясо, печені або варені з квашеною капустою з салом), бри́нза або ґля́ґаний сир (сир з овечого молока), бу́цик або бу́цики (галушки або варяниці, смажені на маслї, їдять з сметаною або з медом), варе́ники (пеліжки з сиром або ягідьми, варені), варени́цї (шматочки тїста, зварені, їдять з маслом і сметаною), галу́шки (галки або шматочки тїста з юшкою з олїєю або салом), голубцї (каша часом з мъясом, загорнута в капустяних листях), за́тїрка (юшка з тїста, розтертого дрібненько з олїєю або маслом), катлама́ (коржі в баранячому смальцї), ґру́ця (яшна каша з горохом), ква́ша (соложене тїсто з грушками або калиною), кутя́ (пшениця зварена з медовою ситою або ряж з родзинками з миґдалевим молоком, обрядова страва па Сьвятвечір або на Голодну кутю), леми́шка (запарене окропом борошно з молоком або маслом), ло́кшина (різане тоненько тїсто, зварене), макорже́ники (різані яблука, спечені в яйцях), мамали́ґа (кукурузяне борошно, запарене окропом, з маслом), орі́шки (пальчики з тїста на смальцї), пампушки́ (буханцї з олїєю і цибулею або часником), пенца́к (каша з цїлих яшних крупів), постро́ма (сушена на сонцї баранина), пу́тря (рідка лемішка), ряб-ко́ (з пшона з мъясом), тетеря́ (з гречаної муки з пшоном, з олїєю), у́трібки (солянка з печінок і тельбухів), хома́ (тертий горох з сїмъям), шарпани́на або ба́ба-шарпани́на (пшеничне тїсто з юшкою з тарані або чабака), ши́йник (з ракових шийок), шулики́ (коржики з маком і медовою ситою), шупо́ня (горох з пшоняною кашою). Про українські народні страви д. Маркевича — „Обычаи, повѣрья, кухня и напитки Малороссіянъ“. К. 1861.

Ку́шать = їсти, годува́ти ся, живи́ти ся, корми́ти ся, хлїба-со́ли вжива́ти, власне їсти й пи́ти, особливо — обідати й вечеря́ти. — **Ку́шайте!** = году́йтесь, живі́тесь, кормі́тесь, трапезу́йте; пи́йте. — Не турбуйтесь, люди добрі, годуйтесь на здоровъя! Ос. — Живіть ся дітки, щоб росли як квітки. Кн. — Корміте ся (за обідом) люди, бо полудня не буде. Кн. — Трапезуйте, люди добрі! Лев.

Кушаче́къ = поясо́к, черешо́к (д. **Куша́къ**).

Куша́чный = поясо́вий.

Куше́тка = кана́пка, канапе́я (мняка).

Куш́уръ, рос. Scirpus = осїтня́г. С. Ан.

Ку́ща = намет, шатро́, куріиь, катря́га. С. З. — **Пра́здникъ ку́щей** (у жидів) = ку́чки.

Куяки́ = тиляги́. (С. З. Ш., К. Ч. Р.).

Къ = до, на, під, к, ик. — **Къ восто́ку, къ за́паду, къ сѣ́веру, къ ю́гу** = на схід, на захід, на північ, на південь. — **Къ ве́черу** = над ве́чір, про́ти ве́чера. — **Прибѣга́ть къ Бо́гу** = удава́ти ся до Бо́га. — **Идти́ къ кому́** = іти до ко́го. — Пішов до попа. — **Любо́вь къ лю́дямъ** = любо́в до люде́й. — **Идётъ лицу́** = до лиця́, ли́чить. — Їй дуже личить червона керсетка. — **Пригласи́ть къ обѣ́ду** = позва́ти на обід. — **Приговори́ть къ сме́рти** = засуди́ти на сме́рть. — **Къ сожалѣ́нію** = на жаль. — На превеликий жаль, я не міг роздобути тії книжки. — **Къ стыду́** = на со́ром. — Людям на сьміх собі на сором. н. пр. — — **Къ концу́** = на кінці, на прикінці, на кіне́ць. — **Перемѣни́ться къ лу́чше-**

му = зміни́тись на кра́ще, на лі́пше. — **Къ нему́, къ ней** = до нього́, до не́ї. — **Къ чему́ кло́нится** = до чо́го іде́ть ся. — Я вже бачу, до чого воно йдеть ся, та навтїкача.

Кумва́лъ = д. **Кимва́лъ**.

Л.

Лаба́зникъ = 1. мучни́к (крамарь, що торгує борошном та крупами).

2. рос. Spiraea Ulmaria L. = бузина́ боло́тна, меду́ниця, гіро́шник, огіро́шник, ка́шка, жа́бъячі конопе́льки. С. Ан.

Лаба́зня, лаба́зъ = крамни́ця (де продають борошно і крупи).

Ла́бзиться = ла́стити ся, ла́щити ся (С. Л.), лабу́зити ся, підлабу́знювати ся, підсипа́ти ся. — Бій ся не того собаки, що гавкає, а того, що ластить ся. п. пр. — Чого ж так лащить ся тепер до мене? Гр. — Підлабузнивсь до горлиці горобець, наче й справдї запорозський молодець. Б. Г. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот.

Ла́ва = 1. ла́ва, гаму́ла. — Засипало лавою.

2. кла́дка. — Ой у полї річка, через річку кладка. п. п.

3. живи́й міст.

Лави́на = ски́ба снїгу, що звали́ла ся з гори́.

Лавирова́ть = кружи́ти, крути́ти ся, бардїжа́ти (вживаєть ся на Днїпрі); снови́га́ти. — Сновигає між людьми й між панами, щоб не зачепить ся за кого. Кн.

Ла́вка = 1. ла́ва, ла́вка, ла́вонька, (рухома) — осли́н, осли́нець, осли́нчик. С. З. Л. — Як на лавцї лежав, було мінї трохи жаль, як до гробу понесли, то всї жалї вiдiйшли. п. п. — Коло його стара мати сидить па ослонї. К. Ш. — Я б ставив хатоньку, ти б помогала, я б робив лавоньку, ти б гемблювала. п. п.

2. крамни́ця (С. З. Л.), крама́рня, кра́мка, склеп. (Гал. Прав.). — Ой тїкала Бондарівна по межи крамницї, та й вистрелив пан Каньовський з нової рушницї. п. п. — На полицї у крамницї всякого товару повно було. Кн. — У Київі, чи в Полтаві, чи в самій столицї з мазницею мужик ходить помежи крамниці. Руд. — А комора у жидка була і крамниця, часом і різниця. Руд. — **Кни́жная ла́вка** = книга́рня. — Так самих приказок Гребінки нема по книгарнях. К. Х. — **Сапо́жная ла́вка** = ше́вня. С. З.

Ла́вочникъ, ца = кра́марь, кра́мар, ка, зневажливо — крамарчу́к. С. З. — Крамарь заправив так цїну, що нема чого й торгуватись. — А ти як хоч зови — на все позволяю, аби тільки не крамарем, бо за те й полаю. К. З. о Ю. Р. (з напису під мальованим Запорожцем).

Ла́вочниковъ, ла́вочницынъ = кра́марський, кра́марів, кра́марчин.

Ла́вочный = крамни́й (С. З.), крамськи́й, крамови́й. — Дай мінї, милий, крамную сорочку. Деж тобі, мила, крамнини шукати? Будеш миленька в плоскінній лежати. п. п. — Крамні платки купувати та лїрникам дарувати. п. д.

Лавръ, рос. Laurus nobilis L. = лавр, лаври́на. С. Жел. — **Пожина́ть, собира́ть ла́вры** = сла́ви заживáти, залучáти, добувáти. — Ой хотїв козак Сопрон та й славоньки зажити, гей зібрав військо запорозське та й пішов Орду бити. п. п. — Гей нум, браття, до зброї, на герць погуляти, слави залучати! М. Лобода. — **Почива́ть на ла́врахъ** = спочива́ти після вели́кої й сла́вної пра́цї.

Лавчо́нка = крамни́чка.

Ла́герный = табо́ровий, обо́зний.

Ла́герь = та́бор (С. З. Л. Ш.), кіш (С. З. Л.), обо́з (С. З.), ста́н (С. Л.), стано́вище (С. З.), місце, де був табор — табори́ще. (С. Ш.). — Прошу я вас, добре дбайте, на лядські табори наїзджайте, лядські табори на три части розбивайте, Ляхів у пень рубайте. п. д. — Собор подїлив ся на два табори. Бар. О. — А вони стояли кошем у Великих курганів. С. З. — Гей летить бомба з московського стану, та й посеред Сїчи впала. п. п. — З того становиська рано рушивши. Л. В. — **Стать, расположи́ться ла́геремъ** = та́бором, коше́м, обо́зом ста́ти, ота́борити ся. — От він отаборив ся з військом над морем. п. к. — **Стоя́ть ла́геремъ** = та́бором, коше́м, обо́зом стоя́ти, таборува́ти. — Бiля Мотовиловки року 1665 таборував з військом Гетьман Брюховецький. Кн.

Лагу́на, мн. **лагу́ны** = лима́н (коло Адесу), о́зеро, що відділи́ло ся від мо́ря, я́ми з морсько́ю водо́ю коло́ мо́ря.

Лагу́нка = мазни́ця. — Пропив дрюки і важниці і з дьотем мазниці. н. п.

Ла́дить, ся = ла́годити, ся (С. З.), ладна́ти, ся (С. З.), ла́дити, ся, лаштува́ти, ся (С. З.), рештува́ти, ся; єдна́ти, ся, згóжувати ся, годи́ти ся, умовля́ти ся. — Лагодить віз у дорогу. — Лагоди, мати, постіль: сім подушок пухових під пана молодого. н. п. Под. — Та заходились рештовать вози в далекую дорогу. К. Ш. — Почали годити ся за цїну. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр. — **Дѣ́ло ла́дится** = дїло в лад, на лад пішло́. — **Дѣ́ло не ла́дится** = дїло не в лад пішло. — Коли моє не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Онъ со всѣ́ми ла́дитъ** = він зо всїма́ в ладу́, в до́брій зла́годї. — **Не ла́дятъ ме́жду собо́ю** = між ни́ми нела́года. — Ой ти старий, я молода — чом між нами нелагода? н. п.

Ла́дно = 1. ла́гідно, в ладу́, в зла́годї, у згóдї (С. Л.). — Живіть, дїтки, любенько, у згоді. С. Л. — Живім у злагоді, при добрій годинї. С. Л.

2. до́бре, гара́зд, сїлькісь, инóси. — А що як пошив свиту? Добре. — Приходь завтра! Добре! (або гаразд, сїлькісь!).

Ла́дный = 1. ла́гідний.

2. до́брий, хоро́ший, га́рний, не згірший.

Ла́донка = 1. ла́данка, по́душечка.

2. кади́льниця, кади́ло.

Ладо́нчатый = доло́нястий. (Д. **Ладо́нь** 1.)

Ла́донъ = ла́дан, кади́ло. — **На ла́донъ ды́шетъ** = на Бо́жій доро́зї, на тонку́ пряде́, (шуткуючи) — три чи́сниці до сме́рти. — Сидить така безщасна, — подумаєш — три чисниці до смерти. Чайч.

Ладо́нь = 1. доло́ня, здр. доло́нька. С. Аф. З. (Д. **Ладо́ша**).

2. тік. — Як на току не молотить ся, то в хатї колотить ся. н. п. пр.

Ладо́ша, частїше мн. **ладо́ши** = доло́ня, доло́нька, доло́ньки, доло́шки. (С. Аф. Л.). — Іде хлопець, іде малий, та в долонї плеще: гуляй, мати — нема батька іще. н. п. — **Бить въ ладо́ши** = плеска́ти в доло́нї, в доло́шки, (до дїтей) — ла́дки робити, ладу́сї, ладу́сеньки. — Ладки — ладусї! а де були? В бабусї. — А що їли? Кашку. (Примовляють до дїтей, плещучи в долонї).

Ладу́нка = ладівни́ця, здр. ладівни́чка. С. З. — У ладівниці нї однїсїнького набою. н. п.

Ладъ = 1. лад. — Добрий вечер, нене, чи є лад без мене, чи заметені двори, чи застеляні столи. н. п. Под. — Погано сьпівають — зовсїм ладу нема.

2. ла́года, згóда, зла́года. С. Л. — Живуть у добрій злагодї. — А вже тій сварцї годї. Дай рученьку, жиймо в згодї. н. п. Под. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Спільники у згодї жили, то й нїкого не бояли ся. Зїнк. — Як будете одностайно в згодї жити, нїхто вас не подолїє. Зїньк.

Ладья́ = чóвен і д. **Ло́дка.**

Ла́жный = промінний.

Лажъ = промінне, різниця від променю якóї монéти на иньшу.

Лазаре́тъ = д. **Больни́ца.**

Ла́зать, ла́зить = ла́зити, по́взати, плазува́ти (С. З.), на гору — зла́зити, вилїза́ти, де́рти ся, з гори — злїза́ти, рачки — рачкува́ти. — На стїну дереть ся. Чайч. — Молодиця капусту шаткує, а дитина за нею рачкує. н. п.

Лазе́я, лазе́йка = прола́зка, ви́лазка (С. Л.), ла́зівка (С. Жел.). — Свинї в городї — мабуть десь вилазка є. С. Л.

Ла́зка = ла́зїння, по́взання.

Ла́зня = сту́панка, до́шка з дїрка́ми, замість драби́ни.

Лазо́ревка, пт. Parus coerules = сини́ця (блакітна).

Лазо́ревый, лазу́ревый = блаки́тний (С. З.), блаки́тний. (С. Л. Ш.). — У блакітному безмірі сонце плине і палає, гори, лїс, луги і річку теплим сьвітом обливає. В. Щ. — А по над всїм блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьмiялось. В. Щ.

Лазу́рь = 1. фа́рба блаки́тна.

2. блакіть, блакіття, блаки́т (С. Л. Ш.). — І небесна блакіть вся зірками горить. Як. — Тут небо ясністю цьвіло, блакіттю повнеє було. Пч. — Тут густа блакіть неба рідшає і мінить ся. Кн.

Лазу́тчикъ = пласту́н (у Чорноморських козаків), вивідач; шпиг, шпигу́н.

Лазъ = пере́смик, про́смик (місце, кудою звірі проходять).

Лазья́ = ві́чко, о́чко (в улику).

Лай = га́вкання (С. Л.), про кількох чи багатьох собак — гавкотня́ (С. Л.), валува́ння. — Ось вам на те́ ваше собаче гавкання: тьфу! і плюнула. Кн.

Ла́йка = соба́ча шку́рка ви́чинена, що з неї звича́йно ро́блять рукави́чки.

Ла́йковый = зроблений з „**Ла́йки**".

Ла́йкій = гавку́чий, звягли́вий. — Чуть свого гавкучого бровка, як станем близитись до рідного кутка. К. Д. Ж. — Була б

вам гавкуча — усю ніч як дзвоник. Чайч. — Звягливий собака. Номис.

Лакéй = лакéй (Лів.), зневажливо — лакýза, лакúза, лакúзка (Лів. С. З.), льóкай, лóкай (Гал. і Прав.), покойóвий, пахóлок (С. Л.), у правобережних панів молодий пахолок при покоях — козачóк. — Будка проїхала... коні басували і лакизка ззаду куняв. Номис. С. З.

Лакéйничать = лакеюва́ти (Лів.), локаюва́ти, льокаюва́ти (Гал. і Прав.).

Лакéйскій = лакéйський (Лів.), лóкайський, льóкайський (Гал. і Прав.); лакеюва́тий. (С. З.). — Де-які людці лукаві, лакеюваті. К. Х.

Лакéшко = лакúза, лакýзка. (Д. **Лакéй**).

Лакирова́ть = лакува́ти, лачи́ти (Сп.), покóщувати, лощи́ти. — **Лакиро́ванный** = ла́чений (Сп.).

Ла́комецъ, ла́комка (сп. р.) = ласýн, ласýнка, ласýха, ласíй, ка, здр. — ласунéць, ласощохли́ст (С. З.), лягоми́нець, лагоми́нець. — Ласун худобу всю на ласощі проїв. Б. Б. — Ласунець ти, Василю, усе б тобі солодке тільки. Кн.

Ла́комиться = 1. ласува́ти. — Коли ласувать, то ласувать — бий, жінко, цíле яйце в борщ. н. пр.

2. д. **За́риться**.

Ла́комство = ла́сощі (С. З. Л.), ла́коти (С. З.), ла(я)гоми́нки (С. З.), сма́кощі (С. Пар.), при́смаки. С. З. — Чуже лихо за ласощі, а своє за хрін. н. пр. — І ласощі все тільки їли: сластьони, коржики, стовпці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагоминки. Гр.

Ла́комый, мо = ла́сий, ла́со, сла́сний, сла́сно — На ласий шматок знайдеть ся куток. н. пр. — Та ви дружечки ласі, з'їли шматок мъяса. н. п. — Ласий до мъяса. н. пр. — Ласий на ковбаси. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — Любила солодко пити, сласно їсти, хорошé ходити. Кн.

Лакри́ца, лакри́чникъ, рос. Glycyrrhiza echinata L. = локри́ця, соло́дкий ко́рінь, вербéць соло́дкий, солодéць, солоди́ка. С. Ан.

Лакъ = лак, по́кост (Вол.), поли́ва. (Кн.). — Наведу на стіл поливу і кінець. Кн.

Ла́мпа = ла́мпа (Лів.), ля́мпа (Прав.), гасни́к, га́сниця, га́ска, га́сочка (Полт.), га́сло (Київщина. Кн.). — **Подня́ть, опусти́ть ла́мпу** = підкрути́ти, прикрути́ти гасни́к. (Кр.).

Лампа́да = лампа́дка (Лів.), лямпа́дка. (Прав.).

Лампа́съ, частíше мн. **лампа́сы** = ви́пуск, ви́пуски, па́сма, па́сми (С. Пар.), кра́йка, крайки́. — Штани у його з широкими червоними випасками. Кн. — Тепер у його штани наче в генерала, з червоними випусками. Кн.

Ландша́фтъ = крайóбраз, краєви́д.

Ла́ндышъ, рос. Convallaria majalis L. = конва́лія, ва́нник. С. Ан.

Ланúта, ланúты = щока́, здр. щíчка, мн. — щóки, ли́ця, здр. ли́чка. — Ударив по щоці. — Поки була молодиця, цюлували мене в лиця. н. п. Под. — Як лíтняя спека румьянець на лицях у тебе пашить, як зíмняя крига холодне серденько у грудях лежить. Зíньк. — Най поглянуть на ті личка, що палахкотять, на ті очі, очі чорні, що огнем горять. Руд.

Ланпа́съ = д. **Лампа́съ**.

Ланцéтъ = пущáдло. — Побіжи до коновала, нехай візьме пущадло — треба пустити кров коневи. Ніс.

Лань = ла́ня.

Ла́па = ла́па, здр. ла́пка, ла́почка, ла́понька, поб. ла́пище. — **Въ ла́пу** (теслярське) = в замóк, в замки́, в зрýб.

Ла́па льви́ная, рос. Alchemilla vulgaris L. = при́воротень. С. Ан.

Ла́пистый = лапа́тий, лапа́стий.

Ла́потникъ = лапоти́нник (Кн.), лапацóн (про Білорусів). — Вже й ми, буцім ті лапацони, перейшли з чобіт на постоли. Кн.

Ла́поть, мн. **ла́пти** = (личані) — личáк, личаки́, з рос. ла́поть, ла́пті, (шкуратяні) — постíл, постоли́ (часом і личані зовуть ся теж постолами), місцеві назви або назви яких особливих постолів — кóжанець, кóжанці, верзýн, верзуни́, ходáк, ходаки́, легенькі на Подолі — рáвлики, поворозки до постолів — волóки (С. З.). — Жвяхтали мокрі личаки. С. З. — Пищаеть ся, як московський лапоть. н. пр. — Кому як постíл, а мінí як сокíл. н. пр. — Росходив ся, як московський постíл. н. пр. — Господи благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанці. н. пр. — Коли б мя чобіт гриз, тоб не жаль, а то ходак. н. пр.

Лапоу́хій = капла(о)ýхий. — По толоці каплаухі йдуть, аж уші телíпають ся. Номис. С. З.

Ла́почка = 1. д. **Ла́па** (здр.).

2. (до жінки, ласкаюче) — зíронька, ясочка, сéрденько. — Ах ти, ясочка моя!

Лапта́ = гúлка (гра, в котрій одні гилять

опуку, а другі ловлять). — Давайте грати у гилки. С. З. — Як ми гуляли ся у гилки, то він як загилив мяч, так хто й зна куди закинув. Чайч.

Лапу́хъ, лапу́шникъ, рос. Lappa = лопу́х, L. major Gärtn. — дідовни́к, репъяхи́. С. Ан.

Ла́пушка = д. **Ла́почка 2.**

Лапча́тка, рос. Potentilla anserina L. = гуся́тник, гу́сячі ла́пки, золототи́сячник, золотни́к, підбі́л, повя́зок (укр.), мъякýш, бі́лочник. (Гал.). С. Ан.

Ла́пчатый = лапа́тий.

Лапша́ = ло́кшина, ло́кша. С. З. Л. — Ой ніхто не знає, хто в нас локшину качає. н. п. — **Рѣзать лапшу́** = ло́кшити (С. З.), ло́кшину кришити (Чайч.).

Ларе́цъ, ла́рчикъ = скри́нька (С. Л.), шкату́ла (С. З.), подорожній — погребе́ць (Лів.), пу́здро, пузде́рко (Прав. С. З.).

Ларь = 1. рунду́к (С. З.), штанда́ри. — Очіпки пороскладали на рундуку за-для ярмарку, а москаль і вхопив. С. З.

2. (у млині) — скри́ня.

Ла́са, ла́сина = пля́ма (довгаста). С. З.

Ла́сить = плями́ти.

Ла́сица, зоол. Mustela nivalis = ла́ска, ла́сочка.

Ла́ска = 1. ла́ска, ласка́вість; милува́ння, ми́лощі, голу́біння. — Ласки дівочі. К. Ш.

2. д. **Ла́сица.**

Ласка́тель, ница = д. **Льстецъ, льстица.**

Ласка́тельный = д. **Льстивый.**

Ласка́тельство = д. **Льстивость.**

Ласка́ніе = милува́ння, голу́біння, пе́стування. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого, а старому не до того — иншого якогось гріховного пестування старе тїло просить. К. Ш.

Ласка́ть = ласка́вити, голу́бити (С. Аф.), жа́лувати, пе́стувати, пести́ти (С. З.), милува́ти, (собак) — ла́щити. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Дивлюсь, вона його жалує, по головцї гладить. Чайч.

Ласка́ться = ла́стити ся, ла́щити ся (С. Л.), підли́зувати ся, підсипа́ти ся, лабу́зити ся, підлабу́знювати ся. — А Сірко до мене так лащить ся. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Лабу́зиться**).

Ла́сковость = ласка́вість.

Ла́сковый, во = ласка́вий, ввічли́вий, во.

Ла́стица = д. **Ла́сточка 2.**

Ла́стка = д. **Ла́сица.**

Ла́стовень, рос. Vincetoxicum officinale Mönch. = бородáч, змі́їний ко́рінь, ра́нник, стручки́ (укр.), ломи́ніс, ломи́лїс, лупи́ніс (Гал.). С. Ан.

Ла́стовица = 1. ла́стка, ла́стівка (клин в сорочцї під пахою).

2. д. **Бородáвникъ 3.**

Ла́стовка = д. **Ла́стовица 1.**

Ла́сточка = 1. д. **Ла́сица.**

2. пт. Hirundo urbica = ла́стівка, здр. — ла́стівочка, ла́стівонька, мале — ластівня́, ластівя́, тко. — Горобець молодець, а ластівка краща. н. пр. — А Гануся коло його, як ластівка вьється ся, йому тугу розважає, жартує, сьміється ся. Галуз. — Як ластівка: і крутить ся й вертить ся веселенька, і ледве землю крилами торкне. І. Г.

Ла́сточкинъ = ластівъячий, ластівча́ний. — Ластівъяче гнїздо.

Ла́стушка = ла́стівочка, ла́стівонька (до жінки, ласкаюче).

Ластъ = 1. мі́ра (12 четвертей), 2. вага́ (120 пудів).

Ла́тина = ла́та (довга деревъяна планиця).

Ла́тникъ = па́нцирник.

Лату́нь = жо́вта мідь.

Ла́ты = па́нцир, (з залїзних або срібних дощечок, нашитих на оксамитї, сукнї або шкурі) — тиляги́. С. З. Ш.

Лафа́ = кори́сть, зиск, ула́ча; ро́скіш. — Роскіш йому тепер — живе собі анї гадки. Чайч. — **Єму́ во всёмъ лафа́** = йому́ у всьому́ веде́ть ся, щасти́ть.

Лафе́тъ = станок під гарма́ту.

Ла́цканъ = одворо́т (в одежі).

Лачу́га, лачу́жка = хати́на, хатчи́на (С. Ш.), хи́жка, халу́па, халу́пка (С. Ш.), крита землею — земля́нка. — Саме на узлїссї стояла маленька обідрана хатчина. — В своїй і халупі не болїтиме в пупі. н. пр. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п.

Ла́яніе = д. **Лай.**

Ла́ять = га́вкати, бреха́ти (С. З. Л.), про багатьох собак — валюва́ти. — Мале щеня, та й те гавкає. н. пр. — Чи гавкає Рябко, чи мовчки ніччю спить. Гул. Ар. — Собака й на Сьвятого гавка. н. пр. — Собаки так і валюють. Сп.

Лбо́вый = ло́бовий, черепо́вий.

Лганьё = бреха́ння, брехня́, бре́хнї.

Лгать = бреха́ти, москаля́ везти́ або підпуска́ти, (инколи) — побрі́хувати, (за другим) — підбрі́хувати, (на сповідї) — попа́ вози́ти в ре́шетї (кажуть в жарт). — Язиком брехати — не цїпом махати. н.

пр. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Старий, як пес, а бреше, як щеня. н. пр.

Лгуни́шка = брехуне́ць, бреха́чка. С. З. — Зовсім не шкодливий він брехунець. Кн. — Як вже в людей пішов за брехунця, то з брехунів не вийдеш до кінця. Зінк.

Лгунъ = бреху́н, бреха́ч, бреха́чка, плетю́га, (дуже здатний брехати) — **чистобре́ха, скоробре́ха,** (що багато бреше) — **стобре́ха,** (що помогає другому брехати) — **підбре́хач.** — Паллант і сам був зла брехачка — язик його тож не клесачка. Кот. — Сам брехач, та й язик у його як той квач. Кн. — О, вже цього чистобреху не піймаєш, хоч як забрешсть ся — викрутить ся. (Д. ще під сл. **Враль**).

Лгу́нья = брехуха́, бреху́нка (С. Ш.), бреха́чка (С. З.), бре́хтя (С. Ш.).

Лебеда́, рос. Chenopodium і Atriplex = лобода́, стебло її — лободи́на (належачий до лободи або зроблений з неї) — **лободя́ний.** — Лободяне листя.

Лебеднокъ = лебеда́, тко, мн. лебе́дята, І лебедята веселі попливли. В. Щ.

Лебёдка = 1. лебі́дка, лебе́дка, лебі(е́)дочка, лебі(е́)до́нька. — Плавай, плавай, лебедонько, по синьому морю. К. Ш. — Випливала лебедочка по воді, дожидала не минучої біди. В. Щ.

2. коло́ворот.

Ле́бедь, пт. Anser cygnus = ле́бідь, самиця його — д. **Лебёдка 1.**

Лебези́ть = крути́ти ся (перед ким), лабу́зити ся, підсипа́ти ся, підле́щувати ся (до кого).

Лебя́жій = лебеди́ний, лебедя́чий (Чайч.).

Левкасить = грунтува́ти.

Левка́съ = грунт (грунтова фарба).

Левъ = лев, здр. ле́вик (Чайч.), мн. ле́ви, мале і самиця = д. під сл. **Львёнокъ, Львица.**

Легáтъ = посланéць (від Папи).

Ле́гель = лежа́к (в будові).

Лёгкій, легко́ = легки́й, ле́гко; вільний, но; ла́твий, во; (про їжу) — варки́й, легкостра́вний; (про екіпаж) — роско́тистий; (про землю) — пухки́й. — **Лёгокъ на помѣнѣ** = про во́вка помо́вка, а вовк і в хаті. н. пр. — **Легко́ сказа́ть да тру́дно сдѣлать** = ле́гко жува́ти та тру́дно ковта́ти. н. пр. — **На лёгкую ру́ку** = на швидку́ ру́ку, аби́ як (зробити що). — **Лёгкаго поведе́нія** (про жінку) = повія, слаба́ на уто́ри.

Лёгкія = д. **Лёгкое.**

Легкова́тый = леге́нький.

Легковоспламеня́емый = палки́й (С. З.), займи́стий (Кн.).

Легковѣріе = легкові́рність. С. Жел.

Легковѣрный = легкові́рний (С. Жел.), імові́рний (С. Жел.), легкоду́хий. — Легкодухі зараз поняли йому віри. Кн.

Легковѣсный = легки́й, легкова́жний. — Велика штука та легковажна; візьми до рук, зараз бачиш, що нема ваги й на пуд. Кн.

Лёгкое, мн. **лёгкія** = ле́гке, ле́гки, леге́ня, леге́нї (Чайч.), легу́шка (Полт.). — Дуєть ся, як легке в горшку. н. пр. — Прийшла смерть моя, легке точить ся. Руд. — Морж не риба, а звір — дихає легенями, а не зябрами. Чайч.

Легкомы́сленный, но = легкоду́мний, но (С. Жел.), перозва́жний, но.

Легкомы́сліе = легкоду́мство (С. Жел.), легкоду́мність, пусто́та. — Легкодумність не покинула його і на старости лїтях. Кн.

Лёгкость = ле́гкість, легкота́. (С. Жел.). — Коники поганенькі, а біжать, бо на возї легкота, клажі нема. Кн.

Легóнькій, легóнько = леге́нький, ко, повільний, но, пово́лї, по ма́лу, злеге́нька. (Чайч.).

Легóхонёкъ, легóхонько = леге́сенький, леге́сенько.

Лёгочница = д. **Бѣлосто́йка.**

Лёгочный = легковий (С. Пар.), леге́невий (Чайч.).

Лёгочный лишáй, мохъ, рос. Sticta pulmonacea Ach. = дубо́ва лапа. С. Ан.

Легчáть = ле́гшати, відлега́ти, відляга́ти, ти́хшати.

Ле́гче = ле́гше, латві́ше. — Латвіше брати, ніж вертати. н. пр. — **Ёму́ ле́гче сдѣ́лалось** = йому поле́гшало, ле́гше ста́ло. Чайч.

Легчи́ть = 1. легчи́ти.

2. д. **Вало́шить.**

Ле́двенецъ, рос. Lotus corniculatus L. = гори́цьвіт, горобиний горо́шок, струпи́ний горо́х, ля́двенець, перстинець, тройчи́сте зїлля. С. Ан.

Леденéцъ = цу́кор перепа́лений.

Ледени́ть = заморо́жувати, крижни́ти.

Леденѣть = леденіти (С. Жел.), крижні́ти (С. Жел.); про тіло — кля́кнути, дубі́ти, холо́нути. — Моє серце зледенїло. н. п. — Руки від холоду дубіють. — Холоне серце, як згадаю, що не в Україні поховають. К. Ш.

Ледéшникъ, пт. Alcedo ispida = зи́мородок. С. Жел.

Ледни́къ = льодо́вня, льодо́вник (К. З. о Ю. Р.), льо́дник, лідни́ця (С. Жел.), ледни́ця (С. Л.); глетчер — ледо́ве́ць, крижа́на рі́чка. С. Жел. — Хата не льодовня — не годить ся снїгу наносити. н. пр. — Льодовня брусованая, а на версї инбар. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Ледови́тый = льодови́тий, крижа́ний. — Серед крижаного моря. Оповідання В. Чайченка. Адес. 1892 р.

Ледовщи́къ, ледоко́лъ, ледоко́льщикъ = бите́льник (Вол.), бите́льщик (Ман.).

Ледорѣзъ = лідоріз.

Лёдъ = лід, кри́га, (на річці дрібний) — ше́рех, ше́решень, ше́ршінь, (з снїгом) — са́ло, (на дорозї голий лід без снїгу) — голощо́к. — І лід тріщить і вода плющить. н. п. — Із льоду бурульки, що знай кругом бряжчали, уже зовсїм пообпадали. Гр. — Забажав печеної криги. н. пр. — Чистий, як крига. н. пр. — Хоч искрами блищить, мигоче крига, а теплої води вона не пустить. К. Б. — На Днїпрі стояла ще товста крига. Кн. — Усього проняв холод, немов хто криги приложив до серця. Мир. — Нева тихесенько кудись несла тоненьку кригу попід мостом. К. Ш. — На Днїпрі тоді саме йшов шерех.

Ледя́нка = громáк. — Наробили громаків, тай давай з гори спускати ся. — Або громак або санчата таскали. Бодянський. С. З.

Ледяно́й = ледяни́й, льодови́й, крижа́ний. — **Ледяна́я соску́лька** = буру́лька. (Пр. д. під сл. **Лёдъ**).

Лёжа = ле́жма, ле́гма, лі́жма, ле́жачи, навле́жачки. — Оттак легма день крізь день і марнує час. Кн. — Навлежачки заробила сережечки. н. пр.

Лежа́лый = ле́глий, зле́глий, злежа́лий, завалящий. — Злегле борошно. — Злежалі грушки. — Завалящий крам.

Лежа́ніе = лежа́ння, ле́жа, лежня́, ле́жанка. — З спання не буде коня, з ле́жі не буде одежі. н. пр. — Від лежнї аж боки болять. — За лежнею нїколи й посидїти. н. пр.

Лежа́нка = 1. лежа́нка, при́пічок.

2. д. **Ва́льдшнепъ.**

3. три́ба, трибо́к (у млинї).

Лежа́ть = лежа́ти. — **Не лежи́тъ се́рдце** = не пристає́ се́рце, не лежить душа́. — Не пристає моє серце та з иньшими женихати ся. н. п.

Лежа́чка = 1. д. **Лежа́ніе.** — **Въ лежа́чку** = д. **Лёжа.**

2. д. **Вероні́ка.**

Лежебо́къ = ле́жень, лежу́н, лежу́х (С. Жел.), лежню́га, лежню́ка (С. Жел.), ле́ґа, ле́ґарь (Ман.), лежа́чка, леге́за, леге́йда, полежа́й, полежа́ха, вайло́. — Лежунові Бог щастя дає. н. пр. — Не лежнюга я, мамо, роботяга я. Кн. — Не робітниця з тебе, а лежачка. Кн. — Буду я дома пробува́ти, будуть менє люди пічкуром полежаєм прозивати. н. д.

Ле́жень = 1. ле́жень, ле́ґарь, підва́лина.

2. д. **Лежебо́къ.**

Лёжка = 1. д. **Лежа́ніе.**

2. лі́гво, барлі́г. — Знайшли лігво і медвежат забрали. н. о.

Лёжмя = д. **Лёжа.**

Ле́звіе = ле́за, ле́звo (С. Жел. Л.), гострій (Чайч.), гострі́є (С. Л.), гостри́ця, жало́. — Черенки добрі, а леза крихка. Кн.

Лексико́нъ = слова́рь, словни́ця, збірсло́в. (Номис — Приказки).

Леле́ять = леліяти, лелíти, пе́стувати, пести́ти (С. З.), милува́ти, голу́бити. С. Л. — Годувала, леліяла, потїхи ся надїяла. н. п. Б. — З малку леліла, в найми не пускала. н. н. — Йосиф сьвятий ся радує, що на руках Бога пестує. н. п. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого. К. Ш. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Голубить в серцї надїї великі. К. Д.

Ле́мехъ, ле́мешъ = леміш. С. З. — Полагодив леміш у плузї. — Нема над тее ремесло, як леміш та чересло. н. пр.

Ле́нникъ = д. **Вы́дольникъ.**

Ле́нта, ле́нточка = стьо́жка, стьо́жечка, (С. З. Л.), стьо́нжка (Прав. С. З.), би́нда, би́ндочка (Прав. С. Л.), широка — стрічка, стрічечка (С. Л. З.), червона, вовняна — жи́чка, оксамитова — оксами́тка, що в косу вплітаєть ся — кіндя́к, кіндя́к, мн. кіндяки́, частїше здр. — кіндячки́, що завъязує кінець коси — кісни́к, кісничо́к, підкісник, ви́пліток. — В запасцї гарній фаналевій, в стьожках, в намистї і в ковтках. Кот. — Ой скиньте ся, хлопцї, по грошу, купіть менї бинду хорошу. н. п. — Ой дай менї, моя мамо, ще й шовкову бинду, не зачиняй, мамо, двері, бо я зараз прийду. н. д. Под. — Де тут була Маріїна мати, що сказала биндочки скидати. н. п. — Що дївочки гуляють, стрічечками мають. н. п. — За віночок та у таночок, за стрічечку, та на уличку. н. п. — (Стрічкою зоветь ся теж головъяний дївочий убір з стьожок).

Ле́нточный = стьожкови́й, стежкови́й, биндови́й, стрічкови́й, кіндякови́й.

Лёнъ, рос. Linum = льо́н, (що не дає волокна) — моска́ль. — **Жёлтый лёнъ,** L. flavum L. = жо́втий льон, ви́тошник, зави́вошник. С. Ан.

Лепестко́вый = лепі́стковий, пелю́стковий.

Лепесто́къ = лепі́стка, лепі́сточка, пелю́стка. С. Жел. — На рожі розгорнули ся усї лепісточки. Кн.

Ле́пестъ = 1. кла́поть, кла́птик, шмато́к, шмат, шмато́чок (тканини).
2. лист, листо́к, листо́чок (рослини) і д. **Лепесто́къ.**

Лепета́ніе = лепета́ння, бе́лькот (С. Аф.), белькота́ння.

Лепета́ть = белькота́ти (С. Аф. З. Ш.), белькотї́ти (С. Ш.), лепета́ти, лопотї́ти; джеркота́ти, джеркотї́ти (С. З.), гергота́(ї)ти. — От і одрубав йому голову, а голова качаєть ся по траві, та знай белькоче язиком. н. к. — І всї ми знаємо сю науку Христа і лопочуть її наші грішні уста. Ряб. — Джеркочуть, як гуси, по нїмецьки. Гр. (Д. ще під сл. **Говори́ть**).

Лепетли́вый = лепетли́вий, белькотли́вий.

Лепету́нъ, лепету́нья = белькоту́н, белькоту́ха, белькоту́шка, белькоту́шечка. — Дитиночко-белькотушечко моя люба! говорила неня, цїлуючи своє немовляточко. Кн.

Ле́петъ = д. **Лепета́ніе.**

Лепёха, лепёшка = 1. корж, ко́ржик (найбільше з неквашеного тїста на салї; кажуть теж не тілько про тїсто, а й про иньші речі плескаті і разом круглі), пере́пічка (з квашеного тїста на маслї або салї. С. З.), підпа́лок (трохи підпечена), горо́хвяник (з гороху. С. Аф.), медівни́к (з тїста з медом), маківни́к (з маку з медом), мандри́ка (з сиру з яйцями. С. З), мнишка (з тїста з сиром. С. З.), варени́ця, варяни́ця (варена з тїста. С. Аф. З.), жи́ляник, жи́лавок (що печеть ся без масла і сала, в Жилавий понедїлок). — Навчить біда коржі з салом їсти. н. пр. — Як коржа, то коржа; як спечемо, то й дамо. н. пр. — Треба зробити медовий коржик та й прикладати до рани. Ніс. — Три перепічки на маслї. С. З. — Розквасив губу, як варяницю. н. н.
2. гергепа, гаргара (гладка жінка).

Лепёшникъ, рос. Iris Pseudoacorus = д. **Коса́тикъ.**

Ле́са = волосня́, волосїнь (С. Жел.). — Почав сукати волосню до удки. — Піймав було таку велику рибу, що й волосїнь порвалась і удлище трохи не зломилось.

Ле́стный, но = 1. д. **Льсти́вый.**
2. бажа́ний, жада́ний, прина́дний, знадни́й.
3. похва́льний.

Ле́стовка = чо́тки (у роскольників).

Лесть = ле́стка, ле́стощі С. З. Л.), ла́щіння, вле́щування, у(в)ле́сливість (Кн.), підле́сливість, похлїбство.

Лета́ніе = лїта́ння.

Летаргі́я, летарги́ческій = летаргія, обмірання, замірання, летаргічний.

Лета́ть = лїта́ти, (швидко і сильно) — шугати. — Щаслива голубка: високо лїтає. К. Ш. — Чорні крюки шугають. Лев.

Лето́къ = ві́чко, о́чко (в улику). — За́раз же бджоли починають метушити ся, вилазячи що разу з вічка. Степ.

Лету́честь = летю́чість.

Лету́чій = летю́чий. — **Лету́чая мышь,** Vespertilis = кажа́н (укр. С. З. Л.), ли́лик (Гал. Под. С. Пар). — **Лету́чій отря́дъ** = летю́чка. — Летючка — себ-то, бачите, санїтарні видїли під час холери. Кн. — **Лету́чій ого́нь** = о́гник, во́гник.

Лётъ = летїння, лїт. — Усї усюди вона облетїла, та з того льоту одна лиш шкода. Кн. — **Лётомъ, летко́мъ** = ми́ттю (С. З.), ми́гом, мигко́м.

Летѣ́ніе = летїння.

Летѣ́ть = летїти, ли́нути. — Ой як би я зозуля, я б до тебе линула. н. п. — Минає лїто, мина й друге, а на третє линуть преславнії компанїйці в свою Україну. К. Ш.

Лечь = лягти́, (про кількох) — поляга́ти. — Усї вже спати полягали, тільки вона не спить з думками своїми. Чайч.

Ле́щедь = ле́щата, щи́павка (клїщі — зривати садовину).

Лещеви́на = ляща́на.

Ле́щикъ = ля́щик (д. **Лещъ**).

Лещи́ца, рос. Isoprurum L. = пу́калка (Под. С. Ан.).

Лещъ, риба Cyprinus brama = лящ (С. З. Л.), особливої породи Abramis brama = тара́нник (С. Ш.), ще иньші з породи ляців — гу́стря (С. Аф.), підля́щ, підля́щик.

Лжеприся́га = кривоприся́га.

Лжесвидѣтель = кривоприся́жник (С. Ж.), неправди́вий сьві́док. — Кривоприсяжник, которий дав ся перекупити. Б. Н.

Лжесвидѣтельство = кривоприся́га, кривосьві́до́цство (С. Пар.), неправди́ве, криве́, фальши́ве сьві́дкува́ння. — Бо

з серця беруть ся ледачі думки, душогубство, криве сьвідкування. К. Св. П.

Лжесвидѣтельствовать = лама́ти прися́гу, не по пра́вдї, фальши́во сьві́дчити.

Лжеуче́ніе = фальши́ва нау́ка.

Лже́цъ, лжи́вица = д. **Лгунъ, лгу́нья.**

Лжи́вость = брехли́вість, фальши́вість.

Лжи́вый, во = брехли́вий, фальши́вий, во, не по пра́вдї.

Ли = чи? — Чи то правда? — Чи здужа? С. З.

Ли́бо = або́. — Або пан, або пропав. н. пр. — Або добути, або дома не бути. н. пр. — Як би мінї або так, або сяк, як би мінї запорозький козак. н. п. — **Кто ли́бо** = хто не́будь; аби́ хто. (Д. під сл. **Кто**). — **Како́й ли́бо** = яки́й не́будь; аби́ яки́й. (Д. під сл. **Како́й**. — **Гдѣ ли́бо** = де не́будь; аби́-де. (Д. під сл. **Гдѣ**). — **Когда́ ли́бо** = коли́ не́будь; аби́ коли́. (Д. під сл. **Когда́**). — **Куда́ ли́бо** = куди́, куди́ не́будь; аби́ куди́. — Хай поки він куди піде, а тодї прийде. Чайч. (Д. під сл. **Куда́**). — **Кото́рый ли́бо** = котри́й не́будь, яки́й не́будь. (Д. під сл. **Кото́рый**). — **Что ли́бо** = що не́будь; аби́-що.

Ливанъ = ла́дан.

Ли́вень = ливни́й дощ, за́лива (Кр. С. Л.), зли́ва, сильний — хлю́ща, сильний та не довгий — ту́ча (Кр.), тучни́й дощ. С. Ш. — Ливний дощ, як з відра, падав на нас. Кн. — Піде злива, дощ великий. Зінк.

Ли́веръ = 1. гуса́к, гусача́к (печінка і легке з горлянкою у зарізаної худоби).

2. духови́к. — Піди лишень мерщій, натягни духовиком пива з бочки.

Ли́вмя лить (про дощ) = ли́ти як з відра́, цюрко́м ли́ти, періщити, пі́жити, хлю́щити. — Дощ як з відра. — Там такий періщить, що й виткнутись з хати не можна. — А дощ, аж хлющи́ть.

Ли́вный = ливни́й. (Д. теж **Ли́вень**).

Ливре́я = либе́рія (С. З. Пар. К. Б.), ба́рва. — Довгі поли локайської либерії запиняли йому ходу. Бар. — Слуги умножають, їм барви справують. Кіев. Ст. — Слуги в барвах позлотистих гуляють по рынку. К. Д.

Лиза́ть, лизну́ть = лиза́ти, ли́зькати, лизну́ти. — Лизькає кров собака. Чайч.

Лизоблю́дъ = д. **Блюдоли́зъ.**

Лизу́нчикъ = цу́цик, цуценя́, щеня́.

Лизу́нъ, лизу́нья = лизу́н, лизу́ха.

Ликёръ = лїке́р (міцний і духовитий трунок з горілки і овочів).

Ликова́ть = радїти, ра́дувати ся. — Радіють старі, діждавшись сина з далекої мандрівки. — Ой радуй ся, земле, син Божий народив ся. н. п.

Ликъ = 1. хор, кри́лас.

2. о́браз. — Образ сьв. Юрія.

3. ра́дість.

Лилейный = лилїйний. К. Д.

Лиле́я, ли́лія, рос. Lilium candidum L. = лїле́я (К. Ш.), лелїя (Лев.), крин (Кот.), L. Martagon L. = лїсова́ лїле́я, масля́нка, масля́ночка. С. Ан. — Лїлея снїгоцьвіт. К. Ш. — Лелїя біла. Кіев. Ст.

Лило́вый = бузко́вий, фіялковий, фіоле́товий (С. Ш.), масако́вий. — **Тёмно-ило́вый** = вишне́вий. — Яка спідниця? — Наче попова комилавка — масакова. Кн. — Веселка має такі цьвіти: червоний, жовтогарячий, зелений, блакітний, синїй і вишневий. Де що про Св. Б.

Лимона́дъ = лимона́да (напиток з води, цукру і лимони).

Лимо́нный = лимо́новий (Кіев. Ст.), цитри́новий.

Лимо́нъ, рос. Citrus medica = лимо́на, цитри́на. (Прав. С. Л.).

Ли́мфа = па́сока.

Лимфати́ческій = па́соковий.

Линева́ніе = линїяння. — На саме линїяння пішла цїла година. Кн.

Линева́ть = линїяти, линюва́ти.

Лине́йка = линїйка (довгаста рівненька дощечка, щоб линїяти і теж довгі дрожки). — **Бить лине́йкою** = па́лї дава́ти. — Було як почне палї давати, аж долонї попухнуть. Кн.

Лине́йный = линїйний.

Лицёкъ = джгут, здр. джгу́тик, поб. джгутя́ка. С. Аф. З. Л. — Нераз доходило до чуба, як загуляли ся в джгута. Кот. — А він як уперіще його джгутом межи плечі. (У матросів — обсмолена вірьовка, що вживають ся для карання матросів).

Ли́нія = 1. ли́нїя, ри́са, ри́ска, пру́га, пружо́к. — **Ло́манная ли́нія** = криву́ля, колїння.

2. ла́ва, ряд. — Військо було вшиковане у три лави. — Кругом в три лави обступили Зевеса ліктори. К. Ш.

3. поколїння, колїно, рід. — Він мінї доводить ся якимсь далеким родичем з батьківського колїна.

4. пе́рія, ряд (хат, крамниць, вулиць). — Він живе на одній вулиці по нижній перії. Чайч.

5. ли́нїя (кріпості по гряниці). — У городї у Глухові у всї дзвони дзвонять, та вже наших козаченків на линію гонять.

н. п. — Їхав козак на линїю, та вельми надув ся; іде козак із линїї, як лихо зігнув ся. н. п.

Ли́нный = линю́к, лине́ць (про птицю, що вилиняла).

Липови́ще = лино́вище, кожу́шок (гадюки).

Линь = 1. риба Cyprinus tinca — лин, здр. лино́к, мъясо лина, а часом і цїла риба — лини́на. — Не має риби над линину, не має мъяса над свининy. н. пр.

2. тоне́нька вірьо́вка, не то́вща як $1^1/_2$ цалї, зсу́кана в 6, 9 або 12 ста́льок.

Ли́нька = линя́ння.

Линю́честь = линю́чість.

Линя́ніе = линя́ння.

Линя́ть = 1. линя́ти, обла́зити, па́дати. — Птицї линяють. — Шерсть на собацї почала облазити.

2. линя́ти, бля́кнути, блякува́ти (С. Ш.), здава́ти, полови́ти, обла́зити. — Ситець почина здавати. — Китайка половіє. (Коцюбинський). — Перкаль облазить. (Коцюбинський).

Ли́па, рос. Tilia L. = ли́па, ли́пина, здр. ли́пка, ли́понька. — Прихилюсь я до липоньки, а липонька та й не матїнка, вітер віє, гилля ломе, вона ж мене не пригорне. н. п.

Ли́пецъ = ли́пець (мед, що збірають з липових квіток, і трупок, що варить ся з такого меду).

Ли́пкій = липки́й, липу́чий, бер.ли́й, чіпки́й. — Яке воно липке, так і прикипіло до дерева. Кн. — Бжолиний віск дуже липучий. — Наче пластирь беркий. Кн.

Ли́пкость = липу́чість. С. Л.

Ли́пнуть = 1. ли́пнути. — Живиця липне до рук.

2. чіпля́ти ся. — Він до всїх чіпляєть ся.

Липня́къ = липня́к, липи́на (липовий лїс).

Ли́повица = ли́повий сік.

Ли́повка = ли́півка (дїжечка липова і порода яблук).

Ли́повый = ли́повий. — **Л. кора́** = ли́ко.

Липу́честь, липу́чій = д. **Ли́пкость, ли́пкій.**

Ли́ра = лїра, ре́ля́. — Корба крутить — лїра грає. н. п.

Лири́ческій = лїрний; лїри́чний. — Лїрна струна. — Лїрична поезия.

Лисá = 1. Canis vulpes — лиси́ця, здр. лиси́чка, самець — лис, лисови́н. — Лисичка-сестричка, вовчик-братїк. н. к. — У вічі як лис, а за очі як біс. н. пр. — Лисові відтято хвоста у пастцї. Зїньк. — Лис уліз поміж отару. Зїньк.

2. штельва́га (у возї).

Лисёнокъ = лисиня́, лисичиня́, лися́тко.

Лисирова́ть = замальо́вувати, лачи́ти (образ).

Лисица = д. **Лисá.**

Лиси́цынъ = ли́сячий. — Тут таке дїло, що треба часом вовчі зуби, а лисячий хвіст.

Ли́сій = лиси́чий. — Лисича нора.

Ли́ска = д. **Лисá** (здр.).

Лисохво́стъ, рос. Alopecurus pratensis L. = пирі́й. С. Ан.

Ли́ственница, рос. Larix L. = со́сна, Гал. — модри́на, му́дрик, му́дрень, чуба́тник. С. Ан.

Листвá = ли́стя, ли́ства, у городини — ги́ча, ги́чка, бади́лля, у моркви — морковиння, у буряка — бурячиння, свéкла, ботви́на, у капусти — пелюстки. — Подихнув холодний вітер, трава пожовтїла, перемінивсь гай зелений листва зашуміла. Кон. — Поміж густої листви зазирає блакить. Кн. — Голубцї роблять, завиваючи пшоно у пелюстки.

Ли́ственный = листовни́й, листвя́ний; (про дерево рясне або широколисте) — листа́тий. (С. З. Л.). — У листовному лїсї не те, що в бору. Кп. — Листата липа. п. п.

Листвене́ть = листві́ти.

Листово́й = листови́й.

Листъ, ли́стикъ = лист, листо́к, листо́чок (рослини, паперу і всякої иньшої речі), а́ркуш, арку́шик (тільки паперу. С. З. Ш.), спідня сторона рослинного листа — підбі́л. — **Ли́стья** = д. **Листвá.** — **Прили́пъ, какъ ба́нный листъ** = причепи́в ся, (або: приста́в,) як ше́вська смола́ до чо́бота. н. пр.

Литáвры = котли́ (С. З.), таламба́си, телемба́си. С. Ш. — Сїї унїверсали, оголосивши перед народом котлами войсковими і великим дзвоном, читано перед народом. С. З.

Литáврщикъ = до́вбиш (С. Аф. З. Л.), котля́р. — Гріми у бубни, довбишу, до бою. К. Б.

Литви́нникъ = ву́жа́лка (лозина, що нею звязують дерева на плотах), ужа́лка, ужа́вка. С. Ш.

Литéйная = лия́рня, лива́рня (С. Пар.), гісе́рня. (Под. Коцюбинський).

Литéйщикъ = лива́рник (С. Жел. Пар.), котля́р, гісер. (Под.).

Литерáторъ = письме́нник, письмо́вець, зневажливо — письма́к, писа́ка.

Литерату́ра = лїтерату́ра, письме́нство. — Де в краю убожество, злидні, там осьві-

та і письменство нїколи не спроможні пишати ся. Кп.

Литóвье = сичýг (д. п. сл. **Желýдокъ**).

Литóй = вилúваний. — Се не виливане, а куте. Кн.

Литóнья = книжка (д. під. сл. **Желýдокъ**).

Литургія = слýжба бóжа, обíдня.

Лить, ся = 1. лúти, ся, сúпати, ся, багато разом — бýрити, сильно — цебенúти, струєю — дзюрчáти, дзюркотїти (С. З. Л.), дзюрúти (С. Аф.), про дощ — лúти, ся, про великий дощ — перíщити, пíжити, хлющúти, тю́жити, про кров — юшúти. — Сип горілки, жиде Юдко, чумакові дуже жутко. н. п. — Цебенить, мов з відра. н. пр. — Крівця аж дзюрчить. С. Л. — Тріщали костї, ребра, боки, летїли зуби, пухли щоки, з носів і уст юшила кров. Кот. — Дощ тюжить. Чайч. — **Лить слёзы** = лúти, проливáти сльóзи. — **Лить кровь** = проливáти кров.

2. лúти, вливáти, ся. — Десь мабуть великий дзвін вливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

Лифъ = стан (в одежі).

Лихáчъ = хват (С. Ш.), хвáцький (С. Ш.), мотóрний, жвáвий.

Лúхо = лúхо, бідá, гóре. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе, Олексїю, серце моє, пожалїй ти мене. Кв. — Кинь лихом об землю — не журись. — Не сльози поміч в лисї, а залїзо. І. Г.

Лихóй, лúхо = 1. лихúй, злúй, лúхо, злé. — Лихий попутав. Мир.

2. хвáцький, ко, мотóрний, но, жвáвий, во, (про коня) — баскúй. — Тай хвацько ж танцює. Кн. — Та й хвацька ж то колись була козацькая мати! Еге!.. була, та поплила; її не вертати. Гул. Ар. — Баскі конї за мить перелинули міст. Чайч.

Лиходéй, ка = лиходíй, ка, вóрог (сп. р.). — Він душогубу, лиходію в раю зустрітись дав надію. Стар. — Вона мінї ворогом стала.

Лихоúмецъ = хабáрник і д. **Взяточникъ**.

Лихоúмный, лихоúмственный = хабáрний, хаптýрний.

Лихоúмство = д. **Взяточничество**.

Лихоúмствовать = хабáрничати і д. **Взятки брать**.

Лихорáдка, Febris = лихомáнка (С. З.), трясця (С. З. Ш.), трясовúця, пропáсниця, погáнка, хúндя (Нік. С. Ш.) — **Жёлтая лихорáдка** = корчíй. — **Изнурúтельная лихорáдка** = гнíтючка. — Трясуть ся, мов лихоманка їх бье. н. к. — Щастя, як трясця: на кого схоче, на того й нападе. н. пр. — Гáман (жидівський) — не сьвято, а трясця не хвороба. н. пр. — Нá бік хлопцї, бо чорт мужа несе; як побачить мене з вами, його трясця затрясе. н. п. — Дріжав, мов лихоманка його трусила. С. Х. — Шептала баба від пропасниці і багато де-кому помогала. н. к. — Теща ж Симонова лежала тодї в пропасниці. К. Св. п. — Хай тебе хиндя попотрясе. н. пр.

Лихорáдочный = лихомáнський, трясцевúй, пропáсний. — Справдило ся моє сподївання трясцеве. Кн. — **Лихорáдочная трава**, рос. Gratiola officinalis = золототúсячник, дрисливець. С. Ан.

Лихошéрстный = лихúй, злúй (про собак). — Як до тебе ходити? І собаки лихі, серце моє. н. п.

Лицевáть = лицювáти, ницювáти. — **Лицéванный** = лицьóваний, перелицьóваний. С. З.

Лицевóй = лицевúй, вéрхнїй, околíшнїй. (С. З.). — **Лицевáя сторонá** = з лиця́. — З лиця замазалось, треба на виворіт перелицювати.

Лицедéй, ка = лицедíй, ка.

Лицедéйствіе = лицедíйство. — Комедия — спріч лицедíйство. Кот.

Лицедéйствовать = 1. лицедíяти.

2. вдавáти, удавáти. С. Ш.

Лицезрéніе = глядíння.

Лицемéрить = лицемíрити (С. Пар.), вдавáти, удавáти з сéбе дóброго або побóжного (С. Ш.), прикидáти ся дóбрим або побóжним; лукáвити, хитрувáти, хвальшувáти. — Удає с себе чоловіка побожного — як стане молити ся. то не мов живий до Бога лїзе, а з людей останню свитину здирає.

Лицемéріе = лицемíрство (С. Пар.), фальш, хвальш, ф'хв)альшúвство, облýда (С. З.), лукáвство, не щúрість. (С. Ж.). — Людей з розумом, коли вони зазнáють від кого лукавство, лицемірством вже не обдуриш. Зїньк.

Лицемéрный = лицемíрний, хвальшúвий, облýдний, лукáвий, підступний, не щúрий. — Не ймуть йому віри — підступна він людина. Кн.

Лицемéръ = лицемíр, облýдник і д. **Лицемéрный**.

Лицепріáтіе = спрúятельство. — Хоч він йому й сват, а спрúятельство в судї гріх. Кн.

Лицеприúтный = сторóничий (С. Пар.), угóдливий (С. Ш.), несправедлúвий.

Лицепріáтствовать = спрúятельствувати.

*

— Нехай су́дить по правді, по закону, не спри́ятельствує. Кн.

Лицо́ = 1. лице́, обли́ччя (С. З.), вид, тварь, твар (С. Ш.), лайливо або шутку-ючи — пи́ка, пи́сок. — Ой дівчино, дівчинонько, славна на обличчя. н. п. — Обличчя, постать, очі — усе я бачила вже десь давно. К. К. — У доброго чоловіка сором на виду, а у ледачого під підошвою. Кн. — Я на досьвітки йду до тієї дівчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Глянь на вид, та не питай ся за здоровя. н. пр. — Та не давай стиду — бриду цїлувати свого виду. н. п. — Твар у дїда повна, червона, сьвіжа. Кн. — Пика, як у комлика. н. пр. — **Къ лицу́, не къ лицу́** = до лиця́, не до лиця́, не подо́ба, не прили́чає. — І той рубець йому красою служить і до лиця, як лицарю йому. К. К. — Ся хустка вам не до лиця. Кн. — Тобі не подоба, не пристало до лоба. н. п. — **Лицо́мъ къ лицу́** = лице́ в лице́, о́ко в о́ко, віч-у-віч. — Ми стояли мовчки, лице в лице, око в око. Кн. — **На нёмъ лица́ нѣтъ** = на се́бе не похо́жий став. — **Перемѣни́ться въ лицѣ́** = зміни́ти ся на виду́. — **Съ лица́ на лицо́** = віч-на́-віч. — Поставили його з сьвідком віч-на́-віч. — **Уби́тое лицо́** = сумни́й вид. — **Хоро́шъ, хороша́ лицо́мъ** = га́рний, хоро́ший, а на виду́, на вро́ду, на ви́гляд. — Я на досьвітки йду до тієї дівчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Повна та хороша на виду. К. З. о Ю. Р. — Їде козак молоденький, їде він до броду, ой там живе дівчинонька — хороша на вроду. н. п.

2. осо́ба, парсу́на (С. З.). — **Зна́тное лицо́** = значна́ осо́ба. — **Ча́стное лицо́** = прива́тна осо́ба. Ч. К. — **Смотрѣ́ть на ли́ца** = вважа́ти на ко́го. — Не вважай на те, що я швець — говори зо мною, як з простим чоловіком. н. пр.

3. осо́ба, дїєва осо́ба, лицедій (в драматичному утворі). — В новій драмі Карпенка Карого „Батькова казка“ усї дїєві особи змальовані правдиво.

4. лице́, пе́ред. — **Лицо́мъ, на лицо́** = лице́м, на лице́, с пе́реду. — Хата у його лицем на вулицю. Кн. — Не показуй з виворотку, покажи на лице. Кн. — На виворіт сукню ще добре, а спереду зовсім витерлось. — **На лицо́** (про гроші) = гото́вими грішми, гото́вкою, готови́зною. — Готовими грішми (або: готовизни) маю сто рублїв, та треба ще сотню позичити.

Лицо́вка = 1. лицюва́ння, ницюва́ння.

2. справи́лля, щоб поліру́вати мета́леві ви́роби.

Ли́чико = ли́чко, ли́ченько, вид о́к, вид о́чок. — Ой лихо не Петрусь! біле личко, чорний ус. н. п. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білеє, як у паняти. н. п. — Розважайте мою миленькую, щоб з личенька не спаля. — Так щож, так нуж, та й поцїлую, та й у той видочок, повний, як гурочок. н. п. — Опустила карі очі, на руку схилилась, по хорошому видочку сльоза покотилась. О. Пч.

Личи́на = 1. личи́на (С. З. Л.), нали́цина, машкара́ (С. З.). — Вдіває на себе машкару. Л. В.

2. бля́шка з дїрочкою з околи́шнього бо́ку двере́й про́ти замка́.

Личи́нка = гробачо́к (Степ.), личи́нка (С. Жел.), гу́сень, хрущів — борозня́к, бджіл — черва́, мух — му́химка. — Із яєчка виходить гробачок — тварючка зовсім не подобна на справжню комаху. Степ.

Ли́чно = осо́бно (С. З. Л. Сам.), особи́сто, очеви́сто, нао́чне. — Я чув се особно. С. Л. — Я його особисто не знаю, а чув. Ч. К. — Особисто проти його нїчого не маю. Кн. — Я був там очевисто. Кн. — Пан його милость очевисто Паньку росказати рачив, аби... Кіев. Ст. — **Ли́чно знать кого́** = зна́ти у лице́, зна́ти особи́сто.

Ли́чность = осо́ба; особи́стість.

Лично́й = 1. лице́вий (що належить до лиця до обличчя).

2. д. **Лицево́й.**

Ли́чный = особи́стий (що належить до особи). — Споконвічного права особистої волї не проковтнула перевага громадської могучести. Бар. О.

Лиша́вый, лишаева́тый = лишаюва́тий.

Лиша́й, Impetigo = лиша́й, особливий — пістря́чка (С. З. Пар.), нъ дереві — лиша́й, особливий — обрі́сник. (С. Жел.).

Лиша́ть, ся, лиши́ть, ся = рішати, ся, збавля́ти, ся, позбавля́ти, ся, відбира́ти, утра́чувати, збува́ти ся, рішити ся, збавити, позбавити, ся, відібрати, стра́тити, утра́тити, збу́ти ся. — Усього рішивсь — нема нїчого. С. Л. — Усїєї худоби рішу ся, а на своє поставлю. Кн. — За більшим пожинись, то й послїднього рішись. н. пр. — Тепер я тебе рішена, радість моя душевна. н. п. — Позбавили Тараса і того догляду, що зазнав він від неня. Кн. — Закладались, тай хвостів позбувались. н. пр. — Умер, тай усього збув ся. н. пр. — Збув ся одного лиха, друге в хату. Кн. — Збув ся свого ворога. Кн. — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то й ласку утратив. н. пр. — **Лиши́ть кого́ жи́зни** = зігна́ти, згуби́ти з сьві́ту,

віку зба́вити (К. Ш.). — **Л. себя́ жи́зни** = само́му собі́ смерть заподія́ти. — **Л. кого́ здоро́вья** = зба́вити здоро́вля. — **Лиши́ться здоро́вья** = стра́тити здоро́вля, збу́ти ся здоро́вля. — **Лиши́ть кого́ ума́** = обезглу́здити, збезглу́здити (Чайч.), відби́ти глузд. — Який вас обезглуздив кат? Кот. — **Лиши́ться ума́** = обезглу́здіти, збезглу́здіти (Чайч.), збожеволіти, з глу́зду зсу́нутись, здуріти. С. Л. — **Лиши́ть кого́ пра́ва сло́ва** = умкну́ти мо́ву (С. Ш.), замкну́ти уста́, защіпити, защи́тькати. — Почав він говорити, а земський зараз і защитькав його. — **Лиши́ться чувствъ** = зомлі́ти. С. Аф. Л. — **Лиши́ться си́лы** = ви́снажити ся, ви́силити ся, знеси́лити ся, знемогти́ ся. — **Лиши́ться дове́рія** = зневі́рити ся. С. Аф. — **Лиши́ть че́сти** = від че́сті відлучи́ти. — Казали злодіїв привязавши публичне бити і від чести людської одлучити. Кіев. Ст. — **Лише́нный** = позба́влений, утра́чений. (С. Ж.). — Народ, позбавлений усіх прав горожанських, робив не на себе. Кн.

Ли́шекъ = ли́шка. С. З. — Чіт чи лишка? (гра.

Лише́ніе = позбавле́ння; втра́та, утра́та (С. Ш.). — **Лише́нія** = недоста́тки, зли́дні.

Ли́шній = ли́шній, зали́шній, за́йвий (С. Аф. З. Л.), гуля́щий, (про землю) — ваканцьо́ва, (про гроші) — ле́жані. — Випив залишню чарку. Чайч. — У мене нема лежаних грошей. Сп.

Лишь = лиш, тільки, ле́две, ско́ро, но. — **Ли́шь бы** = аби́, аби́-б, аби́-то, коли́-б. — Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі. п. п. — Аби люди, а піп буде. п. пр. — Аби болото, а жаби будуть. п. пр. — **Ли́шь бы то** = аби́-то. — **Лишь бы гдѣ** = аби́-де. — Хіба на світі одна вода, можна і аби-де напить ся. п. пр. — **Ли́шь бы что** = аби́-що.

Лоба́нъ, лоба́стый = лоба́нь, лоба́тий.

Лобза́ніе = ці́лува́ння.

Лобза́ть, ся = ці́лува́ти, ся.

Ло́бный = 1. ло́бовий, чо́льний.

2. ка́рний. — Се місто, не при вас згадуючи, карне, тут було усе кат катує. Кн.

Лобо́къ = ло́бик.

Лобъ = ліб (К. З. о Ю. Р.), лоб, чо́ло. — Добре лоба набив об двері. Чайч. — Болить моя головонька від самого чола. п. п. — Зробили ж ми се ді́ло, аж нам чоло вприло. п. п. — На чолї не написано, хто який. п. пр.

Лобыза́ть, ся = ці́лува́ти, ся.

Лове́цъ = лове́ць, ло́вчий (К. Х.), мисли́вець (С. З.).

Ловела́съ = зальо́тник, джиг(ґ)у́н, женихайло, бабій (С. Ш.), вечерни́щник, ласу́н, волоцю́га (С. З.), ба́хур С.З.Ш.). — На все село зальотник — дівчини нема, щоб він до неї не залицяв ся. Кн. — Ой на ноги дибки, на руки дибята — оце ж тобі, джиґуне, гарній дівчата; ой на ноги дибки, на руки дибиці — оце ж тобі, джиґуне, гарні молодиці. п. п. — Познайте молодиці гожі: з Енеєм бахурі всї схожі. Кот.

Ловела́сничать = залиця́ти ся, женихати ся, волочи́ти ся.

Лови́тва = д. **Ловле́ніе.**

Лови́тель = д. **Лове́цъ.**

Лови́ть, ся = лови́ти, ся, хапа́ти (С. Ш.), навперейми — переймати, арканом — аркани́ти, сачком — сачи́ти. — Лови ся рибка велика і маленька! Гул. Ар. — Не все те переймати, що по воді пливе. п. пр. — Переймай воли! гукав він. Чайч. — З самого ранку сачили, а й на юшку не піймали. Кн.

Ло́вкій, ко = 1. зру́чний, но (С. З. Л.), ру́чий (С. З. Л.), про палицю то-що — замашний (С. Аф.). — Незручно батіг держати, бо рукава довгі. С. З. — Замашна гилка. — Смерте страшна, замашная косо! Сковорода.

2. метки́й (С. Л.), мото́рний, но (С. З.), спри́тний, но, жва́вий, во, хва́тський, хва́цький, ко (С. Ш.), шамки́й (С. З.), зру́чний, но, ру́чий, зграбний, но, до влучання в мету — влучки́й, влучний, в(у)лу́чен (С. Ш.). — Меткий хлопець. — Веселий, ручий молодик, письменний, сьмілий, балакливий. Мет. — Отце ж Сара хоч і стара, та, бач, жінка руча. У. в. — Цей кіт дуже спри́тний. Кр. — Бог хоч не скорен, та влучен. п. пр.

Ло́вкость = зру́чність, мото́рність, жва́вість, спри́тність, зграбність.

Ловле́ніе, ло́вля = ловіння, вло́ви, ло ви́йво (Ман.). — Та поїдь, старосто, та вловиш, та піймай купичку: п. п.

Лову́шка = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З. Л.), ха́пка, ла́пка, по́лапка, на птиць — сільце́. — Десь пазнала лисиця у лїсї пастку, а там мъясо було положене. п. к. — Розставляй, чи не розставляй свою пастку, а мене не зловиш. Кн. — Не шастай ся, як миша по пастцї. п. пр. — Піймав ся в лабети. п. пр. — Я не горобець — на сільце не піду. Кн.

Ло́вчій = ло́вчий (К. Х.), лове́ць. — Служив я у пана ловцем. Кн.

Ловъ = д. **Ловле́ніе.**

Логови́на = ло́щина, влого́вина, пад (Херс.), падь.

Ло́говище, ло́гово = лі́гво, ле́гво, ло́гво (С. З.), берлі́г (С. Л.), вовківня́. — Найшли лі́гво і вовка й вовченят. Б. Б. — Знай свиня своє лі́гво. н. пр. — В тім берлозї ведмеді було окукобили ся. Кн.

Логъ = 1. доли́на, здр. доли́нка, доли́нонька, низина́, діл, ви́долинок і д. **Доли́на.** — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — А по ярах, та видолинках було ще чорні́ше, ще сумні́ше. Коцюбинський.

2. річи́ще, стри́жень. — Глибина, котрою плине річка, зветь ся річище. Зем.

3. переліг (С. З.), обліг. — Може з'орю переліг той, а на перелозї я посію. К. Ш.

Ло́дка, ло́дочка = чо́вен, здр. чо́вник, чо́вничок (С. З. Л.), невеличкий, вид вбаний з деревини і сик так обшитий дошками — каю́к, каючо́к (С. З.), видовбаний, без обшивки, хибкий — душогу́бка (С. З.), зроблений з дощок — барка́с, барка́сик, більший на Днїпрі і в Херсонщинї — шала́нда, довгий, що на днїпрових перевозах — дуб, дубо́к (С. З. Л.), великий з щоглою — байда́к, байдачо́к (на байдаках часом і млин ставлять і тоді такий млин теж зоветь ся байдаком), у Запорожців річний або морський човен — ча́йка. — Я що ночі йду до річки, беру човен, невеличкий, молод весла підіймаю, на той берег поспішаю. В. Щ. — Човен човном, а байдак байдаком. н. пр. — Пливе човен води повен. н. п. — Ой щож тебе принесло, чи човничок, чи весло? н. п. — За водою каюк тихо сунеть ся, то заверне у бік, то закрутить ся. С. Х. — Того ж року у Київі міст на байдаках зроблено широкий. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами решетували. К. Ш. — Ой на лиманї морі зашуміла хвиля, та стали чайки поринати. н. п. — Днище тих чайок вони (Запорожцї) робили з видовбаної верби або липи, а до них накладали дошки від 2—8 сажнів заввишки; чайки були без чардака, з двома кормилами і щоглою. н. о.

Ло́дочникъ = перевізник.

Ло́дочный = човно́вий, чове́нний, каюко́вий, барка́совий, байдако́вий, ча́йковий. — Підіймалась високо і керма човенна. Нїщ.

Лодчёнка = д. **Ло́дка** (здр.).

Лоды́га, лоды́жка, анат. Malleolus = па́ця, кісточка (з низу гомілки). — Якось не так ступив, у кісточцї нога й болить с того часу. Чайч.

Ло́жа = 1. прикла́д (у рушницї).

2. ло́жа (в театрі).

Ложби́на = д. **Логъ 1.**

Ло́же = 1. лі́жко (С. З.), лі́жниця, перухоме — пі́л, приміст. — Ой уже ж Палій меду-горілки напив ся ой уже ж він на панськее лі́жко та спатоньки положив ся. н. п. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові дїти — пїгде тебе, Якове, дїти. н. п.

2. д. **Ло́говище.**

3. д. **Логъ 2.**

Ложеме́нтъ = о́кіп (рівчак захищений тарасом).

Ло́жечникъ = ложка́рь. — Кожний ложкарь має свій осібний спосіб, свою форму ложок. Фр.

Ло́жечный = ложковий. — **Ло́жечная рукоя́тка** = ру́чка від ло́жки, держак.

Ложжи́на = д. **Ложби́на.**

Ложжи́ть = жолоби́ти.

Ложи́ться, лечь = лягати́, лягти́, лягови́ти ся, кла́сти ся, покла́сти ся, про рослини — вилягати́. — Пора лягати спать. — Пора вже класти ся. — Лягай же, дочко, спати. Кв. — Ляговись! крикнув на мене. О. Ст. — Жито від дощів та вітру геть чисто вилягло.

Ло́жка = 1. ло́жка. — **Разлива́льная, разливна́я** (велика, що нею розливають страву на тарілки) — ополо́ник, поло́ник (С. З.), хо́хля, що нею мішають вариво — варе́ха, варе́жка (Под.), що зні мають шум — шумі́вка. — Видно між ложками ополоник. н. пр. — Замішав ся, як між. ложками полоник. н. пр.

2. ло́патень (товстий свердел).

Ложко́мъ = вдовш, вздовш, лі́жком (класти цеглу).

Ло́жность = ф(хв)альши́вість, неправди́вість.

Ло́жный, но = неправдивий, во, ф(хв)альши́вий, во (С. Ш.), криви́дний, но, брехли́вий, во. — Неправдивий свідок.

Ложь = брехня́, ф(хв)альш (С. Ш.), криви́да. — Гірка правда краща від солодкої брехнї. н. пр. — Брехнею світ пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — Правда кривду перев жить. н. пр.

Лоза́ = 1. ві́тка, ги́лка, галу́зка і т. д. д. **Вѣтка.**

2. лозина, різка (С. Л.).

3. д. **Вѣтла, И'ва.**

Лозня́къ = ло́зи, ше́люг, ше́влюг, вер-

боліз. — Сховав ся у лозах. — А він, як побачив нас, та й под-в ся у шелюг.

Лозу́нгъ = га́сло С. Аф. З. Ев.). — Сьогодня гасло — Марія. С. З. — Горе, горе лукавому, що в гасло неволі обертає хрест всечесний — гасло правди й волі. І. Г.

Лока́ніе = хлепта́ння, жлукта́ння.

Лока́ть = хлепта́ти (С. Ш.), жлукта́ти (С. Аф.), глохта́ти (С. Л.), хле́пати (С. Ш.), лига́ти. — Не пог не море, що собаки хлепчуть. н. пр. — Тут з салом галушки лигали. Кот.

Локомоти́въ = парові́з, маши́на.

Ло́конъ = пу́коль, (у жидів) — пейс. — Волосся вгору збил-, а з боків ще й пукліі пустила. — Жид крутнув головою, аж пейси з-телі́пались. Чайч.

Локо́тникъ = ру́чка, по́ручча (у крісла). С. Пар.

Локотно́й = локтьови́й (що належить до ліктя або що продаєть ся на лікті).

Локото́къ = лі́ктик.

Ло́коть = лі́коть (в руці і міра довжини від ліктя до кінця середнього пальця = мало не 14 вершків). — Лікоть трудно вкусити. н. пр.

Лома́ть = 1. лама́ти, (що сухе) — тро́щи́ти (С. Л. Ш.). — Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає. В. Забіла. — Трощіте сосну падрізки. н. п.

2. трясти́, мняти, те́рти, ко́рчити. — — Мне, як гостець б бу. н. пр. — Усього мене корчить, і-паче в лихоманці. — **Лома́ть падъ чѣмъ го́лову** = моро́чити ся, мізкува́ти. — **Лома́ть коно́плю** = би́ти, те́рти, тїпати коно́плї (С. Ш.). — На городі терлиця сама тре. н. п. — **Лома́ть мёдъ** = підрізувати стільники. — **Лома́ть хлѣбъ** = переорювати (засіяне поле, як нїчого не зійшло).

Лома́ться = 1. лама́ти ся, тр щи́ти ся (С. Ш.), про кригу на річці — кре́снути.

2. вивертати ся, викру́чувати ся, витина́ти ся, викривля́ти ся, ко́рчити ся. — Викривляєть ся, неначе комедіянт.

3. опина́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся.

4. чва́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, индичити ся (д. **Ва́жничать**).

5. полюва́ти, бігати, тїкати ся. — Корови почали полювати. — Коло Ганни Зачатія вовки тїкають ся.

Ломи́ть, ся = лама́ти, ся. — **Ломи́ть цѣ́ну** = гну́ти ці́ну, загина́ти, пра́вити, заправля́ти. — Заправив, як за батька. н. пр. — Гне таку ці́ну, що ні приступу.

Ло́мка = 1. лама́ння.

2. д. **Каменоло́мня.**

3. розгордія́ш, гарми́дер і д. **Возня́.**

Ло́мкій = ламки́й, лама́чний; крихки́й. — Попав ся ламкий ремінь — за тиждень чоботи хоч кинь. Кр. — Крихке заліза.

Ло́мкость = ла́мкість, кри́хкість.

Ломли́вый = чванли́вий, чванькува́тий, пиха́тий.

Ломови́къ = плугови́к, робо́чий кінь.

Ломово́й = ломови́й (що ним ламають). — **Ломова́я ло́шадь** = д. **Ломови́къ.** — **Ломово́й извозчикъ** = підво́дчик, що перево́зить вагу́ в го́роді.

Ломоно́съ, рос. Clematis erecta All. = ломи́ніс, ломоніс, крівавник, ломене́ць, С. integrifolia L. = забий кру́га, поруша трава́, стулистник, циганка, галайзілля. С. Ан.

Ломо́та = ломо́та, гризь, гостець (в костях). С. З. — Мне, як гостець бабу. н. пр.

Ломо́ть, ло́мтикъ, поб. **ломти́ще** = скиба, скибочка, скиба, шмато́к, шмато́чок, шмат, лу́стка, лу́сточка, лу́ста (С. Пав.), лупе́та (С. Пав.), лу́тка (Лев.), кусо́к, кусо́чок, кус, кусма́н, ба́йда (С. Ш.), ба́йдиця (Фр.), кава́лок, кава́лочок (Под. і Гал.), здрізаний з краю (про хліб) — край, окра́єць, окра́йчик, ці́лу́шка, на мові старців — ми́нтус (С. Л.), кругленький — крижівка. — Та вирізала рибку і ще хліба скибку: оце тобі, моє серце, вечеря на швидку. н. п. — Одрізана скиба від хліба — її не пригулиш. н. пр. — Вкраяв свекор лусту, як кленового листу. н. п. — Порізав редьку крижівками. Кр. (Д. ще під сл. **Кусо́къ**).

Ломъ = 1. лом. — Поправляли труби на заводі та наробили багато лому.

2. лом, з лапками — ла́па, з двома зубцями — ку́хвус, розплескатий на кінці — пле́шня, пле́шень.

3. д. **Ломо́та.**

Ло́но = ло́но (С. Жел.), на́дро (С. З. Пар.), гру́ди, пе́рса. — Щось до лона пригортає. К. Ш. — З материнського лона. К. Д. — Нехай Господь її прийме на своє надро! М. Вов.

Ло́панецъ = ло́панець (горщик, що легко тріскаєть ся від жару).

Ло́паніе = ло́пання, тріскання.

Ло́пасть = 1. стьожка в чепцю.

2. ло́пать, пелю́стка (Сп). — Як повернув весло, так воно по саму лопать і зломилось, так я тоді давай держаком гребти.

Лопа́та = (деревъяна) — лопа́та, (що віють хлїб) — ві́ячка, (з залїзним наконешником) — за́ступ, риска́ль (Под.), ко́зирь, місце, де ставати ногою — ступа́к, держално — заступи́льно. С. Аф. — Тодї не розлучать нї отець, нї мати; хіба нас розлучать заступ та лопата. н. пр.

Лопа́тка = 1. лопа́тка, заступе́ць (С. Аф.).

2. (у косарів) — манта́чка, лопа́тка (правити косу), клепа́ло (С. З.).

3. (у мулярів, затирати) — шпа́гля, лопа́тка.

4. лопа́тка, оки́ст (плечева кість). — **Бѣжа́ть, дуть во всѣ лопа́тки** = бїгти на всї заставки (С. Аф.).

Ло́пать = 1. ло́пати ся, трїскати ся (С. Л. Ш., ре́пати ся (С. З. Л.), про квітки — пу́кати ся (С. З. Л.). — Горщик почав трїскати ся. — Стїни трїскають ся. С. З.

2. ло́пати, трїскати, же́рти, що рідке — лига́ти (С. З.). — Наша невістка, що не дай, то трїска. н. пр. — Лигай, Мартине, мати ще підкине. н. пр. — Жери мовчки.

Ло́паться = д. **Ло́пать** 1.

Ло́пнуть = ло́пнути, трїснути, ре́пнути (С. З.), лу́снути, розлупи́ти ся, розсїсти ся. — Трїснув горщик від краю аж до дна. — Коли наївсь, проси Б та, щоб не розсївсь. н. пр.

Лопотня́ = трїск, луск.

Лопуха́, Variolae aqueae = гвіздо́чки, вїспа вітряна́. — А підняла ся на ноги — кір, гвіздочки та кашлї підкошували дитячі сили. Мир.

Лоси́на = лоси́на (лосьова вичинена шкура).

Лоси́нный, ло́сій = лосьови́й.

Лоску́тникъ, ца = 1. тандитник, ця, тандитничка (С. Ш.), лохмітник, ця, старове́щник, старожечник, ця (Прав.).

2. обідранець, обідранка, голодра́н(б)ець, обшарпанець (С. Л.), обшарпанка, обірванець (С. Л.), голоколїнець, шарпа́к, дрантогу́з, дрантю́га (Д. **Голы́шъ** 2).

Лоску́тный = кла́понький (зроблений з клаптиків). С. З. — **Лоску́тный рядъ** = товку́н, товку́чка, танди́та. С. Ш. — Купив на товкупї. — Купив на тандитї. С. Ш. — **Лоску́тный цвѣтъ** = д. **Василёкъ**.

Ло́скутъ, лоскуто́къ, лоску́тикъ = кла́поть, кла́птик, шмато́к, шмати́на, шмато́чок (тканини, паперу то-що). С. З. Л. — Одідрав клапоть паперу і написав щось. — Пошила ковдрю з клаптиків. — Торік йому прирізали клапоть землї.

Лоску́тье = кла́птї, шма́ття.

Лоскъ = лиск, по́лиск (С. Л.), бляск (С. Ш.), блиск; гля́нець. — **Въ лоскъ положи́ть, лежа́ть** = по́котом. С. З. — Зійшло сонце — ляшки панки покотом лежали. К. Ш.

Лосни́ться = лиснїти, ся, лисни́ти ся, лищати, лощи́ти ся (С. Л.), блищати, вилискувати ся, полискувати ся. — Навощена долівка лищала наче скло. Кн. — Лисина почала наче більш вилискувати ся. К. Ч. Р. — От, щось лиснїєть ся, чи не вода? С. З. — Чоботи наваксовані, аж вилискують ся.

Лось, Cervus alces = лось, лосу́нь (С. Пар.), соха́тий (Вол.).

Лото́къ, лото́чекъ = 1. ночо́вки (С. З.), ваганки́ (С. З.), не́цьки (Под.).

2. ри́нва, (у водяному млинї) — лотоки́. — З дощу та під ринву. н. пр. — Як на лотоках вода біжить, так щоб до нас хлопцї бігали. н. пр.

3. ківш, ківшик, ко́рець, коря́к, кі́рчик, корячо́к. С. З.

4. яндола́ (С. З.), полу́мисок довга́стий.

Лотъ = 1. но́чви, ваганй. С. Аф. З. (Д. **Лото́къ** 1.).

2. ло́т (вага = 3 золотника або $^1/_{32}$ фунта).

3. оливи́ця (С. Аф.), ги́рька з вірьо́вкою (міряти глибиню).

4. д. **Ле́двенецъ**.

Лоха́нь, лоха́нка = ба́лїя (С. Ш.), на помиї — помийниця.

Лохмо́тникъ, ца = д. **Лоску́тникъ, ца** 2.

Лохмо́тье = лахмі́ття, лахмани́на (С. З.), лахма́ни (С. Л.), хлами́ття, дра́нтя (С. Л.), дра́нка, ру́ббя, ра́ммя (С. Л.), мана́ття (С. З.), ри́ззя. — Роздумав ся, назад вернув ся, старе лахміття поскидав, в шкапові чоботи обув ся, сорочку білую узяв. Мет. — Бачить бабу в якійсь лахманинї. П. Пр. — Треба справить хлопцеві одежину, бо вже дрантям сьвітить. Коцюб. — Ти у мами ходила у дрантивій францї, а у нас будеш ходити в червоній китайцї. н. п. Под. — Дасть сорочку мінї, бо, бач, саме руббя. н. к. — Він скинув тее раммя, надів сорочку. н. о. — Старець скорчив ся, трусить ся в дірявому риззї. Г. Бар.

Лошаде́нка = конячка, конина, шкапи́йка, мн. конячки, коненя́та (Ос.). — А ну, купуй, каже, — добрая конина. Руб. — З гори біжать мої конеңята, аж віз торохтить.

Лошади́ный = кінський, конячий, шкапо́вий. — **Лошади́ная ко́жа** = шкапо́ва

шкýра, шкапúна, шкаповúна. — Шкапові чоботи набув. С. З.

Лошáдка = кóник, конячка, дітське — кóся. — **Въ лошáдки игрáть** = в кóней грáтись.

Лóшадь, Equus caballus = кінь, конúна, здр. — кóник, конячка, поб. — коняка, конячúна (С. З.), зб. — кінвá, мн. кóні, самéць — д. **Жеребéцъ,** самиця — д. **Кобы́ла,** на першому році — стригýн, стригунéць, стрижáчка, на другому році — лошáк, лошúця, лошачóк, лошúчка, на третьому — третя́к, третячóк, малий на зріст — куцáн, мýцик, ще до того й товстий — бутýз, поганенький — шкáпа, шкапíйка (д. **Кля́ча**), що ходить під верхом — верховúй кінь, верховúк, румáк. — Ой поїхав з України козак молоденький, червонеє сїделечко ще й кінь вороненький. н. п. — Гей у мене був коняка, був коняка розбишака. В. Щ. — Взяв карую лошицю. н. п. — Бач, скільки кінви пасеть ся. Чайч. — Дали шкапі вівса, а вона й віз побила. н. пр.

Лóшадь водянáя = д. **Гиппопотáмъ.**

Лошакóво ухо, рос. Symphytum Tourn. S. officinale L. = живокість, живокіст, правокіст, костолóм, воловúй язúк. С. Ан.

Лошакóвый = ослюкóвий.

Лошáкъ = ослюк (від осла і кобили). — Як ослюк хвицкне — в полицию не йти. н. пр.

Лошáчій = д. **Лошакóвый.**

Лóшая собáка = овчáрка (С. З.), чабáнська собáка.

Лошúть = заóрювати, від'óрювати.

Лощúлка, лощúло = гладúло, гладїй, клесáчка (справилля щоб лощити).

Лощúна = д. **Ложбúна.**

Лощúть = лощúти, полїрувáти, клесувáти, глянцювáти.

Лубовóй, лубóчный = лубъяний.

Лубъ = луб, лубóк, (в санках) — глúбці.

Лубянóй = д. **Лубовóй.**

Лубянéть = шкарýбіти, шкарýбитись.

Лýга = галýн (котрим обливають шкуру в чинбарській справі).

Луговúна = цїлинá, новинá (неорана земля).

Луговóй = луговúй: лучний. (Д. **Лугъ**). — Луговий гомін. н. п. — Лучне сїно. Чайч.

Луговáя рýта, рос. Thalictrum flavum L. = одхаснúк, вередóвець. С. Ан.

Луговúца, лýговка, пт. Tringa vanellus = чáйка.

Лугъ = лукá, лýки (С. З. Л.), з лїсом — луг (С. З. Л.), на трясовинї — оболóнь, оболóня (С. З. Л.), коло берега — бережинá, понад річкою — плáвнї. — **Поёмный лугъ** = лýки, заплáва (Чайч.). — Вкупі з Трипольськими луками в аренду пущені. С. З. — Ой у лузї та і при березї червона калина. н. п. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. н. п.

Лудúльщикъ = лудúльник, мідник.

Лудúть = лудúти, білúти (С. Ш.), побіляти.

Лýжа = калюжа, (глибока) — баюра, (що не висихає) — ковбáня, ковбанюка, (від колес) — коловúна, ковдóбина, (з жабами) — жáбарь, (де свині барложать ся) — барлíг. С. Л. — З чужого воза хоч серед калюжі. н. пр. — Отцева і матчина молитва зо дна моря рятує, а проклін у калюжі топить. н. д. — Попали в баюру, та ледве воли витягли. — Свині в барлозї барложать ся.

Лужáйка = муріг, муріжок, мурáва, муравúця (С. Жел.). — Ой там на муріжку та поставлю я хижку. н. п.

Лужóкъ = д. **Лугъ** (здр.).

Лужéніе = лудїння.

Лýжный = калюжний, баюровий. — Ой пийте Ляхи води калюжні, води болотяніï, гей що пивали на Українї вина та меди сытніï. н. п.

Лузгъ = д. **Глузгъ.**

Лукá = 1. колїно, залóм (Ман.), кривинá, зáкрут. — Колїно річки.

2. лукá (в сїдлї). — Держить в руцї меч ясненький, а у луцї спис довгенький. п. п.

Лукáвить = лукáвити, лукáвнувати, хитрувáти, на хúтрощах ходúти — Лукавиш, моя галочко, а сама добре знаєш. Кот. — Лукавнуй хоч до смерти, а я знаю, що ти шпаками годований. Кн.

Лукáвство = лукáвство (С. Пар.), хúтрощі, облуда (С. З.).

Лукáвствовать = д. **Лукáвить.**

Лукáвый = 1. лукáвий, хúтрий, облýдний. — Його облудні думки я взяв за щирі. Кн. — Облудна мова. С. З.

2. біс, чорт, диявол, нечúстий.

Лукáть = кúдати, швиргáти, шпурлятн, жбурлятн (С. Пар.).

Луковáтый = вилýкуватий і д. **Извúвистый.**

Лýковица = 1. цибýля, цибýлька (д. під сл. **Лукъ** 2).

2. голóвка, цибýлька (коріння), на пр. головка часнику.

Лýковичный = 1. цибулéвий, цибýльний (Чайч.), цибýльковий, 2. цибуля́стий.

Лу́ковый = д. **Лу́ковичный 1.**

Лукомо́рье = морськи́й бе́рег вилу́куватий.

Лукóшко = ко́зуб, козубе́нька, (від сита) — обича́йка. — Козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот.

Лукъ = 1. лук, здр. лучо́к, иноді теж і сагайда́к, сайда́к, але власне значіння сих слів див. під сл. **Колча́нъ.** — Як натягну лук, бризну тетивою, то мусить утікати хан кримський з ордою. К. З. о Ю. Р. (з напису під мальованим запорожцем). — Простріляв би я вас з лука, так з лу́ка не палко, положив би, вічно спати, та все чотось жалко. Руд. — Ой скажи, царю, лучка дати тобі на вечерю голубочка зняти. н. п. — Забірайте, дітки, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні і пускайте в чужі землі. н. к. — **Вооруже́нный лу́комъ** = сайдаке́р. — Воєнних мушкетерів і сайдакерів. Л. В.

2. рос. Allium Cepa L. = цибу́ля, здр. цибу́лька. — **Ива́новъ лукъ,** A. ascalonicum L. = трибу́лька. — **Луговóй, полевóй, ди́кій лукъ,** A. angulosum L. = скоро́да, за́ячий часни́к. — **Ка́менный лукъ,** A. fistulosum L. = тата́рка. — **Лукъ-поре́й,** A. Porrum L. = праж, прас. — **Лукъ зубча́тый, ме́лкій, ря́занецъ** = трибу́лька. С. Ап. — **Лукъ се́янецъ, са́женецъ** = сіянка, са́жанка.

Луна́ = мі́сяць, ласк. — мі́сяченько. — Одміни місяця: молоди́к або пе́рша кватирня, перекро́й або дру́га кватирня, підпо́вня або тре́тя кватирня, по́вня, пóвний місяць, стари́к або четве́рта кватирня, далі як іде на ущерб — щерба́тий. Де-що про Св. Б. — Ой місяцю, місяченьку, не сьвіти пйкому, тільки мойму миленькому, як іде до дому. н. п. — Ой місяцю перекрою, зайди за комору, нехай же я з своїм милим трошки поговорю. н. п. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де́-де виглядав. К. Ш. — Сьвітить молодик срібнорогий. К. Д.

Луна́тикъ, луна́тичка, Noctambula = мі́сяшник, ця (С. Ж.), сновида.

Лу́нка = я́мка (в землі), ду́чка (для три дитячої). — Хто до цурки, хто булку в дучку загляне, хто в хрещик грає. Бодянський. С. З.

Лу́нный = мі́сяшний; місяцéвий. — Чудова місяшна ніч. — Місяцевий день. Де що про Св. Б.

Лу́почка = 1. д. **Лу́нка.**

2. я́мка в я́снах і ще́лепах для зубів.

Лунь, пт. Falco rusticolus (Circus) = со́кіл лунь. С. Жел. — **Бѣлъ какъ лунь** = бі́лий як молоко́, си́вий як го́луб.

Лупи́нъ, рос. Lupinus hirsutus L. = верни́ со́нце, L. alba = ко́хва. С. Ап.

Лупи́ть = лупи́ти, облу́плювати, здира́ти, (шкуру) — білюва́ти, (лушпиння) — лу́щити, вилу́щувати, облу́щувати, злу́щувати. С. З. Л. — **Лу́пленый** = лу́плений, облу́плений, ви́лущений. — Голови луплено. С. З. — Беруть вони ту лошицю, теплу ще білюють. Руд. — Я коза луплена, за три копи куплена. н. к.

Лупи́ться = лупи́ти ся, облу́плювати ся. — **Лу́пятся цыпля́та** = вилу́плюють ся курча́та.

Луска́ = лушпи́на, лушпа́йка, шкаралу́па, шкарлу́па, шкаралу́ща, здр. лушпи́нка, шкарлу́нка, зб. лушпи́ння. С. З. Л. — Лушпиння з оріхів. С. З. — Миниха висівок заколотила, лушпайок в підситок. К. Х.

Луто́шка = лини́на молода́, що з неї зде́рто ко́ру.

Лучевóй = про́мінний, промінь о́вий.

Лучеза́рный = променисти́й (С. З. Л.), про́мінний. — Ідея та промениста наскрізь пронизала його. Кн. — Утікайте ночі і печалі. Сьогодня нам промінні радості возсіяли, промінні радості і тарині сладості. н. п. — Зійшло сонечко за вікопечко, як промінеє коло. п. п.

Лу́чекъ = д. **Лукъ 2** здр.

Лучеобра́зный = проме(і ня́стий. Лев.

Лучи́на, лучи́нушка = ска́лка, ска́лочка (С. Л.), скі́пка, скі́почка (С. З.), тріска, тріcочка. — Стала скалка догоряти, стала потухати, а я за ті вареники, та і вийшов з хати. н. п. — І скіпочку засьвітила і сокирку взяла, тоді стала та й думати, як би го рубала. н. п. Б.

Лучи́нный = ска́лковий, скіпковий.

Лучи́стый = д. **Лучеобра́зный.**

Лучи́ть = би́ти ри́бу у воді, осьвіща́ючи ска́лкою.

Лучно́й = цибуле́вий, цибульо́вий.

Лучо́къ = 1. д. **Лукъ** (здр.).

2. бру́нька (у шаповалів). Ман.

Лу́чшій, лучше = кра́щий, е (С. З. Л.), лі́пший, е (С. Л.), лу́ччий, е, гарні́ший, е, гарні́щий, е. — Сидїла б з панами, кращими як з вами. н. п. — Чи є що краще, лучче в сьвітї, як у купі жити? К. Ш. — Лїпша скриня — добра господиня. н. пр. — Лїпше без вечері лягати, та без довгів вставати. н. пр. — **Лу́чше всего́** = най-

кра́ще всього́, найлі́пше, найлу́чче од усього́, за все́, на усе́ кра́ще і т. д. — **Какъ нельзя́ лу́чше** = найсамкра́ще, як найкра́ще і т. д. — **Лу́чшимъ сдѣ́латься** = покра́щати, полу́чшати, полі́пшати, погарні́ш(щ)ати. — Наче й люди міні тут погарні́щали. Чайч.

Лучъ = 1. про́мінь (С. З. Л.), зб. про́мі́ння, па́рус, мн. паруси́. С. Л. — Сонце сипле гаряче промі́ння на високі гори. Фр. — У день видно, як оченьки, мов промінням грають. О. Пч. — Зірко вечірняя на своїм про́мінї подай милому вісточку. К. К. — Кругом икону сповиває ізвитий ряд живих квіток, в горі лампадка ясно сяє промі́ння сипле на вінок. Як. — Сонце паруси напускало. С. Л.

2. пучо́к ска́лок, гана́лених у ночі́, як бъють ри́бу (д. **Лучи́ть**).

Луща́, лущи́на = д. **Луска́**.

Лущи́ть, ся = лу́скати, ся (С. Л.), лу́щити, ся (С. З.), лу́за́ти (С. Л.), лу́згати, ся. — Лускати горіхи, насіння. — Пішли, на приспі посідали, та все горіхи знай лущать. Мет. — Спілі оріхи легко лускають ся.

Лы́жа = ли́жва, мн. ли́жви. — В лижви чоботи прибрав та по льоду легесенько з саночками він погнав. Фр. — **Навостри́ть, напра́вить лы́жи** = да́ти дра́ла (С. З.), дропака́ да́ти (С. З.), навті́кача́ пусти́тись, дремену́ти (С. Аф.), чкурну́ти, пъята́ми накива́ти. — Дременув, аж литками креше. п. пр. — А він побачив, що не переливки, та навтікача.

Лызну́ть = утіктй (С. З.), втіктй. — Собака від хліба не утіче. п. пр. — Втік не втік, а побігти можна. п. пр.

Лызо́къ = утічка. С. З. — **Дать лызка́** = утіктй і д. під сл. **Лы́жа: „Навостри́ть лы́жи“.**

Лы́ко = ли́ко, здр. ли́чко. — Краще своє личко, ніж чужий ремінець. п. пр. — **Лы́ка не вя́жетъ** = пъя́ний як хлю́ща, як піч, язико́м не пове́рне, хоч ви́крути. п. пр. — **Не вся́кое лы́ко въ стро́ку** = не все́ те перейма́ти, що по воді пливе́. п. пр.

Лы́ковый = ли́чаний (С. З.). — **Лы́ковые ла́пти** = личаки́ (д. під сл. **Ла́поть**). — Хоч личане та не позичене. п. пр. — Погана пуга личина, а й без неї погано. п. пр.

Лыса́стый = ли́сий, лиса́к.

Лысача́ть = лоба́тий, лоба́нь.

Лы́сина = ли́сина, пліш.

Лысу́ха, пт. Fulica atra = ли́ска. С. Жел.

Лы́сый = ли́сий, лиса́к, голомо́зий (С. З.). — Багато, як у голомозого чуприни. п. пр.

Лысе́ть = лисі́ти. — Девятий десяток тягну, а голова не лисіє. Кн.

Лы́чный = д. **Лы́ковый.**

Львёнокъ = левчу́к, левеня́, тко, левя́тко. — У клітці сиділо мале левенятко. Кн.

Львиный = ле́вовий, ле́вів. — Пійди, достань левового молока. п. к. — **Львиный хвостъ, львинохво́стъ,** рос. Leonurus Cardiaca L = глуха́ кропива́, кропи́вничок, си́ндра. С. Ан. — **Львиная ла́па,** рос. Alchimilla vulgaris L. = приворо́тень. — **Львиный зубъ,** рос. Taraxacum Dens Leonis Desf = кульба́ба, ба́бка, бара́нки, летю́чки, жидівська ша́пка. С. Ан.

Львица = левиця, левиха. — Левиха стоїть і своїх дітей язиком облизує. п. к.

Львовъ = д. **Львиный.**

Льгота = вільго́та, пільга. С. Л. — Наділили їх землями, грішми і великими вільготами від податків та отбутків. Кн.

Льго́тный = вільго́тний.

Льдина, льди́нка = крижина, крижи́нка. — Ой ще по горах снїженьки лежали, ой ще по долинах криженьки стояли. п. п. — Стрибайте, дядьку, на оту крижину, а то на цій провалитесь. Чайч.

Льди́стый = льодови́й.

Льдяно́й = д. **Ледяно́й.**

Льзя́ = мо́жна.

Льнуть = 1. ли́нути, приставати, чіпля́ти ся. — Пристав, як шевська смола до чобота. п. пр.

2. ли́нути, тули́ти ся, горну́ти ся, пригорта́ти ся, ла́щити ся, ла́стити ся. С. З. — До щасливого всяке лине, а нещасного і рідний брат покине. Кн. — Семене, не тули ся до мене. п. пр. — Ой дівчина горлиця до козака горнеть ся. п. п. — Коли б літа вернули ся, то ще б хлопці горнули ся. п. пр. — Горнеть ся, лине до неї листочком. Кн. — Тим я її не займаю, що сватати маю, тим до неї не горну ся, що слави бою ся. п. п. — Пригортайтесь до хорошеньких дівчат, хіба ж мало є хороших бровенят? Б. Г. — А вона лащить ся до його.

Льняни́ще = льони́ще.

Льняна́, рос. Linaria vulgaris Mill = дзво́ники, зайців льон, ленок, льонок, моло́жничок, осту́дник, чисте́ць, зозу́лїни черевички, стоголо́вник, соки́рка. С. Ан.

Льняно́й = льонний, лянний. — Льонна сорочка. Чайч. — Надінь мині лянную сорочку та поховай у вишневім садочку. п. п. — **Льняно́е ма́сло** = льонна олія. Чайч.

Льстецъ, льстивецъ, льстивица = лесту́н, ха (С. З.), вле́сник, ця, обде́сник, ця,

лестоба́тник, ця, похлібець (С. З.), лизу́н, ха, підли́за (сп. р.), підлизник, підлизу́ха, лабу́зник, ця, пота́кач. — Лестун без сорому, то йому й добре всюди. Кн. — Влесниця вона, а йому й хліба не давай, тільки влещуй. Кн. — А Барабаш похлібець лядський. С. З. — Лизун перед великими, а гордий для низших. Бар. О. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Льсти́вый, во = в(у)ле́сливий, во (С. Л. Ш.), здр. в у)ле́сливенький (С. Ш.), обле́сливий, во, обле́сний, но, ле́стивий, ле́сливий, підле́сливий, во, підли́стий, підле́пливий (Лев.), підле́нний (Лев.), лакеюва́тий (К. Х.). — Влесливий, наче лисиця. Кн. — Треба напоїть її улесливими речами: день у день говорить, що вона гарна. К. К. — Облесливий як собака. н. пр. — Де-які людці лукаві, лакеюваті. К. Х.

Льсти́вость = в(у)ле́сливість (Кн.), обле́сливість, підле́сливість (Лев.).

Льстить = ле́сти́ти, улещáти (С. Ш.), підле́щувати ся (С. Л.), у(в)ле́щувати (Кн.), обле́щувати, підсипáти ся (С. З. Л.), підстилáти ся (С. З.), хлібúти, підхлібувати ся, лабу́зити ся, язико́м масти́ти, ля́си підпуска́ти. — Дарами нас не можна підкупити, шкода й словами пишними лестити. К. Б. — Він мене язиком мастить, а мене з того аж гидота бере. Кн. — Підпускай дівчатам ляси, старим бабам баляндраси. Кв.

Льсти́ться = ла́сити ся, ква́пити ся; сподівáти ся. С. З. Л. — Ласить ся, як кіт на сало. н. пр. — Поласив ся на чуже добро. С. Л. — Не кваплять ся на се вони. Кот. — Я не кваплюсь на тебе. С. З. — Нї не квап ся, нїчим не поживиш ся. С. Л. — Не сподівай ся з жука меду їсти. н. пр.

Лѣвизна́ = лїви́ця, лївий бік.

Лѣво = на лїво, на лїву ру́ку, лївору́ч; цобе́ (С. З.).

Лѣвша́ = 1. лїва рука́.
2. лївша́ (С. Л.), лївшу́н (Лев.), шульга́ (С. З. Л.), манько́, манькут (С. Пар.). — Що це він лївою рукою пише? Та він же шульга.

Лѣвшáкъ = д. **Лѣвша́** 2.

Лѣвый = лївий, (про вола або коня, що запряжені з лївого боку) — підру́чний. — **Лѣвою руко́ю** = лївору́ч. — **По лѣвую сто́рону** = на лїво, лївору́ч.

Лѣзть = лїзти, злáзити, вилáзити, злїзáти, вилїзáти, (в гору, силуючись) — дéрти ся, спинáти ся, пну́ти ся. — Лїзе на хату. — Почав він лїзти (або: злазити, злїзати з горіща). — Злїз з дерева. — Вилїз на дерево. — Вилїз з ями. — Чоботи не лїзуть на ногу. — Волосся лїзе (або: вилазить). — Порося спинаєть ся на тин. Чайч. — Дереть ся на дерево. Чайч. — Пнеть ся, як жаба на купу. п. пр. — **Лѣзть на четверéнькахъ** = рáчки лїзти, рачкувáти. С. З. Л. — Дитина рачкує. — **Лѣзть къ кому́, куда́** = сїкати ся, сúкати ся, налáзити, пхáти ся, мúкати ся. — Чого він сїкаєть ся до мене? — Сичть ся в вічі, мов оса. н. пр. — Не пхай ся, де тебе не треба. п. пр. — Коли не піп, то й не микай ся в ризи. п. пр. — **Рубáха лѣзетъ** = сорóчка розлáзить ся.

Лѣкаревъ = лїкарів.

Лѣка́рка = лїкарка, (з простих бабів) — знáхарка, шептýха, бáба. — Ця лїкарка така, що й проти поганенької баби не втне. Чайч. — Сто баб — сто слабостів. н. пр.

Лѣка́ркинъ = лїкарчин, знáхарчин, бабин. — Лїкарчин брат приїхав. Чайч.

Лѣкарскій = лїкарський. — У його є усяка лїкарська справа, мов у справжнього лїкаря. Чайч.

Лѣка́рственный = лїкарстве́нний. — Випийте бо ще — це ж лїкарственна горілка. — Навидло медове і кофій лїкарственний. К. М. Х.

Лѣка́рство = лїк, частїше мн. лїки, лїка́рство. — Пошле Бог вік, то дасть і лїк. — Як дасть Бог на вік, то найдеть ся й лїк. н. пр. — Кому на вік, тому й на лїк. н. пр. — На що, мамо, лїки дбати, треба, мамо, дощок купувати. п. пр. — Бодай тиї лїки пропали на віки. н. пр. — Сто баб — сто лїк. н. пр. — Хто здоров, той лїків не потребує. п. пр. — Ой ходила дівчинонька по крутій горі та збірала троякого зілля на лїки мінї. п. п. Под. — О лїки ся постараю, щоб тя рятувати. п. п. Под. — Треба купити лїкарство.

Лѣкарство = лїкарство, лїкарюва́ння.

Лѣкарь, лѣкарша = лїкарь, лїкарша, дóхторь, дóхторша. — **Лѣкаремъ быть** = лїкарюва́ти. — Лїкарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. п. пр. — У молодого лїкаря горбастий цвинтарь. п. пр. — Уже пятий год цей лїкарь у нас лїкарює. Чайч.

Лѣни́вецъ, лѣни́вица = 1. ледáщо, ледащúця, лéжень (С. З.), ледáй (С. Л.), лéдарь, лéдарка, лежýх, лéга, лóдарь, лóдарка, легéза, ледацюга, лїногýз, лїптюга́, нерóба (сп. р.), неробітник, ця, полежáха (Сн.), вайлó, валю́ка. — Таке ледащо — нїчого не хоче робити. — Сказано ледай, тільки спить та лежить. С. Л.

— За хлі́б його́ не візьму́ — лі́нтюга він. Кн. — А пъяниця — не робітниця. н. п.

2. зоол. Bradypus = лі́нивець. С. Жел.

Лѣни́вость, лѣни́вство = леда́цство, ле́дарство.

Лѣни́вый, ая = леда́чий, ча, лі́ни́вий, ва, неробітни́й, (трохи) — леда́ченький, ка, полі́нкуватий, та. — Така ледача, що й на сорочку собі не напряде. н. к. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — Ледачим не паробиш ся. н. пр. — Скупий двічі тратить, лінивий двічі робить. н. пр. — **Лѣни́вые щи** = капустня́к (особливий борщ з сьвіжою капустою).

Лѣни́ться = лі́нувáти ся, ледащи́ти (С. Л.), ледарювáти, байдикувáти, бáйдикувати, баглаї бúти. — Таке стало ледаче — лі́нується і причепурити ся. Чайч.

Лѣность = д. **Лѣни́вость.**

Лѣнтя́й, ка = д. **Лѣни́вецъ.**

Лѣнь = лі́нощі (С. Л.), здр. лі́ньки, ле́дарство, леда́цство, баглаї (С. Ш.). — Не здужає на лі́нощі. Кн. — Тобі вже лі́ньки й те зробити. Чайч. — **Напа́ла лѣнь** = лі́нощі, баглаї обсі́ли.

Лѣпи́ть = лі́пити, зліплювати, (книші, шишки, коровaї) — бráти. — Ніхто не вгадає, хто в нас шишки брає. н. п.

Лѣпи́ться = 1. лі́пити ся, зліплювати ся.

2. тули́ти ся (С. Ш.), щу́лити ся. — Їде по скелї, та так щулить ся над проваллям. Кн.

Лѣпка = лі́пи́ння.

Лѣпкій = липки́й, беручки́й.

Лѣпно́й = лі́пни́й. — **Лѣпно́е украше́ніе** = на́лі́пка.

Лѣщи́къ = лі́пни́к, лі́пáрь. С. Жел.

Лѣса́ = 1. решту́вання (С. З. Л.), решту́нок (С. Л.), решто́вання. — **Лѣса́ поста́вить** = обрештувáти, порештувáти.

2. д. **Ле́са.**

Лѣсенка = драби́нка, драби́ночка, схі́дці.

Лѣси́на = цівка, деревúна. — Пропав мій дуб з гиллям і цівкою. К. Х.

Лѣси́стый = лі́си́стий, лі́сни́й. — У нас лі́сно́. Чайч.

Лѣси́шко = лі́со́к, гайо́к. (Д. **Лѣсъ**).

Лѣсни́къ = 1. лі́сни́к, лі́сничий, карбівничий (що доглядає за лі́сом). — Вийшов з хати карбівничий. К. Ш.

2. лі́сни́к, лі́сови́к (що торгує лі́сом). — Він з батька з ді́да лі́совик; аби весна, він плоти по Дніпру жене, з того й розжив ся. Кн.

Лѣсни́чество = лі́сни́цство. — Кохаєть ся в лі́сництві — на степу завів лі́си та бори. Кн.

Лѣсни́чій = д. **Лѣсни́къ 1.**

Лѣсно́й = лі́сни́й, лі́сови́й, лі́сковий, гайови́й, (про бір) — боровúй, (про ліс, що на низині) — луговúй. — Гарна, як квітка гайова. н. пр. — То не верби луговії зашуміли. н. п. — Оріх лі́совий, лі́сковий. Кіев. Ст. — **Лѣсна́я стра́жа** = кордо́н, бекéт. — **Лѣсна́я фиста́шка,** рос. Staphylea pinnata L. = клокúчка, клочúчка, де́рево клеко́чка. С. Ан. — **Лѣсна́я фіа́лка** = підлі́сок.

Лѣсово́дство = лі́сни́цство.

Лѣсовщи́къ = д. **Лѣсни́къ 1.**

Лѣсово́й = лі́совúй, гайовúй.

Лѣсо́къ = лі́со́к, гайо́к, гайо́чок. — Садок, гайочок розведу. К. Ш.

Лѣсопи́льня = лі́сорізня, пи́льня, (водяна) — тартáк, здр. тартачо́к (С. Ш.).

Лѣсопромы́шленникъ = д. **Лѣсни́къ 2.**

Лѣсосѣкъ = дільни́ця, діля́нка. — Вирубав одну ділянку, а другу вже на той рік лишив.

Лѣсохозя́инъ = властúтель лі́су.

Лѣстница, лѣстничка = драби́на (С. Аф. З. Л.), здр. драби́нка, поб. — драбиня́ка (С. Аф.), бокові її частини — драби́нище, штáґи, поперечні — щаблі́, кожний парізно — щабе́ль, драбинка у возї — полу́драбок, (нерухома, що коло будови або що) — схо́ди, схо́дці (С. З.), схі́дці, сту́панка, (теж саме і така, що приставляєть ся, на пр. на параходи або що), бокові частини в ній — по́ручі. — Нема тії драбини, щоб до неба достала. н. пр. — Якась валяла ся драбина коли тину. Та надало господареві взяти драбину та й поставити до хати. Зіньк. — Поліз циган на горіще, а чоловік і одставив драбину. н. о. — Трохи я не долі́з, як щабель поламав ся; я повис, схопившись за драбинище і ледве удержав ся, поки спустив ся до нижчого щабля. — Сходи високі, мабуть ступнів шістьдесят, коли не більше.

Лѣстничный = драби́новий, драби́нковий, схо́довий. — **Лѣстничныя ступе́ни** = щаблі́. (Д. під сл. **Лѣстница**).

Лѣсъ = лі́с, здр. лі́со́к, лі́со́чок, невеликий, хоч часом і густий — гай, гайо́к, гайо́чок, в яру — байра́к, байрачо́к, в долині — дібро́ва, здр. — дібрівонька, молодий — молодня́к, молодничо́к, дрібний — чага́рь, чагарни́к, кущі, вирублений — ви́руб, зруб, вигорілий — ви́горь, великий і густий — пу́ща, цілинний — не́тря, не́трі, що під горою — стіна́, що виткнув ся в поле вузенькою

смугою абз розкинув ся смужками по полю — **перелїсок**, частина лїсу, що занила облава — **оступ**, на низу або над річкою — луг, березовий — **березина**, **березняк**, дубовий — **дубина**, **дубинка**, **дубняк**, боровий — **бір**, вільховий — **ольшина**, **олїшина**, **вільшина**, **оліїшняк**, оріховий — **лїщина**, здр. **лїщинонька**. — **Лѣсъ лиственный, чёрный** = листовний лїс. — **Лѣсъ красный, хвойный** = боровий лїс, бір. (Пр. д. під сл. **Лиственный**). — Теплий Апріль, мокрий Май — буде жито, як гай. п. пр. — Ой гаю мій, гаю, та густий, не прогляну. п. п. — Ой у темнім лузї не сивая зозуля закувала. п. п. — Ой не шуми луже, зелений байраче. п. п. — Шумить гуде дібрібонька, плаче, тужить дївчинонька. п. п. — По пущах по пстрих ховались. п. д. — А над берегом була дуже здорова пуща. п. к. — Зелсная лїщинонько, чом не гориш, та все куриш ся? п. п. — Пішов у бір по шишки. Кв.

Лѣтній = лїтнїй. — **Лѣтняя дорога, лѣтнее жильё** = лїтняк. С. Л.

Лѣто = 1. лїто, лїтечко, частина лїта під кінець, коли муха бъе худобу — дроковиця, квень, стан погоди лїтом — полїття, полїток. — Як діждемо лїта, та пажнемо жита. п. п. — Се було саме в дроковицю. — Не на всяке лїто добре полїття. п. пр. — Добре полїття для жнив, для бджіл. — **Лѣтомъ** = лїтом, у(в)лїтку, в лїтї, облїтку, лїтньої доби. — В лїтку у мене скрізь хата. Кн. — Привітне сонечко ще сяе і як у лїтку гріе, а лїто вже від нас втікає — холодний вітер віе. Як. — Дїти — дїти! добре вам в лїтї, а зімувати, то горювати. п. пр. — **Въ разгарѣ лѣта** = в росповнї лїта. — Саме в росповнї лїта, коли жита аж плакали та просились жати. Кн. — **Каждое лѣто** = що лїта, лїто крізь лїто. С. Л. — **Проводить лѣто, провесть лѣто** = лїтувати (С. Л.), перелїтувати. — Лїто перелїтували ми на селї. Кн. — **Лѣто-лѣтенски** = цїле (або: усе) лїто, лїтечко.

2. д. **Годъ**. — **Вашихъ лѣтъ** = вашої доби, у вашу діб. — Два молодцї — так, вашої доби. Чайч. — **Въ преклонныхъ лѣтахъ** = у похилих лїтах. К. Д.

Лѣтовать = лїтувати.

Лѣтописатель, лѣтописецъ = лїтописець.

Лѣтопись = лїтопис.

Лѣторасль = пагін, паріст. — Яблуня пагони пустила.

Лѣтосчисленіе = лїтощог. — У нас лїтощот ведеть ся від того дня, як Христос народив ся.

Лѣтось = торік. — Дай Боже в Новий рік, щоб було краще, як торік. п. пр.

Лѣтошній = торішній. — Багато ще торішнього сїна зосталось. — В його й торішнього снїгу не випросиш. п. пр.

Лѣчебникъ = лїчебник (лїкарська книжка).

Лѣчебница = лїкарня і д. **Больница**. — Взяли його до лїкарні, а він там і помер. Чайч.

Лѣчебный = лїкарський; лїкарственний.

Лѣченіе = лїчіння, лїкування (Ніс.), гоїння, курування, курація (Вол.). — Яке вже лїчіння, коли в його сухоти.

Лѣчить, ся = 1. лїчити, ся, лїкувати, гоїти, ся, курувати, ся. — Лїчили, лїчили, поки її безталанну в труну положили. К. Ш. — Хто ся лїчить, того біда цьвічить. п. пр. — Ой ходила дївчина по крутій горі та збірала троякого зїлля на лїки мінї. Лїкуй, лїкуй, молода дївчино, ой лїкуй гаразд, а як вийду я з сїї причини, візьму тя зараз. п. п. Под. — Зілля гірке, чим слабість курують. О. Пч.

2. лїкарювати. — Потім її й сама стала вчить лїкарювати: які трави, що од чого і де їх шукати. К. Ш.

Лѣчуха, рос. Medicago falcata L. = буркун, бурунчук, черевишник, M. sativa = буркунець, мишій степовий. С. Ан.

Лѣшить = д. **Лошить**.

Лѣшій = лїсовик, лїсун, полїсун, гайовик. — Він вірив, що в лїсї живуть лїсовики чи полїсуни. Лев.

Любвеобильный = любячий.

Любезникъ = зальотник, любас (С. Жел.).

Любезничанье = зальоти (С. З.), женихання (С. З.), залицяння, лицяння.

Любезничать = женихати ся (С. Аф. З. Л.), лицяти ся (С. Л.), залицяти ся (С. З.); ляси, бісики пускати, підпускати. — Та ще казав, щоб з тобою поженихати ся. Кв. — Підпускай дївчатам ляси. Кв.

Любезность = 1. любязність.

2. ввічливість, ґречність.

Любезный, но = 1. любий, бо (С. З. Л.), милий, ло, коханий, но, люблязний (С. З.), любязний, но. — Ой, дочко, дочко, що мінї почати, де ж любязного зятя достати? Кот.

2. ввічливий, во, ґречний, но.

Любимецъ, любимица = любчик, любка, коханець, коханка, улюбленець, улюбленка, милованець, милованка, у цїлої родини — рідокоханець, рідокоханок, нка, про дітей — мамій, ка, ма-

зу́н, мазу́нчик, мазу́ха. — Навкруги яблуні квітник — коханець сестри моєї. Кн. — Кому ж сьпівати сю сьпіванку, як не тобі, рідокоханку? Мет.

Люби́мый = лю́бий, кохáний, лю́бленый, улю́бленый, укóханый. — Дитино моя, люба! — Ой, сину мій Іване, дитя моє кохане! п. п. — Личко моє румяне, мусиш бути коханеє, чи попові, чи дякові, чи простому мужикові. п. п. Под. — Хороший — чорту на гроші, поганий — Богу коханий. п. пр. — Це його улюблена книжка. Чайч. — **Люби́мая вещь** = лю́бщина.

Любúтель, ница = любúтель, ка, любéць (С. Жел.), прихúлець, охóчий, ча. — Охочий до меду, а не до полиню. п. пр. — Охочий до чужого добра. Кн.

Любúть, ся = любúти, ся, кохáти, ся, милувáти, ся, (останні два дієслова вживають ся переважно що до відносин між людьми, найбільше що до любощів), про парубка й дівчину, що подали слово — женихáти ся. — Нехай тебе Бог любить, а мене молодиці. п. пр. — Він любить сьпівати. — Любіте ся, брати мої, Україну любіте! К. Ш. — Ой хто любить гарбуз, а я люблю диню, ой хто любить господаря, а я господиню. п. п. — Нехай мене той голубить, а хто мене вірно любить. п. п. — Так люблю, як сіль в оці. п. пр. — Чужий я у долі, чужий у людей, хіба ж хто кохає не рідних дітей. Мет. — Кохайте ся, чорнобриві, та не з москалями. К. Ш. — З ким люблю ся — не паговорю ся, з ким кохаюсь — не парозмовляюсь. п. п. — Кого кохає, за тим і зітхає. п. пр. — Не всі тиї сади цьвітуть, що весною розвивають ся, не всі тиї вінчають ся, що вірненько та кохають ся. п. п. — Щиро кохав ся пан у горілках та медах. Чайч. — Кохаєть ся він у гарних конях. Чайч. — Мав такий звичай, що тільки настав ранок, зараз сїда на коня і їде на полювання, бо кохав ся у полюванні. п. к. — Було таке, що й женихались, та розійшли ся, не побрались. К. Ш.

Любовáться = любовáти, ся, милувáти ся. — Любую не налюбую з сього роскішного краєвиду. Кп. — Багатий вийшов — любував тим, що він такий багатирь, що йому орють і сїють, а він тільки дивить ся — любує. п. к. — Царівна підняла стрілку, любує. п. к. — Він милував ся тїєю молодою парою. Лев.

Любóвникъ, ца = лю́бко́ (С. Л.), здр. лю́бчик, лю́бка, коха́нець, коха́нок, коха́нка (С. Л.), мину́н, милода́н (С. З.), милода́нка, облю́бленик, облю́бленець, облю́бниця, облюбе́нниця (С. З.), облю́блянка, що незаконно кохають ся — полюбóвник, ця (С. Л.), бáхур (С. Ш.), підлóжниця. — А дівчина за козаком білі руки ломить, ломить вона з мезиного пальця: нема та й не буде козака коханця. п. п. — Та вже мині не ходити ранком по під замком, та вже мині не стояти із моїм коханком. п. п. — А я усе Бога прошу з вечера до ранку, щоб ти усе був щасливий, мій мил й коханку. п. п. — Івасику, козаченьку, коли любиш мене, коханечку, мій батеньку, піду я за тебе. п. п. — Запрягайте коні в сапки, поїду я до коханки. п. п. — Стук-гряк в вікопечко: вийди, серце кохапочко. п. п. — Ой поїхав мій миленький до млина, а я собі любчика привела. п. п. — У чужину б полетїла я до свого милодана. п. п. — Держить у себе підложницю. — Така роспустна жінка, все з бахурами волочить ся.

Любóвный, но = любóвний, но, укóханий. но. — Вона любовно, ласкаво вчила дітей. Кн. — **Любóвный напúтокъ** = лю́бощі, коха́н-зі́лля. — Дати любощів, щоб його любила. С. З. — Дала дівчина козакові кохан-зілля спити, а щоб йому молодому на сьвітї не жити. п. п.

Любóвь = любóв, коха́ння, здр. коха́ннячко, закоха́ння, лю́бощі, лю́бощі-ми́лощі. С. З. Л. (Окрім першого, всї останні прикладають ся тільки до відносин між людьми, що до любощів.) — Боже, Боже! що та любов зможе! п. пр. — І от тепер та мучепа любов до краю мене жене в далекую чужину. Стар. Рада. — Любов до дітей. — Вірному коханню і Бог не противник. п. пр. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. п. п. — Нема мого ми сенького, нема закохання. п. п. — Чи я тобі не казала, та казали й люди, що з нашого закохання пїчого не буде. п. п. — Ой моя могила край сипього моря; полягли любощі і щ ра розмова. п. п. — Ви любощі, ви чарощі, щож ви мині паробили? п. п. — Коло млина, коло броду два голуби пили воду, вони пили, воркотїли, про любощі гов рили. п. п. — Чи усїм людям закохання так ся дїє? Нічку не сплю, день думаю, серце мліє. п. п. Под. — Хто не знає закохання, той щастя не має. п. п. — **По любви́** = по любóви, по лю́бости, до любóви. — Взяв жінку до любови. — Одружив ся по любости. — Тільки ж мині до любови, що чорні брови. п. п. — **Не по любви́** = не до любóви. — Та взяв жінку та не до любови. п. п. — **Съ любóвью** = залюбкй. С. З. — Чого потребує нужда, те залюбки доставлю. Мет. — Поети нам свої видумують книжки і ми читаємо їх залюбки. К. Д. Ж.

Любодéй, ка, ство, ать = д. **Блудúкъ** і т. д.

Любозна́тельность = цїкавість. — Така

вже цїкавість, що все хочеть ся самому бачити й знати. Чайч.

Любозна́тельный = допи́тливий, цїка́вий. — Усе йому треба знати, про все роспитує — такий допитливий. Кн. — Й го допитливий розум не вдовольнила наука. — Який цїкавий був тодї, як пильно прислухав ся до всього, хотїв усе знати. Зїньк. — Мазепа, яко чоловік цїкавий і довцїпний, на ласку у Самойловича скоро заслужив ся. Л. В.

Любо́й, лю́бо = люби́й, лю́бо. — Єсть багацько городянок — вибірай любу́ю, ти пан Возний, тобі треба — не мене сїльскую. Кот.

Любопы́тный, но = цїка́вий, во. С. Ж. З. Л. — Цїкавий, як цыган до бджіл. н. пр. — Таке цїкаве, аж булькы з носа дмуть. н. пр. — Цїкаво порівняти дуже похожі релїгійні обряди прибалтицьких Словян з нашими. Бар. О.

Любопы́тство = цїка́вість. — Мій Савка аж горить з нетерплячки і цїкавости. Фр.

Любостра́стіе = по́хіть, похітли́вість.

Любостра́стіе = похітли́вий, женихли́вий. — Чоловік я стар, а жінка людина женихлива, от воно й тее. Кн. — **Любостра́стная боле́знь** = пра́нцї.

Любостяжа́ніе = захо́пчивість (К. Св. П.) і д. **Корыстолю́біе.**

Любостяжа́тельный = захо́пчивий (К. Св. П.) і д. **Корыстолюби́вый.**

Лю́бушка = лю́бка, коха́нка, коханочка. — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цїлуй її, милу́й її, як голуб голубку. н. п. — Стук-гряк в віконечко: вийди, серце коханочко! н. п.

Лю́ди = 1. лю́ди. — У церкві було багато люде́й.

2. слу́ги, че́лядь (С. З.), челядники́, наймити́ і наймички́. — Ой як крикне царь турецькый та на свої слуги, слуги молодецькі. н. п.

Люди́шки = людцї. С. З. — Де-які людцї лакеювати. К. Х.

Лю́дность = лю́дність.

Лю́дный, но = людни́й, но, велелю́дний ми́рний, но. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — В корчмі було мирно, як і що неділї. Под. Коцюбинський. — Місто людне́.

Людое́дъ = людоїд, песиголовець. — Кати, кати, людоїди! К. Ш. — Піймали його песиголовцї, годують на сало, щоб зъїсти. н. к.

Людска́я = людська́ (Лїв.), пека́рня (Прав), челя́дня. С. Пар. (Особлива хата про слуг).

Людско́й = лю́дський (С. Л.), людя́ний (С. (З. Л.), чоловічий. — Вигадає півтора людського. н. пр. — З бабиного сина нїчого людяного не буде. н. пр. — Чоловічий вік. С. Л.

Лю́дскость = лю́дськість, звича́йність.

Люкъ = 1. люк (на суднах).

2. ля́да. С. З. — Ляда була одчинена, а я не бачив, та й упав у погріб.

Люли́ = присьпів до весе́лих моско́вських пісе́нь.

Лю́лька, лю́лечка = коли́ска, коли́сочка, коли́сонька. С. З. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — Одно каже: каші, друге просить папи, третє кричить у колисцї, хоч тїкай із хати. н. п. — У колисцї дитя кричить, а на пічі буркун бурчить. н. п.

Люлю́кать = колиха́ти, колиса́ти, заколи́хувати (дитя в колисцї), котка́ сьпіва́ти, лю́ляти.

Люпи́нъ = д. **Лупи́нъ.**

Лю́стра = паникади́ло. С. З. — Купив у церкву паникадило і два ставника.

Лю́тикъ = рос. Ranunculus acris L. — козе́лець, дрібноцьві́т, жовтобрю́шник, зїлля од трясцї, лома́тник, ма́слянка, Aconitum Napellus L. — боре́ць, зозу́лїни черевички. С. Ан.

Лю́тость = лю́тість, жорсто́кість.

Лю́тый, то = лю́тий, то, жорсто́кий, ко.

Лютѣ́ть = лютїти, лютїшати.

Люце́рна = д. **Лѣчу́ха.**

Лю́шеньки = д. **Люли́.**

Ляга́вая соба́ка = ви́жел (С. Л.), ірландської породи — меделя́н. С. Л.

Ляга́ніе = брика́ння, брик, хви́цання, ви́хання.

Лягать, ся, лягну́ть = брика́ти, ся (С. Л.), брикну́ти, хви́цати, хви́цкати (С. Ш., хви́цнути, хви́цкнути (С. Ш.), вихати, вихону́ти. — Тямить кінь, з якого боку брикаєть ся. н. пр. — Знай, кобило, з якого боку брикати. н. пр. — Як ослюк хвицкне, в полицию не йти. н. пр. — Кобила як вихоне́ задом, так я і гепнув ся. Чайч.

Лягли́вый = брикли́вий. С. Ш. — Брикливий кінь.

Лягу́ха = д. **Лягу́шка.**

Лягушёнокъ = жабиня́, тко.

Лягу́шечій = жа́бъячий.

Лягу́шечникъ, рос. Hydrocharis Morsus Ranae L. = жа́бурник. С. Ан.

Лягу́шка, Rana = жа́ба, здр. жа́бка, велика ряба — ропу́ха, що дуже плигає — скакилю́ха.

Лягу́шкинъ = жа́бин, жа́бъячий.

Лягу́шникъ = 1. д. **Лягу́шечникъ.**

2. рос. Ranunculus C. Bauh. = жа́бинець,

лю́тий цьвіт, бо ю́тне зїлля, козеле́ць. С. Ан.

Ля́да = га́ява, зга́рище або па́хоть в лїсї, що заросла́ молодняко́м; чагарни́к, чагарі.

Ля́двенецъ = д. **Ледвенецъ**.

Ля́двея = стегно́, здр. стеге́нце. С. З.

Ляду́нка = д. **Ладу́нка**.

Лядъ = ха́лепа, пригóда. — Вже як заїць перебіжить дорогу, то без халепи не обійдеш ся. К. Х. — **Ну́ те къ ля́ду!** = геть к бісу, к нечи́стому! піди́ геть!

Ля́мка = ля́ма, ля́мина, тягло́, шлея́. — Надїв шлею і тягну її, і тягти му вже до віку. Кн.

Ля́пать, ля́пнуть = ля́пати, ля́пкати, ля́пнути. — А він його, як ляпне по пищї. — **Ля́пнуть словéчко** = ля́пнути, бля́вкнути, утя́ти до гапликів. — Він щось і бляпкнув с простоти. К. Ч. Р. — Ото, утяв до гапликів! Хіба ж можна так казати?

Ля́шка = стегно́, здр. стеге́нце. С. З.

М.

Мавро́тъ, рос. Cytisus biflorus L' Her. = зїно́вать, дереза́, раки́товий кущ. С. Ан.

Магази́нный = магази́новий, гамазе́йний.

Магази́нъ = магази́н, для торговлї — крамни́ця і д. **Лáвка 2**, громадський, де хлїб зсипають — гама́зин, гамазе́я, гамазе́й (С. З. Л.), шийхлїр (Гал.), вартовий при гамазеї — гамазе́йник. — Хлїба в гамазеї зовсїм не багато. — І на писаря і на гамазейника, на всїх плати. — **Книжный магази́нъ** = книга́рня. (Пр. д. під сл. **Кни́жный**).

Магарича́ть = могри́ч, могри́ч (С. З.), сватам, як приймуть хлїб і повъяжуть сватів — повязáн.

Ма́гикъ = чарівни́к і д. **Волхвова́тель**.

Ма́гиль = ма́ґоль, маґíль (що на йому воскові сьвічі вироблюють).

Магистра́тъ = ра́туша.

Маги́ческій = чарівний, чародíйний. — Не мов яка чародíйна сила.

Ма́гія = 1. ма́гія, чорнокни́жество. 2. ча́ри і д. **Волхвова́ніе**.

Маглева́ть = маґлюва́ти (робити воскові сьвічі на маґлю).

Магна́тъ = маґна́т, вели́кий пан. — Як би росказать історию-правду якого маґната, то б перелякать саме пекло можна. К. Ш.

Магни́тить = маґнітува́ти (С. Жел.), намагнічувати, маґнесува́ти (С. Жел.).

Магни́тный = маг(ґ)ни́тний, маґнесо́вий (С. Жел.).

Магни́тъ, Magnes = маг(ґ)ни́т, ма́ґнес (С. Жел.), морське́ залїзо, тягуне́ць. — Як павів на голку тягушця, вона так і стрибонула в гору. Кн.

Магъ = чарівни́к і т. **Волхвова́тель**.

Маера́нъ, рос. Origanum Majorana L. = майора́н, майóрці, розмáйран. С. Ан. З.

Ма́зальщикъ, ца = ма́зальник, мазíльник, ця (Лїв.), мастíльник, ця (Прав.). — Мазальники й мазальниці кинули роботу, та й собі до гурту. Кн. — Треба напять мазíльницю — хату обмазати. — Віддам тобі невістку, до хати мастíльницю, у поле робітницю. п. п. Под.

Ма́заніе = ма́зання, мазíння, мазíнка, мазня́, шмарува́ння. — Ну, почала вже жінка мазíнку — треба тїкати з хати. Чайч. — Наче не було другого часу на оцю мазню... вибрали б ясну годину, а то під мряку. Кн.

Ма́занка = ма́занка, лíплянка (або яка хатина — плетянка, обмазана глиною).

Ма́зать, ся = ма́зати, ся, мастúти, ся (С. Л.), ш(с)марува́ти, ся (С. З. Л.), олíєю — олíяти, дуже і довго — ялóзити, дуже, мов би квачем — кваціюва́ти. — Хва́лить, як би медом мастив. п. пр. — Хто мастить, тому віз не скрипить. п. пр. — Є вдовиця білолиця і тá знову, що мастúть ся. Риб. — Стали вози шмарувати. Чайч. — Ялозили все смальцем губи. Кот. — **Ма́заный** = ма́заний, ма́щений, шмарóваний і т. д. — В дорозї товариш мовний стоїть за віз шмаровний. п. пр.

Мази́лка = 1. квач, здр. ква́чик, мази́ло, здр. мази́лка, помазóк. (Д. під сл. **Кисть 4.**) 2. шмарово́з. С. З. 3. маля́р (або який), квачома́з (Чайч), богома́з (що малює образи).

Мази́льница = мазни́ця. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. п. п.

Мази́льщикъ = д. **Ма́зальщикъ** і **Мазíлка 2.**

Мазúца, мазúчка = д. **Мазúлка 1.**

Мáзка = д. **Мáзаніе.**

Мазýрикъ = д. **Жýликъ.**

Мазýрка = мазýрка, мáзур (танець польский і музика до того танцю).

Мазь = 1. мáсть (С. Л.), мастúло (С. Пар.). — Дала мастї від болячки, а воно й не помогло. Ніс. — В аптеках багато усякої мастї. Кр.

2. шмаровúдло (сало, дьоготь то що, чим мажуть колеса), колóмазь. С. Л. — До підошов коломазь пристала.

Май = май, трáвень. (С. Л. Ш.). — Теплий Апріль, мокрий Май — буде жито як гай. н. пр. — Почкай Маю, ще тобі уха одшмагаю (ще буде холодно). н. пр.

Мáйка = 1. ком. Scarabaeus melolontha = хрущ. — У кінцї весни, як уже зовсїм розівъється ся усяке дерево та иньша рослина, хрущі починають вилазити з землї та мерщій сїдати на лист. Степ. О. — Хрущі над вишнями гудуть. К. Ш.

2. мáйка, шпáнська мýшка. — Дуже багато довгастих жуків, з мняками блискуче зеленими надкрилами — то всїм відомі майки. Степ. О.

Майни́къ, рос. Majonthemum bifolium L. = зáяча кров, зáячі ýшка. С. Ан.

Майонéцъ = драглї, холодéць. — Розбірали страву: ніжки з часником, драглями, варені на славу... Макар.

Мáйскій = мáйський, майовúй, трáвневий. — **М. жукъ** = д. **Мáйка 1.**

Мáисъ, рос. Zea Mays = д. **Кукурýза.**

Маіоранъ = д. **Маераномъ.**

Макáніе = мочáння, вмочáння.

Макáть, мáкивать = мочáти, у(в)мочáти. С. Ш. — Їжте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр. — Їжте, умочайте, а на друге вибачайте. н. пр. — А вас, книші, поважаймо: як є в віщо, то вмочаймо, а нї в віщо — вибачаймо. н. пр. — Вмочив перо в каламарь.

Мáклерить = махлювáти; факторувáти. (С. Ш.).

Мáклерскій = махлярський; фáкторський. (С. Ш.).

Мáклерство = махлярство; фáкторство, факторувáння. С. Ш.

Мáклеръ = махлáр, мáхлїр; фáктор (С. Ш.).

Мáковица, мáковка = мáківка, здр. мáківочка, мáківонька (головка і квітка маку, верх будови, тїмя на голові. — У лузї маківка весною зацьвіла. Гр. — Он зацьвіла маківочка, почала бринїти. н. п. — Усї дївочки, як маківочки, заквітчані йдуть. н. п.

Мáковичный = маківчáний.

Мáковникъ = маковúк (Чайч.), маківнúк, макоґúґа (Под.).

Макýша, макýшка = мáківка (на голові).

Макъ, рос. Papaver = мак. — **Слѣпóй макъ**, P. orientale L. = слїпúй мак, слїпáк. С. Ан. — **Макъ самосѣйка**, P. Rhoeas L. = видюх, видюх, мачóк (С. Ан.), зірка́тий мак (Под.), зірка́ч (С. Пар.).

Малахáй = капелюх (С. З. Л.), частїше кажуть: шáпка з капелюхами.

Малдавóшка, Pediculis pubis = площúця, підмудéнна гнúда.

Малеваніе, малёвка = малювáння.

Малевáть, ся = малювáти, ся.

Мáленькій = малéнький, манéнький, невелúчкий, (дуже) — малéсенький, манéсенький, малїсїнький, манїсїнький, малюсїнький, манюсїнький, манюнїй, манюнький. — Я маленький хлопчик, злїз на стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю. У. в. — Тече річка невеличка: схочу, перескочу. н. п. — Та малюсїньке соловъятко по деревцю лазить. н. п. — Манюня ляля плаче. Чайч. — Така манїсїнька дївчинка, як мачина. Чайч.

Малéнько = трóшки, трїшки, трó(і)шечки (С. Ш.), трінї, трісї (Чайч.). — Візьмемо з собою штирі дошки і землї трошки. н. пр. — Нехай вам Бог здоровъя прибавить в ручки, в ніжки і в животок трїшки. н. пр. — Трїшки бреше, та вже Бог з ним. Чайч.

Малёхонёкъ = малéсенький і т. д. д. під сл. **Мáленькій** (дуже).

Мáлецъ = хлóпець, хлóпчик, хлопъя́, малúй, малюк. — Іде хлопець, іде малий, та в долонї плеще. н. п. — Хлопець — малюк ще, нехай гуляє. Кн.

Малéшенёкъ = д. **Малёхонёкъ.**

Мализнá = мáлість, малúзна.

Малúкъ = зáячий слїд.

Малúна, рос. Rubus Idaeus L. = малúна, **М. каменная**, R. saxalilis L. = д. **Каменúка.**

Малúнный = малúновий.

Малúновка = 1. малинівка (наливка).

2. пт. Motacilla salicaria — очеретянка.

Малúновый = кармазúновий (колїр). — Принц Владислав прислав гетьману Сагайдашному палатку свою кармазиновую. Л. В.

Мáлить, ся = малúти, ся (С. З.), убавля́ти, ся (С. Ш.).

Мáлка = 1. уголúник (С. Ш.), шмúга (у столярів).

2. мезúнка, мезúночка (наймолодша дочка).

Мáло = мáло, не багáто, óмаль, на óмаль, трóхи, трó(і)шки (С. Л. З. Ш.), здр. трí-

нї, трíсї (Чайч.), не гýрт. — А я так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Трохи, як комарь наплакав. н. пр. — Де оре сошка, там хлíба трошки. н. пр. — Ой у полї зацьвіли волошки, тим я тебе полюбила, що румъяний трошки. н. п. — Сьвіту в Кремлї на омаль, а дзвону сила. Кн. — Та його вже не гурт зосталось. Чайч. — **Мáло-по-мáлу** = по трóхи, по трóху (С. Л.), по мáлу, по мáлу-мáлу, по малý-малý, по вóлї, спокволу (С. Л.). — По троху став розживатись. — По малý-малý та й окукобилась на своєму дворищі. Кн. — Як би се спокволу купувать, а то разом. Ніс.

Маловáжность = маловáжність, не велúка вáжність, вáжниця.

Маловáжный, но = маловáжний, малознáчний, но, малекувáтий, то. — Річ то маловажна. Кн.

Маловáто = трóшки, трíшки, óмаль, óбмаль, за мáло, нá маль, нá малї, омáлкувато. — У ворожки хлíба трошки. н. пр. — Одно лихо: землї в нас нáмаль. Чайч. — Хíба й без ваги на око не знати, що омалкувато? Кн.

Маловáтый = невелúчкий, пóмалий, малекувáтий. — На зріст невеличкий. — Оцї сьвічки пóмалі. Чайч.

Маловéръ, маловéрка = маловíр, недовíрок, ка. (С. З.).

Маловéсный = легковáжний.

Малодýшество, малодýшіе = легкодýшність.

Малодýшествовать, малодýшничать = нáдати, занепадáти дýхом, нидíти (С. З.).

Малодýшный = легкодýхий, легкодýшний, легкодýх.

Малознáчащій, малознáчущій, малознáчúтельный = д. **Маловáжный.**

Мáлой = 1. хлóпець (слуга). — **Мáлой! поди́ сюда́!** = Хлóпче! іди-но сюди́. 2. пáрубок, хлóпець. — Славний хлопець.

Малоизвéстность = маловідóмість.

Малоизвéстный = маловідóмий.

Малоимýщій = незамóжнїй, маломóшний. — Господарь з його маломошний, не спроможеть ся на такі видатки. Кн.

Малоискýсный = невмíлий, нездáтний, недотéпний, недотéпа (сп. р.), нездóльний.

Малокрóвіе = малокрóввя, блїдни́ця.

Малолéсіе = малолїсся, безлїсся.

Малолéтіе, малолéтность, малолéтство = мáльство (С. З.), дитúнство, недóлїтство. — Через недолїтство дїтей мушу спродавати худобу. Кн. — **Съ малолéтства** = змáлку, змáлечку, ізмáлечку, з мáльства. — Не було змалку, не буде й до 'станку. н. пр. — З м лку героям твоїм привикав дивуватись школяр. І. Г. — Куди ж дійду, що побачу, що уже покинув? Лучче б було із малечку на віки загинув. П. Пр. — Терпіла з мальства всяке зло. Мет.

Малолéтный, малолéтокъ = малолїт, малóлїток, недорóслий, недолїтний, недóлїток. — В мене дїти — малолїти: не здужають в степ летїти. н. п. — І як по матері малóлїтки сумують, так сум нїмúй обняв усю господу. К№ М. Х. — Дїтки малолїтки. К. Д. — Дїтей таких недорослих з опекунами їх. Ст. Л. — Він зростом високий, а ще недолїток — на 14-му годї тільки. Кн.

Малолю́діе, малолю́дность = малолю́дство.

Малолю́дный = малолю́дний, не лю́дний (С. Л.).

Мáло-мáльски = хоч трóшки, мáло нá мало. — Гиле, то й справдї дешево, а що хоч трошки краще, то таке дороге, що нї приступу. — Хоч би мало нá мало вміла людина, то б зараз і полагодила. Кн.

Маломóщность = несúла, недýжність.

Маломóщный = 1. недýжий, малосúлий, легкосúлий, квóлий. — Та воли ж мої недужі, та витягніть мажу з калюжі. н. п. — Легкосиле хлопъя. Кн. 2. д. **Малоимýщій.** 3. малосúльний, маломíцний, безсúлий.

Маломéрный = маломíрний, недомíрок.

Малонаселённость = д. **Малолю́діе.**

Малоопытный = невмíлий.

Малопомéстный = малоземéльний, (про панів) — панóк, підпáнок, полýпанок. С. З. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклї добру хльору. Кот.

Малорóслый = малúй, низькóрослий, кýций.

Малорóссія = Україна, Вкраїна, Русь-Україна, Мала́ Русь, за часів гетьманських — Гетьмáнщина. — Зажурилась Україна, бо нїчим прожити, витоптала Орда кіньми маленькії дїти. н. д. — Як із деньгодини зчинали ся великі войни на Українї. п. д. — Поляки, жалїючи утрати України, р єм сьвіта єї нарічаху. Л. В. — Гей у лузї червона калина похилила ся, чогось наша славна Україна засмутила ся. Ой ми ж тую червону калину та піднїмемо, а ми свою славну Україну та розвеселїмо. н. п. — У нас Україна — треба самому собі хлíба украяти. н. пр. — Ой поїхав в Мо-

*

сковщину, та й там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. п. п. — Україно, Україно! серце моє, ненько! — Як згадаю тебе, краю, заплаче серденько. К. Ш. — Гей не дивуйте, добриї люди, що на Вкраїні повстало. п. п. — Нащ Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив. п. п.

Малороссія́нинъ, малороссъ, ка = украї́нець, украї́нка, ру́син, ка (Гал.), русна́к (на Буковині). — Ніхто тоді Украї́нців не рятував, ніхто за їх молитов не покладав. п. д. — Ой дівчина, моя квітка гарна, гарна Українка. п. п. Татари везуть Волиночку, молоду Україночку. п. п. — Упертий, як Русин. п. пр. — Біда Полю ку спокусила, пішла Полька за Руспна. п. пр. — І кажу таки нашим простим руспнкам. Федь.

Малороссійскій, малору́сскій = украї́нський, вкраїнський, украї́нсько-ру́ський, ру́ський (Гал. від сл. ру́син) малору́ський, русна́цький (Буковина). — Як іде украї́нський козак та корчму минає, а жид вибігає та українського козака за чуб хватає. п. д. — Якої то я на Україні слави заживав, що мене козак український ще й вельможним п ном назвав. п. д. — Товариші-гайдамаки, чинїть мою волю, що нам треба відомстити вкр їнську неволю. п. д. — Чого твої очі, такі ясні очі, як зірки вкраїнські о самій півночі? Чет. — Сідай, любко, коло мене на лавці близенько, сьпівай мині українські пісеньки, серденько. Галуз. — Українсько-руське письменство і геть то розвинулось за останні роки. Кп. — Визволь, Господи, невольника з неволї, на простиї дороги, на ясні зорі, на руський берег, на край веселий. п. д. — Пливе Дністер тихий, як той руський народ. Федь.

Малосвѣ́дущій = малозна́ючий, малосьві́до́мий.

Малоси́ліе = малоси́лля, кво́лість.

Малоси́льный = малоси́лий, маломі́цний, неду́жий, кво́лий (С. Л.), легкоси́лий. — Коняка у мене малосила, стільки не повезе. Кп. Д. ще під сл. **Маломо́щный.**

Малосло́жный = малоскла́дний.

Ма́лость = 1. ма́лість, мализна.

2. дрібни́ця, де́рщиця, дурни́ця. — Через дрібницю діло розійшлось. — За дурницю посварилися.

Малоу́мный = недоу́м (К. Ш.), недоу́мок (С. Л.), пришелепуватий.

Малоупотреби́тельный = маловжи́ваний.

Малоцѣ́нный = не дорогий, не ці́нний, не комто́вний.

Малочи́сленный = не числе́нний.

Малу́ха = наймéнша дочка́ або́ сестра́.

Ма́лый = 1. мали́й, не вели́кий. — **Ма́лыя дѣти** = малі́, дрібні́ ді́ти. дітоньки. — Граються ся, як малі діти. — Ой не кляни пъяницю мого: єсть у мене дїточки дрібненькі, горе мині без нього. п. п. — **Малъ ма́ла ме́ньше** (про дітей) = одно́ о́дного ме́ньше. — **Безъ ма́лаго** = тро́хи не. — Трохи не 5 рублїв.

2. д. **Ма́лой.**

Малы́шъ = 1. мали́й, малю́к, маленя́, тко (Чайч.), маля́, призе́мок, (в жарт) — ку́ций, куцак, курду́пель (С. З.).

2. найме́ньший син.

Ма́льва, рос. Malva L. = кала́чики, проскурки́, зїнзївер, дзїнзївер. С. Ан. — Althaea officinalis = ро́жа. Ал.

Мальга́ = 1. малю́к (С. Л.), малючо́к, маля́, мали́шко (С. Л.), в жарт — пу́цьвіронок, зб. — малéча, дрібно́та, дрібъязок. — Ой пуцьвіронку Купидоне! Кот. — Шестерко дїтей та сама малеча. Кн. — А дїтвора, все такий дрібъязок, так і обступили. С. З.

2. (про рибу) — мільга́, мілька́.

Мальчёнко = хлопця́, хлопча́, хлопча́тко.

Ма́льчикъ = 1. хло́пець, здр. хло́пчик, хлопця́, тко, хлопча́, тко, поб. хлопчи́на, хлопча́к, хлопцю́га, хлопчи́сько (Под.), більшенький, що часом справля вже парубоцьку роб ту — парубі́йка. С. З. Л — У його багато дїтей та все хлопці. — Віддала свого хлопця у школу. — Сходити ся мають хлопчята до школи. С. З. — Я маленький хлопчик злїз на стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю. п. в. — Бо долї ще змалку здаю ся не любий, я наймит у неї, хлопцюга приблудний. Мет.

2. хло́пець, пахо́лок, здр. пахоля́, тко. С. Л. — Наймитів не держу, а взяв хлопця до двору, то той мині й помогає.

Мальчи́шка = д. **Мальчёнко.**

Мальчу́га, мальчуганъ = д. **Ма́льчикъ 1.** (поб.).

Малѣ́ть = малїти, зме́ншувати.

Малю́тка, малю́точка = дитинка, дитинча́, (немовляче) — немовля́тко, див. ще **Мальга́ 1.**

Маля́вка = д. **Мальга́ 2.**

Маля́рить = малярувáти.

Ма́ма, ма́мка = 1. ма́ма, ма́мочка, ма́тїнка, ма́тїночка, ма́мця, мамуня, мамуся, малуся, матусенька, не́ня, не́нька, не́нечка. — Мамо! дай папи. — Не плач, мамо, не жури ся. Кот. — Ой мамочко, ви не лайте мене: коли я вам докучила, то віддайте мене! п. п. — Ой ма-

тїнко, голубонько! рятуй мене, лебідонько! Старицький, Чорноморці. — Уповала, мамцю, на керсю, думала бути попадею. п. п. — Ой змилуй ся, моя пене, біля мене хоч присядь. п. й. — Ой ненько моя, а я донька твоя! Тоді було вчити-бити, як маленька була. п. к.

2. ма́мка. — Груди болять, так наняла мамку до дитини.

Ма́менька = д. **Ма́ма 1.**

Ма́менькинъ, мамѝнъ = ма́мин, м. му́син, малу́син, не́ньчин. — **Ма́менькинъ сы́нокъ** = мамі́й (С. З. Л.), мазу́н (С. Л.), мазу́нчик, мамси́н.

Ма́мкинъ = ма́мчин. Д. **Ма́ма 2.**).

Мамо́на = бага́тство, ро́скіш, роско́ші.

Ма́мушка = д. **Ма́ма 2.**

Ма́мушкинъ = д. **Ма́мкинъ.**

Мана́ = прина́да. С. З. — Чи ти міні принаду дала? п. п.

Мане́жить = манїжити, объїзди́ти. — Почали объїздити неука.

Мане́житься = манїжити ся і т. д. д. **Жема́ниться.**

Мане́жъ = манїж.

Мане́ра = д. **Мане́ръ.**

Мане́ристый, мане́риться = д. **Жема́нистый, жема́ниться.**

Мане́ръ = 1. манїр, взір (С. Л.), спо́сіб, но́бит, роб (С. Л.), кшталт, шталт, штиб, штиль (С. З.). — На иньший манїр повернув. — На взір того, як у Німців робять ся. — Узявши злодійським спосо́бом тое жито. К. Ст. — Той Ляшок збудував собі палац на кшталт замку. С. Л. — Почали значні козаки жити на лядський кшталт. К. Ч. Р. — Всї ми на один шталт шиті. К. Ш. — На панський штиб паску спекла. Ніс. — Яким би то побитом роздобути грошей? С. Л. — **Такі́мъ мане́ромъ** = таки́м по́битом, ро́бом. Чайч.

2. зви́чай, поведе́нция. — Вже така їх московська поведенция. — **Мане́ра говори́ть** = говірка. — Це вже у його така говірка.

Манжéта, частїше мн. **манжéты** = бри́жжі (збори на рукавах або на комірі) С. Ш.; рукавчики, чо́хли.

Манжéтка = 1. д. **Манжéта.**

2. рос. Alchemilla — приворо́тень. С. Ан.

Маня́ть = 1. кива́ти, мига́ти (кивом або мигами кликати до себе).

2. ва́бити, на́дити. С. Л. — До обозів своїх вабили. С. З. — І роскішна природа Вкраїни у величній красї вабить погляди всї, наче личко вродливе дівчини. Сам. — Як не знає, то й не вабить. п. пр. — **Маня́ть** = кортить. — Живіт болить, мабуть на піч кортить. п. пр. — Так кортить, як злодія вкрасти. п. пр. — Кортить Маринку шкоринка. п. пр. — Не скажемо, нехай кортить. С. З.

Ма́ніе = мах, кив, миг, морг.

Ма́нна, Manna = 1. сік з я́сеня, Fraxinus ornus rotundifolia.

2. ма́нна небе́сна. — Не хотїли жиди манни їсти, нехай же чорта зъїдять. п. пр.

Ма́нная крупа́ = 1. зе́рна з ма́нної трави.

2. ма́нні крупи́ (дрібненькі крупи з пшениці або з гречки.

Ма́нникъ, рос. Glyceria fluitans = ма́нна трава́.

Мановéніе = д. **Ма́ніе.**

Мантúлія = мантúлька.

Ма́нтія = керея. С. З.

Манускри́пть = руко́пис.

Мануфакту́ра = фа́брика (де роблять сукно, полотно і всяку тканину).

Мануфакту́рный = фабри́цький. — **М. това́ръ** = крам. — В повій чорній катанцї з фабрицького сукна. Лев. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, фабрицькії обидві. п. п. — Рябе і в краму́ дороге. п. пр.

Мара́змъ = чивя́да, висиле́ння (від старости або від хвороби).

Мара́ніе = каля́ння; ба́грання.

Мара́тель = ба́зграч, парта́ч, (про малярів) — квачома́з, богома́з, (про піїтів) — віршома́з. — Наш віршомаз Тюхтій старих людей шанує: Гараська як звелить, так він і компонує. Гул. Ар. — А и дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Мара́ть, ся = 1. каля́ти, ся, ма́зати, ся (С. Л.), бру́дити, ся (С. Ш.), паску́дити, ся. — Добра птиця свого гнїзда не каляє. п. пр. — Тільки честь свою каляє. — Не займай огиди, не каляй вида. п. пр.

2. ба́зграти, (про письмо) — дря́пати, (про малювання) — ма́зати, ля́пати.

3. вичі́ркувати, поправля́ти. — Як почав вичіркувати, то й половини не зосталось.

4. чорни́ти, га́пити. — Служив Москві Іване, а вона ж його ганить. п. пр.

Маргари́та = перля́на, перля́нка.

Маргари́тка, рос. Bellis perensis L. = сто́кроть, сто́кротки. С. Ан.

Маре́на, рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Ан.

Марина́дъ = ме́жа.

Маринова́ть = маринува́ти, ме́жити (готувати з оцтом, цукром або медом і корінням). — **Маринованные огурцы́** = марино́вані, ме́жені або о́цтові огірки. —

Соми, лящі на шарпанину, межені осетри до хрiну. Мет.

Ма́рінъ башмачо́къ, рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті зозу́льки, черевйчки, зозу́лині черевйчки. С. Ан.

Ма́рка = 1. д. **Мара́ніе.**

2. ма́рка (гербова, штемпльова то-що, нiмецька монета, вага = 8 унцій).

3. квито́к. — Однеси майстровi, нехай переро́бить, та гляди вiзьми квиток.

Ма́ркій = мазки́й, плями́стий; грязьки́й, кальни́й.

Марко́тно = мо́торошно. С. З. — Жiнко, менї чогось моторошно. Кот. (Д. ще під сл. **Жу́тко**).

Мародёръ = здоби́шник.

Ма́ртовскій = марцьо́вий.

Мартъ = ма́рець (С. З.), березіль (Ос. С. Л.), бе́резень. — Прийшов Марець — задер бороду старець. п. пр. — Настане Марець, замерзне ще під тином старець. п. пр.

Марты́шка = 1. Cer opithecus — ма́впа. — Раз мавпа в дзеркалї зобачивши свiй лик, тихесенько ведмiдя штовх у бiк. Старицький, Байки.

2. пт. Sterna — ла́стівка морська́; над рiчками — марти́н, риба́лка.

Мару́шка = синя́к, пля́ма (на тiлї).

Марширова́ть = маршува́ти, муштрува́ти ся. — Iди по людськи, не маршуй, паче москаль на муштрi. Кн. — А москалї муштрують ся. К. Ш. — Лучче б було чорту здать ся, як тепера муштрувать ся. п. п.

Марширо́вка = му́штра. С. З.

Маршъ = 1. марш, ходá. — **Маршъ!** = гáйда (С. Аф. З.), хо́да (Кр.), рушáй! — Iду я тихою ходо́ю, аж ось дивлюсь передо мною, неначе дива виривають. К. Ш. — Була колись правда, пожила, тай гайда. п. пр. — Сказав, та й хо́да! — А вiн швидче хо́да! Кр.

2. марш (муз. утвiр). — Як прийдем з церкви, то глядiте, щоб марш упъять заграли нам. Мет.

Ма́ска = личи́на (С. З. Л.), нали́цина, машкара́. (С. З.) — Вдiває на себе машкару. Л. В.

Маскара́дъ = машка́ра. — На Рiздво у нас хлопцї з машкарою ходять.

Маскирова́ть, ся = личкува́ти, ся.

Ма́сленая = масна́, ма́сниця, здр. ма́сничка, масна́ недiля, ма́сляна, останнiй день — пу́щання, перший день — колодiй. — Масниця — напрасниця. п. пр. — Були на масницї вареники, та у пiст на вербу повтiкали. п. пр. — Ой масничко, яка ж бо ти гарна! Як би тебе сiм тижнiв, а посту один. п. п. — Масляна-баламутка: обiцала масла й сиру, та не хутко. п. пр. — На пущання — як завъязано. п. пр. —

Ма́сленикъ = 1. ма́слянка (узенька дiжечка, що в їй колотять масло).

2. д. під сл. **Грибъ** (B. luteus і B. scaber).

Масленíстый = маслíстий, масткий, (про рослинне масло, себ-то олiю) — олiйний. — Насiння соняшника дуже олiйне. Чайч.

Ма́сленица = 1. ма́слянка. — Наклади масла повну маслянку.

2. д. **Ма́сленая.**

Масленки = маслíнки.

Ма́сленый = 1. масний, ма́сткий, ма́сляний (С. Л.), про рослине масло — олiйний. — Слова масниї, та пироги пiснiї. п. пр. — Олiйні фарби. Чайч.

2. засмальцьо́ваний, заяло́зений. — Засмальцьований хвартух.

Ма́слина, рос. Olea Europaea = масли́на.

Ма́слина ди́кая, рос. Elaeagnus hortensis = цареграда́ська лоза́, оли́вне де́рево, масли́на. С. Ан.

Масли́стый = д. **Масленíстый.**

Ма́слить = ма́стити. масльо́нити. — Хлопа масти лоєм, а вiн смердить гноєм. п. пр.

Ма́сличный = оли́вний, масли́новий.

Ма́сло коро́вье = ма́сло, ласк. ма́слечко. — **Ма́сло деревя́ное** (з оливного дерева) = оли́ва. С. З. Л. — Правда, як олива, завсегда поверх вийде. п. пр. — **Ма́сло по́стное** (рослинне: з соняшника, коноплї то-що) — олiя, здр. олiйка. С. З. Л. — **Ма́сло конопля́ное** = сiмъяна́ олiя. — **Ма́сло купоро́спое,** oleum vitriolium = вiтрого́ль. — **Ма́сло че́рное, ка́менное** = на́фта. — **Ма́сла приба́вить** = пiдмасти́ти. — **Намазать ма́сломъ** = намасти́ти, помасти́ти.

Маслобо́й = олiйник. С. З.

Маслобо́йный = олiйний.

Маслобо́йня = олiйня (С. Л.), олiйниця (С. З.). — Пiду до олiйницї, олiю бити му. Кн. — Вернулась вона з олiйницї до дому, а вiн стоїть, та й питає: чи багато олiї набила? п. о.

Маслобо́йщикъ, ца = олiйник, ця. С. З.

Ма́сляникъ, гриб Boletus granulatus = масля́к.

Ма́сляница = д. **Ма́сленая.**

Ма́сса = ма́са, ку́па, грома́да. С. Л.

Масси́вный = важки́й, вели́кий, (про метали) — ли́тий, ку́тий (а не дутий). — — Неначе срiбло куте, лите. К. Ш.

Мастери́ть = майструю(у)ва́ти. — Що вiн там майструє? С. Л. — Тепер колисочку

дебелу майструє в сїнях. К. Ш. — Майстрував ослїн, а вийшла підтока. н. пр.

Мастери́ца = майстри́ха (С. З.), майстри́ня (Фр.), тїма́ха (С. Ш.). — **Швейная мастери́ца** = шва́чка. — **Ковёрная мастери́ца** = килимни́ця, коца́рка. С. З. — Ну!... умїли готувати і на стїл давати! Знать тїмахи коло печі і дочка і мати. — І сьпівать і танцювати на заказ тїмаха. Макар.

Мастерово́й = майстрови́й, ремесни́к (С. З.), рукоме́сник. — Ой збірайтесь, хлопцї, та все народ майстровий. н. п. — В ремесника золотая рука. н. пр.

Мастерска́я = майсте́рня, майстрівня, майстрова́, робітня (Гал.), малярева — маля́рня (С. Л.), римарева — шва́льня, шевцева — ше́вня, кушнїрева — кушнїрня, ткачева — тка́чня, кравцева — кравёшня, иноді шва́льня. — Усї майстрі в майстрівнї. Кн.

Мастерски́ = майсте́рно, шту́чно (С. З. Л.), по мисте́цькому. — Ложок визлочованих майстерної роботи 12. Ст. Оп. К. Ст. — Булава срібная, зїло майстерно здїланая. Л. В. — Списки з тих творів майстерних. Кн.

Мастерскій = майсте́рний, шту́чний, мисте́цький.

Мастерско́й = 1. ма́йстрови́й.
2. д. **Мастерскій.**

Мастерство́ = майсте́рство, реме́ство́ (С. Л.), рукоме́сло́ (С. Л.). ремесло́. — Було ремесло, та хмелем заросло. н. пр.

Ма́стеръ = 1. ма́йстер (С. З. Л.), здр. майстерок. — По роботї пізнати майстра. н. пр. — Майстер майстру не указчик. н. пр. — Такий з його майстер, що й рівні йому нема. Кн. — Такий майстер, як з мене піп. н. пр. — Сякий-такий майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Верёвочный ма́стеръ** = мотуза́рь. — **Жестяны́хъ дѣлъ ма́стеръ** = бляха́рь. — **Золоты́хъ дѣлъ ма́стеръ** = золота́рь. — **Колоко́льный ма́стеръ** = дзво́нник (К. З. о Ю. Р.). — — **Портня́жный ма́стеръ** = кравець. — **Сапо́жный ма́стеръ** = швець. — Швець знай своє ше́вство, а в кравецство не мішайсь. н. пр. — **Сѣда́льный ма́стеръ** = сїдля́р. — **Часово́й ма́стеръ** = годинника́рь (Старицький — Ан.), дзиґарма́йстер.
2. ма́йстер, маста́к (С. Л.), ми́тець, мисти́к, тїма́ха (С. Ш.). — Майстер до чужих кайстер. н. пр. — Митець до . . . . китиць. н. пр. — Ти здавна був митець росказувати. В. Р. — Рибалонька, митець усе в водї ловити, бажаючи піймать вьюнів, в болото вершу засторчив. Гр. — Програв „Марусеньку“ мисти́к, сопілки не спускавши з рук. Мет. (Д. **Искусникъ**). — **Ма́стеръ лгать** = чистобре́ха. — **На всё ма́стеръ** = до всього́, на все́ зда́тний. — На все здатний: до любощів, до пісень. Б. Г.

Масти́ка, Mastix = 1. живи́ця, смола́ (з дерева Pistacia Lentiscus L.).
2. кит, за́мазка.

Масти́тый = сьвїжий (про миро). — **Масти́тый ста́рецъ** = кремезни́й, кремязни́й дїд. — Хоч і більше 60-ти було, кремязний ще дїд був. Номис. С. З.

Масть = 1. масть. — *Про коли́:* ла́сий, підла́сий, підчере́вий (темний з білим черевом), му́рий (чорний з білими невеличкими плямами), муру́гий (темно-рудий з чорними смугами), пери́стий (сїрий з чорними плямами), полови́й (сїрий і жовтявий), попеля́стий (сїрий, мов попіл), рябоми́зий, (сїрий з темно-рудими або чорними плямами на морді). — *Про ко́нї:* бі́лий, була́ний (наче жовтявий), ворони́й, гнїди́й, ка́рий (темно-гнїдий), дерешува́тий (попелясто-сїрий з чорними плямками), миша́стий (попелясто-буланий), строка́тий (білий з чорними або темними плямами чи смугами), шпакова́тий (темно-сїрий, непаче з сивиною). — *Про гу́си:* гливі, загли́висті гу́си (жовтяво сїрі). — *Про ку́ри:* зозуля́сті (рябі). — *Про сви́нї:* пери́сті (чорні з білою смугою впоперек). С. З. Л. — (Про масть иньших тварів теж саме часом прикладають сї назви). — Ой воли ж мої, та половії! н. п. — Ой дам тобі, чесний отче, перісту телицю. н. п. — Лисичка подала у суд таку бомагу, що бачила вона, як попеластий вїл... Гр. — Кіт мурий. С. З. — У буряннї лежав Бровко (собака) муругий. Кот.
2. (в картах) — масть: 1. вино́, 2. жир або хрести́, 3. дзвінка і 4. чи́рва. (Д. під сл. **Ка́рта**).

Ма́тежъ = осту́ди (плями на виду у ватітних жінок).

Матери́къ = 1. грунт. — На силу докопались до грунту.
2. суходіл. С. Л.

Матери́нка = д. **Души́ца.**

Матери́нски = ма́терне, як слід ма́тері.

Матери́нскій, ма́теринъ = ма́терній, ма́терин, ма́тчин, матусин, не́ньчин. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ря-

тує, а проклін у калюжі топить. п. пр. — Се не куля нас пострілята, се отцева і матчина молитва нас покарала. п. д. — Катерина Григоровна й сама ще вимагала матчиного догляду. Ки. — Матусине благословення. О. С. — **Матери́нское насле́діе, иму́щество** = материзна. — Годів 17 їй було, велику материзну мала, а з тим д бра вона не знала, терпіла змальства всяке зло. Мет.

Матеріа́лъ = материя́л, зна́дібок, на́дібок, мн. знадо́би.

Мате́рія = 1. мате́рия; реч, річ. — Це річ дуже морочлива.

2. гній; па́сока, мазка́, (з мертвого чоловіка) — роп а́. С. З. Л. — Багато з болячки гною витікло. — Ми прибігли, а у його вже роп а з рота тіче.

3. тканина, тка́нка. С. Ш. — Ніхто не пришиває латки з нової тканини до старої одежі. К. Св. П. — Перебери ся з тканки в перепераику. п. пр. — Продай, дівчино, тканку шерстянку. п. п.

Матерка́ть, матеркну́ть = матюка́ти, по мате́рі ла́яти ся, матюкй загина́ти, по моско́вському ла́яти ся, матю́кнути, матюка́ загну́ти, ви́лаяти ся по моско́вському. — А він як почав матюка загинати, аж сором слухати. — Яременка в пику тиче, по московськи лає. К. Ш.

Ма́терникъ = д. **Бѣлоконе́тникъ**.

Ма́терининъ, ма́терній = д. **Матери́нскій**.

Ма́терно, ма́терними слова́ми брани́ть = д. **Матерка́ть**.

Мате́рчатый = шовко́вий. — Шовкове плаття.

Матеро́й = 1. грунтови́й. — Грунтова земля (не насипана).

2. доро́слий, здоро́вий, вели́кий. — Дорослий хлопець. — Здорова куна.

Матерщи́на = ла́йка по мате́рі, матю́к. — **Брани́ть по матерщи́нѣ** = д. **Матерка́ть**.

Ма́терь = ма́ти, ма́тїр, па́ні-ма́тка, здр. ма́ма, матїнка, матуся, матусенька, мамусенька, мамуся, мамця, мамуня, ма́тїнонка, не́ня, не́нька, не́нечка. — Зараз знати, в кого єсть мати. п. пр. — Мати рве пазуху, дітям збіраючи, а діти, від матері ховаючи. п. пр. — Мати ж наша, мати! Де ж нам тебе взяти? — Намалюю матїр, на божник поставлю, на божничок гляну, матїр іспомъяну. п. п. — Яка мама, така й доня. п. пр. — Доки був я в пан-отця тай у пані-матки, були в мене на головці кучерики гладкі. п. п. Под. (Д. ще пр. під сл. **Мама**).

Матере́ть = 1. рости́, підроста́ти, вирости́ти. — Виростали мої дїти, мої славні квіти! К. Ш.

2. міцнїти, ду́жчати, тве́рднути, твердїти, твердїшати. С. Ш.

Ма́тица = 1. сво́лок, здр. сволоче́к. С. З. Пав. — Стеля така важка, що аж сволок наче угнув ся. — На сволоку було вирізано, коли поставлено хату.

2. си́панка (в горїї). Бол. Сидоренко.

Ма́тица бѣлая, рос. Bryonia alba = пересту́пень. Ан.

Ма́тичный = сволоко́вий. — **Ма́тичное де́рево** = де́рево на сво́лок.

Ма́тка = 1. д. **Ма́терь**.

2. ма́тка, сами́ця. — Оставив три матки на плід. — Овець у його дуже багато: самої матки сот сїм. — В кожному рою тільки одна матка, бо, справді, вона нїби та матїр останнїм бджолам. Степ. — **Лиши́ться ма́тки** = змáтчитись. — Коли рій зматчить ся... Степ.

3. ма́точка (у рослин). Степ.

4. анат. Uterus — ма́тка, ура́з. С. Л. Ш.

5. гнїзді́ (оцту).

Ма́ткинъ = д. **Материнскій**.

Ма́товый = ма́товий (без блиску, напр. позолота), про скло — мутний. С. Л.

Матере́ть = д. **Матере́ть 2, Заматере́ть** і **Закоснѣть**.

Ма́точникъ = 1. кліткa, ма́точник. — Трутневі вічка покладають ся у грончасті чашечки, а маточні — у особливо великі й довгасті, ці чашечки взивають ся маточниками. Степ.

2. ма́точник (у рослин).

3. рос. Melissa officinalis L. = ма́точник, кади́ло. С. Ан.

Матра́цъ = матра́ц, набитий сїном — сїнни́к.

Матрёнка, рос. Thalictrum flavum L. = одха́сник, вередо́вець, травъяна́ гру́шка. С. Ан.

Мату́ха = ведмеди́ця (що має ведмежат).

Ма́тушка = матїнка, панїма́тка, паньмату́ся і д. **Ма́ма 1.** і **Ма́терь**. — Не жалуй, матїнко, за мною, не беру я нїчого з собою. п. п. — Будь здорова, паньматусю, обійдуся без Настусї. п. п.

Ма́тушкинъ = мату́син, панїма́тчин і д. **Ма́менькинъ** і **Материнскій**. — **Ма́тушкинъ сыно́къ** = д. **Ма́менькинъ сыно́къ**.

Матъ = 1. мат (в золотарській роботї і в шахматах).

2. кінець, кра́й, капу́т. — Тут йому й край.

3. ма́тка (плетенка з соломи або що).

Мать = д. **Мáтерь**. — **Крёстная мать** = хрещéна мáти. — **Посажёная мать** = за мáтїр, головáта. — Вона була у мене на весїллї за матїр. — Сама пий, мати головата, всю повну чисто до денця, та підпеси старому свату. Мет. — **Пріёмная мать** = питúма мáти.

Мать и мáчиха, рос. Tussilago Tourn. T. Farfara L. = підбíл, мáчушник, рáнник, царь-зїлля (укр.), підбíль (гал.). С. Ан.

Матюкáть = д. **Матеркáть**.

Маýнъ = д. **Болдрiáнъ**.

Махáло = д. **Вѣеръ**.

Махáніе = махáння.

Махáть, ся, махнýть, ся = махáти, ся, хитáти, ся, коливáти, ся, мáяти, ся, кивáти, повівáти, махнýти, хитнýти, ся і т. д., (ногами) — дриг(ґ)áти, дриг(ґ)нýти. — Почав махати руками. — Тільки слухає та головою хитає. О. Мир. — Сидить дїд над водою, коливає бородою. (н. з. — очерет). — Дївки гуляють, кісками мають, а мене не приймають. н. п. — Ходить ляшок по базарю, шабелькою має, козак ляшка не боїть ся, шапки не здіймає. п. п. — **Махнýть** = майнýти, чкурнýти, почухрáти, дременýти. — А як сеє дївка зачула, та і з улицї майнула. н. п. — Чкурнув, аж литками креше. — Дременув, аж курява встала. Чайч. — **Махнýть на всё рукóю** = пустúти ся бéрега. С. Ш.

Махлевáть = махлювáти, шахрувáти, дурúти.

Маховúкъ = маховé колéсо, (у водяному млинї) — гончáк.

Маховóй = маховúй. — **Маховáя сажéнь** = маховúй сáжень. — **Маховóе колесó** = д. **Маховúкъ**.

Мáхонькій = д. **Крóшечный** і **Мáленькій**.

Махóрка = мархóтка. — Се не мархотка, а турецький тютюн.

Махóтка = 1. д. **Малю́тка**.

2. гóрщик, горщá, тко, горня́, тко, горщéчок. — Цїле горнятко каші зъїв.

Мáхотный = д. **Крóшечный** і **Мáленькій**.

Махýнка, махýнкова я́года, рос. Physalis Alkekengi L = мохýнка, мохýрка, мухýрка, жидівські грýші, пухлятика. С. Ан.

Махрóвый = (про квітки) — пóвний. — Повні твоздúки, повняки́.

Махъ = 1. мах (С. З.), зáмах, кив. — За одним махом усїх розігнав. — За одним замахом приголомшу тебе. Кн. — **Мáхомъ** = мáхом, вмáх, дýхом, мúттю, вмить. — В мах збігав до шинку. — **Дать мáху** = обмахнýти ся.

2. крилó вітрякá.

Мáчеха = мáчуха.

Мáчихинъ = мáчушин. — Мачушине серце, як зімнєє сонце. н. пр.

Мáчта = щóгла. С. Л. — Про судно, що має багато щогл — **щогли́стий**. — Стоїть корабель, сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові. н. к. — Вітри бурхливі щоглу на двоє зламали. Нїщ. — Скриплять щогли, надимають вітрила. Зїньк. — Падав з щогли в шумне море. Макар. — З щоглистими кораблями палає Скутара. К. Ш.

Мачтовóй = щогловúй. — Верхи щоглові на кронштадському рейдї. Піс.

Мáшина = машúна. — **Стѣнобúтная мáшина** = тарáн. С. Ш. — Татари підвели під мури свої тарани і почали ними розбивати мури Київа. Бар. О.

Машинúстъ = машинúста, машинúстий, машúнник. — Ото машини бігають, то ними керують ті машинники, що на їх їздять. н. о.

Машúнный = машúновий.

Мáятникъ = мáятник, вагáдло. — І щоб твого (годинника) вагадла дзик не чутний був мінї по вік. В. Щ.

Мáяться = томúти ся (С. Ш.), мáяти ся, знемагáти, нудúти ся, сьвітом нудúти. — Не питали б люди, що в мене болить, не питали б за що проклинаю долю, чого нужу сьвітом?... К. Ш.

Мгла = мла, имлá (С. З. Л.), наче з дрібним дощем — мрякá, суха — югá. — Ой имла по полю лягла. н. п. — В почі і ожеледь і мряка. К. Ш. — На дворі така югá, неначе димом заволокло.

Мглúстый = имлúстий. С. Л.

Мгновéніе = мить, (С. Л.), мент, мах, хвúлька, хвилúнка. (С. Л.). — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Одним ментом замішу й спечу. Кн.

Мгновéнно = вмить, мúттю (С. З.), вмент, мéнтом. — Ментом полумъя поняло цїлу скирду. Кн.

Мéбель = мéбель, частїше мн. мéблї. — Накупив меблїв.

Мéбельный = мéбльовий.

Меблировáть = мебльовáти.

Медáль = медáля.

Медальéръ = різбя́рь (що медалї робить).

Медальóнъ = дукáч (С. З. Л.), з мідяної бляхи — лúчман. — Намисто з дукачем. К. Х.

Медáльщикъ = д. **Медальéръ**.

Мéдвеникъ, ком. Bombilius = джмiль, чмiль. — Самиці джмелів прокинувшись весною, одшукують ямку, вироблють з воску скільки чашечок, наносять туди меду і кладуть по

скільки ячэк. Степ. — Джмелї збірають той мед і з деяких отрутних квіток. Степ.

Медвѣ́дина = ведме́дина, медве́жина. С. Жел. — Я нїко́ли не їв ведмедини, а кажуть дуже смашна.

Медвѣ́дица = 1. ведмеди́ха, ведме́ди́ця (С. Аф.), медве́диха, медведи́ця. С. Жел. 2. **Больша́я медвѣ́дица** = ві́з. С. Аф. З. — **Ма́лая медвѣ́дица** = мали́й ві́з. — Та не тільки наука, і народ означає де-які купи зірок різними призвіщами, на пр. Ві́з. Де-що про Св. Б.

Медвѣ́дище = ведмедя́ка, ведмедю́ка, ведмеди́ще. С. Аф.

Медвѣ́дка = 1. д. **Медвѣ́докъ**. 2. ге́мбель (великий). 3. бендю́г, бе(и)ндюги́. С. Ш. 4. ведмі́дь (напиток з кави з ромом або коняком). С. Аф.

Медвѣ́докъ = 1. ком. Gryllus gryllatalpa = ведме́дка, ведмедчу́к (С. Жел.), медве́дик (Под.), вовчо́к (С. Жел.), земляни́й рак. — Поміж комаством земляний рак мов той кріт між звірями, бо те ж риє́ть ся в землї. Степ. 2. Mus talpinus = кріт, керти́ця. (С. Жел.).

Медвѣдь = 1. Ursus arctos — ведмі́дь (С. Аф. З. Л.), ведме́дь (С. Л.), медві́дь (С. З.), медве́дь, здр. — ведме́дик (С. Аф.), ведме́дець, поб. — д. **Медвѣ́дище**. — Не то розумний, дурень знає, як скрізь ведмідь той мед тягає. Б. Г. 2. д. **Медвѣ́дка** 4.

Медвѣжа́тина = д. **Медвѣ́дина**.

Медвѣжа́тникъ = ведме́дник. С. Аф.

Медвѣжёнокъ = ведмедя́, тко (С. Аф.), ведмедча́, мн. ведмежа́та. — Ведмедиха й каже: спасибі тобі, що ти мене пустив, дарую тобі ведмедча́. п. к.

Медвѣжина = д. **Медвѣ́дина**.

Медвѣжій = ведме́жий, ведме́дячий. — Ведмежий суд. Гр.

Медвѣжій виногра́дъ, м. толокня́нка, м. я́годы, рос. Arctostaphylos officinalis Moench. Uva Ursi L. = во́вчі ягідки́, мучни́ця, розхо́дник. С. Ан.

Медвѣжья ла́па, рос. = а) Heracleum spondylium L. — борщівни́к, б) Alchemilla vulgaris L. — приворотень. С. Ан.

Медвѣжье у́хо, медвѣжьи у́шки, рос. Verbascum Thapsus L. = ведме́же у́хо, сьвічі, коровъя́к, дрябча́к, ди́вана. С. Ан.

Меделя́нка = меделя́н, брита́н. (С. Ш.).

Медикаме́нтъ = д. **Лѣка́рство**.

Ме́дикъ = д. **Лѣка́рь**.

Меди́стый = меди́стий. — Гречка медиста.

Ме́дленно = пово́лї (С. Л.), пова́гом (С. З. Л.), ти́хо, не шви́дко, покво́лом (С. Л.), проволо́ком, с про́тягом. — Лихо швидко приходить, а поволї відходить. п. пр. — Стали дзвонити у всї дзвони повагом та жалібно. К. З. о Ю. Р. — Повагом тихо йде отара. Як. — Руїна йшла поволї і тимто й коріння пускала вона глибше. Кн. — Спускав ся він із скель покволом, нудивсь ходивши низькодолом. Мет. — Як кажете с протягом, то й розберу. Чайч.

Ме́дленность = га́яння (С. Л.), га́йка (С. Л.), зага́йка, бари́ння, ба́вління (С. Л.). — Ну бо швидче! тут саме нїколи, а він у гайку грає. Кн.

Ме́дленный = повільний, нешвидки́й, ти́хий (про ходу́); забарли́вий, заба́рний, га́йний, загайний. — Забарная Маруся, забарная, забарила ся на селї, а ви дружечки на морозї. п. п. — Забарнї дружечки забарили ся в хатї. п. п. — Робітник з його щирий та гайний: що я зроблю за день, на те у його двох мало. Кн. — Загайна се робота: здаєть ся й робиш, а вона чапіє... забарна. Кн.

Медли́тель, ница = мару́да, проволока (сп. р.). — Ну тай проволока з тебе! десять раз прихожу по сокиру, а він і досї не ставив. Кн.

Медли́тельность, медли́тельный = д. **Ме́дленность, ме́дленный**.

Ме́длить = бари́ти ся, га́яти ся, ба́вити ся (С. Аф. З. Л. Ш.), для́ти ся (Лев.). — Коли б тобі, як тепер мінї, дївчинї небозї, то ти б не барив ся в великій дорозї. п. п. — Ішла мила до криниці й не довго барила ся, чого ж така смутна стала, чого зажурила ся? п. п. — Де які, гаючись, не дбали, то ті в лїсї загибали. п. п. — А ти, Іванку, не гай ся, піди собі з иньшою звінчай ся. п. п. — Веди скоріш та не гай ся. Мет. — В Єгипет тїкайте, часу не гайте, бо вже Ирод дїтей убиває. Ст. в. — Мабуть десь бавить ся, що й досї не має. С. Аф. — Ой їдь, милий, та не бав ся, бо ти мінї сподобав ся. п. п.

Медови́къ = медяни́к, медівни́к. С. З. — Хлопцї понаносили на вечерницї оріхів, медяників.

Медо́вка = д. **Ма́точникъ 3.**

Медовщи́къ = медовчи́к. С. З. — Медовчик їде, віз меду везе. п. п.

Медо́вый = ме́дяни́й (С. Л.), медни́й, медяни́шний. — Ме́дяна дїжечка. — Медяниші горішки. С. З. — **Медо́вый пря́никъ** = д. **Медови́къ**.

Медоточи́вый = солодкомо́вний. — Він був панич високий, повний, чорнявий, красний, сладкомовний. Кот.

Медуни́ца, рос. Pulmonaria officinalis L. =

меду́нка, меду́нчики, медяни́к, медяни́ка, медуни́шник, щеме́лина, воло́вій язик, брат і сестра́, згар, дзво́ники (Укр.), кро́кіш (Гал.). С. Ап.

Медуни́чникъ = д. **Лаба́зникъ 2.**

Меду́нка = д. **Лѣчу́ха.**

Меду́за = морське́ се́рце. Адес.

Мёдъ = 1. мед, здр. медо́к, дїт. — ме́дя (Укр.), мід (Гал. і Под.), з липового цьвіту — ли́пець, кавуновий — бекме́с (Херс.), витїклий — па́тока, вирізаний з улика — підрі́к, підсі́к, розведений з водою — сита́.

2. (напиток з меду з хмелем) — мед, медо́к, мід (Гал. і Под.). — А від пива болить спина, а від меду голова. н. п. — Ой чомусь міні, миле браття, мед-вино не пъеть ся. н. п. — З чого ми будем вінки вити, за що ми будем мід-горівку пити. н. п. Под.

Межа́ = межа́, грань, поміж нивами не засіяна смужка — міжни́к (Чайч.), обмі́жок, обні́жок (по боках ниви), су́голов, су́головок (в головах ниви). — Пішов поміж нивами на обміжках. К. Х.

Межго́рный = межигі́рний.

Межго́рье = межигі́рря.

Междорѣ́чіе = межиріччя.

Междоусо́бица = 1. незго́да (С. З.), нела́года, незго́дина, сва́рка (С. З. Л.), колотне́ча, колотня́, гризня́ (С. Л.). — Ой ти старий, я молода — тим між нами нелагода. н. п. — Іди, сипку, геть від мене, через тебе сварка в мене. н. п. — У їх у хатї така колотнеча, що крий Боже: то син з батьком заведуть ся, то невістка з свекрухою раз у раз гризуть ся.

2. д. **Междоусо́біе.**

Междоусо́біе = усо́биця (С. Ш.), чва́ра, частїше — чва́ри. С. З. — Не боїть ся козак ні тучі, ні грому, ні хмари, ні чвари. н. п. — Скільки гетьманів було; пропали через військові чвари. І. Г. — Скільки пройшло літ по малу, а військові чвари все літали по Вкраїні, мов чорні хмари. О. Пч. — Усобиця князів зніжчила лад. Кн. — З часом усобиці втихомирили ся трохи. Кн.

Ме́жду = між, поміж, меж, межи́, проміж, суміж. С. З. Л. — Як між гадюки чорний вуж. Кот. — І по той бік гора, і по сей бік гора, а між тими та гіронькими сходила зоря. н. п. — Поміж тих розлогих дубів рунила ся лїщина. Кн. — От і пішов поміж чужі люди. Федь. — Проміж людьми козак ходить. н. п. — **Ме́жду собо́й** = з межи́ се́бе, з посере́д се́бе. — А братія кождого року мають вибірати з межи себе старших. С. З. — Обірайте його з посеред себе отаманом. С. Л. — **Ме́жду тѣ́мъ** = тим ча́сом; про те́. — Якось справили дїло, а тим часом і він приїхав. — Сім лїт гороху не родило, про те голоду не було. н. пр. — Ти казки слухай, а проте роби. С. Л. — **Ме́жду про́чимъ** = між иньшим.

Междугорі́е = д. **Межго́рье.**

Междугорный = д. **Межго́рный.**

Междунаро́дный = межинаро́дний. — Право межинародне не дає йому підбити під себе ту країну. Кн.

Межева́ніе = межува́ння, розмежува́ння.

Межева́ть = межува́ти, розмі́рю(у)вати, ставлячи помежи стовпи — стовбити, висипаючи концї — концюва́ти.

Межёвка = д. **Межева́ніе.**

Межевщи́къ = д. **Землемѣ́ръ,** помічник його або робочий, що тягне ланцюг — ланцю́жник. — Пішли ланцюжники на межу. Кн.

Межево́й = межови́й. — **Межева́я я́ма** (з висипаним коло неї горбом) — копе́ць. — Гряницю проводили, частиї концї висипуючи. Л. В.

Межни́къ = міжни́к, обмі́жок, обні́жок, су́голов, ок. (Д. під сл. **Межа́**).

Межъ = д. **Ме́жду.**

Мезга́ = 1. за́болонь, біль (Alburnum в дереві).

2. жма́ки, жми́хи (з буряків або картоплї); гаму́з. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Не йди, бо я тобі голову на гамуз побью. н. о.

Мездра́ = ніздря́, міздря́. Ман.

Мездри́ный клей = карю́к.

Мека́ть = ду́мати, гада́ти.

Ме́лево = мли́во.

Меледи́ть, ме́ледкость, ме́ледность = д. **Ме́длить, ме́дленность.**

Ме́ленка = млино́к, млино́чок. (Д. **Ме́льница** здр.). — Ой у полї ставочок, на тім ставку млиночок. н. п.

Ме́ленъ = 1. ру́чка (жорна).

2. макогін.

Ме́ленькій = д. **Ме́лкій** (здр.).

Ме́ливо = мли́во.

Мелизна́ = 1. дрібність.

2. мілкість.

Мелило́тъ = д. **До́нная трава́.**

Мелина́ = мілина, коса́ (довга й вузька).

Мели́сса = д. **Ма́точникъ 3.**

Мели́ть, ся = дроби́ти, ся, кроши́ти, ся.

Ме́лкій, ко = 1. дрібни́й, но, дрібен, здр. дрібненький, ко, дрібню́нїй (Чай). — Ой виїхав козаченько за густиї лози, та й об-

лили дівчиноньку дрібненькиї сльози. н. п. — Туман поле покриває, дрібен дощик накрапає. н. п. — А я ж тобі козаченько уклоню ся, дрібними слізоньками умию ся. н. п. — Я хотів підійти з якоюсь дрібною монетою. Кн. — Скачеш, бабо, дрібно, а се тобі не потрібно. н. пр.

2. мали́й, невели́чкий, мале́нький, дрібни́й, не зна́чний. — **Ме́лкое дворя́нство** = дрі́бна шля́хта, підпанки, полу́панки. — Маса дрібної шляхти стає залежною від вельмож. Бар. О. — В Сорокопанівці то все полупанки живуть. — **Ме́лкій скотъ** = дробина́ (так саме зоветь ся і домашня птиця), дрі́бъязок. — З дробини дали мині тільки сім овечат та свиней троє. Сп. — Ще й тисячу двойняку, а дрібъязку, як піску. н. п.

3. мілки́й, здр. мілке́нький, ко, не глибо́кий, не гли́боко, про посуду то-що — плеска́тий, плитки́й. — Їдьте у брід, тут зовсім мілко. — Плеската таліркa. С. Л. — Плитка тарілка. Под.

Мелкова́тый, то = 1. дрібне́нький, ко, здрібне́нька. — Іде дощик здрібненька. н. п.

2. мілке́нький, по́мілкий, ко. (Д. **Ме́лкій**).

Мелково́діе = мілкові́ддя.

Мелково́дный = д. **Ме́лкій 3.**

Мелкодо́нный = д. **Ме́лкій 3.**

Мелкозерни́стый = дрібни́й, (про хліб) — заміркуватий.

Мелколи́стственный = дрібноли́стий.

Мелкопомѣ́стный = (про панів) — пано́к, підпано́к, полу́панок. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклі добру хльору. Кот.

Ме́лкость = д. **Мелизна́**.

Мелкота́ = 1. д. **Мелизна́**.

2. ма́леч, мале́ча, дрібно́та, по́дріб, дробина́, дрібни́ця, дрібъязок, абиці́ця. С. Аф. З. Л. — А дітвора — такий дрібъязок, так і обступили. С. З. — І ще там єсть до півдесятка, но дрібъязок і голтіпа́. Кот. — Про худобу — д. **Мелкій скотъ**.

Мелкотра́вчатый = низькотра́вний (про рослину), дрібномере́жаний (про мережки) — **М. помѣщикъ** = д. **Мелкопомѣ́стный.**

Мелкоше́рстый = короткоше́рстий.

Мелоди́ческій = мелодійний, сьпівочий.

Мело́дія = мело́дія, сьпів.

Мелочно́й = 1. дрібни́й, дрібъязко́вий. — Дрібний крам. — Дрібний крамарь.

2. (про чоловіка) — дріботу́н. — Ат! людина така з його... дріботун, до всього йому свого носа треба, хоч би там яка дурниця була. Кн.

Ме́лочь = д. **Мелкота́ 2**, про гроші — дрібняки́, срібні — срібняки́, срібнячки́ (Кр.), мідяні — мідяки́, мідячки́.

Мель = мілина, о́бміль, довга і вузька — коса́. — На де-яких місцях виступає дно аж під ровень води і творить мілини. Зем.

Мелька́ніе = мига́ння, ми́галка, бли́мання, бли́кання.

Мелька́ть, мелькну́ть = ми́гати, миготіти (С. Л.), миттіти, мигну́ти, бли́кати, бли́мати, блимну́ти (про сьвіт), шмига́ти (С. Л.), шмигну́ти, шмигону́ти, шасну́ти (про ходу). — Мигнула у мене надія. Кн. — Рідні місця, хатки, садки — все те миготить у очах, у голові думки будить. О. Мир. — Цілу дорогу миготить мині в очу, наче сонце. — Щось проти сьвічки миготіло, то певно коси полискувались. К. Х. — Щось шмигонуло перед очима. С. Л.

Ме́лькомъ = ми́ттю, шви́дко; мигко́м, мигцем, про́гульком. — Отут бачив його мигцем, а добре не придивив ся. Кн.

Ме́льниковъ = ме́льників, міро́шників, міро́шницький, млинарів. (Д. **Ме́льникъ**).

Ме́льникъ = ме́льник, мукоме́л (С. Л.), міро́шник (С. З. Л.), млинарь. С. З. (Останнє слово тільки хазяїн млина, а перші — як хазаїн, так і наймит мукомел.). — Жінка мірошника — ме́льничка, міро́шничка, млина́рка, син — мельниче́нко, мірошниче́нко, дочка — мельникі́вна, мірошникі́вна, бути мірошником — мірошникува́ти. — Мельник мене, шеретує, обернеть ся, поцїлує. н. п. — Стояв собі млинок і в нім мірошник жив. Гр. — Мірошник мав хороший млин — в хазяйстві не аби що він. Б. Г. — Край ставочка млиночок, а в млиночку мельничка (по другій одміні: млинарка), а в мельнички (млинарки) дві доньки. н. п. — І не мірошникував, а голова борошном припала. н. пр.

Ме́льница = млин, здр. млино́к, млино́чок. — Не мели, як пустий млин. н. пр. — Млинок — Божий дарок. н. пр. — Куплю тобі хатку іще й сіножатку, і ставок, і млинок, і вишневенький садок. н. пр. — **Водяна́я ме́льница** = млин, млино́к, водяни́й млин. — Млин у мірошника був водяний. Б. Г. — З наливним колесом — корча́к, з підливним — підспідник, підсубійник, що робить тільки весною — вешня́к. С. Л. — **Вѣтреная ме́льница** = вітря́к, вітрячо́к (С. Аф. З. Л.), кращої конструкції — маши́на, підмаши́нок С. Л. — Торохтить, як вітряк. н. пр. — І верби, і тополї і вітряки на полї. К. Ш. — **Желѣзокова́льная м.** = гама́рня. С. Л. —

Кóнная м. = топчáк, здр. топчачóк (С. Л. Ш.), тупчáк, ступчáк. — **Кофéйная м.** = млинóк. — Купив млинок до кави. Маркович, Дневныя записки. — **Крупчáтая м.** = пúтель, крупчáтка (С. Л.), де вироблюють крупи — круподéрня, драч. С. Л. — **Лѣсопúльная, пúльная м.** = тартáк, тертáк, та(е)ртачóк. С. Л. Ш. — Фабричні збудування парового тартака. Фр. — **Плувýчая м.** = паплавний млин (на Дніпрі), плавáк (на Бузі), пливáк (на Горині), гончáк (на Сеймі). С. Л. — **Ручнáя м.** = жóрно, жóрни. С. Аф. — Був собі дїд та баба, а в їх було жорно; от баба молола... н. к. — Молоти у жорнах. С. Аф. — **Сукновáльная м.** = валю́ша (С. Л.), фалю́ша. — *Частúни млинá*: а) вітряка: основа — стілéць, дишель — стріла́, ди́шель, вóрот (Лев.), воротúло, вúрло (Лев.), куди зсипають зерно — кіш, пристрій для очистки зерна — шеретóвка, гнїздо для веретена — пóрплиця, (паличка, що трясе рукав коша — решта́к, жолоб, кудою борошно йде — мучни́к, б) водяного млина: деревъяні коробки, кудою йде вода — лотóки́, внизу — óпуст, затички в лотоках — заставки́, колесо з корцями — вовчóк, ведмéдик, ведмíдка, покрівля над колесом — парни́к, куди засипають зерно — кіш, куди падає борошно — скри́ня, пристрій, щоб піднїмати камінь — підóйма.

Мéльническій, мéльничій = мéльників, мірóшницький, мірóшників, млинáрський. — Моє дїло мірошницьке: підкрутив та й знову! н. пр.

Мéльничиха = д. під сл. **Мéльникъ** (жінка).

Мéльничный = млинови́й, млинський. — **Мéльничный кáмень** = млинови́й кáмінь, жóрно, верхнїй — верхняк, спідній — спідняк. — **Мéльничное колесó** = млинóве кóлесо, кóло. — Ой зійди, зійди, ясен місяцю, як млиновеє коло. н. п. (Д. ще під сл. **Колесó**).

Мельчáть = дрібнїти, дрібнїшати, малíти ся, перевóдити ся, (дуже) — нїкчéмнїти. — Дрібнїють люди на землї. К. Ш. — Та й ті велитні загинули і з того часу рід людський почав дрібнїшати. Бар. О. — Пора од пори усе малять ся люди. К. З. о Ю. Р. — Перевелась худоба — зовсім миршава стала.

Мéльче = 1. дрібнїше. — Пиши дрібнїше, щоб помістило ся. Чайч. 2. мілїше. — То було не глибоко, а тепер ще мілїше стало.

Мелéть = мілїти, мілїювати. — Дніпро наче що-году мілїє. — Ставок починає мілїти.

Мелюзгá = мількá (С. Л.), мелькá, мільгá, мулькá (С. Л.) мýлявка; (про дїтей) — малéча, дрібнóта, дрібъязок. (Д. під сл. **Мелкотá**). — Піймалось багато риби, та все така мілька, що хоч візьми та й кинь у воду.

Мéлюсъ = меля́с, частїше — мелясá.

Менестрéль = бандури́ста, кобзáрь.

Менструáція = мíсячка, цьвіт, крáска, жіночé, разом з Leucorrhoea = оплáва, о(у)плáви, сплáвня. — У мене цьвіт був, як я сюди прийшла. Ніс.

Мень, менёкъ, риба Gadus lota = меньóк (С. З.), мнюх, ментю́х. (С. Пар.).

Меньшáкъ = мéнший син або брат.

Мéньше = мéнше, мéнче, здр. мéнш(ч)енько. Лев..

Меньшинствó = мéншість.

Меньшúца = мéнша дочкá (мезúнка) або сестрá.

Мéньшій = мéнший, мéнчий; молóдший.

Мéнѣе = д. **Мéньше**. — **Мéнѣе всегó** = наймéнше, що наймéнше. — **Тѣмъ не мéнѣе** = однáк, однáче, про те, усé такú. — Якийсь чудний, а про те добрий чоловік. — Хоч тобі й не хочеть ся, однак мусиш так робити.

Мéргель, Marga = мáргель, рухля́к (вапна з глиною). С. Пар.

Мéргельный = маргéльовий, рухлякóвий.

Мерéжа = я́тір. С. З.

Мерéкать = маракувáти.

Меренóкъ = кóник (д. **Мéринъ**).

Мерéть = мéрти, у(в)мірáти.

Мерéщиться = 1. мрíти, мрíяти, ся, маячúти, манячúти, майорúти, бованїти. (Д. під сл. **Виднѣ́ться неясно**). С. З. 2. ввижáти ся, привúджувати ся, верзти́ ся, роїти ся у голові. — І снить ся мінї чи й просто ввижаєть ся. О. Мор. — Верзеть ся щось, наче у вісні. — Бо' зна що тобі роїть ся у голові. С. Л.

Мерзáвецъ = погáнець, паскýда, ледáщо. С. З. — Буває щастя скрізь поганцям, а добрий мусить пропадать. Кот. — А над нею молодою поганець сьміється ся. К. Ш. — Може тепер згнущаєть ся який поганець над тобою. К. К. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Гр. — Пустив ся в ледащо.

Мерзáвка = погáнка, паскýда, ледащú-

ця. — Була в мене дівчина паскуда, вона ж мінї всї кучері поскубла. н. п.

Мерзи́ть = 1. бри́дити (С. Ш.), ги́дити. 2. пога́нити, паску́дити.

Ме́рзкій, ко = пога́ний, но, паску́дний, но, гидки́й, ги́дко (С. Аф. Л.), ги́достний, но, бридки́й, бри́дко (С. Аф. Л.), мерзе́нний (С. З.), мерзосьві́тний. — Поганий він чоловік. — Стецько бридкий! цур тобі одчепи ся! Кв. — Чудище мерзене. К. М. Х.

Мёрзлый = 1. ме́рзлий, замерзлий, оду́блий. — Мерзла земля — не можна копати. 2. мерзлякува́тий, мерзля́к (Д. **Зно́бкій**).

Мерзля́къ = д. **Зно́бкій**.

Мерзля́тина = мерзля́.

Мёрзнуть = ме́рзнути.

Ме́рзостный = д. **Ме́рзкій**.

Ме́рзость = по́гань (С. З. Л.), паску́дство, гидо́та, мерзо́та, бридо́та, оги́да (С. З.), о́гидь, плюга́вство.

Мерзѣ́ть = поганїти, паску́дити ся, ги́дшати, мерзе́нити ся.

Меридіа́нъ = півде́нник. — Меридіан — це чужоземне слово, по нашому воно визнача південник. Де-що про Св. Б.

Мерино́съ = шпа́нка (вівця гишпанської породи). — У шматку, коли знаєте, 2000 ягниць, та не простих, мужичих, а шпанка. С. Х.

Ме́ринъ = кінь (вихолостаний огирь). — **Глупъ, какъ сѝвый ме́ринъ** = дурни́й, як вівця́. п. пр.

Ме́ркнуть = ме́рхнути, марнїти, темнїти, тьмі́ти. (С. Ш.). — І всюди зіронька моя! ти не марнїла, ти сїяла. К. Ш. — Добра полива так і не марнїє, а блищить наче скло. Кн.

Меркурій = 1. Меркурій (планета). 2. живе́ сріблó.

Мерлу́ха, частїше **Мерлу́шка** = смýх, смýшок (з ягняти), линтва́рь (з вівцї), мерли́ця (С. Л.), голи́ця (Сп. з дохлої вівцї), ви́порток, ви́пороток (з мертворожденого ягняти), пере́лїток (з того, що перелїтувало), стари́ця (з старої вівцї).

Мерлу́шечій, мерлу́шій, мерлу́щатый = смушкови́й, смуше́вий, линтваре́вий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушевиї обидві. н. п. — Линтваревий кожух.

Ме́ртвенность = 1. помертві́лість. 2. мертво́та. — Мертвота у нас на селї, а колись було весело. Кн.

Ме́ртвенный = 1. помертві́лий. 2. сме́ртний.

Мертве́цкій = мертве́цький. — **Мертве́цки пьянъ** = пъя́ний як ніч, як земля́. — Іде з шинку — пъяний як земля. Чайч.

Мертве́цъ = мрець, 2-й відм. мерця́, мн. мерцї, мертвя́к, мерля́к (С. Л. З.), умере́ць, умерле́ць. (С. Ш.). — Земля лежить нерухома, мов мрець. Кн. — На той останнїй страшний суд мерцї за правдою встають. К. Ш.

Мертвечи́на = мерлятúна, мерло́, (про худобу, звіра) — па́дло, сте́рво. С. Л.

Мертвечи́нный = мертве́цький.

Мертви́тельный = смерте́льний.

Мертви́ть = мертви́ти.

Мертво́ = д. **Мертве́цки**.

Мертворождённый = мерчу́к, (про ягня) — ви́порток, ви́пороток.

Мёртвость = 1. ме́ртвість. 2. оду́блість.

Мёртвый = ме́ртвий, ме́рлий, уме́рлий. (С. Ш.). — Чорному мило, умерлому кадило — нїчого не поможе. н. пр. — Так помагає, як мертвому кадило. н. пр. — **Пить мёртвую ча́шу** = напива́ти ся ду́же й ча́сто.

Мерца́ніе = бли́мання, бли́кання, мига́ння.

Мерца́ть = бли́кати (С. Ш.), бли́мати, миготїти, миготїти (С. З.). — Зорі миготять. — Каганець бликає — от-от погасне.

Мéссія = Спаси́тель, Спас.

Мести́, месть = мести́, замі́тати. — Снїгом хату замітає. В. Щ.

Месть = по́мста. С. З. — Од Бога помсту наволїкає. Л. В.

Металли́ческій, мета́лловый = металїчний, метале́вий, мета́льовий. — **Металли́ческая обдѣ́лка** = око́ва.

Металоплавильный = гама́рський. — **М. печь** = гама́рня. Вол. Сидоренко.

Мета́лъ = мета́л, мета́ль.

Метаморфо́за = оберта́ння.

Мета́ніе = ки́дання.

Мета́ть, метну́ть = 1. ки́дати, викида́ти, ки́нути. — **Мета́ть взо́ръ** = ки́дати, скида́ти о́ком. — **Мета́ть жре́бій** = бра́ти, ки́дати же́реб. — **М. икру́** = те́рти ся. — Риба треть ся. С. Ш. — **М. пе́тли** = овкида́ти пе́тлї, (про зайця) — роби́ти пе́тлї. — **М. стрѣ́лы** = пуска́ти стрі́ли. — **М. кровь** = пуска́ти кров. — Що вже йому не робили, і кров пускали — не помогло. 2. щени́ти (про собак), коти́ти ся (про овець і кицьок).

Мета́ться, метну́ться = ки́дати ся, ки-

нути ся, гаса́ти, метуши́ти ся, шатну́ти ся, шасну́ти ся, (на волю) — бо́рсати ся, бо́ркати ся, (як що вку́сить) — ґедзати́ ся. — Кидав ся всїма сторонами, нїгде й сла́їду нема. Кн. — Шатнули ся по куріням запасу шукати. н. п. (Д. під сл. **Бро́ситься**). — **Всѣмъ въ глаза́ ме́чется** = всїм ки́дається ся в о́чі. — **Ме́чется, какъ угорѣ́лая ко́шка** = бі́га, як ошпа́рений.

Метёлка = 1. метїлка, ві́ничок. — Візьми ві́ничок та почисть одежу.

2. у рослин — куни́ця, куня́ (очерета), во́лот, воло́ття (проса), ки́тях, кия́х (проса, кукору́дзи).

3. рос. Poa L. = мітли́ця, Poa bulbosa і Compressa L. = тонконі́г, Poa nemoralis L = волосни́ця, гуся́тник, Poa pratensis L. = ля́дська чупри́на, Poa trivialis L. = тонконі́г. С. Ан.

Мете́ль = д. **Вью́га.**

Мете́льный = мете́лишний, хуртови́нний, завірю́шний. — **Мете́льные нано́сы** = заме́ти. — Там такі замети понавертало, що й пройти не можна.

Метёльный = мітло́вий.

Мете́льщикъ, ца = метїльник, ця. — Я до печі куховарочку найму, а до хати та метїльничку. н. п.

Мете́ніе = метїння, замита́ння, підмита́ння.

Ме́ткій = 1. влу́чний, влучки́й, влу́чен. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

2. кидки́й, замашний.

3. метки́й, швидки́й, мото́рний.

Ме́ткость = влу́чність.

Метла́ = 1. мітла́, стара — дряпа́к, з ганчірок, клоччя або рогожки — помело́.

2. д. **Коме́та.**

3. рос. Agrostis L. = мітли́ця, пирі́й, тонконі́г і д. **Метёлка 3.**

Метли́ца, метли́ка = д. **Метла́ 3.**

Метлови́ще = мітли́ще, мітлови́сько, де́ржално (у мітли).

Метну́ть, ся = д. **Мета́ть, ся.**

Мето́да, ме́тодъ = спо́сіб.

Метрдоте́ль = дворе́цький.

Меты́ль, ком. Ephemera horaria = поде́нька. С. Жел. Пар.

Механи́змъ = механі́зм, спра́ва, снасть, машине́рия.

Меха́никъ = меха́ник, машини́ста, машини́стий, маши́нник. (Д. під сл. **Машини́стъ**).

Мечта́ = 1. мара́, ма́рево, мана́, манїя. С. З. Л.

2. мрія, ма́нево, химе́ра (С. З.). — Мрії мої, мрії золотиї, не кидайте мене, доки в домовину. Як. — А повітря легке і проміння палке в серце мрії раєм підіймають. Сам. — Шкода! Тепер вже мрії сї у пишній згинули красї. О. Пч. — Було видно, що в казцї снує перед нами свої власні мрії. Фр. — Де времья радісне, коштовне, химер солодких і пісень? Колись було усїм тим повне гаряче серце день у день. Ал.

Мечта́ніе = ма́ріння, мрія́ння.

Мечта́тель, ница = 1. мрі́йник, ця, мрі́єць, химе́рник, ця. — Ви ідеаліст, мрійник, казала вона. Лев. — З малку він звик мріти, так його і продражнили мрійцем. Він на те не вважав: „чи мрієць, то й мрієць“ думав він. Кн.

2. д. **Высокомѣ́рный.**

Мечта́тельность = 1. мрі́йність, химе́рність.

2. д. **Высокомѣ́ріе.**

Мечта́тельный = 1. мрі́йний, химе́рний.

2. д. **Высокомѣ́рный.**

Мечта́ть, ся = мрія́ти, ся, ма́рити, ся, химе́рити, роїти ся (С. З.).

Мечъ = 1. меч, міч. — Рубає мечем голови з плечей. н. п. — Вихопив гострий міч, зняв головку з плїч. н. п.

2. риба Xiphias gladius = ме́чник. С. Пар.

Мзда́ = 1. д. **Воздая́ніе** і **Взя́тка** 2.

2. користь, зиск, прибу́ток.

Мздоимецъ, ство = д. **Взя́точникъ, ство.**

Мига́ніе = ми́гання, ми́гавка, мо́ргання, мо́ргавка, мру́гання, клїпання, бли́мання, лу́пання.

Мига́ть, мигну́ть = ми́гати (С. Л.), бли́мати (С. Ш.), морга́ти, мру́жити, клїпати, лу́пати (С. З. Л.), мигну́ти і т. д. — Піймали на крадежі, а він хоч би тобі слово, тільки очима блима. С. Аф. — А що то, мамо, на небі блима так хороше та ясно? То, сину, зорі. Зінък. — Ой здаєть ся, що не плачу, оченьками мружу. н. п. — Очима він на їх лупнув... сказавши се, опять заснув. Кот. — Кив, морг на його. Кв.

Мига́чъ, мигу́нъ, мигу́нья = морґу́н (С. З.), клїпко́, морґу́ха. С. З.

Мигъ = мент, мах, мить. — Кинулись туж мить і догнали. н. к. — **Ми́гомъ** = ми́ттю (С. З.), ме́нтом, ду́хом, ма́хом, вмент, вмить, вмах (С. Л.). — Ментом поломъя обхопило цїлу скирду. Кн. — Як раз в той мент, як Тетяну мчали біля мене, я підійшов до двору їх... Я догадав ся яке нещастя скоїлось і миттю на коня. К. К. — Ду-

хом догнав його. Кн. — У дух машина пробіжить! звичайне в одну мить. О. Пч.

Мизантропи́ческій = відлю́дний, одлю́дний (С. З.), нелю́дяний.

Мизантро́пъ = відлю́дник, відлю́да (С. Пар.), безлю́док.

Мизги́рь, паук Aranea tarantula = тара́нтул, тара́нтух (Чайч.), воло́ський па́ук. (С. Пар.).

Мизе́рность = мизе́рність, ми́ршавість і д. **Бѣдность.**

Мизе́рный = мизе́рний, ми́ршавий, злиде́нний, (про зерно) — заміркуватий, д. ще **Бѣдный 1.**

Мизи́нецъ = мизи́нець, мизи́нок, мизи́нчик.

Микроско́пъ = микроско́п, дрібногля́д. С. Пар.

Микстýра = мі́шево, мішани́на (рідке лїкарство). С. Пар.

Мила́шка = лю́бий, лю́ба, лю́бчик, лю́бка, ду́шка.

Ми́лая = ми́ла, лю́ба; лю́бка, коха́нка, милода́нка. — А я Дзюбі, моїй любі, черевички куплю. н. п. — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цїлуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Раював, слухаючи свою любку. Кн. — Провчи, синку, свою милоданку. н. п.

Ми́ленькій = миле́нький, любе́нький, коха́ний.

Милехопёкъ = миле́сенький, любе́сенький.

Милліоне́ръ, ша = милїо́нник, милїо́нщик, ця. — Т-ко за недовгий час милїонником зробив ся. Кн.

Ми́ло = ми́ло, миле́нько, лю́бо, любе́нько. — Любо було дивити ся. С. Л.

Милова́ніе, милова́нье = милува́ння, голу́бїння.

Ми́лованіе = ми́лування, поми́лування.

Милова́ть, ся = милува́ти, ся, голу́бити, ся (С. Аф. З.), пестити. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п.

Ми́ловать = ми́лувати, ми́лость кла́сти. — Це вже я милость кладу на тебе, а то попобити треба. Чайч.

Милови́дный, милоли́цый = милови́дий, ми́лий, лю́бий, га́рний, гарнови́дий, перше теж — прие́мний. — Не пристало стиду-бриду цїлувати миловиду. н. п.

Милосе́рдіе = милосе́рдя, милосе́рдність (Чайч.), ла́ска.

Милосе́рдый = милосе́рдний, милосе́рдник (К. Б.), ласка́вий.

Ми́лостивецъ, вица = ласка́вець (С. З. Л.), ласка́виця, ми́лостник, ця (С. З.), добро́дій, ка.

Ми́лостивый = милости́вий, ласка́вий. — Ой ти, Гандзю, милостива, чим ти брови памастила? н. п. — Блаженні милости́ві, бо такі будуть помилувані. К. Св. П. — **Ми́лостивый Госуда́рь!** = милости́вий, ласка́вий Па́не, Добро́дію! — Шано́вний Добро́дію! — Високопова́жний Добро́дію!

Ми́лостыня = ми́лостиня.

Ми́лость = ми́лость, ла́ска, добро́, добродійство. — Поїхали до столицї просити милостї у царицї. н. п. — Коли ласка ваша, то позичте мінї грошей. С. Л. — **Ва́ша ми́лость** = Ваша ми́лость, ва́ше добро́дійство. — Як би то ви, ваше добродійство, своїми руками милостиню подали. К. З. о Ю. Р. — **Ми́лости про́симъ** = про́симо, про́симо до господи. — **По ми́лости Бо́жіей, Бо́жьею ми́лостью** = з ла́ски Бо́жої. — **По ва́шей ми́лости** = через ва́с. — **Сде́лайте ми́лость** = бу́дьте ласка́ві.

Ми́лочка, милу́ша, милу́шка = ми́ла, миле́нька, милю́ня, лю́бка, лю́бонька, любу́ня. — Дівчинонько, любонько моя! Кн. (Д. ще під сл. **Ми́лая**).

Ми́лый = ми́лий, лю́бий, коха́ний; любко́, лю́бчик, коха́нок, коха́нець, милода́н. — Синоньку мій любий! — Ой лапши ручки до єдиного пальця, бо хоч сьвіт сходиш, то не знайдеш над козака коханця. н. п. — Ой у мого милодана біле личко, як у пана. н. п. — Чумаченьку, козаченьку, де ти, милодане? Чом до мене твоє око карее не гляне? Макар. — (Д. ще під сл. **Любо́вникъ**).

Ми́лышъ = ми́лий, лю́бий.

Милѣть = милїти, милїшати, гарнїти, гарнїшати, кра́щати.

Ми́льный = ми́льовий.

Ми́ля = ми́ля. — Сім миль мосту, а на кінцї квіт — на ввесь сьвіт? (н. з. — піст і Великдень).

Миля́га = д. **Ми́лышъ.**

Ми́мика = ми́ги. — **Разгова́ривать ми́микою** = говори́ти на ми́гах. — Він зачав уже па мигах з нею говорити. Руд.

Ми́мо = ми́мо, повз (С. З. Л.), поу́з, біля, побіля, проз. — Їхав повз самісїньку хату. С. Л. — Ой ішов же я поу́з дівчинину пустку, тай найшов же я вишивану хустку. н. п. — Їдь проз млин. С. Л. — Поуз двір. С. З.

Мимолётный = коро́ткий, скоротёчний.

Мимохо́домъ = мимохідь, по доро́зї; на́вертом, хватко́м. — Оце мимохід і до вас зайшов. Кн. — По дорозї заїхав.

Мимоѣздомъ = мимоїздом, проїздом, по доро́зї.

Ми́на = 1. ми́на, (під ворожий стан або кріпость або для виходу) — підкі́п, тайни́к (С. Ш.), потайни́к.

2. ви́раз, вид, ви́гляд, по́гляд. — З якимсь похмурим виразом подивив ся на мене.

Минаре́тъ = ба́шта ко́ло мече́тї.

Миндалеви́дный = миг(ґ)дальова́тий.

Минда́ль, рос. Amygdalus communis L. = миг(ґ)да́ль. С. Ан. — І хвиґи медом мов налиті, мигдаль, каштани ємаковиті. Мет.

Минда́льный = миг(ґ)далеви́й. Кіев. Ст.

Минера́лъ = минера́л, копали́на. С. Жел.

Минёръ = підко́пник. С. Пар.

Миніатю́ра = дрібне́ малюва́ння, дрібни́й малю́нок, дрібнообраз (С. Пар.).

Миніатю́рный = дрібни́й, дрібне́сенький, дрібню́нїй (Чайч.). — **М. живописецъ** = дрібномаля́р. С. Пар.

Ми́нный — ми́новий, підкі́пний, тайнико́вий, потайнико́вий.

Минова́ть, ся, мину́ть = мина́ти, ся, обмина́ти, обіхо́дити, омина́ти, мину́ти, ся (С. Л.), поми́нути (С. Л.), обми́нути, промину́ти. — Минають днї, минають ночі, минає лїто, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — Не по правдї живеш, минаєш мою хату, до иньшої йдеш. н. п. — Своєї долї не обминеш. н. пр. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш.

Мино́га, риба Petromizon marinus = мино́га. С. Пар.

Мино́рный = журли́вий, жалібни́й, смутни́й.

Мину́вшій = мину́лий. — З розмови про минуле перейшли на бесїду про сподївапе. Кн.

Мину́та, мину́тка, мину́точка = мину́та ($^1/_{60}$ частина градуса або години), хви́ля (С. Ш.), хви́лька (С. Ш.), хвили́на (С. З. Ш.), хвили́нка, годи́нка, хвили́нка, хвили́ночка (С. Л.). — По добрій хвилї чекай злої. н. пр. — Мерщій, мерщій хвилина кожна дорога. К. К. — **На мину́ту, на мину́тку** = на хви́лю, на хвили́нку, на часи́нку, на волоси́нку. — Побачитись з нею хоч на деньок, хоч на хвилю. Фр. — Дай мінї голки хоч на часинку. С. Л. — Цїлу ніч не спала. Уже перед сьвітом на волосинку зімкнула очі. О. Мир.

Мину́тный = мину́тний, хвиле́вий, хви́льний (С. Ш.).

Мину́ть = д. **Минова́ть**.

Мира́жъ = ма́рево (С. З. Л.), ома́на (С. З.). — Марево не вариво — не нагодує. н. пр. — Вессло здавалось од чарівничої омани. К. Х.

Мирво́лить = потура́ти (С. З. Л.), пота́кати. С. Л. — Не потурай дитинї. С. З. — А козак добре дбає, жінцї не потурає, їй віри не діймає. н. д.

Мире́ніе = мири́ння, ла́годжіння.

Мири́ть, ся = мири́ти, ся, годи́ти, ся, ла́годити, ладна́ти, ся. — Ходи ж лиш погоди їх, чого вони сварять ся? С. Л.

Миріа́до = бе́зліч (власне 10.000).

Ми́рно = ми́рно, тихоми́рно (С. Ш.), у згоді, у зла́годї. — Живуть у добрій злагодї.

Ми́рный = ми́рний, тихоми́рний (С. Ш.), споки́йний. — **Ми́рныя отноше́нія** = су́мир, згода (С. З.), зла́года. С. Л.

Мирова́я = мирова́, поми́рна. — Почали годити ся на мирову. Кн.

Мирово́й = мирови́й. — **М. судья́** = мирово́й. — **М. посре́дникъ** = посере́дник.

Миролюби́вый, во, миролю́бный, но = миролю́бний, тихоми́рний, но (С. Ш.). — Не подїлили ся спадщиною миролюбно, пішли позивати ся. Кн.

Миръ = 1. мир (С. Л.), згода (С. З. Л.), ла́года, лад, зла́года (С. Л.). — Краща згода нїж сварка. н. пр. — Стала ся згода з Турчином на років 30. Л. С. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Уже тої сварцї годї, дай рученьку, жиймо в згодї. н. п. — **Худо́й миръ лу́чше до́брой ссо́ры** = лу́чча соло́мъяна згода, як золота́ зва́да. н. пр.

2. рос. Chenopodium Botrys L. = марь. С. Ан.

Ми́са, ми́ска, ми́сочка = ми́ска, ми́сочка, довга і не глибока — полу́мисок (С. З.), глибока дуже — макі́тра (С. З.), макорте́ть, макоте́рть (С. З.), — Поїв я ті вареники, поїв варениці, перевернув макітерку в сїнцях на полиці. н. п.

Ми́тингъ = ві́че, ра́да. — На раду прибуло дуже багато людей.

Митка́ль = митка́ль (Лїв.), пе́ркаль (Прав.).

Мише́нь = мета́, ці́ль. — На метї намальовано чоловіка, от ти й ці́ль в його. Кн.

Мишура́ = сухозло́тиця, сухозлі́тка; шуми́ха (С. З.). — У нас коровай сохозлотицею облїплюють. Чайч. — Кораваї бгали і шумиху зверху накладали. Макар.

Міровоззрѣ́ніе = сьвіто́гляд. (Д. **Міросозерца́ніе**).

Мірозда́ніе = сьвітобудова, створе́ння

сьвíта. — Хтоб зрозумів тодї закони мудрії сьвітобудови? Зїньк.

Міровóй = сьвітовúй.

Мірозиждúтель = Творéць. — Бачить Бог, бачить Творець, що мир погибає. н. п.

Міросозда́ніе = д. **Мірозда́ніе.**

Міросозерца́тельный = сьвітогля́дний. — Проводячи життя сьвітоглядне, не диво що... Кн.

Міросозерца́ніе = сьвітóгляд. — Се виходить з того поетичного настрою, яким відріжняєть ся його сьвітогляд. Бар. О. — Сьвітогляд українського народу. Лев.

Міроѣ́дъ = мироїд, глита́й.

Мірско́й = 1. сьвітовий, мирськúй. — Просьвітив їх розум всякими науками, в життї сьвітовім потребними. Л. В. — Се ж сьвітова річ. и. пр. — Треба відвертати ся від сьвітових утіх. Бар. О. — **Мірско́й челове́къ** = миря́нин.

2. грома́дський (С. Аф. З. Л.), обчеськúй (з рос.). — Громадська рада — Богу відрада. н. пр. — Не то що громадського, а й свого діла головою не подужаю. К. Х. — **Мірска́я схóдка** = грома́да. С. З. — Кли́чуть у громаду. — Що громадї, те й бабі. п. пр. — **Мірска́я изба́** = збóрня. — Зібрало ся людей — повна зборня.

Миря́нинъ, миря́нка = 1. миря́нин, ка.

2. громадя́нин, ка.

Міръ = 1. сьвіт (С. Ж.), сьвіт Бóжий, здр. сьвітóчок. (К. З. о Ю. Р.). — Ой сьвіте ясний, сьвіте прекрасний, як на тобі тяжко жити. н. п. — Ви сьвітло сьвіту. К. Св. П. — Без мови не змогли б люди господарювати над иньшими тварями і ввесь сьвіт обертати на користь собі. Де-що про Св. Б. — Дознаєть ся чоловік з книжки і про сьвіт Божий. Ід.

2. мир, лю́ди. — Люди як мухи, а сьвіт *як банька. н. пр.* — **Ходúть по́ міру** = по під вíконню ходúти, старцюва́ти. — Пішла по під віконню миркати. Кв. — **Не отъ міра сего́** = не сьогосьвíтнiй. — Блукали якісь тїнї не сьогосьвітні. Лев.

2. грома́да. С. Аф. З. — Громада — великий чоловік. н. пр. — Яка громада, така її й рада. н. пр.

Младе́нецъ = дити́на, дити́нка що ще не говорить — немовля́тко. С. З. Л. — **Грудно́й младе́нецъ** = цицькова́ дити́на.

Младе́нческая = роди́мець (С. З.), перехíд, мимохíд, чóрна немíч (у дїтей).

Младе́нческій = дити́нський, дити́нячий.

Младе́нчество = дити́нство, ма́льство (С. З.). — Не до його кажучи, просто не дїло, а дитинство. Кн. — **Съ младе́нчества** — з ма́лку, з ма́льства. (Д. **Съ малолѣ́тства**).

Мла́дость, младо́й = д. **Мо́лодость, молодóй.**

Млекопита́ющій = молокосу́щий.

Млекоссѣ́дъ, рос. Galium verum L. = жóвта, жовте́нька ка́шка, медяни́к, медяви́к, батíжки, буркýн-зїлля, дрíбноцьвіт, сúворотень. С. Ан.

Млéчный = моло́шний. — **Млéчный путь** = Богів шлях, чума́цька доро́га. — По небу йде нїби широва ясна смуга, то, кажуть люди, чумацька дорога, що, глядячи по нїй, чумаки у Крим ходять. Де-що про Св. Б. — По дорозї саме в ро́зсохах (де росходить ся) єсть **Крини́ця** — чотири ясні зірки, а від неї — дївка з відрами — три зірки. Ман.

Млѣть = млíти (С. Л.), у(в)мліва́ти (С. Ш.), зомліва́ти. — Серце мліло, не хотїло сьпівать на чужинї. К. Ш. — Як гляне на мене, так аж умлíває. Лев. — Коли б мати тее знала, вона б з жалю умлівала. н. п.

Мни́мый = га́даний, не пе́вний, не правди́вий. — І я, мов шалений, тодї упиваюсь тим гаданим щастям своїм, що думкою бачу, а справдї нїко́ли те щастя не буде моїм. Ум.

Мни́тельный = поми́сливий (С. Пар.), неймовíрний, непе́вний (в собі); підзóрний (С. З.), зазóрливий. С. З.

Мни́ть, ся = д. **Ду́мать, ся 1.**

Мно́го = бага́то, бага́цько, ве́лико (Ос. Зїньк.), иногдї — мно́го, не ду́же — чи ма́ло, багате́нько (С. Ш.), дуже — ду́же багато, сúла, геть чи ма́ло, страх, шмат, гурт, тиск, до ли́ха, до ка́та, до чóрта, до бíса, до хрíна, до стобíса, чóртів тиск. — Багато, як трави. н. пр. — І між доброю капустою багато гнилих качанів. н. пр. — Багацько, як жидів коло *ятки. н. пр.* — Геть чи мало люду полягло од холери. Кн. — Гей Перебийнiс просить не много: 700 козаків з собою, рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — Є їх у нас до ката. К. З. о Ю. Р. — Страх як багато. С. Л. — У його шмат грошей. — І панства чортів тиск було. Гр. — Жидів на ярмарку до бíса. — **Во мно́гомъ** = бага́то в чомý. — **Зна́етъ мно́гое** = бага́то зна́є. — **Мно́гимъ ка́жется** = багатьóм, бага́то де́-кому здає́ть ся. — **По мно́гимъ причúнамъ** = з багатьóх причúн.

Многовла́ска, рос. Polytrichum, Aspidium Filix mas Sn. = па́пороть, жінóча па́пороть. С. Ан.

Многовѣтвúстый = ги(і)лястий. — Гилястий дуб.

Многоглаго́ланіе = велемо́вність, великомо́вність. Чайч.

Многоглаго́ливый = великомо́вний (Чайч.), велемо́вний, розмо́вистий, балаку́чий, балакли́вий, просторі́куватий (Чайч.). — Така розмовиста, як у неї язик руба не стане, все говорить, наче млин меле. Кн.

Многогра́нный = грани́стий, гранча́стий, угла́стий (С. Ш.), грянча́тий (Кн.).

Многогрѣ́шный = ве́ликогрішний, великогрішник, ця, многогрішний. — Великогрішниця вона була за́ молоду, а потім Богови преподобилась. Хар. Чайч.

Многоже́нецъ = многожо́н.

Многознамена́тельный, м. значи́тельный, м. зна́чащій = многозна́чний, великозна́чний.

Многоколѣ́нный, м. колѣ́нчатый = колі́нчастий.

Многоко́стый = д. **Кости́стый 1.**

Многокра́тный = многора́зний. — Нї до чого мої многоразні напучування. Кн.

Многокро́вный = кровува́тий (Ман.), кріва́вистий.

Многоли́ственный = ря́сни́й (С. З.), рясноли́стий, листа́тий. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п. — Дуб рясноли́стий. Чайч. — Листата липа. Кн.

Многоле́тіе = многолі́ття, довголі́ття,

Многоле́тній = великолі́тній, довголі́тній, довгові́чний, лі́тний. — Дуби і всякі дерева великолі́тні. К. Ш.

Многолю́дность = велелю́дність. — Велелюдність Лондона сприяє вистежити запевне причину... Кн.

Многолю́дный, но = велелю́дний, великолю́дний, лю́дни́й, лю́дяний, велелю́дно, лю́дно, ми́рно. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — Велелюдні міста, як от Київ, Львів, Адес. Кн. — Великолюдний сьвіт багатий та хороший. Ск. — Людни́й базарь. С. Л. — Балдівка велике село, людяне. Кн.

Многоно́гъ, многоно́жица, ком. Iulus = стоно́га. С. З.

Многоно́жка, рос. Polypodium L. = па́пороть. С. Ан.

Много́нько = багате́нько, чи ма́ло, чи мале́нько. — Чи маленько таки заправили ви за коня. Кн.

Многообра́зный = розмаїтий.

Многоплю́дный = родю́чий (про землю, рослину), плодю́чий (про птицю, животину), хлібода́йний (Гал., про землю), рясни́й (тільки про овоч). С. Л. — Родюча земля. — Родюча груша. С. Л. — Качки більше плодючі від гусей. — Рясна вишня.

Многоразли́чный = розмаїтий, уся́кий.

Многорѣ́чіе = д. **Многоглаго́ланіе.**

Многорѣ́чи́вый = д. **Многоглаго́ливый.**

Многосеме́йность = сі́мяни́стість. — Коли б мінї не та моя сі́мянистість. Лев.

Многосеме́йный = сі́мяни́стий (Лев.), семени́стий, великосеме́йний, кодлова́тий.

Многосло́віе, многосло́вный = д. **Многоглаго́ланіе.**

Многосло́жный = многоскла́дний. — В двоскладних або многоскладних словах на однім складі є на́голос. — Гр. Ог. См. Ст.

Многосо́льный = сі́лкий.

Многосторо́нній = многобі́чний, гранча́стий, грянча́тий. — Такий грянчатий, що й не скажеш скільки сторін у його. Кн.

Многостру́нный = струни́стий.

Многострада́лецъ = великоте́рпець.

Многотру́дный = важки́й, трудни́й (С. Ш.).

Многоуго́льный = угла́стий (С. Ш.), ріжка́тий (Чай.),

Многоуважа́емый = високоповажний, ве́льми шано́вний.

Многоуче́ный = великовче́ний. Лев.

Многохо́нько = бага́то, бага́цько (дуже).

Многоцѣ́нный = конто́вний (С. З.), великокоштовний (Кіев. Ст.).

Многоцвѣ́тный = квітистий, квітча́стий.

Многочи́сленный = числе́нний. — Грапина спорудила своїм числе́нним прихильникам обід. Кн.

Мно́жество = бага́то, бага́цько, си́ла, вели́ка си́ла, иноді — мно́жество, ти́ск, ва́лява, тьма́ те́мрява. — **Безчи́сленное мно́жество** = бе́зліч. — Велика сила народу полягло на войні. Кн. — Такого валява риби. Ман. — Тьма темрява жучка було. — Гей не дивуйте, добриї люди, що на Вкраїні повстало, гей за Дашевим під Сорокою множество Ляхів пропало. н. п. — І хлопців чортів тиск було. Кот. (Д. ще під сл. **Мно́го**).

Мно́жить, ся = мно́жити, ся, помножа́ти, намножа́ти, ся. — Люди множать ся, а земля не росте, не більшає. Кн.

Мнѣ = мінї. — **Мнѣ всё равно́** = д. під сл. **Весь.** — **Не по мнѣ** = не по ми́слї, не до ми́слї, не під ми́слї. — Хоч в червонім намистї, вона мінї не по мислї. н. п. — Та взяв жінку не під мислї — не хочу з нею жити. н. п.

Мнѣніе = ду́мка, га́дка, розумі́ння, зда́ння. — Моя гадка така, що тобі не треба туди їхати. С. Л. — В мене думка не така,

щоб пішла я за Стецька. Кв. — **По моему́ мнѣнію, я того́ мнѣнія** = на мою́ ду́мку, моя́ така́ ду́мка, як на ме́не. — На мою думку, зовсім не так треба зробити. — **Мнѣніемъ положи́ть** = ухвали́ти. (Гал.).

Моги́ла = 1. я́ма, гробови́ще, гріб. 2. моги́ла. — Ой робіте труну та широкую, викопайте яму та глибокую, висипте могилу та високую. н. п. — Гробовища у землю глибокі. К. Д. — Тоді було трохи жаль, як на лавці лежав, як до гробу понесли, то всї жалї одійшли. Я до гробу йшла — поплакувала, а від гробу йшла — поскакувала. н. п. Под. — Висипали над козаком високу могилу, посадили у головах червону калину. н. п.

Моги́льница, рос. Vinca = барві́нок. С. Ан. — Ой мій хрещатий барвінку не розстилай ся по садочку. н. п. — Зелененький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Моги́льный = моги́льний, гробови́й.

Моги́льщикъ = гробоко́п, моги́льник.

Могорычъ = д. **Магары́чъ.**

Могота́, могута́ = мі́ць, си́ла. — **Не въ моготу́** = не по си́лї, не під си́лу.

Могу́чій, могу́щественный = мі́цний, си́льний, ду́жий, могу́чий, могу́щий, мо́жний (С. Ж.), могу́тний (С. Л.), великомо́жний, поту́жний (С. З. Л.), промо́жний. — Не поможе міцний Боже і воскова сьвічка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Надія і могутного царя і мене пестить. Кн. — Поскидав потужних з престолів і підняв у гору смирених. К. Св. П. — Тут треба потужнїших сил. С. З. — Підхиляю ся під їх монаршую преможную волю. К. Ст. — Преможний Монархо! Самойлович. С. З.

Могу́щество = си́ла, мі́ць, могу́тність, мо́жність (С. Ж.), можновла́дство (К. Б.). — Він має велику силу. — Велику міць узяла жидова, що усїх панів посїла. С. Л.

Мо́да = мо́да, поведе́нция, поведінка. — Сидить чорт та й плаче, що моди панам не настаче. н. пр. — Така вже в нас поведенция.

Моде́ль = зразо́к, взір, мо́дла (Ман.). Зробив зразок, та по йому вже й робив.—

Моделѝровать = моделюва́ти. Ман.

Моди́стка = мо́дниця. — Заказала у модниці. — Вона була в Адесу у модницях, та там і навчила ся шити на панів. — Сестер можна повіддавати в науку до модниць. Кн.

Мо́дница = мо́дниця, модосьвітка (С. З.). — Ач, яка модниця — усе їй треба, щоб по моді було пошито.

Мо́дничать = мо́дничати, по мо́ді, по мо́дньому одяга́ти ся, жи́ти.

Мо́дный = мо́дній, мо́дешний.

Мо́жется, вживаєть ся тільки у виразах: а) „**ху́до мо́жется**“ або „**не мо́жется**“ = не зду́жаєть ся, не добри́ть ся. — Щось мінї не добри́ть ся. Хар. Чайч. — б) „**Какъ живётся, мо́жется?**“ = як ся ма́єте? Чи жи́ві, чи здорові?

Можжеве́ловый, можжеве́льный = яловце́вий.

Можжеве́льникъ, рос. Iuniperus communis L. = яловець, можжеве́льник. С. А. — Курився для духу яловець. Кот.

Мо́жно = мо́жна.

Мо́зглый = гнили́й (про овочі), трухля́вий (про дерево), при́тхлий, ту́хлий (про иньші речі), хи́рий, хи́рлий, слабови́тий і т. д. д. **Болѣзненный** (про чоловіка).

Мозгла́вый = д. **Болѣзненный**; ми́ршавий, плюга́вий.

Мозгля́къ = хирля́к, харла́к (С. Ш.), плоху́та (С. З.), ми́ршавий (К. Х.).

Мозгля́тина = гнилятина, трухля́тина.

Мо́згнуть = 1. гни́ти, трухля́віти (про рослину). С. Ш.
2. ча́хнути, марнїти, хи́ріти (про чоловіка).

Мозгови́къ, мозгови́на, Coenurus cerebralis — мозговни́к, колова́тка. С. Жел.

Мозгово́й = мізкови́й.

Мозгъ = 1. Cerebrum — мізо́к, мо́зок. С. Л. 2. Medulla ossium = шпік. — Твоя кість, а мій шпік. н. пр.

Мозжечо́къ, Cerebellum = мізо́к.

Мозжи́ть = мізчи́ти (С. З.), мотлоши́ти. — **Го́лову мозжи́ть** = голова́ тріщи́ть.

Мозо́листый = мозольо́ваний.

Мозо́лить = му́лити, мозо́лити. — І червоні чоботи мулять. н. пр. — **Мозо́лить языко́мъ** = д. під сл. **Вздоръ (Городи́ть).**

Мозо́ль = 1. мозо́ля, на́ростень, нагнітка (Бар.), на пъятї — гу́зка. — Не гарні мої руки, ще й з мозолями. Фр.
2. зад, гу́зка (у мавп).

Мозо́льный = мозоле́вий. — **Мозо́льные де́ньги** = крива́виця.

Мой, моя́, моё = мій, моя́, моє́.

Мо́йка = 1. миття́, (про білизну) — прання́, праття́.
2. мо́йки (де миють вовну). — Заробила на мойках. — Наняла ся на мойки.

Моклакъ = жмикрут, глита́й; скна́ра, скупиндя́, скупердя́, га.

Мо́клый = во́хкий, мо́крий.

Мо́кнуть = мо́кнути.

Мокреди́на = трясови́на. С. Ш. — Попали в трясовину, та ледве вибрались відти.

Мо́кредь = 1. него́да, сльота́, дощи́ста, мочли́ва годи́на. — До милої вроди немає негоди. н. пр. — Не впорались з возовицею, як захопила негода.

2. во́хкість, мо́крість.

Мо́кренькій, ко = мокре́нький, ко.

Мо́креть = д. **Мо́кредь**.

Мокрёхонекъ, ко = мокрі́сїнький, ко.

Мокре́цъ = мокре́ць (мокрий лишай у коней).

Мокри́ца, мокри́чка = 1. ком. Oniscus asellus = стоно́га, мокри́ця.

2. рос. Stellaria media Smith. = мокре́ць, мокри́ця. С. Ан.

Мокри́чный = стоно́говий, мокри́цевий.

Мокрова́тый, то = мокре́нький, ко.

Мокрота́ = во́хкість, мо́крість.

Мокро́та, мокро́тина = фле́гма (С. Ш.), фля́гма, харкоти́на, харкоти́ння (С. Ш.), хря́ка, частіше — хря́ки (Ніс.), харкани́на (С. Ш.), харкови́на, мокроти́ння. — Як виплюне мокротиння, так воно пополам з кровъю. Кн. — Обхаркав усю долівку харкотинням.

Мокро́тистый, мокро́тный = мокроти́нний, харкоти́нний. — **Мокро́тный человѣкъ** = харка́тий, харка́ч, ка. С. Ш.

Мо́крый = мо́крий.

Мокрѣть = мокрі́ти.

Молва́ = помо́вка (С. Л.), поголо́с, поголо́ска (С. Л.), сла́ва, поговір (С. З.), поговірка; чу́тка, бала́чка (Эв.), говірка, почу́тка. — **Дурна́я молва́** = поговір, сла́ва, помо́вка. — Про вовка помовка, а Москаль кобилу вкрав. н. пр. — Десь великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр. — І повернув ся Ісус в Галилею і розійшов ся поголос про його по всїй околиці. К. Св. П. — Над моєю хатиною темна хмара стала, а на мене молодую поговір та слава. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п. — Ой не піде дрібен дощик без тучі без грому, ой не піде дівка заміж та без поговору. н. п. — Від людського поговору не запнеш ся пеленою. н. пр. — Та вже тая слава по всїм сьвітї стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. н. п. — Давно вже про се говірка йде та й досї щось не має. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п.

Молда́вія = Молда́вщина (С. Л.), Мульта́нщина, Мульта́нська земля́. С. З.

Мо́лвить = мо́вити, каза́ти. — Не мов мінї нї словечка — нехай буде гречка. н. п.

Моле́бенъ, моле́бствіе = моле́бень.

Моле́бствовать = моле́бень пра́вити. — Що дня молебнї править, у ставники сьвічки великі ставить. К. Ш.

Моле́льня = божни́ця, богомі́льниця; капли́ця, (у жидів) — шко́ла.

Моле́льщикъ, ца = моле́ць і д. **Богомо́лецъ, лица**. — Який салдат, така і битва, який молець, така й молитва. Ск.

Моле́ніе = моління, благання.

Моли́тва = 1. д. **Моле́ніе**. 2. моли́тва. — **Дава́ть моли́тву** = молитвува́ти. — **Брать моли́тву** = молитвува́ти ся. (Обидва про породіллю). — **Учи́ть моли́твѣ** (дітей) — моли́ти. — Почала молити дітей.

Моли́твенникъ = молито́вник. С. Л. — І зібрав усю громаду, з нею розпростив ся, взяв з собою молитовник, в пущу віддалив ся. Руд.

Моли́твенный = молито́вний.

Молитосло́въ = д. **Моли́твенникъ**.

Моли́ть = моли́ти, блага́ти. — У гору руки здіймали, Господа милосердного благали. н. д. — А я так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Та поїдеш до столиці благати царицю, а чи не дасть тії землї, а що від гриниці. н. п. — І радий я і веселий і Бога благаю, що не приснав моїх дїток в далекому краю. К. Ш. — А я стою та аж очима благаю, щоб змилувались. Фр. — Одній все сонця треба, а та дощу благає з неба. Зіньк. — Очима і стріляє і благає. н. пр.

Моли́ться = моли́ти ся.

Мо́лка = помі́л. — Цей млин і на поміл добрий.

Мо́лкнуть = мовча́ти.

Мо́лкомъ = мо́вчки, мовчака́. — Ви тільки мовчки йдіть до дому та лягайте. С. Х. — Нї в голос, нї мовчки. н. пр. — Ткни попові коповика на со духи в церкві, нехай лежать там мовчака в сирій землї мертві. Гул. Ар.

Мо́лнія = бли́скавка (С. Аф. З. Л. Ш.), блискави́ця (С. Ш.), ли́скавка, лискави́ця, (з громом) — грімни́ця. — Ой з за гори хмара виступає, до Чигрина громом вигрімляє, на Україну блискавкою блискає. н. д. — Шваркнула блискавка — грім грюкнув і загув, із хмар, мов з лотоків, водою зашуміло. Гр. — Сказав Юпитер і швирнув на їх блискавку з неба. Дум. — Як блискавка все разом осьвітила. К. К. — Блискавиця так і поре чорну хмару, аж страшно дивить ся. Галуз. — Блиснула грімниця із чорної хмари. К. Д.

Молода́я = молода́.

Молодёжникъ = молодни́к (молодий лїс). — Молоднику не можна рубати.

Молодёжь = мо́лодїж, мо́лодь (С. З. Л.), молодне́ча (С. Л.), молодя́та (С. З.), че́лядь (сїльська. С. З.). — Молодїж гуляє, а старі думно сидять. Кн. — Старі помічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Сопілонька грає, вся челядь гуляє, а мене мати лає — гулять не пускає. н. п.

Моло́денькій = молоде́нький.

Молодёхонёкъ = молоде́сенький, молодїсенький.

Молоде́цкій, ко = молоде́цький, ко, юна́цький, коза́цький, хва́тський, ко, по коза́цьки, по коза́цькому, по молоде́чи. — Гей, як крикнув царь турецький та на свої слуги молодецькі. н. п. — Та й хватська ж то була колись козацкая мати. (Україна). Гул. Ар. — Як все дїло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п. — Та по молодечи, а не по черпечи будеш Богови молитись. К. Ш.

Молоде́цъ = молоде́ць, юна́к, коза́к, ле́гінь.

Молоде́чество = молоде́цство, юна́цство (С. З.). — Покиньте се дурне юнацство, панове виборне боярство. Кот.

Молоде́чествовать = молодцюва́ти (С. Л.) козакува́ти.

Молодизна́ = шум на молодо́му пи́ві.

Молоди́ло = рос. Sedum Telephium L. — за́яча трава́, за́яча капу́ста, роса́да, гаду́н (укр.), ма́сляне зїлля (гал.). S. acre L. — бурячки́, гіне́ць, росхо́дник, очі́ток, очі́тки, мо́лодень, чи́стик. С. Ан.

Молоди́ть, ся = молоди́ти, ся, підмоло́жувати, ся, відмоло́жувати, ся. — Старому не молодити ся, лисини собі не засїєш. Кн. — „Ох!“ каже, а потім нїби згадала, що треба молодить ся, та: „чи пак гоц“! Номис.

Молоди́ца, моло́дка = молоди́ця, здр. молоди́чка, ласк. — молоди́ченька. — Чи є в сьвітї молодиця, як та Гандзя білолиця? н. п. — Гандзя рибка, Гандзя птичка, Гандзя цяця молодичка. н. п. — Молодиці, молодиченьки, які у вас гарні чоловіченьки! н. п.

Молоди́цынъ, моло́дкинъ = молоди́цин. — Капосні дїти затягли молодицину свиту. Чайч.

Молодова́тый = молоде́нький.

Молодо́й = молоди́й. — Молодого кров грїє. н. пр. — Молода брага хмельна. н. пр. — **Молоды́е го́ды** = молодо́щі. — **Въ молоды́е го́ды** = ві́ку молодо́го, за молодо́щів, за мо́лоду. — Чиє серце стрепенеть ця од слова живого, що сьпівав я, вїщував я вїку молодого? К. Д. — **Молодо́й мѣся́цъ** = молоди́к. — **Молодо́е поколѣ́нїе** = д. **Молодёжь**. — **Молода́я по́росль, молодо́й садъ, лѣсъ** = молодни́к. — Молодник не можна рубати. — **Молодо́й человѣ́къ** = молоди́к, молода́н, па́рубок. С. З. — Турчин вибирав дань молодиками і дївками. Л. В,

Мо́лодость = мо́лодість. — Молодість — буйність, а старість — не радість. н. пр. — Молодосте, молодосте, єдиная сило! Порадь мене, як зрівняти нерівнеє дїло. н. п. (М. В.).

Молоду́ха, моло́душка = д. **Молоди́ца**.

Молодцова́тый, то = молоде́цький, по молоде́цьки, бадьо́рний, но, бадьори́стий (С. Аф. З. Ш.), жва́вий, во. — Борода йому снїгом взяла ся, а як по молодецьки похожає. Кн.

Моло́дчикъ, молодчи́на = д. **Молоде́цъ** (здр. і лас.).

Молодѣ́ть = молодїти. — Пишаєть ся калинонька, явор молодїє. К. Ш. — До віку вічного слава Хмельницького молодїтиме. С. З.

Молода́къ = молодни́к. — Сїм сот волів в оборі, молоднику — без лїку. н. п.

Моложа́вѣть = молоднїти.

Моло́ки = молочко́ (у риб).

Молоко́ = молоко́, здр. молочко́, дїт. мо́ня, першого здою після родів, Colastrum — моло́зиво (С. З.), с під сиру — сиро́вать (С. З.). — **Же́нское молоко́** = по́корм. — **Кипячёное, топлёное молоко́** = пря́жене молоко́. — **Молоко́ птицъ, Сега** = воскови́ця. Вол. — **Парно́е м.** = сиродій, сьвіже молоко́, с під коро́ви. — А я, мамо, моні хочу! Чайч. — Густе, як молозиво. — Нїколи не пью пряженого молока, а тільки таке, що с під корови.

Молокосо́съ = бла́зень, блазню́к (С. Аф. Ш.), блазня́, лайливо — шмарка́ч. — Де тобі блазневи люльку курити? С. Ш. — Чи не сором такому блазневи горілку пити? С. Ш. — Блазень такий, ще й цьвірінькає. Ніс. — Де йому косить, він ще блазень. С. Аф. — Ще й він, шмаркач, туди шпеть ця. Чайч.

Молотби́тъ = моло́тник, молотїльник.

Молоти́ло = бія́к, здр. бія́чо́к, поб. бія́чи́ще, бія́чи́сько (Под. С. Ш.), бич, здр. би́чик, поб. бичи́ще. С. Аф. Ш. — Одірвав ся біяк від цїпа.

Молоти́льня = 1. молота́рня, тік, де молотять кіньми — гарма́н. Херс.
2. молоти́лка (машина).

Молоти́льщикъ = моло́тник, молотїльник, на гарманї — гарма́нець. — Треба молотників нанити. — А вже ж ви родичі: дїдового сусїда молотники. н. пр.

Молоти́ть, ся = молоти́ти, ся, вдруге, відгорнувши солому — колосува́ти (Сп.), кіньми) — гарма́нувати, гарма́нити, ся. Херс.

Молотови́ще = молотови́ще, де́ржално (молота).

Молотово́й = молотови́й, молотко́вий.

Мо́лотъ, молото́къ = мо́лот, молото́к, молото́чок, ковальський — бія́к, не дуже великий — однору́к, на заводах — шля́га, вершля́г, деревяний — кия́нка, з довгим кінцем — носа́ль, клепати косу — клепа́ло, клеве́ць (Ман.), набивати жорна — оска́рд, оска́рда (С. Нав.), палиця з молотком — ке́леп (С. З.). — А зверху майстер садить по заклїпцї вершлягом і виробляє оцей капелюшок. Пісоч. — Келепом по ребрах затинає. н. д.

Моло́ть, ся = 1. моло́ти, ся, на питлю — питлюва́ти, покінчати — обмоло́ти ся. — Мельник меле, шеретує. н. п.

2. моло́ти, верзти́ і д. **Вздоръ городи́ть.**

Молотьба́ = 1. молотьба́. — Настає молотьба, а нема кому молотити.

2. молотїння, моло́чення, кіньми — гарманува́ння. — **Оконча́ніе молотьбы́** = обмоло́т. — **Око́нчить молотьбу́** = обмолоти́ти ся, обгарма́нити ся. — Зародив Бог хлїба — і досї люди не обгарманили ся. Чайч.

Моло́тье = д. **Мо́лка.**

Молочай́ = рос. а) Chelidonium majus L. = глекопа́р, глечкопа́р, гладу́(й)шник, ростопаш, сїре зїлля, чистотіл, старовина́, стародуб, прозо́рник, б) Euporbia Esula L. = молочай́, молочак, в) Sonchus arvensis L. = гірча́к, молочак, молочай́, чо́ртове зїлля, о́сот, S. oleraceus L = молочак, каки́ш, суса́й. С. Ан.

Молочай́никъ, рос. Tragopogon Tourn. = козе́лець, козе́льцї, козе́лькы і д. **Молочай́** в.

Молоче́ніе = д. **Молотьба́ 2.**

Молочко́ = д. **Молоко́** (здр.).

Моло́чникъ = 1. моло́шник (посудина на молоко, ласий до молока і той, що продає молоко).

2. молошня́к, сосу́н, сосуне́ць (про теля, лошa і т. д., що годуєть ся молоком)

3. рос. Tragopogon pratensis L. = козе́лець, козе́льцї, козе́лки. С. Ан.

Моло́чница = 1. моло́шниця (жінка, що продає молоко).

2. мед. Aphtae — плїснявка (у дїтей).

Моло́чный = моло́шний. — Молошна каша (зварена з молоком). — Молошне порося (що годують ся молоком). — **М. лихора́дка** = моло́шниця (у жінок незабаром після родів). — **Моло́чное** = моло́шне, молочи́на. — Я дуже люблю молошне (про страву). — Дали нам молочи́ни їсти. Хар. — **Моло́чные зу́бы** = моло́шні зу́би. — **М. проду́кты** = на́біл, дїйво.

Моло́чня = моло́шня (де продають молоко).

Моло́шникъ і т. д. = д. **Моло́чникъ** і т. д.

Мо́лча, молчали́во = мо́вчки, мовчко́м, мовчака́, мовчана́. — Нї в голос, нї мовчки. К. Ш. — Хирїє собі мовчки, а далї взяв та і вмер мовчки. К. Х. — Мовчком увесь вік ізжило. К. Х. — Ткни попови коповика на со духи в церквї, нехай лежать там мовчака́ в сирій землї мертві. Гул. Ар. — Сидить вона мовчана́ собі, наче її і в хатї немає. Кн.

Молчали́вость = мовчазли́вість.

Молчали́вый = мовчазний (С. З. Л.), мовчазли́вий (С. Л.), мовчу́щий (С. Пар.), мовча́(у́)н (С. Л.), нїмова́тий, мамотливий, ма́мот. — Вона стала мовчазна. С. З. — Де далї похмуріший та мовчазливіший він робив ся. Чайч. — Любив сусїд таких, як сам: веселих і сьміливих і страх не любив пічкурів і мовчунів. Лев. — Ось ну-бо — годї мовчаном сидїти — озвись. Кн.

Молча́льникъ, ца = мовча́н, мовчу́н, ка (що дали обітницю мовчати).

Молча́ніе = мовча́ння, мовча́нка, мовчо́к (С. З.). — Мовчанка не пу́шить, головоньки не сушить. н. пр. — Мовчок! розбив батько горщок. н. пр.

Молча́нка = мовча́н (гра). — Давайте гратись у мовчана!

Молча́нъ = мовча́н (охотницька собака, що трапивши на слїд, не подає голосу).

Молча́ть = мовча́ти, нїмува́ти. (С. З.). — Мовчи та диш. н. пр. — Аж подумати гірко, як ота людина гарна зникла нїмуючи з посеред миру Божого. К. Х. — **Молчи́, те!** = мовчи́, мовчі́ть, е, цить, те, зась! — Мовчи, глуха — менше гріха. н. пр. — Цитьте, бо я й думку вашу знаю, як ви змовляєтесь. н. к. — Ой цитьте та мовчіте, та нїкому не кажіте, цитьте! н. п. — Цитьте вітри, цитьте буйні! в лузї не гудїте! Моє горе лягло спати, так не розбудїте! Мет.

Молчко́мъ = мо́вчки, ни́шком, ти́шко́м (С. Ш.), ти́шком-ни́шком, тихе́нько. (С. Ш.). — Він нишком вийшов з хати.

Молчу́нъ, нья = мовча́(у́)н і д. **Молчали́вый.**

Молъ = мов, мовля́в. С. З. Л. — Скажи, мов, що не треба. — Нехай, мовляв, сам скоштує. С. Л.

Моль, ком. Tinea = мі́ль, др. відм. — мо́-

ля, мільга́. — Кожний має свого моля, що його гризе. н. пр. — Міль моля гризе, коли нема що. н. пр. — Мільга мільгу їсть, а мільги й чорт не зъїсть. н. пр. — **М. шу́бная,** Tinea pellionella = вовня́на міль. — Ця біленька або жовтенька хатня міль взиваєть ся вовняною, бо шкодить більше хутру та вовні. Степ. — **М. вощи́нная** = мотили́ця, метели́ця. — Метениця — сїренький метелик, залїтає крізь вічко у вулика. Степ.

Мольба́ = моли́тва, блага́ння. С. Л. Ш. — О, зглянь ся на мене, вислухай мої благання. Г. Бар.

Молю́скъ = мъякýн. С. Жел. — **Молю́скъ рѣчно́й,** Anadanta і Unio = ско́йка. н. о. Др.

Моме́нтъ = д. **Мгнове́ніе, Мигъ.**

Мона́рхъ = мона́рха, царь, цїсарь (гал.). (Д. **Госуда́рь**).

Мона́ршій = мона́рховий, царськи́й, цїсаре́вий.

Монастырь = манасти́рь, намасти́рь (С. З. Л.), католицький — кля́штор. С. Л.

Мона́хиня = черни́ця, здр. черни́чка, черни́ченька, з рос. — мана́шка. — Не пускає мене мати та на вечерниці, вона хоче та віддати мене у черниці. н. п. — У черницях усї сестри, а хлїб нарізно. н. пр. — Були і сьвітські і черниці, були дївки і молодиці. Кот. — Одна пішла в осінь заміж, а друга в мъясниці, а третяя чорнявая пішла у черниці. К. Ш. — Пішов милий у Крим по сіль, а милая у черниченьки. н. п. — **Мона́хиней сдѣлаться** = вчерни́ти. — Не поволї я вчернила, не думала постригати ся. н. п. — **Мона́хиней быть** = черни́чити, у черни́цях бути.

Мона́хъ = черне́ць, 2 від. — черниця, ченця, мн. — ченці, здр. че́нчик, з рос. — мана́х. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. п. пр. — По келиї старий чернець ходить. К. Ш. — Чорна душа, мов у ченця ряса. н. пр. — Кому що, а ченцеві молитва. н. пр. — Як рибі без води, так черницю без манастиря. н. пр. — Кортить ченцю з келії, та ігумен не спить. н. пр. — В ченці треба нести не рясу та клобук, а серце й дух. н. пр.

Мона́шекъ = мана́шка (сьвічка кадильна).

Мона́шенка = д. **Мона́хиня.**

Мона́шескій = черне́чий, черне́цький. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. - Надїв на себе рясу чернечу. н. к.

Мона́шество = черне́цство. С. З. — Завъяла квітка, вмерла бідолашна, в чернецстві сором свій дївоцький скривши. К. Б.

Мона́шествовать = черне́чити, ченцюва́ти.

Моне́та = моне́та. — Давай гроші монетою, а не бумашками. Кн. — **Зво́нкая м.** = д. під сл. **Зво́нкій.** — **Золота́я м.** = в Росиї: **импери́алъ** (10 р. 30 к.) і **полуимпери́алъ** (5 р. 15. к.) — червінець, дука́т (С. З.), дука́ч (С. Аф.). — Червінців я торбиночку знайшла, та се й до тебе принесла. Б. Г. — **Ме́лкая м.** = д. під сл. **Ме́лкій.** — **Мѣ́дная м.** = мідя́к, мідяки́. — Давши мідяка трудового. К. Х. — Стародавні в Україні: гарі́ль (сама дрібна), ше́ляг (4 гаріля, або копійка). — Теперішні росийські: **грошъ** — д. це слово, **копе́йка** — д. це слово, **2 коп.** = сьома́к або **семи́шник** (2 к. на серебро або 7 к. на асигнації), **пята́къ** = пъята́к (стара $1^1/_2$ к. або 5 к. на асигнації і нова 5 к. с.), **3 коп.** = гри́вня або шоста́к (3 коп. або 6 шагів). — Я два шаги, два шаги пропила, за копійку дудника наняла. н. п. — **Серебренная м.** = срібна, срібня́к, срібняки. — В Росиї: **пятачёкъ** = пъятача́к (5 к.), **гри́венникъ** — д. це слово, **пятиалты́нный, пятнадцатикопе́ечникъ** = злот, злоти́й (15 к.), **двугри́венный** = д. **двадцатикопе́ечникъ, четвертакъ** = півко́пи або четверта́к (25 к.), **полти́нникъ** = копа́ (С. З.), коповик, півкарбо́ванця, (50 к.), **75 к.** = трьохрубле́вий (Лїв.), пятизло́тник (Прав.), **рубль, цѣлко́вый** = карбо́ванець. С. З. — За Тетяну копу дав, бо Тетяну сподобав, за Марусю пъятака, бо Маруся не така. н. п. — Я не просю у вас нї по шагу, нї по пъятаку, а давайте мінї в руки по пъятаку. І. в. Ск. — Сьвяті отцї — карбованцї. н. пр.

Моне́тный = моне́тний. — **М. дворъ** = монета́рня. С. Жел.

Моне́тчикъ = моне́тник. С. Пар.

Мони́сто = нами́сто (С. З. Л.), одна зернина — намисти́на, здр. — нами́стечко, з корали́ї — кора́лї, до́бре нами́сто, одна зернина — кора́лина (Д. під сл. **Коральки́**), з коралевих обрізків — сїчка, скляне — бузко́ве нами́сто, пацьо́рки, з дрібного бісеру — селя́нки (певне від слова селя́ти, вселя́ти = низати). — Коли б мінї, мамо, намисто, то пішла б я, мамо, на місто. К. Ш. — Дїд її взяв і намистечко забрав. К. З. о Ю. Р. — Повна шия доброго намиста.

Моното́нный, по = одноголо́сний, по (С. Пар.), одни́м го́лосом, одноманїтний, но. — Читає все одним голосом, аж нудно.

Монумента́льный = вікопо́мний. С. З.

Монуме́нтъ = монуме́нт, па́мятник, по́мник, надгро́бок. (С. Пар.).

Мопсъ, мо́псикъ, Canis fricator = му́цик. С. З. Ж. — У неї був біленький цуцик, її він завжди забавляв, не дуже простий — родом муцик. Кот. — Як муцик, бубличком задравши хвіст, біжить та гавкає на мир що сили. Гр.

Морга́ніе = мо́рга́ння, лу́пання, кліпання.

Морга́ть, моргну́ть = мо́рга́ти -ну́ти, мру́жити, лу́пати -ну́ти, кліпати. С. З. — Козаченько грає, бровами моргає. н. п. — Ой здаєть ся, що не плачу, оченьками мружу. н. п. — Не вспівєм двічі очима лупнути. С. З.

Моргосле́пый = кислоо́кий (С. З.), підсліповатий.

Мо́рготь = смо́рід. — Такий сморід, що дух забиває.

Моргу́нъ, нья = моргу́н, ха.

Мо́рда = (про звірів) — мо́рда, здр. мо́рдочка, (про де-яких, на пр. свиней) — пи́сок, (про чоловіка) — пи́ка (С. З. Л.), поб. пицю́ра, здр. пи́чка, пи́сок (С. З.), мармиза, мармуза, ми́дзя. — Лисичка виткнула мордочку. н. к. — З свинячим писком та в пшенишне тїсто. н. пр. — Знати й по писку, що добрих свиней плоду. н. пр. — Мов та тварюка, що глянуть не може нїколи на небо, та у багнї цїлий вік риєть ся писком своїм. Ск. Сам. — Ухватила добродїйка кописткy та вдарила добродїя по писку. н. п. — Пика, як у комлика. н. пр. — Зеркало показуе пику, якої само не бачить. н. пр. — Ударив його по мармизї, аж юшкою вмив ся.

Морда́стый = (про животину) — морда́тий, (про людей) — пика́тий, писка́тий. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Морда́шка = 1. соба́ка морда́та. 2. пи́чка, пицю́рка.

Мо́рдишка, мо́рдочка = д. **Морда́шка 2.**

Морепла́ваніе = морепла́вство. С. Пар.

Морепла́ватель = морепла́вець. С. Пар.

Морехо́дство = д. **Морепла́ваніе.**

Моржо́вка, рос. Cucumis Melo L. = зимі́вка, дубі́вка (диня).

Моржъ, зоол. Trichecus rosmarus = морж, морський кінь.

Мори́ть = губи́ти, виво́дити, перево́дити, мори́ти, вигубля́ти. — Галуном добре виводити блощиці.

Морко́вина, морко́вникъ = морковиння.

Морко́вный = морквя́ний (С. З.), морковъя́ний. — Ой був ляшок морковъяний, а кінь буряковий, а шапочка з лободи, жупан лопуховий. н. п.

Морко́вь, рос. Daucus L. = мо́рква, D. Carotta L. = мо́рква, морко́вник, ди́ка мо́рква. С. Ан.

Морко́тный, но = журни́й, сумни́й, нудни́й, прикрий; мло́сний, мо́торошний, жу́рно, су́мно і т. д.

Моровой = моровий. — **Моровóе повѣтрíе, моровáя я́зва** = моровиця (С. З.), моровé повітря, примерки, про́морок. С. З. — То лїкарі товар курили і моровицю заморили. Мет. — Того ж року примерки великі були в Корсунї. Л. С. — Курею моровицю заморили. С. З.

Моро́женое = моро́жене.

Моро́зить = моро́зити. — **Моро́зитъ** = моро́зить, бере́ моро́з, бере́ть ця моро́з. (Чайч.).

Моро́зиться = моро́зити ся, мерзнути.

Моро́зка = громак С. З. (з кізяку або глини, обливаєть ся водою, для спускання з гори). — Або громак або санчата таскаєм. Бодянський.

Моро́зный, но = моро́зяний, зїмний, но. — На дворі морозяно. — Ой як мінї з вечера вихо́дить, зїмная роса ніженьки морозить. н. п.

Моро́зъ = моро́з, маленький — моро́зець, великий — морозя́ка, без снїгу — голоморозь. — **У́тренніе моро́зы** (перед зімою) — за́морозки (С. З.), при́морозки. — Мороз, аж скалки скачуть. — Мороз такий, що аж шкварчить. н. пр. — Морозяка здоровенний. — В осени, в заморозки. Л. В.

Моросúть = мря́чити, імжити. (С. З.). — Осїннїй дощик мрячив, наче з сита сїяв. Кн. — Дощик мрячи́ть. Чайч.

Моро́чить = моро́чити. — Він тільки людей морочить.

Моро́шка, рос. Rubus Chamaemorus L., що росте в північній Росиї.

Морско́й = морськи́й, моряни́й. — **М. кисе́ль** = д. **Меду́за.** — **М. соба́ка** = д. **Аку́ла.** — **М. сорóка** = д. **Кривокъ.**

Морсъ = сік з ягід або о́вощу.

Мортúра = гаківни́ця (С. З.), мущи́р (С. З. Л.), моздúр. — Як понесуть товариша в новую сьвітлицю, загомонять самопали, гукнуть гаківниці. К. Ш. — З мущира гатили. С. З.

Морщúна = мо́ршка, змо́ршка, моршо́к, мо́рщка, змо́рщка, бри́жжа, частїше мн. бри́жжі (С. Аф. Ш.), в одежі — змо́рщки, бри́жжі, збо́ри. — Лице худе, пориге зморшками. О. Мир. — Бач пику зморщками, мов лемішем з'орало. Гул. Ар. — Легенький і тоненький моршок між бровами. Лев. — На виду у неї чимало брижжів.

Морщúнистый = змо́рщений, помо́рще-

ний (С. Пар.), брижжа́тий (С. Аф.), брижна́стий, про овочі — мо́рхлий, про одежу — помо́рщений, брижжа́тий, бо́ристий.

Морщи́нный = моршкови́й, змо́ршковий.

Морщинова́тый = зморшкова́тий, побри́жжений.

Мо́рщить, ся = мо́рщити, ся, змо́рщувати, ся, про овочі — мо́рхнути. — **М. лобъ** = су́шити ся. С. Л.

Моръ = мор, моровиця, помо́рря, по́шесть, вмера́чка (Ман.) і д. під сл. **Моровой** — **М. повѣтріе.**

Моря́къ = моря́к.

Москоти́льный = корі́нний. С. Жел. Пар. — **М. това́ръ** = корі́нний това́р.

Мо́скоть = корі́ння, фа́рби, сі́лїтра, купервас, на́фта і всякі хими́чні ре́чі, що вжива́ють ся в ремества́х то́-що.

Масо́лъ = маслак. С. З. — Гриземо ся за маслак смердячий. К. Ш.

Мо́стикъ = місто́к, мі́сточок, для переходу — похі́дня, кла́дка. — Там і містка нема́є, а є́сть тільки кладка. Кр.

Мости́льщикъ = мостни́к (С. Пар.), що мостить камінем — брука́рь. С. Жел.

Мости́ть, ся = 1. мости́ти, дошками — стели́ти, камінем — брукува́ти (С. Л.), буркува́ти (С. Ш.), та́расом — тарасува́ти (С. Ш.), греблю — гати́ти, решто́вання — рештува́ти, ся, гніздо — ку́блити ся. — Курка кублить ся, а друга витопче. С. З.

2. мости́ти ся, наче в гнізді — ку́блити ся, куко́блити ся. — Стара на возї кукоблить ся, неначе курка. С. З.

Мостки́ = 1. кла́дка, кла́дки (для переходу через річку, рівчак або що і на річці для прання білизни). — Ой у полї річка, через річку кладка. н. п. — Пішла на кладки сорочки прати.

2. ре и што́вання. С. З. — Вивели стіни до верху, а рештовання й обвалилось.

Мостова́я = по́міст, камъяна — брук (С. Л.), бурк (С. Ш.), бруко́вка, бурко́вка Кр.

Мостови́на = мости́на (С. З. Л.), мостови́на, сте́лина.

Мостово́е, мостовщи́на = мостове́. — Мостового по пів золотого. н. д.

Мостово́й = мостови́й.

Мостовщи́къ = мостови́й.

Мосто́къ, мосто́чекъ = д. **Мо́стикъ.**

Мостолы́га = д. **Масо́лъ.**

Мостъ = міст, дошка в мосту — мости́на, містни́ця. — **Ка́менный мостъ** = муро́ваний міст. — **Плову́чій м.** = живи́й міст.

Мо́ська = д. **Мопсъ.**

Мо́ськинъ = му́циковий.

Мота́льница = мотови́ло. С. З. — Ти б шила, ти б пряла любо та мило, я б мотав пряженьку на мотовило. н. п. — Накупив веретен, нема мотовила. н. п.

Мота́льщикъ, ца = мота́ч, ка (С. Пар.), мота́льник, ця, в жарт — ниткоплу́т. — Ой ти ткач ниткоплут, а я бондарівна — я тобі не рівня. н. п.

Мота́ніе = 1. кива́ння, коливання, хита́ння.

2. мота́ння, сота́ння.

2. мота́ння, манта́чення, три́нкання (С. Ш.), гайнува́ння і т. д. д. **Мота́ть.**

Мота́ть = 1. кива́ти, коливати, хита́ти (С. З.), тілїпа́ти (С. Ш.). — Хитає головою. — Сидить дїд над водою, коливає бородою. (н. з. — очерет). — **Мота́ющій головою** = ки́ва, кивун.

2. мота́ти, сота́ти (нитки).

3. мота́ти (С. Л.), манта́чити (С. Л.), гайнува́ти (С. Л.), ци́ндрити (С. З. Л.), перево́дити (С. З. Л.), три́нькати (С. Ш.), шахрува́ти (С. З.), марнотра́вити (С. З.). — Хто тобі звелів гайнувати батьківщину? К. Б. — Почав переводити худобу. — Пив, гуляв і шахрував гроші. Кот.

Мота́ться = 1. коливати ся, хига́ти ся, теліпа́ти ся, тілїпа́ти ся (С. Ш.). — А китиці то сюди то туди тілїпають ся. Кв.

2. ве́штати ся, тиня́ти ся, блука́ти. — А так собі — тиняю ся по сьвіту. Кот.

3. мота́ти ся, сота́ти ся.

Мотови́ло = д. **Мота́льница.**

Мото́вка = мотя́га, мотя́жка, ци́ндря, марнотра́виця (С. Пар.). — Вона у мене бережниця, не мотяжка. Кн.

Мотовско́й = марнотра́вний; рострáтний.

Мотовство́ = три́нькання (С. Ш.), гайнува́ння, марнотра́вство.

Мотовя́зокъ, мотовя́зъ = моту́зка, мотузо́к (С. З.), здр. моту́зочка. — Пошукай мотузка́ — завъязати. — Візьми мотузку та завъяжи гарненько.

Мотоди́лъ = д. **Молоди́ло.**

Мото́къ = мі́ток, мі́тка (С. З.), $^1/_2$ — півмі́ток (С. З.), частина в три нитки — чи́сниця, в 10 чисниць — па́смо або повісмо, в 20 пасом — пі́вміток (Ніс.), пряжа знята з мотовила — та́лька. — Пряжа біла і крашена, в мітках і клубками. Макар.

— Ой насуче ниток, що буде з півміток. Гул. Ар. — Півмітка допрядала. С. З. — Я за вечер і за досьвіток напряду 12 тальок. н. к. С. Ш.

Мото́ря = д. **Вью́шка 2.**

Моту́шка = 1. вито́шка, вите́лка.

2. ці́вка (С. З.), мітни́ця. — Купила мітницю ниток.

Мотъ = 1. д. **Мото́къ.**

2. мот (С. З. Л.), частіше — моти́га, мота́га (С. З. Л.), моталиґа (Чайч.), три́нькало (С. Ш.), марнотра́вець (С. З.), перево́дчик. — Вийшов такий пъяниця, такий мотига, що й не доведи Господи. н. о.

Моты́ка = копани́ця (С. З. Л. Пав.), иноді — моти́ка, д. ще **За́ступъ** і **Кирка́.** — Заміряють ци мотикою проти сонця. н. пр.

Мотылёкъ, мотылёчекъ = мете́лик, мете́личок. — Жвавий, як метелик. н. пр. — З гусениці метелик став хороший, золотий, аж сяв. Б. Б. — Всї метелики вживають тільки рідку їжу, найпаче — солодкий квітовий сік. Степ.

Моты́ль = 1. мотиль, здр. мете́лик. — Швидкий, як мотиль. н. пр.

2. шату́н, вітряни́ця (в парових машинах).

Мотылько́вый = мете́ликовий.

Мо́ха, ком. Thrips = мо́шка.

Мохна́ = ми́чка, ку́дла.

Мохна́тый = волоха́тий (С. Аф. З. Л.), кудла́тий (С. З. Л.), коструба́тий. — Голуб волохатий. — Ходить туркот волохатий. С. Ш.

Мохнать = волоха́тїти, кудла́тїти.

Мохнонóгій = д. **Мохна́тый.**

Моховóй = мохови́й.

Мохóръ, мн. **мохры́** = 1. торо́чка (С. Пар.), торочки́ (С. Ш.), пацьо́рка, пацьо́рки.

2. зубцї по краях на квіткови́х листо́чках.

Мохро́вый = по́вний (про квітки). — Повний мак.

Мохровѣть = повнїти, повнїшати (про квітки).

Мохря́къ = нехлю́я, нечупа́ра. С. Л.

Мохъ, 2 відм. **мха** = 1. рос. Muscus sphagnum — мох, 2 відм. мо́ха. С. З. — Багато моху наросло на дереві. — Обросло мохом.

2. пух, пушо́к (на тїлї). — На череві самий пушок.

3. мочар, мочарі. — Кругом болота та мочарі непрохідні.

Моча́, Urina = сеч (С. Жел.), моч (С. Жел. Пар.), сця́ка, сця́ки, сцикли́на, сцикли́ни, си́ки, сикли́ни (С. Жел.). — Сеч у коня не йде — треба до коновала. Кн. — Казала не їж на ніч багато кавуна, він сечу жене, а тепер уся постіль в сциклинах. Кн. — Казав лїкарь — принести до його сцяків роздивить ся. Кн.

Моча́гъ, мочажи́на = мочар, мочарі, мокра́ч (Лев.).

Моча́лина = ли́ко, ли́чко. — Не зобута, не зодягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Моча́лка = 1. д. **Моча́лина.**

2. ві́хоть, здр. ві́хтик (С. Аф. З.), ми́йка. — Візьми теплої води та віхоть, та змий гарненько.

Моча́ло = ли́ко.

Моча́льный = ли́чаний. — Хоч личане, та не позичане. н. пр.

Мочеви́на = 1. колю́жа.

2. мочови́на.

Мочево́й = моче́вий, моче́вий, С. Жел. — **Мочево́й пузы́рь** = міху́р (С. Жел. Пар.), сечни́к. Кн. — Отож наче видужав, а недуг пішов йому на сечник. Кн. — **М. ка́мень** = міху́рний ка́мінь. С. Жел.

Мочего́нное = сечегі́н, посцика́йло. — Сказано тобі: дай корові сечегону, хіба не бачиш — сеч у неї стала. Кн.

Мочего́нъ, рос. Melittis Melissophyllum L. = паху́че кади́ло, га́дин язи́к. С. Ап.

Мочеиспуска́ніе = сцяння; сци́кавка. — Застав його саме за сцянням — тільки що приладив ся сцяти, а його хап! Кн. — Напала б на тебе сцикавка, щоб ти нї сорочки, нї постелї сухої не зазнала! н. пр.

Мочени́къ = коно́плї.

Моче́ло = став, де мо́чуть коно́плї.

Моче́ть, ся = 1. моче́ти, ся; мо́кнути. — Мочити конопли. — Дощ мочить землю. — Мокнути під дощем.

2. сця́ти, си́кати, (дуже) — пу́дити, (про дїти) — пісяти, (у вісні) — ловити ри́бу. — Хочеть ся сцяти. — Дитина дуже часто пісяе.

Моче́ще = став або боло́то, де мо́чуть коно́плї.

Мо́чка = 1. моче́ння. — Мочіння конопель.

2. Fibra — волокно́, здр. волоко́нце, поб. волокни́ще. С. Аф.

3. мо́чки (тоненькі ниточки від коріня), у де-яких рослин, на пр. у буриків — пателе́ння.

4. ми́чка, куде́лиця. С. З. — Бідна ґва одну з древа зірвала кисличку; збулась власти, треба прясти на гребінї мичку. Ст. в.

5. мо́чка (у хамута).

6. за́вертнї (у санок, д. **Завёртка 4**).

Мо́чный = д. **Мо́щный.**

Мочь = 1. д. **Возмо́жность.**

2. д. **Могу́щество.** — **Не въ мо́чь, мо́чи нѣтъ** = не си́ла, не спромо́га, не вмоготу́ (С. Л.), не під си́лу. — **Со все́й мо́чи, что е́сть мо́чи** = чим ду́ж, вірнїше — чим ду́жч, (бігти) — на вза́води бі́гти, на всї заставки, (кричати) — на пу́п крича́ти.

Мочь = могти́, змогти́ (С. Аф. Л.), здолі́ти (С. Аф. З. Л.), зду́жати (С. Аф. З. Л.), примогти, приміти (С. З.), здола́ти, спромогти́ ся. — Сю ще деревину змогу́ підняти. С. Аф. — Не змо́жу викупить. С. Аф. — Бо я стар, болїю, більше гетьманом не здолїю. н. д. — Ми знаєм певне: що здола високий людський дух придбати, того не сила вже віднять, не сила знищити, зламати. Чайч. — Примів би, в ложцї води утопив. н. пр. — Не здужаю встати.

Моше́нникъ, ца = моше́ник, ця, шахра́й, ка, ниця (С. З.), махля́р, ка, шалапу́т, шалага́н, ка, дури́сьвіт, ка (С. З.), шилі́хвіст, ка, ошука́нець (С. З.), ошу́кач, шальві́ра (сп. р.) і д. **Жу́ликъ.** — Коли на торг ідуть дурнї і дїти, починають шахраї багатїти. н. пр. — Коли луччую честь у вас іміють похлїбцї і шальвіри, нежели ми. Сагайдашний. С. З.

Моше́нничать = шахрува́ти (С. Л.), шахраюва́ти, шати́рити, дури́ти, обду́рювати, виду́рювати, ошу́кувати.

Моше́ннический = шахра́йський.

Моше́нничество = шахра́йство (найбільше про жидів), моше́нство (найбільше про москалїв), шалапу́тнява (найбільше про циганів), ома́на, ошука́нство. С. Л. — Він сидїв в острозї за шахрайство. Кн.

Мо́шка = д. **Мо́ха.**

Мошна́, мошо́нка = 1. д. **Кошелёкъ 1.**

2. (у самцїв, мішечок з яйцями) — кали́тка, шиндоко́ра (С. Жел.), з рос. — моші́нка. — Сеча як стала, так мошінка й роспухла. Кн.

Моще́ніе = мостїння, (камінєм) — буркова́ння.

Мо́щи, 2 відм. **моще́й** = мо́щі, 2 від. мо́щів.

Мо́щный, но = міцни́й, но (С. З.), ду́жий (С. Аф. З.), могу́чий, мо́жний, но, поту́жний. (С. З.). — Не поможе міцний Боже і воскова сьвічка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Тут треба найпотужнїйших сил. Самойлович. С. З.

Мощь = д. **Мочь 2.**

Мракъ = мо́рок, мря́ка (С. Л.), те́мрява (С. З. Л. Ш.), темно́та (С. Л.), тума́. — Ой нїмують по Вкраїнї високі палати, густий морок окриває пахарськиї хати. К. Д. — Неначе зірка у темряві сяє. С. З. — Ото зажурилась, та така ходить, як тума. Лев.

Мра́морный = мармуро́вий, марморя́ний. (С. Л.).

Мра́моръ = ма́рму(о)р. — Вони тесали з мармору. К. Б. — А стїни коли не з дзеркала, то з дорогого мармору. Федь.

Мрачи́ть, ся = хма́рити, ся (С. З.), темнїти. С. Ш. — Ой хмарить ся — дощ буде. н. п.

Мра́чный, но = 1. те́мний, тьмя́ний, но (С. Ш.), тмя́ний, но. — Чужа голова — темний лїс. н. пр.

2. хму́рий, ро (С. Л.), хму́рний, но, похму́рий, ро, хма́рний, но, пону́рий, ро (С. З. Л.), сумни́й, но. — Сей лїс був темний не сказанно і сумно все в йому було. Кот. — Хмарно і тмяно минав мій вік дитинний. Кн. — У Москві, кажуть, і сонце холодне і небо понуре. Мор. — **Мра́чный челове́къ** = супи́й, пону́ра (С. З.), вовкува́тий, дундю́к (С. З.), похню́пий (С. З.), темрю́к.

Мрачне́ть = темнїти, темнїшати (С. З.), хмурнїти.

Мсти́тель, ница = ме́стник, ця (С. Л.), по́мстник, ця, помсти́тель, ка (С. Ж.). — Як той местник, часу дожидає. К. Ш. — Гнїв Божий обертаєть ся на гордих! Рука Господня помстників карає. І. Г.

Мсти́тельность = мсти́вість (С. Пар.), помсти́вість.

Мсти́тельный = мсти́вий, во, ме́стни́й (С. Л.). — І в того Костї і в його пана вдача мстива. Кн.

Мсти́ть, ся, отомсти́ть = мсти́ти ся, помсти́ти ся. — Сьвятий огонь мстить ся, як його не шанують. н. пр. — Невістка мстить ця над нею. Лев.

Мсти́ться, помсти́ться = здава́ти ся, верзти́ ся, приверзти́ ся. — **Это ему́ помсти́лось** = се йому́ приверзлось.

Мудрено́ = 1. хи́тро, му́дро, шту́чно. — Хитро, мудро і не дорогим коштом. Кот. — Дуже штучно зроблено.

2. тру́дно, тя́жко. — Трудно всїм догодити. н. пр. — Трудно вийти з біди, як камінню з води. н. пр. — Через вороги тяжко до пекла дістати ся. н. пр. — **Не мудрено́, что...** = не ди́во, не ди́вно, що...

Мудрёность = мудра́ция.

Мудрёный = 1. хи́трий, му́дрий, мудря́чий, шту́чний.

2. трудни́й, тяжки́й. — **Мудрёный человѣкъ** = ди́вний, чудни́й; чудерна́цький чолові́к.

Мудре́цъ = мудре́ць, му́дрий, розу́мний, розума́ха, іронічно — мудрій, мудра́к, мудраге́ль.

Мудри́ть = мудрува́ти, мудря́чити, химе́рити. — Як не мудруй, а вмерти треба. Гул. Ар. — Химерять, химерять, та й зроблять з лемі́ша швайку. К. Ш.

Мудрова́ніе, му́дрствованіе = мудрува́ння, мудра́ция, му́дрощі.

Мудрова́ть, му́дрствовать = д. **Мудри́ть.**

Му́дрость = му́дрість. — Як би ви вчились так як треба, то й мудрість би була своя. К. Ш. — Народня мудрість в приказках. Кн. — **Му́дрость лѣкарская,** рос. Sisymbrium Sophia L. = ві́ники, ві́нички, ві́ниччя, рога́чка, польова́ горчи́ця. С. Ан.

Му́дрый = му́дрий, розу́мний, мудря́чий. (С. З. . — Недоумки все регочуть та гукають проти чоловіка мудрячого. К. Х.

Мужа́ть = до зро́сту дохо́дити, мужні́ти. — Дїти починають до зросту доходити.

Мужа́ться = відва́жувати ся, непоступа́ти ся.

Мужело́жество = мужоло́жество.

Муженёкъ = чолові́ченько, мужичо́к, стари́ченький. — Молодиці, молодиченьки! які у вас добрі чоловіченьки! н. п. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таки мужикова жінка, я за його прихилюсь, та й нїкого не боюсь. н. п.

Му́жескій = му́жеський, чолові́чий.

Му́жественный, но = му́жний, но (С. З.), відва́жний, но, сьмі́ливий, во. — Чигиринцї противко Гетьмана Бруховецького мужне стояли і кілька недїль боронили ся. Л. С.

Му́жество = му́жність (Б. Н.), відва́га, хоро́брість.

Мужикова́тый = мугиря́куватий, ге́вальний (С. З.), незвича́йний.

Мужи́къ = селяни́н, селю́к (С. З.), мужи́к, хлоп (Прав. і Гал.); грубий — муги́рь, ге́вал (С. Аф. З.), мугиря́ка. — Пани бъють ця, а в мужиків чуби тріщать. н. пр. — Смаруй хлопа лоєм, а він смердить гноєм. н. пр. — **Мужико́мъ быть** = мужикува́ти. — Бачить, що нїчого вже не зостало ся, тодї годї панувати, давай знову мужикувати. Чайч.

Мужи́цкій = селя́нський, мужи́цький, мужи́чий, хло́пський. — Мужича правда колюча, а панська на всї боки гнуча. н. пр. — На панську мудрість мужицька хитрість. н. пр.

Мужичёнко = мужичи́сько, хлопи́сько.

Мужи́чество = мужи́цство, хло́пство. — В мужицтві добре було по простому жити, а як поліз у пани, так і звів ся нї на що.

Мужичи́на = мужичи́ще. — Дурний мужичище взяв ся за бочища. н. п.

Мужичи́шко = д. **Мужичёнко.**

Мужи́чій = д. **Мужи́цкій.**

Мужичо́нокъ = мужичиня́, мн. мужичиня́та, мужича́та. — Мінї не боронили грати ся з мужичинятами. Кн.

Мужи́чка = селя́нка, селю́чка (С. З.), мужи́чка.

Мужичьё = мужва́, хло́пство. — Піди, каже, спитай: хто там? — Лакей пішов, подивив ся, — якась, каже, мужва і бідрана. н. к. — Не нам, шляхто моя вірна, від хлопства втїкати. К. Д.

Мужла́нъ = мугирь, мугиря́ка, ге́вал. С. З.

Му́жнинъ, му́жній = му́жнїй, мужикі́в, чолові́ків. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таку мужикова жінка. н. п. — Свого пояса не знайшла так чоловіковим підперезала ся. Чайч.

Мужско́й = му́жеський, чолові́чий.

Мужчи́на = чолові́к, муж, мужи́к.

Мужчи́нскій = д. **Мужско́й.**

Мужъ = 1. д. **Мужчи́на.** — **Мужъ, Мужи́ совѣта** = ду́мця, мужі́ грома́дські. — З добрим думцею князь великого столу додумаєть ся, а з лихим думцею і малого столу збудеть ся. н. пр. — Тільки Бог сьвятий знає, що Хмельницький думає-гадає. — Тодї ж то не могли знати нї сотники, нї полковники, нї джури козацькиї, нї мужі громадськиї. н. д.

2. муж, мужи́к, чолові́к, ласк. чолові́ченько, старий (хоч би й молодий чоловік був), ласк. стари́ченький, дружи́на, подру́жжя. — Вірно кохаєть ся з мужом своїм, дїти малиї пестує із ним. І. Г. — Без мужа напала нужа. н. пр. — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая то ще й звалить. н. пр. — Чоловік та жінка, то найкраща спілка. н. пр. — Вона ниць упала, за мужика і за дїтей молити ся стала. Мет. — Як люба дружина, то любо й в ряднині. н. пр. — Як не хочеш, мій миленький, дружиною бути, то дай мінї таке зїлля, щоб тебе забути. н. п.

Му́зыка = музи́ка. — Огнї горять, музи́ка грає. К. Ш.

Музыка́льный = музи́чний. С. Л. — Народ багатий своєю поезиєю і оригинальними музичними глибокими мелодіями. Лев.

Музыка́нтскій = музи́цький.

Музыка́нтъ, ша = муси́ка (С. З.), музика́нт, ка, грач, на бандурі, кобзї — бандури́ста, кобза́рь, на лїрі — лїрник, лїра́ч (Кр.), на сопілцї — дуда́рь, ду́дник, на скрипцї — скри́пник, на басї — баси́стий, на цимбалах — цимбали́ста, аби який — муси́чка, поганий — парта́ч, бри́нькач, цига́кало. — Муси́ка — що затирлиґав, то й пролиґав. н. пр. — Коли б не скрипка та не бас, то б муси́ка свинї пас. пр. — Був у нас добрий грач, та загнали дївки в срач. н. пр. — Муси́ки грають — було щось аж шість скрипників і два цимбалисти. Федь. — Басистий — не має де сїсти. н. пр. — На могилї кобзарь сидить та на кобзї грає. К. Ш. — Д. ще під сл. **Игро́къ.**

Мука́ = бо́рошно, здр. борошéнце (С. Аф. З. Л. Ш.), мука́ (С. Л.), що зостаєть ся при крупах — підкру́пиця, зметена з каміня — обме́тиця (Сп.), що зостала ся на ситї — межи́сїтка. — **Крупи́чатая мука́** = питльо́вана, питлі́вка. — Де борошно, там і порошно. н. пр. — Борошно продає, а хлїб купує. н. пр. — Де вже їм до пшеницної муки, коли й обметицї нема. Кн. — Ухопив, як собака обметиці. н. пр.

Мукомо́лъ = 1. ме́льник, міро́шник. (Д. **Ме́льникъ**).
2. мліво, ме́лево. (С. Пар.).

Мукомо́льня = д. **Ме́льница.**

Мукосе́й = мукосїй.

Му́ловъ, мулъ = д. **Ишако́вый, Ишакъ.**

Мундúръ = мундúр, мундýр (Гал.).

Мундштýкъ = байра́к, здр. байрачо́к. С. Аф. Ш. Ев. — Сїдло турецьке з пітником, уздечка новосїнька з байраком. н. п.

Мурава́ = мо(у)ріг, мо(у)рі́жок, на лу́ках — гуся́тница, рос. Polygonum aviculare L. = моріг, с(ш)пори́ш. — Зелений, як муріг. н. пр. — Зійдїть на гору по моріжку коло дороги — там сухо. н. к. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п. — Косїть братцї споришу, та й наварим кулїшу. н. п.

Мура́ва = поли́ва (С. Л.), по́кіст (д. **Глазу́ра**).

Муравéй, ком. Formica = мура́шка, кома́шка (С. Л.), зб. комашня́. — Мурашки, мурашки, ховайте подушки. н. пр. — На той бенкет комаря з мурашкою вбили. н. п. — Мурашки, як і иньші прозорчастокрилі комахи, на тверду їжу мають кліщі, а на рідку сосальце. Степ. — Дїтвора на ковзальцї, як комашня ворушить ся. С. З.

Муравéйникъ = 1. комашня́ (С. З. Л.), комашни́ця, комашни́ще, муравни́к, муравни́ця, мура́шник, мураши́нник. — Коли розгромадити того мурашинника, то можна бачити, що там скрізь пророблені канавки, по яким, нїби по вуличкам, скрізь лазять мурашки. Степ.
2. мурашкоїд (ведмідь, що ласує мурашками).

Муравéйный = мура́шковий, мураши́ний. — На кінчику тїла мурашки виступає особливий кислий сік, взиваємий мурашиною кислотою. Степ.

Мура́вить = д. **Глазу́рить.**

Мура́вленица, мура́вленка = поли́вьяна посу́да.

Мура́вленный = д. **Глазу́ренный.**

Мура́вчатый = крапча́тий, крапча́стий. (С. З.).

Муравьéдъ, зоол. Myrmecophaga = д. **Муравéйникъ 2.**

Муравьи́ный = д. **Муравéйный.** — **Муравьи́ныя я́йца** = поду́шки, поду́шечки. — Комашки, комашки! ховайте подушки! н. пр.

Мура́шъ = д. **Муравéй.**

Мури́нская трава, рос. Salvia Aetiopis L. = ведме́же у́хо, ди́вина, ба́бки. С. Ан.

Мурлы́канье, мурны́канье = муркота́ння, муру́кання, воркота́ння, воркота́ (С. Аф.), воркі́т. — А на кота воркота, на дитину дрімота. н. п.

Мурлы́кать, мурны́кать = 1. муркота́ти, муркотїти (С. Л.), воркота́ти (С. Аф.), мру́кати (С. З.). — А кіт буде воркотать, дитинонька буде спать. н. п. — Муку сїю, крупу точу; люблю Гриця, аж муркочу. п. п.
2. муги́кати (С. З.), кургикати (С. З.). курни́кати. — Мугиче собі якусь пісеньку під ніс. — Та сидячи люльок курили і кургикали пісеньок. Кот. — Під лавою конфедерат пъяний нездужа встать, а курника, пъяний і веселий. К. Ш.

Му́ровый = д. **Зеленова́тый 1.**

Мурча́ть = гарча́ти (С. З.), га́ркати. — Собака гарчить. — Чиє б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.

Муръ = д. **Мура́ва.**

Мурья́ = д. **Лачу́га.**

Муска́тный = мушка́тний, мушка́товий (Кіев. Ст.). — **М. орѣхъ** = мушка́тний оріх, **м. га́лка.**

Муска́тъ = мушка́т.

Мускули́стый = жи́лавий (С. Аф.), жилни́й.

Му́скулъ, Musculus = мъя́сень, ми́шиця. (С. Жел.).

Му́скусовый = пижмови́й.

Му́скусъ, Moschus = пи́жмо (С. Жел. Пар.), ми́шка.

Му́слить, муся́кать, ся = сли́нити, ся,

му́рзати, ся, ялозити, ся (слиною). — Д. **Замусливать.**

Муслякъ = **замазу́ра** (С. Аф.), **му́рза** і д. **Мокря́къ.**

Мусо́лить = д. **Му́слить.**

Мусо́лъ = д. **Мосо́лъ.**

Му́соръ = груз, грузь (С. Жел.), **валя́ва** (С. Л.), **ва́лява** (С. Жел.). — Набрав дві тачки грузу, та й засипав калюжу. Кн.

Мути́ть, ся = 1. **каламу́тити, ся** (С. Л.), **колоти́ти, ся** (С. З.), **баламу́тити** (С. Л. Ш.), **мути́ти, ся.** — Д. **Замути́ть.** — На що се ти, собачий сину, тут каламутиш берег мій та квапиш ніс поганий свій у чистую оцюю воду? Б. Г. — Не втямки — який куций воду каламутить. н. пр. — Вони ходили по ринку і баламутили людей. Кн. — Ой ви хлощі баламути всього сьвіта баламутять мої літа. н. п. — Так коло́тить всіма́, як вир водою. н. пр. — Мути́ть, як у селі москаль. н. пр.

2. **ну́дити, кану́дити.** — Почало його нудити. — Наїла ся опеньків, та так кануди́ть. Чайч. Харьк.

Мутни́къ = д. **Боли́головъ.**

Му́тный, но = **каламу́тний, но, мутни́й.** (С. Л.). — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Каламутна річка протікала поміж глинястими берегами. Чайч.

Мутне́ть = **каламу́титись**; **темні́ти, темні́шати.**

Муто́вка = 1. **ви́лочка, ві́ничок** (паличка з ріжками на кінці), **колоті́вка.** (С. Жел.).

2. д. **Болту́нья.**

Муть = **мут**; **гу́ща, фуз, фус,** частіше мн. **фу́си.** С. Ш.

Му́ха, ком. Musca = **му́ха**, здр. **му́шка,** дїт. — **му́ся,** зб. **мушва́.** — Як би вся та сила мушви, що напложуєть ся, так і зоставалась, тоді було б справжнє лихо. Степ.

Му́ха шпа́нская, ком. Meloe vesicatorius, Lytta vesicatoria = **ма́йка,** порошок з неї — **шпа́нська му́шка.** — Дуже багато довгастих жуків, з мнякими блискуче зеленими надкрилами, — то всім відомі майки. — Їх сушать, розтирають в порох і роблять з їх місиво, котре звичайно взиваєть ся шпанською мушкою. Степ.

Му́хинъ = **му́шин, муши́ний.**

Мухоло́вка = 1. пт. Muscicapa atricapilla = **мухоло́вка.**

2. **сі́тка** (для лову крилатих комах).

3. рос. Camelina sativa Crantz. — **рижі́й.** С. Ан.

Мухомо́ръ = гриб Agaricus muscarius — **мухомо́р, море́мух** (С. Ан.), **мушірка, мушарка.**

Мухо́ртикъ = **ми́ршавий** (про чоловіка).

Мухо́ртный = (про коней) — **гнїди́й** і разом **біломизий.**

Му́ченикъ, ца = **му́ченик, ця.**

Мучене́ніе = **му́ка, катува́ння, мордува́ння, ка́ра, кара́ння.** — В муці, в каторзі не плачуть, не стогнуть. К. Ш. — Віддали його на муки.

Мучи́тель, ница = **мучи́тель, ка,** кат (С. Ж. З.), **душма́н** (К. Б.).

Мучи́тельный, но = **бо́лїсний, но, лю́тий,** то, **тяжки́й,** ко.

Мучи́тельскій = **катівськи́й.** — Скільки наших — вже не наші, од віри одпали, не винесли мук катівських, католики стали. Галуз.

Мучи́тельство = д. **Мучене́ніе.**

Му́чить = **му́чити, катува́ти, мордува́ти, шпірува́ти.** С. З. — Будуть бити, катувати, нїкому ся жалувати. н. п. — І за що Його Сьвятого мордували, во узи кували? К. Ш. — Се за горами сьвятий город, де Христа колись мордували. Мор.

Му́читься = **му́чити ся, мордува́ти ся, карати ся**; **моро́чити ся, ну́дити ся.** — Довго він мучив ся, поки... — Я каралась ввесь вік в чужій хаті. К. Ш.

Мучи́ца, му́чка = **борошени́це.** С. Аф. — Піди у хижку, поназмітай у засїці борошенця. н. к.

Мучни́къ = **мучни́к** (що продає борошно).

Мучно́й = **борошени́нний** (С. Аф. Ш.), **борошня́ний, мучни́й** (С. Л.).

Мушиный, му́шій = д. **Му́хинъ.**

Му́шка = 1. д. **Му́ха** (здр.).

2. **шпа́нська му́шка** (д. **Му́ха шпа́нская**).

3. **кра́пка** С. З.

Муштрова́ніе, муштро́вка = **муштрува́ння, му́штра.**

Муштрова́ть = **муштрува́ти.**

Муштýкъ = д. **Мундштýкъ.**

Му́шчатый = **крапча́стий.** С. З. — Крапчастий ситець.

Мхо́вина = **мочар, мочарі.**

Мхо́вый = **мо́ховий.**

Мча́ть, ся = **мча́ти, ся, пе́рти, бі́гти,** їхати або́ нести́ що ду́же шви́дко.

Мша́нка, рос. Sagina procumbens L. = **мокре́ць.** С. Ан.

Мша́рить, ся = **шарша́вити, ся, шарша́віти, волоха́тити, волоха́тіти, ку́длати, ся, кошла́тити, кошла́тіти.** — Щось сукно кошлатіє.

Мшарь = **мочар, о́мшарь, омша́рина.** С. Л.

Мши́ть = 1. шпаґлюва́ти, конопа́тити (мохом).
2. д. **Мша́рить.**
Мще́ніе = д. **Месть.**
Мы = ми, нас і т. д. — **За на́ми** = по на́с, за на́ми. — Сїдлай коня вороного, ой брате козаче, по нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. В. Щ.
Мы́за = д. **Да́ча 3.**
Мы́згать = 1. шва́ндяти, шмигля́ти, сновиґа́ти. — Із льоху та в хату знай шмигля́є, наливає. К. Ш.
2. ша́рпати, дра́ти (одежу).
Мы́зникъ, ца = хуторя́нин, ка.
Мы́зный = хуторни́й.
Мы́калка, мы́каница = щі́тка, гребі́нка (що нею льон чешуть), дерга́чка (С. Пар.).
Мы́кать = чеса́ти (льон, коно́плю). — **Мы́кать го́ре** = бідува́ти.
Мы́каться = 1. шмигля́ти, гаса́ти, сновиґа́ти, ша́стати ся. — Не шастай ся, як миша в пастцї. н. пр.
2. бідува́ти, тиня́ти ся. — Тиняю ся по сьвіту. Кот.
Мы́леніе = мили́ння, нами́лювання.
Мы́лить, ся = мили́ти, ся.
Мы́ло = ми́ло, (маленький шматочок після мили́ння) — обми́лок, оми́лок, (на конях) — пі́на.
Мы́ло тата́рское = д. **Ба́рская спесь.**
Мыловаренный заво́дъ = мыловарня. — На миловарнї у нас скупенько — на цїлу губернїю три. Кн.
Мы́льникъ, рос. Saponaria officinalis L. = соба́че ми́ло, натя́г, натяга́ч, стяга́ч, чисту́ха (укр.), зво́здик (гал.). С. Ан.
Мы́льница = ми́льниця.
Мы́льный = ми́льний. — **Мы́льная вода́** = ми́лини, зми́лини. — **М. трава́, м. ко́рень, цвѣтъ** = д. **Мы́льникъ.** — **М. пузы́рь** = ба́нька. — **Пуска́ть мы́льные пузыри́** = ба́ньки ду́ти. С. Ш.
Мыльня́нка = д. **Мы́льникъ.**
Мы́сленный, но = ми́слений, думни́й, но; га́даний, но, в ми́слях, в ду́мцї, на ду́мцї, в га́дцї. — Мислений погляд. — І я, мов шалений, тодї упиваюсь тим гаданим щастям своїм, що думкою бачу, а справдї нїко́ли те щастя не буде моїм. Уманець. — Цур йому! — Каже собі на думцї. Кв.
Мысли́тель = мисли́тель (С. Жел. Пар.), ми́сленник (Кн.), дума́к (С. Пар.). — Мисленника не задовольниш фактами — йому треба знати й причини. Кн.
Мы́слить = 1. ми́слити, ду́мати, гада́ти, міркува́ти, розважа́ти, в ми́слях, на ду́мцї ма́ти.
2. д. **Замы́слить.**
3. дба́ти, клопота́ти ся. (Д. під сл. **Ду́мать, Забо́титься.**
Мы́слиться = ду́мати ся, гада́ти ся, зда́ва́ти ся, роїти ся.
Мы́сль = мисль, здр. ми́слонька, ду́ма, частїше здр. ду́мка, га́дка. — В червонім намістї вона мінї не до мислї. н. п. — Виорала дївчинонька мислонькими поле. н. п. — Ой рїченька бистренькая, на неї дивлю ся; такі мене думки беруть — піду утоплю ся. н. п. — Голодній курцї просо на думцї. н. пр. — У байковій юпцї вона мінї все на думцї. н. п. — Узяли мене думки та гадки. М. В. — Що хатка, то иньша гадка. н. пр. — Дума думу пошиває. н. пр. — За думками, за гадками аж голова туманїє. Чайч. — **Прійти́ на мысль** = на ду́мку спа́сти. — Тобі щось на думку спало. С. З. — **И въ мы́сляхъ не́ было** = і на ду́мцї не було́, нї ду́мки, нї га́дки не було́. Номис. — **Мы́сли толпя́тся въ головѣ́** = ду́мка ду́мку пошива́є, поганя́є, за ду́мкою ду́мка. — За думою дума роєм вилїтає. К. Ш. — Випьєш першу — стрепенеш ся, випьєш другу — схаменеш ся, выпьєш третю — серце грає, думка думку поганяє. К. Ш.
Мысъ, здр. **мы́сецъ, мы́сикъ, мысо́къ** = 1. рі́г, здр. рі́жо́к, між двома річками, де вони зливають ся — ви́лка. — Кінчик півострова або який иньший високий виступ суші на море зветь ся ріг. Зем. — Північний ріг від півострова Скандинавського на північ. Зем.
2. ви́ріжок (в одежі).
Мыта́рить = д. **Моше́нничать** і **Мота́ть 3.**
Мыта́рка = д. **Моше́нница** і **Мото́вка.**
Мыта́рство = 1. ми́тниця (де збірають мито). С. Жел.
2. шахра́йство і д. **Моше́нничество.**
2. ми́та́рства (церк.). — **Пройти́ сквозь всѣ́ мыта́рства** = бу́ти в бувальця́х. — Був у бувальцях — знає що кий, що палиця. н. пр.
Мы́тарь = 1. ми́тник (що збірав мито). С. Жел.
2. шахра́й і д. **Моше́нникъ.**
Мыти́ться = бігати (С. Ш.), ма́ти бігу́нку, сра́чку.
Мы́тница, мы́тня = д. **Мыта́рство 1.**
Мытъ = бігу́нка (С. Ш.), сра́чка. — На телят бігунка напала.
Мыть = линьба́ (птиць).
Мытьё = миття́ (про білизну) — прання́,

праття́. — Мінї стільки пратти, що нїколи і в гору глянути. Чайч.

Мыть, ся = ми́ти, ся, білизну — пра́ти, ся, теплою водою — ба́нити, ся, окропом — па́рити, що деревляне, витираючи піском, золою, віхтем або-що — шарува́ти. С. Л. — Посилає невістку на річку прати. н. к. — На бережку у ставка, на дощечці у млинка хвартух прала дівчина. н. п. — Ми родичі: наші мами на одній водї хустки прали. н. пр. — Сорочка брудна, немов кілька місяцїв не прана. Фр. — Що на вогнї переть ся, а на водї сушить ся? н. з. — Треба тарілки банити.

Мыча́ніе = му́кання, сильне — ревіння, рик.

Мыча́ть = му́кати, сильно — ревти́, глухо й товсто — бутїти. — Корова мукає. — Хиба ревуть воли, як ясла повні? н. пр. — Бугай бутить. Ман.

Мышело́вка = па́стка. — Не шастай ся, як миша в пастцї. н. пр.

Мышёнокъ = мишеня́, тко.

Мышейдина = мишоїд, недоїдки миша́чі.

Мы́шій = ми́ша́чий. — **М. горо́хъ** = д. **Воробьи́ный горо́хъ.**

Мы́шка = 1. д. **Мышь** (здр.).

2. д. **Му́скулъ.**

3. паха́, пахва́ (під плечем). — Паха роспухла. Кн. — Попїс щось під пахвою. — Знайшовши півня під рукою, несе жидівка під пахою. О. Пч.

Мы́шленіе = ми́слїння, ду́мання, гада́ння. — Метода думання у їх инька. Коп.

Мы́шца = д. **Му́скулъ.**

Мышь, Mus = ми́ша, здр. ми́шка, мале — мишеня́, тко, зб. мишва́. С. Л. — Та й мишви розплодило ся.

Мышь лету́чая, Vespertilio murinus = кажа́н (С. З.), кожа́н (С. Жел.), гал. — лили́к. (С. Жел.). — Людей не чуть; через базарь кажан костокрилий перелетить; на вигонї сова завиває. К. Ш.

Мы́шье у́хо, ушко́, рос. Myosotis palustris With. = павині вічки. С. Ан.

Мы́шьи глаа́зки, рос. Gypsophila muralis L. лисиця, лищиця, птиче зїлля. С. Ан.

Мы́шьи ушки́, рос. Hieracium Pilosella L. = нечу́й-вітер.

Мышьяко́вый = мишако́вий.

Мышья́къ, Arsenicum = миша́к (С. З. Л.), аршинник. (С. Ш.). — Вихопив з пазухи аршиннику отруту, випив та й пропав на містї. н. к. — Він готов аршиннику дати чоловікові. С. Ш.

Мышья́чный = д. **Мышьяко́вый.**

Мы́щелка, мыщело́къ = кісточка (на позї), щиколотка (на руцї). — Тут не глибоко — хиба по кісточки буде.

Мѣди́ть = мідити.

Мѣдникъ = мідник, котля́р (С. З.).

Мѣдница = мідни́ця. С. Л.

Мѣдническій = котля́рський.

Мѣдничество = котля́рство. — **Занима́ться мѣдничествомъ** = котлярува́ти.

Мѣдноплави́льный заво́дъ = котля́рка.

Мѣдный = мідний, мідяни́й. — **Мѣдные де́ньги** = мідяні гро́ші, мідякй. — На мідяні гроші слави добувати. н. пр. — Горщок мідяний з ушком. Ст. Оп. Київ. Ст. — **Мѣдная моне́та** = д. під сл. **Моне́та.** — **М. лобъ** = безсоро́мний, безли́чний (С. Ш.); ду́рень. — **М. купоро́съ** = д. під сл. **Купоро́съ.**

Мѣдь = 1. мідь. — **Жо́лтая мѣдь** = жо́вта мідь, мосяж. — **Кра́сная мѣдь** = черво́на мідь.

2. мідні, мідяні гро́ші, мідякй. — Заплатив самими мідяками. — Д. ще під сл. **Моне́та** і **Мѣдный.**

3. мідяне́ начи́ння, на пр. **мѣдный котёлъ** = мідень (С. З.), **мѣдный тазъ** = мідни́ця (С. Л.).

Мѣдяница = 1. д. **Мѣдница.**

2. змія Anguis fragilis = мідянка, мідяни́ця, падалиця, веретїлка.

Мѣдя́нка = 1. Aerugo cupri = ґришпа́н, мідя́нка.

2. ком. Buprestis = бздюха́ (С. Ш.), смердю́ха, воню́чка (з породи хрущів).

Мѣли́ть, ся = білити, побіля́ти, ма́зати, натира́ти кре́йдою.

Мѣловóй = крейдяни́й. С. З. Л. — А вже сонечко лягло спочинути за гори крейдянї. Мет.

Мѣло́къ = кре́йдочка. — **Забира́ть на мѣло́къ** = бра́ти, купува́ти на́ бір, на ві́ру. — **Игра́ть на мѣло́къ** = гра́ти без гро́шей, на дурни́чку.

Мѣлъ, Creta = кре́йда (С. З. Л.), здр. кре́йдочка. — А сам білий, білий, як крейда. Мир. — **Кра́сный мѣлъ** = лю́брика. С. З.

Мѣна = мі́на (С. Л.), міньба́ (С. З. Л.), промі́на, обмі́на, замі́на (С. Л.), ви́мін, обмі́н (С. Л.), мі́нька. — Міньба одному панує. н. пр. — Проміна одному служить. н. пр. — **Мѣною** = мі́ньки. — Міньки досталось.

Мѣновóй, мѣновнóй = мінови́й, обмінний, замінний. — **М. за́пись** = замінний лист.

Мѣновщи́къ = миня́льник, миня́йло (С. З.). — І столи миняльників і ослони продаючих поперевертав. К. Св. П.

Мѣновщи́на = миня́ння і д. **Мѣна.**

Мѣня́ло = миня́йло (С. З.), столе́чник (що міняє гроші). — Де не взялись миняйли й шинкарі і підняли між себе галас. Гр. — Піди до столечника, розміняй гроші.

Мѣня́льный = миня́льний.

Мѣня́льщикъ = д. **Мѣновщи́къ.**

Мѣня́ніе = миня́ння і д. **Мѣна.**

Мѣня́ть, ся = миня́ти, ся, вимі́нювати, обмі́нювати, промі́нювати, міньжува́ти. — А ну, свату! міняй стару на посату! н. пр. — Хто міняє, той не має. н. пр. — Міняли тихо, та вимінняли лихо. н. пр. — Як циган, міняють ся. н. пр. — Міньжує, як циган кіньми. н. пр. — **Дава́й мѣня́ться** = дава́й мінька́. К. Ч. Р. — **Мѣня́ть у́хо на у́хо** = миня́ти так на та́к. — Додачі не дам — хочеш так на так зміняємо. — **Мѣня́ться въ лицѣ́** = мини́ти ся, зміня́ти ся на виду́.

Мѣ́ра = 1. мі́ра. — Міра довжини. — Віра — божа міра. н. пр. — Без міри нема віри. н. пр. — Держи віру, держи й міру. н. пр. — **Въ мѣ́ру, по мѣрѣ** = до мі́ри, по мірі, помірно. — Все добре по мірі. н. пр. — Помірно з тим, як він більше робити ме, то й плата буде більша. — **Не въ мѣ́ру** = не до мі́ри. — **По мѣрѣ силъ, возмо́жности** = по змо́зі. — Цісарь обіцяв по змозі сповнити бажання народу. Бар. О. — **По кра́йней мѣрѣ** = д. під сл. **Кра́йній.** — **Сверхъ мѣры, чрезъ мѣру** = над мі́ру, через ла́д, на́дто. — Через лад багато набрав — от і не піднесе. Чайч. — Що надто — то погано. н. пр. — *Міра довжини:* ми́ля (казенна 7 верст, народня 10 верст), верста́ (5000 сажнів), са́жінь (3 аршини або 7 хутів), аршин (16 вершків), лі́коть (коло 13 вершків), корх (С. З.), кирх (коло $1^1/_2$ вершка), хут (12 цалів), цаль (10 ліній). — *Міра землі:* го́ни, 2. відм. го́ней і гін (найбільше 120 сажнів в довжину. — Прогнали до обозу на півтори гони. Л. В. — Тут не далеко, гоней двоє буде. С. Аф. — Мого віку й на гони вже не стане. н. пр. — Гін за 5 одійшов, та й заблудивсь. н. к.), шнур (в довжину 75 локтів або 63 аршини, а в де-яких місцях коло 10 сажнів. С. З.), упру́г (мало не $^1/_4$ десятини), коса́ра (коло $^1/_2$ десятинї, на день роботи для одного косаря), морг (С. З.), му́рга (найбільше лїчить ся 1317 кв. саж.), десяти́на (2400 кв. саж.), кліткa (6 моргів поля, а в де-яких місцях 10 десятин), ри́за (2 десятинї), чве́ртка (від 8—10 десятин), уволо́ка (С. З. Ш.), воло́ка, во́лок (коло 4 чверток або 30 моргів чи 19 десятин 2010 кв. сажнів).

2. (на сипке або рідке) — мі́ра, мі́рка, здр. мі́рочка. — **Выдава́ть мѣ́рою** = видавцем дава́ти. — *Міра на сипке́:* че́тверь (8 мірок), ко́рець 4 мірки), мі́рка (8 гарців). — *Міра на рідке́:* відро́ (10 кварт), о́ко (3 кварти), чве́ртка ($^1/_4$ ч. кварти), восьму́шка ($^1/_8$ ч. кварти), крючо́к ($^1/_2$ восьмушки). — *Міра нитóк* — д. під сл. **Мото́къ.**

3. (у віршах) — мі́ра. — У його віршах ні рифму, ні міри не має.

4. спо́сіб, за́ходи. — Його педагогичні заходи ні до чого доброго не привели. Кн. — **Приня́ть мѣ́ры** = добра́ти спо́собу. — Треба кращого способу добрати, щоб спинити.

Мѣ́рило = мі́рево. С. Л.

Мѣ́ритель = мі́ряльник і д. **Мѣ́рщикъ.**

Мѣ́рить, ся = мі́ряти, ся, вимі́ряти.

Мѣ́рка = мі́рка, здр. мі́рочка.

Мѣ́рный = мі́рний, вимі́ряний. — Коли будеш мірним, то будеш і вірним. н. пр.

Мѣропрія́тіе = д. **Мѣ́ра 4.**

Мѣ́рщикъ, мѣ́ряльникъ = мі́рник, мі́ряльник, мі́рчий.

Мѣ́рять, ся = мі́ряти, ся, вимі́ряти. — **Мѣ́рить си́лы** = про́бувати си́лу.

Мѣ́сиво = мі́сиво, за́мішка. — Треба качкам замішку зробити.

Мѣси́лка = мішалка, копи́стка (С. Л.).

Мѣси́льный = мішальний.

Мѣси́льщикъ, ца = мі́сільник, ця.

Мѣси́ть, ся = міси́ти, ся, вимі́сювати, замі́шувати (С. Аф.). — Місити тїсто, глину. — Заміси тїсто.

Мѣ́ска = мі́сїння.

Мѣсте́чко = 1. місте́чко, місти́на, місти́ночка (Чайч.), місци́на. — Знайшли таку місцину, що можна перейти яр. Чайч.

2. місте́чко. — Переїхав з села в містечко.

Мѣсти́ть, ся = містити, ся.

Мѣ́стничество = стародавній росийський звичай займити місце або слу́жбу відповідно не особистим заслугам, а родові, що його скасував царь Федір Олексїєвич.

Мѣ́стность = мі́сце, місцьо́вість. — Чарівна краса тїї місцьовості вабила його до себе. Кн. — **М. холми́стая** = горбй, кучугу́ри. — Хутір розкинув ся саме на ку-

чугурах. — **М. обильная источниками** = криничо́вина.

Мѣстный = мі́сцевий, краєви́й, країнний. — Постановлено на соборі країнні́м. Б. Н. — **Мѣстный образъ** = намі́стний о́браз. — **Мѣстныя свѣчи** = ставники́. — Горить ставник, курить кадило. Макар. — Три хунти воску на ставник. Кот.

Мѣсто = 1. мі́сто, мі́сце, міст(ц)и́на. — **Въ одно́ мѣсто** = до гу́рту, до мі́ста, у мі́сто, до ку́пи. — Клади усе до купи, у місто. С. Л. — **Въ другомъ мѣстѣ, въ другое мѣсто** = де-и́нде, в и́ньшому мі́сті. — Шукай, Ринде, де-инде. н. пр. — Пошукай де-инде, бо тут нема. С. Л. — Матку стареньку з двора вигонили: іди ти, мати, де-инде пробувати. н. д. — **Во всѣхъ мѣстáхъ** = скрізь, по всіх усю́дах. — **До э́того мѣста** = до сю́ди (С. Л.), по́ти, до сьо́го мі́сця. — От по́ти твій горо́д, а далі вже мій. Чайч. — **Защищённое мѣсто** = за́хист (С. Л.), за́хисток, за́куток, од вітру — за́тишок. — Ходім курить у затишок, а то тут вітер. Чайч. — **Къ мѣсту** = до ре́чі (про розмову), до мі́ста, к строці. — Сказав до речі. — Постав цього чавуна к строці, а то стирчить на дорозі. Чайч. — **Мѣстáми** = де́де, де-не-де́, мі́сця́ми, міст(е́)нькою. — І бліди́й місяць на ту пору з-за хмари деде виглядав. К. Ш. — Місцями й гарна трава, а по сугробках погана. Чайч. — **Мѣста не дава́ть** = не дава́ти споко́ю. — А ті ясні очі не дають спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — **Мѣсто би́твы** = бо́їще (С. Л.), бойо́вище. — **Мѣсто проѣзда** = про́їзд, пере́їзд, прого́н. — **Мѣсто въ тѣни** = за́тінок, холодо́к. — Баба у затінку стане за дівку. н. пр. — Ходім у холодок, а то сонце дуже пече. — **Мѣсто для поселе́нія** = се́лище, се́льбище, посе́лля. — **На мѣстѣ происше́ствія, приступле́нія** = на гаря́чому вчи́нку. — Хто би на гарячому вчинку пойман. Ст. Л. — **Не умѣста** = не до ре́чі, не до ладу́, не го́же. — Сказав зовсім не до речі. — **Ни съ мѣста!** = ані руш! С. Л. — **Новозаселённое мѣсто** = новосе́лиця. — **Откры́тое мѣсто** (коло села) = бе́лебень, голоте́ча. — Хата стоїть на белебні. С. Аф. — Хата стоїть на самій голотечі без захисту. Фр. — **Отхо́жее мѣсто** = паску́дник, срач (С. З.). — **По мѣстáмъ!** = на мі́сто! — **Почетное мѣсто** (в хаті) = по́куть, для молодих — поса́д. — Посадили на покуті. — Ой загули голубоньки на водах, час тобі, Марійко, на посад. н. п. — А всі дружечки за столом сіли, молода на посаді. н. п. — **Укры́тое мѣсто** = за́куток, схо́ванка, криївка. — Сяду десь в такім закутку, щоб мене ніхто не бачив. Хр. — У такій то схованці вигребла собі качечка кубельце. Ан. Стар. — А мині з моєї криївки усе видно, як на долоні. Фр. — **Уса́дебное мѣсто** = грунт, ґрунт, в Слобідській Україні — пле́ць. С. Л. — Чий грунт, того і будування. Ст. Л. — **Стра́шное мѣсто** = страхо́вище. Сп. — *Де що було:* буда — бу́дище, го́род — городи́ще (С. Л.), гута — гу́тище, двір — дво́рище (С. Л. Обгорілі дворища чорніють. К. Д.), за́мок — за́мчище, замкови́ще (С. Л.), лі́с зрубаний — зруб, викорчований — теребі́вля, випалений — лі́сови́ння, мак — макови́ще, макове́ць, міст — мости́ще, озеро — озеря́вина, кладовище або погріб — погреби́ще, сад — садови́ще, село — се́лище (С. Л.), се́льбище, став — стави́ще, стави́дло, стави́сько, стоги — сто́жище, стожа́рня (Сп.), сто́жисько. — *Різні місця: на воді або коло води* — зато́н, зато́ка (що заливаєть ся водою. С. Л.), о́дміть (тихе, між скелями на порогах. Ев.), о́парь (на болоті, що не заростає і не замерзає), пле́со, чистова́ (чисте, не зарослe на водї місце. — На силу вибрались з латаття, і виїхали на чистову́), пра́ло, пра́тва, кладки́ (над водою, де миють білизну), прогно́й (між річками, де Запорожці перетягали човни. Ев.), сі́дло (де рибалки сідають ловити рибу), сте́лище, стли́ще (над водою де білять полотно або льон), те́рло, терло́вище (де риба треть ся. С. Ш.). — *В дворі:* підсто́жжя, стожа́р, стожа́рня, сто́жище, сти́ртище (де ставлять стоги й стирти), перела́з (де перелазять через тин. — За поповим перелазом там стояли троє разом. н. п.), садови́ще (місце на сад), свинорі́я (порите свинями), сі́дало (де сідають кури на ніч), сьмі́тник (де викидають сьміття), попільник, попели́ще (де зсипають попіл), д. ще під сл. **Дворъ: За́дній, Ско́тный дворъ.** — *В лісі:* майда́н (де гонять смолу), гущáвина, гущина́ (густо зарослe, галява (мало зарослe), чисти́на (чисте). Д. ще під сл. **Лѣсъ.** — *В полі:* верещáк (що поросло вереском). гли́нище (де копають глину), гречківка

(де росте гречка. Сп.), гри́ще (де одбувають ся гриця), жи́тнище (де росте жито), капу́стник (де росте капуста), коно́плище, підме́т (де ростуть коноплї), о́мшарь, омша́рина (що поросло мохом. С. Л.), розви́лина, розви́лка, розви́лля (де росходять ся шляхи), ре́вище (залите кровію, що худоба реве на такому містї), станови́ще, табори́ще (де стан, табор), ти́рло (де спочиває худоба коло водопою), хміль ни́к (де росте хміль). — *В хатї:* відни́к (де дїжка з водою), за́пічок (за пічкою), опі́чок (коло печі), присло́н (для покійника), д. ще під сл. **Изба́**: части́ни ха́ти і під сл. **Мѣсто**: **Почетное м.**

2. мі́сто, поса́да (Гал.). — Кандидат на учительску посаду. Бар.

3. паку́нок, па́ка, па́чка.

4. д. **Блона́ 2.**

Мѣстоиме́ніе = замісцме́нія (Ос.), заіме́нник (Гр. Ог. і См. Ст.).

Мѣстожи́тельство = жи́тло, жи́тлище. (Д. під сл. **Жили́ще**).

Мѣстоположе́ніе = д. **Мѣстность.**

Мѣстопребыва́ніе = містопроживáння і д. **Жили́ще.**

Мѣсторожде́ніе = 1. роди́на. С. З. — Лучче на родинї кістьми полягти, а нїж на чужинї слави поняти. н. пр.

2. **М. гли́ны** = гли́нище, **М. и́звести** = ванняр́ка, **М. мѣлу** = крейдянка, **М. со́ли** = солони́ця, солонище. — Пішла баба глину копати, а глинище як завалилось, так її й засипало. Чайч.

Мѣсятка = д. **Мѣсиво.**

Мѣсяцъ = 1. д. **Луна́**. — **Молодо́й мѣсяцъ** = молоди́к. — **М. на ущербѣ** = щерба́тий м. — Сьвітиш, місяцю, та не грієш, даремне в Бога хлїб їси. н. пр. — Сьвітить молодик срібнорогий. Ос.

2. (календарний) — мі́сяць. — Місяць Лютий питає, чи обутий. н. пр.

Мѣсячина = мі́сячне, пайо́к, пайове́ (що видаєть ся помісячно).

Мѣсячникъ = 1. мі́сяшне (теля, лоша, порося).

2. д. **Луна́тикъ.**

3. рос. Menyanthes trifoliata L = бобовни́к, трифо́лія, зубо́вник. С. Ан.

Мѣсячное = (у жінок) — мі́сячка, спла́вня і д. **Менструа́ція.**

Мѣсячный, но = 1. мі́сяшний, но. — Місяшна ніч. — На дворі місяшно — хоч голки збірай.

2. мі́сячний, но.

Мѣта́ = 1. мета́, ціль. С. Л. — Як би знаття, що все дарма, що в русї вічному створіння мети нїякої нема. Сам.

2. замі́р.

Мѣтить, ся = 1. мі́тити, ся, значи́ти, ся, личкува́ти, (карбами) — карбува́ти, (випалюванням) — таврува́ти, (штемпом) — штемпова́ти, ся. — Кажуть, що жиди свої гроші мітять. Кр. — Назначи́в кавуни, які кращі. Кр. — Онде злодїй штемпований кайдани волочить. К. Ш.

2. лу́чити, цїлити, націля́ти ся, у(в)луча́ти (С. Ш.) — Лучив ворону, а влучив корову. н. пр. — Як пъе, то не проливає, як бъе, то добре влучає. н. пр.

3. ва́жити (С. Аф.); натяка́ти. — Він важить бути головою. С. Аф. — Ой важу я, важу на ту дївчину вражу. н. п. — Я з тобою вечір стою, на иньшого важу. н. пр.

Мѣта, мѣтка = мі́тка, за́значка, ви́значка, позна́ка, (нарізана) — карб, (випалена) — тавро́, (у лимарів) — цу́рка. — На вашій хустцї не було мітки. Кн. — Поклав за́значку на кавунові. Кр. — Мій віл не крадений — на йому тавро є. Кн.

Мѣткая трава́, рос. Melampyrum nemorosum L. = брат і сестра́, братки́, бра́тики. С. Ан.

Мѣткій, ко = влучни́й, но, у(в)лу́чен (С. Ш.), вмі́тливий, во, влуча́к, цілки́й, метки́й. — Бог не цільний, а влучний. н. пр. — Бог хоч не скорен, та улучен. н. пр.

Мѣткость = влу́чливість.

Мѣховщи́къ, ца = кожуха́рь, ка (С. Пар.), кушні́р (С. З.), ф(х)утря́р (С. Ш.).

Мѣховщи́чій = кушнїрський. — Кушнїрський цех. С. З.

Мѣховой́ = 1. хутряни́й, смуше́вий, линтваре́вий і т. д. д. **Мѣхъ 1.**

2. міховни́й, бурдюго́вий (д. **Мѣхъ 2** і **3.**

Мѣхоно́ша = міхоно́ша.

Мѣхъ = 1. ху́тро (С. З. Л.), фу́тро (С. Ш.), вовчий — во́вки, куничий — куни́ці, кошечий — коти́, ко́тики, овечий — линтва́рь, линтварі (С. З.), ягничий — смух, сму́шок, сму́шки. С. З. Л. — Кунтуш зелений на сїрім футру. Ст. Оп. К. Ст. — Піймавши барана, спокійно вівчарі линтварь злупивши, потрошили. Б. Б. — Шапка з гарного сивого смушка. — **Подбива́ть, подби́ть мѣхомъ** = ф(х)утрува́ти (С. Ш.), ви́хутрувати.

2. міх, мішо́к, шкуратяний, що в йому перевозять вино — бурдю́г, бурдю́к. — Курп крав, та в міх глав. п. пр. — І нїхто

не налива нового вина в старі бурдюки. К. Св. П.

3. міх (ковальський). — Сопе, як міх ковальський. н. пр.

Мѣченіе = мі́чення, значі́ння, таврува́ння.

Мѣ́ченый = мі́чений, позна́чений, тавро́ваний. (Д. **Мѣ́тить** 1). — Наша вівця таврована. Чайч.

Мѣша́лка = копи́стка; ви́лочка, ві́ничок. (Д. **Весёлка** і **Мутовка** 1).

Мѣшани́на = мішани́на.

Мѣша́ть, ся = 1. міша́ти, змі́шувати, ся. — Мішати пісок з глиною.

2. тасува́ти, ся (карти). С. Ш.

3. перебива́ти, шкоди́ти, перешкожа́ти (С. З. Л.), на перешкоді́ у перешкоді́ става́ти (С. Л.), борони́ти, перече́плювати (С. З.), перебаранча́ти. — Служби божої слухати з набожeнством, не розмовляючи, другим не перешкожаючи. Б. Н. — Коли б ви так сиділи нишком, та не перебаранчали. Лев.

Мѣша́ться = 1. міша́тися, плу́татися, збива́ти ся. — Новобранці на муштрі усе плутались. — Говорив багато, та все якось збивав ся.

2. втруча́ти ся, встрява́ти, вплу́тувати ся, міша́ти ся, су́нути но́са. — Нїхто між нас не втручай ся. К. Ч. Р. — Було не втручати ся не в своє дїло. Кн. — Не сунь носа до чужого проса. н. пр. (Д. ще під сл. **Вмѣшиваться**).

3. міша́ти ся, божеволі́ти, з глу́зду збива́ти ся.

Мѣшень = переорювання.

Мѣше́тчатый = мішечкови́й.

Мѣшёчекъ = д. **Мѣшо́къ** (здр.).

Мѣшёчный = мішкови́й, лантухо́вий, торбинко́вий (С. Ш.).

Мѣшканіе = га́яння, баріння, ба́влення.

Мѣшкать = га́яти ся, бари́ти ся, забаря́ти ся. — Іди та не гай ся, швиденько вертай до господи. Кн. (Д. ще під сл. **Мѣ́длить**).

Мѣшкова́тый = 1. лантухова́тий, бахма́тий (С. Ш. про одежу).

2. (про чоловіка) — міхува́тий, вайлакува́тий, вайло́, лантухова́тий, ла́нтух.

Мѣшкопо́сецъ = міхоно́ша.

Мѣшкота́, мѣшкотный і т. д. = д. **Мѣ́дленность, медли́тельный** і т. д.

Мѣшо́къ, здр. **мѣшёчекъ** = 1. міх, мішо́к, здр. мішо́чок, великий — ла́нтух (С. З.), здр. — лантушо́к, пів мішка — клу́нок, клу́ночок (Чайч.), малий — то́рба, торби́на, торбе́шка, торбинка (С. Ш.), подорожній, подвійний — саква́ (С. З.), саквічка́, бесаги́, з вірьовок — киса́, теж, на сїно — пихті́р, з міховини або рядини, що в йому дають овес коням — ре́птух, торба, що з вівсом вішають коням на морду — ша́нька, то́рба, зшита з різних клаптиків — писана́ то́рба, маленька на сир, пшоно то-що — во́рок, ворочо́к, край у мішка — гузи́рь. — Кури крав, та в міх клав, кури сокочуть та в міх не хочуть. н. пр. — Налякав міх, то й торби страшно. н. пр. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Де можна торбу, там лантуха не треба. н. пр. — З чужої торби хлїба не жалують. н. пр. — Як іду в гостину, то беру хлїб в торбину. н. пр. — Носить ся, як циган з писаною торбою. н. пр. — Узяв саквічки в дорогу. Ос.

2. д. **Мѣхъ** 2.

3. (про чоловіка) — вайло́ (С. Аф.), ла́нтух і д. **Мѣшкова́тый** 2.

Мѣщани́нъ, мѣща́нка = міщани́н, міща́нка, міща́ночка. — Ой ти знав, на що брав міщаночку з міста — я не їла й не їсти му гречаного тїста. н. п.

Мѣщани́шка (зневажливо) = міщанчу́к. С. З.

Мѣща́нскій = міща́нський.

Мѣща́нство = міща́нство.

Мя́гкій, ко = 1. мягки́й, мяки́й (С. З.), мъяки́й, мняки́й, ко (С. Л.), про землю — пухки́й.

2. (про чоловіка) — мягки́й, ла́гідний, деліка́тний, по.

Мягкова́тый = мягке́нький, мняке́нький.

Мя́гкость = мня́хкість (Чайч.), мягкота́, мъякота́. С. Жел. Л. — Як постелю сїна, то тэка мягкота спати. Кн.

Мягкотѣлъ, Molluscus = мъякун. С. Жел.

Мягкотѣлый = мягки́й, мняки́й.

Мягчайшій = наймнякі́ший.

Мя́гче = мня́кше.

Мягчи́ть, ся = мягчи́ти, мнякши́ти, ся.

Мягчѣть = мъя́кшати, мня́кшати.

Мязга́ = д. **Мезга́**.

Мяздра́ = д. **Мездра́**.

Мяки́на = полова́. С. З. Л. — Старого горобця на полові не обдуриш. н. пр. — Слово — не полова. н. пр.

Мяки́нникъ, ца = половни́к (де складають полову).

Мяки́нный = полова́ний.

Мя́кишъ = 1. мяку́шка, мъякушка (С. Л.), мняку́шка, (з глевкого хлїба) — глевтя́к,

глевча́к. — Він любить шкоринку, а я мнякушку.

2. мъякýш, частїше мъякýшї (мняка частина тїла).

Мя́кнуть = мъя́кнути, мня́кнути, мняк-шати.

Мя́коть = мякúш, мякýшка (д. теж Мезга́), гарбуза, динї — жабури́ння. Ман. — Округ кістки усю мякушку обрізав. Кн.

Макýшка = гнилúця, гнилúчка (про грушки то що).

Мя́лица, мя́лка, мя́ло = те́рлиця, те́рниця (С. Ш.), що нею починають розбивати коноплї — бите́льня, бите́льниця. — На городї терлиця сама тре. н. п. — Вона така, що постав сїм терниць, то перебъе. Лев.

Мя́млить = 1. хамели́ти. — Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 умелю. н. пр. 2. ми́мрити (С. З.), па́пляти, хама́ркати, хрема́ркати. С. З. Ш. — Щось собі мимрить під ніс. — Та по молодечі, а не по черпечі харамаркать. К. Ш.

Мя́мля = копоту́н, ма́мот, макýха, ле-мíшка, мамали́га (про чоловіка).

Мяси́стый = мъяси́стий; гладки́й, товсти́й.

Мясни́къ = різни́к (С. З. Л.), жінка його — різни́чка (С. З.), дочка — різникі́вна, син — різниче́нко. — **Мясникóмъ быть** = різникува́ти. Чайч. — Теля ще десь, а різник вже з ножем забіга́є. н. пр.

Мясни́ческій, мясни́чій = різни́цький. — — Різницький цех. С. З.

Мясни́чиха = різни́чка. С. З.

Мясно́е = мъяси́во (С. Л.), мняси́во. — Воно було б зовсїм не диво, коли б він їв мъясиво. Гр. — На столї саме мъясиво і варене і смажене. Кн.

Мясно́й = мъясни́й. — **М. ла́вка** = різни́ця (С. З.), мъясни́ця, я́тка. — Тримаеть ся, як собака коло ятки. н. пр. — **М. рядъ, рынокъ** = різни́ці (С. З.), мъясниці. — Піди у різниці та купи мъяса.

Мя́со = мъя́со, мня́со (С. Л.), здр. — мъясце́, мнясце́. — **Мя́со бара́нье** = бара́нина, маха́н (Ев.). — **М. варёное** = варе́не мъя́со. — **М. Говя́жье** = д. **Говя́дина.** — **М. Гуси́ное** = гу́сятина. — **Ди́кое мя́со** = ди́ке мъя́со. — **М. жа́реное** = печене́, пече́ня. С. З. — **М. ко́зье** = козли́на, козля́тина. — **М. коша́чье** = коша́тина. С. З. — Нїмецька ковбаса, що свининою, кошатиною і конятиною начинена. Кв. — **М. кури́ное** = ку́рятина. — **М. лина́** = лини́на. С. З. — **М. лошади́ное** = кони́на, конятина, кобили́на, кобиля́тина. — **М. свино́е** = свини́на, сьвіжина́, (солоне) — буженина. С. Л. — Не має мъяса над свинину, не має риби над линину. н. пр. — **М. соба́чье** = пси́на. С. Л. — **М. сома́** = соми́на. — **М. судака́** = судачи́на. — **М. ути́ное** = утя́тина, утя́тинка. С. Ш. — (Мъясо між ребрами) — поре́брина (С. Л.), ре́бра, (з грудей) — грудина, грудинка, (з задка) — задо́к, огу́зок, (з черева) — почере́вина, (поміж салом) — про́ріст.

Мясопу́стіе, мясопу́стъ = пу́ща(е ння (С. З.), за́говіни. — На пущання, як завъязано. н. пр.

Мясопу́стный = пу́щальний, пуска́льний. — **Мясопу́стная недѣля** = пу́щальна недїля. С. З.

Мясоѣдъ = масни́цї, мъясни́цї. С. З. Л. — У мъясницї буде наше весїлля. н. к. — **Рождéственскій мясоѣдъ** = зїмні мясни́цї.

Мясцо́ = д. **Мя́со** (здр.).

Мя́та, рос. Mentha L. = мъя́та, мня́та. — **М. души́стая,** M aquatica L. = водя́на, кіньська мъя́та, полїй. — **М. ди́кая, полева́я, глуха́я, ко́нская,** M. arvensis — драголю́б, кіньська, польова́, плавнова́ мъя́та. — **М. кудря́вая, нѣме́цкая,** M. crispa Valerii Cordi i L. = кучеря́ва мъя́та. — **Англійская, пе́речная мя́та,** M. piperita Schm. = холо́дна мъя́та. С. Ан. — **М. коша́чья,** Nepeta glechoma = росхо́дник. Ал.

Мятéжникъ, ца = бунтовни́к, ця (С. Ж. З.), бунта́рь, ка, повста́нець, коло́тник, ця. (С. З.). — Пр. д. під сл. **Бунтовщи́къ** і **Крамо́льникъ.**

Мятéжническій, мятéжничій = бунтовни́чий, бунта́рський. (Д. **Бунтовщи́ческій**).

Мятéжный = бунтли́вий (С. Л.), бунтовли́вий.

Мятéжъ = бунт, повстя́ння, ро́зрух, ко́лот, колотне́ча, ворохо́бня (Гал.). — Пр. д. під сл. **Возмуще́ніе, Возста́ніе** і **Волне́ніе 3.**

Мятéлистый = д. **Вьюжистый.**

Мятéль = д. **Вьюга.**

Мятлúка, рос. Poa = д. **Метёлка 3.**

Мя́тный = мъя́тний.

Мять, ся = 1. мня́ти, ся (С. З. Л.), мъя́ти, ся, мняшку́рити. — Не терши, не мнявши, не їсти калача. н. пр. — І труть

мене і мнуть мене; ще діждуть ся в Бога ласки, що пароблять з мене паски (нїби картопля так каже). н. пр.

2. (льон коноплї) — тéрти, тїпати (С. Ш.), (солому) — мéрвити. — На городї терлиця сама тре. н. п. — Почала тїпати коноплї.

3. мня́ти ся, мóняти ся, вага́ти ся.

Мяу́канье = ня́вкання, нявча́ння.

Мяу́кать, мяу́чить, мяу́кнуть = ня́вкати, нявча́ти (С. З.), ня́вкнути. — То собака инде гавкне, то закрьокає свиня, то шкодлива кішка нявкне. Снїп. — Кошеня десь нявчить. С. З.

Мяхунка = д. **Махýнка.**

Мячъ, мя́чикъ = мняч (С. Л.), опýка (С. З. Л.). — В опуки грати. С. З. — То в дучку булку заганяли, другі в опуки тощо грали. Гр.

Мы́рный = ми́ровий.

Мы́ро = ми́ро.

Мыровáніе = мирува́ння.

Мыровáть = мирува́ти.

Мыропомáзаніе = 1. маслосьвя́тіє, собóрованнє ма́слом. — І маслосьвятіє служили. К. Ш.

2. миропома́зання (царів).

Мыропомáзывать = собóровати ма́слом, мирува́ти.

Мырохрани́тельница = ми́рниця.

Н.

На = 1. (на питання: куди, на кого або на що, коли, на скільки, як, де на кому, коли?) — на. — Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці. н. п. Не тратьте, куме, сили, спускайтесь на дно. н. пр. Вийду я на гіроньку та білими ніженьками. н. п. — Кив, морг на його! Кв. Що на ноги дибки, на руки дибиці. н. п. Взяти на поруки. — А бліґий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. На щастя, на здоровя, на новий рік! н. пр. — Круг містечка Берестечка, на чотири милї мене славні Запорожці своїм трупом вкрили. К. Ш. Купив на копійку насїння. Напявсь на місяць. — Казати на памъять. Як на лихо, ще й жінка занедужала. — На городї коло броду барвінок не сходить. К. Ш. - На віку, як на довгій ниві — усього буває. н. пр. На великдень на соломі... дїти гралисъ собі крашанками. К. Ш. На злодію шапка горить. н. пр. — На тім тижнї. На Миколи, та й пїколи. н. пр. — **На всѣ ру́ки** = до всьо́го, на все здáтний. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **На виду́** = на видноцї, на о́цї, на о́чах. — Поклади батіг на видноцї. — **Женúться на вдовѣ** = взя́ти удову́, жени́ти ся з удово́ю, взя́ти шлюб з удово́ю. — **Похóжъ на отцá** = в ба́тька вда́в ся, схóжий на ба́тька. — **Стоя́ть на моли́твѣ** = моли́ти ся.

2. про, на, для, за-для. — **На слу́чай** = про случа́й. — **На пра́зникъ, на сме́рть гото́вить** = про пра́зник, про смерть. — Шиє сорочку про празник. — Зібрав грошенят про чорний день. — На всїх не настачиш.

3. на! — На, їж! — **Вотъ тебѣ́ на!** = от тобí й на́! от тобí й ма́єш, ото́ ма́єш!

Нааýкаться = нагука́ти ся, нагогóвкати ся. — Нагоговкались в лїсї, поки зустрілися.

Наáхаться = наóхати ся, наóхкати ся.

Набáвить, набавля́ть, ся = набáвити, прибáвити, наки́нути, прики́нути, дода́ти, набавля́ти, ся і т. д., понабавля́ти, ся і т. д. — І ще накинули податі на душу по карбованцю.

Набáвка = набавля́ння, накида́ння, на́бавка, дода́ток, на́кидка, при́кидка.

Набáвочный = набáвочний, добáвочний, додатко́вий.

Набаклýшничать = пробайдикувáти, набайдикувáти ся. — Ще хіба не набайдикував ся за цїлий місяць без роботи?

Набалагýрить, ся = 1. набала́кати, набазїкати, ся.

2. нашуткува́ти, напустува́ти, ся.

Набаламýтить = набаламу́тити, наколоти́ти; набреха́ти.

Набалдáшникъ = голóвка (С. Пар.), га́лка. (С. З.). — Патериця з срібною головкою.

Набаловáть, ся = напустува́ти, нажартува́ти, нажирува́ти, ся; допустува́ти ся, дожартува́ти ся, дожирува́ти ся. — Чи ти ще не пожартував ся? — Допустував ся, поки й носа собі розбив.

Набáлтывать, наболтáть = 1. набóвтувати, намíшувати, набóвтати, намішáти, наколоти́ти. — Наколоті корові пійлє.

2. набазїкувати, набазїкати, наверзти́, нахля́вкати. — Нахлявкали чорт зна що! Хар. Чайч.

3. набрі́хувати, оббрі́хувати, обно́сити, набреха́ти, оббреха́ти, обнести́, понабрі́хувати і т. д. — Так тебе оббреше, обнесе. Б. Г. — На всіх понабріхує та повигадує те, чого й не було. Чайч.

Набальзамирова́ть = набальзамува́ти, намасти́ти.

Набаля́сничать = набазїкати, наверзти́, попоточи́ти баля́си.

Набараба́нить = набараба́нити, наторохтїти.

Набара́хтаться = навовту́зити ся, набо́рсати ся, втоми́ти ся, тріпаючись, бо́рсаючись.

Набарышничать = набаришува́ти.

Набата́ть = розголо́шувати, роздзво́нювати. — Не встів росказати йому, а він зараз по всьому селу роздзвонив.

Набата́ть = ґвалт, гвалт (С. З.), сполох. — **Бить, уда́рить въ набата́ть** = на гвалт, на сполох дзвоцити, би́ти. С. З. — Ударили на сполох — збігло ся все село. — В дзвони ударили на гвалт. Кн.

Набахва́литься = нахва́стати ся.

Набая́ть, ся = наказа́ти, наговори́ти, ся, набала́кати, ся. — Багато вже наказали про сї плуги, а вони зовсїм не такі гарні. — Набесїдувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла. п. пр. — Набалакались ми з кумом.

Набеде́рникъ = чапра́к. С. Пар.

Набе́дренникъ = набе́дреник.

Набездѣ́льничать = нашко́дити, накоїти, набро́їти.

На́бережная = набере́жжя, побере́жжя, приббере́жжя, на(по, при)бере́жна (вулиця або дорога понад берегом). — Повештавшись по набережжю Неви, вернули ся до господи. Кн.

На́бережный = на(по, при)бере́жний.

Набесѣ́доваться = наговори́ти ся, набала́кати ся, нарозмовля́ти ся.

Набива́льщикъ = вибійчи́к, вибо́йщик.

Набива́ть, наби́ть, ся = 1. набива́ти, наби́ти, понабива́ти, (гвіздки) — цьвяхува́ти (С. З.), нацьвяху(шку)вати. С. Л., (клинці) — клинцюва́ти, наклинцюва́ти. С. Л. — Набив багато дичини. С. Л.

2. набива́ти, нато́птувати, напиха́ти, напако́вувати, наби́ти, натопта́ти, напха́ти, напакува́ти (С. Л.), ся, понабива́ти, попапиха́ти і т. д. — Напхав у пихтір сїна. — Лисичка виїла з пирога мачок, а туди напхала сьміттячка. п. п.

3. набива́ти, наби́ти, понабива́ти, ся. — Треба набити обручі на дїжку, а то зовсїм розсохлась. — Чи ти вже понабивав мінї дїжки, чи нї? Чайч.

4. вибива́ти, ви́бити, повибива́ти. — Прийшов вибійчик вибивати пістрю. — **Наби́ть въ у́ши** = нату́ркати (С. З.), намо́вити, набреха́ти, понату́ркувати і т. д. — Я вже знаю — це вона йому натуркала. — Понатуркають дурним в уха, а вони й вірють. Чайч. — **Наби́ть оско́мину** = поosко́мити ся, оскому наби́ти.

Набива́ться = 1. набива́ти ся, напро́хувати ся. — Я його не кликав — він сам набив ся в гості до мене.

2. назбіра́ти ся, набіра́ти ся. — Багацько назбірало са людей.

3. д. **Набива́ть, ся.**

Наби́вка = 1. набива́ння, напиха́ння, вибива́ння і т. д. д. **Набива́ть.**

2. ви́бійка (на тканині).

Набивно́й = 1. набивни́й, набива́льний.

2. (про тканину) — вибійча́ний, накра́пний. — Вибійчані штани. — Спідниця з гарного ситцю накрапного. Кн.

Наби́лки = ля́да (у ткацькій верстаті).

Набира́ть, набра́ть, ся = набіра́ти, збіра́ти, підбіра́ти, набра́ти, зібра́ти, підібра́ти, ся, понабіра́ти, ся і т. д. — Набірали некрутиків в неділеньку вранцї. п. п. — Набрав мішок проса. — Зібрали ся всї бурлаки до рідної хати. п. п. — Набрав ся хлопець розуму. — Набрав ся, як май груш. п. пр. — Вона надбірає квітки. — Понабірали люди з гамазеї жита. Чайч. — Грошей повні кишенї понабірали. К. З. о Ю. Р. — **Набира́ть въ до́лгъ** = бра́ти на́бір. — **Набира́ть на сто́лъ** = лаштува́ти стіл (на обід або на вечерю). — **Набра́ться бѣ́ды** = зазна́ти ли́ха. — Вжеж і зазнав я лиха з тим позвом. Кн.

Наби́рка = 1. набіра́ння.

2. ко́шик, козубе́нька (що з нею ходять по ягоди, по гриби то-що) д. під сл. **Корзи́на.**

Наби́тый = наби́тий, пато́птаний, на́пханий і т. д. д. **Набива́ть.** — **Н. братъ** = рівня достатком. — **Н. дура́къ** = вели́кий ду́рень, дурни́й, як пе́нь, як коло́да.

Наби́ть, ся = **Набива́ть, ся.**

Наби́ться = намордува́ти ся. — Намордував ся чимало, поки сяк так укоськав його.

Наблева́ть, наблёвывать = наблюва́ти, наригáти, набльо́вувати, попабльо́вувати. — Попабльовував скрізь.

Наблея́ть, ся = наме́кати, набе́кати, ся.

Наблошни́ть = наблоши́ти, напусти́ти бліх.

Наблошни́ться = насоба́чити ся.

Наблуди́ть = наколобро́дити, напалобро́дити.

Наблюда́тель, ница = 1. наглядник, ця, наглядáч, ка. С. Жел. Пар.

2. доглядни́к, ця, доглядáч, ка, дозо́рця (С. З.), дозо́рний. — Ти доглядник за лїсом, ти й станеш в одвітї. Кн. — Бач, чортова доглядачка таки вздріла. Кв.

Наблюда́тельность = доглядність, спостереже́ння. — Усе своє спостереження він вложив в отсе дїло. Кн.

Наблюда́тельный = наглядни́й, доглядни́й; д. **Внима́тельный.**

Наблюда́ть = 1. наглядáти, роздивля́ти ся, сте́жити, примічáти, спостерегáти. — Астр ном, що спостерегає зорі... Кн.

2. доглядáти, назирáти, пильнувáти. С. Л. — Доглядати за дїтьми. — Треба добре пильнувати лїса, щоб не крали. — Пильнуй свого носа, а не мого проса. н. пр.

3. берегти́, хорони́ти, захóвувати.

Наблюде́ніе = наглядáння, нáгляд, спостереже́ння, доглядáння, дóгляд, дозíр. — Автор додає і власні спостереження коло фонетики полїщуків. Кн.

Наблю́дникъ = по́кришка (на блюдо).

Наблюсти́ = догля́нути, допильнувáти.

Набогати́ть, набогащáть, ся = збагати́ти, збагащáти, ся.

Набожничать = бу́ти богобоя́зливим, побо́жним, (іронїчно) — живи́м до Бо́га лїзти.

Набожность = набóженство, побóжність (С. Л.). — Служби божої треба слухати з великим набожеством. Б. Н.

Набожный, но = побóжний, но (С. Л.), богобоязли́вий, во, богомíльний, сьвятобóжний, по. — Такий побожний зробив ся: ні празника, ні неділї не пропустить. н. к. — Народ побожно хрестив ся. Кн. — Побожний, як жид подорожній. н. пр. — А той тихий та тверезий, богобоязливий. К. Ш. — Сьвятобожна жінка. Хар. Чайч.

Набóйка = 1. вибíйка (Кн.), вибúванка, особлива пістря (тканина).

2. ключ (до гайки).

3. набúвач, набúяч (у бондарів).

Набóйникъ = 1. шóмпол. — Почав набивати рушницю, а шомпол й зламав ся.

2. товкáч.

Набóйчатый = вибíйчáний, вибúваний. — Мої мішки прикметні — з вибиваної десятки. Кн.

Набóйщикъ, ца = вибíйчик, вибóйщик, ця.

Набóкій = кривúй, кривобóкий. — Кривобока хата.

Наболта́ть = д. **Набáлтывать.**

Наболта́ться = набалáкати ся, попабалáкувати ся, набазíкати ся, попабазíкувати ся. — Набалакались ми з кумом. — Оце пóдруги: як зíйдуть ся, так і не розлучать ся, — чи ви вже понабалакували ся? Чайч.

Набóльшій = стáрший в сімї.

Наболéлый = наболíлий, натруженúй. — Натруженою рукою не напишеш рівно.

Наболéть = наболíти, розболíти ся.

Набóристый = збóристий, рясни́й. — Збористі рукáва. — Рясна свита.

Набóрка = набірáння.

Набормота́ть = набурмота́ти, намурхота́ти.

Набóрный = 1. набíрний.

2. збíрний, штукóваний. — **Набóрная збру́я** = цьвяхóвана збру́я.

Набороздúть = набороздúти, наскоро́дити, надря́пати, начерка́ти. (Д. **Бороздúть**).

Набороня́ть, паборонова́ть = набороня́ти, паволочúти, наскоро́дити. (Д. **Боронúть** 2).

Набóрщикъ = 1. набóрщик, складáч (в друкарні). С. Жел.

2. вербівни́к (що вербує людей до війська). — Як колись були вербівники та вербували до війська. н. о.

Набóръ = 1. набірáння, набíр, брáнка (С. Ш. Фр.). — Бути ж мінї у неволї, у некрутському наборі. н. п. — Стережіть ся нарубочки, либонь бранка буде. н. п.

2. набíр, складáння (друкарське).

3. **наборъ орýдій, инструмéнтовъ** = справа, справúлля, начúння, припáс. — Прийшов швець зо всїм своїм справиллям.

Набра́живать, набре́сть = 1. набро́дити, натрапля́ти, над(г)úбувати, набрести́, натрáпити, над(г)úбати. — Ідучи в лїс, надибав зайця. н. к.

2. зіхóдити, збірáти ся, згромáжувати ся, скýпчувати ся, зійти́ ся, зібрáти ся і т. д., посхóдити ся, позі-

хо́дити ся, позбира́ти ся і т. д. — Зібрали ся всї бурлаки до рідної хати. н. п.

Набра́живать, наброди́ть = нало́влювати, наловѝти ри́би во́локом.

Набра́живаться, наброди́ться = находи́ти ся, наброди́ти ся, наволочи́ти ся, натиня́ти ся.

Набра́жничаться = напи́ти ся, налига́ти ся, пати́жити ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся. — Налигав ся так, що ледве ноги волочить.

Набрани́ть, ся = нала́яти, ся. — Не тільки не бив, а й не налаяв ї́нко́ли. Ск. — Я ще не налаялась, а він мінї перебив. К. К.

Набра́сывать, наброса́ть, набро́сить = 1. накида́ти, наки́дати, наскида́ти, понакида́ти, нашпурля́ти. — А лисичка... все кида по рибцї на дорогу, все кида... От, як нака́дала вже багато, тодї пишком і сама злїзла. п. к. — Понакида́ли скрізь. — Наскида́ли самих денежок стільки. К. З. о Ю. Р.

2. робѝти, зробѝти на́рис. — Тільки зробив нарис — багато ще роботи.

3. накида́ти, наки́нути. — Накинув свиту на опашку, та й побіг.

Набра́сываться, набро́ситься = накида́ти ся (на кого або на що), наскіпа́ти ся (на кого), допада́ти ся, дориває́ти ся (до чого), наки́нути ся, наскіпати ся, допа́сти ся (С. Л.), дорва́ти ся. — Собаки накинулись на його. — Такий задерикуватий — як наскіпав ся на мене, так і лїзе до бійки. Чайч. — Допав ся, як кіт до сала. п. пр. — Вже допав ся до вареників. С. Л. — **Набра́сывается тѣнь** = па́дає тїнь.

Набра́ть = д. **Набира́ть**.

Набре́дить = наверзти́, наплести́. — Мало чого слабий не наверзе, коли йому щось марить ся.

Набре́сть, наброди́ть, ся = д. **Набра́живать, ся**.

Набро́дный = приблу́дний, пригу́льний. Приблудний собака. — Від приблудного пса́ки не діждеш ся дяки. н. пр. — Пригульна кобила.

Набро́дъ = на́волоч. С. Л.

Набронзирова́ть = набронзува́ти.

Набросáть, набро́сить = д. **Набра́сывать**.

Набры́згать, набры́згивать, ся = набри́зкати, напри́скати, набри́зкувати, ся, понабри́зкувати і т. д. д. **Брызгать**. — Ач, понабризкував скрізь. — Набризкав чорнилом.

Набрюжа́ть, ся = набурмота́ти, ся, набурча́ти, намурмота́ти, намурча́ти, ся (Д. **Брюзжа́ть**).

Набря́кать = наверзти́, наторо́чити, наплести́ (язиком).

Набрянча́ть, ся = набрязча́ти, набрязкоти́ти, ся. (Д. **Брезжа́ть**).

Набура́вить = насвердли́ти, навертїти, понасве́рдлювати, понавірчувати. — Понасвердлював дїрок.

Набу́хать = набу́хати, наки́дати (багато).

Набу́хлый = (на)розбу́хлий, набря́клий, набубня́вілий.

Набу́хнуть = (на)розбу́хнути, набря́кнути, набуча́віти, набубня́віти. — Дошка набухла. — Обручі розбухли в копанцї. — Мокрі сорочки набрякли. Лев. — Ноги набрякли. Лев. — Горох набубнявів.

Набу́чить = назолити, налу́жити. — Сорочки вже назолили.

Набушева́ть, ся = набушува́ти, набуя́ти, ся, (про воду) — набурха́ти, нахвилюва́ти, ся (тільки про бурю), навйхорити, ся.

Набуя́нить = набушува́ти, набуя́ти, на'ґвалтува́ти.

Набѣга́ть, набѣжа́ть = 1. наздоганя́ти, доганя́ти, наганя́ти, настига́ти, наздогна́ти і т. д. д. **Догна́ть**.

2. набіга́ти, наско́кувати, набігти, наско́чити. — Ненароком набіг конем на його і збив з ніг. — Човен наско́чив на корчї і трохи не перекинув ся.

3. збіга́ти ся, набіга́ти, назбіга́ти ся, збігти ся, набігти, позбіга́ти ся, понабіга́ти. — Набігло багато людей. — На ґвалт збігли ся люди. — Мірку проса висипав, — назбігло ся такого до біса курей. п. к.

Набѣгать, ся = добіга́ти ся, набіга́ти, ся. — Добігав ся, поки ноги намулив. — Дїти набігали ся, та зараз спати.

Набѣгъ = на́пад, наско́к. — Татарські напади довго руйнували Вкраїну. — **Дѣлать набѣги** = набіга́ти, напада́ти. — — Кримські Татари почали набігати на Україну і дуже грабувати її. Др. — **Набѣгомъ** = наско́ком, на́гле; несподівано; уривками. — Він тільки уривками буває дома, а то все коло пана.

Набѣдокури́ть = нашко́дити, набро́їти.

Набѣдствоваться = набі́дува́ти ся, налихува́ти ся, зазна́ти бі́ди, ли́ха, го́ря. — Зазнав я там чимало лиха.

Набѣжа́ть = д. **Набѣга́ть**.

Набѣ́ливать, набѣли́ть, ся = бели́ти, на-

бі́лювати, побі́лювати, натира́ти, ся (крейдою, блейвасом то-що), **побіли́ти, набіли́ти, натéрти, ся.** — Треба побілити стїни. — Справ красило і білило, щоб я личко набілила. н. п.

Набѣлó = на́чисто. — Перепиши начисто.

Набѣси́ться = накази́ти ся.

Набѣснова́ться = налютова́ти ся, накази́ти ся.

Нава́га, риба Gadus collarias = нава́га, дорш (С. Пар.).

Нава́живать, навози́ть, навезти́, ся = навóзити, навéзти́, ся, понавóзити. — Навезли гною на поле. — Раніш було багато навозили тютюну на ярмарок. — Понавожено їй усяких подарунків. Чайч.

Нава́ксить, ся = наваксува́ти, ся. — Наваксував москаль вуси, як чоботи.

Нава́ливать, навали́ть, ся = 1. наверта́ти, нагнїта́ти, нава́лювати, ся, наверну́ти, нагнїти́ти, навали́ти, ся. — Навернули колоду на... — Прийшов, аж там змій каменем навернений. н. к. — Треба нагнїтити сир.

2. накладáти, накида́ти, навантáжувати, накла́сти, ся і т. д., понакладáти і т. д. — Наклали повну повозку. — Хоч як було навантажиш віз снопами. К. Х.

3. нахиля́ти, нахили́ти, ся, понахиля́ти, ся. — Нахиляй на бік. — Стїна нахилила ся.

4. нано́сити, нанести́, ся, понано́сити. — Це аж з Буковини нанесло (водою) стільки корчів.

5. збира́ти ся, зібра́ти ся, насу́нути. — Зібрало ся на ярмарок чи мало люду. — Насунуло людей до шинку.

6. нава́лювати, нава́ли́ти (в картах, в грі у воза). — Бий і навалюй.

7. нава́лювати ся, нава́ли́ти ся, понава́лювати ся. — Навалило ся багато землї у криницю. — Не навалюй ся на мене.

8. д. **Набра́сываться.**

Нава́лка = 1. нава́лювання, накида́ння і т. д. (д. **Нава́ливать**).

2. Віз (гра в карти). — Давайте грати у воза.

Нава́лъ, нава́льщина = кучугу́ра, (хворосту. лому) — ва́лява. — Отаку кучугуру накидали.

Наваля́ть, ся = 1. наваля́ти, нафалюва́ти. — Багато сукна наваляли.

2. наки́дати. — Як вдарили з семи гармат у Середу в[ранцї, наки́дали у годину жидів повні шанцї. н. п.

3. наваля́ти ся, поповаля́ти ся. — Коли ти встанеш з ліжка? Чи ще не наваляв ся?

4. наля́пати, наба́зграти (С. Л.), надря́пати, скомпонува́ти, написа́ти на швидку́ ру́ку, аби́-як.

Нава́ра = 1. нава́р; шум, шумови́ння, шумови́ння, скалки́, пі́на (у страві). — Від ситого мъяса більше навару. — Зніми шумовиння з борщу.

2. пі́йло (варене собакам).

Нава́ривать, наварúть, ся = нава́рювати, наварúти, ся, понава́рювати; прива́рювати, приварúти, (сталї) — наста́ли́ти. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. н. п. — Понаварювано багато, а їсти нїкому. Чайч. — Треба понести в кузню наварити леміш. — Настáлив сокиру.

Нава́рка = 1. нава́рювання, прива́рювання.

2. нава́рка, прива́рка. — Від леміша приварка відпала.

Наварно́й = 1. си́тий. — Ситий борщ.

2. наварний, прива́рений. — Наварне долото.

Нава́ръ = д. **Нава́ра 1** і **Нава́рка 2.**

Нава́стривать, навостри́ть, ся = нагóстрювати, нато́чувати, ся, нагостри́ти, ся, понагóстрювати, ся. — Треба нагострити сокиру. — Понагострюй ножі! Чайч. — **Навостри́ть лы́жи** = утїкти́, накива́ти пъята́ми, да́ти тя́гу, дра́ла, дмухача́. — А він хап скрипку, тай дав драла. — **Навостри́ть у́ши** = насторóжити, насторóщити, нашорóшити у́ха. С. З. — Еней наш насторощив уха. Кот. — То він одно ухо нашорóшить. К. Х. — **Навостри́ть ру́ку, навостри́ться** = набúти, наламáти ру́ку, насоба́чити ся. — Він в сьому дїлї набив руку.

Навахля́ть = зля́пати, набáзграти, зробúти аби́-як.

Нава́щивать, навощи́ть, ся = вощúти, лощúти, навощúти, налощúти, ся. — Навощила питки. — Поміст лощили йому цїлий ранок, — налощили, аж сяє, а він і не подякував. Кп.

Наведéніе = на́від. С. Жел.

Навезти́, навéзть = д. **Нава́живать.**

Наверга́ть, навéргнуть = наки́дати. — Накидали цїлу кучугуру.

Наверга́ться, навéргнуться = накида́ти ся, наки́нути ся, ки́нути ся. — Шулїка кинула ся на курчат.

Навернýть, навёртывать, ся = 1. навертїти, накрутúти, намота́ти, навúти,

ся, навірчувати, накру́чувати, намо́тувати, навива́ти, ся, понавірчувати, понакру́чувати, ся і т. д. — Навертіти павісмо конопель. — Вірьовка накручується ся на вал. — Намотала нитки.

2. прикрути́ти, прикру́чувати, ся, (про гвинт) — зашрубува́ти, зашрубо́вувати, ся. — Прикрути гайку.

3. (про сльози) — набі́гти, підступи́ти, набіга́ти, підступа́ти.

4. навину́ти ся (С. З. Л.), тра́пити ся, лучи́ти ся. — Навинули ся гості. — Нікому не пребачаючи, рубав в пень, хто тільки навинув ся. Л. В. — Лучив ся прасол і закупив усіх кабанів. — Гість трапив ся.

Наверста́ть, навёрстывать = нагна́ти, надолу́жити, наганя́ти, надолу́жувати. — Та він своє наженє, хоч і дуже на їх тратить ся. — За тих пару неділь хотів надолужити те, що за едбав за скільки літ. Фр. — Наймитку! чого ти рано встав? — Та я своє, папочку, то одиганнячком то обуванпячком надолужу. п. пр.

Навёртка = 1. навірчування, накру́чування.

2. свердлі́ння (свердлом або шилом).

3. га́йка; шру́ба, шру́бка (С. Л.).

4. све́рдлик, прави́шник. — Гвіздок не йде, коли б правушник був, щоб навертіти. Кн.

Навёртывать, ся = д. **Наверну́ть.**

Наверті́ть, ся = 1. навертіти, накрути́ти, ся і д. **Наверну́ть 1.** — Накрутили ся, танцюючи метелиці.

2. насвердли́ти, навертіти (свердлом або шилом). — Треба насвердлити дірок, та тоді й прибивати.

Навеселі́ться = навеселі́ти ся, нагуля́ти ся, натішити ся.

На́веселѣ = під ча́ркою, на підпи́тку. — **Го́сти бы́ли на́веселѣ** = го́сті були́ під ча́ркою, веселе́нькі, ма́ли тро́хи в голові́. — Не то щоб були пьяні а під чаркою усі були. Кн.

Навести́ = д. **Наводи́ть.**

На́взничь = на́взнак (С. З.), навзнаки́ (С. Л.), гори́лиць, гори́ниць, до гори́ че́рева (С. З.), про плавання — голі че́рева. — Упав навзнак. — До гори черева лежати. С. З.

Навзры́дъ = ридма́, рида́ючи. — Вона ридма ридала. Кн.

Навзрѣзъ = 1. нанаріз, нарозріз. — Купуй кавуна нанаріз і як поганий буде — не бери.

2. вщерть, ущерть (С. Ш.), про рідке — повінця (С. З.). — Дає він мірку не з верхом, а вщерть. — Зерно міряють ся ущерть. С. З. — Налив по самі вінця.

Навива́ть, навить = 1. навива́ти, накру́чувати і т. д. д. **Наверну́ть 1.**

2. приси́кувати, припліта́ти, присука́ти, присучи́ти, приплести́. — Приплів батіг, а то наконечник зовсім збив ся. — Треба присукати мотузок.

3. наплі́тати, наплести́, понаплі́тати, ся. — Понаплі́тали вінків такого багато, що на всіх стане.

4. накла́дати, накла́сти, понакла́дати (про сіно й солому). — Попакладали вози сіном.

Нави́вка, нави́въ = навива́ння, намо́тування, накру́чування.

Навига́ція = навига́ция; плавба́ (С. Нар.). — В осени погана плавба: холодно, вітряно.

Навизжа́ть, ся = наверещати, ся, (про собак) — наскавучати, ся.

Навинти́ть, навича́ть = 1. нагвинти́ти, накрути́ти, нагвича́ть, накру́чувати, ся. — Треба накрутити гайку.

2. пашрубува́ти, нагвинти́ти, ся (наробити шрубів).

Навира́ть, навра́ть, ся = набрі́хувати, набрехати, ся, понабрі́хувати. — Хтось мухам набрехав, що на чужині краще жити. Б. Г. — Набрешуть ся та й перестануть. Б. Г. — Нікого не помилувала, — на всіх понабрі́хувала. Чайч. — **Навра́лъ съ три ко́роба** = наказа́в сім мішків гречаної во́вни. п. пр.

Написа́ть, напи́снуть = звиса́ти, написа́ти, спада́ти, позвиса́ти, зви́снути і т. д. — Волосся звисає до очей. — Стріха нависла.

Напнесѣть = повисі́ти. — Недовго повисіла нова свита — зараз і пропив.

Напи́ть, ся = д. **Навива́ть, ся.**

Навла́живать, навла́жить, ся = наволо́жувати, намо́чувати, наволо́жити, намочи́ти, ся, одволо́жити ся. — Сухе, як присок, треба наволо́жити. — Коли-б дощ, то тютюн одволожив ся-б, тоді й класти.

Навлека́ть, навле́чь = 1. наволіка́ти, ната́скувати, нано́сити, наволокти́ і т. д. — Чи бач стільки грязюки наволік. — Нанесло водою багато мулу.

2. наволіка́ти, наволокти́. — Од Бога помсту наволікає. Л. В. — **Навле́чь бѣду́** = наволокти́, накли́кати, біду́, ли́хо, пеню́.

Наводи́ть, наве́сть = 1. наво́дити, на-

вести́, направля́ти, напра́вити. — Направив мене, де шукати покрадених коней.
2. наси́ла́ти, насла́ти. — Наслав Бог на людей кару.
3. наво́дити, навести́. — Навів лаком.
4. наганя́ти, завдавати, нагна́ти, завда́ти. — Нагнали йому холоду — нехай наперед так не робить. — Завдав жалю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.
5. направля́ти, нацїля́ти, напра́вити, нацїлити. — Взяв та й направив на його рушницю.
6. наво́дити, понаво́дити, навести́. — Понаводила повну хату парубків.

Наво́дка = наво́дїння.

Наводне́ніе = по́вінь (Кр.), по́відь (С. З.) і д. ще **Водопо́лье**. — У весну така була повінь, що на низу усї хати затопило. Кр. — Так багацько людей, як о повіді води. н. пр. — От великонна повідь буде. Кв.

Наводня́ть, наводни́ть, ся = залива́ти, затопля́ти, підтопля́ти, зали́ти, ся, підто́пити, ся, поня́ти водо́ю. — Це лїто вода з Днїстра затопила не тільки городи, а й виногради. — Така повідь, що аж село підтопило. — Вода поняла усю землю. Опатович.

Наво́докъ, частїше мн. **наво́дки** = д. **Водопо́лье**.

Навожде́ніе = навожде́ння; мана́. (С. З.).

Навози́ть = д. **Нава́живать**.

Наво́зить, ся = наво́зити гно́ю на по́ле, вигно́ювати — Вигноїла наша економія цей год 25 десятин. Чайч.

Навози́ться = 1. награ́ти ся, нажартува́ти ся, напустува́ти ся, накази́ти ся.
2. наклепота́ти ся, наморо́чити ся, намордува́ти ся.
3. наво́зити ся. — Перед Різдвом що року навозить ся на базарь багато ковбас, а сей рік щось мало.

Наво́зникъ = 1. во́зїй (що гній возить).
2. по́ле ви́гноїне.

Наво́зный = 1. гнойови́й (С. Л.), гнїйни́й, гнояни́й. — Гнїйна калюжа. — **Наво́зный жукъ** = гнойови́къ. — Гнойовики роблять з того гною гальки, та й котють їх. Степ. О. — **Наво́зное то́пливо** = кізя́к. С. З.
2. привозни́й. — Привозна риба, а у нас зовсїм немає.

Наво́зня = гноя́рка, (де був гній) — гнойови́ще, гно́їще. С. Аф.

Наво́зъ = 1. гній (С. Аф. З. Л.), здр. — гнойо́къ, після свиней — гайно́ (С. Аф. З.), барлі́г, рідкий — гноївка, багно́, замерзлий або сухий, що йде на топливо — кізя́к, куря́к. — Ноги в гною, та руки в лою. н. пр. — Коли в дворі гнойок, то і в борщі пашо́к (єсть мнясце). н. пр.
2. приво́з. — Сьогодня зовсїм нема привозу на базарі.

Наво́й = навій (д. під сл. **Верста́къ**).

Наво́йня — вал у коло́ворота або барана́ (д. **Во́ротъ** 2).

Навола́кивать, наволо́чь = наволїка́ти, наволокти́, (про хмари) — нахма́рити, ся, заволокти́ хма́рами. — **Навола́киваетъ** = хма́рить ся. — Ой хмарить ся, дощ буде. н. п. — **Наволокло́ на не́бѣ** = нахма́рило, сь, заволокло́ хма́рами. — Нехай вияснить ця, а то бач, як захмарило. н. пр. — **Наволо́чь сѣти** = покри́ти сїткою.

На́волока = (верхня) — по́шивка (С. З. Л.), пошиванка, иногї — на́волока (перша, в котру насипають пір'я або пух) — напі́рник (С. З.), напі́рниця. — Треба на подушку нову по́шивку. — Подушок 2, наволок 4. Ст. Оп. Київ. Ст.

На́волокъ = на́мул, лу́ки заму́лені.

На́волочка = д. **На́волока**.

Наволо́чь = д. **Навола́кивать**.

Навопи́ть = насмердїти, набздїти, напсьо́тити, напшо́тити, напшикати, (надто) — накрути́ти.

Навопи́ть, ся = наголоси́ти, нагаласува́ти, наре пету́вати, ся.

Наврара́живать, наворожи́ть = 1. наворо́жувати, намовля́ти, нашіптувати, начаро́вувати, насила́ти, наворожи́ти, намо́вити, нашепта́ти, начаруваги, насла́ти, навідьмува́ти. — Ота чарівниця начарувала йому, що немов слабий став. — Йому наслано соняшниці.
2. виворо́жувати, ви́ворожити. — Сьогодня не багато виворожила.
3. навіщува́ти, напророкува́ти.

Наврара́чивать, наворо́тить = 1. наверта́ти, наверну́ти. — Навернути млин.
2. д. **Нава́ливать** 1 і 2.
3. накида́ти, наки́нути. — Накинули йому десятникувати.

Наворова́ть = накра́сти.

Наворожи́ть = д. **Наврара́живать**.

На́воротень = ву́лик, коло́дка. — Коли чистий вулик, та ще й навощений, то й пчоли сїдатиме. — В мого свата 150 вуликів бджіл.

Наворо́тить = д. **Наврара́чивать**.

Музей Збруя у Львові

Наворошúть = накúдати вóрох (хлiба).

Наворчáть, ся = набурчáти, намурчáти, нагарúкати, ся.

Навосковáть = навощúти.

Навострúть, навострять, ся = д. **Навáстривать, ся.**

Навóхривать, навóхрить = натирáти, натéрти вóхрою.

Навráть, ся = д. **Навирáть, ся.**

Навредúть = нашкóдити, вшкóдити, пошкóдити, наробúти шкóди. — Багато він мiнi пашкодив тими брехнями.

Навряд̀ъ = навдáку, трóхи-чи, навряд.

Навсегдá = на вiки, по вiк, до вiку, назáвжди, назáвше. — Десь ти мене, молодую, на вiки покинув. н. п. — Тарасовi здавало ся, що надiя його на вiки зникла. Кн. — Я другої не любив i любить не буду, тебе ж, моє серденятко, по вiк не забуду. п. п. — Єго ж свiтим молитвам отдаємось назавше. Кiев. Ст.

Навскáчь = навзáводи (С. З.), навскóки. — Пустив коня навзаводи i скоро доїхав.

Навстрéчу = назýстрiч (С. З.), наздибóм, (ловлячи кого) — навперéйми. — Аж тут мiнi невiстка назустрiч. Г. Бар. — Бiжи навперейми, то пiймаєш.

Навтилúть, Nautilus = корáблик (ракушка). С. Жел.

Навыкáть, навыкнуть = звикáти, привчáти ся, призвичáювати ся, звикнути, привчúти ся, призвичáїти ся. — Та вже привчила ся до дiла.

Нáвикъ = звúчка, навúчка. С. Л. — Вiн має вже навичку до сього дiла. Пр.

Навыться = навúти ся, (про людей) — наголосúти ся.

Навыючивать, ся, навыючить = навъю́чувати, навъючúти. — Навъючив коня, сiв i в одну нiч верхи пробiг до Черкасiв. Кн.

Навѣвáть, навѣять, ся = навiвáти, навiяти, (снiгу, пiску) — намiтáти, намести, понамiтáти. — Понамiтало кучугури пiску.

Навѣдываться, навѣдаться = навiдувати ся, одвiдувати, довiдувати ся, навiдати ся, одвiдати, довiдати ся. — Ти ненавiдував ся до неї? Кн. — Вона в мене не обiдала, тiльки мене та й одвiдала. н. п. — Батько пiшли одвiдати дядька — Iк Спасу там, чи що, довiдуєть ся до меду, аж йому пчоли наносили ще менше. К. З. о Ю. Р.

Навѣиватъ, навѣять, ся = навiювати, навiяти, ся. — Навiяла 10 мiшкiв проса.

Навѣрить = навiрити, наборгувáти, надавáти нáбiр. — Шинкарочка мене знає, на 100 рублiв навiрив. н. п.

Навѣрно = нéвно (С. З.), запéвне (С. З. Л.), напéвне, справдi, дiйсне. — Памъятаю. як спитала я Миколу в первий раз, бо запевне я не знала. Кон. — Це я дiйсне знаю. Кр.

Навѣрную, навѣрнякá = напéвне. С. Л.

Навѣсить, ся, навѣшать, навѣшивать, ся = 1. повiшати, навiшати, навiшувати, ся, понавiшувати, порозвiшувати. — Повiшай, сорочки на горiщi. — Порозвiшували скрiзь, що й пройти не можна.

2. навiсити, навiшувати. — Треба навiсити дверi на завiски.

3. зважити, одважити, зважувати. — Треба зважити сiль.

4. нахилúти ся, схилúти ся, похилúти ся, нахиля́ти ся і т. д. — Стоїть явiр над водою, в воду похилив ся. п. п.

Навѣстúть, навѣщáть, ся = навiдати, одвiдати, провiдати, перевiдати, пiти на провiди, навiдувати ся і т. д. — Кого Бог любить, того й навiдує. н. пр. — Ой полети, голко, де мiй рiдний батько, нехай мене одвiдає, коли йому жалко. н. п. — Вони там були, та й її вiдвiдали. Чайч. — Вона в мене не обiдала, тiльки мене перевiдала (друга одмiна: одвiдала). н. п. — Мене мати провiдала, вона в мене пообiдала. н. п. — Не прийшло в думку провiдати її. Кн.

Навѣсъ = 1. дашóк, над ґанком — пiддáшшя (С. З.), над ворiтьми — острiшок, вiд покрiвлi деревʼяної або залiзної, що виступає наперед — пiддáх, пiддáшшя (С. Л.), вiд соломʼяної або очеретяної — стрíха (С. З. Л.), край її — острiшок, острiшина.

2. повiтка (С. З. Л.), повiть, шóпа (С. З.), на заїзному дворi — пiдсiння. — Чи я тобi не казала, як стояли пiд повiткою: не їдь у Крим по сiль, бо застанеш пiд намiткою. н. п. — Заточи вiз пiд повiтку.

3. намéт, халабýда. — Ой напъяли козаченьки великий намет, тай пъють вони горiлочку ще й солодкий мед. н. п.

4. нáхил.

Навѣтки = натя́чка, натяка́ння.

Навѣтренный = пiдвiтряний.

Навѣтъ = нáговор, намóва, обмова і д. **Клевета́.**

Навѣчно = на вiки і т. д. д. **Навсегдá.**

Навѣшать, навѣшивать, ся = д. **Навѣсить, ся.**

Навѣщáть = д. **Навѣстúть.**

Навѣять, ся = д. **Навѣвáть** і **Навѣивать, ся.**

Навяза́ть, навя́зывать, ся = 1. навъязати, привъязати, довъязати, повъязати, навъя́зувати, ся і т. — Навъяжемо снопи, та вдаримо в гопи. н. п. — Треба добре привъязати, щоб не одірвалось.

2. доплести, доплїта́ти, ся. — Доплести панчохи.

3. наки́нути, завда́ти, накида́ти, завдава́ти (кому) кло́поту.

Навяза́ть, навя́знуть = навъязати, завъязати, застрява́ти начіпля́ти ся, навъя́знути і т. д. — Завъязло в зубах. — На колеса начіпляло ся грязюки — по саму маточину.

Навяза́ться, навя́зываться = навъяза́ти ся (С. Л.), набити ся, причепи́ти ся, учепи́ти ся, навъя́зувати ся, набива́ти ся, въя́знути, чіпля́ти ся. — Сама она въязла до мене, доки... Кн. — Хіба я просив його? Він сам набив ся в гості до мене.

На́вязень = бич, бія́к. — Цїп складається з цїпилна та з бія́кя.

Навязно́й = надвъя́заний, надпле́тений.

Нава́зчивость = набри́дливість, въїдливість, уїдливість (С. Ш.).

Нава́зчивый = набри́дливий, въїдливий, уїдливий, нала́зливий, вче́пистий, причепливий. — Въязне до мене, як оса. Геть! кажу, въїдливий. Кн.

Нава́ливать, нава́лить = навъя́лювати, навъяли́ти.

Нага́дить = 1. накаля́ти, напаску́дити, наги́дити.

2. нашко́дити напа́костити. (С. Л.).

Нага́йка = нага́й (С. Л.), ка, канчу́к (С. З.), карба́ч (С. Л.), малаха́й (С. З. Л. . — А нагай малює вдовам жидівську спину. К. Ш. — Пан звелів десятого канчуками одшмагати. О. Ст. — Келепом по плечах привітав, карбачем по спині затипав. н. д. — А козаченько оглядає ся і карбачем одбиває ся. н. п. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяєте. н. п.

Нага́нивать, нагоня́ть, нагна́ть = 1. доганя́ти, наганя́ти, наздогоня́ти, догна́ти і т. д. — Біг за ним з пів верстви, вже під лїсом на силу наздогнав.

2. набива́ти (на пр. обручі), натяга́ти (на пр. шину), набити, натягти.

3. виганя́ти, вику́рювати, ви́гнати, ви́курити. — Вигнали 10 відер горілки.

4. підганя́ти, підгна́ти (вирівнюючи). — Щоб не виявилась недостача грошей, давай він підганяти розходи.

5. наганя́ти, нагна́ти, понаго́нити. — На ярмарок багато коней нагнано. — Вітер хмари наганяє. — Попагонив повен двір товару. Чайч.

6. доганя́ти, догна́ти. — Як лежав слабий, дуже багато пропустив, а потім треба було доганяти. — **Нагоня́ть кого́ лі́бо** = ганя́ти (кого), вимовля́ти (кому). — Почав він його ганяти і за се і за те, аж душно йому стало. — А хазяїн мене лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — **Нагоня́ть тоску́** = завдава́ти жа́лю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

Нага́ръ = на́горь (на сьвічці), жу́желиця (на металї), коло́мазь (на осї від шмаровидла), зга́рь, чвирь (в цибуху), шумовиння, сма́га (на вариві), сма́га (в роті, на устах). — На́горь на ґнотові. Чайч.

Нагати́ть, нага́чивать, ся = нагати́ти, (та́расом) — натарасува́ти, нага́чувати.

Нагвозди́ть = 1. набити гвіздків, нацьвяхува́ти.

2. набити, натовкти́, накла́сти. — Наклали йому в потилицю добре.

Нагиба́ть, нагну́ть, ся = 1. нагина́ти, гну́ти, нахиля́ти, нагну́ти, нахили́ти, ся. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилю підійма. К. Ш. — Хвірточка низенька, треба нахилятись. — Нахили ся тишком-нишком над румяним білим личком. Руд.

2. нагина́ти, гну́ти (багато), нагну́ти. — Чи багато обіддя нагнули?

Наги́бъ = на́гиб (С. Жел.), колїно, на́хил (С. Ж.).

Наги́шка = го́лий, голя́к, голячо́к.

Нагишо́мъ = го́лим, голяка́, гольцем. — Злякала ся, забула й сорочку на бе́резї, та гольцем по селу. Кн. — А він вискочив з води, тай побіг голяка́.

Наги́шъ = д. **Наги́шка.**

Нагла́дить, нагла́живать = 1. ви́рівняти, ви́рівнювати, (гемблем) — ви́гемблювати.

2. нагла́дити, напрасува́ти, нагла́жувати, напраcóвувати. — Цїх сорочок за день багато не нагладиш.

Нагла́зникъ = 1. нао́чник.

2. сїтка (від комарів або від мошки).

Нагла́зный = 1. нао́чний (що на очі надівається ся).

2. очеви́стий (С. З.), види́мий (С. Пар.), виде́мий (С. Л.).

Наглазу́рить = поли́ти, навести́ полива́.

Наглазе́ться = надиви́ти ся, наглядїти ся, напасти о́чі, нага́вити ся, наторо́вити ґав.

Нагле́цки = наха́бно, нахра́пом (С. З.), наступце́м.

Нагле́цъ = наха́бникъ.

На́гло = д. **Нагле́цки.**

Наглода́ть, ся = нагри́зти, наглида́ти, ся.

На́глость = наха́ба (С. З.), на́храп, нахра́па, наха́бність. — Така нахрапа, що сором і людям сказати: серед божого дня відтяти дівці косу. Кн.

Наглота́ться = наковта́ти ся, наглита́ти ся.

Наглуми́ться = наглуми́ти ся (С. З.), наглузува́ти ся, накепкува́ти ся, накпи́ти ся (С. З.).

На́глухо = щі́льно.

На́глый = 1. наха́бний, нахра́пний. — От нахрапна людина! Крий Боже! Хоч плюй на його, а він лізе. Кн.

2. д. **Бу́рный.**

Нагля́дный, но = наглядни́й, но. — **Н. обуче́ніе** = наглядна́ нау́ка.

Нагляде́ть = нагля́ді́ти, наглянути, назира́ти, назори́ти. — Не все те руки достануть, що очі наглянуть. н. пр. — Над річкою край берега вовк гусячий табунчик назорив. Чайч. — Я вже назирила собі теличку, коли б тільки на гроші збити ся. Кн.

Нагляде́ться = надиви́ти ся, наглядіти ся, налюбова́ти ся, намилува́ти ся. — Не надивлюсь на неї — така гарна. — Надивив ся, та й сам почав по троху робити.

Нагляцова́ть = наглянцюва́ти.

Нагна́ивать, нагнои́ть, ся = нагно́ювати ся, нагнива́ти, нагноїти, ся, нагни́ти. — Чирик нагниває.

Нагна́ть = д. **Нага́нивать.**

Нагнести́, нагне́сть, нагнета́ть = 1. нагні́тити, нагні́та́ти. — Треба нагнітити капусту.

2. надави́ти, натискати (С. З.), намну́лити, надавлювати і т. д. — Намулив ногу.

Нагнётъ = нагні́т, гні́т, при́тиск.

Нагнива́ть = д. **Нагна́иваться.**

Нагное́ніе = гноїння.

Нагнои́ть, ся = д. **Нагна́ивать, ся.**

Нагну́ть, ся = д. **Нагиба́ть, ся.**

Наговаривать, наговори́ть, ся = 1. наго́ворювати, нака́зувати, наговори́ти, наказа́ти, набала́кати, набазі́кати, ся, набесі́дувати, ся. — Набесідувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла (або: пішла кури доїти). н. пр. — Наказав три мішки гречаної вовни. н. пр. — Набалакав такого, що й за день не розбереш. — Набалакались ми за цілий вечер. — **Наговори́ть вздо́ру, чепухи́, пустяко́въ** = нагороди́ти (С. Л.), наверзти́, наторо́чити, наплести́, (багато і незрозуміло) — намоло́ти, наварня́кати, нами́мрити, набубоні́ти, нахама́ркати, набелькота́ти, 2. нака́зувати, намовля́ти, набрі́хувати (на кого), обмовля́ти (кого), наказа́ти, намо́вити, набреха́ти, набала́кати, наторо́чити, нату́ркати, налихосло́вити, нацьвенькати, напащикува́ти, наплеска́ти (на кого), обмо́вити (кого). — Накаже дїду на мене, а мінї на дїда. Кр. — Я не за тим прийшла сюди, щоб намовлять на парубка. Гул. Ар. — Набрехала на його. — Се мабуть вам снилось, а ви й пану наторочили. К. Х.

3. напроси́ти ся, наби́ти ся. — Напросив ся в гості, на обід.

Наговня́ть = спаску́дити, напаску́дити (про яку роботу). — Взяв ся за діло, та тільки спаскудив.

Наговóрка = д. **Навѣтъ.**

Наговóръ = 1. д. **Навѣтъ.**

2. на́шепт, частіше мн. на́шепти.

Наговóрщикъ, ца = шепоти́нник, ця, обмо́вник, ця і д. **Клеветни́къ.**

Наговѣть, ся = поговіти, наговіти ся, попоговіти. — Поговів трохи, та й кинув. — Попоговів таки цілий тиждець.

Наголо́ = 1. наголо́. — Шаблї наголо.

2. геть чи́сто, до оста́нку, до послїдку, до нія́, до ноги́, до ку́рки, до щéнту. — Село геть чисто вигоріло.

Наголода́ться = наголодува́ти ся.

Нагомозúться = навовту́зити ся.

Нагóнъ = 1. згін. — У ярмарку сей рік великий згін товару.

2. натяга́ння, набива́ння (обручів на дїжку, шин на колеса то-що). — **Въ нагóнѣ** = на здогін, на здогінці. — На здогінці не націлуєш ся. н. пр.

Нагоня́й = го́нка (С. Л.), нагóнка, ви́мова. — **Дать нагоня́й** = да́ти го́нку, нами́лити го́лову, чу́ба, чупри́ну, отче́наш прочита́ти. — Дав йому доброї нагонки. Кн.

Нагоня́ть = д. **Нага́нивать.**

Нагоня́ться = наганя́ти ся, набігати ся, нагаса́ти ся. — Наганяв ся так, що аж засапав ся.

Нагора́живать, нагороди́ть = 1. нагоро́жувати, нагороди́ти, понагоро́жувати. — Нагородив у хлїві закутків.

2. накида́ти, наклада́ти (на купу), копи́чити, накла́сти (в купу), наки́дати, накопи́чити.

3. д. **Наговори́ть вздо́ру.**

Нагора́ть, нагоре́ть = 1. нагоря́ти, розпаля́ти ся, напаля́ти ся, розпіка́ти ся, нагорі́ти, напали́ти ся, розпали́ти ся, розпекти́ ся. — Нагоріло в печі. — Цегла напалила ся.

2. нагоря́ти, нагорі́ти. — Їніт нагорів. — **Ему́ нагоре́ло** = влетїло йому́. — **Нагоре́ло въ го́рлѣ** = пересо́хло в го́рлї.

Нагóрбить, ся = нагну́ти, згóрбити, ся.

Нагóрный = нагірний, горови́й, го́ряний. — Горова рослина пахощами дає себе знати. Кн.

Нагороди́ть = д. **Нагора́живать.**

Нагоре́лый = нагорілий. — Нагоріла сьвічка.

Нагоре́ть = д. **Нагора́ть.**

Нагóрье = нагірья, горовина́.

Нагости́ть, ся = погостюва́ти, прогостювáти; нагостювáти ся. — Не довго погостювали, та й поїхали. — Ми у вас нагостювали ся таки довгенько.

На́гость, нагота́ = го́лість, голизна.

Наготáвливать, наготовля́ть, наготóвить, ся = наготóвувати, настача́ти, наготува́ти, наста́чити (С. Л.), про страву — напóрати, про одежу — насправля́ти, спра́вити, вози в дорогу — налашто́вувати, налаштува́ти (С. З.), обрехтува́ти. — Настачай, жінко, усього в волю, бо гостей буде багато. С. Л. — На всїх не настачиш. — Їжте на здоровля, для вас напорала. — Наспровляв собі одежі на цїлий рік. — З вечера було ще налаштують віз і поскладають. Номис. С. З.

Наготóвъ = вготóві, напоготóві. С. Л. — Гляди, щоб усе було наготові.

Наготе́ть = голи́ти; обдира́ти ся, обша́рпувати ся.

Награ́бить = 1. нагрома́дити, нагребти́. — Чи мало сїна нагромадили.

2. награбувáти, нагáрбати. (С. З.). — Нагарбав грошей.

Награ́да = нагоро́да (С. З. Л.), надгоро́да (С. Пар.), запла́та, віддя́ка, за на́хідку — пере́йма. — Одібрав добру надгороду за свою службу. Ч. К. — Се велика нагорода за нашу працю. Пр. — Все те тільки помірна нагорода за його працю. Лев. В. — Оце тобі, Грицю, такая заплата — з чотирьох дошок темная хата. н. п. — Ой люди, люди, хто найшов чіпця — перейма буде. Буде перейма — чарка горілки, хто найшов чіпця моєї жінки. н. п.

Награди́ть, награжда́ть = нагороди́ти, надгороди́ти (С. Л.), винагородити, нагороджáти, винагоро́джувати. — Я вас нагороджу. Чайч. — Подивись на його, ще й винагоро́джувати хоче. н. к.

Награфи́ть = наминґяти.

Нагреба́льщикъ = нагріба́льник.

Нагреба́ть, нагрести́, ся = нагріба́ти, нагорта́ти, нагрома́дити, згрома́жувати, нагребти́, нагорну́ти, згрома́дити, ся, понагріба́ти, позгрома́жувати.

Нагре́бщикъ = д. **Нагреба́льщикъ.**

Нагре́зить = намрія́ти.

Нагре́зиться = намрія́ти ся, наверзти́ ся, нама́рити ся, насни́ти ся, нароїти ся. — За цїлу ніч такого наверзлось, що й не перекажеш.

Нагремéть = нагрімі́ти, нагрімотїти, нагуркотїти.

Нагрести́, ся = д. **Нагреба́ть, ся.**

Нагрози́ть = нахвали́ти ся, настраха́ти, настраши́ти (С. З.).

Нагромозди́ть = 1. наки́дати, накла́сти (в купу), накопи́чити.

2. набудувáти, понабудо́вувати.

Нагруби́ть, нагрубія́нить = нагрубія́нити.

Нагру́бить = д. **Затвердéть.**

На́грубо = зве́рху, нена́чисто. — Обтесав зверху, та й кинув.

Нагру́дникъ = 1. нагру́дник.

2. па́нцирь.

Нагру́дный = нагру́дний, напе́рсний.

Нагружа́ть, нагрузи́ть, ся = грузи́ти, нава́жувати, нагрузи́ти, нава́жити, нахурува́ти, навантáжити, ся. — Ми й байдуже — грузимо собі барку. Кн. — Вже хуру нахурували. — Хоч як було навантажиш віз. К. Х.

2. напива́ти ся, налива́ти ся, напи́ти ся, налити ся, нахлю́щити ся. — Налив ся, що й сьвіта не бачить.

Нагру́зка = 1. хурува́ння, нава́жування, ладува́ння.

2. вага́, покла́жа. — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертать. С. Аф. — Гляди, поклажі з воза не розгуби.

Нагрусти́ться = нажури́ти ся, натужи́ти ся, насумува́ти ся. — Натужили ся ми за ним, поки приїхав. — Потім Дидона мов унишкла, звелїла, щоб і Гандзя вийшла, щоб їй насумув тись в смак. Кот.

Нагрыза́ть, нагры́зть = нагризáти, нагри́зти, понагризáти, (оріхів, насїння) — налу́скувати, налу́скати, налу́щити, налу́зати, поналу́скувати. — Поналускували повну хату кабачків. Чайч.

Нагрѣва́ть, нагрѣ́ть, ся = нагрівáти, огрівáти, нагрíти, ся, дуже — нажáрити, парою — напáрити. — Ця грубка добре нагрівае хату. — Сонце нагріло пісок. — Треба нагріти воду. — Вода нагріла ся в чавунї. — **Нагрѣ́ть бока́** = одлущи́ти, одлу́щити, одтупцювáти, оддухопе́лити, надавáти стусанíв. — **Нагрѣ́ть ру́ки** = погрíти ру́ки. — Той дядько добре погрів руки в сирітській худобі.

Нагрѣ́въ = нагрівáння.

Нагрѣши́ть = нагрiши́ти. — Нагрішив за молоду, так тепер каєть ся.

Нагрязни́ть = нанести́, понано́сити грязю́ки, боло́та, нату́пати, натопта́ти, набагни́ти, набрудни́ти, закаля́ти. — Чи бач, скільки грязюки понаносили в хату. — Натупали поміст — треба знову мити.

Нагря́нуть = надíйти, над'їхати, набíгти (несподівано, нагло), насу́нути, наскóчити, вдáрити, напáсти. — Набігли на мою хату і урядник, і староста, і соцький, трохи не все село. Кн. — Тільки сїли обідати, як насунули гостї. — Тільки росташували ся, як ударить дощ.

Нагу́ливать = випасáти, відпáсувати. — Випасають волів на степу, тодї вже женуть на ярмарок.

Нагу́лка, нагу́лъ = ви́пас, випасáння.

Нагуля́ть, ся = догуля́ти ся, добíгати ся, нагуля́ти ся. — Догуляв ся, що аж занедужав. — Нагуляв ся в волю.

Нагуто́рить, ся = набалáкати, набазїкати, ся. — Набалакались за цїлий вечер.

На́да = д. **На́до.**

Надава́ть = надавáти, наздавáти, поназдавáти. — Поназдавали люди по трошку.

Надави́ть, нада́вливать, надавля́ть, ся = надави́ти, нагнiтити, надушити, натúскати, начави́ти, нада́влювати, ся і т. д. — Треба надавити олїї.

Нада́ивать, надои́ть, ся = надóювати, надóїти, ся.

Нада́лбливать, надолби́ть, ся = надóвбувати, надóвблювати, надовбáти, ся.

Нада́ле = нада́лї, нада́льше.

Надари́ть = надарувáти, поназдаро́вувати.

Надба́вить, надбавля́ть, надба́вливать, ся = 1. набáвити, при,добáвити, додáти, набавля́ти, ся і т. д.

2. (про цїну) — підня́ти, підви́сити, наддáти, набúти, піднiмáти, ся і т. д. — Піднялась цїна на хлїб. — Набив цїну.

Надба́вка = 1. на, до, прибавля́ння.

2. на, до прибáвка, додáток.

Надба́вливаніе = д. **Надба́вка 1.**

Надба́вливать = д. **Надба́вить.**

Надбива́ть, надби́ть = надбúвати, вищéрблювати, надбúти, вищербити.

Надбра́сывать, надбро́сить = прикидáти, докидáти, підкидáти, прикúнути і т. д. — Підкинь ще трохи сїна.

Надбро́вный = набрíвний.

Надбура́вить, надбура́вливать, ся = насвердлúти, навертїти, насвéрдлювати, ся.

Надвига́ніе = насува́ння, насóвування.

Надвига́ть, надви́нуть, ся = насувáти, насу́нути, ся. — Великою хмарою насували ся Татари на руські землї. Бар. О.

Надви́гать, надви́гивать, надвига́ть, ся = насóвати, понасувáти і д. **Надвига́ть.**

На́двое = на́двоє, на́впiл.

Надво́рный = надвíрний. — **Н. строе́ніе** = будóва на подвіррі. — **Н. совѣ́тникъ** = урядóвець 7 ранґу.

Надво́рье = надвíрря. — **Съ надво́рья** = з надвóру. — Зайшов не з улицї а з надвору.

Надвы́сить, надвы́шать, ся = д. **Надба́вить.**

Надвязáть, надвя́зывать, ся = доплестú, надплестú, доплiтáти, надплiтáти. — Короткі віжки, треба надплести. Кн. — Треба доплести панчохи.

Надгиба́ть, надогну́ть, ся = надгинáти, згинáти трóхи, надíгнути, ся, зíгнути, ся трóхи. — Трохи зíгнуло ся.

Надгла́вный = надголóвний.

Надгля́дчикъ, ца = доглядáч, ка, дозóрець, дозóрний. — Бач, чортова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Надгля́дывать = доглядáти, наглядáти, дозирáти.

Надгро́бный = 1. надмогúльний. — Надмогильний хрест.

2. похорóнний. — Похоронний сьпів.

Надгрызáть, надгры́зть = надгризáти, надгрúзти, понадгризáти. — Миші надгризли хлїб.

Наддава́ть, наддáть = 1. додавáти, додáти. — Дав їм усього потроху, а потім бачу, що мало, та ще додав.

2. накидáти, набувáти (цїну при торгах), накúнути, набúти.

Наддáлбливать, наддолби́ть, ся = наддóвбувати, наддóвбати, ся.

Наддáтокъ, наддáча = додáча, придáча.

Наддира́ть, наддра́ть, надодра́ть, ся = наддира́ти, надде́рти, надібра́ти, ся.

Наддирка = наддира́ння.

Наддолбйть = д. **Надда́лбливать.**

Наддра́ніе = наддира́ння.

Наддра́ть = д. **Наддира́ть.** — **На́ддранный** = наді́раний.

Наддѣ́лать, наддѣ́лывать = приробйти, надробйти, при,надро́блювати.

Надёжа, наде́жда = надія, сподія (С. З.), сподіянка, сподіванка (С. Л.), сподіва́ння (С. З.). — Надія в кут скрила ся. н. пр. — Надія в Бозї, як хлїб у стозї. н. пр. — Така надія, що від неї волос білїє. н. пр. — Казала всїм, що я найкращий між парубками і речами такими мінї надію подала. К. Х. — **Потеря́ть наде́жду** = стра́тити надію.

Надёжный, но = 1. надійний, з надією. 2. пе́вний, но (С. Л.), вірний, но. — На його сьміло здавайтесь, чоловік вірний, — скаже, так не змилить. Кн.

Надёргать, надёргивать, ся = насми́кати, насїпати, нашарпати, (волосся, пірря) — наскубти, (льону, коноплї) — набра́ти, насми́кувати, ся і т. д. — А він приїхав та й смиче сїно... Насмикав та й бере на повозку. Яст. н. о. — Наскубли пірря.

Надержа́ть, ся (вживаєть ся з прислівником: „**не долго**“) = проде́ржати, ви́держати, ся, протри́мати, ви́тримати ся. — Не видержиш довго, бо важке. — Не продержить ся він довго на тому містї.

Надёрнуть = наки́нути (про одежину), взу́ти, обу́ти на швидку́. — Він мерщій накинув свиту, взув на швидку чоботи та й побіг.

Наджечь, наджига́ть, ся = надпали́ти, надпа́лювати, ся. — Надпалив сьвічку.

Надзвёздный = надзо́ряний.

На́дзелень = на́дзелень, зеленце́м, усви́д, усвиду́. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар. — Зеленцем не їж груш. Кн. — Хлїб зібрано усвид. — **Собранный на́дзелень** = свидни́й, свидови́й.

Надзира́ніе = доглида́ння, нагляда́ння, дозира́ння.

Надзира́тель, ница = доглядач, ка (С. Л.), дозо́рець, дозо́рчий, дозо́рний, дозо́рця (С. Ж. З.), нагля́дник, ця (С. Пар.), обзо́рник, (за волами) — воловйк, (за гамазеями) — гамазе́йник, ва́хтор, (за ланом, полем, степом) — лановйй, польовйй, степовни́чий, (за лїсом) — побере́жник, карбівни́чий, (за річкою, ставом) — берегови́й, (за мостами) — мостови́й, мостовни́чий, (за током) — токови́й, гуме́нний, (за робочими) — приги́нчий. — Він у нас у школї доглядачем був. Пр. — Обзорниками нас (санїтарів) прозвали. Кн.

Надзира́тельство = догля́дництво, нагля́дництво (С. Пар.).

Надзира́тельша = доглядаче́ва (жінка доглядачева).

Надзира́ть = доглида́ти, нагляда́ти, дозира́ти, назира́ти, пильнува́ти. С. З. Л. — Доглядав він добре, та й не доглядїв. — Дозирай за дїтьми, щоб не пустували. С. Л. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. н. пр. — **Надзира́я** = на́зирцї, на́зирцем. — І довідувались, назирцї ходили. Ск. — Іди ж за ним назирцї та диви ся, що він робити ме. Федь.

Надзо́рщикъ, ца = д. **Надзира́тель, ница.**

Надзо́ръ = до́гляд (С. Аф.), доглида́ння, на́гляд, дозі́р (С. Л.). — Дїти росли без догляду. — Без догляду нема ладу. н. пр. — Так і трушусь, як побачу де без нагляду коней попутаних. Ос.

Надиви́ться = надивува́ти ся. — Надивували ся ми чи мало, слухаючи такі речі.

Нади́во = нади́во, навдивови́жу, на про́чуд (С. Л.). — Та сон же, сон на прочуд дивний мінї приснив ся. К. Ш.

Надира́ть, надра́ть, ся = надира́ти, надра́ти, наде́рти, ся; наскуби́ти, намня́ти, намняшку́рити (уха), начу́бити (чуба). — Надрав лика. — Надрали пірря повне сито. — Наскуб йому добре чуба. — Намняшкурив уха, що аж обпухли.

Надка́лывать, надколо́ть, ся = надко́лювати, надколо́ти, ся, понадко́лювати.

Надки́дывать, надки́нуть, ся = д. **Надбра́сывать** і **Набави́ть.**

Надкла́дывать, надкла́сть, надложи́ть, ся = докладáти, докла́сти, ся, доложи́ти. С. Аф.

Надколо́ть, ся = д. **Надка́лывать, ся.**

Надклева́ть, надклёвывать = надзьоба́ти, надзьо́бувати.

Надковыря́ть, надковы́ривать = надколупа́ти, надколу́пувати.

Надко́лъ = розко́лина, (в пері) — розке́п.

Надколѣнный = надколїнний.

Надкры́лїе = надкри́лля, надкри́ла. — У жуків дві пари крил: спідні мнякі, а верхні мов рогові. Спідними они лїтають, а верхні, паче та добра покрівля, тільки захищають спідні і через це зовуть ся надкрилами. Степ. О.

Надкуси́ть, надку́сывать, ся = надкуси́ти, надку́сювати, ся, понадку́сювати.

*

— І не їло кап сне хлопця, а тільки понадкусювало та й покидало. Чайч.

Надла́мывать, надла́мливать, надломи́ть, надлома́ть, ся = надла́мувати, надломи́ти, ся.

Надлежа́ть, надлежи́ть = нале́жити, нале́жить, повинно, тре́ба, годи́ть ся. — Особливая контора, куди посланцям удавати ся належить. Ханенко. С. З. — Дїти повинні слухатись батьків. — Він повинен був про те подумати. — Годить ся нам чинити всяку правду. К. Св. П.

Надлежа́щій = належи́тий (С. З. Л.), нале́жний, слу́шний (С. З. Л.). — Належитую честь йому віддати. — Учинивши межи себе слушний порядок. Л. В. — Тиї листи міти у слушнім схованню. С. З. — **Надлежа́щимъ поря́дкомъ, о́бразомъ, понадлежа́щему** = як слїд (С. Л.), як тре́ба. як пови́нно, як нале́жить, як годи́ть ся. — Приймають старого, як повинно бути. н. о. — Зробив усе як слїд.

Надлома́ть = д. **Надла́мывать.**

Надмева́ться = пиша́ти ся, чва́нити ся і д. **Кичи́ть ся.**

Надме́нность = пиха́, чвань, чванли́вість, пиндю́чність. — Пихи — на три міхи. н. пр. — Хоч денежка в кармані, та на сто рублїв чвані. н. пр.

Надме́нный, но = пиха́тий, чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́, наду́тий, пиндю́чний, з пихо́ю, чванли́во, пиндю́чно. — Зустріла мене якось пиндючно. Кн.

Надмогильный = намогильний.

Надме́ру = через кра́й, над мі́ру, через ла́д, на́дто. (Д. під сл. **Ме́ра — Сверхъ мѣры**).

Наднести́, надноси́ть, ся = 1. підня́ти, зане́сти, підні́мати, зано́сити, ся. — Підняв шаблю в гору.

2. наки́нути, наби́ти, набива́ти, накида́ти, набива́ти, набавля́ти, ся (про ці́ну).

На́до, на́да, на́добно = тре́ба (С. Ш.), тра (С. Ш.), потрі́бно, тре́бно (С. Ш.), слїд, нале́жить — Треба хлїба, треба й до хлїба. н. пр. — Бачить Бог з неба, що кому треба. н. пр. — Треба жить, як набіжить. н. пр. — Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати. н. пр. — Не скачи, бабо, дрібно, бо се тобі не потрібно. н. пр. — Я давно кажу, що вам слїд одвідати.

Надо́блачный = надхма́рний і д. **Заобла́чный.** — Нехай в раю, в сьвятім надхмарнім краю я пристановище знайду. О. Пч.

На́добность = потре́ба (С. З. Л.), потреби́зна. — Потребі кінця не має. н. пр. — Коли кого потреба укажеть. Ст. Л.

На́добный, но = потрі́бний, потре́бен (С. Ш.), д. **На́до.** — Дав би карбованця на молебень, та самому потребен. н. пр.

Надогну́ть, ся = д. **Надгиба́ть, ся.**

Надодра́ть, ся = д. **Наддира́ть, ся.**

Надойть, ся = д. **Нада́ивать, ся.**

Надойти́ = надійти́, наспіти, нагоди́тися.

Надокуча́ть, надоку́чить = докуча́ти, надокуча́ти, набрида́ти, надоку́чити, набри́днути. — Та вже тая пресучая журба мінї надокучила. н. п.

На́долба = ощепина (балка з продовбаними кінцями, що набиваєть ся на обтесані стовпи).

Надолби́ть = 1. д. **Нада́лбливать.**

2. удо́вбати, у в)товкма́чити в го́лову. — Та такий же він змалку, що нїяк йому не втовкмачиш.

На́долго = надо́вго. — Хіба йому це надовго? Адже ж зараз порве.

Надоразу́мить = навчи́ти, напути́ти (С. С.), нара́дити, нараяти (С. З.). — Спасибі дядькові: вони таки напутили мене, як слїд зробити.

Надорва́ть, надрыва́ть, ся = 1. надірва́ти, надідра́ти, надде́рти, надрива́ти, наддира́ти, ся. — Надідрав лист паперу.

2. підірва́ти, ся, надсади́ти, ся (С. З.), надсїсти ся, підвереди́ти (С. Л.), надвереди́ти, уверединти, ся (С. Ш.), поруши́ти, ся, надру́шити, ся, підрива́ти ся, надса́жувати ся, надсїда́ти ся (С. Л.), підвере́жувати ся. — Такі важкі клунки, що й підвередеш ся, поки знесеш. І через силу робити ме, поки надсадить ся. Мир. О. — Хоч надсядь ся та дай. С. З. — **Надрыва́ть живо́тики** = кишки́ рва́ти (від сьміху), за боки́ бра́ти ся, кача́ти ся від сьмі́ху. — А Кузьма Трохимович: ких! ких! аж за боки береть ся. Кв. — А він аж качаєть ся од сьміху.

Надоро́жный = придоро́жній.

Надосади́ть, надосажда́ть = допекти́, ввірити ся, впекти́ ся, допіка́ти.

Надосла́ть, надсыла́ть = надісла́ти, надсила́ти.

Надосу́гѣ = д. під сл. **Досу́гъ.**

Надоумѝть = навчи́ти, напути́ти, нара́яти (С. З.), нау(в)ча́ти, нара́ювати. — А я буду научати, як милого шанувати. н. п.

Надоѣда́ніе = набрида́ння, обрида́ння, докуча́ння. (С. Л.).

Надоѣда́ть, надоѣсть = набрида́ти (С. З. Л.), обрида́ти, докуча́ти (С. Л.), надокуча́ти, назоля́ти ся, уїда́ти ся, набри́днути, обри́днути (С. З. Л.), огидну́ти (С. З.), огидѣ́ти (К. Б.), надоку́чити, напри́крити ся, дуже — остогидѣ́ти (С. З. Л.), осору́жити ся (С. З. Л.), очортѣ́ти, осточортѣ́ти (С. Л.), остобісѣ́ти, очерви́віти, впекти́ ся (Ос.). — Тай набрид ти мінї своїм рюмсанням. Чайч. — А вже ж мінї бинда набридла, а вже ж мінї чіпчик прилипчик. н. п. — О, мій коханий, моя ти доле, тобі обридло жити зо мною. н. п. — Плив, плив, що аж обридло, і море так йому огидло, що бісом на його дививсь. Кот. — Як мінї осоружив ся цей хлопець. С. Л. — Огидла мінї ця робота. Чайч. — От, остобісѣ́ло мінї тут жити!

Надоѣдливость = набри́дливість, въїдливість, уїдливість (С. Ш.).

Надоѣдливый, во = набри́дливий, обри́дливий, въїдливий, уїдливий, во (С. Ш.), осору́жний (Чайч.). — Таке въїдливе, що візьми та й наплюй йому межи очі. р. пр.

Надоѣсть = д. **Надоѣда́ть.**

Надпаѝть = надлютува́ти, прилютува́ти.

Надпи́ливать, надпили́ть = надпи́лювати, надпиля́ти.

Надпи́лка = 1. надпи́лювання.

2. надпи́ле(я)не (місце). — Зламалось саме на надпиляному.

Надписа́ніе = 1. надписа́ння, надпи́сування.

2. д. **На́дпись.**

Надписа́тель, ница = надписа́тель, ка, жира́нт, ка (що ставить бланковий надпис на векслї).

Надписа́ть, надпи́сывать = надписа́ти, надпи́сувати.

Надпи́счикъ, ца = д. **Надписа́тель, ница.**

На́дпись = 1. на́пис, на́дпис (С. З.). — Зробив напис на хрестї. — Малювання з написами словенским язиком над кождим образом. Куліш. — Ист. возс. Руси. — Поставили камінь з вибитим надписом. Хаденко. С. З.

2. о́глав, заголо́вок.

3. жи́ро (бланковий надпис на векслї). — Він дав мінї вексель, а я був жирантом, він під моє жиро і позичив грошей, а тепер не платить і мене підвів. Умань.

Надразни́ться = надратува́ти ся.

Надраста́ть, надрости́ = надроста́ти, надрости́.

Надра́ть, ся = д. **Надира́ть, ся.**

Надруба́ть, надруби́ть, ся = 1. надру́бувати, надруба́ти, наруба́ти, надтина́ти, надтя́ти, надцю́кувати, надцю́кати, нацю́кати. — Нарубай йому, то далї він сам одрубає.

3. надбудо́вувати, надстро́ювати, надбудува́ти, надстро́їти (рублену будову).

Надру́бка = 1. надруба́ння, надру́бування.

2. на́друб, надру́бане (місце). — Поламалось саме на надрубаному.

Надрыва́ть, ся = **Надорва́ть, ся.**

Надры́вчивый = підірваний, змордо́ваний.

Надры́въ = 1. надри́в, надірване (місце).

2. надса́да (С. З. Пар.), у́вере́д (С. Ш.), по́рух. — Підірвав ся і занедужав від надсади.

Надры́хнуться = наспа́ти ся, ви́спати ся добре.

Надрѣзать, надрѣзывать = надрізати, надрізувати.

Надрѣзъ = надріз, надрізане (місце).

Надряни́ть = напаскудити, насьмітити, накаля́ти.

Надса́да = д. **Надры́въ 2.**

Надсади́ть, ся, надсаждать, ся, надса́живать, ся = д. **Надорва́ть, ся 2.**

Надса́дливый = д. **Надры́вчивый.**

Надса́дный, но = тяжки́й, важки́й, ко, суту́жний, но.

Надса́дъ = д. **Надры́въ 2.**

Надсверле́ніе = надсве́рдлїння.

Надсве́рливаніе = надсве́рдлювання.

Надсве́рливать, надсверли́ть, ся = надсве́рдлювати, навірчувати, надсвердли́ти, навертїти, ся.

Надсма́триваніе = наглядання, доглядання, до́гляд, назирання.

Надсма́тривать, надсмотрѣ́ть = д. **Надзира́ть.**

Надсмо́трщикъ = д. **Надзира́тель.**

Надсмо́тръ = д. **Надзо́ръ.**

Надсмѣха́ться, надсмѣя́ться = сьмія́ти ся, надсьміха́ти ся, глуми́ти ся (С. Л.), глузува́ти (С. Л.), кепкува́ти (С. З. Л.), кпи́ти ся (С. З.), насьмія́ти ся, наглуми́ти ся (С. З.), поглузува́ти, покепкува́ти (С. З.), накпи́ти ся. — А над нею, молодою поганець сьміють ся. К. Ш. —

Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміють ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Надсоса́ть = надсмокта́ти.

Надста́вить, надставля́ть = поста́вити, наста́вити, поставля́ти, наставля́ти.

Надстра́ивать, надстро́ить = надбудо́вувати, набудува́ти (С. Пар.), надстро́ювати, надстро́їти, (камінем) — надмуро́вувати, надмурова́ти.

Надстро́йка = 1. надбудо́вування, надстро́ювання.

2. прибудова́ння (що прибудовано зверху).

Надстро́ить, ся = д. **Надстра́ивать, ся.**

Надстро́чный = надрядко́вий (так саме і в чеській мові). — Надрядкові знаки.

Надсыпа́ть, надсы́пать, ся = присипа́ти, насипа́ти, досипа́ти, присі́пати, ся і т. д. — Та насипай молотникові з верхом, бо се ж десята.

Надсыпно́й = присипни́й, досипни́й.

Надсы́пка = 1. при, досипа́ння (дія).

2. при, доси́пка (те, що досипане).

Надсѣда́ть, надсѣсть = осіда́ти, опада́ти, осісти. — Стіна осідає.

Надсѣда́ть, ся, надсѣсться = д. **Надорва́ться 2.**

Надсѣдъ, вжива́єть ся тільки у виразі: „**Смѣя́ться до надсѣду**“ = д. **Надрыва́ть живо́тики.**

Надсѣка́ть, надсѣчь = д. **Надруба́ть.**

Надточа́ть, надточи́ть = доточи́ти, наштукува́ти.

Надтре́скиваться, надтре́скаться, надтре́снуть = надко́лювати ся, надтріскувати ся, надколо́ти ся, надтріснути, ся. — Дошка надколола ся.

Надтя́пывать, надтя́пнуть = д. **Надруба́ть.**

Надува́ло, надува́льщикъ, ца = дури́сьвіт (С. Аф. Л. Пар.), баламу́т, ка (С. Пар.), ошука́нець (С. З.).

Надува́тельство = дурі́ння, обду́рювання, фальш, хвальш (С. Ш.), облу́да (С. З.), обма́на (С. З. Л.) і д. **Мошѣ́нничество.** — Добра мої одібрані обманою. Л. В.

Надува́ть, надду́ть, ся = 1. надува́ти, ся, ду́ти, ся, надима́ти, ся, наду́ти, ся. — Вітер надимає вітрила. — Скільки не дуй ся, а басом не засьпіваєш. — Багатство дме, а нещастя гне. н. пр.

2. навіва́ти, намита́ти, нано́сити, навія́ти, наме́сти, нанести, ся. — Навіяло снігу повні хльви.

3. дури́ти (С. Аф.), обду́рювати (С. З.), піддурювати, обма́нювати (С. З.), дурити, піддурити, обмани́ти, в шо́ри убра́ти (С. Ш.), пошити у ду́рні (С. З.).

4. надима́ти ся, роздува́ти, розду́ти ся. — Роздуло йому пузо — трохи не лусне.

5. пиша́ти ся, чва́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, пи́зити ся, запиша́ти ся, зачва́нити ся, набундю́чити ся, напиндю́чити ся, закопи́лити гу́бу.

6. ду́ти ся, се́рдити ся, наду́ти ся, розсе́рдити ся, розпри́ндити ся (С. З.).

Наду́маться, наду́мываться = наду́мати ся, наміркува́ти ся, нава́жити ся, наду́мувати ся, нава́жувати ся. — Чи наміркуюсь встать, чи сісти, чи лягти — вже Ти й попередив мене, вже й думку знаєш Ти. Гул. Ар.

Надура́читься, надури́ть = надурі́ти, напустува́ти ся, наказити ся. — Чи ще ви не наказили ся, що вже й північ, а вони — тільки й чуєш регіт.

Наду́тость = чванли́вість, чвань, бундю́чність.

Наду́тый = 1. наду́тий.

2. чванли́вий, бундю́чний і д. **Кичли́вый** і **Высокопа́рный.**

Наду́тышъ = опе́цок, опе́цьок (С. З.) і д. **Ду́тикъ 2, 3 і 4.**

Наду́ть, ся = д. **Надува́ть, ся.**

Надуша́ть, надуши́ть, ся = напахти́ти, ся, напаха́ти, ся. — То ти по чужих степах находив ся, рускої костї напахав ся. н. к.

Надъ = д. **На́до.**

Надъи́збица = го́рничка на горі́щі в моско́вських ха́тах.

Надыма́ться = д. **Надмева́ться.**

Надыми́ть, надымля́ть, ся = надими́ти, накури́ти, (ладаном, тютюном) — накади́ти, надимля́ти, наку́рювати, нака́жувати. — О, вже накадили цигарками, що аж з душі верне.

Надысь = д. **Наме́дни.**

Надыша́ть = надихати. — Та коли багато людей в церкві, то й зимою тепло, бо надихають.

Надыша́ться = наді́хати ся; напаха́ти ся, нанюхати ся.

Надѣва́ніе = одяга́ння, надяга́ння; обува́ння, взува́ння. — Чого ти, наймитку, так рано встав? — Та я, пане, то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Надѣва́ть, надѣ́ть = надіва́ти, надяга́ти, одяга́ти, надіти, одіти, наля́гти, одягти, ся, (про обувя) — набува́ти, обува́ти, назува́ти, взува́ти, набу́ти, обу́ти, взу́ти, ся. — Надінь шапку на голову. —

Мої перстнї ізнїмає, на свої руки надївае. Яст. н. о. — Одягни свиту. — Надїнь білу сорочку. С. Л. — Одягни кожух, бо змерзнеш. С. Л. — Ти й досї не обув ся? С. Л. — Встав, обувсь, підперезав ся, та й зовсїм зібрав ся. н. пр. — **Надѣвáть ярмó** = наривáти. — Ярма наривайте. н. п. — **Н. уздéчку** = нагнýздувати.

Надѣвовáть = надївувáти.

Надѣлать = наробúти, (чого незвичайного або поганого) — натворúти, накóїти, набróїти. — На сьвітї довго жив, багато лиха наробив. Б. Г. — Багато лиха накоїв. — Я тодї бачу, що такої шкоди наробив, та давай тїкать. Яст. н. о.

Надѣлúть, надѣлять, ся = наділúти, наділя́ти, (трохи) — вділúти, вділя́ти. — Надїлїть мінї цїєї картоплї. Кр. — Вділи й мінї стільника — **Надѣлúть придáнымъ** = обвінувáти. дáти вíно, посаг. — **Н. многúхъ** = обділúти. — Обділили гостей кораваем.

Надѣлъ = наділ, наділок, церковний — рýга. — Поділку у їх у полї по дві десятини. Чайч.

Надѣть, ся = **Надѣвáть, ся**.

Надѣяться = надіяти ся (С. Л.), сподївáти ся (С. Л.), мáти, накладáти надію (С. Л.), покладáти ся, складáти ся (на кого), уповáти (на кого або на що). — Не сподївай ся з жука меду їсти. н. пр. — Ой дївчино, дївчинонько, я в тобі кохав ся, а ти ж мінї одказала, я й не сподївав ся. н. п. — Сподіваючись підмоги від Папи Римського, зачав Данило нападати на Татарів. Бар. О. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь — заграв мій кінь вороненький, назад сподївайтесь. н. п. — Я на вас всю надію покладав, що ви мінї в пригодї станете. Бар. — На Бога складай ся, розуму ж тримай ся. н. пр. — На Бога сподївай ся, а сам робити не цурай ся. н. пр. — Ой на кого ж ти, Марусю, уповала, що того Василька сподобала. н. п.

Наегозúть, ся = 1. напустувáти, нажирувáти, ся.
2. навертїти ся, накрутúти ся.

Наединѣ = на самотї (С. З. Л.), на єдинї, віч-на-віч, сам-на-сам — Перебалакали з ним на самотї.

Наёжиться = наїжити ся, наїжáчити ся, настовбýрчити ся, настовпýжити ся. — Чи бач, як у його чуб наїжачив ся. — І гребінець свій і хвіст закручений настовбурчило (півник). Ос. — Довге чорне волосся високою шапкою настовбурчилось на голові. Лев. В.

Наёмка = нáйми. С. З. — Пішов у найми. — Дївчино моя, чом заміж не йшла? Бідна була по наймах служила, пари не знайшла. н. п.

Наёмникъ, ца = нáймит, нáймичка (С. З. Л.), здр. — наймитóк, наймитчýк, бурлáк, бурлáка, бурлáчка, зб. — наймитствá (С. Л.), бурлáцтво. — Найми ся, наймиту, у мене, а я в попа, бо в попа харч лучча. н. пр. — Біда бідному й без наймита. н. пр. — Та не має гірше так нїкому. як бурлацї молодому. Бурлак робить, заробляє, а хазяїн його лає. н. п. — Лучче будь гарною наймичкою, нїж ледачою хазяйкою. н. пр.

Наёмническій, наёмничій = нáймитський, наёмничий.

Наёмничество = нáйми. — Не вжалуєм батька в наймах. н. пр.

Наёмный = наёмний; нанятúй. — Наємна плата. — Сидимо у панятій хатї. Кр.

Наёмщикъ = наёмець. С. Л.

Наёмъ = 1. наймáння, нáйманка, нáйми.
2. нáйманка, наймáнщина, (за землю) — рáта, чинш, (за кватирю) — комірне. — За луку найманки дають 20 карбованців на рік. — **Въ наёмъ** = у нáйми. — Пішов у найми. — **Взять въ нáймы** = нанятú. — **Жить въ нáймахъ** = жúти, служúти по нáймах. (Д. під сл. **Наёмка**).

Наерóшиться, наершúться = настовбýрчити ся, настовпýжити ся (С. Л.), напýдрити ся, напýжити ся (як пугач), напýдити ся. — Напудривсь, як сич на сову. н. пр. — Як напудривсь! дивіть! волосся до гори. Кр. (Д. ще під сл. **Наёжиться**).

Нажáловать = пожáлувати (багатьом), надарувáти, обдарувáти. — Та прийшов до його атаман його, скида з себе жупан синїй, жалує його. н. п.

Нажáловаться = пожалїти ся, наскáржити ся.

Нажáривать, нажáрить, ся = 1. напікáти, насмáжувати, напектú, насмáжити, напряжити, ся. (Д. **Жáрить, ся**). — Наварила й напекла не для кого, для Петра. н. п.
2. патóплювати, напáлювати, натопúти. напалúти, ся. — Ото напалили грубу, аж пашить.
3. вигравáти, затинáти (С. Л.), у(в)тинáти (про гру на якому струментї). — Здорово вигравае пісні на скрипцї. Кр.

Нажáть, нажимáть, ся = 1. надавúти, нагнїтúти, натúскати, (рублем) — врублúти, надáвлювати, нагнітáти, ся. — Візьми більший камінь та нагнїти капусту.
2. віддавúти, відгнїтúти, вúдавити, ви-

чавити, надавúти, віддáвлювати і т. д. — Видавив соку.

3. намýлити, намýлювати. С. Л. — Намулив ногу тїсними чобітьми.

Нажáть, нажинáть, ся = нажáти, у(в)жáти (С. Ш.), нажинáти, у(в)жинáти, ся (С. Ш.). — Вона нездужа, то тільки півкопи нажала.

Наждáкъ, Smyris = шмéрґель. С. Жел. Пар.

Наждáть, нажидáть = вúждати, діждáти ся, вижидáти, дожидáти, чигáти (С. З.), чатувáти (С. З.). — Вижде час той нещасливий, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Як той местник, часу дожидає. К. Ш. — Злобу свою криючи, Дорошенко на винищення Запорожцїв начав чигáти. Л. В. — Чатує на його. С. З.

Нажевáть, нажёвывать, ся = нажувáти, пожувáти, нажвакувáти, нажóвувати, ся. — Пожувавши хлїб, прикладають до волоса. Ніс.

Нажелобúть = нажолóбити.

Нажéчь, нажигáть, ся = 1. напалúти, насмалúти, напáлювати, насмáлювати, ся. — Напалила піч на хлїб. — Напалив багато вапни.

2. вúпалити, вúпекти, випáлювати, випікáти. — На сволоцї випалені хрести. Випік тавро.

Нажúва = 1. пожúва, корúсть, зúск (С. З.).

2. принáда, жировúця, живéць. — Викопали яму туди вкинули. — Бачу щось здорово клює, витягаю удку — нїчого не має, а живець геть чисто згризений.

Наживáть, нажúть, ся = 1. наживáти ся, заживáти, добувáти, набувáти, заробля́ти, нажúти, ся, зажúти (С. З.), придбáти (С. З. Л.), надбáти (С. З. Л.), добýти, набýти, працею — заробúти, запрацювáти, умінням — заталáнити, на господарстві — загосподарювáти, тяжкою працею — загорювáти (С. Л.), розрозгорювáти, розгóрити. — Шипкарював довго і з того нажив ся. — Зажив єси великої слави. н. д. — Що придбаєш, те і маєш. н. пр. — Надбав худóби. — Придбав лихо — сиди тихо. н. пр. — А що загорюєш те в ніч прогайнуєш. н. п. — **Нажúть долгъ** = д. **Задолжáть.**

2. наживáти ся, нажúти ся. — У його довго не наживеш ся.

Наживúть, наживля́ть, ся = 1. надїяти, надївáти живця́ на удку, постáвити принáду (на звіра).

2. нафастриґувáти (С. Ш.), пришúти на живý нúтку.

Нажúвка = д. **Нажúва.**

Наживнóй = 1. наживнúй, добувнúй (С. Л.), набýтий, придбáлий. — Гроші — набута річ. н. пр. — Гроші дїло добувне.

2. поживнúй, пожúточний, дохідний, корúстний.

2. що вживáєть ся на принáду. (Д. **Нажúвка** 2.)

Нажигáніе = напáлювання, випáлювання.

Нажигáть = д. **Нажéчь.**

Нажидáть = д. **Наждáть.**

Нажúлиться = напнýти ся, насилкувáти ся.

Нажимáть = д. **Нажáть.**

Нажúмка, нажúмъ = надáвлювання, нагнітáння, натúскування, прúтиск.

Нажинáть = **Нажáть.**

Нажúнистый = ужúнистий, багáтий на вжúнок. — Жито й багате не вжинок, та в колосї бідне.

Нажúнъ = ужúн, ужúнок. С. Ш.

Нажирáться, нажráться = нажирáти ся, натрúскувати ся, налýплювати ся, нажéрти ся, натрúскати ся, налупúти ся, налóпати ся (С. З.), нарéпати ся, нарéпкати ся, набýхати ся (С. З.), набрéвкати ся, напóрати ся, обрéвкати ся, обрéпкати ся, налигáти ся (С. З.). — Натрúскав ся так, що й не встане. — Нарепкав ся, як свиня браги. н. пр. — Як я напорав ся борщу. Чайч. — Обревкав ся, як циган молока. н. пр.

Нажитóй = нажúтий, набýтий, зарóблений, прúдбаний.

Нажúтокъ = нажúток, заробіток, зарíбок, надбáнок (С. З.), нáдбане, прúдбане.

Нажúточный = д. **Наживнóй.**

Нажúть, ся = д. **Наживáть, ся.**

Нажráться = д. **Нажирáться.**

Нажужжáть, ся = 1. нагудíти, нагустú, надзижчáти, надирчáти, нахурчáти, ся (д. **Жужжáть**).

2. нашептáти, натýркати (на кого).

Нажурúть = налáяти, покартáти (кого), намúлити комý гóлову.

Назáвтра = зáвтра, назáвтра.

Назади = ззáду, позáду. — Я й небачив, що він ззаду йшов. — А позаду Сагайдашний, що приміняв жінку на тютюн та люльку, необашний. н. п.

Назáдъ = назáд, вспак (С. З.), навспáк

(С. З.). — Все йде навспак. С. З. — **Годъ тому́ назáдъ** = за рік перед сим, перед ро́ком. — **Два дня́ назáдъ** = два дні́ перед сим, перед двома́ дня́ми.

Назáймовать = напозича́ти, понапозича́ти. — Понапозичав у всіх стільки грошей, що й худо́би його не стане.

Назва́ниваться, назвони́ться = надзво́нювати ся, надзвони́ти ся, (в жарт) — накалата́ти ся. — За ці сьвятки доб, е накалатав ся на дзвіниці.

Назва́ніе = на́звa, на́звище, на́звíсько (С. З.), име́нния (С. З.).

На́званный = на́званий. — **Н. братъ, н. сестра́** = на́званий брат, побратим, на́звана сестра́, по́сестра, (про братів, в жарт кажуть — горілча́ні брати́. — Варфоломей Шевченко не рідний брат Тарасові, а названий.

Назва́ньще = ме́ннячко.

Назва́ть, называ́ть, ся = 1. назва́ти, наменува́ти, найменува́ти, наректи́ ся, называ́ти, зва́ти, узива́ти (С. Л.), іменува́ти, наріка́ти, ся. — Охрестили і Марком назвали. К. Ш. — „Хохлами“ нас наріка́є, борода цапина. Думитрашко. — Шинкарочка його знає, пьяницею узиває. н. п. — Своє дитя без сорому байстрям наріка́є. К. Ш. — **Какъ его́ называ́ютъ** = як його прозива́ють, як його на йме́ння, як він ма́є на име́ння, (в жарт) — як його дра́жнять? — **Такъ называ́емый** = так зва́ний.

2. накли́кати, напроси́ти, запроси́ти, скли́кати, попаскликáти, накликáти, запро́шувати, скликáти. — Накликав такого гостей, що й у хаті не помістять ся.

3. вважа́ти, зва́ти, почита́ти. — Він хоч приймак, а все таки його за батька почитає.

4. напроси́ти ся, набити́ ся, наки́нути ся, напро́шувати ся, набива́ти ся, накида́ти ся. — Вони самі набили ся до мене в гості. — Накинув ся йому на обід. С. Пар.

Назвенѣть = надзвони́ти, надзвеніти. — За д рогу так надзвеніло уха, що мов і досі чую дзвоник.

Назвони́ть = надзвони́ти, набо́вкати, надзеле́ньк ати.

Назвони́ться = д. **Назва́нивать ся.**

Наздра́ствоваться = паздоро́вкати ся.

Назе́мный = земни́й.

Назе́мъ = гній.

На́земь, на́ землю = до́лї (С. З.), до до́лу (С. Аф. З.), об зе́млю. — Сідай долі. — Лягай долі на своїй долі. н. пр. — Упасти до долу. С. Аф. — Як прибігла до дому, так і впала до долу. н. п. — Зійди до долу. — Вдарим об землю лихом, журбою. н. п. — **На́земь лицо́мъ** = до́лїлиць.

На́зерка, у виразі: „**въ на́зерку**“ = на́зирцем (С. З.), на́зирці. — **Въ на́зерку идти́** = на́зирцем іти́, сте́жити, в тропу́ іти́, тропи́ти. — Він за нею так назирцем і ходить.

Назида́ніе = навча́ння, нау́ка, напу́чення. — Він приняв мене без отих напучень, що личать случаю. Кп.

Назида́тельный = поуча́ючий, повча́ючий.

Назида́ть = науча́ти, навча́ти, на доб; о́ наво́дити, напу́чувати. — А мати хоче научати. К. Ш. — Критика повинна напучувати, а не лаятись. Кп.

На зло́ = на́ злість. — Зробив на злість йому. — На злість ворогам.

Назло́бствоваться = налютова́ти ся.

Назнача́ть, назна́чить, ся = 1. визнача́ти, назнача́ти, ви́значити (С. Л.), назначи́ти, ся (С. Л.), призна́чити. — Визначили, де кому стоять. — **Назна́чить це́ну** = ви́значити, покла́сти ціну.

2. наставля́ти (С. З.), настановля́ти, іменова́ти, приставля́ти, наста́вити, настанови́ти (С. З. Л.), поста́вити, приста́вити, нарядити, понастановля́ти, ся. — За сю послугу наставлю тебе хорунжим. Ч. К. — Наставили його старшиною. — Його настановили урядником. С. З. — Сотників собі понастановляли. С. З. — Дотичоловік добрий, доки його десятником не нарядили. н. пр. — Його іменовано на посаду інспектора. Гал — Трохи побув дияконом і скоро поставили на попа.

Назначе́ніе = визначе́ння; призна́че́ння (С. Пар.), настано́ва. — **Къ мѣсту назначе́нія, въ мѣсто н.** = в призначене місце. — **Назначе́ніе на мѣсто** = настано́ва на місце, на посаду. — **Назначе́ніе человѣка** = призначення чоловіка. — Призначення чоловіка — доки живе і при здоровлю — працювати. Кп.

Назноби́ть, ся = наморо́зити, намерзнути, ся.

Назоба́ться = 1. надзьо́бати ся, наклюва́ти ся, наби́ти во́ло.

2. наїсти ся.

Назо́йливый, во = нала́зливий, навя́зливий, во, натру́тливий, во (С. Пар.), настирний, но, въїдливий, уїдливий, во

(С. Ш.), уїда, сльотá (Лев.), набри́дливий, во, на́висом. — Не будь уїдливий і впертий, мов оса. Гул. Ар. — Таке въїдливе, що хоч візьми та й плюнь йому серéд очі. н. пр. — Почав корити півня, що от він настирний людям: в ночі кричить і заснути не дає. Зіньк.

Назóла = д. **Докýда, досáда.** — **Въ назóлу** = на злість, на пóсьміх, на глýм.

Назоли́ть = позоли́ти, полýжити.

Назóромъ = нáзирцем (С. З.), нáзирці, нáзирком. — Син почав за мною назирцем ходити. Ос. — Він пішов, а я за ним назирком. М. В.

Назрѣва́ніе = поспіва́ння, достига́ння.

Назрѣва́ть, назрѣть = 1. поспіва́ти, доспіва́ти, настига́ти, достига́ти, бриніти (С. Ш.), по(до)спíти, на(до)стигти. — Жито поспіває — незабаром і жати. — Жито поспіло, приспіло дїло. н. п. — Доспіє й в нашій ниві колос і залунає дужчий голос. Старицький. — Оце вже ягоди настигають. н. к. — Ой зацьвіла маківочка, почала бринїти. н. п.

2. (про опухи, болячки) — вистóюватись, набіра́ти ся, вистига́ти, ви́стояти ся, набра́ти ся, ви́стигти. — Чиряк вистигає. — Чиряк набрав ся.

Назýбица = ди́ке мнáсо (коло зубів).

Назýбокъ = зубúло (терпуг, що ним роблять зубья на пилках).

Назýбривать, назубри́ть = 1. зубúти (С. Аф.), визýблювати, назýблювати, ви́зубити (С. Пар.), назубúти, позубúти. — Наготов серпи, треба до коваля назубити. — Ой десь мене Бог не простив, що я у неділю серпи позубив. н. п.

2. вищéрблювати, ви́щербити, пощербúти. — Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Называ́ть, ся = д. **Назва́ть, ся.**

Назы́вчивый = д. **Навя́зчивый.**

Назы́въ = склика́ння, запрóсини. — **По назы́вѣ гостéй, задáлъ пирýшку** = склика́вши гостéй, задáв бенкéт.

Назѣва́ться = напозїха́ти ся, ви́зїхати ся.

Назю́зиться, назю́каться = напи́ти ся, намóняти ся, налига́ти ся, нахлю́щити ся.

Назя́бнуть, ся = намéрзнути, намéрзти ся. — На морозї намерзли ноги. — Намерз ся в нетопленій хатї.

Наи = най. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка.

Наибóльшій = найбíльший, (про що погане) — найгíрший.

Наибóлѣе = найбíльше (С. З.), над усé, (про що погане) — найгíрше. С. З.

Наивеличáйшій = що найбíльший, найсáмбільший.

Найвный = безхúтрий, прóстий, простосéрдий. (Кн.).

Наигра́ть = ви́грати. — Виграв у карти багато грошей.

Наигра́ться = награ́ти ся, нагуля́ти ся, нажартува́ти ся, нажирува́ти ся. — Награлись у карти за цілий вечер. — Дїти награли ся до волї, пора вже до дому. — Чи ще ви не нажирувались — годї вже.

Найгрывать, ся = 1. вигрáвати, ся (д. **Наигра́ть**).

2. гра́ти, вигрáвати, пригрáвати. — Добре виграває на скрипцї.

3. награ́вати ся, нагýлювати ся. (Д. **Наигра́ться**).

Наидёнышъ = на́йда, зна́йда, знайденя, тко. — Взяли знайду, вигодували. Пр. — Під дверима дитинка. Взяли ми те знайденя. Кн.

Наидолжа́йшій = найдóвший.

Наизвóзничать = заробúти хýрманкою, нахурмануватú, начумакувáти.

Найзворотъ = 1. навúворот. С. Л. — Надїв кожух навиворот — гляди, щоб хто не бив.

2. навпакú, наперекíр, навпíк (С. З.) і д. **Вопрекú.**

Наизна́нку = д. **Найзворотъ.**

Наизу́сть = 1. напа́мъять, з па́мъяти, з головú — Цїлу кафизму читав з памъяти, не розгортуючи псалтиря. Кн. — Коли не спить ся в ночі, я читаю собі з голови. Кн.

2. навмáння, навмáнй. С. З. Л.

Наилу́чшій = найкра́щий (С. З. Л.), найлїпший. — Найкраща скриня — добра господиня. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр.

Наименова́ніе = 1. найменува́ння.

2. имъя́, мéння, на́звa, імéння, на́звище, на́звисько.

Наименова́ть, наименóвывать = д. **Назва́ть.**

Наимéньшій = наймéнший, найдрібнїший.

Наимéнѣе = наймéньше.

Наипа́че = найпа́че, найбільше, (про що погане) — найгíрше. С. З.

Наиска́ть, наискивать = нашука́ти, нашýкувати, зібра́ти, назбіра́ти (шукаючи). — Багато огірків назбірали. — Назбірали повні кошіяї грибів.

Наискáться, найскиваться = попошука́ти. — Попошукав доволі, поки знайшов.

Наискорѣе = найшви́дче, найскорі́ше, найху́тче, найпру́дче, (чі́ше). — Біжи найшвидче, та поклич повитуху.

Наискорѣйшій = найскорі́йший, найшви́дчий, найшвидчі́ший, найпру́дчий, найхутчий, (чі́ший). — А що в сьвітї наймилїше, а що в сьвітї найшвидчіше? (п. з. — сон, око).

Наискóсъ, нáискось = навкося́, навкоси́, навкосяка́, навскоси́.

Найти́, находи́ть, ся = 1. найти́, нахо́дити. — Найшла коса на камінь. п. пр.

2. зібра́ти ся, набра́ти ся, найти́, збі́ра́ти ся, набі́ра́ти ся, нахо́дити, понахо́дити. — До зборнї багато людей зібрало ся. — Найшло до шинку багато людей. — Там такого понаходило людей, що нїгде й пройти.

3. найти́, ся, знайти́, ся, нагибати (С. Л.), відшука́ти, ся, нади́бати, нахо́дити, ся, знахо́дити, ся, відшу́кувати, ся, познахо́дити, (по́мацки) — нама́цати, нала́пати (С. Л.). — Знайшов скарб. — Знайшов сокиру за лавою. С. Аф. — От він ходив, ходив і нагибав десь у куточку. п. д. — Лихая доля і під землею надибає. п. пр. — Відшукав на самому споді скринї. — Познаходь мінї все, що порозгублював. Чайч. — **Найти́, находи́ть при о́быскѣ** = ви́трусити, витру́сювати, повитру́сювати. — Що в кого попропадало, то все в його витрушено. Чайч. — Тай чоловік її злодїй! Хіба ж давно витрусили в його клунї копу чужої пшениці? Лев. — Усї вони в одному гуртї були, то у всїх повитрусювано крадене. Чайч.

4. зустрі́ти, заста́ти, спітка́ти, зустрі́ча́ти, застава́ти. — От прихожу до його й застаю там трьох товаришів. — Застав його за обідом.

5. ба́чити, вбача́ти. — Не бачу в твоїй, синку, роботї нїякої користи. — **На него́ находи́ть** = ча́сом нахо́дить, напада́, наступа́ на йо́го. — **Что э́то на васъ нашло́ сего́дня?** = що се напа́ло на вас? — **Наше́лъ тума́нъ** = налі́г, розлі́г, розісла́в ся тума́н. — **Наше́лъ шквалъ** = зірва́ла ся, схопи́ла ся бо́рва. — **Не на того́ наше́лъ** = не на тако́го напа́в. — **Наше́лъ кому́ повѣ́рить** = було́ кому́ пові́рити, не мав кому́... — **Нашли́сь винóвные** = винувáтих знáйдено.

Найти́ся, находи́ться = 1. знайти́ ся, знахо́дити ся, бу́ти, пробува́ти. — У його завжди знайдеть ся чарка горілки, хлїб, та й до хлїба де-що. — Конон завжди був при госпо́дї, а Грицько при складї.

2. догада́ти ся, нестеря́ти ся. — Як було прикрутили його на зборнї, а він не стеряв ся і так все розпоясняв, що по його стало.

3. д. **Найти́.**

Найтіе = наїття.

Нака́верзить = наковерзува́ти, нака́постити.

Накади́ть = пакади́ти, накури́ти (ладаном).

Наказа́ніе = ка́ра (С. З. Л.), кара́ння, скара́ння, покара́ння, ка́рність (С. З.). — Кара Господева. К. Ш. - Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам каран бути маєть. Ст. Л. — Боячись за тое од Государя карання. Л. В. — Одного скарання — десять м покаяння. п. пр. — Май добру натуру, не приймеш карности на шкуру. п. пр.

Наказа́ть, нака́зывать = 1. накара́ти, покара́ти, скара́ти, кара́ти. С. Л. — Не карай мене, Боже, покарай мою плахту. п. пр. — Слюсарь прокрав ся, а ковали покарали. п. пр. — Хіба і за це Бог покара? Кр. Бог його гріхом покарав. С. Л. — Доля карає вельможного й неможного. п. пр. — Ой ти, мати, порадниче в хатї, порадь мене — чим жінку скарати? п. п. — Хто ж сиротї завидує, скарай того Боже. К. Ш.

2. наказа́ти, загада́ти, звелїти, приказа́ти, нака́зувати і т. д. — Чи я ж тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопцїв не водила, не принажувала. п. п. — Загадав пару коней сїдлати. С. З.

Наказно́й = наказни́й. С. З. — Полуботку, Полуботку, наказний Гетьмане! А хто ж тобі, мій соколе, булаву дістане. Руд.

Нака́зъ = нака́з (С. З.), за́гад (С. Аф. Л.).

Наказу́емость = ка́рність. — Нехай Бог боронить від лихої напастї, від панської карности. п. пр.

Накале́ніе, нака́ливаніе = розпіка́ння, розпа́лювання.

Нака́ливать, накали́ть, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розпекти́, розпали́ти, ся, порозпіка́ти, ся. — Залїзні дахи порозпікали ся. Кр.

Нака́лка = д. **Накале́ніе.**

Нака́лываніе = нако́лювання.

Нака́лывать, наколо́ть, ся = 1. нако́лювати, наштри́кувати, наколо́ти, наштрика́ти, ся. — Наколов дїрочок.

2. руба́ти, наруба́ти (дров), лама́ти, нала́ма́ти (льоду), нацю́кати (по троху цю-

каючи, на пр. дров), наскі́пати, ся (на пр. скі́пок).

3. наколо́ти (свиней), наби́ти, наріза́ти (курей, гусей).

4. нако́лювати, підко́лювати, наколо́ти, сколо́ти, наштрикну́ти, ся. — Ой попола дівчина пастернак та сколола ніженьку на будяк. н. п.

5. нашпи́лювати, настро́млювати, нашпили́ти, настроми́ти, ся (С. З.).

Накаля́кать, ся = набазі́кати, ся, набала́кати, ся, наторо́чити, намото́ти, наверзти́ і т. д. д. **Болта́ть 3.**

Наканý нь = в переддень, на передо́дні. В переддень мого виїзду я слухав її огрі́йливу розмову. Кн. (Д. ще під сл. **Канýнь**).

Нака́пать, нака́пывать, ся = нака́пати, накра́пати, нака́пувати, накра́пувати, ся.

Нака́пливать, накопля́ть, накопи́ть, ся = збира́ти, набира́ти, зібра́ти, набра́ти, ся. — Зібрав грошей чи мало. — Набрало ся багато води в ставу.

Нака́пчивать, накопти́ть, ся = нако́пчувати, накопти́ти, ся. — Накоптив стекольце та й почав дивити ся на сонце. — Накоптили гусей.

Нака́пывать = д. **Нака́пать.**

Нака́пывать, накопа́ть, ся = нако́пувати, накопа́ти, ся, понако́пувати, ся. — Ой підгірря, підгірря! накопаю коріння. н. п. — Накопав багато грядок.

Нака́ркать, ся = накра́(я)кати, накру́(ю)кати, ся.

Нака́рмливать, накорми́ть, ся = нагодо́вувати, нагодува́ти, ся, понагодо́вувати, нако́рмлювати, накорми́ти, ся, понако́рмлювати, (про худобу на паші) — напасти́, напа́сти, ся. — Як мінї жити, як горювати, як свої дїти нагодувати. н. п. — І постеленьку послали і нагодували, як закон велить хрестиянський, його шанували. Макар. — Попагодовував усіх. н. п.

Накарта́вить = нагарка́вити.

Наката́ть, ната́тывать, ся = 1. нако́ти́ти, наточи́ти, нако́чувати, ся.

2. нагорну́ти, нави́ти, нави́нути, намота́ти, нагорта́ти, навива́ти, намо́тувати, ся.

3. навезти́, навози́ти, ся.

4. (на качалці) — накача́ти, нака́чувати, (на маґлї) — намаґлюва́ти, намаґльо́вувати, ся.

5. накрути́ти, накача́ти, накру́чувати (на пр. котяшків з хлїба).

6. навали́ти, нава́лювати (на пр. повстї, сукна).

Наката́ть, ся = поката́ти, наката́ти, ся, наїздити ся, (на човнї) — начовнува́ти ся. Вол.

Нака́тина = ба́лка, брус, (найголовнїйша в стелї) — сво́лок, (побічні) — прися́волоки.

Накати́ть, ся = напоїти, накача́ти; напи́ти ся, нахлю́щити ся, налига́ти ся. — Накачав гостей так, що й ноги повідкида́ли. — Нахлющив ся, що й рачки не полїзе.

Нака́тка = 1. нако́чування.

2. кача́лка. — Купила рубель і качалку.

Нака́тникъ = 1. маґльовни́к (те полотно, що в його загортаєть ся тканина, як її качають).

2. ба́лки, бру́сся (на стелю або під підлогу).

3. обши́вка (з обаполків, дранї, очерету то-що, на стелю), знизу — підши́вка.

Нака́тный = брусо́ваний. — Стеля брусована.

Нака́тъ = 1. нако́чування.

2. брусо́вана сте́ля.

Нака́тывать, ся = д. **Накати́ть, ся.**

Накача́ть, нака́чивать, ся = 1. накача́ти, нако́чувати, ся. — Накачав води смоком).

2. накоти́ти, нако́чувати, ся.

3. нагойда́ти ся, наколиха́ти ся. — Нагойдали ся добре.

Нака́чиваніе = нако́чування.

Нака́шиваніе = нако́шу(сю)вання.

Нака́шивать, накоси́ть, ся = нако́шу(сю)вати, накоси́ти, ся, (трохи) — укоси́ти. — Укоси ще трохи трави коневі. Чайч.

Нака́шляться = нака́шляти ся, набухи́кати ся.

Наква́са = пі́спа.

Наква́сить, наква́шивать, ся = 1. заква́сити, заква́шувати, ся. — Заквасили дїжку.

2. наква́сити, наква́шувати, ся. — Наквасили багато буряків.

Наква́ска = д. **Наква́са.**

Наквасцова́ть = нагалу́нити. — Чи всї крашанки нагалунили?

Накида́ть, наки́дывать, ся = 1. наки́дати, понакида́ти, накида́ти, ся. — Накидали повну яму. — Як вдарили з семи гармат у середу вранцї, накидали у годину жидів повні шанцї. н. п.

2. підкида́ти, підки́нути, ся. — Підкинь ще дровець.

3. накида́ти, наки́нути, ся. — Накинув свитку та й пішов. — **Наки́дывать, наки́нуть горшéкъ** = скида́ти, ски́нути горща́. — Схопили соняшниці, а скинули йому на живіт горща, зараз і полегшало.

Наки́дка = 1. накида́ння.

2. на́кидка (легенька верхня одежина). С. З. — **Въ наки́дку** = на о́пашки, на о́пашку. — Надів свиту на опашки.

Накидно́й = накидни́й.

Наки́дывать, ся, наки́нуть, ся = 1. д. **Наки́дать.**

2. накида́ти, напада́ти ся, наки́нути ся, напа́сти, ся. — Собаки накинули ся на нас.

Накипа́ть, накипѣ́ть = накипа́ти, накипі́ти.

На́кипь = 1. шум, шумови́на, шумови́ння, пі́на. — Зніми шумовину з борщу.

2. на́кип (на пр. в чавуні, самоварі то-що).

Накипяти́ть, ся = нагрі́ти, ся (на пр. воду), напрягти́, звари́ти, ся (на пр. молоко). — Нагріти окропу. — Треба зварити молока до кави.

Накиса́ть, наки́снуть = накиса́ти, закиса́ти, на- заки́снути. — Діжка накисла.

Накладна́я = накладна́, квито́к. — В квитку переписано все, що здано хурщикам.

Накладно́й = 1. добáвочний, додатко́вий.

2. накладни́й. С. Пар. — **Накладны́е усы́, н. серебро́** = фальши́ві ву́си, фальши́ве сріблó. С. Ш.

Накла́дный, но = суту́жний, утра́тний, но. (С. Ш.).

Накла́дъ = утра́та (С. Ш.), втра́та, шко́да. — Не хочеш втрати — не лізь ні в куми, ні в свати. н. пр. — **Въ накла́дѣ, съ накла́домъ** = з утра́тою.

Накла́дываніе = накладáння.

Накла́дыватель = накладáльник.

Накла́дывать, накла́сть, ся = 1. накладáти, накла́сти, ся. — Наклав дров у піч.

2. (про курей) — нести́, ся, покладáти (від чого й яйця зовуть ся покладки́), нанести́, ся.

3. д. **Надкла́дывать.**

Накла́няться = накла́няти ся, попокла́няти ся. — Попокланяв ся, поки випрохав.

Наклева́ть, наклёвываться = наклю́вати, надзьо́бати, надзю́бати, накльо́вувати, ся і т. д. — Посип, сину, проса, нехай вона надзьобає ся, та постав водиці, нехай вона напъє ся! н. п.

2. наклю́нути, надклю́нути, накльо́вувати, ся. — Коли наклюнулось, то й вилупить ся. н. пр. — Курча надкльовує ся (з яйця).

3. трапля́ти ся, накльо́вувати ся. — Трапляє ся служба, може мати му заробіток.

Наклеветáть = набреха́ти, наклепáти (на кого), обреха́ти, обмо́вити (кого).

Наклёвъ = наклю́нуте мі́сце (де курча наклюнулось).

Наклее́ніе = накле́їшня, наліпле́ння.

Накле́иваніе = накле́ювання, наліплювання.

Накле́ивать, наклеить, ся = на- приклéювати, на- приліплювати, на- приклéїти, на- приліпи́ти, ся, понаклéювати, поналіплювати. — **Наклеить носъ** = утéрти но́са, табáки втéрти, (у сватанні) — гарбуза́ дати, піднести́.

Накле́йка = 1. д. **Наклее́ніе** і **Накле́иваніе.**

2. на́ліпка, накле́їне, наліпле(я)не.

Наклеймúть, ся = поклейми́ти, позначи́ти, потаврувáти, ся. (Д. **Клеймúть**).

Наклейно́й = наклейни́й.

Наклеи́ть, ся = д. **Накле́ивать.**

Накле́йщикъ, ца = накле́йник, ця, клеїльник, ця.

Наклепáть, наклёпывать, ся = 1. наклепáти, накльопувати. — Наклепати урванти на колесо.

2. д. **Наклеветáть.**

Наклёпка = на́клі́пка.

Наклёпъ = 1. д. **Наклёпка.**

2. д. **Клевета́.**

Накликáть, накли́кать, ся = накликáти, наскликáти, накликати, понакликáти. — Понакликав гостей, що нігде й приняти.

Наклобу́чивать, наклобу́чить = насувáти, насу́нути, понасувáти. — Насунув шапку по самі очі.

Наклобу́чка = 1. насува́ння.

2. го́нка (С. Л.), нагóнка, ви́мовл, догáна, нагáна. — **Дать наклобу́чку** = д. **Нагоня́й дать.**

Наклоне́ніе = 1. нахиля́ння, на́хил, схиля́ння.

2. спóсіб ви́сказу дієслів. — Мова українська має три способи висказу дієслів: прямий, для прямого висказу, приказовий, для приказування і можливий, коли говоримо про щось лише можливого, подуманого. Гр. См. Ст.

Наклонённый = похи́лений; похи́лий. — На похиле дерево і кози скачуть. в. пр.

Наклони́ть, наклоня́ть, ся = нахили́ти, схили́ти, похили́ти, прихили́ти, нагну́ти, ся, нахиля́ти, ся і т. д., посхиля́ти ся і т. д. С. З. Л. — Над тим личком нахили ся, чи спить мила — подиви ся. Руд. — Побачила дїжки, нахилилась, щоб роздивить ся. Яст. н. о. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся, люди кажуть і говорять: він мабуть упив ся. н. п. — Ой час, мати, жито жати, бо колос схилив ся. н. п. — Ростуть два дубочки, схилили ся верхи до купочки. н. п. — Рада б до неї і небо прихилити, та біда, що не достану. н. пр. — **Наклони́вши** (на пр. відро, пляшку) **пить** = на́хилки (С. З.), па́хильцем. — Він без чарки почав горілку нахилки ковтати. С. З. — Зрадївши, що попав у руки, шукати чарки я не став, та пазарошне, так для штуки, ковтати нахилки почав. Мет. — Випив нахильцем цїлу пляшку. — **Наклони́вшись танцюва́ть, идти́** = вихиля́сом, хи́льцї. — Танцює вихилясом. — Козак молоденький та й того злякав ся... хильцї, хильцї попід тином та в бурян сховав ся. н. п.

Наклóнность = 1. похи́лість.

2. схи́льність (С. Пар.), на́хил, нахи́лок. — Він таки має схильність до музики. — Великоруський народ виявляв і тепер виявляє нахил до материялизму. Бар. О. — Придавити врожденний нахилок до свого рідного. Фр.

Наклóнный, но = 1. похи́лий, похи́листий, (про місцьовість) — спуско́ватий (С. Жел.), спади́стий (С. Жел.), згóристий, похи́ло, пóхилом, на́схиль, хилкóм. — На нас бідних, як на похиле дерево. Кот. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — Туди лози хилили ся, куди їм похило. Туди очі дивили ся, куди серцю мило. н. п. — Стіл стоїть на́схиль. Чайч. — Пускайте бо сторч, а не пóхилом. Кр.

2. прихи́льний, схи́льний, но. С. Жел. — Він схильний до добра.

Наклóнъ = 1. похи́лість. — Похилість скелї.

2. пóхи́л, похи́лина (Вол.), схил (Под.). похи́лість, спади́стість, згі́рря. — Рівнина має похил до Дніпра. Кн.

3. козирьóк (у будки екіпажа). — Відкинь козирьок, щоб дощ не так забивав.

Наклоня́ть, ся = д. **Наклони́ть, ся.**

Наклю́каться = д. **Назюзиться.**

Наклю́нуть, ся = д. **Наклева́ть, ся 2.**

Накля́узить, накля́узничать = карлю́чок нагну́ти; набреха́ти.

На́коваленный = кова́дловий.

Наковáльня = кова́дло (С. З. Л.), маленька, щоб набивати коси — ба́бка (С. Аф.), коваленька (Полт.). — Вліз між молот і ковадло. н. пр. — Добре ковадло молоту не боїть ся. н. пр. — Клянусь клїщами, ковадлом, молотом, міхами. Кот. — Це бабка, а коваленька — то не на такий штем зроблена. Чайч.

Наковáть, нако́вывать, ся = 1. накува́ти, нако́вувати, ся. — Накував багато ухналїв.

2. насі́кти, наби́ти, нацю́кати, насїка́ти і т. д. (жорна і млинові камнї).

Наковыля́ть = нашкандиба́ти і т. д. д. **Ковыля́ть.**

Наковы́ривать, наковыря́ть, ся = наколу́пувати, надо́вбувати, наколупа́ти, надовба́ти, накопирса́ти, ся. — Наколупай масла.

Нако́жный = нашку́рний.

Накоковáть = накувати. — Не довго зозуля накувала. — Скільки тобі лїт зозуля накувала?

Накоксовáть = накоксува́ти (перепалити земляне вугілля на кокус).

Наколáчивать, наколотúть, ся = 1. набива́ти, наби́ти, ся, понабива́ти, ся. — Набили обручі на дїжку. — Понабивав гвіздків у стїну.

2. зазнава́ти, набира́ти ся ли́ха, зазна́ти, набра́ти ся ли́ха, натерпі́ти ся. — Живучи на чужинї, багато зазнав лиха. — **Наколоти́ть бока́** = накла́сти в бо́ки, надава́ти стусанів, бе́бехів, налущюва́ти. — **Наколоти́ть цѣ́ну** = наби́ти, нагна́ти цїну. — **Наколоти́ть копе́йку** = зібра́ти гро́шей (чи мало). — Зібрав грошей, став хороший. Кропивницький.

Наколдовáть, наколдо́вывать = 1. наворожи́ти, начарува́ти, начаклува́ти, навідьмува́ти, наворо́жувати і т. д.

2. заворожи́ти, ви́ворожити і т. д. (заробити ворожінням, чаруванням і т. д.).

Нако́лка = лего́нький жіночий убір на го́лову, що прише́плюється ся до воло́сся.

Наколобро́дить = наколобро́дити, набро́їти, нашалобро́дити.

Наколотúть, ся = д. **Наколáчивать, ся.**

Наколоты́рить, наколоты́рничать, ся = 1. накрамарюва́ти, ся (дрібъязком).

2. набреха́ти, наплести. (Д. **Колоты́рить**).

Наколóть, ся = д. **Нака́лывать.**

Наколѣ́нникъ = наколі́нник.

Наколѣ́ть = поклясти́, заклясти́, надубі́ти, надубо́нути. — На морозі у мене поклясли руки.

Нако́мкать = 1. зімня́ти, помня́ти, зжу́жмити (чого багато, д. **Ко́мкать**).
2. напха́ти, набга́ти. — Напхав повну скриню.

Наконе́цъ = напослі́док (С. Л.), напослі́дку, на оста́нок, на оста́нку, на оста́нці (С. Л.), наре́шті (С. Л.), вре́шті, в кінці (С. Л.). — Ой пив мед і горілку, ще й музики водив, а нарешті довело ся, що в полиції сидів. н. п. — Довго він мовчав, а напослідок не витерпів, почав лаятись. — А нарешті піп Кирика кулаком у спину: „пішов геть з моєї хати, єретичий сину.“ К. З. о Ю. Р.

Наконе́чникъ = наконе́шник, ри́хва, о́скіп, (у вала у млині) — чіп, (у списа) — клюга́, (у батога) — наконе́шник. — Палиця з залізним гострим наконешником. — На цей ціпок треба зробити внизу залізний оскіп. Кн. — Моди достають клюги списовиї. К. Х. — Як стали цигана різать гарапниками: били, що аж приконешник в єдному одпав. н. к. — **Наконе́чники** = торочки (С. Ш.), у ексельбантів — наконе́шники. — Треба пришивати торочки до рушників.

Накопа́ть, ся = д. **Нака́пывать**.

Накопирова́ть = понакопію́вати.

Накопи́ть, накопля́ть, ся = д. **Нака́пливать, ся**.

Накопти́ть, ся = **Нака́пчивать, ся**.

Накопте́лый = заку́рений, задимлений.

Накопте́ть = закури́ти ся, задими́ти ся.

Накопи́льникъ = накопи́льник, въязо́к (у санок. Полт.), на́корсник. (С. Жел.).

Накорми́ть, ся = д. **Нака́рмливать, ся**.

Нако́рникъ = на́корінок, нако́ренок (сучок або пагонець коло коріня). С. Жел.

Накорчева́ть = накорчува́ти, накичува́ти (Черн. Чайч.).

Наколи́ть, ся = д. **Нака́шивать, ся**.

Нако́сный = скісний.

Нако́стница = ґу́ля на нозі у коня́.

Накостыля́ть = наби́ти, налупи́ти, налупцюва́ти, одлупи́ти, одлупцюва́ти (палицею, ломакою).

На́кось = ко́со, на́вкось, навкоси́, навскоси́, навкосяка́.

Накоченѣ́ть = поклясти, подубі́ти.

Накра́дывать, накра́сть, ся = накрада́ти, накра́сти, ся, понакрада́ти. — Накрав грошей. — Понакрадали старшина з писарем громадських грошей, а тепер і багачі. Чайч.

Накра́ивать, ся, накрои́ть = накро́(а́)ювати, ся, накро́їти, накра́яти.

Накра́пать, накра́пывать = 1. накра́пати, накрапа́ти. — Дощик накрапа́є.
2. накра́пати, накрапля́ти.

Накра́сить, накра́шивать, ся = накра́си́ти, намалюва́ти, нафарбува́ти, накра́шувати, ся і т. д. — Накрасили багато крашанок. — Намалював червоним а потім по червоному сині смужки.

Накраснѣ́ться = начервоні́ти ся, (від сому) — напекти́ ра́ків.

Накрасова́ться = накрасува́ти ся, напиша́ти ся.

Накра́сть = д. **Накра́дывать**.

Накрахма́ливать, накрахма́лить, ся = накрохма́лювати, накрохма́лити, ся.

Накра́шивать, ся = д. **Накра́сить, ся**.

Накре́нивать, накрени́ть, ся = нахиля́ти, нахили́ти, ся на бік (про судна).

На́крестъ = на́вхрест, на́хрест, хресто́м і д. **Крестообра́зно**.

Накриви́ть, накривля́ть, ся = нахили́ти, нагну́ти, нахиля́ти, нагина́ти, ся.

Накривля́ться = накриви́ти ся, повикривля́ти ся.

Накрича́ть, ся = накрича́ти, ся, нагука́ти, ся, нагомоні́ти, ся, погомоні́ти, нагри́мати. — Нагукав ся я, поки докликав ся. — Тільки побачить, що пустують, зараз нагримає. — Нагомонить на їх, то вони й ущухнуть. Ск. — **Накрича́ть го́лову** = нату́ркати. С. Л.

Накрои́ть = д. **Накра́ивать**.

Накромса́ть, накромши́ть = накриши́ти (ріжучи), накра́яти, начикри́жити.

Накропа́ть = набазгра́ти, напарта́чити, (про вірші, малювання) — наля́пати.

Накропи́ть = набри́зкати, накропи́ти.

Накроши́ть, ся = накриши́ти, покриши́ти, ся. — Накриши хліба курям. — Як ламав хліб, багато накришило ся. — Покриши яловичину, локшину.

Накружи́ться = накрути́ти ся, навертіти ся.

Накрути́ть, накруча́ть, накру́чивать, ся = накрути́ти, намота́ти, нави́ти, насука́ти, накру́чувати, ся і т. д., понакру́чувати і т. д.

Накручи́ниться = нажури́ти, ся, натужити ся, насумова́ти ся, насмути́ти ся.

Накрыва́ть, накры́ть, ся = 1. накрива́-

ти, покрива́ти, напина́ти, ся, на(по)кри́ти, ся, напну́ти ся, понакрива́ти. — Накрив очі китайкою, заслугою козацькою. н. п. — Там серед двору столи понаставляні, понакривані. н. к. — **Накрыва́ть на сто́лъ** = застила́ти, накрива́ти стіл, лашту́вати, ла́годити (обід, вече́рю). — Застилайте столи та все тесовиї. н. п. — **Накры́ть ча́шку** = перевернути ча́шку (випивши чай або каву, в ознаку того, що більше не буде пити). — **Накры́ться** = наді́ти ша́пку. — **Накро́йся** = наді́нь ша́пку.

2. зла́пати, захопи́ти, заско́чити, засту́кати. — Вони тільки що ростаборились, а ми їх тут і захопили. — Орда людей живцем брала, де кого заскочила. Л. В. — Застукали, мов вовка в кошарі. С. Аф. — Застукав, як сотника в горосї. н. пр.

Накры́тіе = накриття́.

Накры́шка = 1. накриття́.

2. по́кришка, по́кривка, на́кривка. С. Пар. — Своя хата — покришка. н. пр.

На́крѣпко = 1. ду́же, мі́цно, ве́льми; щи́льно, ду́же си́льно (д. **Крѣпко**).

2. го́стро, сувóро.

Накувы́ркаться = наперекида́ти ся.

Накуде́сить = 1. начарува́ти, начаклува́ти, навідьмува́ти.

2. наколобро́дити, набро́їти, нашалобро́дити, нашурубу́рити. — Що ти тут набро́їв?

Накула́чникъ = рукавиця без па́льців.

Накулика́ться = д **Назюзиться.**

Накупа́ть, накупи́ть, ся = накупа́ти, накупля́ти, скупля́ти, накупо́вувати, накупи́ти, скупи́ти, ся, понакупо́вувати. — Скупив ся, зараз і поїхав з ярмарку. — Понакуповував всїм гостинців.

Накупа́ться = накупа́ти ся, попокупа́ти ся. — Попокупав ся я за се лїто.

Наку́пка = скупо́вування.

Наку́ривать, накури́ть, ся = 1. наку́рювати, ся, нака́жувати, накуря́ти ся, накури́ти, ся, накади́ти. — Накурили повну хату, — Накурив ся тютюну, аж голова крутить ся. — Та накуряйсь уже швидче та хату зачиняй. Чайч. — Накадили ладаном.

2. гна́ти, виганя́ти, вику́рювати, ви́гнати, нагна́ти, ви́курити, ся. — Вигнав 10 відер горілки.

Накроле́сить = наколобро́дити, набро́їти (С. Л.), напроку́дити, нашко́дити.

Накуса́ть = 1. накуси́ти, надкуси́ти. — Накусив та й покинув.

2. покуса́ти, скуса́ти. — Блохи покусали.

Наку́съ = надку́сене (місце).

Наку́тать, наку́тывать, ся = наку́тати, нагорну́ти (на себе), затушкова́ти, ся, наку́тувати, нагорта́ти, ся.

Накути́ть = 1. набро́їти, патвори́ти, нако́їти (найбільше на підпитку).

2. напи́ти, нагуля́ти. — Нагуляли на десять карбованців.

Наку́шаться = наїсти ся, (надто) — нало́пати ся, нажéрти ся, натріскати ся.

Нала́вливать, наловѝть, ся = нало́влювати, наловѝти, ся. — Наловили багато риби.

Налага́ть, наложѝть, ся = 1. накладáти, покладáти, накла́сти, наложѝти, ся, (накуючи) — накува́ти, напако́вувати, напакува́ти, ся, (дуже тїсно) — натискувати, натиска́ти, натиснути, ся, (щей жужмом) — напиха́ти, напха́ти, ся. — Наклала повну піч дров. — Напакувала повну скриню.

2. накладати, накида́ти, накла́сти, наки́нути. — Накинули мостового ще по копійці з хури. — **Наложѝть запрещéніе** = накла́сти заборо́ну. — **Н. и́го** = запрягти́ в ярмó, підгорну́ти під кормúгу, поверну́ти в неволю. — **Н. на себя́ ру́ки** = самóму собі смерть заподіяти. — **Н. окóвы** = забúти в кайда́ни. — В кайдани забили тай замурували. К. Ш. — **Н. тру́бку** = набúти, накла́сти лю́льку. — **Н. эпитимію** = наки́нути поку́ту.

Нала́дить, нала́живать = 1. настро́їти, настро́ювати, ся. — Настроїв скрипку.

2. напра́вити, підстро́їти, нара́яти, підмо́вити, направля́ти, ся і т. д. — Направив його на се дїло. — Він його так підстроїв, що той усе зробить.

3. попра́вити, пола́годити, спра́вити, поправля́ти, ся, ла́годити, справля́ти, ся. — Треба поправити машину, бо щось попсувало ся.

4. правити, торóчити. — То й йому одно, а він своє править (або: торочить).

Нала́дъ = влад, як слід, як тре́ба, як повинно. — Коли моє не влад, то я з своїм назад. н. пр. — Дїло пішло як слід.

Налакирова́ть, налакирóвывать, ся = налакува́ти, налачити, налощити, нало́щувати, ся.

Нала́комиться = нала́сувати ся.

Нала́мывать, наломáть, ся = наломлю-

вати, наламáти, ся, поналóмлювати, ся.

Нала́щивать, налощи́ть, ся = налóщувати, налощи́ти, ся.

Нала́ять, ся = нагáвкати, ся, попогáвкати, набрехáти, ся. — Нагавкались собаки, поки його з двору випроводили.

Налга́ть, ся = набрехáти, ся. — Набрехав на його, що буцім... — Брехав цілий вечер і ще не набрехав ся.

Налега́ть, нале́чь = 1. налягáти, налягти́. — Налїг на стіл грудима.

2. насїдáти, напосїдáти, напосїсти, насїсти, ся (С. Л.). — Напосїв ся на мене так, що вже й терпіти не сила.

3. намагáти ся, натýжувати ся, намогти́ ся. — Намагаєть ся з усїєї сили.

Налегкѣ = лéгко, злéгка, повóлї; на швидкý рýку; порожнéм. — Вийшов, злегка одягнись. — Зібрав ся на швидку руку. — Поїхав порожнем.

Наледенѣ́ть = наледенїти, намéрзнути.

Нале́дица, на́ледь = крúга, лід (що зверху чого намерз).

Належа́ть = пролéжати, відлéжати (боки).

Належа́ться = належáти ся, вúлежати ся.

Налета́ть, налетѣ́ть = 1. налїтáти, накидáти ся, налетїти, накúнути ся, наскóчити. — Шулїка налетїла на курчат. — Козаки накинули ся з усїх боків.

2. налїтáти, налетїти, поналїтáти, назлїтáти ся, налúнути. — Налетїли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п. — Багато горобців назлїтало ся. — Назлїтало ся птиці без лїку. Чайч.

3. пáдати, напáдати. — Напáдало багато жовтого листя.

Налету́ = ульóт. — Стріляв ульот і не влучив.

Налёть = 1. налїтáння, нáпад, наскóк. (Д. **Налета́ть**).

2. (хим.) — цьвіт (на пр. од сїрки, мишаку або що, що осїдає), сýга. — Горілка понялась сугою. Кн.

3. иржá (що осїдає на каменї).

4. (в тїлї) — плівá, плівка, падь. — Увесь язик поняла падь. Кн.

Налетѣ́ть = д. **Налета́ть**.

Нале́чь = д. **Налега́ть**.

Наливáть, нали́ть, ся = наливáти, нали́ти, ся, поналивáти, (про трунки і рідку страву ще) — насипáти, сúпати, насúпати, усúпати, понасúпати, (с під крана або чопа) — утóчувати, у(в)точúти, наточúти, ся, (багато чого) — набýхати, набýрити. — Повнії чарки всїм наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина! Не насиплю й не подам, бо на тобі жупан дран. н. п. — Жінко! насип в миску борщу! — Насипав в почви з цебра води. Кн. — Наточили з кухви оливи. Чайч. — Та піди, хлопку, до пивницї та вточи ще й пива, та випьємо за здоровля та мойого сина. н. п. — Вточив собі чаю. Кр. — Вточив браги. Кр. — Ото, набурив стільки!

— **Наливáть я́годы** = наливáти налúвку.

2. розливáти, розлúти, ся. — Розлив олїю скрізь на долівцї.

3. виливáти, навиливáти. — Почали виливáти дзвін. — Навиливали сьвічок.

4. наливáти ся, набірáти ся, налúти ся, набрáти ся. — Багато води в човен набрало ся. — Яблука наливáють ся. — Жито наливаєть ся. — **Наливáться водóю** = набірáти водú (про запас). — **О'сна наливáется** = вісна набірáєть ся.

Налúвка = 1. наливáння, розливáння.

2. налúвка: на аґрусу — аґрусівка, на вишнях — вишнівка, вишняк, на грушках — грушівка, на дереї — деренівка, на дулях — дулівка, на полуницях — полуни́шник, на порічках — порішнівка, на сливах — сливья́нка, сливня́к, на суницях — суни́цівка, на терені — терні́вка, терня́к.

Наливно́й = наливни́й. — **Н. колесо́** = д. під сл. **Колесо́**.

Налúвъ = 1. наливáння.

2. горілка, що нéю наливáють налúвку. — **Вишнёвка пéрваго, второ́го і т. д. налúва** = вишнівка первáк, первачóк, другáк і т. д.

3. сік в óвощу.

Нализáться = насмоктáти ся, набрáти ся (горілки). — Насмоктав ся — ледве ноги волочить.

Налúмъ = 1. риба Gadus lota — минь, миньóк, мúнтус. — Уже Троянцї вгамували, могоричі всї потягли і як миньки повивертались. Кот.

2. жýжелиця.

Налиневáть, налинёвывать = налинїяти.

Налипáть, налúпнуть = налипáти, прилипáти, на- прилúпнути, поналипáти, поприлипáти.

Налитографúровать, ся = налїтографувáти, ся.

Налúтокъ = свинчáтка, оливьянка, ллянка (Вол.). — Як вдарив свинчаткою, так всї нацї і вибив з кону.

Нали́чникъ = 1. ли́шта (планка на одвірках або на лутках).
2. бля́шка замко́ва (що прибиваєть ся на дверях, де ключ стромляєть ся).

Нали́чность = готови́зна (С. З.), що до грошей — гото́ві гро́ші (С. Аф.), готови́к, готовина́ (С. Л.), гото́вка. — Готовими грішми маю сто рублів, а то ще треба позичити. — Купив за готові. С. Аф. — Отсе вам увесь мій готовик... беріть, більше нїчого нема у мене. Кв. — За готовика одну тільки продала, а то проміняла. Як. — Маю готівкою пять тисяч. — **Въ нали́чности** = гото́вими грішми, готовика́, гото́вкою.

Нали́чный = 1. пере́дній, лицеви́й, ве́рхній, околи́шній (С. Л.).
2. гото́вий. — **Н. де́ньги** = д. **Нали́чность** (про гроші).

Нало́бникъ = 1. набрівник (повязка чи стьожка на чолї над бровами). Полт.
2. нача́лка (в уздечці).

Нало́бный = нало́бний, начільний.

Нало́бокъ = д. **Нало́бникъ**.

Налобыза́ться = нацїлува́ти ся, нач(ц)мо́кати ся. — Навздогінцї не нацїлуєш ся. н. пр.

Наловѝть = д. **Нала́вливать**.

Нало́гъ = по́дать, пода́ток (С. З.), накла́д, о́платка, з душі — поду́шне, з хати — димове́, подимне (С. З.), з пасїки — очкове́, за переїзд через міст — мостове́ (С. З.), з рогатої худоби — рогове́ (С. З.), з торгів — ми́то. — Без всяких тяжарів і податків. Скоропадський. С. З. — Мов за подушне обступили. К. Ш. — Брали мостового по пів золотого. н. д. — Аби жаден чоловік не сьмів нових мит вимишляти. Ст. Л.

Наложе́ніе = накладання, покладання.

Наложѝть = д. **Налага́ть** і **Накла́дывать**.

Нало́жница = підло́жниця (С. З.), підбічниця, нерідна жінка (Вол.), невінчана жінка, приставáка (Чер.), полюбо́вница, сестра́ з Остра́ (Чер.). — Держить у себе місто підложниці. Мазепа. С. З. — Самі благоволили дати свою підложницю в супруги. К. Ш.

Нало́й = д. **Анало́гій**.

Налока́ть = запога́нити, запаску́дити (хлепчучи).

Налока́ться = нахлепта́ти ся.

Наломáть = д. **Нала́мывать**.

Наломѝть = д. **Надломѝть**.

Нало́мъ = д. **Надло́мъ**.

Нало́паться = нало́пати ся, натріскати ся, наже́рти ся, напха́ти ся, нере́пкати ся, напе́рти ся. — Натріскав ся за обідом, що аж сопе.

Налощѝть = д. **Нала́щивать**.

Налу́бъ = па́тока (цукрова).

Налудѝть, налу́живать, ся = набілѝти, ся, налудѝти, набіля́ти, понабілювати, ся.

Налупѝть = налу́щити, налу́скати.

Налучѝть = наловѝти, набѝти ри́би (осьвіщаючи скалкою).

Налу́щивать, налущѝть, ся = налу́скувати, налущи́ти, налу́скати, налу́зати, ся. — Налускали оріхів.

Налыта́ться = набродѝти ся, наве́штати ся, наволочи́ти ся.

Нальну́ть = д. **Налипа́ть**.

Нальсти́ть = налести́ти, наговори́ти ле́стощів.

Нале́во = у лїву ру́ку, лїво́ру́ч, у лїво́ру́ч, на лїво, (переважно на волів) — соб, цоб, к со́бі, (на коней) — вістя́, віштя́ (Под.).

Налѣза́ть, налѣзть = нала́зити, налїзти, понала́зити.

Налѣпѝть, налѣпля́ть, налѣпливать, ся = наліпи́ти, наліплювати, ся, поналіплювати.

Налѣпка = 1. наліплювання
2. на́ліпка, наліплене.

Налѣпно́й = наліпни́й.

Налѣпокъ = д. **Налѣпка 2**.

Налюбе́зничаться = налиця́ти ся.

Налюбѝться = налюбѝти ся, накоха́ти ся.

Налюбова́ться = налюбова́ти, ся, намилува́ти ся. — Піп не налюбує тїєю гречкою. н. к.

Наля́пать, ся = наля́пати, ся, (мов квачем) — наквацюва́ти, ся.

Намагнѝтить, намагни́чивать, ся = намагни́тити, намагни́чувати, ся.

Нама́зать, нама́зывать, ся = нама́зати, намасти́ти, ся, (жиром, смальцем) — насмальцюва́ти, (дуже) — наяло́зити, (дьогтем) — нашмарува́ти, (мов квачем) — наквацюва́ти, ся, нама́зувати, нама́щувати, ся і т. д. — Ой ти, Ганзю, милостива, чим ти брови намастила? н. п.

Намази́ = на погото́ві; як по ма́слу. — Дїло на поготові. — Дїло як по маслу йде.

Намазно́й = нама́заний, нама́щений, нашмаро́ваний і т. д. д. **Нама́зать**.

Намака́ть, нама́кивать, ся = навмоча́ти, навмо́чувати, ся.

Нама́клерить = замахлюва́ти, зафакторува́ти.

Намалева́ть, намалёвывать, ся = намалюва́ти, намальо́вувати.

Нама́нивать, наманить = прина́жувати, прима́нювати, прина́дити, приманити, поприна́жувати. — Чи я тобі не казала, не приказувала, щоб ти хлопців не водила, не принажувала. н. п.

Намара́ть, нама́рывать, ся = 1. нама́зати, накаля́ти, наму́рзати, набрудни́ти, нама́зувати, ся і т. д., понама́зувати. — Намазав пику сажою.

2. накаля́ти, напаску́дити, напаску́жувати.

3. нашкря́бати, надря́пати (про писання), наля́пати, наквацюва́ти (про малювання).

Намародёрствовать = награбува́ти (на війні).

Нама́сливать, нама́слить, ся = 1. нама́слювати, нама́щувати, нама́слити, намасти́ти, ся, насмальць о́вувати, наялозювати, насмальцювати, наялозити, ся. — Намастив кашу. — Наялозив губи.

Намасти́ть, намаща́ть, ся = д. **Нама́зать.**

Нама́тывать, намота́ть, ся = 1. намо́тувати, навива́ти, намотати, навити, ся. — Намотала нитки на клубок.

2. намо́тувати, намота́ти, проци́ндрити, промента́чити і т. д. д. **Мота́ть 3.** — Намотав стільки довгів, що й унукам буде що виплачувати.

Намаха́ть, ся = намаха́ти, нахита́ти, ся і т. д. д. **Маха́ть.**

Нама́чивать, намочи́ть, ся = 1. намо́чувати, намочи́ти, ся. — Дощ намочив землю. — Треба намочити коноплі.

2. наква́шувати, наква́сити, ся. — Наквасила буряків, яблук.

Намаща́ть = д. **Намасти́ть.**

Нама́щивать, намости́ть, ся = намо́щувати, вимо́щувати, дошками — настеля́ти, камінем — на- вибурко́вувати, на- вибруко́вувати, та́расом — натарасо́вувати, греблю — нага́чувати, намости́ти, ви́мостити, настели́ти, ся і т. д. — Трупом гатки й байраки вимощували. К. Кр. — Улиця вибруркована. — Настелив стелю.

Нама́яться = нама́яти ся, патоми́ти ся, попону́дити сьві́том.

Наме́дни = доні́ро, неда́вно.

Намежева́ть, намежёвывать, ся = намежува́ти, нарі́зати, намежо́вувати, нарі́за́ти.

Намека́ть, намекну́ть = натяка́ти (С. Л.), накида́ти, натякну́ти (С. З.), наки́нути. — Що він тобі натякав, то се щоб ти догадав ся. Ч. К. — Та я ж, бачця, і натякав, щоб ти від його утікала. Мет. — Балакають люди манівцями, натякають тільки. Кн. — Ви обидві де-що проминули, тільки про їду й напиток сяк так натякнули. Мет. — Бач, накида́в на те, на се. Гр.

Намека́ніе = натяка́ння. — Вона вже помітила, та так і натякала, а мене те натякання гірше вогню пече. О. Мир.

Намёкъ = натя́к, натя́ка, натя́чка. — При кожді́м такім натяку вона чула, як якась искра пробігала. Фр. — **Намёкомъ, намека́я** = навтяки́. — Навтяки буряки, щоб капусти дали. н. пр.

На́мелко = 1. дрібне́нько, дрібне́сенько.

2. міле́сенько.

Намерза́ть, намёрзнуть = намерза́ти, наме́рзнути.

Намести́, наметáть = намести́, нагрести́, нагребти́, намітáти, нагріба́ти, назмітáти, понамітáти, понагріба́ти; навія́ти, навіва́ти. — Намело багато снігу. — Усе поїли; сьогодня вже назмітала борошенця та с того зметеного спекла паляничку. Чайч.

Наметáть, намётывать, ся = 1. наки́дати, накида́ти, ся. — Наки́дати в яму каміння.

2. д. **Наживи́ть 2.**

3. набити ру́ку, привчи́ти ся, навчи́ти ся.

Намётка = 1. намітáння, накида́ння (д. **Намести́** і **Наметáть 1**).

2. куце́нька соро́чка, що надяга́єть ся поверх довго́ї.

3. ла́та, ла́тка (д. **Запла́та 2**).

4. пля́мка, кля́мка, за́щіпка. С. Аф.

Намётный = 1. наки́даний.

2. накидни́й.

Намётъ = 1. (снігу) — заме́т, (глини, грузу то-що) — ва́лява, ку́па, ку́ча, кучугу́ра.

2. наме́т, шатро́, курінь, бу́дка. — Ой напъяли козаченьки великий намет. н. п.

3. сі́тка (що нею ловлять птицю).

Намётывать, ся = д. **Наметáть, ся.**

Намечтáться = намрі́яти ся, нама́рити ся, нахиме́рити ся.

Намина́ть, намя́ть, ся = 1. намина́ти, намня́ти, ся, (про глину) — намі́сювати, намісити, ся, (про шкуру) — намняти,

намняшку́рити, (про коноплї) — намня́ти, натёртн.

2. наму́лювати, наму́лити. — Так ноги намулив, що й ходити не можна.

Нами́нка = 1. наминá́ння.

2. замі́с (глини). — Глини стало на один замі́с.

3. наму́лювання.

Намозо́ливать, намозо́лить, ся = намозо́лювати, натира́ти мозо́лї, наму́лювати (С. З.), намозо́лити, ся і т. д.

Намо́йный = намивни́й. — Намивний пісок.

Намока́ть, намо́кнуть = намока́ти, намо́кнути, понамока́ти. — Так понамокали на нас чумарки, що вода з їх так і дзюрить. Чайч.

Намола́чивать, намолоти́ть, ся = намоло́чувати, намолоти́ти, ся, понамоло́чувати. — Намолотили багато, треба вже віяти.

На́молотъ = намоло́чене.

Намоло́ть, ся = 1. намоло́ти, змоло́ти, наме́лювати, ся. — Намолов два мішки борошна.

2. намоло́ти, наверзти́, наплести́, наторо́чити, набала́кати дурни́цї, нїсенїтниці, ка́зна чого́. — Наверзла півтора людського. Чайч. — Наплела такого, що й купи не держить ся. Чайч.

Намолча́ться = намо́вчати ся, наси́дїти ся, мо́вчки.

Намо́лъ = наме́л, ме́ливо (С. Пар.).

Намора́живать, намороз́ить, ся = заморо́жувати, заморо́зити, ся.

Намо́рдникъ = 1. намо́рдник.

2. обро́ть, обро́тька.

Намо́рщивать, намо́рщить, ся = змо́рщувати, намо́рщувати, змо(намо́)рщити, ся; набри́жжувати, понабри́жжувати; нахню́пити ся, насу́пити ся. — Сидів мовчки, нахнюпившись. — Насупивши чоло, дїд дивив ся якось гнївно. Кн. — Обидві халяви треба понабрижжувати. Чайч.

Намота́ть = д. **Нама́тывать.**

Намости́ть = д. **Нама́щивать.**

Намоча́лить = набити, натовкти́ ши́ю, потилишників надава́ти, стусані́в надава́ти.

Намочи́ть = д. **Нама́чивать.**

Намоше́нничать = нашахрува́ти.

Намудри́ть = намудрува́ти, нахиме́рити.

Намýсливать, намýслить, намусо́лить, ся = на(за)сли́нювати, на(за)му́рзювати, на(за)ялозювати, на за сли́нити, ся і т. д., понасли́нювати і т. д.

Намути́ть, намуча́ть = накаламу́тити, наколоти́ти, скаламу́тити, сколоти́ти, замути́ти, збаламу́тити, накаламу́чувати і т. д. (д. **Мути́ть**).

Намýчиться = наму́чити ся, намордува́ти ся, попому́чити ся. — Попомучив ся я, поки ту колоду спер на воза. Чайч.

Намучни́ть = напороши́ти (борошном), наборошни́ти, понаборо́шнювати. — Не наборошнюй мінї на столї. Чайч. — Треба тїсто наборошнити, щоб не липло до столу. Чайч. — Ач, скрізь понаборошнювала!

Намча́ть, ся = наско́чити, нагна́ти, набі́гти.

Намши́ть = напха́ти, набити мо́хом.

Намывáть, намы́ть, ся = 1. намива́ти, нами́ти, ся, (про білизну) — напра́ти, ся. — Вже намили пшениці на паску. — Напрала сорочок чимало. — Напрала ся сьогодня так, що руки пухирями взяли ся. Чайч.

2. намива́ти, нано́сити (мулу, піску), наму́лювати, нами́ти, нанести́ (мулу, піску), наму́лити. — На лу́ку чимало піску нанесло, а в де-яких місцях намулило. — **Намы́ть кому́ го́лову** = нами́лити го́лову, нагрі́ти чу́ба, чупри́ну.

Намывно́й = намивний.

Намы́згаться = набі́гати ся, нагаса́ти ся, нашве́ндяти ся, нату́пати ся.

Намы́каться = набі́дува́ти ся, натиня́ти ся. — Досить я натиняв ся... буде з мене. Кн.

Намы́ливать, намы́лить, ся = нами́лювати, намили́ти, ся, понами́лювати. — **Намы́лить го́лову** = д. **Намы́ть го́лову** (д. під сл. **Намыва́ть**). — **Н. ше́ю** = набити, натовкти́ шию, потилишників надава́ти.

Намы́чка = ми́чка.

Намѣ́ливать, намѣли́ть, ся = 1. білити, побіля́ти, побіли́ти кре́йдою, писа́ти, написа́ти кре́йдою.

2. убі́лювати ся, убіли́ти ся, замазати ся кре́йдою. — Не лазь, капосна дитино, попід стїнами! — так убілив ся, що вже й одежі не знать. Чайч.

Намѣ́нивать, намѣня́ть, ся = намі́нювати, наміня́ти, ся, наміньжува́ти, понамі́нювати. — Понамінювали наші у Циган коней на ярмарку, та все ка'зна що: то крива, то слїпа. Чайч.

Намѣрева́ться = наміря́ти, ся (С. Л.), заміря́ти ся (С. Л.), ва́жити ся, наважувати ся (С. Л.), ма́ти на ду́мці, збира́ти ся. (Д. **Вознамѣ́риться**). — Наміряють вони, Поляки, войну почати. Мазепа. С. З.

Намѣрéніе = нарíзка, намежува́ння.

Намѣреніе = замíр (С. Л.), за́мах (С. З. Л. В.), намíр, нава́га (С. Жел.). — І бачу и в його очах замір поганий. К. К. — **Безъ намѣренія** = без намíру, не навми́сне, неумúсне (С. Л.), ненаро́ком (С. Л.), незнаро́шна (С. Л.). — **Съ намѣреніемъ** = умúсне (С. Ш.), навмúсне, назнаро́шне (С. З. Л.). — Чутка була, що їх навмисне підсилано. Фр.

Намѣриваніе = намíрювання.

Намѣривать, намѣря́ть, намѣрить, ся = 1. намíрювати, намíря́ти, ся, понамíрювати. — В шматку полотна наміряли 25 аршинів. — Понамірювала такого, що й сама тепер не призведу, скільки всього буде. Чайч.

2. намежо́вувати, нарíзувати, намежува́ти, нарíзати (землї).

3. д. **Намѣриваться.**

Намѣси́ть, намѣшивать, ся = намісúти, намíшувати, ся, понамíшувати. — Намісити глини.

Намѣсти́ть, намѣща́ть, ся = 1. наста́вити, наставля́ти, понаставля́ти. — По всіх усюдах понаставляли в коморі дїжок з усяким добром. — На всяку службу скрізь понаставляв своїх родичів.

2. наверну́ти, наверта́ти, ся і д. **Наверста́ть.** — Прасол чого на конях не добере, то на волах наверне.

Намѣстникъ, ца = намíстник (С. Ж.), засту́пник, насту́пник, ця. — Намістник як почув се, то побілів як хустка. К. З. о Ю. Р. — По смерти його наступник його повинен ісполнити обітницю. Б. Н.

Намѣстническій = намíстницький, намíстничий.

Намѣстничество = намíстництво. С. Ж.

Намѣсто = намíсть, намíсць (С. З.), замíсть, замíсць (С. Аф. З.), натóмість і д. **Вмѣсто.** — Замісць грошей дають квітки до крамниці. — Замісць щоб робити, вони справляють гульки. Чайч.

Намѣтить, намѣча́ть, намѣчивать = намíтити, помíтити, назначúти, позначúти, намічáти, значúти, позначáти (д. **Мѣтить**); намíтити, назна́ти, назúрити. — Помітили всї рушники. — Позначив найкращі кавуни. — Я собі назнав конячку, коли б тільки грошї. Кн. — Намітила кубелечко, де утка несеть ся. н. п. — Я вже назирила теличку, коли б тільки на грошї збити ся, зараз куплю. Кн.

Намѣтка = 1. намічáння і д. **Мѣченіе.**

2. примíтка, знак, призна́ка, прикме́та і д. **Мѣта.** — В лузї тільки по приміт-ках і знайдеш грянь. Кр.

Намѣча́ніе = намічáння.

Намѣча́ть = д. **Намѣтить.**

Намѣчиваніе = намíчування.

Намѣчивать = д. **Намѣтить.**

Намѣша́ть, намѣшивать = наміша́ти, підміша́ти, на(під)мíшувати.

Намѣща́ть = д. **Намѣстúть.**

Намяка́ть, намя́кнуть = намня́кати, намня́кнути, розмня́кнути. — Та вже болячка намнякла, можна й проколоти.

Намя́млить = намúмрити.

Намя́ть = д. **Намина́ть.**

Нана́шивать, наноси́ть = нано́шу(сю)вати, наноси́ти, понано́сити, напринóсити. — На проводи батюшкам стільки понапошують книшів та буханців, що бідному чоловікови й на рік стало-б.

Нанéсть, наноси́ть, ся = 1. нанести́ і д. **Нана́шивать.** — Курка панесла з пів копи яєць.

2. нанести́, намести́, навíяти, нано́сити, намітáти, понано́сити, понамітáти. — Намело багато снігу. — Човен бистриною нанесло на скелю. — Конї нанесли на пень, так вісь і одломилась.

3. занести́, зано́сити. — Коли б наші заробітчани не занесли холєри з Дону.

4. вчини́ти, учини́ти, вдїяти, заподїяти, учиня́ти. — Учинив йому кривду.

Нанизáть, нани́зывать, ся = нанизáти, нани́зувати, ся.

Нанима́ть, нана́ть, ся = найма́ти, ся, става́ти (до кого), нана́яти, ся, ста́ти, понайма́ти, ся. — Найми ся, наймитку, у мене, а я у попа, бо в попа харч лучча. н. пр. — Став до його на рік. — Понаймали ся ми всї до того пана косити. Чайч.

На́ничь = навúворіт. — Надїв кожух навиворіт.

На́нка, на́нкинъ, на́нковый = китáйка, демикито́н, китáйковий, китáйчатий (С. З.), демикито́новий. — Жупан чи з китайки чи каламайковий. С. З. — Лакей в демикитоновому сертуцї. Кн.

Наноси́ть = д. **Нана́шивать** і **Нанéсть.**

Наноси́ться = наноси́ти ся, проноси́ти ся. — Не довго сї чоботи проносять ся, бо товар зовсім поганий.

Нано́сный = 1. наносни́й, намивни́й.

2. зара́зний, зара́зли́вий.

Наны́ривать, нанырну́ть = напурина́ти, напурну́ти. — Напурнув на камінь.

Напыря́ть, ся = напурина́ти, ся.

Нанѣ́житься = нанїжити ся, напестува́ти ся.

Нанюха́ть, ся = ви́нюхати, пронюхати; нанюха́ти, ся, напа́хати ся. — Собака винюхала ди́чину. — Пронюхав, що в кума горілка, та й до його. — Нанюхав ся табаки. — То ти по чужих степах находив ся, руської костї напа́хав ся. н. к.

Наня́ньчиться = наня́нькати ся, напа́нькати ся. — Напанькала ся вона з дїтьми, поки вигодувала. Чайч.

Наня́ть, ся = д. **Нанима́ть, ся.**

Наобу́мъ = навмання́, навманьки́, навманяки́. — Так навмання росказую без книжної справи. К. Ш.

Наоборо́тъ = навпаки́ (С. Л.), навспа́к (С. З.), навідворі́т, назворі́т, наперевёрт (Лев.), навпроти́.

Наора́ть, ся = д. **Накрича́ть, ся**

Наостри́ть, ся = д. **Нава́стривать, ся.**

На́откось = на́вкось і д. **Вкось.**

Наотма́шь = навідлі́в (С. Жел.), наодлі́в, наодмаш. — Як вдарив його навідлів, так він і перекинув ся.

Наотрѣ́зъ = наодрі́з. — Сказав наодріз, що не дасть.

Наохо́титься = наполюва́ти ся.

Наохри́вать, наохри́ть = навохрювати, навохрити.

Напада́ніе = напада́ння, на́пад.

Напада́ть, напа́сть = 1. напада́ти, накида́ти ся, напа́сти, наки́нути ся, наско́чити. — На мене напали собаки. — Татари напали на людей. — Вовки накинули ся на овець.

2. находи́ти, напада́ти, найти́, напа́сти. — Коли на його найде, то він і чоловіка заріже. — Що се на вас сьогодня напало, що ви все сердитесь?

3. утиска́ти (кого), напада́ти, ся, насїда́ти, наскіпа́ти ся (на кого), напа́сти, ся, насїсти (на кого), наскіпати ся. — Все бідкаєть ся, що його утискають. — Чого ти так наскіпав ся на мене? Чайч. — Все чогось нападаєть ся на мене.

4. допада́ти ся, напуска́ти ся, накида́ти ся, допа́сти ся, наки́нути ся. — Мов три днї не їв, допав ся до сала.

5. здиба́ти, здиба́ти, надиба́ти, нагиба́ти. — Заблудив у лїсї та на щастя надибав карбівничого. — Ходив лїсом та нагибав стільки полуниць. Чайч.

Напада́ть, напа́дывать = напада́ти, напада́ти, понапада́ти. — Нападало багато листя.

Нападе́ніе = на́пад. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Напа́дки = напа́сть, пеня́. С. З.

Напа́дчивость = напа́стливість.

Напа́дчивый = напа́стливий.

Напа́дчикъ, ца = напа́сник, ця (С. З. Л.), гноби́тель, ка. — Відчепи ся, напаснику, я не була на празнику. н. пр.

Напази́ть = нажолоби́ти.

Напа́ивать, напаять = на(при)лютовувати, на(при)лютова́ти.

Напа́иватъ, напои́ть = напо́ювати, напува́ти, упоїти, напоїти, понапува́ти. — Дівчино моя, напій же коня! з рубленої та криниченьки, з повного відра. н. п. — Як же вноїв гетьмана добре, тоді виняв у його з кишені хустку. К. З. о Ю. Р. — Чи вже понапував коней?

Напа́костить, напа́костничать = 1. нака́постити, напа́костити, нашко́дити, наробити шко́ди, ка́пости.

2. наробити, напаску́дити.

Напа́лзывать, наползти́, напо́лзть = нала́зити, налїзти, понала́зити. — Такої комашнї поналазило в хату, що нїчого поставити не можна — зараз і вбереть ся у їжу. Чайч.

Напа́локъ = 1. напа́льок (у рукавицї).

2. ру́чка (д. **Косови́ще**).

Напа́мятовать, напа́мятывать = нага́дувати, зга́дувати. — Нагадай мінї завтра вранцї, бо часом забуду.

Напа́мять = д. **Напзу́сть.**

Напа́ривать, напа́рить, ся = напа́рювати, розпа́рювати, на(роз)па́рити, ся. — Коли добре розпариш і товсту лозу, тоді легко з неї скрутиш каблучку. — **Напа́рить спи́ну** = одшмага́ти, вишпарити, нашпа́рити (д. **Бить**).

Напо́рье = сверло́, сверде́л.

Напаса́ть, напасти́, сь = 1. напаса́ти, випаса́ти, напа́сти, ви́пасти, ся. — В дощове лїто скотина й на стернї напасеть ся добре.

2. запаса́ти, припаса́ти, назапаса́ти, при(за)пасти́. — Назапасли харчів на цїле лїто.

Напа́сть = на́напа́сть (С. З. Л.), пеня́ (С. З.), ха́лепа (С. Ш.), пригода (С. З.), нахаба (С. З.). — Напасть і на гладкій дорозї здибле. н. пр. — Оце справжня пеня московська. С. З. — Пригоди учать згоди. н. пр.

Напа́сть = д. **Напада́ть.** — **Н. на слѣдъ** = натра́пити. — **Н. враспло́хъ** = спіткати, запопасти.

Напа́сывать, напасти́ = д. **Напаса́ть 1.**

Напаха́ть, напа́хивать, ся = наора́ти, на́орювати, ся, понао́рювати (плугом), нара́ли́ти, нара́лювати, ся, понара́лювати (ралом).

Напа́хтать = назбива́ти, сколоти́ти ма́сла. — Назбивала оце дїжечку масла — і сама не їла і дїтям молока не давала — все збірала. Чайч.

Напа́чкать, ся = 1. на(за)кала́ти, на(за)вала́ти, ся, на(за)ма́зати, ся, запаску́дити, ся.

2. (про писання, малювання) — нала́пати, нама́зати, набазграти.

Напая́ть = д. **Напа́ивать**.

Напека́ть, напе́чь, ся = напіка́ти, напекти́, понапіка́ти. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. н. п. — Наказав йому зараз огонь роспалити, понапікати мъясива. Нїщ. — Понапікали пирогів повні макітри.

На́перво = впе́рше, спе́ршу. — **Сперва́ на́перво** = на(по)сампере́д, на(по)пере́д усього́. — Посамперед дружко коровай несе. С. З. — Поперед усього почали розмову про...

Напереди́ = попе́реду, спе́реду. — Попереду Дорошенко веде своє вїйсько хорошенько. н. п.

Напере́дъ = попере́д, напере́д, попе́реду. — Поперед батька не лїзь у пекло. н. пр. — Я наперед знав, що воно так буде.

Напереко́ръ = напереки́р (С. З. Л.), навпи́р, навпре́к, насу́проти (С. Л.), всу́пор, навпі́к (С. З.). — Ти все, доню, робиш наперекір свекрусї, от того вона й гримає на тебе. — Став навпрек поганий мінї дорогу заступати. Гул. Ар.

Напереломъ (кому) = д. **Напереко́ръ**.

Наперерывъ = напереби́й, навви́передки, один попере́д друго́го.

Напереръ́зъ, напереструлъ = навпере́йми. С. Л. — Забіг навперейми тай піймав.

Напере́ть, напира́ть, ся = напе́рти, натиснути, напира́ти, натискувати, ся. — На Миняйлівцї вода весною так напіра, що й греблю рве. Кв.

Напереха́ть = д. **Наперерывъ**.

Напе́рникъ = напірник, пірни́к.

Напе́рсникъ, ца = ві́рник, ця. Вол. С. Жел. Л.

Напе́рсный = напе́рсний, нагру́дний.

Напёрстокъ = напе́рсток.

Напёрсточный = напе́рстковий.

Напестри́ть, напещря́ть = напістри́ти, напістря́ти.

Напеча́тать = надрукува́ти, напеча́тати, ви́печатати, понадруко́вувати. — Заложено Острожську друкарню, де самий Федорів надрукував першу библію в словянській мові. Бар. О. — Так у книжці випечатано. Кр. — Чимало книжок понадруковано за сей час.

Напечатлѣва́ть, ся, напечатлѣ́ть, ся = вкорени́ти, вкорени́ти, ся, вража́ти, вразити, врізувати ся, врізати ся. — **Напечатлѣ́лось въ па́мять** = врізало ся, вби́ло ся в па́мъять.

Напе́чь = д. **Напека́ть**.

Напещря́ть = д. **Напестри́ть**.

Нанива́ть, напи́ть = напива́ти, напи́ти. — Напив набір на три карбованцї.

Напива́ться, напи́ться = напива́ти ся, упива́ти ся, напи́ти ся, упи́ти ся, понапива́ти ся, попи́ти ся, (про трунки ще) — начастува́ти ся, налига́ти ся (С. Л.), дуже — нарізати ся (С. Л.), налига́ти ся, натю́жити ся, нахлю́щити ся. — Напив ся води. — Як горілки напъюсь, то й ума наберусь. н. п. — Горілки, крови упивались. К. Ш. — В мене курочка знеслась, я за яйця упилась. н. п. — Понапивали ся, та й давай битись. — Попили ся усї вкрай. Чайч. — Нахлющив ся так, що й рачки не лїзе.

Напи́ливать, напили́ть = напи́лювати, напиля́ти, понапи́лювати. — Напиляли не багато дощок.

Напи́локъ = терпу́г (С. Ш.), терпужо́к, пи́льник, підпи́лок, великий — ра́шпиль.

Напи́лочный = терпуго́вий.

Напина́ться, напну́ться = натика́ти ся. наткну́ти ся. — Наткнув ся на камінь і подрав чобіт.

Напира́ть = д. **Напере́ть**.

Напирова́ться = набенкетува́ти ся, убенкетува́ти ся (С. Ш.), нагуля́ти ся, убалюва́ти ся (С. Ш.).

Написа́ть, ся = написа́ти, ся, попаписувати, погано — надря́пати, нашкря́бати, набазграти, не чисто — нала́пати, картину — намалюва́ти. — Понаписували, понадряпували такого, що й не прочитаєш. Чайч.

Напита́ть, напи́тывать, ся = 1. нагодува́ти, накорми́ти, нагодо́вувати, нако́рмлювати. — Як мінї жити, як горювати, як свої дїтки нагодувати? н. п.

2. наїсти ся, наїда́ти ся.

3. намочи́ти, намо́чувати; втягти́, натягти́, набра́ти (в себе), втяга́ти, вбіра́ти, набіра́ти, ся. — Треба добре на-

мочити хустку, щоб увесь той оцет вона втягла в себе.

Напи́токъ = напій, питво́, пи́ття. — На столї повно всяких напоїв. Кн. — Криштáлевую шкляницю з чистим напоєм. Б. Н. — Я думав, брате, що нема солодшого напою від кохання, аж помста ще солодша — сим напоєм боги собі у серцї рани гоять. К. Б. — Добре питво варенуха. Кн. — **Волше́бный н.** = данна́. С. З. — Та відьма ще данна вам дасть. Кр. — **Любо́вный н.** = д. під сл. **Любо́вный**. — **Спи́ртный напи́токъ** = (окрім перших трьох) — тру́нок. С. З. Ш. — Не поможе й трунок, як прийде фрасунок. н. пр. — Бо тепер правду бъють та лають, а тую неправду трунком напувають. н. п.

Напи́точный = напо́євий, трунковий. (С. Ш.).

Напи́тывать, ся = д. **Напита́ть, ся.**

Напи́ть, ся = д. **Напива́ть, ся.**

Напихáть, напи́хивать, ся = напха́ти (С. Л.), набга́ти (С. З. Л.), нати́скати (С. Л.), напакувáти (С. Л.), напиха́ти, ся і т. д., понапиха́ти і т. д., дуже — натовкма́чити. — Напхав повну торбу. — Набгав грошей повнїсїньку кишеню. С. Л. — Понапихав і туди і сюди. Чайч. — Натовкмачив так, що вже більше не лїзе.

Напи́чкать = напха́ти (про їжу).

Напи́чкаться = напха́ти ся, объїсти ся, нажéрти ся, натрúскати ся, налóпати ся, обрéпкати ся.

Напла́вить, напла́вливать, наплавля́ть, ся = 1. спла́вити, нагна́ти, сплавля́ти, наганя́ти, ся. — По Днїстру та по Пруту сплавляють лїс на галерах.

2. натопи́ти, нато́плювати, ся. — Натопили пів пуда лою.

Наплавно́й = наплавни́й. — **Н. мостъ** = плива́чий, живи́й міст.

Напла́въ = 1. напла́в. — **Идти́ напла́вомъ** = плисти́ зрозго́ну (коли перестають гребти веслами, а човен пливе з розгону).

2. по́плав, поплавéць (С. З.).

3. рос. Potamogeton — кушúр, кушу́р. С. Ан.

Напла́кать, ся = напла́кати, ся, ви́плакати о́чі. — Наплакалась, провожаючи сина. — Виплакала карі очі, край козака стоя. н. п.

Напласта́ть = нарізати, накра́яти (пластами).

Напластовáть, напласто́вывать = напластувáти, накла́сти (рядами, шарами), напласто́вувати, накладáти.

Наплева́ть, наплёвывать, ся = наплюва́ти, напльо́вувати, ся, понапльо́вувати. — Уже й не чистий народ! — повну хату понапльовували. Чайч.

Наплёкій = різнома́стий, пері́стий (а саме: бíлий з сизим плечем, про птиць).

Наплеска́ть, наплёскивать, ся = наплю́скати, наплеска́ти, нахлю́пати, наплю́скувати, нахлю́пувати, ся. — Хвилею наплюскало багато води в човен.

На́плескъ, частїше мн. **на́плески** = бри́зки, плюскання.

Наплéсть, наплета́ть = 1. наплести́, напліта́ти, понапліта́ти. — Наплели багато личаків.

2. наплести́, наплéска́ти, наторо́чити, нацьвéнькати, наверзти́, напащикува́ти, напліта́ти і т. д. — Наплела такого, що й купи не держить ся. — Се мабуть вам снилось, а ви й пану наторочили. К. Х.

Наплоди́ть, ся = наплоди́ти, народи́ти, зроди́ти, ся, породи́ти, привести́, спородúти, понапло́жувати, ся, поплоди́ти ся, про вівцю, козу, кицьку — окоти́ти ся (С. Л.), про корову — отели́ти ся, про кобилу — ожеребúти ся, про свиню — опоросúти ся, про собаку — ощени́ти ся. С. Л. — А вони ж із чого поплодили ся? К. З. о Ю. Р. — Не мала дївка клопоту, та Каленика привела. н. пр. — І ще як самі дївували, то й по дитинцї привели. Кот. — Чим вас привітати? Спородила жінка сина — буду в куми брати. н. п.

Наплои́ть = набрижжúти.

Наплута́ться = поблука́ти, пошвéндяти, попошвéндяти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наплутовáть, ся = нашахрувáти, ся.

Наплыва́ть, наплы́ть = 1. напливáти, наплúсти́, напливсти́. — Наплили на косу. — Наплив на камінь.

2. натїка́ти, натекти́. — Після дощу багато води і мулу натїкло в колодязь.

Наплывно́й = напливни́й.

Наплы́въ = 1. на́плив, плав.

2. ґу́ля на де́реві.

Наплёсневéлый = цьвілúй, плїснявий.

Наплю́щить, ся = наплющити, ся, понаплющувати, ся.

Наплясáть, ся = 1. натанцювáти, ся. — Натанцював ся, аж ноги болять.

2. ви́танцювати, затанцювáти. — Танцюристка не багато витанцювала.

Напну́ться = д. **Напина́ться.**

Наповáлъ = ло́ском (С. З. Л.), влоск, по-

котом (С. З. Л.), від ра́зу. — Усіх покотом положив. С. Л. — Зійшло сонце — Ляшки панки покотом лежали. К. Ш. — Убив від разу.

Напога́нить, ся = на(за)пога́нити, на(за)паску́дити, ся.

Напогре́бица = погребни́к.

Наподо́біе = на взір (С. Л.), взо́ром (К. Б.), на манір, на кшта́лт (С. З. Л.), подо́бно, так як, на́че, нена́че. — Неначе наш Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш.

Наподря́дъ у виразі: **какъ наподря́дъ** = як на підбір, на один зразо́к. — Яблука як на підбір — одно в одно.

Наподряжа́ть, наподряди́ть = наймати, понаймати. — Понаймав зарані косарів.

Наподхва́тъ = хватко́м (С. Ш.), хватопе́ком (Полт.), шви́дко, ху́тко.

Напоева́ть, напои́ть = д. **Напа́ивать, ся.**

Напо́йка = по́нюх, понюшка. — Пропав ні за понюх табаки. п. пр.

Напои́ть = д. **Напа́ивать.**

Наползта́, наползти́, напо́лзть = д. **Напа́лзывать.**

Напо́лнивать, наполня́ть, напо́лнить, ся = наповняти, сповняти, виповняти (С. Л.), заповняти, напо́внити, ся і т. д., повиповняти, посповняти. — І сповняють срібні кубки винами ситними. К. Д. — Усі балки водою повиповняло. Чайч.

Напо́локъ = поли́ця (у плузі).

Наполо́ть = наполоти, ви́полоти.

Напо́лье = лани́, поля́. — Щоб лани широкополі і Дніпро і кручі було видно, було чутно. К. Ш.

Напо́льный = 1. середньо́льний. 2. напо́льний.

Напома́дить, напома́живать, ся = намастити, дуже — наяло́зити. — Намастив голову оливою, бо не було помади.

Напоминаніе = нага́дування, пригаду́вання.

Напомина́тель, ница = нага́дчик, ця.

Напомина́ть, напомяну́ть, напо́мнить, ся = нага́дувати, пригаду́вати, нагада́ти, ся (С. З. Л.), пригада́ти, ся (С. З.). — Україно, Україно! Аж серце заграє, як хто мині на чужині тебе нагадає. Галуз. — І тільки нам зостала ся ще пісня сумна, нага́дує про доленку минулу вона. Чайч. — Рада була що забула, та знов нагадала. п. п. — Зовсім я забув про це, та він мині пригадав. — Вдержуй серце, не досадуй, злому злого не пригаду́й. К. П.

Напоминовеніе = д. **Напоминаніе.**

Напо́рливый = нала́зливий.

Напо́рный = нава́льний. С. З.

Напорожнѣ = впорожні, порожне́м, порожняко́м. — Туди їхав з вагою, а відті́ль порожнем.

Напо́ртить = напсува́ти, нашко́дити.

Напо́ръ = на́тиск, нава́льність (С. З. Л.).

Напослѣди, напослѣдокъ = д. **Наконе́цъ.**

Напослѣдя́хъ = вкінці, при кінці, наприкінці, (про вагітну жінку) — назно́сі. — А жінка моя тоді саме була на зносі.

Напотѣть, ся = спітніти, працюючи — упріти, про вікна — змокріти. — Поки не упріти доти не уміти. п. пр.

Напра́вить, направля́ть, ся = 1. напра́вити, навести, навернути, спра́вити, накерува́ти, напрова́дити, направля́ти, наво́дити, наверта́ти, справля́ти, напрова́жувати, ся. — Коні як понесли. а він і направив їх на забор. — Бог вас навернув сюди. Кот. — Справив його на битий шлях. Кн. — Навели гармату на саму середину табора. — Напровадив його на пряму дорогу. С. З.

2. нала́годити, налаштува́ти, спра́вити, наладнува́ти, нарихтува́ти, нала́годжувати, ся і т. д. — Налаштували вози в дорогу. — Велів гармати нарихтувати, на Вирвин город стріли пускати. п. д.

3. нагостри́ти, нагостро́вати, ся, бритву — випра́вити, направля́ти, ся. — Треба ножі нагострити.

4. напути́ти, нара́яти, навести, наво́дити на ро́зум.

5. прямува́ти, просто — простува́ти, на лі́во — лі́ви́ти. — Прямує на город. — У пекло навпростець прямуй ся. С. З. — І порадив мене щиро, куди прямувати. К. Д. — Куди він простує? Прав. — Простував я раз хуторськими дорогами. К. Х. — Рушає з войском, простуючи на Смоленськ. С. Л.

Направле́ніе = на́прям, напря́мок, прямува́ння, простува́ння; напра́ва, керу́нок. — Воно б можна завести читальню, та коли б всі були такого напряму, як я. Чайч. — Держіть ся сього напрямку, нікуди не звертаючи, то за сонця ще доїдете. Ніс. — Сьогочасні літературні прямування. Лев. — Школа своїм схоластичним прямуванням не сприяла осьвіті і письменству. Кн. — Простування школи не відповідає часу. Кн. — Нема у їх направи доброї. Ніс. — З батьків та матерів і дітям направа. Сп.

Напра́во = напра́во, право́руч, наде́збіч, цобе́, собе́.

Напра́слина = на́клеп (С. З.), на́пасть (С. З.), напа́сниця, нападня, пеня, дурни́ця, — Напасть і на гладкій дорозі зди-

бле. п. пр. — Нема за мною вини; все що сьвідки кажуть — сама напасниця. Кн. — Звів пеню на його.

Напра́сный, но = 1. несправедли́вий, во, безневи́нний, но, даре́мний, даре́мне (С. Ж.), да́рма (С. Аф.), ду́рно, зада́ром. — Несправедливий наклеп. — Безневинна образа. — Згину я задаром. Сам. — Побив дарма. С. Аф. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. п. п.

2. ма́рний, но (С. З. Л.), даре́мний, но (С. Аф. Л.), да́рма, шкода́. — Дрібні листи не доходять, тільки мої карі очі марно слїзоньками сходять. п. п. — Лїта мої молодиї марно пропадають. К. Ш. — Не топись, козаче, марно (або: дарма) душу згубиш. п. п. — Даремна праця. С. Л. — Шкода́ учить дурного розуму. — Шкода́ шукати — що з воза впало, те пропало. — **Напра́сно потеря́ть** = змарнува́ти. — Як я маю козак Нечай звідси утїкати, славу свою козацькую на вік змарнувати. п. п.

Напра́шивать, напроси́ть = 1. напро́шу(сю)вати, напроси́ти. — Напросив милостиї.

2. накликáти, называ́ти, накли́кати, назживáти, назва́ти, понакликáти, поназзива́ти. — Понакликав гостей.

Напра́шиваться, напроси́ться = напро́хувати ся, набива́ти ся, напроси́ти ся набúти ся. — Хіба я кликав його на обід, він сам набив ся.

Напре́дки = наперед, надалї.

Напре́дь = пе́рше, перш, спе́ршу, наперед. до сьо́го. — Перш нїкого сього не було. — Наперед було так, а тепер зовсїм інакше.

Напримéръ = напри́клад (С. Л.), приміром, наприкúд, напри́від, як-ось (С. Л.). — Натальцї траплялись женихи: наприклад, Тахтаулівський дячек, волосний писарь... Кот.

Напро́боваться = накушту́вати ся, насмакува́ти ся.

Напроказить, напроказничать = надурúти; натвори́ти, нако́їти, набро́їти, нашко́дити. С. Л.

Напрока́тъ = внаéм.

Напрокýдить = д. **Напроказить.**

Напролётъ = наскрізь, навиліт. — Пробив наскрізь.

Напролóмъ = пробóєм.

Напропалýю = до загúну; на всї за́ставки. — Грає в карти до загину. — Кобенила його на всї заставки. С. З.

Напророчить = навіщувáти, (ворожінням) — наворожúти, (про зозулю) — накува́ти. — Міні зозуля накувала сїм лїт жити.

Напроси́ть, ся = д. **Напра́шивать, ся.**

Напро́сливый = нала́зливий, въїдливий.

Напро́тивъ = 1. су́проти (С. Л.), су́против (С. Л.), про́ти, про́тів, напро́ти (С. Л.), навпроти, навпро́тів, про́сто (С. Л.), напро́сто. — Він живе супроти мене. — Наші хати насупротив. — Він сидїв напро́сто мене. Кр. — Моя хата просто церкви. С. Л.

2. навпакú, навспáч. — Коли він справдї добрий, вона навпаки йому дуже злюща.

Напру́живать, напру́жить, ся = напру́жувати, напру́жити, ся.

Напрыгать = дострибáти ся, доплúгати ся. — Дострибав ся, поки жили поростягував.

Напры́гаться = настрибáти ся, наплúгати ся, наскакáти ся. — Чи ще ви не настрибали ся?

Напрыгивать, напрыгну́ть = настрúбувати, наплúгувати, настрибну́ти, наплигну́ти. — Настрибнув на камінь і збив ногу.

Напрыскать, напрыскивать = набризкáти, *набрúзкувати*. — *Ач як набризкала* на долівці, що аж потєкло.

На́прыскъ = кра́пка.

Напрѣва́ть, напрѣ́ть = напрівáти, напрíти.

На́прѣль = цьвіль.

Напряга́й = д. **Нагоня́й.**

Напряга́ть, напря́чь, ся = натягáти, натягтú, ся; напинáти, напру́жувати, напру́чувати, нату́жувати, ся. — І скільки я ума не напинаю, що ви говóрите — нїжé не знаю. К. Ш. Т. — Примушують бідолашну напружувати всї сили, щоб утримати свою постать. Пісоч. — Усї сили напручує на те, щоб пашкодити сусїдові. Кн. — Сильно натужував свої очі, поки розглядїв усї предмети. Фр. — **Напряга́ть си́лы** = змагáти ся, моцювáти ся, напру́жувати сúли. — **Н. умъ** = розумувáти, пускáти рóзум по голові. — А нуте лишень пустїть розум по голові, що тут робити. С. Л.

Напряда́ть, напря́сть, ся = напрядáти, напря́сти, ся. — Ой ти пъєш, мене бъєш за якиї вчинки? Чи я ж тобі не напряла за рік три починки? п. п.

Напряже́ніе, напряже́нность = напру́га, нату́га (С. З. Л.).

Напряже́нный, но = напру́женний, напру́гий, напру́гуватий, напру́го, на́пру-

гом. — Якийсь час з напруженою увагою дивив ся на мене. Бар.

Напрями́къ, напрямки́ = пря́мо, про́сто, прямцем́ (С. Л.), напрямец́ь, без сороми́ ка́зка, (їхати або йти) — прямцем́. навпростец́ь (С. З. Л.), навпрошки́ (С. Л.). — А він йому просто в вічі і каже. — А потім за руки взяли ся, прямцем до пекла пошлели ся. К. т. — Навпростець прямуй ся. С. З. — **Ѣ́хать напрями́къ** = простува́ти. — Хто простує, той дома не почує. н. пр.

Напря́тать, напря́тывать, ся = наховáти, нахóвувати, ся, понахóвувати. — Наховав яблук повні кишені.

Напря́чь, ся = д. **Напряга́ть, ся.**

Напуга́ть = наляка́ти (С. З.), заляка́ти, наполóхати, настраха́ти, настраши́ти, перелякáти (С. З.), пережаха́ти, перенолóхати (С. З.), завда́ти ля́ку, жа́ху, нагна́ти, страху́, хóлоду. — Налякав міх, то й торби страшно. н. пр.

Напуга́ться = наляка́ти ся, зляка́ти ся (С. З. Л.), перелякáти ся (С. З. Л.), перенолóхати ся, переполоши́ти ся (С. Л.). — Король налякавшись, обіцяв, що ніхто не буде кривдити народу за його віру. Бар. О. — **Напу́ганный** = ля́каний, наля́каний, полóханий, перенолóханий. — Лякана ворона і куща боїть ся. н. пр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. н. пр.

Напу́дривать, напу́дрить, ся = напороши́ти, наборошни́ти, ся. — **Напу́дрить кому́ го́лову** = нами́лити го́лову, нагрíти чýба, чупри́ну.

Напужа́ть, ся = д. **Напуга́ть, ся.**

Напуска́ть, напусти́ть, ся = напуска́ти, напусти́ти, ся. — Напускав риби у став. — Напустив диму в хату. — **Напуска́ть, напусти́ть соба́къ** = спуска́ти, спусти́ти соба́к. — А він спустив собаку та ще й нацькував. — **Напуска́ть на себя́ дурь** = удава́ти з себе ду́рня, ду́рника строїти. — Та годі тобі дурника строїти — ти добре тямиш. — **Напуска́ться, напусти́ться на что, на кого** = допада́ти ся (до чого), накида́ти ся (на що або на кого), напада́ти ся (на кого), допа́сти ся, наки́нути ся, напа́сти ся. — Допав ся до миски, наче три днї не їв. — Накинув ся на вареники і всї поїв. — Знечевья накинув ся на мене і почав лаятись. — Собаки накинулись і трохи не розірвали.

Напускно́й = напускни́й. — **Напускны́е сапоги́** = чóботи з висóкими халя́вами.

На́пускъ = 1. на́пуск (С. З.), на́пад. — Ти, царице, напуск напустила, славне військо запорозське тай занапастила. н. п. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр. 2. спуск, спуска́ння (на пр. собак з цепу). 3. висóкі халя́ви.

Напусти́ть, ся = **Напуска́ть, ся.**

Напустосло́вить = намоло́ти, наплести́, наверзти́, наторóчити дурни́цї.

Напу́тать, напу́тывать = 1. наплу́тати, наплу́тувати. — Почав розмотувати та тільки наплутав. 2. наплу́тати, набреха́ти; д. теж **Напустосло́вить.**

Напу́тствовать = 1. виряжа́ти, виправля́ти. С. Л. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу сторонóчку. н. п. 2. запричасти́ти (перед смертю). — Нї вже йому мабуть не топтати рясту, уже його сповідали й запричастили.

Напуха́ть, напу́хнуть = пу́хнути, напуха́ти, обпуха́ти, напу́хнути, обпу́хнути.

Напу́хлость = о́пух (С. Л.), пухля́тина.

Напу́чивать, напу́чить, ся = надима́ти, здима́ти, наду́ти, зду́ти, ся, набубня́вiти. — Живіт надув ся. — Горох набубнявів.

Напуща́ть, ся = д. **Напуска́ть, ся.**

Напы́ливать, напыли́ть, ся = напорóшувати, наку́рювати, напорошúти, накурúти, ся.

Напы́льникъ = че́люсти (у печі).

Напы́ривать, напыря́ть = напиха́ти, насува́ти, напха́ти, насóвати.

Напыща́ться = пиша́ти ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся, чва́нити ся, ки́рпу дра́ти, гну́ти і т. д. д. **Кичи́ться.** — Хоч босий, та кирпу дере, чванько він. Кн.

Напы́щенный, но = пиха́тий, пи́шний, но, чванли́вий, во, чванькува́тий, чванько́, бундю́чний, но, про склад мови — пиха́тий, висóким шти́лем, з письме́нна (д. під сл. **Высокомѣ́рный**).

Напѣва́ть, напѣ́ть, ся = сьпіва́ти, висьпі́вувати (С. Аф. З. Л.), насьпі́вувати, ви́сьпівати, насьпіва́ти, ся. — Висьпіває соловейко. К. Ш. — І ще ж бо я не насьпівав ся, а вже замовк і занімів. Ск. — Сьпівав цїлий вечір, та й карбованця не висьпівав.

Напѣ́въ = сьпів (С. З.), го́лос (С. Л.). — На голос не зведу пісні.

Напѣ́нивать, напѣ́нить ся = напінювати, збива́ти пі́ну, запі́нювати, напі́нити, запі́нити, ся, зби́ти пі́ну.

Напѣть, ся = д. **Напѣвáть, ся.**

Напя́ливать, напя́лить, ся = напъя́лювати, напинáти (С. Л.), натягáти, нацу́плювати, ся, напъя́лити (С. З.), напну́ти, натягти́, нацу́пити, ся. — Ой напъяли козаченьки великий намет, тай пьють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Напя́тить, напя́чивать, ся = накоти́ти, насу́нути, нако́чувати, насува́ти, ся, задку́ючи наткну́ти, натика́ти, ся.

Нарабо́тать, нарабо́тывать, ся = 1. наробúти, наро́блювати, ся, понаро́блювати. — Понароблювали багато колес, та й половини не продали на ярмарку. — За цілий день наробив багато.

2. заробúти, запрацюва́ти, зароблятú, запрацьо́вувати, ся. С. Аф. — Заробив десять карбованців.

3. наробúти ся, напрацюва́ти ся. — Та кинь роботу, хіба за цілий день не наробив ся? — От уже я сьогодня напрацював ся, аж пальці болять од писання.

Наравнѣ = врівні́, врівень (Кн.), на́рівні (К. Кр.), рівно.

Нара́довать, ся = натїшúти, ся, навтїша́ти ся.

Нараждáть, народúть, ся = народúти, ся, наплодúти, ся, навестú, ся, привестú.

Наразу́мить, наразу́мливать, ся, наразумля́ть, ся = на ро́зум навестú, наво́дити, напутúти, нацу́чувати, ся.

Нара́нивать, нарони́ть, ся = розгу́блювати, розгубúти, ся, порозгу́блювати, ся. — Багато було креймахів, та всї порозгублювали ся.

Нараспа́шку = наспа́шку, на́встїж, не застїбну́вшись, не підперезáвшись.

Нарастáть, нарости́ = нарастáти, нарости.

Нарасти́ть, наращáть, ся = 1. зрости́ти, ви́ростити, розвести́, зрощáти, вирощáти, розво́дити, ся. — Розвели багато квіток.

2. над(при)точúти, над при)то́чувати.

Нарва́ть = нарва́ти, (льону, коноплї) — надра́ти, (грибів) — назбіра́ти, (листу або дрібненьких гилочок) — начухра́ти, (до того, що вже нарвано) — прирва́ти.

Нарва́ться = нахопити ся, наско́чити, наразúти ся (С. Л.), здобу́ти ся. — Сам наразив ся на лихо. С. Л. — Здобув ся клопоту.

Нардѣва́ть, нардѣть = достига́ти, вистóювати ся, достúгнути, ви́стояти ся. — Чиряк вистояв ся.

Нарека́ніе = наріка́ння, доріка́ння, докíр (С. З. Л.), допрíк (С. Л.).

Нарека́ть, наре́чь, ся = 1. называ́ти, іменува́ти, назва́ти, наіменува́ти, ся.

2. наріка́ти, доріка́ти, докоря́ти, допріка́ти, уріка́ти. — Нарікає на свою долю. — Що дня дорікає йому за ті гроші.

Нарисова́ть, нарисо́вывать, ся = (пензлем) — намалюва́ти, ви́малювати, відмалюва́ти, намальо́вувати, ся, (погано) — нама́зати, наля́пати, наяло́зити, (мов квачем) — наквацюва́ти, (пером) — написа́ти. С. Л. — Ой хіба нам, брате, малярів нанять, та неньку рідненьку хоч намалювати. н. п. — Гей встань, милий, най тя намалюю у сьвітлоньці на стїноньці, де сама ночую. н. п. — Не така страшна смерть, як намальована. н. пр. — Злий, як той біс, а хороший, як той янгол намальований. Дум.

Нарица́тельный = іменни́й, на́званий, (грам.) — родови́й. С. Пар.

Нарица́ть = д. **Нарека́ть.**

На́ровень = д. **Наравнѣ.**

Наровúть = шука́ти ока́зиї, причі́пки. — Він так і шукає причепки, щоб з ким посваритись.

Народúть, ся = д. **Нараждáть, ся.**

Наро́дникъ = народо́вець (Лев.), народолю́бець (Ос.).

Наро́дничество = народо́вство.

Наро́дно = лю́дно, велелю́дно, ми́рно (д. **Лю́дный**).

Наро́дность = наро́дність.

Наро́дный = наро́дний, наро́дній, (стар.) — посполúтий. С. З. — Пісні народні. — Народня осьвіта. — Посполите рушення. О. З.

Народовѣдѣніе = народовíдання, народознáвство.

Народодержа́віе = народоправство.

Народонаселе́ніе = лю́дність. — В гуртї людности, що заселяє Україну-Русь, самих Українців 85%. Кн.

Наро́дъ = наро́д, люд (С. З. Л.). — **Просто́й наро́дъ** = просто́люд, мужики́, хло́пи, (стар.) — посполúті, по́спільство, посполúтство. С. З.

На́розно = на́різно, рі́зно, по́різно, осо́бо. — Ой у полї три дороги різно, туди ішов козаченько пізно. н. п.

Нарони́ть = д. **Нара́нивать.**

Нарости́ть = д. **Нарастáть.**

Наро́стовать = (про курей) — сокотáти, (про риб) — тéрти ся.

Наро́стъ = на́ріст, на́рість, на́ростень, на́росля, гу́ля, ґу́ля (С. З.), ґурґу́ля,

морґу́ля. — На нозї завелась якась нарість. Лев. — На деревї якісь ґулї поробили ся. — Така в його морґуля на щоцї зробила ся. Чайч.

Наро́чи́тый, то = зна́чни́й, но, вели́кий, чимали́й, ло, видатни́й, ду́же, бага́то.

Наро́чный, но = умисний, не (С. Ш.), навмисний, не, наро́шне, знаро́шне, зна́рошна (Кр.), назнаро́шне (С. З.), наро́ком (С. З.). — Приїдь, Семене, у гостї до мене, зготую вечерю та умисне для тебе. н. п.

Наро́чный = гіне́ць, на́рошний. — Послав листа в нарошним.

На́рта = 1. санки́, що в їх запряга́ють соба́к (у східнім Сибіру).

2. четверня́ соба́к, що запряга́ють ся в такі́ санки́.

Нарту́чивать, нарту́тить = натира́ти, натерти живи́м сріблом.

Нарубáть, нарубúть, ся = 1. нарубáти, трохи —врубáти, урубáти (С. Ш.), вцюкну́ти, дрібно — нацюкати, поцюкати, капусти — насїкти, шатківницею — нашаткува́ти. — Піди лишень врубай дровець. — Нашаткувала капусти на цїлу зїму.

2. нацюкати, зарубáти (С. Аф.), накарбува́ти, наклячи́ти. С. Л. — Що найкращі дубки то всї накарбував.

Нару́бка = 1. нару́бування, руба́ння.

2. за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.), карбе́ць, карбіж.

Нару́бливать, ся = нару́бувати, ся і т. д. д. **Нарубáть**.

Нарубно́й = надру́баний, карбо́ваний.

Нару́бъ = д. **Нару́бка 2**.

Наругáть, ся = 1. нала́яти, ся. — Не то що не вдарив, а й не налаяв нїкого. Ск. — Та годї тобі лаятись — ще хіба не налалась?

2. насьмія́ти ся, наглуми́ти ся, поглузува́ти, покепкува́ти. — Насьміяв ся над нею. — Знаю вашу славу — поглузують, покепкують та й кинуть під лаву. К. Ш.

Нару́жи = д. **Вне́**.

Нару́жно = з ви́ду (С. Л.), з око́ла (Кн.), зве́рху; здаєть ся, як здаєть ся. — З виду він добрий, а там такий, що як до чого дійдеть ся, то й живцем зъїсть.

Нару́жность = верх, по́верх, око́ло, вид (С. Л.), ви́гляд, взір (С. Л.), по́гляд (С. Л.), пока́зність, позо́р (С. Л.). — З по́гляду здаєть ся нїчого собі чоловік. С. Л. — То тільки для позору він наче щось робить. С. Л.

Нару́жный = поверхо́вний (С. Жел.), околи́шнїй (Полт.), зве́рхнїй (С. Пар.), надві́рний. — Околишня мазка. С. Л.

Нару́жу = 1. на око́ло, з надво́ру. — Тин нахилив ся з надвору (себ-то: від двора на улицю).

2. на ве́рх, на по́верх. — Правда, як олива, завсїгди на верх вийде. н. пр.

Нарумя́нивать, нарумя́нить, ся = нарумъя́нювати, нарумъя́нити, ся.

На́ручни = кайда́ни, залїза, пу́то (на руки).

Нарушáть, нару́шить, ся = на(по)руша́ти, на(по)ру́шити, ся (С. Жел. Так саме в сербській, чеській і польській мові), лама́ти, злама́ти, ся. — Царю Латине, не правдиво ти слово царське зламав. Кот. — **Нарушáть зако́нъ, присягу, ве́ру, сло́во** = лама́ти пра́во, присягу, віру, сло́во.

Нару́шать, ся = на(по)рі́зати, на(по)кра́яти (С. З.), великими скибами — набатува́ти, ся, попарі́зувати і т. д. — Нарізати хлїба.

Нарушéніе = нарушéння, порушéння, лама́ння, злама́ння.

Нарушúтель, ница = нарушúтель, порушитель, ка (Так саме в чеській і польській мові).

На́ры = піл (С. З. Л.), що зверху полу — надпільний. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові дїти — нїгде тебе, Якове, дїти. н. п.

Нарыва́ть, нарва́ть, ся = нарива́ти, нарва́ти, ся. — Нарвав трави. — Нарвало палець. (Д. ще: **Нарва́ть**).

Нарывáть, нары́ть, ся = нако́пувати, нарива́ти, накопа́ти, нари́ти, ся. — Накопали багато ям. — Накопали цїлий віз картоплї. — Свиня нарила пів горо́да карто́плї. Чайч.

Нары́въ = пухи́рь (С. З.), боля́чка (С. Л.), ве́ред, що прорвав — ни́риця, під пахвою — су́че вимя.

Нарыльникъ = д. **Намо́рдникъ**.

Нарыскаться = набігати ся, нагаса́ти ся, попобігати, попогаса́ти, попоганя́ти.

Нарыть, ся = д. **Нарыва́ть**.

Нарѣдкость = рі́дко, коли́ не коли́, рі́дко коли́, ду́же рі́дко; як рі́дко коли, на ди́во.

Нарѣзать, нарѣзывать, ся = 1. нарі́зати, накра́яти, аби як — начикри́жити, великими скибами — набатува́ти, великими шматками — нашматува́ти, локшину або що иньше, як локшину — налокши-

ти; наріза́ти, наріза́вати, ся і т. д. — Накраяла хлі́ба. — Нарізали 8 десятинь землі.

2. д. **Напива́ться** (дуже).

Нарѣзви́ться = награ́ти ся, нагуля́ти ся, напустува́ти ся, нажирува́ти ся.

Нарѣ́зка = 1. наріза́ння.

2. на́різка, за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.), карбе́ць, карбі́ж.

3. нарі́зка, намежува́ння.

Нарѣзно́й = наріза́ний.

Нарѣ́зъ = д. **Нарѣ́зка** 2.

Нарѣ́зывать, ся = д. **Нарѣ́зать, ся.**

Нарѣ́чіе = 1. нарі́ччя (С. Жел.), ви́мова (С. З.), гові́рка. — По Остерщині скрізь чутна литвацьку говірку. С. Л.

2. приглаго́лля (Ос.), прислі́вник (Гр. Ог. См. Ст.).

Нарю́миться = нарю́мати, нарю́мсати ся.

Нарядѝть, ся, наряжа́ть, ся = 1. зрядѝти, настанови́ти, зряжа́ти (С. З. Л.), настановля́ти, ся. — На ту роботу зрядили 20 чоловіка.

2. убра́ти, ся (С. Л. Ш.), ви́рядити, ся (С. Л.), прибра́ти, ся, ви́строїти, ся, причепури́ти, ся (С. З.), убі́рати, ся, впряжа́ти, ся, стро́їти, ся, вистро́ювати, ся, прибі́рати, ся, чепури́ти ся (С. З.), повбі́рати ся. — Дівчата повбірані як квіточки. Чайч. — Вистроїлась як лялечка. н. пр. — Причепурила ся неначе на весілля.

Нарядный, но = одягни́й (С. З. Л.), одіжни́й (С. Л.), ша́тний (С. З.), оша́тний, чепурний, но. — Народ по тих хуторах гарний, одягний. К. Х. — Одягна, як міщанка. Кв. — Обібрав Кошовий що найкращий народ та одіжний та й послав до короля. н. о. — Гей корчмо, княгине! Багато в тобі добра гине. І сама не ошатна ходиш і нас, козаків, без свити водиш. н. д. — На конях добрих, шатно і при оружжю. Л. Сам.

Наряду́ = ря́дом, по́ряд, врівні; рі́вно, одна́ково.

Наря́дчикъ = ота́ман, осау́ла (що зряжає людей на роботу), пригі́нчий (що збірає людей на роботу.

Наря́дъ = 1. наря́д, нака́з.

2. убі́р (С. Ш.), убра́ння (С. Л. Ш.). стрій, дуже коштовний — ша́ти. — Молодиці гріх вбіратись в дівочий убір. Лев. — А ви парубоньки до гною, а ви дівчатоньки до строю. н. п. — Наші лати переходять панські шати. н. пр.

Наряжа́ть, ся = д. **Нарядѝть, ся.** — **Наря́женный** = убра́ний, убра́тий (С. Л. Ш.), ви́ряжений, оде́ягнений. — Любиш мене убрану, люби й не убрану. н. пр.

Насадѝть, насажда́ть, наса́живать, ся = 1. насадѝти, посадѝти, сади́ти, наса́жувати, розса́жувати, ся, понаса́жувати. — Посадили хлі́б у піч. — Посажу коло хатини, на спомин дружині, і яблуню і грушечку. К. Ш. — Насадили картоплі, а вона вся померзла. — Понасажував скрізь стільки дерева. Чайч.

2. завести́, увести́, запрова́дити, заво́дити, уво́дити, запрова́жу(джу)вати, ся. — Почали нові порядки скрізь заводити.

3. насадѝти, набѝти, наса́жувати, набива́ти, ся, понаса́жувати, понабива́ти. — Насадив сокиру на топорище.

4. (у кравців) — наши́ти, приши́ти, нашива́ти, пришива́ти, ся, понашива́ти. — Пришив гудзики до чумарки.

Наса́ливать, наса́лить, ся = наса́лювати, нало́ювати, насмальцьо́вувати, нало́зювати, нашмаро́вувати, наса́лити, ся і т. д.

Насанда́ливать, насанда́лить, ся = накраси́ти бразолі́єю.

Наса́ривать, насори́ть, ся = 1. натру́шувати, натруси́ти, ся. — Багато зерна з снопів натрусило ся.

2. насьмі́чувати, напоро́шувати, насьмі́тити, напороши́ти, ся, понасьмі́чувати, понасьмі́тювати. — Лускали насіння та скрізь насьмітили. — Понасьмітювали діти в хаті так, що й ступнути нігде. Чайч.

Наса́сывать, насоса́ть, ся = натяга́ти, натягти́, ся, ротом — наси́сати, насмо́ктувати, наса́ти, насмокта́ти, ся. — Натяг духовиком цілу кварту. — Дитя нассало ся. — **Насоса́ться** = насмокта́ти ся і д. **Напи́ться.**

Наса́харивать, наса́харить, ся = наса́харювати, нацукро́вувати, насоло́жувати, наса́харити, нацукрова́ти, насолоди́ти, ся. — **Наса́харить кому́** = нака́пости́ти, насоли́ти, підвезти́, гадю́чку вки́нути, наробѝти шко́ди, ка́пости. — Зоветь ся приятель, а нишком гадючку вкинув.

На́сбалмашь = д. **Наобу́мъ.**

Насбере́чь = наховáти, зберегти́.

Насбира́ть = назбіра́ти. — Назбірав багато грошей.

Насве́рливать, насверли́ть, ся = насве́рдлювати, навíрчувати (свердлом), на-

свердлити, навертіти, ся, понасвéрдлювати, понавíрчувати. — Треба понавíрчувати у цій дошці дірок. Чайч.

Насвиста́ться = насвистіти ся.

Насви́стывать = висви́стувати. — Так гарно висвистує пісню.

Населе́ніе = 1. оселе́ння, заселе́ння, залюдне́ння.

2. лю́ди, лю́дність. — Людність у Лондоні більша, ніж по всіх иньших містах. Кн.

Насели́ть, населя́ть, ся = 1. осели́ти, засели́ти (С. Аф.), залюдни́ти, осади́ти (С. З., оселя́ти, залюдня́ти, оса́жувати, ся (С. Л.), позасе́лювати, позалю́днювати. — Наш край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

2. жи́ти, проживáти, оселя́ти. — Молдаване оселяють частину Подолії понад Дністром.

Насе́рдка = злість, злоба́.

Наси́дъ = зáродок. — **Яйцо́ съ наси́домъ** = зароджене яйце́. С. Аф.

Насиде́ть, наси́живать, ся = 1. накури́ти, ви́курити, ви́гнати, на(ви)ку́рювати, виганя́ти, ся. — Торік більше викурено горілки, ніж сей рік.

2. ви́сидіти, виси́джувати, ся. — Квочка висиділа курчат.

3. насидіти, наси́жувати. — День у день сидів за роботою та й насидів почечуй.

Насиде́ться = наси́діти ся. — Сідайте! Та вже насидів ся.

Наси́ливаться, наси́литься = всúлювати ся, силкувáти ся (С. З. Л.), сúлувати ся (С. Л.), намагáти ся (С. З.), змагáти ся (С. Л.), всúлити ся, посилкувáти ся (С. З.), намогти́ ся, змогти́ ся.

Наси́ліе = усúльство, всúльство, сúлування (С. Л.), надсúльство, ґвалт (С. Аф. З.), сúла, принýка. — Хто би дівку усильством зґвалтував. Ст. Л. — До милування нема силування. н. пр. — Прийшов і взяв ґвалтом. С. Аф. — Людям кривди і ґвалти великиє починили. К. Ст. — Огидливість до всякого надсильства. Кн. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. — Він силою взяв у мене.

Наси́ловать, ся = наси́лувати, сúлувати, невóлити, ґвалтувáти, примушáти.

Наси́лу = лéдве; наси́лу. — Насилу Бог дав силу. н. пр.

Наси́льничать = д. **Наси́ловать.**

Наси́льно = сúлою, сúломіць (С. З. Л.), силоміццю (С. З. Л.), живосúлом (С. З.), ґвáлтом (С. Аф.), нахрáпом (С. З.), вóлоком. — Оддав мене силоміць за нелюба. Ч. К. — Мене матінка не жалувала. силоміць заміж оддала. н. п. — Мене ґвалтом узяли і повезли. Ч. К. — Волоком затяг у гості. Чайч.

Наси́льный = сúлуваний, зневóлений. (С. Л.).

Наси́льственный, по = поневíльний, ґвалтóвний, но, не і д. **Наси́льно.** — Ґвалтовний учинок. К. Ч. Р. — Тую маєтность ґвалтовне побраную. К. Ст. — **Наси́льственная смерть** = нáгла, не своя́ смерть. — Він умер не своєю смертю — його розбійники зарізали.

Наси́льство = д. **Наси́лiе.**

Наси́нивать, насини́ть, ся = **сини́ть, наси́нювати, насини́ти, ся.**

Наскáбливать, наскобли́ть ся = 1. наскребáти, наскромáжу(джу)вати, наскребти́ (С. Л.), наскромáдити, ся (С. Л.). — Наскребти редьки.

2. настрýгувати, вистрýгувати, настругáти, вистругати, ся. — Настругав дощок.

Наскáзать, наскáзывать, ся = 1. наказáти, наговорúти, набалáкати, наказувати, набалáкувати, наговóрювати, понаказувати і т. д. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Наказала, набалакала, взяла мазницю, за медом пішла. н. пр.

2. набреха́ти, наплести́, намóвити, натýркати, набріхувати, наплітáти, намовля́ти, натýркувати (С. З.), і д. **Наговори́ть.**

Наскакáть, наскáкивать = наскóчити, нахопúти ся, наскóкувати, нахóплювати ся.

Наскáть = насукáти.

Наскверни́ть = напаскýдити, напогáнити.

Наскверносло́вить = налихосло́вити.

Нáсквозь = нáскрізь, на ви́літ. — Я вашу думку по ході й по очах наскрізь бачу. Лев. В. — **Нáсквозь промóкъ** = ізмóк до нитки.

Наскепáть = наколóти, наскіпати.

Наскитáться = натиня́ти ся, наблукáти ся, наволочúти ся, навéштати ся, попотиня́ти, ся, поблукáти, поповéштати ся. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наскобли́ть = д. **Наскáбливать.**

Наскокну́ть = д. **Наскакáть.**

Наскорби́ть = накрохмáлити.

Наско́рблый = зашкарýблий.

Наско́рбнуть = зашкару́бнути, зашкару́бти. С. -Аф.

На́скоро = нашви́дку́, швидкома́, на швидку́ ру́ку, хва́тко, хватко́м (С. Ш.), ха́нко, ха́пки, хапко́м (С. Ш.), по́хапки (С. З.), по́хапцем. — Та винесла рибку і ще хлі́ба скибку: оце тобі, моє серце, вечеря на швидку. н. п. — Озираючись, пішов він, на швидку́ зібрав ся, курінь кинув, та до дому по степу подав ся. П. Пр. — Зробив сяк так на швидку руку. — Зібрав ся похапцем і багато чого забув. — **Ско́ро на́скоро** = як найшви́дче, як найскоріше.

Наскочи́ть = наско́чити. — **Н. на бе́ду́** = нахопи́ти ся на ли́хо.

Наскреба́ть, наскре́сть, ся = нас(ш)кріба́ти, наскромажувати, нас(ш)кребти́, наскрома́дити, ся.

Наскрипе́ть, ся = наскрипі́ти, нарипі́ти, ся.

Наскуча́ть, наску́чить = набрида́ти, обрида́ти, надокуча́ти (С. Л.), набри́днути, обри́днути, надоку́чити. — Та вже ж тая пресучая журба мінї надокучила. н. п. (Д. теж під сл. **Надоїда́ть**).

Насла́вить = 1. ви́славити, (колядуванням, щедруванням) — ви́колядувати, ви́щедрувати, заколядува́ти, защедрува́ти. 2. осла́вити (кого), пусти́ти сла́ву, поговір (про кого).

Наслади́ть, наслажда́ть, ся = осолоди́ти, ся (С. З. Л.), всолоди́ти, ся, натїшити ся, зазна́ти роско́шів, тїшити ся, роскошува́ти (С. Ж.), зазнава́ти роско́шів. — Чим же я вас нагорожу, ваші лїта осоложу. н. п. — **Наслади́ться жи́знью, любо́вью, е́до́ю** = нажи́ти ся, накоха́ти ся, насмакува́ти ся.

Наслажде́ніе = осоло́да (С. Л.), утїха (С. Ш.).

Наласти́ть, насла́щивать = насолоди́ти, підсолоди́ти, підсоло́жувати.

Наслю́нивать, наслю́нить, ся = наслю́нювати, наслини́ти, ся.

Наслое́ніе = напластува́ння, наве́рстування.

Наслои́ть = налистува́ти.

Наслоня́ться = наве́штати ся, натиня́ти ся, наве́штати ся, посновиґа́ти. — Посновиґала там по всїм куткам. Б. Г.

Наслу́дъ = полій (вода поверх льоду).

Наслужи́ть = прослужи́ти. — Небагато прослуживши і кинув службу.

Наслу́шаться, наслу́шиваться = наслу́хати ся, наслухáти ся.

На́слыхомъ = д. під сл. **Наслы́шка.**

Наслы́шаться = наслу́хати ся.

Наслы́шка, у виразах: „**говори́ть по наслы́шкѣ, на́слыхомъ**“ = з людського́ погово́ру, як од люде́й чув, „**пѣть, игра́ть по наслы́шкѣ**“ = з го́лосу сьпіва́ти, гра́ти.

Наслѣди́ть = 1. натопта́ти. 2. натра́пити, напа́сти на слїд, ви́слїдити.

Наслѣдіе = спа́док (С. З. Л.), спа́дки, спа́дщина, наслїдство (С. Жел.), від давних предків — пре́дківщина, від дїда — дїди́зна, дїдівщи́на, від баби — баби́зна, від батька — ба́тьківщина, отцївщина, від матері — матери́зна, від брата — братови́зна, братівщи́на, після свекра або свекрухи — свекрівщи́на, посвекро́вщина. — Не має нїхто нїкому жадного спадку записовати, чого в руках не має. Ст. Л. — Дочки плачуть, розбивають ся: як неньку забувати, а зятї ходять, пишком говорять, як би спадки забрати. н. п. — Жінкам, що віддавали ся в Польщу, Литовський статут відбирав право спадщини після їх родини. Бар. О. — Язик народа — то найдорожча спадщина предків, єсть то мов би кров в тїлї нашому. Бар. О. — Моя спадщина або нїчого не значити ме або нїчого не поможе. Кн. — Спокоп віку з роду в рід це наша батьківщина. Кн. — Нам батьківщини не дїлити. н. пр. (Д. ще під сл. **Иму́щество**).

Наслѣдникъ, ца = наслїдник, ця (С. Жел.), насту́пник, ця (С. Жел.), спадко́ємця. — Наступник трону Росийського завітав до Відня. Кн.

Наслѣдный = наслїдний. — Король зрік ся наслїдного права до престола Литви. Бар. О.

Наслѣдованіе = наслїдування.

Наслѣдовать = наслїдувати.

Наслѣдственный = наслїдний, спадковий. — Власть Монарша була спадкова. Бар. О. — Вибірали князя раз-у-раз з одного роду, через що вибір походив нїби на спадкове право. Бар. О. — Речи спадковие позостали ся по смерти небожчика. К. Ст. — Долгов по замерлом должнику на именнях спадкових. Ст. Л. — Земля дійшла до його по праву спадковому. Кн.

Наслѣдство = д. **Наслѣдіе.**

Наслю́нивать = д. **Наслю́нивать.**

Насма́ливать, насмоли́ть, ся = насмо́лювати, нашмарóвувати, насмоли́ти, на-

шмарува́ти, ся. — Насмолив шевською смолою. н. к.

Насма́триваться, насмотре́ться = 1. приглядáти ся, доглядáти ся, придивля́ти ся, приглядíти ся, придиви́ти ся. — Придивив ся добре, та й сам по троху став робити.

2. надивля́ти ся, наглядáти ся, надиви́ти ся, наглядíти ся, набáчити ся. Я по тобі, луже, не нахожу ся, кого люблю вірно — не надивлю ся. н. п. — Ой піду я на улицю та й не надивлю ся, нема кращої дівчини, як моя Маруся. н. п. — Швидко візьмуть її від мене, то нехай хоч надивлю ся. Фр. — Набачив ся я всякого дива. — За ці роки він набачився, наслухав ся доволі. Лев. В.

На́смерть = до сме́рти. — Побив до смерти.

Насморка́ть = нашмáркати, насяка́ти.

На́смо́ркъ = не́жеть, не́жить (С. З. Л.), не́жидь (С. З.). — Скупав ся, та такий нежить схопив, що й дихати трудно. — Після кішки як напъєш ся, буде нежить. н. пр.

Насмотре́ться = д. **Насма́триваться.**

Насмра́дить = насмердíти.

Насму́тничать = набаламу́тити, наколоти́ти, наплести́, набреха́ти.

Насмѣха́ться, насмѣя́ться = сьмія́ти ся, насьміха́ти ся, глузува́ти (С. Л.), глумува́ти (С. Аф.), глуми́ти ся (С. Аф.), кепкува́ти (С. З. Л.), кпи́ти, ся (С. З.), надсьміха́ти ся (С. Л.), шкúлити, глу́зом глузува́ти, насьмія́ти ся, наглуми́ти ся (С. Л.), поглузува́ти, покепкува́ти. — А над нею молодою поганець сьміється ся. К. Ш. — Насьміяла ся верша болотові, коли оглядить ся, аж і сама в болоті. н. пр. — Щоб нашому борщеві не насьміяли ся. Чайч. — Голови на шаблі здіймали, довго глумували. н. д. — Ся багата жидова з вас глузом глузує. К. Б. — Багатого, чубатого дівчина шануе, надо мною сиротою сьміється ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, тай кинуть під лаву. К. Ш. — З старих людей не можна кепкувати. Кн. — З громади кпила. К. Ш.

На́смѣхъ = на сьміх, на глу́м, на шке́лики. — Він сказав на глум, а ти бери на ум. н. пр.

Насмѣши́ть = насьміши́ти, дуже — засьміши́ти. — Засьмішив мене. Чайч.

Насмѣшка = по́сьміх (С. З.), глуз, глузува́ння (С. Л.), глум (С. Аф. З.), глумува́ння, по́глум, по́глумка, кепкува́ння, прúкладка (С. З.). — Хіба я тобі на посьміх здав ся? — Як почнуть було йому прикладки прикладати. С. З. (Д. ще під сл. **Издѣва́тельство**).

Насмѣшливый, во = насьмішкуватий, глумли́вий, во (С. Л.), глузли́вий, во, глуздли́вий, во (С. З.), глуздівни́й, но (С. З.). — Ізжав свої широкі плечі, Енею глуздівно сказав. Кот.

Насмѣшникъ, ца = насьмішник, ця (С. Пар.), насьмішок, глумли́вець (С. Пар.), глузівни́к, ця (С. Л.), і д. **Насмѣшливый.**

Насмѣшничать = д. **Насмѣха́ться.**

Насмѣя́ться = 1. д. **Насмѣха́ться.**

2. насьмія́ти ся, нареготáти ся, попосьмія́ти ся. — Нареготали ся ми тоді, як він росказував про ту кумедну оказію. — Та й попосьміяли ся ж ми тоді, аж уже й балакати не здужали. Чайч.

Наснóсѣ, наснóсúхъ = назнóсі, наднях (про вагітну жінку).

Наснѣжи́ть = натоптáти, натрусúти снігом.

Насобира́ть = назбира́ти.

Насоболѣзноваться = нажалкува́ти ся.

Насо́вывать, насова́ть, насу́нуть = насо́вувати, напиха́ти, насува́ти, насу́нути, напхну́ти.

Насовѣтовать = нара́дити, нара́яти. С З. Л. — Нараяв мінї удати ся до станового.

Насодо́мить = наґвалтува́ти, бу́чу збúти, гармúдер вчини́ти, нагаласува́ти, нагомонíти. — За онучу та збили бучу. н. пр.

Насоли́ть = 1. насоли́ти. — Так насолила борщ, що не можна їсти. — Насолили риби.

2. насоли́ти, допекти́, надозóлити, впекти́ ся, ввíрити ся, в знаки́ да́ти ся. — Допік йому тим глузуванням.

Насолоди́ть = насолоди́ти.

Насолодѣ́ть = насолодíти.

Насори́ть = д. **Наса́ривать.**

Насоса́ть, ся = д. **Наса́сывать, ся.**

Насо́съ = 1. смок (С. З. Жел.), цмок (С. З.), смоковúк, водотя́г. — Машина була не так, як тепер, що тягне воду смоком. н. о. — Воздух душить на воду з великою силою, а люди обернули це на свою користь і поробили смоки, котрими тягнуть воду з глибоких криниць. Де-що про Св. Б. — Вода з того цмока, аби крутнув його — цівкою б'є. Кн.

2. насóс, частíше мн. насóси (у коней). — Треба покликать коновала, щоб сколов насоси коневи.

Насочи́ться = наслезúти, натíкти по трóху.

Наспáть, насыпáть, ся = наспáти, ся, насúпувати ся.

Насплéтничать = наплести, наплéскати язúком, набрехáти, наклепáти (на кого).

Наспѣ́ть = наспíти, настúгти, приспíти. — Кличе мати вечеряти: галушки простигли! Стрівай, мати, погуляю — женишки настигли. н. п. — Жито поспíло, приспíло дíло. н. п.

Наспѣ́хъ = д. **Наскóро.**

Насрамúть = ослáвити, осорóмити.

Насрамúться = осорóмити ся, набрáти ся сорому́.

Насредú = посерéд, посерéдинї, посéреду, насерéд. С. Л. — Попереду Дорошенко, а посереду пан Хорунжий. н. п.

Наставáть, настáть = наставáти, наступáти, настáти, наступúти.

Настáвить, наставля́ть, настáвливать = 1. настáвити, настановúти, наставля́ти, настановля́ти, понастановля́ти, понаставля́ти. — Понастановляли пляшок повен стіл.

2. приробúти, приточúти, наштукувáти, приробля́ти і т. д.

3. направúти, навести́, направля́ти, навóдити. — Навели гармату на саму середину табора. — **Настáвить у́ши** = насторóшити, насторóщити (С. З.), нашорóшити у́ха. — Еней наш насторошив уха. Кот. — То він одно ухо нашорошить, то друге. К. Х.

4. научúти, навчúти, напутúти, направити, нарáяти, нав(у)чáти, напу́чувати, направля́ти, нарáювати, призвóдити. — А мати хоче научати. К. Ш. — Нікому доглядїти дітей і напутити. Пр. — І старих людей не слухають ся і хто їх напучує — огризають ся. Лев. В. — Подає факти і напучує объективно. Пр. — Вони самі мене на це призводили. Кр.

Наставлéніе = 1. наставля́ння, настáвлювання.

2. нау́ка, научáння, направа; наказ. — За науку та ще поцїлуй в руку. н. пр. — З батьків і матерів і дїтям направа. Сп. — По наказу всї вряд поставали. К. Ш.

Настáвливать, наставля́ть = д. **Настáвить.**

Настáвникъ, ца = учúтель, ка, напу́тник, ця.

Настáвницынъ = учúтельчин. С. Ш.

Настáвническій, чій = учúтельський, учúтелїв.

Наставно́й = притóчений, наштукóваний.

Настáвочный = штукóваний.

Настáиваніе = 1. настóювання.

2. домогáння.

Настáивать, настоя́ть, ся = 1. настóювати, ся, натягáти ся, набірáти ся, настоя́ти, ся, натягти́ ся, набрáти ся. — Ягоди добре настояли ся — пора зливати.

2. домогáти ся, намагáти ся, добувáти ся, доправля́ти ся, налягáти (С. Л.), наполягáти, насїдáти, напосїдáти (С. Л.), допинáти ся. — Я налягаю на своє право. Кн. — На се і треба налягати. Ми й налягаємо, щоб люди звертали увагу. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Домогáться**).

3. настóювати ся, настоя́ти ся. — Настояли ся в церкві, поки всїх дїтей запричастили.

Настáливать, настáлить = сталúти, на(ви)стáлювати, насталúти, вúсталити. — Однеси ковалеви сокиру, нехай настáлить. — Оце треба віддати леміш вúсталити. Чайч.

Настанáвливать, настановúть = д. **Настáвить 1.**

Настáть = д. **Наставáть.**

Настегáть, настёгивать = 1. нашмагáти, настьóбати, нахвúськати, шмагáти, стьóбати, хвúськати. — Нашмагали спину лозиною.

2. настьóбати, нафастриґувáти, нашúти на живу́ нúтку, настьóбувати і т. д.

Нáстежь = нáвстїж, нáвстяж. С. З. Л. — Двері настїж зоставив. С. З. — Воро́та в двір навстяж стоять. С. З.

Настигáть, настúгнуть, настúчь = доганя́ти, наздоганя́ти, догнáти, наздогнáти (С. З. Л.). — А я за нею, як за зорею, сивим конем наздоганяю. н. п. — Гнались за ним довго, та вже аж в балцї на силу наздогнали.

Настилáть, настлáть, ся = стелúти, мостúти, настилáти, настелúти, намостúти, ся.

Настúлка = 1. настилáння, мостїння.

2. мостовúння, стéлина, (під підлогою) — постїль.

3. пóміст (про міст).

Настирáть, ся = напрáти, ся. — Напрала багато сорочок.

Настúчь = д. **Настигáть.**

Настлáть = д. **Настилáть, ся.**

Настóй, настóйка = настóйка (на травах, бруньках, корінням, листях то-що. С. Жел.), горілка, настояна на перцю — перцївка, перчакívка (С. З.), на березових бруньках — берéзівка (С. Аф.), на калгані — калганívка (С. З.), на полиню — полинívка,

на дереня — дереніе́вка (С. З.), в теплі, на корінняхъ — запіка́нка (С. З.), на корінняхъ і овочахъ — варе́на, варену́ха (С. Аф.), настояна на ягодах — д. **Нали́вка.**

Насто́йчиво = притьмо́м (С. З.), на́висом, невідсту́пно, упе́рто.

Насто́йчивый = невідсту́пний, наете́рний, упе́ртий. — Чоловік настерний — що скаже, те і вдіє. Кн.

Насто́льникъ = насті́льник (С. З. Л.), скатерти́на (С. З. Л.), ска́терка, ска́тїрка (С. Л.).

Насто́льный = насті́льний.

Настора́живать, насторожи́ть = наставля́ти, настороже́ння, наста́вити, настороже́ння (лабети, пастку). — **Насторожи́ть уши** = д. під сл. **Наста́вить 3.** — **Насторожи́ть стра́жу** = поста́вити ва́рту, сторо́жу.

Настороже́ = на чеку́. С. З.

Настороне́ = не до́ма, на чужи́ні, на заробі́тках.

На́сторону = 1. на́бік.
2. на чужи́ну, на заробі́тки.

Настоя́тель, ница = ігу́мен, ігу́меня (манастиря); настоя́тель (старший сьвященик).

Настоя́тельно = притьмо́м (С. З. Л.), пи́льно, на́гло, про́бі. — Я притьмом вимагати му для неї запомоги. Кн. — Мінї сього пильно треба.

Настоя́тельный = пи́льний (С. З.), на́глий. — **Н. необходи́мость** = пи́льна потре́ба.

Настоя́ть, ся = д. **Ста́ивать, ся.**

Настоя́щій = 1. тепе́рішній, сей, цей, суча́сний. — Сей день. — Се лїто. — Теперішнїй час. — Сучасна година не сприяє простому шляху. Кн. — **Въ настоя́щее вре́мя** = тепе́р, в сей час. — **Въ настоя́щую мину́ту** = в сю хвили́ну. — **Въ концѣ́ настоя́щаго го́да** = в кінцї сього́ ро́ку. — **Тепе́рь настоя́щая пора́** = тепе́р са́ме час.
2. спра́вжній, спра́жній (С. З.), справдешній (С. З. Л.), правди́вий (С. З. Л.), щи́рий (С. З.), пе́вний (С. Л.), су́щий, су́тий (С. З.), и́стий (Кн.). — Се не мара, а спражнїй чоловік. С. З. — Кохання справжнє — соромливе. К. К. — Був вже сущим парубком. Кн. — Чоловік з його — сущий патріота. Кн. — **Настоя́щее зо́лото** = щи́ре, су́те зо́лото. — **Настоя́щая причи́на** = спра́вжня, дійсна причи́на. — **Н. цѣна́** = спра́вжня ці́на.

Настра́ивать, настро́ить, ся = 1. набудо́вувати, настро́ювати, набудува́ти, настро́їти, ся, понабудо́вувати, понастро́ювати, (про мурована будівлю) — намурова́ти. — Понабудовував комір повен двір.
2. нала́жувати, настро́ювати, направля́ти, нала́дити, наладнува́ти, настро́їти, напра́вити, ся. — Наладнував кобзу та як заграв...
3. направля́ти, намовля́ти, навча́ти, напра́вити, намо́вити, навчи́ти (кого на що лихе або добре), настре́нчити (Ніс.), наусти́ти, нацькува́ти (проти кого).
4. наро́блювати, наробити, нако́їти, набро́їти. — За тиждень служби такого нако́їв, що його й вигнали.

Настра́чивать, настрочи́ть = 1. настебно́вувати, настебнува́ти.
2. напи́сувати, написа́ти (швидко).

Настраши́ть, настраща́ть, ся = налякáти, ся (С. Л.), настраха́ти, ся (С. Л.), пострахáти, нагна́ти страху́, завда́ти жа́ху, ля́ку, вжахну́ти ся.

Настрекота́ть = наскреота́ти.

Настрига́ть, стри́чь = настрига́ти, настри́гти.

Настрога́ть, ся = наструга́ти, ся, (гемблем) — нагемблюва́ти.

На́строго = як найсувóріше.

Настро́ивать = д. **Настра́ивать.**

Настро́й, настро́йка = стро́їння, ладнува́ння.

Настроéніе = настрій. С. Жел.

Настро́йщикъ, ца = стро́йник, ця (С. Жел. Пар.), напра́вник, ця.

Настро́чивать = д. **Настра́чивать.**

Наструга́ть = д. **Настрога́ть.**

Настрѣ́ливать, настрѣля́ть, ся = настрі́лювати, ся, набива́ти, настріля́ти, ся, наби́ти. — Набив багато дичини.

Настря́пать, настря́пывать, ся = 1. наготува́ти, напорáти, ся (про страву). С. З.
2. нашкóдити, набро́їти, наробити (шкоди, каверз, штук).

Настуди́ть, настужа́ть, насту́живать, ся = настуди́ти, нахолоди́ти, насту́жувати, нахоло́жувати, ся; намéрзти ся, намерза́ти ся. — Нахолодили хату. — Поки впустили в хату, здорово ми намерзли ся.

Наступа́тельный, но = насту́пний (С. Жел. Пар.), нападний, на́ступом (С. Жел. Пар.), на́падом.

*

Наступа́ть, наступи́ть = 1. наступа́ти, наступи́ти. — Наступив на ногу.
2. напада́ти, наступа́ти, напа́сти, наступи́ти, руша́ти, ру́шити на ко́го.
3. наставля́ти, наста́ти.

Наступле́ніе = на́ступ, насту́пство, на́пад. С. Жел. Пар. — Од неприятельського наступства оборонити. С. З. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Насту́пчивый = напа́сний, напо́рливий.

Насту́рцій, рос. Tropaeolum majus, Nasturtium Indicum L. = красо́ля, красу́льки, капуци́ни. С. Ан.

Настъ = о́желедь, ожеле́диця (С. З. Пав.), шуга́.

Настыва́ть, насты́ть, насты́нуть = холо́нути, нахоло́нути. — Нахолонула хата.

Насты́лый = нахолоді́лий.

Насты́ль = д. **Настъ**.

Насты́нуть, насты́ть = д. **Настыва́ть**.

Насуди́ться = насуди́ти ся, напозива́ти ся, натяга́ти ся.

Насудо́бить = д. **Накони́ть**.

Насуети́ться = наметуши́ти ся, наклопота́ти ся.

Насули́ть = наобіща́ти, наобіця́ти.

Насу́пить, насу́пливать, ся = 1. насу́пити, ся (С. З. Л.), похму́рити, ся, насу́мрити, ся, похню́пити ся (С. З.), насу́плювати, ся і т. д. — Насупив брови. — Сидить, насумрив ся — ото сердить ся. Чайч.
2. нахма́рити, ся, наволокти́, ся, нахма́рювати, ся. — Нехай вияснить ся — бач як нахмарило. С. З.

Насу́противъ = д. **Напро́тивъ 1.**

Насурьми́ть = підмалюва́ти, почорни́ти.

Насу́сливаться, насу́слиться = напива́ти ся, напи́ти ся, налига́ти ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся, натю́жити ся. — Нахлющив ся так, що ледве ноги волочить.

На́сухо = до́суха. — Витер досуха.

Насу́чивать, насучи́ть = насу́кувати, насука́ти, всука́ти.

Насу́чка = сука́ння, насу́кування.

Насу́шивать, насуши́ть = насу́шувати, насуши́ти, понасу́шувати. — Понасушували мати на зіму груш, яблук, ягід — усього. Чайч.

Насу́шка = насу́шування, сушіння.

Насу́щный = насу́щний, насу́щник (С. З.), щоде́нний. — Чоловік крівавицею добува той насущник. Номис. С. З. — Хліб наш щоденний дай нам сьогодня. К. Св. П.

Насчита́ть, насчи́тывать = налічи́ти, нарахува́ти, налїчувати, нарахо́вувати, поналїчувати, понарахо́вувати. — Не вспієш десятка уряд налїчити — вже хмарви й не має. І. Г.

Насыка́ть, насыкну́ть = підмовля́ти, підмо́вити.

Насыла́ть, насла́ть = 1. насила́ти, насла́ти, ся, понасила́ти. — Наслали багато гостинців. — Понасилали їм усячини. Чайч.
2. напуска́ти, насила́ти, напусти́ти, насла́ти. — Бог насилає кару на людей.

Насыпа́ть, насы́пать, ся = насипа́ти, наси́пати, ся, понасипа́ти, з верхом — ви́вершити, до країв — вщерть, встріх наси́пати. — Понасипай мішки просом. Чайч.

Насыпа́ть, наспа́ть, ся = досипа́ти ся, доспа́ти ся; на(ви)сипа́ти ся, наспа́ти ся, ви́спати ся. — Доспав ся, що аж голова болить. — Виспав ся добре.

Насы́пка = на́сипка, насипа́ння.

Насыпно́й = насипни́й, наси́паний. — **Насыпна́я земля́** = сипе́ць.

На́сыпъ = кіш (у млині, куди засипають зерно).

На́сыпь = на́сип (С. Жел. Пар.), ви́сип (С. Жел.), високий — моги́ла, довгий — вал, на сїлїтру — бурт.

Насыти́ть, насы́чивать = наси́тити, сити́ти.

Насы́тить, насыща́ть, ся = 1. нагодува́ти, наси́тити, накорми́ти, нагодо́вувати, сити́ти, нако́рмлювати; наїсти ся, наїда́ти ся. — І постеленьку послала і нагодувала. Макар. — Середульшого брата сити́ть, жалує. н. п. — Я вже наїв ся.
2. задовольни́ти, вдовольни́ти, задовольня́ти, вдовольня́ти, ся.
3. наси́тити, насича́ти, ся.

Насыще́ніе = на́сит, нагодува́ння; задовольне́ння; насиче́ння (С. Пар.).

Насѣва́ть, насѣ́ять, ся = 1. на(за)сїва́ти, на(за)сїяти, ся, понасїва́ти. — Насїяли багато проса.
2. насїва́ти, просїва́ти, на(про)сїяти, ся. — Насїяла борошна на хліб.

Насѣвъ = за́сїв, ви́сїв.

Насѣда́ло = сїдало, же́ртка, ба́нтина (в курнику).

Насѣда́ть, насѣ́сть = насїда́ти, насїсти.

Насѣ́дка = 1. ква́чка. С. З. Л. — Надув ся, як квочка в дощ. п. пр.
2. ква́чка з курча́тами. — Не тільки наука, а й народ означає де-які куни зірок різними призвіщами, на пр.: Віз, Чепіга,

Волосожар, Квочка з курчатами і иньші. Де-що иро Св. Б.

Насе́дкинъ = ква́ччин.

Насе́дувать = сидіти на я́йцях (про курей).

Насе́дъ = зарóдок, зарíд. — **Яйцо́ съ насе́домъ** = зарóджене яйцé. С. Аф.

Насе́ивать, ся = д. **Насе́вать, ся.**

Насе́ка = 1. за́руб, за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.).

2. оска́рд, оска́рда (молоток, що набивають ним млинове каміння).

3. булава́ (у донських козаків).

Насе́кать, насе́чь = 1. нару́бувати, насїка́ти, наруба́ти, насїкти.

2. зару́бувати, нацю́кувати, карбува́ти, зруба́ти, нацю́кати, накарбува́ти, дерева на межі — клячи́ти. С. Л.

Насе́комое, Insectum = кома́ха, здр. кома́шка, ку́зка здр. ку́зочка. С. Жел. — Чимало є на сьвітї усяких комах: жуки, метелики, бджоли, сарана, комарі. Ст. О. — Хіба мало є таких комах, що нам або велику шкоду роблять, або иноді й великий пожиток та користь дають? Ст. О.

Насе́комоя́дный = комахоїдний, комахоїд. — Про рослини комахоїди. Ст. О.

Насе́ривать, насе́рить = сїркува́ти, насїркува́ти. — Насїркуй сїрничків.

Насе́стокъ, насе́стъ, насе́сть = сїдало, ба́нта, ба́нтина (в курнику). — Курка де ходить, а на сїдало йде. п. пр. — А гуш на банту! С. Ш.

Насе́сть = д. **Насе́дать.**

Насе́чка = 1. насїка́ння, нару́бування.

2. д. **Насе́ка 1.**

Насе́чь = д. **Насе́кать.**

Насе́ять = д. **Насе́вать.**

Натаза́ть = нала́яти. — Не то що не бив, а й не налаяв нїколи. К. К.

Ната́ивать, ната́ять = топи́ти, нато́плювати, розто́плювати, натопи́ти, розтопи́ти. — Натопили лою цїлий пуд.

Ната́лкивать, натолка́ть, натолкну́ть, ся = напиха́ти, напха́ти, напхати, напхати, наштовхну́ти, ся.

Натанцова́ться = натанцюва́ти ся, нать́аньчити ся.

Ната́пливать, натопи́ть, ся = 1. нато́плювати, напа́лювати, натопи́ти, напалити, ся. — Напалили в грубі, що в хатї не всидиш.

2. д. **Ната́ивать.**

Ната́птывать, натопта́ть, ся = нато́птувати, натоптáти, ся, нано́сити, нане́сти грязю́ки, понато́птувати. — Такого понатоптували, стільки грязюки понаносили в хату, що хоч бери та й лопатою чисть. Чайч.

Ната́ривать, натори́ть, ся = привча́ти, призвича́ювати, привчи́ти, призвича́їти, ся.

Натаска́ть, ната́скивать, ся = наволокти́, наволочи́ти, натягти́, натараба́нити, нати́рити, наволїка́ти (С. Л.), натяга́ти і т. д.

Ната́чивать, наточи́ть = нагóстрювати, нато́чувати, нагостри́ти, наточи́ти, серп — назуби́ти, ко́су — наклепа́ти, наманта́чити.

Натащи́ть = д. **Натаска́ть.**

Ната́ять = 1. д. **Ната́ивать.**

2. ната́нути, розта́нути. — Натануло багато води з снїгу.

Натвердить, натве́рживать = наказа́ти, вби́ти, втовкма́чити в го́лову, нака́зувати, вбива́ти, втовкма́чувати в го́лову. — **Натверди́ть ру́ку** = наби́ти ру́ку. — Він в цьому дїлї набив руку.

Натвори́ть = 1. росчини́ти, вчини́ти, замісити. — Росчинити дїжу. — Замісити вапну.

2. натвори́ти, наробити, нако́їти, набро́їти. — Багато накоїв лиха. К. З. о Ю. Р. — Ще не заснуло те лихо, що він накоїв. Ст. Х.

Натека́ть, натечь = 1. наздоганя́ти, наздогна́ти. — Хорти наздогнали звіра.

2. натїка́ти, набіга́ти, наливáти ся, натекти́, набігти, нали́ти ся. — Багато води натїкло в каюк.

Натереби́ть, натере́бливать, ся = парва́ти, насми́кати, нарива́ти, насми́кувати, ся, (про льон, коноплї) — набра́ти, набіра́ти, ся.

Натере́ть, натира́ть, ся = 1. нате́рти, натира́ти, ся, воском — навощи́ти, мастю, дьогтем то-що — нашмарува́ти, намасти́ти, дуже, чим жирним — насмальцюва́ти, наялóзити, мов кварем — наквацюва́ти. — **И. ссади́ну** = наму́лити, нашму́гляти, ошму́гляти, нашмóргати. — Мотуз ошмугляв молодеє тїло. Лев.

2. нате́рти ся, навчи́ти ся, наби́ти ру́ку.

Натерпе́ться = нате́рпіти ся, набідува́ти ся, нагорюва́ти ся, набра́ти ся го́ря, бі́ди, ли́ха.

Натеса́ть, натёсывать, ся = натеса́ти, натїсувати, ся.

Натéчь = д. **Натекáть.**

Натирáть, ся = д. **Натерéть, ся.**

Натúскать, натúскивать, ся = 1. натúскати, надушúти, надавúти, натúскувати, надýшувати, надáвлювати, ся.
2. напхáти, набгáти, напакувáти, напихáти, напакóвувати, ся. — Напхав повпïсïньку скриню.

Нáтискъ = нáтиск, нáтовп (С. Л.).

Наткáть = наткáти, вúткати.

Наткнýть, натыкать, натыкáть, ся = 1. настромúти, натикáти, настромля́ти, понастромля́ти, настрóмлювати, ся. — Задумала вража баба молодою бути, натúкала у намітку зеленої рути. н. п. — Попастромляв кілків, а тина не заплïв.
2. наткнýти ся, нахопúти ся (С. Л.), на що гостре — напорóти ся, наразúти ся. — Наткнула ся коса на камінь. н. пр.

Натолкáть, натолкнýть, ся = д. **Натáлкивать, ся.**

Натолкáться = 1. натовктú ся.
2. д. **Натерéться 2.**

Натолковáть, натолкóвывать, ся = 1. втовкувáти, втóвкувати, втовкмáчити.
2. набалáкати ся, наговорúти ся. — — Набалакались з ним за цілий вечір.

Натолмáчить = д. **Натолковáть 1.**

Натолóчь = натовктú, натовкмáчити. — Натовкти перцю.

Натомúть, ся = натомúти, наморúти, ся.

Натолпúться = натóвпити ся. — Натóвпило ся багато народу.

Натóпать, ся = натýпати, ся, натýпкати, ся, натупотïти. — Натупав, пагрімав на його. — Натупав ся коло того дïла, поки зробив. — Натупала ся старенька від роботи. С. З.

Натопúть = д. **Натáпливать.**

Натоптáть = д. **Натáптывать.**

Натопы́ривать, натопы́рить, ся = настовбýрчувати, настовпýжувати, ся, настовбýрчити, настовпýжити, ся, наїжити ся. — Кабан настовбурчив щетину.

Наторговáть, наторгóвывать = наторгувáти, накрамарювáти, нагандлювáти, уторгувáти, наторгóвувати, уторгóвувати, нагандльóвувати. — Сьогодня уторгував не багато.

Наторговáться = наторгувáти ся, накрамарювáти ся, нагандлювáти ся.

Наторе́лый = навúклий, натóпкуваний. — От, бач, казав я, що він до сього дïла людина навикла. Кн.

Наторе́ть = звúкнути, навúкнути, привчúти ся, призвичáїти ся, набúти рýку (до чого).

Натормошúть = насïпати.

Натосковáться = нажурúти ся, натужúти ся. — Натужила ся я за ним.

Наточúть = д. **Натáчивать.**

Натощáкъ = натщé сéрце (С. З. Л. Ш.), натощакá (С. З.), на тщé. — Я на тще була — води в ротї не було. Кн. — Зъїв лопуцків на тощака, то від того мабуть і занудило.

Натравúть, натрáвливать = 1. наловúти, налóвлювати (собаками). — Сьогодня багато наловив зайцїв.
2. нацькувáти, прицькувáти, підцькувáти, цькувáти, нацькóвувати і т. д., підъю́жувати. С. З. Л. — Нацькував собак на чоловіка. Кн. — Нацькували собак на старця. — Часом трапляло ся, що нацьковували ворогів на тих, котрих самі закликáли. Бар. О. — А на що ти собак цькуєш? Кр. — Нацькувала мене всïма собаками. Лев. — А тут де взялись цокотухи збоку, тай стали їх підцьковувати. Ч. К. — Підъюжує його проти сина. Кн.

Натрáвливаніе = цькувáння, підцькóвування, поцькóв (Харьк. Чайч.).

Натрепáть = натïпати. — Натïпали коноплї.

Натрéскаться = налóпати ся, натрúскати ся, нажéрти ся. — Налопав ся та й очкур попустив.

Натрéснуть, ся = надтрúснути, ся.

Натрещáть = 1. натріщáти, натрúскотá(ї)ти, наторохтїти. — Натріскотів, аж вуха болять.
2. наторóчити, нацьвéнькати, наторохтїти і д. **Наболтáть.**

Натрубúть = натрубúти, насурмúти. — **Натрубúть въ ýши** = натýркати, наторохтїти.

Натрудúться = напрацювáти ся, наробúти ся, напóрати ся.

Натрунúть, ся = посьміяти ся, поглузувáти, попосьміяти ся (з кого).

Натрусúть, ся = натрусúти, ся. — Натрусив з ріжка табаки. С. З.

Натрýситься = наляка́ти ся, настраха́ти ся.

Натрýска = 1. нáтрус.
2. ладівни́ця, порохівни́ця, ріжóк на пóрох.

Натрясáть, натрясывать, натрясти́, ся = 1. натрýшувати, натрýсювати, натрусúти, ся, понатрýсювати. — Натрусили яблук повну мірку.
2. натрясти́, ся.

Натýга = натýга (С. З. Л.), напрýга.

Натýживать, натýжить, ся = напрýжувати, напрýчувати, напинáти, натýжувати, ся. — Тягнеш супоню, напручуєш ся. Кн. (Д. ще під сл. **Напрягáть**).

Натужúться = натужúти ся, нажурúти ся. — Натужилась па чужині за своїм родом.

Натýжливый, натýжный = важкúй, тяжкúй, сутýжний, сýтяжний. — Дуже сутужна робота.

Натузúть = надавáти стусанів, одлупúти, пештóвхати.

Натýра = 1. натýра, прирóда. — Природу тяжко одмінити. н. пр.

2. вдáча. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр. — Справжньої доброти мало було в його обличчі, як мало було і в самій вдачі його. Лев. В.

Натурализовáться = убитлúти ся. С. Ш.

Натуралúстъ = природоспúт (С. Жел.), природознáвець.

Натурáльный = натурáльний, природний.

Натýрщикъ, ца = живовзíр. — Малювати ме з живовзору, дивуючи професорів і товаришів. Пісоч.

Натушевáть, натушéвывать = натушовáти, натушóвувати. С. Ш.

Натыкалень = кілóчок, патúчок (що ним роблять ямки на грядках).

Натыкáть, ся = д. **Наткнýть, ся.**

Натѣснúться = натúскати ся, натúснути ся, натóвпити ся. — Натиснулось людей повна хата.

Натѣшить, ся = на(по)тїшити, ся, на(по)веселúти, ся.

Натюрить = 1. накришúти хлїба (в квас з сіллю).

2. наклáсти багáто, натовкмáчити.

Натя́га = натягáч (д. під сл. **Инструмéнтъ**).

Натя́гивать, натянýть, ся = 1. натягáти, напинáти, нацýплювати, натягти (С. Л.), напнýти, напъя́сти, напъя́ти (С. Л.), нацýпити, ся (С. Л.). — Як напне стрілець тетівку. н. к. — Нацупив на себе червону сорочку. Кн.

2. д. **Напивáться** (про трунки).

Натя́гъ = д. **Натя́га.**

Натя́жка = 1. натягáння, напинáння, нацýплювання.

2. натя́жка.

Натянýть, ся = д. **Натя́гивать, ся.**

Натя́пать, ся = 1. наямкувáти (наробити ямок в стїні, щоб краще пристали шпаруни).

2. д. **Нарубáть.**

Наугáдъ = навгáд (С. Л.), навгáдь, навмання́ (С. З.), навманькú, навманякú (Кр.). — Заблудивсь, та й іде лїсом навмання. н. к. — Темно було, поїхав навманяки. Кр.

Наугóлокъ, наугóльникъ = угóльник (С. Ш.), наріжник (С. Жел.).

Наугóльный = угóльний, наріжний (С. Жел.). — Наріжна камяниця.

Наудалýю, наудáчу = нащáстя і д. **Наугáдъ.**

Наýдить, ся = наýдити, поýдити, наловúти ýдкою. — Риби не наудив, а лусту спудив. н. пр.

Нáузить = підрізувати стільникú.

Наýка = наýка. — Наука — штука, а розум диво. н. пр. — Луччий приклад, як наука. н. пр. — **Впередъ наýка** = оцé тобí наýка. — Оце тобі, бабо, наука, не ходи заміж за внука. н. пр.

Наýськать, наýськивать = нацькувáти, підцькувáти і т. д. д. **Натравúть 2.**

Наýськиваніе = цькувáння і д. **Натравливаніе.**

Наутёкъ = навтїки, навтéки, навтїкачá. С. З. Л. — А я побачив, що непереливки, та навтїкача.

Научáть, научúть, ся = навчáти, научáти, навчúти, вúвчити, ся, дáти нáвід, понавчáти, ся. — А мати хоче научати. К. Ш. — Він його навчив. — І від кого вони понавчали ся так робити! Чайч.

Наýчный = науковúй. — Наукове товариство імени Шевченка у Львові. — Науковий збірник.

Наýшникъ, ца = 1. шепотúнник, ця, підслýхач. — Він в урядника нашого за шепотинника, що тільки прочує, зараз йому в уха вносить. Кн.

2. капелюх. — Надів шапку з капелюхами. — Будуть мінї на зиму рукавички й капелюхи. н. к.

Наýшничать = натýркувати (С. З. Л.), намовля́ти.

Наýшничество = натýркування, шéпоти, нашепти (К. Б.).

Наущáть = натýркувати (С. З. Л.), намовля́ти, підмовля́ти, призвóдити.

Наущéніе = напрáва, намóва, натýркування (С. Л.), підмóва, підмовля́ння (С. Л.). — Гарасько зараз догадавсь, що дїд морочить із направи. Мет. — З батьків та з матерів і направа. Сп. — То певне з його направи. — Аби нї в чому Петрикової намови не слухали. Л. В. — Хто иньший здоровий обвинен, іж з направи його тот шалений забойство учинил. Ст. Л.

Нафáбрить = нафабрувáти, нафарбувáти.

Нафы́ркать, ся = напи́рхати, ся.

Нафуфы́риться = набундю́чити ся, напиндю́чити ся, напиндичити ся.

Наха́живать, находи́ть, ся = знахо́жувати, знахо́дити, ся (Д. **Найти́** 2).

Наха́лъ, наха́лка = наха́бник, ця, харци́з (С. З.), харци́зник, ця.

Наха́льничать = наха́бничати.

Наха́льный, но = наха́бний (Кн.), наха́бно, нахра́пом (С. З.).

Наха́льство = наха́ба (С. З.), наха́бність, на́храп, харци́зство. — Отсе нахаба! суща пеня московська! Прав.

Наха́ркать, наха́ркивать, ся = наха́ркати, нахря́кати.

Нахва́ливать, нахвали́ть, ся = вихва́лювати, вихваля́ти, розхва́лювати, розхвали́ти, ся; нахвали́ти ся. — Ач як вихваляє свій крам. — Так добре жити — ненахвалить ся.

Нахва́стать, ся = нахва́стати, ся, нахвали́ти ся.

Нахвата́ть, нахва́тывать, ся = 1. нахапа́ти (С. Л.), нахвата́ти, пахо́плювати, наха́пувати, понахо́плювати, понахва́тувати. — Нахапав і в кишені й за пазуху.

2. нагарбати, награбува́ти.

Нахвора́ться = пахорува́ти ся, наслабува́ти ся.

Нахи́тить, нахища́ть, ся = накра́сти, накрада́ти, ся. — Наїли ся, накрались обов, а що взяли на той сьвіт з собою? К. Ш.

Нахлеба́ться = насьо́рбати ся. — Насьорбав ся борщу.

Нахлеста́ть, ся = 1. нахви́ськати, нахльо́стати, настьо́бати, нашмага́ти. — Нашмагали йому спину.

2. налига́ти ся, нахлю́щити ся, натю́жити ся (д. **Напива́ться**).

Нахлёстка = 1. латка (шкуратяна).

2. д. **Нагоня́й**.

Нахлобу́чивать, нахлобу́чка = д. **Наклобу́чивать** і т. д.

Нахло́пать = наля́скати, наля́пати, наплёска́ти. — Наплескав долоні, що й досї болять.

Нахло́пнуть = накри́ти.

Нахлопота́ться = наклопота́ти ся, нату́пати ся, нату́пкати ся. — Натупкав ся коло цього ді́ла, поки зробив.

Нахлу́чивать, нахлу́чка = д. **Наклобу́чивать** і т. д.

Нахлы́нуть = 1. нари́нути, набурхну́ти. — Наринуло багато води.

2. насу́нути, привали́ти. — Насунуло гостей, що й сїсти нема де.

Нахлыста́ть = д. **Нахлеста́ть**.

Нахлёбникъ, ца = годо́ванець, ка (С. З.), похлїбець, столовни́к, ця. — Вона столовників держить і з того живе. Хар.

Нахлю́статься = д. **Нахлеста́ться** 2.

Нахму́ривать, нахму́рить, ся = 1. д. **Насу́нить, ся** 1 і 2.

2. настовбу́рчувати ся, настовпу́жувати ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся, наїжити ся.

Нахны́каться = напхи́кати ся.

Находи́ть, ся = д. **Найти́, ся**.

Находи́ться = 1. находи́ти ся, нашве́ндяти ся, начвала́ти ся.

2. д. **Нахлопота́ться**.

Находка = на́хідка (С. Л.), зна́хідка (С. Аф.), на́йда (Сп.), зна́йда, наги́бка. — Оце що він вернув позичені гроші, то це мінї як на́хідка.

Находный = зна́йдений.

Находчивый = меткий, спри́тний, тямки́й, зру́чний. — О, меткий хлопець! Нїколи не стеряєть ся — знайде що одмовить

Нахожде́ніе = 1. знахо́ження.

2. пробува́ння, бу́тність. — Пробування його в салдатах не зївечило його. Кн.

3. на́хід, на́пад.

Нахозя́йничать = нахазяїнува́ти, нагосподарюва́ти.

Нахоло́живать, нахолоди́ть, ся = нахоло́жувати, нахолоди́ти, ся, нахоло́нути. — Нахолодили хату.

Нахо́хливать, нахо́хлить, ся = настовбу́рчувати, настовпу́жувати, настовбу́рчити, настовпу́жити, ся (С. Л.), наїжити ся, напу́дрити ся. — Чого напудрив ся, як сич на сову? Кр.

Нахохота́ться = нареготи́ти ся.

Нахо́хриться = д. **Нахо́хлиться**.

Нахра́мывать = шкандиба́ти тро́шки, поку́льгувати.

Нахрапо́къ, нахра́помъ = **Наси́льно**.

Нахули́ть = наганьби́ти, нага́нити.

Нацара́пать, нацара́пывать, ся = надря́пати (С. Л.), нашкря́бати, надря́пувати, нашкря́бувати, ся, понадря́пувати, понашкря́бувати. — Понадряпували наші школярі такого, що й не розбереш. Чайч.

Націона́льный, на́ція = наро́дний, наро́д.

Нацѣди́ть, нацѣживать, ся = націди́ти, наточи́ти, вточи́ти, націжувати, нато́чувати, ся, понаціжувати, понато́чу-

вати. — Націдив відро. — Вточив браги. Кр. — Понаціжували усе начиння, а ще багато пива зостало ся.

Нацѣливать, нацѣлить, ся = ціли́ти, націля́ти, лу́чити, націлити, ся, налу́чити. — Ніяк не налучу питкою в ушко. Чайч.

Нацѣлова́ться = націлюва́ти ся. — Навздогінці не націлуєш ся.

Нацѣпи́ть, нацѣпля́ть, ся = начепи́ти (С. З.), причепи́ти (С. З.), наче(ї)плюва́ти, причеплюва́ти, ся, поначіплюва́ти, поначіпля́ти, попричеплюва́ти, ся. — Вража дівка не хоче любити, начіпляє кораликів, щоб її любити. н. п.

Нача́вкать, ся = напля́мкати, начма́кати, наця́мкати, ся (плямкаючи нажувати); поплямкати, почма́(цья)кати.

Нача́ло = 1. поча́ток (С. З. Л), почи́н (С. З. Л.), почи́нок, зачи́н, зача́ло (С. Аф.), розпоча́ток. — Того ж року на самім початку оного. Л. В. — Від початку сьвіта божого. — Як небо блакитне — нема йому краю, — так душі почину і краю не має. К. Ш. — Щось почав був говорити, та суддї річ його з починку перебили. Гр. — **Нача́ла** = поча́тки. С. Л. — **Въ нача́лѣ** = з поча́тку. — **Съ са́мого нача́ла** = з первонача́лу, насампере́д, попере́д усього. С. Л.

2. осно́ва, ґрунт.

Нача́льникъ, ца = нача́льник, ця, старши́й, а.

Нача́льническій = нача́льницький.

Нача́льный = 1. початко́вий. К. Ст.

2. старши́й.

Нача́льство = нача́льство, старши́на́, ура́д. — Сумує князь, сумує і вся старши́на. н. к. К. З. о Ю. Р.

Нача́льствованіе = старшинува́ння. К. Ч. Р.

Нача́льствовать = начальникува́ти, старшинува́ти, батькува́ти, пра́вити, верхово́дити. — Вже другий рік старшиною, а начальникувати не навчив ся. Чайч. — Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Нача́токъ = д. **Нача́ло.**

Нача́ть, начина́ть, ся = поча́ти, ся (С. З. Л.), зача́ти, ся (С. Аф. З. Л.), вча́ти (С. З.), уча́ти, ся (С. Л. Ш.), розпоча́ти, розча́ти, ся, ста́ти, взя́ти, ся, зайти́ ся, починати, ся (С. З. Л.), зачина́ти, ся (С. Аф.), розпочина́ти, ся (С. Л.), бра́ти ся до чо́го, захо́дити ся. — Почало сьвітати. — Починай ти, а я вже за тобою. — Іде козак од дівчини — починає дити. н. п. — Розпочав ді́ло. — Уже розчали робити хату. Чайч. — Взяв крича́ти. Кр. — Як взяла кувати, жалібно сьпівати. н. п. — Зайшло ся в їх од того, що той тому не поступавсь — от і сварка. Чайч. — **Нача́ть рѣчь** = зня́ти, ізня́ти річ. — Ізняли якусь річ про сьвята. К. З. о Ю. Р.

Начека́нивать, начека́нить = набива́ти, вибива́ти, набити, ви́бити (монету).

Начело́къ, начѣльникъ = набрівник (дівочий убір над бровами).

Начерви́ть, ся = начерви́ти, ся.

Начёрнивать, начерни́ть, ся = чорни́ти, начорни́ти, почорни́ти, поначорня́ти, ся.

Начерно́ = на́чорно.

Начерта́ніе = на́рис.

Начерта́ть, начёртывать = написа́ти, напи́сувати.

Начерти́ть, начёрчивать = нарисува́ти, нарисо́вувати, (цирклем) — нацирклюва́ти.

Начеса́ть, начёсывать = 1. начеса́ти, начі́сувати, поначі́сувати. — Начесала багато волосся.

2. начу́хати, начу́храти, начухма́рити, начу́хувати і т. д., поначу́хувати і т. д. — Начухав руку, трохи не поздирав.

Начёсть, начи́тывать, ся = налічи́ти, нарахува́ти, нащита́ти, налічувати, нарахо́вувати, нащи́тувати, ся. — Налічили на збірщика сто карбованців.

На́чёсъ = на́чіски.

Начёсывать = д. **Начеса́ть.**

На́четверо = начетверо. — Начетверо роспала ся розрита могила. К. Ш.

Начётъ = начо́т.

Начина́ніе = 1. почи́н. — Почин ді́ло справує. п. пр.

2. замір.

Начина́тель, ница = починáтель, ка (так саме і в чеській мові).

Начина́ть, ся = д. **Нача́ть.**

Начи́нивать, начини́ть, ся = начиня́ти, напиха́ти, набива́ти, начини́ти, напха́ти, набити, ся, поначиня́ти і т. д. — Курку начинила кашою. С. З. — Поначиняли ковбаси. Чайч.

Начи́нка = на́чинка, по́трібка (Ев.).

Начи́нщикъ, ца = д. **Зачи́нщикъ, ца.**

Начи́нъ = д. **Нача́ло.**

Начита́ть, ся = ви́читати, начита́ти ся. — Од кого се ти чув? Не чув, а вичитав з книжки. — Годі тобі читати! Ще хіба не начитав ся.

Начи́тывать = д. **Начёсть.**

Начихáться = начха́ти ся.

Начудéсить = начудасїйничати, накумéдничати.

Начудíться = надивувáти ся.

Нашалбéрить = 1. пробайдикувáти. 2. наплестú, наверзтú, наторóчити.

Нашалúть, ся = напустувáти, ся.

Нашáркать = начóвгати, попочóвгати.

Нашаромы́жничать = нашахрувáти, нацигáнити.

Нашатáться = 1. натоптáти ся. 2. попотиня́ти ся, поповéштати ся (без роботи).

Нашаты́рный = соломъякóвий. — **Н. спиртъ** = жигунéць. Сн.

Нашаты́рь, Sal ammoniacum = соломъя́к. С. З. Пав.

Нашéйникъ = ошúйник.

Нашелушúть = нашеретувáти (про хлíбне зерно у млинї), налýскати, налýзати, налущити, поналýскувати (оріхів, насíння то-що). — Налускай мінї оріхів, бо сам не розкусю.

Нáшепскій = нáський. — Наські українські казки. Бодянський.

Нашептáть, нашёптывать = нашептáти, нашíптувати; пошептáти, зашептáти, відшептáти.

Нашéствіе = нáхід, нáпад, нáступ, наступ́ство (С. З.). — Од неприятельского наступства оборонити. О. З.

Нашивáть, нашúть, ся = нашивáти, обшивáти, нашúти, ся, понашивáти; справúти, насправля́ти. — Нашив стьóжку на бриль. — Понашивав свиток на продаж. — Насправля́в одежі на скільки років. — **Нашúть запла́ту** = налатáти, залатáти.

Нáшивать = носúти.

Нашúвка = 1. нашивáння, обшивáння. 2. нашúвка, ля́мівка.

Нашúльникъ = нашúльник.

Нашúльничать = нашахрувáти.

Нашинковáть = нашаткувáти (капусти).

Нашúть = д. **Нашивáть.**

Нашкóливать, нашкóлить, ся = на(ви)школювати, на(ви)муштровувати, вишколити, вимуштрувати, ся (Кр.).

Нашлёпать = наля́пати, нашльопати, шльóпанців надавáти.

Нашпиковáть, нашпиковывать, ся = нашпиґувáти, нашпиґовувати, ся. — Зáячину треба добре нашпиґувати салом.

Нашпúливать, нашпúлить, ся = пришпúлювати, прикóлювати, пришпилúти, приколóти, ся.

Наштóпать = нацирувáти.

Наштукáрить = наробúти штук, фúґлів і д. **Начудéсить.**

Наштукатýрить = нащекотýрити, натинькувáти (С. Ш.).

Нашумéть, ся = нагомонíти, ся, нагаласувáти, ся, нагвалтувáти, наробúти гáласу, бýчі, гвáлту.

Нашутúть, ся = пошуткувáти, нашуткувáти ся, нажартувáти ся.

Нашъ = наш, нáський (С. З.). — **Знай нáшихъ** = óсь-то ми! — **Нáша взялá** = нáше звéрху.

Нащéка = 1. ля́пас (С. З.), ляпанéць, ля́щ (С. З.). — Як дам тобі лища у пику. Кот. 2. копúл (у санок). 3. лáтка (в шевському ремеслі).

Нащекотáть = 1. налескотáти. 2. нацьвенькати, нацокотíти.

Нащёлкать, ся = 1. наляскати, ся, поляскати. 2. налýскати, налýзати, налýщити, поналýскувати. — Налускали оріхів.

Нащелочúть = назолúти.

Нащелы́чить = д. **Нащекотáть.**

Нащенáть = наколóти, наскíпати.

Нащипáть, нащúпывать = нащипáти, нащúпувати, (волóсся, пíръя) — наскýбти, надéрти, наскубáти, надирáти, (про рослину) — нарвáти, наривáти, (про льон, коноплї) — набрáти, набірáти.

Нащóка = д. **Нащéка.**

Нащýпать = намáцати, налáпати. — Намацавши ж самого Рема, протиснув мов Хому Ярема. Кот. — Устромив руку та й намацав. п. к.

Наѣдáть, наѣсть = 1. накýсювати, накусáти. — Блохи накусали. 2. наїдáти, наїсти (набір).

Наѣдáться, наѣсться = наїдáти ся, наїсти ся, (в жарт) — набýхати ся, (надто) — налóпати ся, натрúскати ся, нажéрти ся, налупúти ся, набарабýхкати ся, (з жадобою, найбільше про рідку страву) — налигáти ся.

Наѣздить, наѣзживать = виїздити, об'їздити, виїзжувати, об'їзжувати, ся. — Виїздив пеука. — За цілий день і карбованця не виїздив. — **Наѣзженная лóшадь** = виїжений кінь.

Наѣздиться = наїздити ся.

Наѣздка = виїжування, об'їзжування

Наѣзникъ, ца = 1. коза́к, (стар.) — комо́нник. С. З.
2. їзде́ць, гарцьовни́к, ця.
Наѣзничать = козакува́ти; гарцюва́ти.
Наѣздъ = на́їзд.
Наѣзжа́ть, наѣхать = наїзди́ти, наїхати. — Наїхав на камінь. — Наїхало повен двір.
Наѣзживать = д. **Наѣздить.**
Наѣзжій = приїзжий. — На ярмарку багато приїзжих купців.
Наѣсть, ся = **Наѣда́ть, ся.**
Наѣхать = д. **Наѣзжа́ть.**
Наэконо́мить = наберегти́, назберегти́, назбира́ти.
Наябедничать = набреха́ти, наклепа́ти на ко́го), обмо́вити (кого).
Наяву́ = увіч (С. Л.).
Наядривать, наядрить = д. **Назрѣва́ть 2.** (про опухи, болячки).
Наянливый = д. **Назойливый.**
Наяривать = витина́ти, затина́ти (С. З.). — Затинає горлиці. С. З.
Не = не; ні. — Не так склало ся, як жадало ся. п. пр. — Ні в кого було спитать.
Неакура́тность = 1. неспра́ва, неспра́вність.
2. нече́пурність, неоха́йність. (Д. **Неопря́тность**).
Неакура́тный, но = 1. неспра́вний, но.
2. нечепурни́й, неохайний, но. (Д. **Неопря́тный**).
Небезвы́годный, но = не без кори́сти. — Се таке ді́ло, що й йому не без користи.
Небезопа́сный, но = небезпе́шний, но. — Тут їхати небезпешно.
Небере́жный, но = необере́жний, но, несторожки́й, ко, необа́чний, но. (Д. **Неосторо́жный**).
Неблаговоспи́танный = незвича́йний, неодуко́ваний, неґре́чний.
Неблаговре́менный, но = невча́сний, но (С. Пар.), не у свій час, не в до́брий час.
Неблагода́рность = невдя́чність, невдя́ка. С. Жел.
Неблагода́рный, но = 1. невдя́чний, но (С. Ж. З. Л.), невдя́чливий, во (С. Жел. Пар.), невдя́чник, ця (С. Жел.). — Невдячний люд отсей: скільки їм добра не робиш, а дяки не сподівай ся. Зіньк. — Ну щож, невдячнице, на долю нарікати, лучче скажи: не хороший, не можу кохати. п. п.
2. некори́стний, непожито́чний.
Неблагопадёжность = непе́вність.
Неблагопадёжный = непе́вний.
Неблагопристо́йность = незвича́йність, непристо́йність (С. Жел.), нече́мність (Гал.).
Неблагопристо́йный, но = незвича́йний, но (С. Жел.), него́жий, же, непристо́йний, но (С. Жел.), нече́мний, но (Гал.).
Неблагоприя́тный, но = 1. непри́язний, но, неласка́вий, во, немилости́вий, во, неж(з)ичли́вий, во, неприхи́льний, но.
2. непого́жий, непого́дний, но, неслу́шний (Чайч.). — **Въ неблагопріятное вре́мя** = не в до́брий час.
Не́бо = не́бо. — Небо облягло хмарами. — **Нёбо,** palatum durum = піднебе́ння (С. Л.), піднебі́ння (С. Жел.), підлоте́ня (С. Л.). **Мя́гкое нёбо,** palatum mole = ви́лочки. — Язик йому до піднебення прилип. Кн.
Небольшо́й = мали́й, мале́нький, невели́кий, невели́чкий. — Малі дїти — малий клопіт. п. пр. — Маленький: татові штанці по коліна. п. пр. — Ой ти знав, на що брав мене невеличку — згодувала мене мати, як перепеличку. п. пр. — **Съ небольши́мъ три го́да** = три ро́ки з чи́мсь. — **Дѣло за небольши́мъ ста́ло** = ді́ло за мали́м ста́ло.
Небоскло́нъ = крайне́бо; д. **Горизо́нтъ.** — Дивлю ся я в вечірнє крайнебо далеко і глибо́ко, і чую, що просить ся душа моя туди, де потонуло в хмарах око. Мет.
Небо́сь (скорочене: **не бо́йся**) = не бі́йсь, так. — До церкви так не пішов, а потяг до шинку. — Сам так не хоче робити, а тому велить. Чайч.
Небоязли́вый = небоязьки́й, відва́жний, небі́й, небоя́н. — І небоя вовки їдять. п. пр.
Небреже́ніе, небре́жность = недба́лість (С. Ж. Л.), недба́льство, недбайли́вість. — Который могучи служби Божої слухати, а не слухав з недбальства, грішить тяжко. Б. Н. — Своїм недбальством ку шкоді кому упустил. Ст. Л.
Небре́жливый, во, небре́жный, но = недба́лий, ло, недбайли́вий, во, недба́йло, недба́лиця (сп. р.); необа́чний, но, безклопітний, безжу́рний, но. — Тиха мов недбала розмова ставала що раз жвавішою. Бар. — Недбалиця гірше пъяниці. п. пр.
Небыва́лый = 1. небува́лий, нечу́ваний. — Нечуване ді́ло.
2. ви́гаданий, неподо́бний. — Неподобна річ.
Небыва́льщина, небыли́ца = небува́льщина, небили́ця, ви́гадка, ба́йка.
Небытность = небу́тність.

*

Невдалекѣ = недалéко, недалéчко.

Невели́къ, невели́чекъ = д. **Небольшóй.**

Невзви́дѣть свѣта, у виразі: **„невзви́дѣлъ свѣта“** = сьвіт йому́ замакíтрив ся.

Невзго́да = приго́да, здр. приго́донька, ха́лепа, лиха́ годи́на. (Пр. д. під сл. **Несча́стіе**).

Невзира́я = невважа́ючи, неди́влячись. — Невважаючи нї на які перешкоди, він не кидав дїла.

Невзлюби́ть = незлюби́ти, зненави́дїти. — Свекруха зненавиділа невістку.

Невзнача́й = несподївано, зненáцька, знеоба́чка (С. З.); ненаро́ком, незна́рошна. — Нападши несподївано на товариство полку мого. Л. В. — Як би зненацька ангел з неба з огненою різкою злетїв. Кот. (Пр. д. ще під сл. **Неожи́данный**).

Невзно́съ = неплатїж, неви́плата.

Невзра́чный = непоказни́й, мізе́рний, ми́ршавий, поганкува́тий. — Проживав миршавенький собі паничик якийсь у одного пана на хуторі. К. Х.

Не́видаль, невида́льщина = ди́во, дико́вина, дивовúжа. — Диковина — що свиня некована. н. пр. — **Что за не́видаль!** = ото́ не ба́чили!

Неви́димка = (про чоловіка) — неба́чний, (про вещ) — невиди́мка. — Лихий небачний взяв мене за бороду та й не пускає. н. к. — Шапка невидимка. С. Жел.

Неви́димый = незри́мий, невиди́мий. — Хтось незримий шепотів мінї, підбадьорував мене. Кн. — І зробив ся я знову незримим. К. Ш.

Неви́нность = неви́нність, безви́нність (С. Ш.), безневи́нність (С. Ш.). — **Неви́нность потеря́ть** (дївочу) = вінóк загуби́ти, згуби́ти. — А в неділю рано мати дочку била, десь ти, суко, віночка згубила. н. п. — Я в неділю біль білила, там я, мати, вінок загубила. н. п.

Неви́нный, но = неви́нний, но, безви́нний (С. Ш.), безнови́нний, безневи́нний (С. Ш.), невинува́тий. — Лає та б'є його безневинно. Чайч. — **Неви́нная дѣви́ца** = д. **Дѣвственница.**

Невку́сный, но = несма́чний, но. С. Л.

Невмѣня́емый = неосу́дний. — Коли він божевільний, значить не судний, його треба до шпиталю, а не в тюрму. Кн.

Невмѣсти́тельный = немісткий, непаковни́й, тїсни́й.

Невниманíе, невнимáтельность = неува́га (Лев.), неува́жність, недо́гляд, неуважли́вість.

2. непова́га, занедба́ння. — Сказано — козаки: байдуже їм про жінок... Защеміло серденько в моєї Лесї од того занедбання. К. Ч. Р.

Невнимáтельный, но = неува́жний, но (С. Л.), нев(у)важли́вий, безува́жний.

Невня́тный, но = незрозумíлий, ло, неви́ра́зний, но, нерозбірний, но. — Дяк читає не виразно. Кн. — **Говори́ть невня́тно** = ми́мрити, хама́ркати, харама́ркати. — Не розібрав — щось мимрить під ніс.

Нево́время = невча́с (С. Л.), невча́сно (Чач.), поневчасї, неслу́шно. — Прийшов до його саме неслушно. Кн.

Не́водъ, неводо́къ = не́від, менший — во́лок, волочóк (С. Аф. З.), краї невода — кри́ла, задня частина — матня́, самúй зад — гузúрь (С. Аф.), палиця, що нею пропускають невід під лід — прогíн.

Невозбра́нный, но = незаборо́нений, незаказаний, но, без перешко́ди.

Невозвра́тный, но = безповоро́тний, но, неповоро́тний, но, без поворо́ту.

Невоздержа́ніе, невозде́ржность = невпи́нність, нездéржливість, непомíрність. — Нема йому ради, нездержливість у їдї скрутила його. Кн.

Невозде́ржный, но = невпи́нний, но, нестри́маний, но; непомíрний, но.

Невозде́ланный, но = необро́блений, но.

Невозмо́жность = неспромóга, неспромóжність, незмóга, немóга, несила, неможли́вість (С. Пар.).

Невозмо́жный, но = неможли́вий, неможéбний (К. Кр.), незбу́тний, не мóжна, неможли́во, не вíльно, не спóсіб (С. Пар.).

Невозмужа́лый, невозрастный = недоро́слий.

Нево́лить, ся = нево́лити (С. Л.), си́лувати, ся (С. Л.), примуша́ти (С. З.), змуша́ти, змýшувати (С. Аф.), нужди́ти (Гал. С. Жел. Пар.). — Убожество і старість силують мене швидче тебе заміж оддати. Кот. — До гаченя гребель примушати. Орлик. С. З.

Нево́льникъ, ца = невíльник, ця, чка, (панський) — кріпа́к, чка, (військовий) — невíльник, бра́нець, бра́нка, (в тюрмі) — д. **Ареста́нтъ.**

Нево́льническій = нево́льницький, нево́льничий, підда́нський, кріпа́цький.

Невóльничество = невóля, піддáнство, кріпáцтво.

Невóльно = невíльно, несамохíть (Чайч.), мимохíть, мимовóлї (С. Л.), знéхотя (С. Л.). — Шукали забуття а думка мимохіть з самого дна душі марою вирипала. Сам. — Знехотя зробив.

Невóльный = невíльний.

Невóля, невóлюшка = невóля, неволéнька, підлáнство, кріпáцтво; прúмус, принýка, сúлування. — В неволї тяжко, хоча й волї, сказать по правдї, не було. К. Ш. — Попав ся в неволю. — Гей та колись була роскіш-воля, а теперечка та неволенька. н. п. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. — До милування нема силування. н. пр. — **За невóлю, невóлею, изъ подъ невóли** = невóлею, з невóлї, по невóлї. — По волї, чи по неволї? н. к. — З неволї він те робить. Чайч.

Невообразúмый, мо = неспогáданий, непомúсльний, но (С. Л.).

Нéвороть = одéжа, що не булá ще перелицьóвана.

Невпопáдъ = невлáд (С. Л.), недоладý (С. Л.), недорéчі, недошмúги (С. З.), недогóдно (С. Л.), недогóда (С. З.), невгарáзд. — Коли моє невлад, то я з своїм назад. н. пр. — Сказав зовсім недоречі.

Невразумúтельный, но = незрозумíлий, ло, неясúний, но, недотя́ми, недостямкý.

Невредúмый, мо = цíлий (С. Жел.), нерушúмий, мо.

Невредный, но = невадли́вий, нешкодли́вий, во, незавáдний, но.

Невстýпно = несповнá, незóвсім.

Невтерпёжъ = нетерпýче, невúдержка (Чайч.), гóдї вже терпíти. — Так важко, що годї вже терпіти. Чайч.

Невы́года = невигóда. — Не так шкода, як невигóда. н. пр.

Невы́годный, но = невигóдний, незгóдний (С. Л.), некорúстний, непожúточний, но.

Невыноси́мый, мо = нестерпýчий, че (С. Жел. Л.), незнóсний, но (С. Л.). — Нестерпуче тяжко. — Народові малоросийському незносні і невимовні кривди чинили. Київ. Ст.

Невырази́мый, мо = невимóвний (С. З.), несказáнний, незмóвлений, но. — Невимовне чудо. С. З. — Невимовно чудова панорама Київа. Лев. — Невимовно гірка доля судила ся йому. Кн. — Щось наче здавило їй в грудях дихання... і знов невимовне таємне бажання. Ск. — Нема мінї нїчого важче в сьвітї, як мовити про горе невимовне. К. Ш. Т. — Тодї чуєш в душі щось невимовне, якусь силоньку чарівничую. Кон. — Зрадів несказанно, побачивши її.

Невѣдомый, мо = невідóмий, недовідóмий (С. Л.), незнáємий (С. З.), невідóмо, невíсть, безвíстний (С. Л.). — І на душі тихо стане, як там під зірками; тодї щось невідоме робить ся із нами. Мет. — Чого ти я журлива мова моїй душі невідома? Мет. — В степу, в незнаємому полї. К. Ш. — З незнаємого краю. Мор. — В яких гаях, в яких ярах, в яких незнаємих вертепах ти заховаєш ся? К. Ш.

Невѣдь = незнáть, невíдь. — Незнать що робить ся.

Невѣдѣніе = невідання (С. Л.), невíдомість, несьвідóмість. — Невідомість гріха не чинить. н. пр.

Невѣжа, невѣжда = 1. нéук (С. З. Л.), невíглас (С. З.), тéмний, слíпий, слíпак, неписьмéнний. — Петр І-й з неуков русских починил ученими. Л. В. — Оттак, люди, научайтесь ворогам прощати, як сей неук! К. Ш. — З грішми і дурня невігласа почитують. н. пр. — Ох давня ти байко! Хіба що незнайко, простак невіглас не чув тебе зроду. Пч.

2. незвичáйний (С. Л.), нечéмний (Гал.), нечéма (Фр.), неґрéчний, мугúрь.

Невѣжественный = тéмний і д. **Невѣжа 1.**

Невѣжество = 1. темнóта (С. Пар.), тéмрява (С. Ш.), невідóмість, несьвідóмість (С. Пар.). — Темнота народня — велике лихо. Кон.

2. незвичáйність, нечéмність (Гал.).

Невѣжливость = д. **Невѣжество 2.**

Невѣжливый, во = незвичáйний (С. Л.), нечéмний (Гал. Фр.), неґрéчний. — Щоб не обідивсь він за яке незвичайне слово. н. к. — Що в злости я сказав тобі нечемне слово. Фр.

Невѣріе = невíра, безвíрря, недовíрство.

Невѣрно = невíрно, непéвно.

Невѣрный = 1. невíрний, невíра, недовíрок (С. З.). — Невірний гірш жида або турка. н. пр. — Лях потурнак клюшник галерський, недовірок християнський. н. д.

2. неймовíрний.

3. невíрний, неправдúвий, непéвний.

4. д. **Вѣролóмный.**

Невѣроя́тность = неймовíрність.

Невѣроя́тный, но = неймовíрний (С. Жел.), неподóбний, нечýваний, но.

Невѣръ = нéвір, невíра, недовíрок.

Невѣсо́мый = безважний (С. Жел.), незважний, неваго́вий.

Невѣ́ста. = 1. неві́ста (С. З.), молода́, на весіллї в піснях і в речах обрядових — княги́ня.

2. дівчина на вида́нні.

Невѣ́стинъ = неві́стин, молодо́ї.

Невѣ́стка, невѣ́стушка = неві́стка, здр. невістонька, невіхна (С. З.), особо: синова жінка — синова́ (С. З.), сини́ха, братова — братова́ (С. Аф. Ш.). — Невістка — чужа кістка. п. пр. — З сиповою його милости пана Василія. Маркович. С. З. — Брат сестру вітає, а братова стиха лає. п. пр.

Невѣ́сткинъ = невістчин (С. З.), синово́ї, братово́ї, кількох невісток — невістча́ний. — Невістчин хлопець. С. З. — У нас три невістки, так то невістчана худоба. Чайч.

Невѣ́сть = незна́ть, невідь, невідомо. — Незнать куди дів ся. — Незнать що каже.

Нега́рь = не́жирь (торішня трава невипалена).

Не́гдѣ = нїгде, нїде, нема́-де. С. З. Л. — Утопив ся-б молоденький, щоб не нудить сьвітом, утопив ся-б тяжко жити і нема-де дітись. К. Ш.

Негла́сный, но = негла́сний, но, неявний, но, безоповідно, ни́шком, ти́шком.

Неглижи́ровать = не́хтувати, занеха́ювати.

Него́дникъ, ца = леда́що (С. З.), поб. — ледаці́га, ледащи́ця (С. З. Л.), ла́нець, ле́дарь (С. З.), ле́дарка, лайда́к, ло́бурь, поб. — лобуря́ка (С. З.), гультя́й, ка (С. З.), гульви́са (С. З.). — Вродилось ледащо — нїнащо. п. пр. — Ой ти пъеш, мене бъеш, сам не знаєш за що: як і ти, так і я — обоє ледащо. п. п. — Пустив ся в ледащо. С. З. — Чаплинському злодїю, ледащиці. Л. В. — Ой послухай, синку, що говорить вдова: моя дочка ледащиця не ночує дома. п. п.

Него́дность = него́дність, нїкче́мність (Чайч.).

Него́дный, но = 1. негодя́щий (С. Л.), него́жий (С. З.), негі́дний (С. З.), непригі́дний, нездя́тний (С. Л.), непутя́щий (С. Л.), непотрі́бний (С. Л.), нїкче́мний (С. З.), но. — На тобі, небоже, що мінї неґоже. п. пр. — На старість підтоптавсь, нема вже тої сили, що при здоровью мав, і ноги трусить ся і очі помутнїли, зовсім нїкчемним став. Б. Г. — **Него́дное** = не́гідь (С. Л.), непо́тріб, нікче́мниця, поки́дька, по́кидь (С. З.). — І покидали вони яко негідь свої багатства. К. Св. П. — Шкода грошей на таку покидь тратити. С. З. — Ще воно не покидька. С. З. — **Него́днымъ сдѣ́латься** = зледащі́ти, знїкче́мнїти. — Не та вже я стала: зледащіла, нездужаю. К. Ш. — Ся думка сьвята од землї підіймає чоловіка і знїкчемнїти не дає йому. Ос.

2. пога́нний, но, леда́чий (С. З.), паску́дний, но. — Таку ледачу памъять маю, що й не згадаю. Б. Г.

Негодова́ніе = гнїв (С. Пар.), ре́мство, обу́ре́ння. — На тварі і в очах у його палало обурення проти того вчинку. Кп.

Негодова́ть = гнївати ся (С. Пар.), ре́мствувати (С. З.), обу́рювати ся. — Він все більше переймав ся тим, що більше обурювало його проти гидливих заходів. Кп. — Чого він так обурив ся на його?

Него́дъ = 1. невда́ча, недого́да (С. З.).

2. неврожа́й, недорі́д.

Негодя́й, ка = пога́нець, паску́дник, ця, паску́да (сп. р.) і див. **Него́дникъ, ца.** — Плаче та ридає, як рибонька бъеть ся, а над нею молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. — Кругом паскуда! Чому ж його так не зовуть? Чому на його не плюють? К. Ш.

Негодя́йничать = ледарюва́ти.

Негора́здо = негара́зд, недо́бре, пога́но. — Ой негаразд Запорожцї, негаразд вчинили: степ широкий, край веселий тай занапастили. п. п.

Негостепріи́мный = негостьови́тий, негости́нний (С. Жел.).

Негръ, негритя́нка = му́рин (С. З.), му́ринка. — Як мурин білим, так дурень розумним нїколи не буде. п. пр.

Недалёко = недале́ко, недале́чко, бли́зько, неопо́даль (С. З. Л.). — Неоподаль станувши обозом. Л. В.

Недалёкій, недальній = 1. недале́кий, близький (С. Ш.), блиго́мий (С. Л.). — Недалека дорога. — Близький родич. — Бач, блигомий сьвіт! С. Л.

2. недоу́мковатий, недоу́мок (С. З.), благе́нький, плохе́нький. — **Человѣ́къ недальняго ума́, недалёкій** = благе́нький, плохе́нький і т. д.

Недальновѣ́дный = короткозо́рий, короткогля́дний (С. Жел.), непрозірний.

Недвѣ́жимость = нерухо́мість, нерухо́ме добро́. — Цїпувати велено було його нерухомість. Кн.

Недвѣ́жимый, мо, недвѣ́жный, но = нерухо́мий, мо (С. Жел. З.), непорухо́мий, мо, неру́шний, но, непору́шний (С. Жел.),

безру́хий (Пч.). — Довго, довго, утонувши в сердечні думи, сьвятий отець сидів мовчки, нерухомий, сумний. Галуз. — Як упив ся Лютиця Богданко, та й заснув на лаві нерухомо. Ст. С. — Хотів кричать — язик сухий був нерухомий, мовчазний. О. Пч. — Він сидів непорушно. Ск. — В безрухім погляді ясніім метнулись іскри і потім на вік погасли в сні тяжкім. О. Пч. — **Недви́жимое имѣ́ніе** = д. **Недви́жимость** і під сл. **Иму́щество.**

Недобо́ръ = недобі́р.

Недоби́тый = недо́биток. С. З.

Недоброжела́тель, ница = непри́ятель, ка, недоброхі́т, ка, во́рог.

Недоброжелате́льный = нежичли́вий; незичли́вий (С. З. Жел.), недоброхі́тний, воро́жий.

Недоброжела́тельство = нез ж)ичли́вість (С. З. Жел.), недоброхі́тство.

Недобросо́вѣстный = недобросо́вістний, несумі́нний.

Недоброхо́тный = д. **Недоброжела́тельный.**

Недо́брый = лихи́й, злий.

Недобѣ́локъ = недобі́ляний віск.

Недови́дѣть = недобача́ти. — Від старости вже недобачає.

Недово́льный = незадово́лений (С. Пар.), невдово́лений (С. Пар.), неконте́нтий (Прав.).

Недово́льство = недово́льність, незадово́ленність (С. Пар.), ре́мство. — **Выража́ть си́льное недово́льство** = ре́мствувати.

Недовы́ручка = недобі́р.

Недовѣ́ріе, недовѣ́рка = недові́рство. К. Кр. — **Имѣ́ть недовѣ́ріе** = не ма́ти ві́ри (до кого).

Недовѣ́рчивость = неймові́рність.

Недовѣ́рчивый = неймові́рний, невірливий (С. Жел.). — Дружинонька неймовірная, чужа семья непривітная. н. пр.

Недовѣ́сить, недовѣ́шивать = недова́жити, недова́жувати; одва́жити, одва́жувати.

Недовѣ́сокъ, недовѣ́съ = недова́га, непо́вна вага́.

Недога́дливый = недога́дливий, недога́дько, нетямкий.

Недогля́дывать, недоглядѣ́ть = недоглядя́ти, недодивля́ти ся, недоглядіти, недодиви́ти ся, не спостерегти.

Недозрѣ́лый = недоспі́лий (С. Л.), недости́глий, неспі́лий (С. Л.), нести́глий, зеле́ний, про де-які рослини — свидови́й. — Недоспілий кавун. — Зелені груші. — Свидове жито. — З свидового жита смашна каша. С. Л.

Недоймка = недо́їмка (С. Жел.), недо́плат, недо́платка (С. Жел.), зале́гліcть (Гал.). — За ними рік крізь рік недоплат, тільки записуй. Кн. — За недоплатку поцінували.

Недоймочный = недоїмковий.

Недоймщикъ = недопла́тник (так і в чеській мові). — Недоплатників росте у нас і до того йде, що хоч усе село цінуй. Кн.

Недолѣ́токъ, не́долѣть = недо́літок, підлі́ток. — Він зростом високий, а ще недолі́ток — на 14-му році тільки. Кн.

Недолюбли́вать = неполюбля́ти. — Він щось його неполюбляє. Чайч.

Недомога́ть = нездужати, недужати, недугова́ти.

Недомо́лвка = недомо́вка, недоска́з.

Недомо́лъ = недомі́л.

Недомы́сліе = недо́мисл, незрозумі́ння.

Недомѣ́ривать, недомѣ́рять = недомі́ря́ти, недомі́ряти.

Недомѣ́рка, недомѣ́ръ = недомі́р.

Недоно́сокъ = недоно́сок (С. Жел.), недоно́шена дити́на (С. Жел.), нечасне́, невчасне́, нечасна́ дити́на (Лев.), ви́ливок. — Швидче до попа, треба у віру увести, воно до вечера недоживе, бо родилось на 7-м місяці — виливок. Кн.

Недопёка, недопёклый = недо́пічок, глевки́й, хліб, глевтю́к, глевтя́к (С. Аф.).

Недопродава́ть, недопрода́ть = непопро́дати, невипродати.

Недорабо́тка = недоро́блене.

Недоразумѣва́ть, недоразумѣ́ть = нерозуміти, незрозуміти, непорозуміти.

Недоразумѣ́ніе = непорозумі́ння. — Причинами походів були мабуть якісь непорозуміння з Греками в справах купецьких. Бар. О.

Недордѣ́лый = недоспі́лий, недости́глий, невистоялий (про опухи).

Недоро́дъ = недорі́д.

Недоро́слый = недоро́слий, малекува́тий.

Не́дорослъ = недо́літок, неповнолі́тний, (С. Пар.), підлі́ток, недоро́слий, недоро́сток (Чайч.). — Недолі́ток таке творить. К. Ш. — Щоб обути панят недорослих. К. Ш. (Д. ще під сл. **Несовершеннолѣ́тній**).

Недоро́стокъ = недо́рісток, недоро́сток, недоро́слий, недогі́ня. — Буряки ці недогони. Лев.

Недоси́докъ = недо́сидок, недосиже́не я́йце́.

Недосидѣть, недосиживать = недосидіти, невисидіти, недо(неви)сиживати.

Недослышать = недочути, недочувати (С. З.). — Хоч чує, та мов спить і мов недочуває. Гул. Ар.

Недослышка = недочування.

Недосмотръ = недогляд. С. З. Л.

Недосмотрѣть = недоглядіти, недодивити ся, неспостерегти.

Недосолъ = недосіл.

Недосохлый = невисохлий.

Недоспѣлый = д. **Недозрѣлый.**

Недоставать, недостаётъ = бракувати (С. Аф. Л. Ш.), брак, бракує (С. Ш.), хибувати, хибує. — Убогому мало що бракує. н. пр. — Своїх сил у його бракувало: він мусів помирити ся. Бар. О. — Дівчат у нас бракує, а хлопців сила. С. Л. — Бракує грошей. С. Ш. — Купив би усього, та брак грошей. С. Ш. — Землї та худоби хибує. Кн.

Недостатокъ = 1. недостача (С. Л.), нестаток, нестатки (С. З. Л.), хлїба — безхлїбя, риби — безрибя, води — безвіддя, безпиття, їжі — безїжжя, доріг — бездорожжя і т. д. — Недостача землї і осьвіти сприяли голоднечі. Кн. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр. — Буйні вітри вставали, козака з ніг валяли: одно безпиття, друге безїжжя, третє бездорожжя. н. д.

2. хиба (С. З.), вада, ґанч, хибчі (С. З.). — Нема чоловіка без вади. н. пр. — Що вже в неї женихів бувало, отже вона знайшла хибу в кожнім. Ст. С. п.

Недостаточно = недосить, недосталь, недостатньо.

Недостаточность = недостатність. С. Жел.

Недостаточный = недостатній. С. Жел.

Недостижимость = недосяжність (Чайч.), недосягність. С. Жел.

Недостижимый = недосяжний. С. Жел.

Недостойный, недостоенъ = недостойний (С. Жел.), негідний (С. Жел. Пар.), невартий, неварт. — Хто копійки не береже, той сам шага не варт. н. пр.

Недоступность, ный = недо(непри)ступність, ний.

Недосугъ = недозвілля, нїкольство. — Недогляд або нїкольство господареві. К. Х. — За нїкольством не поробиш всього. Чайч. — Як до ціпа, так і нїкольство у його, а до дівчат... Кн.

Недосужно = нїколи (С. З.), нема коли, нема часу, завізно (С. З.). — Нїколи у смак заснути, нїколи борщу сьорбнути. Кот. — Нехай зроблю другим разом, бо тепер завізно. С. З. (Д. ще під сл. **Некогда**).

Недосчитаться, недосчитываться = недолїчити ся, недолїчувати ся.

Недосѣвъ = недосїв.

Недотрога = 1. рос. Impatiens noli me tangere L. = не рушмене, розрив, черевички Божої матері. С. Ан.

2. недоторка, недотика (С. Жел.), незаймайло (сп. р.), недоторкливий, ва (Лев.), недотикливий, ва (С. Жел.). — Дивись, яка недоторка! І пожартувати не можна.

Недотыка = д. **Недотрога 2.**

Недоуздокъ = оброть, обротька. С. Л.

Недоумѣвать = 1. нерозуміти, недомисляти ся.

2 вагати ся, вагувати ся. (Д. під сл. **Колебаться 2**).

Недоумѣніе = 1. нерозуміння.

2. вагання, непевність (д. **Колебаніе 2**).

Недоучь, недоучка, недоучившій ся = недовчений.

Недочесться, недочитаться, недочитываться = недолїчити ся, недолїчувати ся.

Недочетъ = недолїк. С. Жел. — Зубів недолїк. Кв. — Стали Турки поперед лїчить: недолїку 50, стали Клефти лїчить: трьох голїнних між ними не має. І. Г.

Недошлый = 1. недоспілий, недостиглий.

2. невмілий, нездатний.

Недоѣдки = недоїдок, частїше мн. недоїдки, недогризок, від сїна, соломи — зъїди, переїди.

Недругъ = ворог.

Недружелюбный = неприязний, ворожий. — Прощай сьвіте, прощай земле, неприязний краю! К. Ш.

Недуговать = нездужати і д. **Болѣть 1.**

Недугъ = д. **Болѣзнь.**

Недужливый = д. **Болѣзненный.**

Недужный = д. **Больной.**

Недурной, недурёнъ, недурна = гарний, на, гарненький, ка, хорошкуватий, та. — Вона не красуня, але гарненька.

Недѣйствительность = недійсність.

Недѣйствительный = недійсний.

Недѣлимое, individuum = недїлиме, единиця.

Недѣлимость = неподїльність, нероздїльність. С. Жел. Пар.

Недѣлимый = неподїльний, нероздїльний. С. Жел. Пар.

Недѣлька = неділька, тиждник (Сп. С. Ш.).

Недѣльный, но = 1. недодільний, недоділа, недорéчі. — Бо ти недодільная дівка. п. п. — Недоділа ти кажеш.

2. недільний. — **День недѣльный** = неділя, иногді — сьвятá неділя, неділенька. — Та прийшов же я тай у неділю, та дала Солоха сорочку білу. п. п. — Завтра неділенька сьвята, тоді й одпочинем. — В суботу — не робота, а в неділю — нема діла. п. пр.

3. тижньовúй (С. Л. Ш.), потижéнний, но (Сп.). — Хіба потиженних висилати муть сторожів. Сп. — Потиженно ми пащину справляли. Кн.

Недѣля = 1. неділя, неділенька. (Д. **Недѣльный день**).

2. неділя, тúждень (С. З. Л. Ш.), здр. тúжник (С. Ш.). — Їдеш на день, а хліба бери на тиждень. п. пр. — **Воскрéсная, свѣтлая, святáя недѣля, недѣля Пáсхи** = Великóднї сьвята. С. Аф. — **Крестопоклóнная недѣля** = середохрéстний тúждень (С. З.), середохрéстна неділя, хрéстна (М. Л.), середохрéстя, середопістя (С. З.). — **Кáждую недѣлю** = що тúжня. — **Недѣлю проводúть, провести** = тижнювáти (С. Л. Ш.), потижнювáти, протижнювáти. — Тижнювали у нас москалї. С. Л. — **Недѣлю недѣльски** = цілий тúждень. — **Трóицкая недѣля, недѣля св. Трóйцы** = клечáльна неділя, зелéні сьвята, зелéна (С. З. Л.) грянá (С. З.). — Та на зеленїх мов сьвятках. К. Ш. — На грянній неділї русалки сидїли, сорочок просили. п. п. — **Пéрвая недѣля Велúкаго постá** = жúляна. М. Л. — **Понедѣльникъ 1-й п. В. п.** = жúлавий понеділок. С. Аф. — **Шестáя недѣля Велúкаго постá, недѣля вáій** = вéрбна неділя, вéрбний тúждень. — **Ѳомúна недѣля** = провідна, прóводи. — Се було саме на Провідній. — **Черезъ недѣлю** = через тúждень, за тúждень. — Верба бье, не я бью — за тиждень Великдень, ось недалечко червоне яечко. п. пр.

Недѣятельность = неділяльність, недільність. (С. Жел.).

Недѣятельный = неділяльний, недільний. (С. Жел.).

Неестéственный = ненатурáльний, несьвітський, несьвітний (С. Л.). — В грудях найшов ся той несьвітський крик, немов би змалку мій язик до гласу иншого не звик. Сам.

Неждáнный, но = несподіванний, но. С. З. — Гість несподіваний, хазяїн непрібіраний, то й Бог простить. п. пр.

Нежелáніе = нехотіння, нéхіть (С. Л.).

Нéжели = ніж, як, над, од. — Було-б тобі мене, мати, в купелї залляти, а ніж таку нещасливу на сьвіт годувати. п. п. — Більше заходу, як (або: ніж) празнику. п. пр. — Гірка правда краща од солодкої брехнї. п. пр.

Нежилéцъ, у виразї: **онъ не жилéцъ** = йомý вже не животіти, не бýде вже рáсту топтáти, на лáдан дúше (тяжко недужий, от-от умре).

Нежилóй домъ = пýстка. — Вернувсь із наймів господарювати в пустку. К. Х. — Пустку затопити нема кому. К. Ш.

Незабвéнный, но = незабýтнїй (С. З. Л.), незабýтний, вікопóмний (С. Л.). — Де гуляє, бенкетує син наш незабутий? Вже й солов'ї одлетїли, а його не чути. К. Х. — Нехай станеть ся на вікопомную памъятку. Орлик. С. З

Незабóтливый = недбáлий, недбáйливий, недбáйло, недбáлиця (сп. р.), недбáха (сп. р.). — Недбалиця — гірше пъяницї. п. пр.

Незабóтливость = недбáлість, недбáльство, недбáйлість.

Незабýдка, незабýдь менá, рос. Myosotis palustris = люби́ мене́ (С. Л.), незабýдь мене́, незабýдька (С. Жел.), павúні вічки (С. Ан.).

Незавúдный, но = аби́-яки́й, сяки́й-таки́й (С. З.), аби́-як, так собí. — Сякий-такий аби був, аби хліба роздобув. п. п. — Живе так собі.

Независúмость = незалéжність, непідхúльність, непідлéглість. — Литва і Русь, входячи у федерацийну єдность з Польщою, заховали свою політичну незалежність. Бар. О. — Борячи ся за свою незалежність, все більше й більше переймають Поляки звичаї нїмецькі. Бар. О.

Независúмый, мо = незалéжний, непідхúльний, но, непідлéглий, ло, непідневóлений (К. Кр.), самостíйний. — Отець мій був нї од кого незалежний. Бар. — Литва і Русь мали незалежну окрему внутрішню управу. Бар. О. — Кожний молодий князь вважав себе незалежним і силував ся зрівняти ся з Краковським князем. Бар. О. — Чую ся незалежною, чую, що живу власною працею. Фр. — **Независúмо отъ э'того** = окрíм сьóго. — Повинен заплатити рату за цілий рік і окрім сього ще й штраф.

Независúстливый, независúстный = незáз-

дрий (С. Жел.), неза́здрістний, незавидю́щий.

Незада́ча = невда́ча; неслі́д.

Незадо́лго = незадо́вго, недавно пере́д...

Незазо́рный, но = бездокі́рний, но.

Незаконнорождённый, ая = байстрю́к (С. Аф. Ш.), байстру́к (С. Л. Ш.), ба́йстер (С. Аф. Ш.), байстрю́чка (С. Аф. Ш. ж. р.), байстря́ (С. З. Л. Ш. сп. р.), безба́тченко (С. Л.), семиба́тченко (С. Л.), самосі́й, самосі́йна, па́далишна, добутна́, нажи́рована дити́на. — Гріх не байструкові, а батькові. н. пр. — За що мати згнущаєть ся, лає, проклипає, своє дитя без сорому байстрям називає. К. Ш. — Салдатка та ще десь з байстрям. О. Мор. — Самосійні дїти. Кр. — Хіба ти батьківська дитина? Ти нажирована. Кн.

Незако́нность, ный = незако́нність, ний. **Незако́нныя де́ти** = д. **Незаконнорождённый.**

Незама́ть, у виразї: **„незама́й, те“** = незайма́й, неру́ш, нечіпа́й, те. — Незаймай його — його і свої зацькують. н. пр. — На, чорте, груш, тільки мене не руш. н. пр. — Паньских груш не руш: як погниють, то самі віддадуть. н. пр.

Незамедли́тельно = негайно (С. З.), нега́ючись, незаба́ром. — Приїзди негайно.

Незамѣни́мый = незамінний.

Незамѣ́тный, но = незначни́й, непомі́тний, но, неприкмі(е)тний, но, незна́ть, незна́ти, незна́чно, невзаміту. — Так якось незначно сталось, що й... — Оттак самому собі невзаміту він дійшов до... Кр. — Стриженний Ігнат, при землї незнать. (н. з. — погріб.)

Незапято́й = вільний, гуля́щий. — Де є гуляще місце, там і сїдай. С. Л.

Незапа́мятный = стародавнїй, одвічний, предковічний (С. З.), вековічний, споконвічний. — **Съ незапа́мятныхъ вре́менъ** = споконвічно і під сл. **Вре́мя.** — Могила споконвічно тут, нїхто не зазнає, коли її насипано. Кн.

Незапя́тнанный = незаплямо́ваний, незакаля́ний, чи́стий.

Незаслужённо = непозаслу́зі, нїза́що, ду́рно, да́рма, даре́мне, безповинно.

Незатѣ́йливый, во = невигадливий, во.

Нездоровиться, нездоровится = нездужати ся, недобрити ся, нездужаєть ся, недобрить ся. — Щось міні недобрить ся. Чайч. — Пішов би і я, та щось нездужаєть ся: і голова трохи болить і всього нспаче мне.

Нездоро́вость = нездоро́вість.

Нездоро́вый = 1. неду́жий, неду́жний, слаби́й і д. **Больно́й.**

2. нездоро́вий, шкодли́вий, вадли́вий, непогожий. — Нездорове повітря. — Непогожа вода.

Нездоро́вье = не́міч, недомога́ння (С. Л.), також дивись: **Болѣзнь.**

Нездоро́вѣть = д. **Боле́ть.**

Незло́бивый, незло́бный = незли́й, незлосли́вий, незлі́сний, незло́стивий, ла́гідний (С. Пар.).

Незло́біе = незло́сливість (С. Ж.), незло́стивість, ла́гідність (С. Пар.).

Незна́емый, мо = невідо́мий, мо, незві́сний, но, незна́ємий. (Пр. д. під сл. **Невѣ́домый**).

Незнако́мецъ, незнако́мка, незнако́мый, ая = незнайо́мий (С. Л.), незна́ємий, ма.

Незна́ніе = невідо́мість, несьвідо́мість (С. Пар.).

Незначи́тельный, но = незначни́й, незна́чно, невели́кий, нелїчний, но, небага́то, тро́хи.

Незначи́тельность = незначність, нева́жниця, дурни́ця.

Незрѣ́лость = неспі́лість, недости́гліть.

Незрѣ́лый = 1. неспі́лий, нестиглий (С. Л.), недости́глий, зеле́нний, свидови́й. (Д. **Недоспѣлый**).

2. молоди́й, недоро́слий, зеле́нний.

Незыблемый, мо = непохи́тний, непохи́бний, но. С. Пар.

Неизбѣ́жность = неминучість.

Неизбѣ́жный, но = неминучий, неминуче (С. Пар.), неминущий. — Так! кара неминуча; від неї не втїчеш. Кн. — Буде неминуча му́ка. К. Д. — Смерть — неминуща доро́га. н. пр.

Неизвѣ́данный = недо́знаний, невідо́мий, недовідо́мий. — Духово-моральне життя человіка — все одно, що недовідоме дно морське. Кн.

Неизвѣ́стность = невідо́мість, бе́звість (С. Л.). — Невідомість закутала його туманом. Мир. О. — Аби нїхто непослушенства своєго праву невідомостю покривати не міг. Ст. Л.

Неизвѣ́стный, но = невідо́мий, мо (С. Л.), незві́сний, но, недовідо́мий, мо, безві́сний (С. Л.), незна́ємий, незна́мий, незна́ний (Чайч.), незна́ть (С. Л.), незна́тно, непознаку́ (С. Л.). — Незнать куди подів ся. С. Л. (Д. ще під сл. **Невѣ́домый**).

Незглаго́ланный = невимо́вний (С. З. Л.

Ж.), несказа́нний. — Невимовне чудо. С. З. — Якесь невимовне диво учинило ся. Чайч.

Неизгладимый = невивóдний, невитравний. — Невиводна пляма. — Се мало невитравне враження на його душу. Ан.

Неизлѣчимый = незцїли́мий, невидужливий. — Зерно самолюбства невидужливого. Кн.

Неизмѣнность = незмінність, неодмінність.

Неизмѣнный, но = незмінний, неодмінний, но. С. Л.

Неизмѣримый, мо = незмірний, неомірний, безмірний, но (С. Л.).

Неизобразимый = несказа́нний. — Краса несказанна.

Неизреченный = д. **Неизглаго́ланный.**

Неизсякаемый = невичерпа́нний, невивóдний, безперевóдний.

Неизъяснимый = д. **Неизглаго́ланный.**

Неимовѣрность = неймовірність.

Неимовѣрный, но = неймовірний, нечу́ваний, но.

Неиму́щій = убо́гий, недоста́тній (С. Жел.), і д. **Бѣдный.** — Убогому мало що бракує. п. пр. — Набрав ся Бог багатих, а убогими роскидає. п. пр.

Неимѣніе = недоста́ча і д. **Недоста́токъ 1.** — **За неимѣніемъ, по неимѣнію** = не ма́ючи.

Неискренность = нещи́рість. С. Л. — Доти тебе вірно кохала, доки нещирість твою дознала. п. п.

Неискренній = нещи́рий.

Неискýсный, но = невмі́лий, ло, незру́чний, нездáтний, но.

Неисповѣдимый, мо = 1. д. **Неизглаго́ланный.**

2. недовідо́мий, незрозумі́лий, непоми́слький. — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Неисполнéніе = несповне́ння, невиповне́ння, невиконáння.

Неисправимый = несправи́мий, непоправний.

Неисправность = несправність.

Неисправный = несправний.

Неиспытанный = недізнаний, неспро́бований, неспиткóваний, недосьвідчений.

Неистовство = 1. лю́тість, лютова́ння (про вітер, хвилї).

2. д. **Бѣшенство 1.**

Неистовствовать = д. **Бѣсйться 2.**

Неистовый, во = лю́тий, то, шале́ний, но, несамови́тий, то. — Як в двір въїду, подивлю ся на вроду сьвятую, і шалено обнїму ся, неклом поцїлую. Лобода. — Несамовитий крик розбудив мене. Кн. — Скочив Муйо, мов несамовитий, біжить прудко до сьвітлиці в гору. Стар. С. п.

Неистощимый = певичерпа́нний, невивóдний (С. Л.), про їстовні запаси — непереїжни́й.

Неисходимый = несходи́мий. — Живуть ведмеді по густих неисходимих лїсах. Яструбець — Про звірі.

Неисчерпáемый = невичерпа́нний, невичерпаний (Лев.).

Неисчíслимый = незлїчи́мий, незлїче́нний (С. З.), несчисле́нний. — Кинув оком по Косовім полї, аж там бачить незлїчиме військо. Ст. С. п. — Несчисленної шкоди зазнав би був народ... Кн. — Незчисленне багатство було у його. н. о.

Нейтралитéтъ, льный = нейтра́льність, ний.

Некла́ссный = 1. нерангóвий (уридовець). 2. некласовий (про школи).

Неказúстый = непоказни́й, неповидний.

Нéклёнъ, рос. Acer tataricum L. = чорноклéн, чорнокли́на, па́клен. С. Ан.

Нéкогда = нїколи (С. З. Л.), нема́ коли, нема часу. — То снїдаю, то обідаю і погуляти нїколи. п. пр. — Нїколи і вмерти буде. п. пр. — Нїколи тепер по оченьки ходити. п. пр. — Все нїколи — за лежпею то й сидні нема. п. пр. — Сїдай, підвезу! Нема часу, треба йти. п. пр. (Д. ще під сл. **Недосýжно.**)

Несконча́емый = д. **Безконéчный.**

Некраси́вый, во = нега́рний, но (С. Л.), него́жий, же, пога́ний, но. — Не жаль мінї того воза, коли-б дівчина гожа, а то руда та погана, та й та воза поламала. п. п.

Нéкресть = нéхрист.

Некрещéнный = нехре́щений.

Некролóгъ = некролóг, посмéртна згáдка.

Некрѣпкій = недýжий, неміцний, некрінкий.

Некстáти = недорéчі, недоділа, невлáд, недоладу́, недошмиги (С. З.). — Озвав ся недоречі і вийшло: на те й мої штани в жлукто. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Кстáти**).

Нéкуда = нїкуди, нема́ куди, нїгде, нема́-де, нїкудою. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на пічі батько та мати, а на полу батькові дїти, нїгде тебе, Якове, дїти. п. п. — Тяжко, важко в сьвітї жити сиротї без роду: нема куди прихилить ся, хоч з гори та в воду! Утопив ся б молоденький, щоб

не пудить сьвітом; утопив ся б — тяжко жити і нема де дітись. К. Ш. — Нікуди піти.

Нела́дный, но = недобрий, ре, пога́ний, но, лихи́й, злий, зле, негара́зд. — Ой негаразд Запорожці негаразд вчинили, степ широкий, край веселий тай занапастили. н. п.

Нелёгкая = си́ла дия́вольська, нечи́стий, біс, чорт, лиха́ годи́на. — **Дёрпула меня́ нелёгкая** = напа́в мінї біс. — **Зачёмъ меня́ туда́ нелёгкая понесётъ?** = чого́ мене́ туди́ чортя́ка понесе́? — **Куда́ его́ нелёгкая занесла́** = куди́ його чорти́ понесли́, куди́ він к бісу подів ся? — **Нелёгкая тебя́ принесла́!** = принесла́ тебе́ лиха́ годи́на, чорт, біс, нечи́стий тебе́ принїс! — **Пусти́ться во всѣ нелёгкія** = в леда́що пусти́ти ся.

Нелицепріе́мный, нелицепрія́тный, но = безсторо́ннїй, правди́вий, во.

Нело́вкій, ко = незру́чний, но (С. Л.), немет кий (С. З.), незгра́бний, но, незгра́ба, вайлува́тий. — **Нело́вко** = ніяково (С. Л.), ніякось. — Наплела на мене такого, що й казати ніяково. Ч. К. — Катерині стало ніяково. Лев.

Нело́вкость = незру́чність, незгра́бність. — **Почу́вствовалъ нело́вкость** = почу́в себе́ я́кось ніяково.

Нело́жный, но = правди́вий, справедли́вий, во, по пра́вді, пе́вний, но. — Певна чутка.

Нельзя́ = не мо́жна, не ві́льно. — Сюди не можна ходити. — **Какъ нельзя́ лу́чше, ху́же, бо́лѣе** = як найкра́ще, як найгірше, як найбільше.

Не́льзя, у виразі: **„до не́льзя“** = до кінця́, до кра́ю, до оста́нку, через кра́й, за на́дто. — **До не́льзя терпѣлъ** = терпів до оста́нку. — **Росхвали́ли до не́льзя** = через кра́й розхвали́ли.

Нелѣпица = нісенітниця, дурни́ця, бредня́, незна́ть-що, ка́зна-що. (Д. під сл. **Ахине́я, Безсмы́слица, Вздоръ**).

Нелѣпость = 1. недола́дність, ду́рість, дурова́ння.

2. д. **Нелѣпица**.

Нелѣпый = недола́дній, неподо́бний; дурни́й, безглу́здий. — Плете щось неподобне, що й купи не держить ся.

Нелюби́мый = нелю́бий, нему́лий, не́люб. С. Л. — Хоче мене мати за нелюба дати. н. п.

Не́любъ = нелю́бий, не́люб, гидки́й, прикри́й.

Нелюди́мъ, нелюди́мка, нелюди́мый, ая = нелю́да (С. Л. сп. р.), одлю́дько (сп. р.), нелю́дько, бе́злюдень, безлю́дько (С. Л.), одлю́дний (С. З.), вовкува́тий. — Такий, що ні до кого й не озветь ся: попура та одлюдько. Ск. — Дорікає сестра, що я безлюдько — цураю ся людей. Кн. — І на в знаки не дасть — такий безлюдько. С. Л. — Живе одлюдно на вигонї. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. п.

Нема́ло = нема́ло, чима́ло (С. Л.), багате́нько. — Він чимало попрацював над сим ділом. — Чимало літ перевернулось, води чимало утїкло, і в хутір лихо наверпулось і слїз чимало принесло? К. Ш.

Немаловáжный = немаловáжний, значни́й.

Нема́лый = чима́лий. — Чима́лий у яру ставок, зелений на горі гайок. К. Ш.

Неме́дленно, неме́для = нега́йно (С. З. Л.), незага́йно, нега́ючись, незаба́ром (С. З. Л.), неба́вом (Гал.), неба́вно (Гал.), незаба́вом (Гал.), за́раз (С. Л.). — Хай незабаром поспіша доганяти. І. Г. — Іди мінї зараз. С. Л.

Неме́дленный = нега́йний, незага́йний, незаба́рний.

Немилосе́рдный, но = немилосе́рдний, безмилосе́рдний, но, жорсто́кий, ко.

Неми́лость = неми́лость, нела́ска.

Неми́лый = д. **Нелюби́мый**.

Неминýемый, мо = неминучий, че (С. Л.), неминýщий, ще.

Немно́гіе = небага́то, ма́ло хто. — **Немно́гое** = ма́лість, ма́лизна, небага́то, ма́ло що. — **Въ немно́гихъ слова́хъ** = кількома́ слова́ми (Чайч.), ко́ротко ка́жучи. — **Немно́гіе понима́ли его́** = ма́ло хто розумів його́. — **Для немно́гихъ** = для небагатьо́х. — **Немно́гимъ** = небагатьо́м, ма́ло кому́.

Немно́го, здр. **немно́жко, немно́жечко** = небага́то, небага́цько, небагате́нько, тро́хи, тро́шки, тро́шечки, трішки, трішечки, тріні, трісї, трісюні, кри́шку, кришечку. С. Л. Ш. — Пусти, свате, в хату — тут нас не багато. н. п. — Почало трохи вияснювати ся. Кн. — Миски, ложки й хліба трошки. н. пр. — Хай вам Бог здоровля прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Дайте, мамо, ще трісї! — Буде вже тобі! — Та трісюні! Чайч. — А я так мало, не багато благав у Бога. К. Ш. — Див. ще під сл. **Ма́ло**. — **Немно́го спустя́** = тро́хи зго́дом, незаба́ром після..., невдо́взї. — Не довго він мучив ся і вмер, а незабаром після того вмерла і жінка. — **Понемно́гу, поне-**

мно́жечку = потро́ху, потро́шку. — Гороху потроху. н. пр. — Потрошку та з папкою. н. пр. — Горошку потрошку — на дальше буде. н. пр.

Немо́жется = 1. д. **Нездоро́вится.**
2. не мо́жна, не ві́льно.

Немо́лчно = невмовка́ючи, безуста́нку. — Говорив цілий вечір, невмовкаючи.

Немо́лчный = невмовка́ючий.

Немо́чь = 1. нездужати (С. З. Л.), нездоліти, нездола́ти, незмогти́ (С. З.). — Нездужає встати. — Бо я стар, болію, більше гетьманом нездолію. н. д.
2. д. **Болѣть.**

Не́мочь, не́мощь = не́міч і д. **Болѣзнь.** — **Дѣвичья не́мочь,** Chlorosis = бліда́чка. — **Чёрная не́мочь** = чо́рна не́міч, хвороба.

Немо́щный = 1. д. **Больно́й.**
2. недужий, безси́лий. — Та воли ж мої недужі, та вивезіть мажу з калюжі. н. п.

Немы́слимый, мо = неможли́вий, во, неподо́бний, но.

Ненави́дѣть = нена́видіти. — Вона мене нена́видить.

Ненави́стливый = злий, недобрий, нежичли́вий.

Ненави́стный = нена́вистний, нена́видний (К. Б.).

Не́нависть = нена́висть.

Ненагля́дный = лю́бий, коха́ний (що на його ненадивиш ся).

Ненадёжный = 1. кво́лий, хи́рний.
2. непе́вний. С. Л.

Нена́добность = непотре́ба.

Нена́до, нена́добно = 1. нетре́ба, не тра́. — Кинь мене, Боже, де мене не треба. н. пр. — Не тра стару клопотати, стара знає, кому дати. н. пр.
2. да́рма (С. Аф.), сі́лькісь (С. З. Л.).

Нена́добный = непотрі́бний (С. Л.), безпотрі́бний. — Старе, як гнила колода, нїкому непотрібне. н. пр.

Ненака́занно = безка́рно.

Ненаказу́емость = безка́рність.

Ненаказу́емый = безка́рний. — Як то не добре на сьвітї було, як сьвітом безкарні боги управляли. І. Г.

Непаро́комъ, непаро́чно = нав(у)ми́сне (С. Л.), безпаміру, незпаро́шне (С. Л.), непаро́ком (С. Л.).

Непаро́чный = невми́сний.

Непарушѝмый, мо = перушѝмий, мо.

Нена́стливый, нена́стный, но = негодя́ний, непого́жий.

Нена́стье = него́да (С. З. Л.), него́диця, не́годь, не́погодь, безго́ддя, сльо́та (С. З.). — До милої вроди не має негоди. н. пр. — Шкода й одежини під таку негоду. Кн. — Не хочу я вмірать зімою або під не́годь в осени. Кн. — Під час осїнньої сльоти. С. З. — Чи в погоду, чи то в сльоту іду з нею на роботу. н. п. — Лїзе в очі, як сльота. н. пр. — **Начало́сь нена́стье** = занепого́дилось. Лев. — **Ко́нчилось нена́стье** = розгоди́нилось. — О, вже розгодинюєть ся — не буде дощу! Чайч.

Ненасы́тимость, ненасы́тность = несйтство (С. Л.), нена́їсть, не́ситься, ненажерливість.

Ненасыти́мый, ненасы́тный = несйтий, ненаже́рливий, нена́же́рний, ненаїдний, невситимий, нена́їстний, ненажера, жабрій (Сп.). — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать. К. Ш. — Цїле село заневолив, ще йому мало! Невситима людина. Кн. — Ог невситима дитина! Їсть, їсть, не наїсть ся. Кн. — Скатертина ненажерлива — її не нагодуєш. н. пр.

Ненаѣда, ненаѣдный, ненаѣдчивый = д. **Ненасыти́мый.**

Нену́жный, но = д. **Нена́добный, нена́до.** — **Нену́жная вещь** = непо́трїб, поки́дька, покидя́чка.

Необду́манный, но = необмірко́ваний, но.

Необита́емый = пусти́й, безлю́дний, ди́кий, (хата) — пу́стка — Викинуло їх на дикий острів. — Може вернеть ся в некриту пустку зїмувати, і укриє і нагріє погорілу хату. К. Ш.

Необозри́мый = неогля́дний, неосяжний, безкра́їй.

Необори́мый = необо́рний (С. З.), непереме́жний.

Необу́зданность = невги́мність.

Необу́зданный, но = невги́мний, но, незагну́зданий, свавільний.

Необусло́вленный = безумо́вний.

Необу́тый = нез'обу́тий, невзу́тий, бо́сий. — Нез'обута не з'одягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Необходи́мо = 1. д. **На́до.**
2. ко́нче (С. З.), доко́нче, коне́чне (С. З.), доконе́чне, немину́че (С. Л.). — Але третьої неділї треба нам було конче їхати. Федь.

Необходи́мость = потре́ба, коне́чність (С. Жел.).

Необходи́мый = 1. потрібний, потре́бний, потре́бен. — Робив для тебе усе, що тобі здаеть ся потрібним. Ч. К. — Так потріб-

ний, як дірка в мішку. п. пр. — Дав би на молебень, та самому потребен. п. пр. 2. коне́ч(ш)ний (С. Жел.), неодмінний, безпремінний, неминучий, пильний. — Бо пильні листи маю, їду до обозу. п. п.

Необходи́тельный = неввічливий, незвича́йний.

Необъе́млемый = необся́жний, безмі́рний. — Край небо наче розсовується ся, ши́ршає, стає необся́жним. Кн.

Необъясни́мый = незрозумі́лий, незмірко́ваний, неспога́даний (С. З.).

Необъя́тный = д. **Необъе́млемый.**

Необъе́зженный = не́ук. — Запрягли неука, а він як понесе...

Необыкнове́нный, необыча́йный, но = надзвича́йний, незвича́йний, но, несьвіцький. С. З. — Побачивши панича такої пізньої незвичайної доби, вона здивувала ся. Лев. В. — З батька, з ді́да, з прадіда не був я злодій — се несьвіцький сором. С. Л.

Необы́чный = 1. д. **Необыкнове́нный.** 2. незви́клий, непризвича́єний.

Необя́занный = неповинний.

Неогля́дкою = неогляда́ючись, неозира́ючись, без о́гляду. — Побіг, неоглядаючись.

Неограни́ченый = необме́жений, необмежо́ваний, безмі́рний, безкра́їй (С. Аф. Ш). — Козацство спиняло необмежену власть шляхти. Бар. О. — Коли в Правобережній Україні під'упало козацство, вона перейшла під необме́жену власть Польщі. Бар. О.

Неодоли́мый = д. **Необори́мый.**

Неоднокра́тный, но = неодноразо́вий, не раз.

Неодушевле́нный = безду́шний, неживи́й.

Неодя́тый = неодя́гнений, невдя́гнений (С. Л.), незодя́гнений, неубра́н(т)ий (С. Л.). — Пр. д. під сл. **Необу́тый.**

Неожи́данность = несподіванність, несподіванка, несподіване. — Се для мене була велика несподіванка. Кн. — Зрадівши з такої несподіванки, я... Кн. — Я не писав вам, бо хотів зробити вам несподіванку. Фр.

Неожи́данный, но = несподіваний, но (С. З. Л.), неспога́даний, нега́даний, но (С. Л.), на́глий, ло, знена́цька (С. З.), знеоба́чка (С. З.), знеба́чки (С. Ж.), невбача́й, незнаро́шна (Кр.), неназні́мки (Кн.), спотиньга́ (С. З.). — З несподіваного часом буває сподіванє. п. пр. — Почувши несподівано, як хтось уступив до хати. Лев. В. — Нападши несподівано на товариство полку мого. Л. В. — Як виглянув в вікно знена́цька, прийшов Латин в великий страх. Кот. — Як орел ширококрилий, як вітер знена́цька налітав на військо враже. Балуз. — Як би знена́цька ангел з неба злетів з огненою різкою. Кот. — Коли знеобачка Настин регіт почув ся, аж ми іздрігнули ся. О. С. — Я замислив ся, а сестра неназні́мки як гуконе на мене. Кн. — Но відкіль стрілка не взяла ся і спотиньга в стегно впъяла ся. Кот.

Неозабо́ченный = безклопітний, безжу́рний.

Неокончáтельный = недове́ршений. Гр. См. Ст.

Неопали́мый = неспали́мий.

Неопа́сный = безпе́шний. С. Ш.

Неопери́вшийся = безпе́рий. С. Ш. — **Неопери́вшийся птене́ць** = голопу́цьок (С. Аф. З.), голу́цьванок (Чайч.), голоцьвірнок.

Неопи́санный = д. **Незаглаго́ланный.**

Неопла́тный = невипла́тний, несплати́мий. — Заліз в невиплатні довги.

Неопо́мниться = не счу́ти ся (С. Л.), не стя́мити ся (С. З. Л.), не схамену́ти ся. — Не счуєш ся, відкіля й лихо складеть ся. К. Х. — І не счув ся, коли ніч минула. — І не стямиш ся, відкіль вітер повіє. Кн. — Не стямилась Вівдя, як спідницю загубила. п. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. п. п. О. Ст.

Неопредéленность = неозна́ченість, невизначеність, невира́зність, неясність. — Купецька діяльність зъєднала ся там з неозначеностю мети, непевностю стежки до неї. Бар. О. — Невизначеність ідеї космополітичних змагань не дає нам... Кн.

Неопредéленный, но = неозна́чений, но (Гр. Ог.), невизначений, невира́зний, неясний, но. — В умові межі невизначені, а просто сказано: суходолом до річки Смоляики. Кн.

Неопровержи́мый, мо = незаперечний, но (С. Пар.), несхи́тний, но (С. Пар.), непору́шний, но.

Неопря́тность = нечепурність, неохайність, неохарність.

Неопря́тный, ая, но = нечепурний, неохайний, но (С. З. Л.), нечупарний, но (С. Л.), неохарний, но, нечепу́ра, нечупа́ра (С. Л.), нечупа́йда (Граб.), неохая (сн. р.), нехлю́й, нехлю́я (Граб. С. Л.), нетїпаха, підтїпанка (Граб.), шмарово́з, невмива́ка (Граб.), задри́па (С. Л.), задри́панка (С. Аф.), забовтю́ха, забо́в-

тянка (Граб.), замазу́ра, заму́рза (Граб.). — І Трахтемирів геть горою печепурні свої хатки роскида́в з долею лихою, мов пъяний старець торбинки. К. Ш. — Більш за шинок печупарна хата. Кн. — Була в його жінка та така неохайна, що ні коло себе, ні коло чого рук не доложе. п. к. — А ти, задрипанка — шинкарка! К. Ш.

Неопытный = недосьвідний, недосьвідчений, небува́лий. — Заморочують недосьвідних людей. Кн.

Неоскудева́емый = д. **Неизсяка́емый**.

Неосла́бный, но = пильний, но, щи́рий, ро, неперестанний, безуста́нний, но, без пере́рви. — Пильний догляд. — Щира праця.

Неосмотри́тельность = необа́чність (С. Л.), неогля́дність, необа́чка, необере́жність.

Неосмотри́тельный, но = необа́ч(ш)ний, но (С. З. Л.), неогля́дний, необере́жний, но. — Прости раз, воно і вдруге буде таким необачним. Кн. — Хтоби будуючи, дерево або цеглу необачне упустив і тим кого забив. Ст. Л. — Грав необачно на великі гроші. Зіньк. — А позаду Сагайдашний, що пр міняв жінку на тютюн та люльку — необа́шний! н. п.

Неоснова́тельный, но = безосно́вний, неслу́шний, но (С. З.).

Неоспори́мый = д. **Неопровержи́мый**.

Неосторо́жный, но = необере́жний, небере́жний, но (С. Л.), небережене́ний і д. **Неосмотри́тельный**. — Неберженого і чорт не стереже. н. пр.

Неосторо́жность = необере́жність і д. **Неосмотри́тельность**.

Неосуществи́мый = неможли́вий.

Неосе́длый = неосі́лий, мандрівни́й, кочови́й.

Неотврати́мый = немину́чий, неодворо́тний. — Неминуче лихо.

Неотвя́зный, неотвя́зчивый = невідче́пний, въїдли́вий, уїдливий. — Небудь уїдливий, мов оса. Гул. Ар. — Таке въїдливе, що хоч візьми та й плюнь йому межи очі. н. пр.

Неотёса = неоте́са, незгра́ба, одоро́бло, нескре́ба, чвала́й, бе́цман, ка, мурло́, мурми́ло, хамло́, муги́рь (С. Л.), ге́вал (С. З.). — Ступити не вміє: де йде, так і зачепить ся за щось, сказано — неотеса. Кн. — Ой вийду я за ворота — нема мого злота, тільки той стоїть нескреба, що мині не треба. н. п. — Чвалаями ходить та бісів проводить. п. пр.

Неоткровéнность = нещи́рість.

Нéоткуда = нівідкіля́, нема́, звідки.

Неотло́жный, но = д. **Безотлага́тельный**.

Неотлу́чный, но = невідлу́чний, нерозлу́чний, невідсту́пний, но.

Неотмоли́мый = неспокутований.

Неотмéнный, но = неодмінний, но.

Неотсту́пный, но = невідсту́пний, безвідсту́пний, невідче́нний, но, притьмо́м (С. З. Л.). — Притьмом намагаєть ся.

Неотхо́дный = д. **Неотлу́чный** і **Неотсту́пный**.

Неотчужда́емый = непрода́жний, зака́заний.

Неотъéмлемый = неодні́маний, невідійманий.

Неофи́тъ = новохре́щенець.

Неохо́та = не́хіть (С. Л.), неохо́та. — **Мнѣ неохо́та** = нема́ю охо́ти.

Неохо́тно = не́хотя, неохо́че, зне́хотя (Лев.).

Неоцѣнённый = неоці́нний.

Неочередно́й = нечерговий.

Неощути́тельный = непомітний.

Непа́мятливый = непамъяткий, непамъятту́щий.

Непа́рный = непари́стий. — Непаристі чоботи.

Непереводи́мый = неперекладний.

Неплате́жъ = неплатіж, непла́та, невиплат.

Неплате́льщикъ = непла́тник.

Непло́діе = неплі́дність, неродю́чість.

Непло́дный = неплі́дний, неплодю́чий (про тварі і рослини), неродю́чий (про землю), неплі́дниця (про жінку).

Непло́тный, но = нещільний, но, на о́слаб.

Непобѣди́мый = непереможний, необо́рний (С. З.).

Непова́дно = незна́дно.

Неповини́нный, но = невинний, невинува́тий, безневинний, но, неповинний, но, без вини́.

Неповиновéніе = неслухня́ство, неслухня́ність, непослу́шенство (С. Ж.). — Непанькати ся ж з вами, коли ви тільки начальство своє неслухняєвом клопочете. Лев. В. — Аби пїхто непослушенства своєго праву невідомостю покривати не мог. Ст. Л.

Неповоро́тливый = неповоротки́й (С. Л.), немото́рний, міхува́тий, ломакува́тий (Ман.), вайлува́тий, зава́жуватий (Ман.), незгра́бний, незру́чний, лемехува́тий, лемішкува́тий, лапехува́тий (С. З.), лемі́шка, мни́ха, маку́ха, махла́к. — Ле-

мехувата вона, заким повернеть ся, то й день мине. Кн.

Непого́да, не́погодь = д. **Нена́стье.**

Непогрѣши́мый, мо = безгрі́шний, непохи́бний, но, непоми́льний, но, безгрі́шно, без поми́лки. — Одна наука непохибна, та, що навчає вороту прощати. К. Б.

Неподалёку = недале́ко, бли́зько.

Непода́тливый = незда́тливий (Лев.), вини́стий, жи́лавий.

Неподви́жность = нерухо́мість. — Розминає руки, що заклякли від довгої нерухомости. Пісоч.

Неподви́жный, но = нерухо́мий, мо (С. З. Л.), непору́шний, но (С. Л. Ж.), нерушимий, мо, неповору́шно. — Довго стояв я нерухомо, не знаючи, що й думати. Фр. — Я сиді́ла нерухомо. Кн. — Стоїв неповорушно. Лев.

Неподдѣльный = нехвальши́вий, правди́вий, щи́рий, щи́росний (С. Л.).

Неподку́пный = непідку́пний, справедли́вий, непохи́бний.

Неподража́емый = незрівня́ний, ненаслі́довальний (С. Жел. Пар.).

Неподсту́пный = непідсту́пний, непристу́пний, недосту́пний.

Неподходя́щій = непідхо́жий.

Неподѣльчивый = недо́брий, скупи́й. — Ач який недобрий — ніколи нїчого не дасть.

Непозволи́тельный, но = недозво́лений, заборо́нений, невільний, но; незвича́йний, но.

Непоколеби́мый, мо = непохи́бний (С. Л.), непохи́тний, непору́шний, но (Ст. Л.).

Непоко́йный = неспокі́йний, баламу́тний.

Непоко́рность = непокі́рливість (С. Л.), непоко́ра, непідхи́льність.

Непоко́рный = непокі́рний, непокі́рливий (С. Л.), неслухня́ний. — Люто карали смертю всякого неслухняного. Бар. О.

Неполнота́ = непо́вність.

Непо́лный = непо́вний.

Непомѣрный, но = непомі́рний, надмі́рний, над мі́ру.

Непона́тливый = нетямки́й, нетяму́щий.

Непона́тный, но = незрозумі́лий, ло, непоми́сльний, но, недостямку́, недотя́ми. — Мова незрозуміла дїтям. Кн. — Крикнула щось на своїй незрозумілій мові. Пісоч.

Непоправи́мый = непоправний, непора́дний.

Непоро́чный = непоро́чний (С. Жел.), чи́стий, безнага́нний (С. Ж.).

Непоря́докъ = д. **Безпоря́докъ.**

Непоря́дочный = непутя́щий. С. З.

Непослуша́ніе = д. **Неповинове́ніе.**

Непосло́шный = неслухня́ний, неслу́шний, неслух.

Непосре́дственный, но = безпосередній, не (С. Ш.), про́сто. — Безпосередні вибори. — Удав ся просто до його.

Непостижи́мый, мо = недовідо́мий, мо і д. **Непоня́тный.** — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Непостоя́нный = неста́лий (С. З.), нестате́чний (С. З.), нестановитий, непе́вний (С. Ж.). — Дівчина жартовлива, нестановита, як той метеличок в лїтї. Федь.

Непостоя́нство = неста́лість (С. З. Л.), нестате́чність (С. З.), неста́ток. — Видячи нестатечність козацькую, же жадному монарсї підданство не додержують. Л. С.

Непосѣда, непосѣдъ, непосѣдка = непосидю́чий, непосидя́чка (С. Л.), шве́ндя (С. Л.), побігу́ця (С. Л.).

Непотре́бникъ, ца = розпу́стник, ця, ба́хур, ка, курва́ль, ку́рва, повія, хльо́рка, шку́ра, шлюха, паплюга (Кот.), дінтя́нка.

Непотре́бный = 1. д. **Нена́добный.**

2. розпу́стний, розпу́тний. — Розпустне життя в молодости приносить хворобу на старі костї. п. пр.

Непотре́бство = розпу́ста.

Непочёмъ = ба́йдуже́ (С. Л.), да́рма, анї га́дки (С. Л.). — Хоч гори́ усе, йому анї гадки. С. Л. — Що там не кажуть про його, йому байдуже.

Непочте́ніе, непочти́тельность = непова́га (С. З.), знева́га (С. Аф.).

Непочти́тельный = неповажливий, зневажливий, непошти́вий.

Непра́вда = 1. непра́вда, здр. непра́вдонька, кри́вда. — Правда кривду переважить. п. пр.

2. брехня́. — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. п. пр. — **Жить непра́вдой** = неправдува́ти, кри́вдити.

Неправди́вый, во = неправди́вий, во, криводу́шний, но.

Непра́ведный, но = непра́ведний, но, несправедли́вий, во, не по пра́вдї. — Та не по правдї та козаченько живеш з дївчиною. п. п.

Непра́вильный, но = невірний, но, несправедли́вий, во, хи́бний.

Непра́вильность = невірність, хи́ба, хи́бча.

Непра́вый = несправедли́вий.

Неправосу́діе = безпра́вья.

Непра́здная = непоро́жня і д. **Бере́менная.**

Непредусмотри́тельный = необа́ч(ш)ний.

Непрекло́нный, но = незло́мний, непохи́бний, непохи́тний (Фр.), невблага́нний.

Непрело́жный, непреме́нный, но = незмі́нний, неодмі́нний (С. Ж. Л.), безодмі́нний (С. Л.), безпреміннний, коне́шний, неодмі́нно і т. д., небезпре́менно, коне́ч(ш)не (С. З.), ко́нче (С. З.), доко́нче, доконе́шне. — Але третьої неділі треба нам було конче їхати. Федь. — Дідові не дуже хотіло ся балакати, а Панькові приспіла охота доконечне питати його. Лев. — Завтра небезпременно треба їхати.

Непреобори́мый = д. **Необори́мый.**

Непреодоли́мый = 1. д. **Необори́мый.** 2. невпи́нний, безупи́нний, но.

Непрерыва́вный, но = безуста́нний, но (С. Л.), безпереста́нний, безуга́вний (С. Л.), невпи́нний, но, без пере́рви, без переста́нку, бе́зперестань. (Пр. д. під сл. **Безостано́вочный**).

Непреста́нный = д. **Безостано́вочный.**

Непривлека́тельный = непри́ємний.

Непривы́чка = незви́чка.

Непривы́чный = незви́клий, непривиклий.

Непривѣ́тливый, ая = непривітни́й, на́, непривітниця. — Дружинонька неймовірная, чужа семъя непривітная. н. п.

Неприго́дный = негодя́щий.

Неприго́же = незвича́йно, него́же, не годи́ть ся.

Неприго́жій = 1. нега́рний і д. **Некраси́вый.** 2. незвича́йний, неподо́бний.

Неприкосновѣ́нный, но = 1. недотика́льний, непору́шний, но (С. З. Л.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л. 2. неприче́тний. — Я до сього ділa непричетний. Чайч.

Неприли́чіе = незвича́йність. — Він не оправдував нїчого, що тут сталось, що незвичайностю хоч у кого б назвалось. К. Д. Ж.

Неприли́чный, но = незвича́йний, но (С. Л.), него́жий, же (С. Л.), неподо́бний, но, безли́чний, но (С. Ш.), неслід (С. Л.), неподо́ба, неподо́ба річ (С. Л.), неподо́бная річ, не до звича́ю (С. Л.), не ли́чить, не ґре́чно. — Козаків до всякої незвичайної роботи домової пристановляли. Л. С. — Лаєть ся неподобними словами. Кр. — Безличний попів Гриць. н. пр. — Не слід тобі туди ходити. С. Л. — Не подоба дівці до козака та й виходити. н. п. — Пусти, менс, Подолянко, на піч! Ой не пущу — неподобная річ. н. п. — Ні, не личить лисому женихати ся до підлітка. Кн.

Непримѣ́нимый = непритульний. С. З.

Непримѣ́тный = д. **Незамѣ́тный.**

Непринуждённость = невимушенність. С. Жел. Пар.

Непринуждённый, но = незнево́лений, невимушений, но (С. Жел. Пар.), ві́льний, но, без при́мусу.

Непристо́йный = д. **Неприли́чный**; стидкий, сороміцький. С. Л. — Не сьпівайте сороміцької, засьпівайте старосьвітської. н. пр.

Непристу́пный = 1. непристу́пний, недосту́пний. 2. д. **Го́рдый** і **Надме́нный.**

Непритво́рный, но = щи́рий, ро.

Неприча́стный = д. **Неприкосновѣ́нный 2.**

Непріязненный, но = непрія́зний, но, воро́жий, же. — Людей неприязних благаєш і, Христа ради, простягаєш коло зачинених дверей старії руки. К. Ш.

Непріязнь = непрія́знь, непри́ятельство, ворогува́ння.

Непріятель, ница = непри́ятель, ка, во́рог. — В той час була честь, слава, військовая справа, сама себе на съміх не давала, неприятеля під ноги топтала. н. д. — Він мінї давнїй ворог.

Непріятельскій = непри́ятельський, воро́жий, вра́жий (С. Ш.), ура́гівий, ураґів (С. Ш.).

Непріятность = непри́ємність, при́крість (С. З. Л.). — Що собі козаки за великую прикрість і утиск мали. Скоропадський. С. З.

Непріятный, но = непри́ємний, но, при́крий, ро (С. З. Л.), нелю́бий, бо (С. Л.). — **Непріятнымъ стать** = опри́крити ся. — Годї брехати, бо вже й своя брехня оприкрилась. н. пр.

Непробу́дный (сонъ) = ме́ртвий. — Спить мертвим сном.

Непрогля́дный = безпросьві́тний. — Усе небо блакитнеє покрила темно́та; безпросьвітна, неразумна давняя дрімота. Ос.

Непродолжи́тельный = недовги́й, коро́ткий. — **Въ непродолжи́тельномъ времени** = незаба́ром (С. З.), небавом, невдовзї (Гал.).

Непрозра́чный = непросьві́тний, непросьві́тчастий (С. З.), непрозо́рий (Фр.).

Непровзво́льный = невільний.

Непро́махъ, у виразї: „**онъ не про́махъ**“ = він не ду́рень, не впу́стить ра́ка з рота.

Непромока́емый = непромокни́й (Кп.), непромока́льний (С. Жел.), непротеку́щий (С. Пар.).

Непроница́емость = непрони́кливість. С. Жел. Пар.

Непроница́емый = непрони́кливий. С. Жел. Пар.

Непрости́тельный = невибача́чний, непрости́мий. — Чи вже ж непростима помилка молодого віку? Кн. — Сам тямлю, що мій гріх непростимий. Кн. (Д. ще під сл. **Извини́тельный**).

Непроходи́мый = непрохідни́й (Л. В.), непрола́зний. — Непрохідний ліс. — Непролазні нетрі. — **Непроходи́мый дура́къ** = дурни́й як пень, як коло́да.

Непро́чный = неміцни́й, нецупки́й.

Непроѣздный, непроѣзжій = непроїздни́й.

Непутёвый = непутя́щий. С. З.

Непьющій = непитýщий. — Я чоловік непитущий, хіба коли для сьвята чарочку випъю.

Нера́венство = нері́вність, нері́вня.

Неравно́ = а коли́, а я́к, а мо́же, а ну́, а що́. — **Неравно́ онъ спро́ситъ, а я не знаю** = а коли́ він спита́є (або: а що́ як він спита́є), а я не зна́ю.

Неравносторо́нній = різнобічний.

Нера́вный = неодна́ковий.

Нерадѝвецъ, вица, нерадѝвый = д. **Лѣни́вецъ, лѣни́вый** і **небре́жный**.

Нерадѣ́ніе = д. **Небреже́ніе**.

Нерадѣ́ть = недба́ти. С. З. — Отамане наш, недбаєш за нас: та вже ж наше товариство як розгордіяш. н. п.

Нерадѣ́тельный = д. **Небре́жный**.

Неразбо́рчивый = 1. невига́дливий, невередли́вий, непримхли́вий. — Він невередливий на їжу.

2. нерозбі́рний, невира́зний, нечитки́й. — Нечитке́ письмо.

Неразвитóй = нерозвити́й, нерозви́нений (Гал.).

Неразвя́зный = 1. немото́рний, незру́чний, міхува́тий.

2. несьмі́ливий.

Неразга́данный, неразга́дный = неодга́дний.

Неразгово́рчивый = неговірки́й (С. З. Л.), небалаку́чий і д. **Молчали́вый**.

Нераздѣли́мый, нераздѣ́льный = д. **Недѣли́мый**.

Неразлу́чный = нерозлу́чний.

Неразруши́мый = непору́шний.

Неразря́вный = нерозрúвний. С. Жел.

Неразрѣши́мый = нерозрішúмий. С. Жел.

Неразсуди́тельность = нерозсу́дливість, нерозва́жність.

Неразсуди́тельный, но = нерозсу́дливий, во, нерозва́жний, но (С. Л.).

Неразсчётливый = безрахýбний. Полт. Чайч.

Неразу́міе = неро́зум, дур, не́тям. — Дике у своїм не́тямі мужицтво. К. Кр.

Неразу́мный = нерозу́мний, дурни́й. — — Та малюсіньке соловъятко по деревцю лазить; дурна дівка, дурна й нерозумна на козака важить. н. п.

Нера́зъ = нера́з, кільки разів.

Нераская́нный, но = запе́клий, ло. С. Аф. З. — Запеклий злодій.

Расположе́ніе, расположе́нность = неприхи́льність, нез(ж)ичли́вість (С. Л.). — Царські посли спізнали неприхильність гетьмана до Москви. Бар. О.

Расположе́нный = неприхи́льний, нез ж)ичли́вий (С. З.).

Нераспоряди́тельный = нероспоря́дливий.

Нераствори́мый = нерозпуска́льний.

Нерастлѣ́нный = нерозпу́стний, чúстий.

Нерасторо́нный = немото́рний і д. **Неповоро́тливый**.

Нерачéніе, нерачúвый, нерачúтельный = д. **Небреже́ніе** і **Небре́жный**.

Нервúческій, не́рвный = нерво́вий. С. Жел. Пар.

Нерстó = не́рет (С. Жел.), ве́рша.

Неробкій = небоязкúй, сьмілúвий.

Неро́вный = нерівний.

Неро́вня = нерівня. — Я тобі нерівня, бо ти ткач, ниткоплут, а я бондарівна. н. п.

Неро́дъ = недорід.

Нерукотворённый, нерукотво́рный = нерукотво́рний. — **Нерукотв. Образа** (сьвято 16-го серпня) — Пречúстник. С. З.

Неруши́мый, мо = неруши́мий, мо, непору́шний, но (С. З.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л. — На віки непорушно. Київ. Ст.

Нерѣдко = часте́нько.

Нерѣши́мость, нерѣши́тельность = ваганння. С. Л. — **Быть въ нерѣши́мости** = вага́ти ся і д. **Колеба́ться 2**.

Нерѣши́тельный, но = незва́жний, вага́вий (С. Жел. Пар.), розга́дько. — Одважний мед пъє, а розгадько воду. н. пр. Ніс.

Неря́ха = д. **Неопря́тный** (всі іменники).

Неря́шество = д. **Неопря́тность**.

Неря́шливый = д. **Неопря́тный** (переважно приложники).

Несбы́точный = незбу́тний, химе́рний, неможли́вий.

Несвоевре́менный, но = невча́сний, но (С. Ж. З.), неслу́шний, но, безго́дний, но (С. Жел.), не в час, без часу́, не в свій час, не на часі. — Неслушно тоді було, а тепер саме час до сієї роботи брати ся. Кн.

Несво́йственный = невластивий. С. Жел.

Несве́домый, несве́дущій = несьвідо́мий, незна́ючий, нетяму́щий. — Як незнаюче до ді́ла возьметь ся, то й буде посьміх. Чайч.

Несвя́зный, но = нескла́дний, но, недола́дний, но, недоладу́.

Несгора́емый = неспали́мий.

Несгово́рчивый = незмо́вний, несхи́льчивий (С. Жел. З.), крути́й.

Несказа́нный = д. **Неизглаго́ланный.**

Нескла́дный = д. **Несвя́зный.**

Несклоня́емый = незмінимий. С. Жел. Пар.

Несконча́емый = нескінче́нний. К. Кр.

Не́слухъ = неслухня́ний і д. **Непослу́шный.**

Неслы́ханный, но = нечу́ваний, но. — Нечувана річ.

Несльшный = нечутний; ти́хий.

Несмотря́ на... = не вважа́ючи, неди́влячись на...; про те́.

Несмы́сленный, несмы́слящій = нерозу́мний, нетяму́щий, нетя́ма (Лев.), нетяма́ха.

Несмѣтный, но = незлїчи́мий, мо, незлїче́нний, несчисле́нний, но, без лїку, бе́зліч, без лїчбй. — Брав він добич незмірімо, срібло, злото незлїчимо. І. Г. — Багатирка знаєте! Худоби без лїку. Федь. (Пр. д. ще під сл. **Безсчётный** і **Несчи́слимый**).

Неспо́сный, но = нестерпу́чий, че, незно́сний, но. (Пр. д. під сл. **Невыноси́мый**).

Неснято́е (молоко) = незбі́ране. — У мене і булки сьвіжі і молоко незбіране. Кн.

Несоблюде́ніе = невідбува́ння.

Несовершеннолѣ́тіе = недолїтство, недолїтність (С. Пар.), недоро́слість. — Через недолїтство дїтей мушу спродавати худобу. Кн.

Несовершеннолѣ́тній = недолїтний (С. Жел. Пар.), неповнолїтний, недоро́слий, недо́лїток (С. Жел.), підлїток. — В недорослости лїт таких дїтей опекуни тих дїтей недорослих права їх доводити мають. Ст. Л. — Недолїток таке творить. К. Ш. — Бо нїчим обути панят недорослих. К. Ш.

Несовершѣ́нный = недокінчений, недоко́наний. С. Пар.

Несовмѣ́стный, несовмѣсти́мый = несуміс́ний.

Несогла́сіе = незго́да (С. З. Л.), нела́года, незла́года, нела́д, зва́да (С. З.), розра́да. — Згода дім будує, а незгода руйнує. н. пр. — Чрез незгоду всї пропали, самі себе звоювали. Мазепа. С. З. — Ой я старий, ти молода — тим між нами нелагода. н. п. — Незлагода у свекрухи з невісткою постала. Зїньк. — Нема тиї хати, щоб не було часом звади. н. пр. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Чому не ймеш віри ти, брате Москалю? Не вже пак лякаєш ся зради? З тобою недоля нас кревне зъєднала — не буде між нами розради. Старицький. — **За несогла́сіемъ, по несогла́сію** = через незго́ду (Пр. д. вище).

Несогла́сный, но = незго́дний, но (С. Л.) незгодли́вий, во, (про музику, сьпіви) — нела́дний, різноголо́сий, не вла́д, не до ладу́. — **Поютъ несогла́сно** = сьпіва́ють не в ла́д. — **Живу́тъ несогла́сно** = живу́ть не в ладу́. — **Несогла́сно съ и́стиною** = незго́дно з пра́вдою.

Несоизмѣ́римый = непомі́рний.

Несокруши́мый = незло́мний.

Несомни́тельный, несомнѣ́нный, но = пе́вний, нехи́бний, непохи́бний (С. Жел.), пе́вно, напевне, пе́вна річ, коне́чне. — Певна річ, що вплив його був великий, але... Кн.

Несообра́зный = неподо́бний. — **Говори́тъ несообра́зное** = плете́ щось неполо́бне, ка́же таке́, що й ку́пи не де́ржить ся.

Несообрази́тельный = незмірко́ваний, непомірко́ваний (Лев.).

Несообщи́тельный = одлю́дний (С. З.), вовкува́тий.

Несоотвѣ́тственный = неодповіда́льний, нестосо́вний.

Несоразмѣ́рный = непомі́рний.

Несостоя́тельность = неспромо́га (С. Жел.), неспромо́жність (С. Жел. Л.), неста́ток. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.

Несостоя́тельный = неспромо́жний. С. Жел. — Усї наші заходи показали ся неспроможними побороти смерть. Кн.

Несподру́чный, но = незру́чний, но, не з руки.

Неспоко́йный = неспокі́йний, невпокій-

ний (С. Л.), невгомо́нний, (тільки про чоловіка) — гуркотій, стукотій (Лев.).

Неспокóйствіе = неспóкій, невпóкій.

Неспори́ть, ся = не в лад, не спірно йти́. — **Рабóта не спори́ть або неспори́ться** = робóта не спірно йде́.

Неспóрый, ро = неспірний, но.

Неспособúность = нездáтність (С. Л.), невдáтність, нездóльність (С. Л.), недотéпність (С. Жел.), нездíбність (С. Жел.), безкебéття.

Неспособúный = нездáтний (С. Л.), нездóльний (С. Л.), недотéпний (С. Жел. Л.), нестíпний (С. З. Л.), нездáлий (С. Жел.), нездíбний (С. Жел.), безкебéтний, недотéпа (сп. р. С. Жел.). — Вже й до того недотепний. п. к. — Недотепний ні до чого. Кн. — Він до зросту дíйшов, а така недотепа, — нíчого робить не вмíє. п. к.

Несправедлúвость = неправдúвість, непрáвда, крúвда.

Несправедлúвый = неправдúвий.

Неспѣлый = д. **Незрѣлый**.

Неспѣшá, неспѣшно = помáлу, помалéньку, повáгом, поквóлом, зпоквóлу. — Помаленьку — піймаєш старенку. п. пр.

Несравнéнный, но = незрівня́ний, не в замíру, без порівня́ння.

Нестарáтельный = недбáлий, недбайлúвий, недбáлиця (сп. р.).

Нестерпúмый, мо = нестерпу́чий, че, нестéрпний, но. С. Жел.

Нести́, ся = 1. нести́. — Несе мішок борошна. — Вода несе кригу. — Носять дрова. 2. одбувáти, відправля́ти. — Другий місяць одбуває службу. — Ой пішов він до Ляшенькíв служби відправляти. п. п. — **Нести́ покая́ніе** = покутувáти. С. Л. 3. нести́, ся, покладáти. — Кури несуть яйця. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. п. пр. — **Нести́ околёсную, вздоръ, чепуху́** = д. **Вздоръ городúть**. — **Нести́ высоко́ себя́, нести́ ся** = пишáти ся, гордíти, чвáнити ся, будьóчити ся, кúрпу гнýти, вúсоко лíтати. — Високо лíтає, та низько падає. п. пр. — Пишається ся, як порося на орчику. п. пр. — **Нести́ на сéрдцѣ** = терпíти мóвчки. — **Несётся молва́, слухъ** = чýтка йде́. — **Онъ всё своё несётъ** = він своє́ провáдить, торóчить.

Нестóитъ = невáрт (С. З.), нестóїть. — Хто шага не береже, той сам неварт копійки. п. пр. — Що дíяти і що почáть? Людей і долю проклинать неварт їй-Богу. К. Ш.

Нестроéніе, нестрóйность = нелáд, безлáддя, непорядок (С. Ж.), розгордíяш.

Нестрóйный = нелáдний, безлáдний, незгóдний.

Несýшка = несíчка, несýчка (курка, що часто несеть ся). С. Жел.

Несущéственный = несýщний. С. Жел.

Нехóдный, но = 1. нехóжий, неподóбний, но, неоднáковий, во. 2. невигодний, непоцíнний, но.

Нехóдность, нехóдство = нехóжість, непохóжість, неподóба.

Нечáстіе = недóля (С. Л.), здр. недóленька, нещáстя, здр. нещáстячко, бідá, здр. бíдонька, безголóвья (С. Л. Ш.), безщáстя, безталáння (С. Аф. Ш.), бездóлля і бездíлля, лúхо, лихá годúна (С. Л.), пригóда, здр. пригóдонька, причúна (С. Л.), хáлепа (С. Л. Ш.), лихолíття, злúгодиї. — Пішли вінчати ся — нема попа дома; чи се ж твоє нещастячко, чи моя недоля? п. п. — А безголовья та короткий вік на тебе! п. пр. — Вже як піде на лихо та на безголовья, то де той і розум дíнеть ся. К. Х. — Як твоя, доню, доля, то накупить чоловік поля, а як безділля, то продасть і подвірря. п. пр. — Іди, нене, тепера до мене, сталась мíні пригода без тебе, сталась мíні без тебе причина: жінка вмерла, зосталась дитина. п. п. — Записягли ся жити в згоді: і в щастí і в лихій пригоді. Чайч. — На козака пригодонька — козак зажурив ся. п. п. — Ні, вже, куме, як заєць перебіжить дорогу, то вже без халепи не обійде ся. К. Х. (Д. ще під сл. **Бѣда́, Бѣдствіе**).

Несчастлúвый, ая, несчáстный, ая = нещáсний, на, нещáсниця, нещаслúвий, ва, виця, безщáсний, на, ниця (С. З. Л.), бездóльний, на (С. Л. Ш.), безталáнний, на, ниця (С. Аф. Ш.), бідолáшний, на (С. Л. Ш.), бідолáха (С. Ш.), бíдний, сердéшний, сердéга, бідáха (С. Ш.). — Ой я нещасний, що маю дíяти? Полюбив дівчину та не можу взяти. п. п. — Хоч і вродлива, та нещасниця — ні в чому не пайдить. Кн. — Доленько моя, безщасная! С. З. — А я бідний, безталанний, без пари, без хати, не довелось мíні в сьвітí весело гуляти. Забíла. — Ой у нашій славній Украíні були колись престрашні бездольні години. п. д. (Пр. д. ще під сл. **Бѣдня́га** 2.)

Несчётный = д. **Несмѣтный**.

Несъѣдóмый = неїстовнúй.

Нéтель = я́лівка (не тільна корова).

Нетерпúмость = нетерпíміть.

Нетерпѣлúвость, нетерпѣніе = нетерпíн-

ня, нетерпли́вість, нетерпля́чка. С. Жел. — Оце нетерплячка бере!

Нетерпѣли́вый, во = нетерпля́чий (Чайч.), нетерпя́чий, нетерпу́чий, че, нетерпли́вий, во. С. Жел.

Нетлѣ́нный = нетлїнний (С. Жел.), негнїю́чий (С. Ж.).

Нето́кмо, нето́лько = не тільки, не то́ що. — Не то що другім, та й собі шкоди наробив.

Нетопы́рь = д. **Лету́чая мышь.**

Неторопя́сь = д. **Неспѣша́.**

Нетре́звый, во = нетверезий, підпи́лий (С. Л.), пъя́ний. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш.

Нетро́нь меня́ = д. **Недотро́га 1.**

Нетро́нутый = неза́йманий (Кот.), непочатий, непору́шний, цїли́нний.

Неуваже́ніе = неповага (С. З.), зневага (С. Аф.). — Бо для того, що такові роботи роблять, суть в неповазї. Б. Н. — Я доводила, яка зневага для людей — бійка, а тим паче різками. Кн.

Неуважи́тельный, но = неува́жний, но (С. Л.), зневажний, но (С. Л.), невважли́вий, во (С. Л.), зневажли́вий. — Так зневажно усьміхаєть ся до мене. Кн. — До старих людей він зневажливий, за те й цурають ся його люди. Кн.

Неувяда́емый = неоцьвітний, небле́клий, немарнїлий.

Неугаси́мый, неугаса́емый = негасучий.

Неуго́дный, но = невго́дний, но.

Неугомо́нный = невгомо́нний, невгавучий (С. З.), безуга́вний.

Неуда́лый, ло = 1. немото́рний, незру́чний.

2. недо́брий, лихи́й, пога́ний, ке́пський. — Кепська робота.

Неуда́ча = невда́ча, невда́тність, неталя́н, недо́ля. — **Неуда́ча! Неудало́сь!** = урва́лась ни́тка, увірвав ся бас! — **Потерпѣ́ть неуда́чу** = ніймати о́близня (С. З.), переважно в сватанї = гарбуза́ зъїсти. С. Аф. З.

Неуда́чливый, во, неуда́чный, но = невда́лий, ло, невда́тний, но. — Вона швидче ті невдалі булочки у дїжу та й заквасила. н. к. — Гоп, мої гречаники! Гоп, мої невдалиї. н. п.

Неуда́чникъ, ца = невда́тник, ця, невда́личя (сп. р.), невда́ха (сп. р. С. З.), здр. невда́шечка, поб. — невдалю́га. — От сей невдаха бідолашний. С. З. — Та взяла невісточку невда́шечку: ой нї спекти, нї зварити. н. п.

Неудержи́мый, мо = невпи́нний, безупи́нний, но. — Знати було, що кипляча невпинна натура. Лев. В.

Неудо́бность = недого́дність, непридо́бність.

Неудо́бный, но = недого́дний, непридо́бний, незру́чний, но, не спо́сіб. — Грузьке та непридобне місце. н. с. Київ. Ст.

Неудобовари́мый = нестравний. — Смашна їда та нестравна, паче камінюка в млинку. Кп.

Неудобовразуми́тельный, неудобопоня́тный, но = незрозумілий, ло, недостямку́, недотя́ми.

Неудобоприложи́мый, неудобопримѣни́мый = непритульний. С. З.

Неудо́бство = невигода, непридоба, недогода (Лев.), невгіддя, незручність. — І так шкода і так невигода! Кропивницький. — Недогода старій бабцї нї на пічі, нї на лавцї. н. пр.

Неудовлетворе́ніе = недого́да. С. Л.

Неудово́льствіе = недово́льність, незадоволе́ння. — **Къ вели́кому неудово́льствію** = на превели́кий жаль.

Неуже́ли, неужли́, неу́жто = хіба́ (С. З. Л. Ш.), невже́, невже́ж, чи вже́ж (С. Л.), чи то́ж. — Хіба таки справдї він приїздив? — Чи тож таки можна так робити? Чайч.

Неужи́вчивый = невжи́точний, незла́годний, нестирливий. — Такий нестирливий зробив ся: нїколи не змовчить. Кр.

Неуклю́нный, но = непохи́бний (С. Л.), непохи́льний, но.

Неукло́нчивый = невхи́льний (С. Ш.), щи́рий.

Неуклю́жесть = незгра́бність, незру́чність. (С. Жел.).

Неуклю́жій, же = незгра́бний, незгра́ба, неотёсаний, неотёса, незру́чний (С. Жел.), хаму́ловатий (Лев.), хаму́ла (С. Ш.), махлюва́тий, пентюхова́тий, чвала́й, одоро́бло (сп. р.), тюхтій, ка (С. Ш.), товпи́га (С. Ш.), про жінку — гри́па, гергёпа, про одежу — бахма́тий (С. Ш.), лантухова́тий. — Розчарувала мене її пентюховатa постать! Чисто наче той лантух з вовною. Кн. — Хамуловатий чоловік, кінь. Лев.

Неукори́зненный = д. **Безукори́зненный.**

Неукоснительный = д. **Немѣ́дленный.**

Неукроти́мый, мо = невпи́нний, непри-пи́нний, невгамо́вний, но.

Неуловимый = незловимий.
Неумойка = невмивака, мурза.
Неумолимый = невблагання. С. Ж. Л.
Неумолкный, кно, неумолчный, чно = невмовкаючий, невмовкаючи.
Неумывка = д. **Неумойка**. — **Неумывкою** = невмиваючись.
Неумышленный, но = неу(в)мисний, не (С. Л.), нехотя (С. Л.), нехотячи (Кр.), незнарошне (Кр.), без наміру (С. Л.). — Который шляхтич неумисне таковий учинок поповнивши. Ст. Л.
Неумелый, ло = невмілий, недотепний, недотепа (ср. р.), нестіпний (С. З.), партач (С. З.). — В невмілого руки не болять. п. пр. — **Неумело дѣлать** = партачити, партолити.
Неумѣнье = невміння, невміліть. — **За неумѣніемъ** = не вміючи, не знаючи.
Неумѣренность = непомірність.
Неумѣренный, но = непомірний, неумірний, но (С. Жел.), більше — надмірний (С. Жел.). — Наїв ся непомірно — от і заслаб. Кн. — Квитовав за непомірну вечерю у Криневича. Кн.
Неумѣстность = недоладність.
Неумѣстный, но = недоладний, недодільний, недоладу, недоділа, недоречі, неподоба.
Неупла́та = непла́та, невиплат.
Неупотребительный = неу(в)живаний. С. Пар.
Неупотребленіе = невживання. С. Л.
Неупра́вка = невпра́вка.
Неупросимый = невблагання. С. Ж.
Неуравнительный = нерівномірний.
Неурожа́й = неврожа́й, недорід, недород. — Коли недород, то й не в молот. п. пр.
Неурожа́йный = неврожа́йний, недоро́дний. С. Л.
Неурѣживать = вчащати. — Він таки вчащає до вас.
Неуря́дица = безла́ддя (С. Л.), безуря́ддя, неря́д, непоря́док, неря́дність, розгордіяш (С. Л.), гармидер (С. Аф.) — Отамане наш, недбаєш за нас! Бо бач наше товариство, як розгордіяш. п. п. — Такий гармидер, неначе орда наступає. С. Аф.
Неуря́дливый = нечепурний і д. **Неопра́тный**.
Неуспѣхъ = д. **Неуда́ча**.
Неустанный, но = невтомний, но, невгавучий (С. З. Л.), невтомне (С. З.), без угаву.
Неусто́йка = немíра (Ев.); штраф.
Неусто́йчивый = хибкий, хисткий (Ев.).
Неустрашимый = небоязкий, відважний, сьміливий.
Неустро́йство = д. **Неуря́дица**.
Неусту́пчивый = нездатливий (Лев.), неуважний (С. Л.), суперекуватий, завзятий (С. Л.), запеклий.
Неусы́пный, но = невсипущий, ще, невсипучий, че. С. З. Л. — Невсипуща ж мати стала думать, що к весіллю треба готувати. Макар. — Треба нам хоч дрібної та невсипущої праці. Кн. — Хазяйкою зробилась невсипущою на все село. п. к. — Невсипуща праця за 40 літ знемогла його. Кн.
Неутоли́мый = невситимий (С. Жел. Пар.), невгамовний, невтихомирний.
Неутоми́мый = невто́мний і д. **Неуста́нный**.
Неутѣшный, но = неозважний, но. С. Жел. — Скільки раз неозважно ридав він. Ан. — Неозважні сльози. С. Жел.
Неучти́вость = незвичайність, неґречність.
Неучти́вый, во = незвича́йний, но, неґре́чний, неґре́че (С. Л.).
Не́учъ = не́ук (Д. під сл. **Невѣжда**).
Неуязви́мый = невразливий, невразний. С. Жел.
Не́форощь, рос. Artemisia pontica = не́хворощ, нехворо́ща. С. Ан.
Нефть, Bitumen naphta = не́хта (Чайч.), на́фта (С. Жел.). — У нас по селах білу нехту пьють од усяких хвороб, найбільше от як підпирає під груди. Чайч.
Нефтяно́й = нехтяний, нафто́вий (С. Жел.), на(е)фтяний (С. Жел.). — **Нефтяно́й про́мыселъ** = нефтя́рство. Діло.
Нехоте́ніе = нехотіння.
Не́хотя = не́хотя (С. Л.), нехотячи (Кр.), незнарошне (С. Л.), невмисне.
Не́христь = не́христ.
Нечаянность, ный = д. **Неожи́данность, ный**.
Не́чего = нічого, нема чого, нема що. — **Не́чему** = нічому, нема чому. — **Не́чего объ э́томъ говори́ть** = нема що про се й балакати, шкода й казати (Чайч.). — **Мнѣ не́чего дѣлать** = не маю що робити. — **Тебѣ не́чего боя́ться** = тобі нема чого боятись, чого тобі боятись?
Нечёса = нечоса, кудлань, кудлатий, пелехатий, костроватий.

Нечестивецъ, нечестивица = безбожник, ця, нечестивець (С. Жел.), поганець.

Нечестивый = нечестивий (С. Жел.), безбожний (С. Ж.).

Нечестіе = нечестивість (С. Жел.), нечесть, безбожність (С. Ж.).

Нечётка, нечетъ = лишка. — **Чётъ или нечетъ?** = чіт чи лишка? С. З.

Нечёткій = нерозбірний, нечиткий (С. Жел.). Д. **Неразборчивый 2.**

Нечётный = непарістий, непарний. С. Жел.

Нечистоплотность, ный = д. **Неопрятность, ный.**

Нечистота = нечисть (С. Л.), нечипур, бруд (С. З. Л. Ш.). — В хаті повно нечистї. Кн. — Скрізь така нечисть у хаті, що гидко й дивить ся. Чайч. — У Царградї нечипур скрізь — страх! н. о.

Нечистый = 1. нечистий. — Нечиста пшениця — неодвіяна як слід. — Нечиста олія тим від неї і оддає чимсь поганим.

2. нечистий, брудний (С. З.), про білизну — чорний; нечепурний, неохайний. (Пр. д. під сл. **Грязный** і **Неопрятный**). — **Нечистый, нечистъ на руку** = хапкий. С. Ш. — **Нечистый духъ, нечистая сила** = нечистий, нечиста сила, лихий, мара, мана, зб. нечисть, погань, д. теж під сл. **Бѣсъ.**

Нечувствительность = нечулість.

Нечувствительный, но = 1. нечулий, нечутливий (С. Жел.), нечуственний (С. Жел.).

2. непомітний, неприкмітний, незначний, но.

Нёшто = хіба (С. Ш.), хиба (С. Л.). — Хіба ти чув про се? — Хіба самому написать таки посланїе до себе? К. Ш.

Нешто = нехай і так, та вже, нема що робити.

Нещадный, но = немилосердний, но, лютий, то, без жалю.

Неявственный, но = неясний, нерозбірний. (Д. під сл. **Невнятный**).

Ни = ні, ані; не. — Правдою увесь світ зійдеш, а неправдою ані до порогу. н. пр. — Ні Богові свічка, ні чортові кочерга. н. пр. — Ані до ради, ані до звади. н. пр. — **Ни съ мѣста!** = ані руш! С. Ш. — **Ни крошки** = ані крихотки. С. Ш. — **Ни за что, ни про что** = ні за що, ні про що, дарма, дурно. — **Ни то, ни сё** = ні се, ні те, нїсякої, ні такої (Чайч.). — **Ни съ того, ни съ сего** = ні з того, ні з сього, з доброго дива, ні сїло, ні впало (Лсв.).

Нива = нива, здр. нивка, нивонька, мн. нивъя (С. Жел.), велика — лан, ланина, здр. ланок, зорана — рілля, де була гречка — гречанище (С. Аф.), гречище, де було жито — житнище (С. Аф.), житниська (Под.), де була пшениця — пшеничище, де посіяна гречка — гречківка (С. Аф.), гречківъя. — Ой у полї нивка, на нїй материнка. н. п. — Увесь лан їзжали і в копи поклали. Кв. — А чиї ж то лани позасївані? н. п. — Біла рілля, а чорне насїння? (н. з. — папер і письмо).

Нивелировать = нівелювати; рівняти.

Нивелиръ = шмига (у колїсників і мірошників).

Нивѣсть = 1. д. **Невѣсть.**

2. дуже, вельми. — **Нивѣсть какъ много** = дуже багато.

Нивяный = нивъяний. С. Жел.

Нигдѣ = нігде, нідé. — Шукав скрізь — нїде нема.

Нижайшій, ше = найниз(ж)чий, найниз(ж ший, ше.

Нигугу = нїчичирк (С. З.), анї телень. — Забив ся десь у лободі, та й нїчичирк. Зінь. — Нїчичирк і дух притаїв. Чайч.

Ниже = низче, нижче. — Зеленький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Нименованный = нижченазваний.

Нижеподписавшійся = нижченідписаний.

Нижеупомянутый = нижчезгаданий.

Нижникъ = спідняк.

Нижній = нижнїй (С. Л.), низовий (С. Л.), дольний (С. Л.), спідній. — **Нижнее платье** = спідниця і спідні (штани).

Низаніе = низання, сиряння.

Низать = низати, нанизувати, сплятн (що дрібне), усилятн (С. Ш.).

Низвергать, низвергнуть = спихати, скидати, спихнути, скинути. — **Низвергнуть бремя** = збутись клопоту. — **Низвергнуть иго** = визволитись з ярма, з неволї, с під кормиги.

Низвергаться, низвергнуться = кидати ся, кинути ся.

Низвести, низводить = звести, зводити, позводити.

Низенькій = низенький.

Низёхонько = низенько, низесенько. — Зеленький барвіночку, стели ся низенько,

а ти милий, чорнобривий, присунь ся близенько. н. п.

Низина́ = низина́, діл, низовина́ (С. Л.), низькоді́л.

Ни́зить = знижа́ти, понижа́ти.

Ни́зиться = спада́ти, знижа́ти ся.

Ни́зкій = 1. низьки́й, невисо́кий. — Низька хата. — Низькі вікна.

2. про́стий, незна́чний. — Незначного стану чоловік.

3. поганий, паску́дний, гане́бний, ни́щий. — Погане ді́ло. — Ганебний учинок. Ниця душа. К. Ч. Р. — **Ни́зкій го́лосъ** = товстий го́лос. — **Ни́зкая цѣна́** = мала́, невисо́ка ці́на.

Низкова́тый, то = низькува́тий, то, низе́нький, ко, по́низький, ко (Чайч.).

Низкопокло́нный = лакеюва́тий (С. З.), шапкогну́чий. — Деякі людці лакеюваті. К. Х.

Низкопокло́нничать = ни́зько кла́нятись, шапкува́ти (С. З.), підстила́ти ся.

Ни́зкость = ни́зькість. С. Жел.

Низлага́ть, низложи́ть = 1. д. **Низверга́ть.**

2. побіжда́ти, перемога́ти, побіди́ти, перемогти́.

Низложе́ніе = скида́ння.

Низложи́тель = скида́ч. С. Ж.

Ни́зменность = низина́ (С. Жел.), низовина́ (С. Л. Жел.), низькоді́л (С. Жел. Л.), низька частина якого міста — поді́л, в степу — поло́ги (С. З.), падь, пад (Херс.), при́падь, що заливаєть ся на довго водою, найбільше між річками — прогні́й (С. З.). — Рівнина, котрої високість є незначна, зветь ся низина. Зем.

Ни́зменный = низьки́й, припа́дистий.

Ни́зовье́ = низ.

Низойти́, нисходи́ть = зійти́, схо́дити, зіхо́дити (у низ).

Ни́зость = ни́зькість. С. Жел.

Низри́нуть, низрѣва́ть, ся = д. **Низверга́ть, ся.**

Низъ = низ (С. Л.), спід (С. З.), діл (С. Л.). — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Як летіла ворона в гору, то й кракала, а як на діл, то й крила опустила. н. пр. — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — І долом геть собі село понад водою простяглось. К. Ш.

Низь = 1. д. **Ни́зменность.**

2. ни́зка, (замисто одно) — разо́к.

Никако́й = ніяки́й (С. З.), жа́дний (С. З.), жо́дний (С. З.), жа́ден, жо́ден (С. Аф.). — Хто два зайці гонить — жадного не здогонить. н. пр. — Без жадної причини. С. З.

Нака́къ = 1. ніяк (С. З.), ніяким спо́собом, жадним спо́собом, по́битом, жа(о)дною мірою (С. Ж.). — Сього ніяким способом зробити не можна. — Ні жадним способом не можна. н. к. — Жодною мірою не можна. Ч. К.

2. мабу́ть, десь, либо́нь, зда́єть ся. — Ой десь мене та Господь побив, що рано в неділю я горілку пив. н. п. — Здаєть ся він родич ваш? (Д. ще під сл. **Вѣрно** 2). — **Нака́къ нѣтъ** = ні. — **Э́то ты сдѣлалъ? Нака́къ нѣтъ** = Се ти зробив? Ні, не я.

Ни́кнуть = ни́кчуть, хили́ти ся, схиля́ти ся, похиля́ти ся.

Никогда́ = ніко́ли. С. З. Л. — На Миколи — та й ніко́ли. н. пр. — Нікóли я не забуду того часу, коли... — У Київі, на Подолі було колись і ніко́ли не вернеть ся, що ді́ялось. К. Ш.

Нико́имъ о́бразомъ = д. **Нака́къ 1.**

Никто́ = ніхто́. С. Л. — Нїхто не винен — сама я, що полюбила гультая. н. п.

Никуда́ = 1. ніку́ди (С. Л.), ніку́дою, ніде́. — Він нікуди не ходить.

2. ніку́ди, ніодочо́го, ніна́що. — Нікуди не годить ся. — Нїнащо воно не здасть ся.

Нима́ло = ніяк, зовсім, ні тро́хи, ні тріш-ки. — Мінї зовсім не жаль його. — Тобі сьмішки, а мінї ні трішки. н. пр.

Нима́лый = д. **Никако́й.**

Ни́мфа = руса́лка, здр. руса́лочка, руса́лонька, ма́вка (С. Жел.), лїсова — гаївка. — Пливи, пливи, моя доню, Дніпром за водою, та випливи русалкою завтра серед ночі. К. Ш. — Щоб мавки не залескотали. С. З.

Ниотко́лѣ, ниотку́да, у = нїзві́дки, нїзві́дкіль, нїзві́дкіля́. — Нїзвідки не маю звісток.

Нипочёмъ = д. **Непочёмъ.**

Нискóлько = д. **Нима́ло.**

Ниспада́ть, ниспа́сть = па́дати, спада́ти, спа́сти.

Ниспосыла́ть, ниспосла́ть = посила́ти, посла́ти, насила́ти, насла́ти.

Ниспровига́ть, ниспрове́ргнуть = д. **Низверга́ть.**

Ниспуска́ть, ниспусти́ть, ся = спуска́ти, спусти́ти, ся; злина́ти, злину́ти. — Побачив він Духа Божого, що спустив ся як голуб і злинув на його. К. Св. П.

Нисходи́ть = д. **Низойти́.**

Нисхожде́ніе = схід.

Нитевидный, нитеобразный = ниткуватий. С. Жел.

Нитка = нитка, здр. ниточка, нитчина (С. З.), мн. нитки, зб. нитя (С. Л.), несучені товсті з клочя — вал (С. Аф.), насмолені у шевців — дратва, бавовняні для гаптування — заполоч (С. Аф.). — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Прийдеть ся ниточка до клубочка. н. пр. — Міра ниток: 3 нитки — чисниця, 10 чисниць — пасмо, 20 пасом — півміток. Нїс. Чайч. — **Нитка монїста** = разок намиста. — **На живую нитку** = на швидку руку, на живу нитку. — **Ходить по ниточкѣ** = по струнцї ходити.

Ниточный = нитковий.

Нитчатый = 1. нитяний.
2. д. **Нитевидный.**

Нить = 1. д. **Нитка.**
2. ряд, шнур.

Ницъ, ничкомъ = ниць. — Поприпадали усї ниць. К. З. о Ю. Р.

Ничей = нїчий. — **Въ ничью** = дарма, дурно, даремне.

Ничто, ничего = нїщо, нїчого, здр. нїчогісїнько, нїгич. — Нїщо не веселить мене. — Нїчого не чуть про його. — На стіл вона схилилась, плаче, нї гич одвіту не дає. Мет. — **Ничего!** = дарма (С. Л.), байдуже. — На городї долинка, нема мого Данилка, дарма, що нема, переночую сама. н. п. — **Обратить въ ничто** = оберну́ти, повернути в нївець (С. З.). — Жид та нїмець усе повернуть в нївець. н. пр. — Напавши на Волоскую землю, в нївець усю обернули. С. Л. — **Ничего себѣ** = нїчого собі, нїчогенький, ка, незгірший, незгірш. (С. З.). — А вона, як придивиш ся, справдї нїчогенька. — **Ничего не подѣлаешь!** = нїчого не поробиш, та ба! — І рад би купити, та ба! грошей кат ма. С. Л.

Ничтожество = нїкчемність (С. Л.), про вещ — нїкчемниця, покидька, гаріль (С. З.). — Помста за власную нїкчемність, як огонь, пече мене. Сам. — Доволї письменників працювало і довело нїкчемність отакої теорії Погодина. Кн. — Шкода грошей на таку покидьку.

Ничтожность = нїкчемність.

Ничтожный = нїкчемний. С. З. Л. — Що любов і все такеє... дурниця, нїкчемне. К. Ш. — Ти все шукала слободи, нїкчемная грошей раба. І. Г. — Который запис не водлуг сего статуту справлений, таковий запис маєть бути нїкчемний. Ст. Л. — **Ничтожнымъ сдѣлаться** = знїкчемнїти. С. З.

Ничуть = нїяк, зовсїм, нїтрішечки, анїже, анїгич (С. Ж.).

Ниша = закапелок (С. З.), низько, низька (С. Жел. Пар.), в пічі, грубі — пічурка. С. Л.

Нишкнуть = мовчати. — **Нишкни!** = цить, мовчи, нїчичирк!

Ништо = так і треба, за дїло, по заслузї. — **Засадили въ тюрьму: ништо ему!** = посадили в тюрму: так йому й треба.

Нищать = убожіти, біднїти, голїти, убожчати, убожшати (С. Ш.), убожествіти (С. Ш,), мізернїти.

Нищаться = збіднювати ся (С. Аф.), бідкати ся. С. Аф. — А він так збіднив ся, неначе от вже в старцї піде.

Нищая = старчиха, жебрачка (Гал. Под.).

Нищенокъ, нищенка = старчук (С. З.), старча, лабзюк (С. З. Пав.).

Нищенскій = старецький (С. З. Л.), старечий, старчачий (С. Л.), злиденний (С. Л.), жебрацький (Гал. Под.). — Старечої засьпіваєш. Нїс. — Старчачої торби не наповниш. н. пр.

Нищенство = старцювання, жебрацтво (Гал. Под.), жебри (С. З. Под.). — Пішов дїд на жебри, та не мав в що хлїба класти. н. пр.

Нищенствовать = старцювати, жебрати (Гал. Под.), лабзюковати (С. З.). — Нїчого нема, хоть жебрай, хоть з голоду гинь. Фр.

Нищета = убожество (С. Ш.), убозство (С. Л. Ш.), убожство (С. Ш.), злидні (С. Л.), злидарство. — Я твоє багатство переживу, а ти мого убожества не переживеш. н. пр. — Чи це не віщує нам дійсного злидарства? Кн. — Упросились злидні на три днї, та й за рік не викишкаєш. н. пр. — **Привести въ нищету** = знищити. С. З. — Люд поробований і до кінця знищений. Мазепа. С. З.

Нищій = 1. д. **Бѣдный.**
2. старець, здр. старчук, мале — старча, старченя, лабзан, жебрак (Гал. Под.). — Доти старець плохий, поки його собаки не обступлять. н. пр. — Не пішла дївка за козака, тільки за жебрака. Жебрак ходить, хлїба просить, а дївчина торбу носить. н. п. — **Нищая братія** = старцї. — **Нищій духомъ** = вбогодухий (К. Ш.), вбогодух, вбогий духом. — Блаженні вбогі духом, бо їх царство небесне. К. Св. П.

Но = но, але́ (С. З. Л. Ш.), аж (С. Л.), та (С. Ш.), тале́ж (С. Ш.). — Нема нїчого без але. н. пр. — Я пішов би, алеж боюсь. С. Ш. — Не няв віри, аж вийшло усе правда. С. Л. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хоч правду женуть люди, талеж правда завше буде. н. пр. — Но Греки як спалили Трою, зробили з неї скирду гною. Коп.

Но́венькій = нове́нький.

Новёхонекъ, новёшенекъ = новісїнький, нове́сенький. С. Жел.

Новизна́ = 1. нови́зна. С. Жел.
2. д. **Но́вость**.

Нови́къ = нова́к. С. Жел.

Новина́ = 1. новина́, цїлина́, цїльни́к, щире́ць. — Купив ниву з цїлиною. С. З. — Зорав цїлину.
2. полотно́ небіляне.
3. новина́, перва́к, первачо́к, пе́рв(ш)ина́. — Груші перваки.

Нови́нный = цїли́нний. — Цїлинна земля.

Нови́ть, ся = нови́ти, поновля́ти, ся.

Нови́ца = нови́ця, білиця (черниця на пробі, не пострижена).

Новичёкъ = нова́к. С. Жел.

Новобра́нецъ = новобра́нець (С. З.), не́крут, здр. некру́тик. — Гей ти, мила, ручняток не ламай, що іде твій новобранець за Дунай. В. Щ. — Набірали некрутів в неділенку вранцї. н. п.

Новобра́чный, ная, ные = молоди́й, молодожо́н (Кв.), молода́, молодї, моложо́ни (Кв.), на весїллї в весїльних пісьнях і речах — князь і княги́ня. — Князь з княгинею — своєю господинею. Кв.

Нововведе́ніе = новина́.

Новогоди́ній = новорі́шнїй. С. Л.

Новозавѣ́тный = новозаві́тний.

Новокре́щенецъ = новохре́щенець.

Новолу́ніе = молоди́к (С. Л.), нова́к.

Новопоселе́нецъ = новосе́лець, оса́дчий, оса́дник.

Новоро́жденный = новонарожде́нний, немовля́, тко (С. З.).

Новосе́лье = 1. нова́ осе́ля, кватиря, новосїлля, новосе́лиця.
2. вхідчини, вхо́дини (Сп.). — Перебрали ся ми до своєї хати і зараз справили вхідчини. Кн

Но́вость = 1. нови́зна. С. Жел.
2. новина́ (С. З. Л.), здр. новинонька, перв(ш)ина́ (С. Л.). — Чи чули ви, добрі люди, таку новину́: породила та попівна дитину малу. н. п. — Ой у нас на селї новина: зацьвіла у лузї калина. н. п. — Серед села стала ся новина: счарувала Парасина вдовиного сина. н. п. — І ще раз побувати, про наші родини і другі новини усе щоб росказати. Ст. в. — Ой летїла зозуленька через наші села, принесла нам новиноньку для всїх нас веселу. н. п.

Но́вый = нови́й. — **Но́вый мѣсяцъ** = молоди́к, нова́к. — **Но́вые плоды́** = новина́, перваки́.

Новь = д. **Новина́** 1.

Новѣть = нові́шати, поновля́ти ся.

Нога́ = 1. нога́, здр. ні́жка, ні́женька, мн. ноженя́та, ні́жки, ні́женьки. — **Быть съ кѣмъ на коро́ткой ногѣ** = приятелюва́ти, за панібра́та бу́ти. — **Жить на большо́й ногѣ, на широ́кую но́гу** = по па́нському жити, на всю гу́бу. — **Вверхъ нога́ми** = до гори́ нога́ми, гори́ніж, сто́рч голово́ю. — **Лёгокъ на́ ногу** = швидки́й, мото́рний. — **Поста́вить на́ ноги** = ви́вести в лю́ди. — **Протяну́ть но́ги** = уме́рти, ду́ба да́ти. — **Со всѣхъ ногъ побѣжа́ть, бро́ситься** = що єсть ду́ху, чим ду́жч, на всї заставки, прожо́гом побігти, ки́нутись. — **Упа́сть со всѣхъ ногъ** = простягтись.
2. копи́л, копило́, коло́дка. (Д. під сл. **Коло́дка** 2).

Ноготки́, рос. Calendula L. = нагідки́. С. Ан. Л.

Ногото́къ = 1. ні́гтик.
2. рос. Adonis vernalis L. = гори́цьвіт. С. Ан.

Но́готь = ні́готь.

Ногтѣда, ногтѣдица, Sarmitium = во́лос. С. Аф. З. Л. — Од паушниць пошептати або й волос ізігнати. Кот. — Волос! Іди собі на колос! Я ж тебе виливаю і т. д. Нар. зам.

Ноже́вникъ, ножевщи́къ = ножа́р. С. Жел.

Ножевиїще = залїзко у ножа́.

Ножёвка = пи́лка мала́.

Ножёнка, но́женька = ні́жка, ні́женька, мн. ні́жки, ні́женьки, ноженя́та. — З вечера холодна роса, я ходила довго боса, ніженьки болять. н. п.

Но́жикъ, но́жичекъ = но́жик, но́жичок, складаний — чепе́лик. С. Л. — Годї, Гандзю, бабити — чепелика загубила. н. пр.

Ножи́ще = ножа́ка. С. З. — Бьють мене ломакою, ріжуть мене ножакою; за те мене отак гублять, що всї мене дуже люблять? (н. з. — хлїб).

Но́жка = ні́жка.

Но́жницы = но́жиці, що ними стрижуть овець — стри́гало, що ріжуть залїзо — но́жні.

Ножны = пі́хви. С. З. Л. — Шаблї з пі́хов виймайте, тїло мов порубайте. н. д. — Ратище поломане, пі́хви без шаблї булатної. н. д. — Вихопив тодї Петро шаблю з пі́хов. н. о.

Ножъ = ні́ж, поб. ножа́ка (С. З.), великий — колодії́й (С. З. Л.), колода́ч (С. Л.), щербатий — щерба́к, зроблений з коси — кі́ска, коса́рь (С. Л.), шевський — кни́ш, кни́пець, гни́пець (С. Л.), ковальський обтинати копита — обти́нач, у терлицї — ме́чик, тупий ніж — тупа́к, тупе́ць, тупи́ця (С. Ш.), тупий бік ножа — тилїй, тупі́й, гострий бік — гострі́й, ручка — коло́дка, залїзна частина — лїзко, залїзко. — Я йому такого колодія викував, що хоч куди. К. Х. (Д. ще **Но́жикъ** і **Ножи́ще**).

Ноздрева́тый = ніздрюва́тий, подїркуватий. — **Ноздрева́тымъ сдѣ́латься** = подїрча́віти.

Ноздрева́тѣть = дїрча́віти.

Но́здря, мн. **но́здри** = ніздря́, мн. ні́здрі, 2-й од. мн. — ні́здер (Номис), у волів, коней — храп.

Ноздряно́й = ніздряни́й.

Ноль = нуль, поб. нуля́ка, в жарт — бу́блик.

Нома́дъ = кочови́к.

Но́меръ = ну́мер, число́.

Номоканóнъ = збі́рник церко́вних зако́нів.

Но́нче, но́нѣ = сьогóдня; тепе́р, за́раз.

Нора́ = нора́, здр. ні́рка, вовча, лисича, гадюча — ско́та (С. З.). — Вліз в скоту та й лїг. Мет. — Гадюки під Чесного Хреста умісто збирають у свої скоти. н. о. Чайч.

Нордъ = пі́вніч, сі́вер; горови́й ві́тер, горі́шний (Ман.).

Нори́чникъ, рос. Scrophularia aquatica L. = ра́нник, S. nodosa L. = підтинник, ра́нник, смовдь, семисильник. С. Ан.

Но́рка, зв. Mustela lutreola = ні́рка.

Но́рма = пра́вило, зразо́к.

Норма́льный = звича́йний, зразко́вий.

Норови́ть = 1. гну́ти, схиля́ти (на чий бік, на чию користь). — Він так і гне, щоб йому досталось.

2. шука́ти ока́зії, гонобити. — Так і гонобить, щоб де небудь украсти. Сн.

Но́ровъ = но́ров, звичай. — **Ло́шадь съ но́ровомъ** = норови́стий кінь.

Норо́къ, зв. Mustela nivalis = ла́ска, ла́сиця (С. Жел. Пар.).

Носа́тый, носа́стый, носа́чъ = носа́тий, носа́ль, носа́ч.

Носа́тикъ = д. **Долгоно́сикъ**.

Носи́лки = но́ші, похоронні — ма́ри (С. З.). — Почали приносити на ношах тих, що нездужали. К. Св. П. — Зробили ноші з зеленої смеречини, зложили на нїй обох братів, тай понесли. — Брат мій цїлу дорогу ішов при ношах. Федь. — Ой очі, чорні очі, не моргайте так на всїх, через вас піду на мари, а вам буде тяжкий гріх. н. п. — Жаль батька на мари, та треба. н. пр. — Затим тїло на марах слуги і гайдуки гетьманськіе несли. Ханенко. С. З.

Носи́льщикъ = носи́льник (С. Жел.), носі́й, носа́к (С. Пар.), ноша́к (С. Жел. Пар.).

Носи́ть, ся = носи́ти, ся і д. **Нести́ 1 і 3**. — **Носи́ть и́мя, назва́ніе** = зва́ти ся. — **Но́сится слухъ, молва́** = чу́тка, поголо́ска йде́. — **Носи́ться съ чѣ́мъ, съ кѣ́мъ** = носи́ти ся, па́нькати ся, ця́цькати ся. — Носить ся, як дурень з ступою. н. пр. — Цяцькаєть ся з ним.

Но́ска = носі́ння.

Носки́ = карпе́тки, карпі́тки, шкарпе́тки (Лев.).

Но́скій, ая = 1. кріпки́й (про одежу, що довго носить ся).

2. несу́ща (курка, качка, що багато яєць зносять). — Химини кури несущі були. н. пр.

Носово́й = носови́й.

Носо́къ = 1. но́сик.

2. карпе́тка (д. **Носки́**).

Носоро́гъ, Rhinoceros = носоріг, носоро́жець. С. Жел.

Носъ = 1. ніс, здр. но́сик, но́сичок, носиня́тко. — Носом чує, де що лежить. н. пр. — Пхнув його, а він так носом і заорав. — Пустив човен за водою, а він так носом і наскочив на камінь. — **Вздёрнутый носъ** = ки́рпа, кирпа́тий ніс. — **Говори́ть въ носъ** = гугня́вити. — **Говори́ть подъ но́съ** = ми́мрити. — **Драть носъ** = ки́рпу гну́ти. — **Заруби́ себѣ́ на́ носъ, у себя́ на носу́** = намота́й на у́с. — **Води́ть за́ носъ** = дури́ти. — **Носъ получи́ть** = о́близня пійма́ти, (в сватанні) — гарбуза́ зїсти. — Венера облизня піймавши, слїзки пустила із очей. Кот. — **На носу́** = ду́же бли́зько, ско́ро. — **Утере́ть кому́ носъ** = уте́рти но́са (С. Ш.), пи́нхви да́ти.

2. д. **Клювъ**.

*

3. д. **Мысъ 1.**

Нота́ріусъ = нота́рь. С. Жел.

Но́чвы = но́чви, ночо́вки (С. З.), ваганѝ, ваганкѝ (С. Аф.). — Боже помогай! З ночвами на Дунай. н. пр. — Принеси ваганки та скупаємо дитину.

Ночева́льщикъ, ца = ночува́льник, ця (Чайч. Полт.), ночува́ка (Кр.), ночлїжник, ночлїжанѝн, ночлїжанка (С. Жел.), мн. ночлїжа́ни. — Хоч і ночувака був, а коня украли. Кр.

Ночева́ніе, ночёвка, ночевьё = ночува́ння, ночівля, ночлїг.

Ночева́ть = ночува́ти.

Но́ченька = ніче́нька.

Но́чесь = учора́шньої но́чі, тіе́ї но́чі, ту́ ніч. — Ту ніч зовсїм не спав.

Ночле́гъ = ночлїг.

Ночле́жникъ, ца = д. **Ночева́льщикъ.**

Ночле́жный = ночлїжний.

Ночни́ца = **Лету́чая мышь.**

Ночно́й = нічний, у(в)но́чішнїй (що був у ночі). — Дощ уночішнїй. Чайч. Полт.

Ночна́я краса́вица, рос Hesperis matronalis L. = вечерни́цї души́сті, H. tristis L. = вечерни́цї плаку́чі, ночна́, вечі́рня доба́. С. Ан.

Ночь = ні́ч, здр. ні́чка, ласк. ніченька, мн. но́чі. — Доби ночі: 10 годин — пе́рші півнї, північ 12 годин — дру́гі півнї, дві години — тре́ті півнї. — **Воробьи́ная ночь** = горобѝна ніч. С. Аф. — **Тёмная ночь, глуха́я по́лночь** = глуна́ ніч. — У саму глупу ніч. С. Аф. — Як та ніч темнїла, та ніч глуна́, нї зіроньки по нїй не блестїло. П. Пр. — **Но́чью** = у ночі́, в ночі́ (С. Л.), ночно́ї доби́ (С. Аф.), ночно́ю добо́ю. — Сей сьвіт, як маків цьвіт — день цьвіте, а в ночі опаде. н. пр. — По таких шляхах і в день набереш ся муки, а в ночі й поготів. Кн. — **Въ ночь подъ...** = про́ти но́чі... — Проти ночі Маковія, як ножі сьвятили. К. Ш. — **Ночь но́ченски** = цїлїсеньку ніч, всю ніч.

Но́ша = но́ша. — **Но́ша дровъ** = обере́мок дров. С. З.

Ношакъ, ношатой = д. **Носи́льщикъ.**

Ноше́ніе = носїння. — Носїння води відрами на гору. Кн.

Ноя́брскій = ноя́брський, грудне́вий.

Ноя́брь = ноя́брь, гру́день (Ос.).

Нра́виться = подо́бати ся, до сподо́би, у подо́бі бу́ти. — Не те гарне, що гарне, але те, що кому подобаєть ся. н. пр. — Чого він так дивить ся на мене, не вже я йому до сподоби? Мир. — Нїхто мінї не був у такій уподобі, як один парубок. Г. Бар.

Нравоучи́тельный = поуча́ючий.

Нравоуче́ніе = нау́ка, поуче́ння.

Нра́вственность = мора́льність. С. Жел.

Нра́вственный = мора́льний. С. Жел.

Нравъ = 1. но́ров (С. Л.), вда́ча (С. Л. Ш.), пату́ра. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр.

2. звѝчай. — **Придти́ по нра́ву** = сподо́бати ся, до вподо́би, до сподо́би бу́ти.

Ну = ну, нуж; ото́ж. — **Ну его́!** = цур йому́! — **О́бняли другъ дру́га и ну цѣлова́ться** = обняли́ ся і дава́й цїлува́ть ся. — **Ну вотъ онъ и говори́тъ** = ото́ж він і ка́же.

Ну́жда́ = 1. потре́ба (С. З. Л.), потребѝзна, треб (С. Ш.). — До тебе, Господи, благаю, що там живеш на небі, звертаю очі я в пригоді і в потребі. Гул. Ар. — Працює з таким завзяттям, що забуває свої власні потреби. Пісоч. — На що купив? треба; на що продав? треба — і требові кінця не буде. н. пр. С. Ш. — **Ну́жды нѣтъ** = байду́же́, да́рма, нї га́дки, і га́дки ма́ло, сїлькісь. (Ос.). — Болить в мене головонька, болить серце дуже; ох прийдеть ся загинути, а тобі байдуже. Мет. — Дитина кричить, як не розірветь ся, а їй і байдуже. — Ідем собі і гад«и мало. — Та сїлькісь каже: я старий, мінї однаково. н. к.

2. нужда́ (С. Л.), неста́ток (С. З.). — Нужда дядьком зве. н. пр. — Нужда научить коржі з салом їсти. н. пр. — Нужда закон зміняє. н. пр. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. н. пр.

Нужда́ться = нужда́ти ся (С. Л.), потребува́ти, терпі́ти ну́жду, бідува́ти (С. Л.). — Слїпий не нуждаєть ся зеркалом. н. пр. — Я не потребую. Лев.

Ну́жникъ = паску́дник, сра́ч. — Ой школо наша мурована! Доведеть ся тебе козакам на срач покидати. н. пр.

Ну́жный, ну́жно = потре́бний, потрі́бний, но, тре́бен, но, трібний, тре́ба, тра. С. Ш. — Так потрібний, як дірка в мішку. н. пр. — Дав би на молебень, так самому потребен. н. пр. — Повні ложки наливає, хотя і не требно. н. п. — Треба неба, треба й хлїба. н. пр. — Дай вам, Боже, з неба, чого вам треба. п. пр. (Д. ще під сл. **Необходи́мый 1.** і **На́до, бный**). — **О́чень ну́жное де́ло, письмо́** = пи́льне дїло, пильний лист. — Бо пильнії листи маю — їду до обозу. н. п.

Ну́ка, ну́ко! = ану́, ану́ лиш! ну лише́нь! (С. Л.).

Нумера́ція = лїчба́.

Нумерова́ть = перезнача́ти.

Нумеро́вка = перезна́чка.

Ну́меръ = д. **Но́меръ.**

Ну́тникъ = поганяйло.

Ну́тренній = д. **Вну́тренній.**

Нутре́цъ = нутре́ць, нутря́к.

Нутро́, нутръ = нутро́. — **По нутру́** = до вподо́би, до сподо́би. — **Не по нутру́** = не до смаку́, не до вподо́би, ко́ле в ніс.

Нутряно́й = нутряни́й.

Ны́нѣ, ны́ньче, ны́нѣча = тепе́р, тепе́ра, тепе́ренькі, тепе́речки (С. Л. Ш.), ни́нї, ни́ньки (Гал. Под.). — Як не тепер, то в четвер. н. пр.

Ны́нѣшній = тепе́рішній.

Нырну́ть, ныря́ть = пурну́ти (С. Л.), пирну́ти (С. Л.), пірну́ти, порину́ти, пурина́ти (С. З. Л.), порина́ти, на перебій — на ви́ринки, на ввиринки (С. Л.). — Пусти мене, мати, у став покупать ся, буду плавать, пуринати, доленьки шукати. п. п. — На ставі пишно лебідь плив, а гуси сїрії край його поринали. Гр. — Тай замовкла русалочка, в Дніпро поринула, мов плїточка. К. Ш. — Давай з тобою на ви́ринки. Сп. — Так у штанях і кинувсь у воду на ввиринки. Кр.

Ныро́къ, пт. Mergus albellus = ныре́ць, пу і)рни́коза́.

Ныря́ніе = пурина́ння.

Ныря́тель = пурна́ч.

Ныть = ни́ти.

Нытьё = ниття́.

Нѣга = не́стощі, не́стїння.

Нѣгдѣ = нїгде, нїде; десь.

Нѣдро = 1. на́дро. С. З. (Д. **Ло́но**). — Нехай Господь її прийме на своє надро. М. Воч. 2. не́трі.

Нѣженіе = пестува́ння, голу́бління. — Пестує старого, а старому не до того: иньшого якогось гріховного пестування старе тїло просить. К. Ш. — Не зазнала вона нї матчиного голублїння, нї батьківської ласки. Кн.

Нѣженка = пестю́н, не́щений, не́стя, мазю́н, мазю́нчик, мазю́ха, мазю́шка.

Нѣжить, ся = пести́ти, ся (С. З. Л.), пе́стували (С. З.), голу́бити, милува́ти, нїжити, ся (С. Жел.). — Вона його годувала, пестила, кохала, і з ним вона доживати віку сподївала. І. Г. — Де він зріс і викохав ся, де його пестили. Мир. — Голубити ме тебе, як нїжна мати дитину-одиничку. Кн.

Нѣжничать = нїжити ся. — Нїжить ся з синами. Чайч. Хар.

Нѣжность = нїжність. С. Жел.

Нѣжный, но = нїжний, но (С. Жел.), тенді́тний (С. З.), тенди́тний, но (С. Ш.). — Не хочу я, щоб твої пухкі і тендітні руки зашкарубли від важкої праці. Зінь. — Були тендітні при людях. Кот.

Нѣкій = яки́йсь, хтось.

Нѣкогда = коли́сь. С. Л. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш. — Було колись добре жити нашій Україні! А згайдаймо, може серце хоч трохи спочине. К. Ш. — **Бы́вшій нѣкогда** = коли́шнїй. С. З. — Сном лукавим розійшлось, слїзьми — водою розлилось колишнє сьвятеє диво. К. Ш.

Нѣкоторый = 1. яки́йсь. — Якийсь час. С. Л. 2. де-яки́й, де-ко́трий (С. Л.), дене́який, ин-ко́трий. С. Л. — Всї сплять, хропуть, а де-які сопуть. Гул. Ар.

Нѣкто = хтось. С. Л. — Прийшов хтось та взяв щось, бігти за ним — не знаєм за ким. (н. з. — вітер).

Нѣме́цкій = нїме́цький. — **Нѣме́цкая земля́** = нїме́ччина. С. З. Л. — Був у Турещинї, в Нїмеччинї. Кв. — **Нѣме́цкій инбирь,** рос. Arum maculatum L. = ко́зяча борода́. С. Ан.

Нѣмецъ = нїмець, нїмчин, здр. нїмчик, в жарт або лайливо — нїмчура́, мн. нїмцї, зб. — нїмо́та. С. З. Л. — Колись будем по свойому глаголати, як нїмець покаже, а то того й історию нам нашу роскаже. К. Ш. — А на Січі мудрий нїмець картопельку садить. К. Ш. — Степи мої запродані жидові, нїмотї, сини ж мої на чужинї, на чужій роботї. К. Ш.

Нѣмка = нїмка, нїмке́ня. С. З. Л. — Бо наші пани усе беруть до дїтей нїмкеню до виховання. н. о.

Нѣмо́й, нѣмо = нїми́й, нїмо, безрі́ка, нїмту́р, нїмтура́. — В глухого та в нїмого справи не допитаєш ся. н. пр. — Нїмі на панщину їдуть і дїточок своїх ведуть. К. Ш. — Тремчу та нїмо дивлю ся. Кн.

Нѣмота́ = нїмота́. С. Жел.

Нѣмо́тствовать = нїмува́ти. С. З. — Аж подумати гірко, як ота людина гарна зникла, нїмуючи, з посеред миру Божого. К. Х.

Нѣмтырь, нѣмтырка = д. **Нѣмо́й.**

Нѣмѣть = нїмі́ти.

Нѣсколько = кі́льки, кі́лько (С. З.), скі́лько, скі́лькись (С. Л.), де́-кі́льки (С. Л.). — **Нѣсколько бо́льше 10** = кільканад-

цять. С. З. Л. — А меновите особ кількана-дцять. Устав Луц. братства. С. З. — **Нѣсколько десáтковъ** = кількодéсять. С. Л. — Випив скільки там чарок, тай каже... Кр.

Нѣту, нѣтути = немá, немáючки.

Нѣтъ = 1. немá, не мáє, біг-мá, грубо — чортмá, є, катмá. — Нема ж мого миленького, нема його тута; посходила по садочках шавлія та рута. Ой немає і не буде — розраяли злиї люди. н. п. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилї із нашої Україні. К. Ш. — Всього надбали. Та дїточок у їх Біг-ма. К. Ш. — В нашому полку чортма толку. н. пр. — Тим до тебе не прийшов, що чортмає підошов. н. п. — Багато ума, а в кишенї катма. н. пр. — Кинувсь до кресала, аж катма. н. к. — **Нѣтъ врéмени** = нїколи, немá чáсу. (Д. **Нéкогда**). — **Нѣтъ нýжды** = д. під сл. **Нужда 1.** — **На нѣтъ сошéлъ** = звів ся, перевів ся нї нá що.

2. нї, ба-нї! — Ти був у його? — Нї, не був.

Нѣчто = 1. щось. С. З. — Пр. д. під сл. **Нѣкто.**

2. дé-що. С. Аф. З. — Я чув де-що з їх розмови. — **Нѣчто нехорóшее** = бо' зна що, ка' зна що.

Нѣшто = хібá, абó. — Хіба ти чув про се? — Або я знаю?

Нюханіе = нюхáння.

Нюхательный = нюхáльний. — **Н. табáкъ** = табáка, здр. табачóк. С. Ш. — Табака гарна, терла жінка Ганна, стара мати вчила її мъяти; дочки ростирали, у ріжки насипали. н. пр. — Ріжок з табакою. — — Збірайтесь: табаки понюхати, ради послухати. н. пр. — Хто нюхає табачок, той гетьманів мужичок. н. пр.

Нюхатель = нюхáч, нюхáрь (Сп.), табáшник (С. Ш.). — Нюхачів багато, та табаки нема. н. пр.

Нюхать, нюхнýть = нюхáти, нюхнýти, по вітру — вітрúти, нюшúти (Чайч.). — Собака вітрить, мабуть зайця чує. Хар.

Нянинъ, нянькинъ = нянчин.

Нянька, няня = нянька. — Сестра Катерина стала йому нянькою незабутною. Кн. — **Нянькою быть, служúть** = нянькувáти. — Вона цю зїму дома не жила: у гóродї нянькувала. Чайч.

Нянчить, ся = нянчити; пестúти, пестувáти (С. З.), бáвити; пáнькати ся, цяцькати ся. — Йосиф сьвятий ся радує, що на руцях Бога пестує. н. п. — І бавить своє маленькеє дитя. К. Ш. — Панькаєть ся з ним.

О.

О, обó, объ = 1. об, на. — Вдарим об землю лихом, журбою, тай будем пить, веселить ся. н. п. — Чи совою об пень, чи пень об сову, а все сові не гаразд. н. пр. — Обпер ся на мене. — Се було об Покрові. Кв. — Поїхав на Різдво, а вернув ся на масницю. — **Объ э'ту пóру** = кóло сієї годúни, порú. — **Рукá óбъ руку** = рукá в рýку, пóруч.

2. о, об, про, за. — Не думай о яйцях, думай перше о курцї. н. пр. — Об сім багато писано. — Хто про що, а він про Наливайка. н. пр. — Ти йому про образи, а він тобі про лубъя. н. пр. — Не про вóзи, а про занози. н. пр. — Кожний за себе, а Бог за всїх. н. п. — За тебе дбають, як собака за пъяту ногу. н. пр. — Ми кажем за образи, а він за гарбузи. н. пр. — Десь мій милий иньшу має, що за мене забуває. н. п.

3. на, з. — Стіл на трьох ніжках. — Хата на дві половини. — Змій з трьома головами.

О'ба, обóихъ, óбѣ, обѣихъ = обóє, здр. обóйко, обóх, обúдва, обúдві, обúдвох. С. З. Л. — Обоє — рябоє. н. пр. — Литовський цїп на обидва боки молотить. н. пр. — Два слїпці йшло, обидва в яму попали. н. пр. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, фабрицькиї обидві. н. пр. — Потім взяв обидвох воєводів, їх привів аж до свого двору. Ст. С. — **Обѣими рукáми** = обомá, обидвомá рукáми, обíруч (С. З. Л.). — А він ухватив, та й душе обидвома руками. н. к. — Вхопив кавун обіруч, та в ноги з баштану. Кн. — Усе перебірала та вередувала, а тепер рада-б обіруч хоч за старого. Як. — **Смотрú въ óба** = глядú, бережúсь, візьмú óчі в рýки, оглядáй ся на зáдні колéса. н. пр. — Гляди лиш, бережись! робити так не вчись! Б. Г.

Обáбить, ся = 1. оженúти, одружúти, ся. 2. збáбіти, збáбити ся. С. Аф.

Обáбокъ, гр. Boletus scaber Bull. Rdb. = бáбка. С. Ан.

Обагри́ть, обагря́ть, ся = почервони́ти, червони́ти, ся. — Ой Дніпре мій, Дніпре! Багато ти, батько, у море носив червоної крови... червонив ти сине, та не напоїв. К. Ш. — Сонечко сходить на небі високім, вбоге село червони́ть. Чайч. — **Обагри́ть кро́вью** = покрива́вити, окрови́ти, скрива́вити. — З ножем окровленим в руках. К. Ш. (Д. **Окрова́вить**).

Оба́йщикъ = д. **Обма́нщикъ**.

Обаку́ливать = д. **Обма́нывать**.

Оба́лтывать, оболта́ть = д. **Огова́ривать**.

Обанкру́титься, обанкру́тѣть, обанкру́чиваться = збанкрутува́ти, банкрутува́ти ся. — Вже послі скасування кріпацтва Фльорковський збанкрутував. Кн. — Коли купець збанкрутує, то звертати увагу: що довело його до банкротства? Бар. О.

Обаўкивать, обаўкать = обгу́кувати, вигу́кувати, обгука́ти, ви́гукати. — Вигукав скрізь по лїсу — нїхто не обізвав ся.

Обаяніе = чарува́ння (С. Ж.), очарува́ння, ча́ри (С. З.), мана́ (С. З.). — Еней пустив на їхману. Кот.

Обаятельный = чарівни́й, зала́сний. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Оббѣга́ть, оббѣгать, оббѣжа́ть = 1. оббіга́ти, оббігати, обгаса́ти, обганя́ти, (зазираючи скрізь) — обни́кати. — Обгасав увесь двір. — Обникав скрізь — нїгде нема.

2. обганя́ти, випережа́ти, обігна́ти, ви́передити.

Обва́живать = 1. обво́дити.

2. обво́зити.

Обва́ливать, обвали́ть, ся = 1. обва́лювати, обсипа́ти, обвали́ти, обси́пати, ся.

2. розва́лювати, розвали́ти, ся.

Обва́ливать, обваля́ть, ся = вика́чувати, ви́качати. — Викачати тїсто в борошнї.

Обва́лъ = 1. обва́лювання, розва́лювання.

2. прова́лля. — Там таке глибоке провалля, що й дна не видно.

3. д. **Ла́вина**.

Обва́ривать, обвари́ть, ся = обва́рювати, опа́рювати, ошпа́рювати, обвари́ти, опа́рити (С. З. Л.), ошпа́рити, ся (С. Л.), тїсто — запа́рити. — Ошпарив руку окропом. С. Л. — Крикнув, як ошпарений. н. пр. — Як опарит ся на молоцї, будеш дуть і на холодну воду. н. пр.

Обварно́й, обва́рный = обва́рений, запа́рений.

Обва́стривать, обвостри́ть, ся = загóстрювати, загостри́ти, ся.

Обва́щивать, обвощи́ть, ся = навóщувати, навощи́ти, ся.

Обвезти́ = обве́зти́.

Обверну́ть, обвёртывать, ся = обгорну́ти (С. Л.), обвину́ти (С. З. Л.), увину́ти (С. Л.), завину́ти, обгорта́ти, обвива́ти, увива́ти (С. З.), завива́ти, ся. — Обгорнув гарненько рушником тай понїс. — Не рубай менє голою шабелькою — обвини її червоною китайкою. н. п. — Гусельня увинула ся в павутину. Кр.

Обвёртка = 1. обгорта́ння, обвива́ння, завива́ння.

2. обго́ртка, окла́дина (С. Жел.), палату́рка.

Обвертѣть = д. **Обверну́ть**.

Обвести́, обводи́ть = обвести́, обво́дити. — **Обвести́ ка́менною стѣно́ю** = обмурува́ти.

Обветшава́ть, обветша́ть = ста́ріти ся, зі(по)ста́ріти ся, спорохнїти, потру́хти. — Хата ще нїчого, та підвалини спорохнїли. Кн. — Покрівля на хатї потрухла. Кн.

Обвива́льница = д. **Вьюно́къ а.**

Обвива́ть, обви́ть, ся = обвива́ти, обповива́ти, обви́ти, обпови́ти, ся; обхо́плювати, обхопи́ти; обсу́кувати, оплїта́ти, обсука́ти, обплести́. — Дивлюсь, аж хміль за гилку зачепив ся, а трохи згодом глядь — всю рожу обповив. Гр.

Обвине́ніе = обвинува́чування, обви́на (С. Жел.). — **Ло́жное обвине́ніе** = на́клеп.

Обвини́тель, ница = обвини́тель, ка (С. Жел.), завини́тель, ка (С. Жел. М. В.), обвинува́тель, ка (так саме і в чеській мові).

Обвини́тельный = обвинува́тельний.

Обвини́ть, обвиня́ть, ся = обвинува́тити (С. З. Жел.), повинува́тити, завинува́тити, обвини́ти (С. Жел.), обвинува́чувати, повинува́чувати, винува́тити (С. Л.), обвиня́ти, ся (С. Жел.). — Можу себе обвинуватити в таких вчинках, що краще б моїй матері й на сьвіт мене не родити. Ст. Г.

Обвиня́емый = винува́чений. С. Л.

Обвинённый = обвинува́чений, повинува́чений (С. Л.), винува́тець. — Після присуду винуватця закинули до келїї самітної. Кн.

Обви́снуть = обви́снути, пообвиса́ти.

Обви́ть = д. **Обвива́ть**.

Обводи́ть = д. **Обвести́**.

Обвози́ть = д. **Обвезти́**.

Оболáкивать, оболóчь = 1. оболїкáти, оболокти́. — Оболїк круг хати, та тодї кинув.
2. заволїкáти, заволокти́. — Місяць заволокло хмарами.

Оборáживать, оборожи́ть = чарувáти, очарóвувати, зачарувáти, очарувáти, причарувáти, вчарувáти; мáну пускáти, напускáти (С. З.). — Ой я жито не сїяла — само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. п. п. — Ой ти, дївчино, чарівниченько! причарувала моє серденько! н. п. — На тебе десь ману в Литві навели. Гр.

Оборожи́тельный = чарівни́й. С. Л.

Оборовáть, оборóвывать = обікрáсти, обкрáсти, обкрадáти.

Оборожáть = д. **Оборáживать.**

Оборожённый = очарóваний, зачарóваний.

Оборожи́ть = д. **Оборáживать.**

Обвостри́ть = д. **Обвáстривать.**

Обвощи́ть = д. **Обвáщивать.**

Обвыкáть, обвы́кнуть = привикáти, звикáти (С. Аф.), призвичáювати ся, привúкнути, звúкнути (С. Аф.), призвичáїти ся, обгóвтати ся (С. Л.), огóвтати ся (С. З.). — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Призвичаюсь до недолї, що один на сьвітї, як билина в чистім полї, останусь тужити. Ос. — Та вже вона тута з нами оговтаєть ся. С. З.

Обвѣвáть, обвѣ́ять, ся = 1. обвівáти, обдувáти, обвíяти, обдýти, пообвівáти, пообдувáти, ся. — Вітер пообвівав усї квітки.
2. обвівáти, обвíяти, ся. — Обвіяли усе жито.

Обвѣнчáть, ся = звінчáти, ся (С. З. Л.), повінчáти, ся, одружúти ся, шлюб взя́ти, на рушникý стáти і т. д. д. під сл. **Бракъ — Сочетáться брáкомъ.** — Там я сьвіт Божий побачила і на рушничку стала. Кн.

Обвѣсить = д. **Обвѣшивать 2.**

Обвѣстúть = д. **Обвѣщáть.**

Обвѣсъ = невíрна вагá

Обвѣшать = д. **Обвѣшивать 1.**

Обвѣшивать, ся = 1. обвíшувати, обчепля́ти, пообвíшувати, пообчіпля́ти, ся. — Обвішала всю шию намистом.
2. обвáжувати, обвáжити, пообвáжувати. — На три хунти мене обважив.

Обвѣщáть, обвѣстúть = обвіщáти, оповіщáти, обвістúти (С. З.), оповістúти (С. З.). — Через послів своїх обвістили. Л. В.

Обвѣ́ять = д. **Обвѣвáть.**

Обвязáть, обвя́зывать, ся = обвъязáти, обвъя́зувати, ся.

Обвя́ливать, обвя́лить = въяли́ти, обвъяли́ти.

Обгáдить, обгáживать, ся = обпоганúти, опоганúти, обпаскýдити, опаскýдити, обкаля́ти, поганúти, паскýдити, каля́ти, опоганювати, ся і т. д. — Паршива вівця всю отару поганить. н. пр. — Погана птиця, що своє гнїздо паскудить. н. пр. (Пр. д. ще під сл. **Осквернáть**).

Обганивать, обгонáть, обогнáть = обганя́ти, переганя́ти, випережáти, обігнáти, перегнáти, випередити.

Обгибáть, обогнýть = обгинáти, обігнýти, зігнýти.

Обги́бъ = д. **Изги́бина.**

Обгладывать, обглодáть = обгризáти, обгри́зти.

Обглáживать, обглáдить = обглáжувати, обглáдити. — Обгладив шерсть коневі.

Обгля́дывать, обглядѣ́ть = обглядáти, обдивля́ти ся, обглядїти, обдивúти ся. (Пр. д. під сл. **Осмáтривать**).

Обгнивáть, обгни́ть = обгнивáти, обгни́ти, пообгнивáти.

Обговáривать, обговори́ть = д. **Оговáривать 2.**

Обговóръ = д. **Оговóръ.**

Обгоня́ть = д. **Обгáнивать.**

Обгорáть, обгорѣ́ть = обгоря́ти, обгорíти, опаля́ти ся, опалúти ся.

Обгрызáть, обгры́зть = обгризáти, обгри́зти, пообгризáти.

Обгры́зокъ = недóгризок.

Обдавáть, обдáть, ся = обливáти, облúти, ся. — **Обдáть вáромъ** = обпáрити, ошпáрити, опáрити. — **Обдало́ жáромъ** = в жар кúнуло. — **Обдало́ хóлодомъ** = морóз проня́в.

Обдáривать, обдарúть = обдарóвувати, обдарувáти, пообдарóвувати.

Обдёргать, обдёргивать, ся = 1. обсмúкати (С. Л.), обсїпати, обшмóргати, обсмикáти, обсїпувати, обшмóргувати, ся, пір'я, волосся — обскýбти, обскýбувати, ся, гилочки — обчухráти, обчýхрувати, ся. — Обсмикана хатня стріха, розвалена клуня. Пч.
2. осмúкати ся, підтúкати ся, осми-

ка́ти ся, підтика́ти ся. — Осмикала ся, тодї й вийшла. Кр.

Обдира́ло = здирщик (С. З.), здирця (С. З. Л.), драпі́ка (С. З. Л.), обдери́луп, дери́люд (Лев.), сїпа́ка.

Обдира́тельство = здирство, драпіжство, лупіжство, ша́рпання, шарпани́на. С. З.

Обдира́ть, ободра́ть, ся = дра́ти, обдира́ти, здира́ти, облу́плювати, ша́рпати, ся, обідра́ти, обде́рти, зідра́ти, подра́ти, облупи́ти, оша́рпати, обша́рпати, пошарпати, ся, (шкуру з вівцї або що) — оббілюва́ти, (личко з шкурки на тїлї) — обшморгну́ти. — По винницях шляв ся, ошарпав ся, обідрав ся. н. д. — Пошарпав ся весь об шепшину. Кот. — Увесь об колючки подрав ся. Кот. — Облупив кору.

Обди́рный (про зерно) = облу́щений, шереті́ваний.

Обдува́ло = шахра́й, дури́сьвіт і д. **Обма́нщикъ.**

Обдува́ть, обду́ть, ся = 1. обдува́ти, обдима́ти, обду́ти, ся.

2. дури́ти, обду́рювати, зво́дити і д. **Обма́нывать.**

Обду́мывать, обду́мать = обду́мувати, міркува́ти (С. З. Л.), мізкува́ти (С. З. Л.), об(роз)мірко́вувати, об роз)рахо́вувати (С. З.), обмишля́ти, розважа́ти (С. Л.), метикува́ти, крути́ти мізком, обду́мати, об(роз)мірку́ва́ти, об(роз мізкува́ти, об(роз)рахува́ти, розва́жити, обми́слити, роски́нути голово́ю. — Давай він метикувати: як би запомогти. Кн. — Обміркував усю справу. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Послухайте: роскиньте головою, зараз би по Водохрищах і на рушничок. Кн. — Обмислим краще все це: коли і чим ми краще можем до мети сягнути? Ст. Г.

Обду́мываніе = обду́мування, міркува́ння.

Обду́манный, но = обду́маний, обмірко́ваний, но і т. д., з розва́гою. — Се треба зробити не зря, а з розвагою. С. Л.

Обдѣ́лать, обдѣ́лывать, ся = оброби́ти (С. Л.), уроби́ти (С. Ш.), опра́вити, упра́вити (С. Ш.), повро́блювати, повправля́ти, оброблята́, оправля́ти, уро́блювати, ся (С. Ш.). — Управляти образ в рамцї. С. Ш.

Обдѣ́ливать, обдѣля́ть, обдѣли́ть, ся = обдїля́ти, обдїли́ти, ся.

Обдѣ́лка = 1. обро́блювання, оправля́ння. 2. обро́ба, обро́бка, опра́ва. С. Л. — На іконї нїякої обробки нема. Кр. — Взяв він шаблю — вся оправа викована з злота. С. С. п.

Обезгла́вить, обезгла́вливать = зітну́ти, стя́ти, одтя́ти, стина́ти, одтина́ти го́лову, про кількох — постина́ти, повідтина́ти. С. З. — Стяли йому головочку; ходїм, сестро, до домочку. н. п. — Головку буйную одтяв. Кот. — Шаблї з піхов вийвайте, з плїч головку стинайте. н. д.

Обезде́нежѣть = ви́битись з гро́шей, з копійки. — Рад би запомогти, але зовсїм вибив ся з грошей.

Обездо́лить = обездо́лити, знедо́лити, сьвіт завъязати.

Обеззабо́титься, обеззабо́чиваться = збу́ти ся, збува́ти ся кло́поту.

Обезлю́дить = ви́люднити, спусто́ши́ти. — Напади Татар вилюднили Галицьку Русь. Бар. О.

Обезлю́дѣть = ви́люднїти, обезлю́днїти (Кн.), ізлюднїти, опустїти, спустїти.

Обезкура́жить, ся = збенте́жити, ся. С. Аф. З. Л. — Збентежила ся річ Латина. Кот.

Обезнадёживать, обезнадёжить, ся = збавля́ти, зба́вити надії, тра́тити, утра́тити, стра́тити надію.

Обезнаро́дить -дѣть = д. **Обезлю́дить -дѣть.**

Обезобра́живать, обезобра́зить, ся = ні́вечити, понівечити, ся, ги́дити, оги́дити, ся.

Обезопа́сить = забезпе́чити.

Обезору́живать, обезору́жить = роззбро́ювати, роззброїти.

Обезпа́мятѣть = стра́тити па́мъять.

Обезпе́ченіе = забезпе́чення, зару́ка. — Хай буде зарука не хибна для нас, що сьвітло душі не згасять в нас му́ки. Чайч. — Гроші взяв, а на заруку кожух покинув жидові. Кн.

Обезпе́чивать, обезпе́чить, ся = вбезпе́чувати, забезпе́чувати, у(о)безпеча́ти (С. Ш.), запобіга́ти (С. З.), вбезпе́чити, забезпе́чити, ся, запобігти (С. З. Л.). — — Депутация виказала надію, що цїсарь охоронить і забезпечить права руського народу. Бар. О. — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечаю. н. п. — Треба було убезпечити Шевченкових родичів. Кн. — Ми запобігли, од зичливих приятелей міючи перестороги. Мазепа. С. З.

Обезпло́дѣть = ви́яловити. — Земля вияловила, без гною нїчого не родить. Кн.

Обезпоко́ивать, обезпоко́ить, ся = турбува́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, затурбува́ти, розтурбува́ти, ся. — Гриць

був задуманий та стурбований. Лев. В. — Вибачайте, що потурбував вас.

Обезси́ливать, обезси́лить, ся = висиля́ти, знеси́лювати, ви́силити, знеси́лити, ся. (Д. ще **Изнемога́ть, Изнури́ть**). — Почне висиляти своє тїло поклонами, постом. Бар. О. — Згода зміцняє, а незгода знесилює. Зїньк.

Обезси́лѣть = ви́силити ся, збезси́лїти, знеси́лити ся, ви́снажити ся, захля́сти, знемогти́ ся і т. д. д. **Изнемо́чь** і **Изнури́ть ся.** — Народ ізнеміг ся, висилив ся і приниш. Кн. — Чоловік за два тижня знеміг ся, став сам не свій. Прав. — Робинзон збезсиліїв і ледве міг робити. Чайч. — Иньче було таке виснажене після недугу, що од вітру валить ся. Кн.

Обезсла́вить, обезсла́вливать = осла́вити, обнесла́вити. ославля́ти.

Обезсу́дить, обезсу́живать = осуди́ти, осуждáти, суди́ти. — Ой як я маю до тебе ходити, коли нас вороги та будуть судити. н. п.

Обезу́мѣть = збожеволїти (С. Л.), обезглу́здїти (С. З. Л.), здурíти (С. Аф. Л.), одурíти (С. З.), знавíснїти, з глу́зду зсу́нути ся, обожево́лїти (С. З.), дочасно — стеря́ти ся. — Вона так обезглуздїла, що... С. З. — З перелику стеряв ся, стоїть стовма і язиком не поверне. Кн. — І Наталка так обезглуздїла, що любить запропастившого ся Петра! Кот.

Обезче́стить, обезче́щивать = збезче́стити, зганьби́ти, безче́стити, ганьби́ти.

Обезья́на, Simia = ма́впа, ма́лпа (С. Жел.), ма́впочка. — Раз мавпа в дзеркалї забачивши... Ст. Б. — На старість мавпочка недобачати стала. Ст. Б.

Обезья́нничать, обезья́нствовать = малпува́ти. С. Жел.

Обезья́нство = малпува́ння.

Оберега́тель = вартíвни́к, охоро́нець.

Оберега́ть, ся = берегти́, ся (С. Ш.), стерегти́, ся (С. З.), пильнува́ти, вартува́ти (С. З.). — Береженого і Бог береже. н. пр.

Оберéменѣть = д. **Забереме́нѣть.**

Оберну́ть, обёртывать, ся = 1. д. **Обверну́ть.**

2. перегорну́ти, перегорта́ти (на пр. листи в книжцї.)

3. огля́нути ся, озирну́ти ся, оглядáти ся, озирáти ся. — Іди та не озирай ся. (Д. ще **Огля́дываться**).

4. поверну́ти ся, повертáти ся, вертáти ся. — Швидче вертай ся до дому.

5. оберну́ти ся, обертáти ся.

6. перекúнути ся, перекидáти ся. — Відьма перекинула ся клубком, тай покотила ся. н. к.

Обёртка = д. **Обвёртка.**

Обеча́йка = обича́йка (сита). С. З.

Обжа́ловать = оскáржити.

Обжáть, обжинáть, ся = обжáти, обжинáти, пообжинáти, ся.

Обже́чь, обжигáть, ся = 1. опекти́ (С. З. Л.), обпектú, обпіка́ти, ся, опали́ти, обпали́ти, обпа́лювати, ся, (волосся, шерсть то-що) — обш(с)мали́ти, обш(с)ма́лювати, ся, (окропом або чим рідким гарячим) — опа́рити, ошпа́рити, ошпа́рювати, ся. С. З. Л. Жел. — Не грай з огнем, бо опалиш ся. н. пр. — Не клади приску до опеченого, воно й так болить. н. пр. — Ошмалив волосся. — Кричить, як ошпарений. н. пр. — Сам, як опарений, кричав. Кот.

2. випалити, випа́лювати, ся. С. Аф. Л. — Випалювати цеглу, горшки.

Обживáть, ся, обжúть, ся = обживáти, обжúти, ся, ожúти ся (С. З.), обсúдїти ся.

Обжига́ніе = обпа́лювання; випа́лювання.

Обжига́ть, ся = д. **Обже́чь, ся.**

Обжúгъ = 1. д. **Обжига́ніе.** 2. д. **Ожёга.**

Обжина́ть, ся = д. **Обжáть, ся.**

Обжира́ться, обожра́ться = обжира́ти ся, обтрúскувати ся, обже́рти ся, обтрúскати ся, обло́пати ся, обре́пати ся (С. З.), облупúти ся. — Так обтрúскав ся галушок, що ледве дише.

Обжóга = д. **Ожёга.**

Обжо́ра = прожо́ра (С. Л.), про́їсть (С. Л.), ненажéра (С. Жел.), жеретїй, жеру́н (Кр.), жеру́ха, бре́вкало (С. Ш.), поїдáйло, ненáїда (С. Жел.).

Обжо́рливость, обжо́рство = обжúрство, ненажéрливість, обжúрність, обжúрливість (С. Жел.), нена́жир (С. Жел.), ненасúть, ненáїдність (С. Жел.).

Обжо́рливый = прожо́рливий (С. Л.), ненажéрливий (Фр.), ненажúрливий (С. Жел.), ненажéрний (С. Жел.), обжúр(é)ливий (С. Жел.), проїсний (С. Л.), ненаїдливий, ненаїсний (С. Жел.). — Чоловічина він проїсний, сяде до страви — аж тремтить та їсть. Кн.

Обзаведéніе = обзавíд.

Обзавести́, обзаводúть, ся = обзавести́, обзавóдити, ся, пообзавóдити ся, (ха-

зайством) — охазяїнува́ти ся, огрунтува́ти ся.

Обзира́ть, обозре́ть = озира́ти, обзира́ти (С. З.), огляда́ти (С. Л.), переглядáти, озирну́ти (С. З.), оглядíти, переглядíти. С. З. Л. — От пішов я город озирати. К. Ш.

Обзира́ться = озира́ти ся, огляда́ти ся, огля́дувати ся. С. З. — Озирай ся на задні колеса. н. пр.

Обзо́ръ = 1. огляда́ння (С. Л.), озира́ння. 2. о́гляд (С. Жел.), по́гляд (С. З.), пере́гляд (С. Л. Жел.). — Зробивши огляд письменства... Кн. — Погляд на українську словесність. К. Х.

Обзыва́ть = узыва́ти. С. Л. — Вона ж його лає, пъяницею узиває. н. п.

Обива́ть, оби́ть = 1. оббива́ти, одбива́ти, одлу́плювати, пооббива́ти, оббúти, одбúти, одлупúти. — Вітер пооббивав усї яблука. н. о.

2. оббива́ти (С. Пар.), оббúти, побива́ти, побúти (С. З. Л.), гвіздками — цьвяхува́ти, ви́цьвяхувати, шальовкою — шалюва́ти, ви́шалювати, дранню для щекотурки — решети́ти, решетува́ти, ви́решетувати. — **Обива́ть, оби́ть поро́ги** = вчащáти, вна́дитись (до кого). — **Оби́ть кры́лья** = прибо́ркати.

Обива́ться, оби́ться (про одежу) = обтрíпувати ся, обтрíпати ся.

Оби́вка = оббúття. С. Жел. Пар.

Оби́да = обра́за (С. Ж. З. Л.), ура́за (С З. Ш.), здр. ура́зка (С. Ш.), кри́вда (С. З.). — Ох і тяжко та образа уразила серденько Милошу. Ст. С. п. — Бракує жовчі, щоб оддячить за гірку образу. Ст. Г. — **Не да́ть себя́ въ оби́ду** = не дáсть собí в кáшу наплюва́ти. н. пр.

Оби́дный, но = образли́вий, у(в)разли́вий, во (С. Ш.), кри́вдний, но. — Вразливе слово від дїтей гірше болячки — не заживає. н. пр. — Це кривдно для мене буде. Лев. В.

Оби́дчивость = образли́вість, у(в)разли́вість.

Оби́дчивый = образли́вий, у(в)разли́вий (С. Л. Ш.).

Оби́дчикъ, ца = напáсник, ця (С. З. Л.), кри́вдник, ця, скривди́тель, ка (С. Ж.).

Оби́дѣть, обижáть, ся = образúти, ся (С. З. Л.), уразúти, ся (С. Л. Ш.), скри́вдити (С. Л.), укри́вдити, окри́вдити (С. Л.), ображáти, ся (С. З. Л.), уражáти, ся (С. Л.), кри́вдити, укривжáти (С. Л.), обíждáти (С. З. Л.). — Хто тебе роздратував, образив, на кого ти розлютив ся. Ст. С. п. — Вже хто мене уразить, так моє серце вже не обернеть ся до пього. Федь. — Інфамією ображали міщан. П. Могила. С. З. — Хто кривдить людей, той кривдить своїх дїтей. н. пр. — Шкода має бути укривженому плачона. Ст. Л. — До вбогих, до покривджених дїдове серце теплом сцїлющим било ся. Кн. — Всяке обіждає, а воно й не змагнеть ся. С. З. — Я образив тебе, друже, — вибач. Ст. Г.

Оби́лiе = ро́скіш, доста́ток, їжі — ла́сівка, листя, овочу — ряcота́, рясноти́ (Кн.), снїгу — снїжни́ця, сили — бу́йність. — Сього лїта, дякувати Богу, на яблука така рясноти, що й листу не знати. Кн. (Д. ще під сл. **Изоби́лiе**).

Оби́ловать = д. **Избы́точествовать.**

Оби́льный, но = доста́тний (С. Пар.), го́йний (С. Ж. З.), про лист, овоч — рясни́й, но, про насїння — сїмяни́стий, то, про бростки — бросна́тий, то, про лїс — лїсни́й, лїсно, про звіра — звірни́й, звíрно, про гриби — грибни́й, грúбно. — Що прийде весна красна, буде вся наша голота рясна. н. пр. — У нас дуже звірно. Сп. Чайч. — І не сказати як грибно; вже краснюків та синяків і не береш, тільки самих боровиків. Кн. (Д. ще під сл. **Изоби́льный**).

Обиновáться, обину́ться = д. **Колебáться 2.**

Обиня́къ, частїше **обинякú** = обиня́ки. С. Жел. — **Безъ обинякóвъ** = навпростéць, без сорома́ ка́зка. — **Обиняка́ми** = навдогáд, манівцéм. — Навдогад буряків, щоб капусти дали. н. пр. — Як почув таку одповідь Марко, бачить сам, що манівцем не можна, тай почав вже навпростець до його. Ст. С. п.

Обира́ло, обира́ха = д. **Обдира́ло.**

Обира́тельство = здúрство.

Обира́ть, обобра́ть = 1. збíрати, зібра́ти, пірря — дра́ти, оскуба́ти, оску́бти. 2. оббíрати, обдирáти, обібра́ти, обідра́ти, облупúти. — Заманили його в карти грать і геть чисто облупили.

Оби́рки = ви́бірки.

Оби́тáлище = осéля (С. З.), жúтло (С. З. Л.), жилля́ (С. Л.), обістя́ (С. З.), домівка. (Д. під сл. **Жили́ще**).

Обита́тель, ница = д. **Жúтель, ница.**

Обита́ть = жúти, пробува́ти, мéшкати (С. З.). — Д. під сл. **Жить.**

Оби́тель = 1. д. **Обита́лище.** 2. манастúрь.

Оби́тельскій = манастирський.

Оби́ть = д. **Обива́ть.**

Обихо́дъ = обихід, обихідка (С. Жел.). — Може якого шага вторгував би, то й було б на обіхідку. н. к. — Що треба на обихідку. Чайч.

Обка́лывать, оболо́ть, ся = 1. обко́лювати, обру́бувати, оболо́ти, обрубати, пообко́лювати, пообру́бувати.

2. обшпи́лювати, обти́кувати, ся, обшпили́ти, обти́кати, ся, пообшпи́лювати, пообти́кувати, ся.

Обка́пывать, обка́пать, ся = обка́пувати, обкра́пувати, обка́пати, ся і т. д., пообка́пувати, ся і т. д.

Обка́пывать, обкопа́ть, ся = обко́пувати, обкопа́ти, ся, пообко́пувати ся.

Обкарна́ть = обчикри́жити, обчухра́ти, прибо́ркати. — Щоб крилець хто не обчухрав. Гр. — Приборкані крила.

Обкати́ть = д. **Обка́чивать.**

Обка́тывать, обката́ть, ся = 1. объїзжа́ти, объїзди́ти, ся. — Санки добре объїздились.

2. обка́чувати, вика́чувати, обкача́ти, ви́качати, ся. — Обкачав ся в піску. — Треба викачать тїсто.

Обка́чивать, обкати́ть, ся = обливати, оболи́ти, ся.

Обкида́ть, обки́дывать = обки́дати, обкида́ти. — Обкидати землею. — **Лицо́ обки́дало** = ви́сипало, опри́щило, ви́прищило на виду́, обки́дало лице́.

Обкла́дывать, обложи́ть, обкла́сть, ся = 1. обкладати, окладати, обкласти, ся, пообкладати, ся, дерниною — обдернувати, камінням — обмурувати. — Пообкладав ся книжками тай пише.

2. обшивати, обши́ти, ся (по краях), облямо́вувати, облямувати.

Обкле́ивать, обклеи́ть, ся = обкле́ювати, оболїплювати, обкле́їти, оболїпи́ти, ся, пообкле́ювати, пооболїплювати. — Всї стїни зараз оболїпили. Кот.

Обкле́йка = 1. обкле́ювання, оболїплювання.

2. обкле́йка.

Обковыря́ть = обколупати. — Обколупав кругом, та й кинув.

Оболачивать, оболоти́ть, ся = оббивати, обби́ти, пообби́вати, ся.

Оболо́ть = д. **Обка́ливать.**

Обопа́ть = д. **Обка́пывать.**

Обкорми́ть, обка́рмливать, ся = обгодувати, обгодо́вувати, ся, худобу чим шкодливим — опасти́. — Обгодували дитину, то й болить живіт.

Обкоси́ться = обкоси́ти ся, пообко́сювати ся. — Я вже обкосив ся. — У нас уже всї пообкосювали ся.

Обкра́дывать, обокра́сть, обкра́сть = обкрадати, обікра́сти, пообкрадати.

Обку́сывать, обкуса́ть = обку́сювати, обгриза́ти, обкуса́ти, обгри́зти.

Облага́ть, обложи́ть, ся = 1. д. **Обкла́дывать.**

2. обляга́ти, оточа́ти, облягти́, оточи́ти, обступа́ти, обступи́ти. — Гей уже ж наші славні Запорожцї та й невеселі стали, гей облягли їх, облягли Москалї та й усїма сторонами. н. п. — Обступили город Умань, поробили шанцї. н. п. — Енєй уже зближав ся до городка, що Турн облїг. Кот.

3. накладати, накида́ти (податки), наложи́ти, наки́нути, оподаткува́ти, митом — обми́тити.

Облагодѣ́тельствовать = бага́то добра́ кому́ зроби́ти, облагодїяти. (С. Жел.).

Облагоро́живать, облагоро́дить = облагоро́джувати, облагоро́дити, облагоро́днити. С. Жел.

Облада́ніе = володїння (С. З. Л.), влада́ння, обла́да.

Облада́тель, ница = волода́рь, облада́рь, ка. С. Жел.

Облада́ть = володїти, влада́ти (С. Жел.). обла́дувати (С. З. Жел.).

Обла́живать, обла́зить = обла́зювати, обла́зити, ви́лазити.

Обла́живать, обла́дить = обла́джувати, обла́годити (С. З.), обла́дити, у(в)ладна́ти (С. Ш.), у(в)порядкува́ти (С. Ш.), у(в)ладнувати.

О́блако, здр. **о́блачко** = хма́ра, хмари́на, здр. хма́рка, хма́ронька (С. З. Л.), оболо́к (С. З.). — Твоє сонце сьвітить ясно, моє давно в хмарі. К. Ш. — За сонцем хмаронька пливе. К. Ш. — На небі оболоки заступили сонце. Кн. — **Перйстые облака́** = баранцї, молоді. — Слова „**Перистые**“ вони не розуміють, треба сказати, що то молоді. Кн.

Обла́мывать, оброма́ть, ся = обло́млювати, оброми́ти, ся, гилки — чухра́ти, обчухра́ти, низові гилочки або листя — обпасинкува́ти, сухе що — обтрощи́ти.

Обла́па, рос. Asarum europeum L. = ко́питень, копите́ць, копитцї, копитня́к,

підли́стник, підоли́шник, підорі́шник. С. Ан.

Обла́пить = обла́пати, обма́цати.

Облапо́шивать, облапо́шить = обду́рювати, обдурити, пошити у ду́рні, підчикри́жити.

Обласка́ть = обласка́вити, обмилува́ти, приголу́бити. — Тремтіла йдучи до неї, а вона мене приголубила. Кн.

Областно́й = крайови́й.

О́бласть = край, країна. С. Л. — Свій край, як рай, чужа країна, як домовина. н. пр.

Обла́тка = опла́тка.

Облача́ть, ся = одяга́ти, вдяга́ти, убіра́ти, ся (С. Ш.). — Диякон повинен єпископа до служби Божої убірати. Б. Н.

Облаче́ніе = 1. одяга́ння, убіра́ння.

2. убі́р, оде́жа (церковні).

О́блачко = д. **О́блако.**

О́блачный = 1. хма́рний, хму́рий. — У дівчини серце, як лі́тнє сонце, хоч воно хмарне, хмарнесеньке, та тепле, теплесеньке. н. п.

2. хмаровий.

Облега́ть, облечь = д. **Облага́ть** 2.

Облегча́ть, облегчи́ть, ся = пільгува́ти, улегшувати (С. Ш.), ле́гшати (С. Л.), полегшати (С. Л.), одли́гнути (С. З. Л.), полегчати (С. З.), попільжити (С. Л.).

Облегче́ніе = пільга (С. З. Л.), вільго́та (С. Л.), полегкість (С. Л.), полегчення, полекшіння, одли́га (С. З. Л.), улекшування (С. Ш.), по́пуск, по́пуст (Ос.), осла́ба (Л. С.). — В день тобі молю ся, Боже, Ти не чуєш, одвернув ся; і в ночі я тихо плачу — пільги од тебе не бачу. К. П. — Годі мині за кінними братами угаяти, час мині козацьким ногам пільгу дати. н. д. — Багато витерпіла і ніякої пільги не дізнала. К. Св. П. — І почув полегкість на душі, почув утіху, до матері пригортаючись. Зінь. — Манїфест наділяв чимало полегкостів. Кн. — Та дай Боже здоровъячко нашому цареві, що він зробив полекшіння нашому краєві. н. п. — Угамував ся, став мині попуск попускати. Ос. — Анї смерти, анї попуску. н. пр.

Обледене́ть = обме́рзнути. — **Обледене́лый** = обме́рзлий.

Облека́ть, облечь, ся = одяга́ти, убіра́ти, одягти́, убра́ти, ся. — **Облечь власть** = нада́ти си́лу, пра́во.

Облета́ть, облете́ть = 1. облїта́ти, облетїти; ви́лїтати. — Ластівка облетїла круг хати. — Тільки вернув ся, миттю облїтав усіх родичів.

2. опада́ти, обсипа́тись, опа́сти, пообпада́ти обси́патись. — Листя опадає. — У зеленому садочку обсипалось листя — нема, нема од милого нїякої вісти. Чайч.

Облива́ть, облить, ся = облива́ти, облити, ся, вли́ти ся (С. Л.), обілля́ти (Под.), окропом — обпа́рювати, опа́рювати, ошпа́рювати, обпарити, ся і т. д. — облива́ти ся, залива́ти ся сльоза́ми, проли́ва́ти сльо́зи. — Подиви ся, ще зіронька тільки заняла ся, а ти ж, моя голубонька, слїзми облила ся. н. п. — Ой вийду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — сльозами залью ся. н. п.

Обли́вина = д. **Горбы́ль.**

Обли́зывать, облиза́ть, ся = обли́зувати ся, вилизувати, обсмо́ктувати, облиза́ти, ся, вилизати, обсмокта́ти ся.

О́бликъ = обли́ччя, вид. С. Л.

Облина́ть = полина́ти, про волосся, пірря, шерсть — ви́линяти, облізти.

Облипа́ть, обли́пнуть = облипа́ти, обли́пнути.

Облицева́ть = облицюва́ти.

Обличи́ть, обличи́ть = вика́зувати, виявля́ти, дово́дити, обличи́ти (С. Жел.), ви́казати, ви́явити, дове́сти, обличи́ти.

Обличитель, ница = обличи́тель, ка (С. Жел.), ви́казчик, дока́зчик. ця. — І обличителя жорстоких. К. Ш.

Облобыза́ть, ся = обцїлува́ти, поцїлува́ти, ся.

Обложе́ніе = обло́га, обложе́ння. С. З. Л.

Обложи́ть = д. **Облага́ть.**

Обло́й = о́желедь, ожеле́да, ожеле́диця. С. З.

Облока́чиваться, облокоти́ться = обпіра́ти ся, спіра́ти ся, опе́рти ся, спе́рти ся. — Сперла ся на поручнї. Кр. — — Обпер ся на вікно. — **Облокотя́сь** = обпе́ршись, спе́ршись, на зло́гах. — Сидить біля столу на злогах, голову піднер. Кн.

Обломи́ть = д. **Обла́мывать.**

Обло́мокъ = од(від)ло́мок (С. З.), уло́мок (С. Ш.), вло́мок, ви́ломок, палиці або що — цурупалок (С. З.), цурпа́лок (С. З.), оцу́пок (С. З.), посудини — черепо́к зб. чере́пня, скла — с(ш)кля́нка.

Обло́паться = д. **Обожра́ться.**

О́блукъ, частїше здр. **облучёкъ** = полу́драбок. — Я на ї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п.

Облупа́ло = д. **Обира́ло.**

Облупа́ть, облупли́вать, облупи́ть, ся = облу́плювати, облупи́ти, ся.

Облыга́ть, оболга́ть = обрі́хувати, обрехáти.

Обли́жный = брехли́вий.

Облысѣ́ть = обли́сіти, ви́лисіти.

Облѣзáть, облѣ́зть = обла́зити, облїза́ти, облїзти. — Обліз рачки. — Смушок обліз.

Облѣпи́ться = обледащі́ти, зледащі́ти, розледащі́ти (С. Л.), розлїнува́ти ся (С. Л.).

Облѣпи́ха, рос. Hippophäe rhamnoides L. = плохóвник, щец. С. Ап.

Облѣпи́ть, облѣпливать, облѣпля́ть, ся = облїпи́ти, облїплювати, ся, вальками глини хату — обвалькува́ти.

Облюби́ть = обмилува́ти.

Обма́зать, обма́зывать, ся = обма́зати, ви́мазати, обмасти́ти, ви́мастити, дьогтем, салом — обшмарува́ти, вапном — обвапнува́ти, вальками глини — обвалькува́ти, грязюкою — обкаля́ти; обма́зувати, ся і т. д.

Обма́кивать, обмакну́ть = вмока́ти, умоча́ти (С. Ш.), вмоча́ти, умо́чувати, у(в)мочи́ти. С. Ш. — Їжте, умочайте, на друге вибагайте. н. пр. — Хоч у попіл кусок умочу, та солодко зїм. н. пр.

Обма́лывать, обмоло́ть, ся = обме́лювати, обмоло́ти, ся, вимéлювати, ви́молоти, ся. — Жорна добре обмололи ся. — Цей млин обмелює (або: вимелює) в день...

Обма́нный = облу́дний.

Обману́ть, обма́нывать = обдури́ти (С. З. Л.), одури́ти (С. З. Л.), здури́ти, піддури́ти (С. З. Л.), обмани́ти (С. Л.), омани́ти, омили́ти (С. З.), обма́рити (Сп.), отума́нити, ошахра́ти, ошахрува́ти, ошука́ти (С. З.), обморо́чити, в шо́ри убра́ти, у ду́рні пошити, москаля́ підвезти, дури́ти (С. Л.), обду́рювати (С. Л.), обма́нювати (С. З.), тума́нити (С. Л. Ш.), отума́нювати, моро́чити (С. Л.), обморо́чувати, підма́нювати, ошу́кувати (С. З.), зво́дити, піддýрювати, багатьох — передури́ти, переду́рювати. — Брехати і обманювати других — од Бога гріх, а од людей сором. Кот. — Не дуріте дітей ваших, що вони на сьвітї на те тільки, щоб панувать. К. Ш. — І премудрих немудрі одурять. К. Ш. — Не здуриш аптекаря купервасом. н. п. — Сьвіт запалить ся, бо мужик цигана ошукав. н. пр. — Не гріх дорого продати, гріх на мірі ошукати. н. пр. — Купуючи чи продаючи, чи не ошукав кого? Б. Н. — Тая надія значно нас омилила. Л. В. — Треба його провчить, щоб не піддурював чужих жінок. Кот. — Москаля ти підвіз, так тим я тут і погибаю. Дум.

Обману́ться, обма́нываться = омили́ти ся (С. З.), помили́ти ся, огули́ти ся, ома-ну́ти ся, обмишу́лити ся (С. З.), іронично — хвати́ти ши́лом па́токи, о́близня пійма́ти, омиля́ти ся і т. д. — Я тільки омилена була тїєю надїєю. Кн.

Обма́нчивый = облу́дний (С. З. Л.), оми́льний, зрадли́вий (С. Л.), зво́дний (С. Л.). — Який тепер сьвіт облудний: сьвітить, а не гріє. н. пр.

Обма́нщикъ, ца = дури́сьвіт, ка (С. З. Л.), ошука́нець (С. З.), ошу́кач, облу́дник, шахра́й (С. З.), баламу́т, зво́дник. — Ми всї дурисьвіти, не звіряй ся нїкому. Ст. Г.

Обма́нщичій = облу́дний (С. З.), ошука́нський (С. З.), шахра́йський.

Обманъ = облу́да (С. З.), ошука́нство, ошука́ння (С. З.), шахра́йство (С. З.), о́шук, дурисьвітство (С. Л.), обма́на (С. З. Л.), підма́на (Кр.), ома́на. — **Обма́нъ чувствъ** = мана́ (С. Л.), ома́на (С. З.), мара́. — Лестною облудою покритий. Скоропадський. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. пр. — Доти шахраював, доки за своє шахрайство устряв в лабети. Кн. — До́бра мої одібрані обманою. Л. В. — Не слухаючи оман мятежничих. Мазепа. С. З. — Серце не хотїло тому вірити, не хотїло ламати ту чудовну оману, ту фантастичну облуду. Мир. — Весело здавало ся од чарівничої омани поета. К. Х.

Обмара́ть, обма́рывать, ся = обкаля́ти, покаля́ти, закаля́ти, ся, обка́лювати, ся, позака́лювати, пообка́лювати, ся. — Всю одежу покаляв чорнилом. — Дитина обкаляла ся.

Обма́слить, обма́сливать, ся = 1. обма́слити, обмасти́ти, вимастити, об(ви)-ма́слювати, обма́щувати, ся.
2. заяло́зити, засмальцюва́ти, заяло́зювати, заяло́жувати, засмальцьо́вувати, ся. С. Аф.

Обма́тывать, обмота́ть, ся = обмо́тувати, обвива́ти, обмота́ти, обвину́ти, обви́ти, ся.

Обма́хивать, обмахну́ть = обма́хувати, обмахну́ти.

Обмахну́ться = 1. обмахну́ти ся.
2. д. **Обману́ться.**

Обма́чивать, обмочи́ть, ся = 1. облива́ти, обмо́чувати, обли́ти, обмочи́ти, пообли-

ва́ти, пообмо́чувати, ся. — Поливаючи квітки, і самі пообливали ся.

2. умоча́ти, умока́ти, у(в)мо́чувати, у(в)мочи́ти, у(в)моча́ти. С. Ш. — Умочи в олію. — (Д. теж під сл. **Обма́кивать**).

3. упісювати (С. Ш.), ри́бу лови́ти, уцика́ти ся, упісяти ся (С. Ш.), усця́ти ся. — Дитина упісяла ся.

Обма́щивать, обмости́ть, ся = обмо́щувати, обсте́лювати, обмости́ти, обстели́ти і т. д. д. **Мости́ть, ся.**

Обмежева́ть, обмежо́вывать, ся = обмежува́ти, обмежо́вувати; розмежува́ти, розмежо́вувати, ся.

Обмелѣ́ть = поміліти, обмілі́ти, поміль-шати.

Обмерза́ть, обмёрзнуть = обмерза́ти, обме́рзнути, обмерзти, пообмерза́ти.

Обмета́ть, обмести́ = обмі́та́ти, обмести́, пообмі́та́ти. — Пообмітай скрізь, щоб чисто було. — **Обмета́ло лицѐ** = д. **Обки́дало.**

Обмета́ть, обмётывать = обки́дати, заригува́ти, обрубити, обкида́ти, зариго́вувати, обру́блювати. — Обкидати петлї. — Я до ладу заригувала, а вона як сїпнула нитку, так шитво і розлїзло ся. Кн.

Обме́тица, обмётки = (борошна) — обме́тиця (Сп.), чого иньшого — сьмі́ття. С. Л. — Де вже їм до пшеницного тїста, коли й обметиці нема. н. пр. Д. ще під сл. **Мука́.**

Обмина́ть, обмя́ть, ся = 1. обмина́ти, обімня́ти, уто́птувати, утопта́ти, обтоло́чити, ся. — Обімняти постелю. — Утоптати сїно.

2. проїжжа́ти, проїздити. — Кінь застояв ся — треба проїздити.

Обмира́ть, обмере́ть = обміра́ти, зомлі́ва́ти, умлі́ва́ти (С. Ш.), обме́рти, зомлі́ти, умлі́ти (С. Ш.). — З жалю умлівав. н. п.

Обмише́ниваться, обмише́ниться = 1. невлуча́ти, невлу́чити, непопада́ти, непопа́сти в мету́, промахну́ти ся.

2. д. **Обма́нываться** і **Ошиба́ться.**

Обмога́ться, обмо́чься = о(ви)ду́жувати, о(ви)чу́нювати, о(ви)ду́жати, о(ви)чу́няти (С. З.), обмогти́ ся. — Тяжко був слабий, тепер по троху видужує. — Коли б мінї обмогтись, та упъять поволоктись. н. пр. — Д. ще під сл. **Выздора́вливать.**

Обмозгова́ть = обміркува́ти, обмізкува́ти.

Обмока́ть, обмо́кнуть = обмока́ти, обмо́кнути, ізмо́кнути. — Ізмок як вовк, ізмерз як пес. н. п.

Обмола́чивать, обмолоти́ть, ся = обмоло́чувати, обмолоти́ти, ся, не розвязуючи снопів — обкалатува́ти, околоту́вати, обкалата́ти, околоти́ти.

Обмо́лвиться, обмо́лвливаться = обмо́вити ся, помили́ти ся в речах.

Обмо́лвка = поми́лка в словах.

Обморо́живать, обморо́зить = обморо́зювати, обморо́зити.

О́бморокъ = обмі́ра́ння (Кн.), мло́сть (С. З.), мліcть (С. Жел.). — **Па́дать, упа́сть въ о́бморокъ** = умлі́ва́ти, омлі́ти (С. Ш.), зомлі́ва́ти, зомлі́ти (С. Аф. Л.), обмі́ра́ти, обме́рти (С. Жел.). — Скоро пенька тее вздріла, упала на землю та й зомлі́ла. н. п.

Обморо́чивать, обморо́чить = д. **Обма́нывать.**

Обмости́ть = д. **Обма́щивать.**

Обмота́ть = д. **Обма́тывать.**

Обмочи́ть, ся = д. **Обма́чивать, ся.**

Обмошѐнничать = ошахра́ї́ти (С. Л.), обшахрува́ти, обдури́ти, обмахлярува́ти і д. **Обману́ть.**

Обмундирова́ть = спра́вити фо́рменну одѐжу.

Обмучни́ться = уборошни́ти ся. С. Ш.

Обмыва́ть, обмы́ть, ся = обмива́ти, обми́ти, ся, білизну — опира́ти, обпира́ти, опра́ти, обіпра́ти. — Буду прачку наймати, таки свої дрібні дїти буду опирати. п. п. — Ой там стоїть Марійка тай плаче: ой хтож мого Нестіра опраче. Ой не стій, Марійко, тай не плач, закатай рукава, тай опрач. н. п.

Обмы́вки = (з милом) — ми́лини, зми́лини, обми́лки, після миття посуди або що — поми́ї.

Обмы́кать = 1. обтїпати. — Обтїпати коноплї.

2. обтрі́пати, обідра́ти, обша́рпати. — Геть чисто обтріпала спідницю.

3. оббі́гати, обгаса́ти, обни́кати. — Оббігав скрізь — нїгде нема його.

Обмы́каться = 1. обтрі́пати ся, обідра́ти ся, обша́рпати ся.

2. обте́рти ся в сьвітї, між людьми́, ви́людиїти.

Обмы́лки = ми́лини, зми́лини, обми́лки.

Обмы́локъ = обми́лок, оми́лок.

Обмы́ть = д. **Обмыва́ть.**

Обмѣли́ть = обчеркну́ти, обвести́ кре́йдою.

Обмѣна = заміна, обміна, замі́н, ви́мін, проміна, міньба́. (Д. під сл. **Вымѣнъ** і

Мѣна). — **Пріобрѣтённое мѣною** = обмі́нок.

Обмѣнивать, обмѣня́ть, обмѣни́ть, ся = обмі́нювати, вимі́нювати (С. Аф.), замі́нювати (С. Аф.), промі́нювати, обміня́ти, ся, заміня́ти, ся (С. Л.), замі́ни́ти, ся (С. Аф.), ви́міняти, проміня́ти, ся. — Виміняв шило на швайку. н. пр.

Обмѣнщикъ = д. **Мѣновщи́къ.**

Обмѣнъ = д. **Мѣна.**

Обмѣривать, обмѣрить, обмѣрять, ся = обмі́рювати (С. Л.), умі́рювати (С. Л. Ш.), обмі́ряти, ся. — Обміряв хату навкруги і все записав скільки з улиці і з двора. — Купець обміряв на цілий аршин.

Обмѣръ = обмі́р.

Обмягча́ть, обмягчи́ть, ся = мъягчи́ти, змъягча́ти, мъя́кшати, помъя́кшати, мнягчи́ти і т. д.

Обмя́кнуть = помъя́кнути, змъя́кнути.

Обмя́ть = д. **Обмина́ть.**

Обнадёживать, обнадёжить = подава́ти надію, забезпеча́ти, о(у)безпеча́ти (С. Ш.), пода́ти надію, забезпе́чити, упе́внити (С. Ш.). — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечаю. н. п.

Обнажа́ть, обнажи́ть, ся = ого́лювати, заго́лювати (С. Аф.), обго́лювати, оголи́ти, заголи́ти (С. Л.), обголи́ти, ся. — Оголилось поле од серпа й коси, нігде й прилі́питись крапельці роси. В. Щ. — **Обнаже́нный** = ого́лений, го́лий, заго́лений. — Ховай голе тїло! н. пр. — Та не по штанах, а по голому тїлу вибив. Кн. — **Обнажи́ть са́блю** = ви́няти ша́блю з пі́хов. — Шаблі з піхов виймайте, тїло моє порубайте. н. д.

Обнаро́дывать, обнаро́довать = оголо́шувати, оголоси́ти (С. Л.), ознаймува́ти, ознайми́ти. С. З. — От сї універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всїм, кому відати належить, ознаймуєм і осьвідчаєм. С. З.

Обнару́женіе = виявле́ння.

Обнару́живать, обнару́жить, ся = виявля́ти (С. Л.), вика́зувати, визнача́ти (С. З. Л.), висьві́дчувати, ви́явити (С. Л.), ви́казати, ви́значити, ся. — Не велїв він нїчого того виявляти, що мінї казав. Ч. К.

Обна́шивать, обноси́ть = 1. обно́сити, обнести́. — Почали обносити коровай гостям. 2. обно́шу(сю)вати, обноси́ти. — Обносив чоботи, тепер не так мулять.

Обнижа́ть, обни́зить = знижа́ти, понижа́ти, зни́зити, поні́зити.

Обнима́ть, обня́ть, ся = 1. обнїма́ти, обійма́ти (С. Л.), обня́ти, обійня́ти, ся. 2. обгорта́ти, огорта́ти, загорта́ти, обхо́плювати, обнїма́ти, обгорну́ти, обхопи́ти, перейма́ти, перея́ти. — А смуток тижкий обгортає мене. Чайч. — Не знає, де му́ку велику подїти і лихо, що нас обняло. Чайч. — Жах його переняв, язик йому руба став з остраху. Кн. — Обняли його думки та гадки та журба пекуча. М. Вов. — **Обня́ть дѣло** = збагну́ти. С. З.

Обнища́ть, обнищева́ть = зъубо́жіти (С. Л.), зъубо́жити ся (С. З.), зни́щити ся, обголі́ти, перевестись на зли́дні, убо́жшати (С. Ш.), убо́жествіти (С. Ш.). — Д. під сл. **Обѣдня́ть.**

Обно́ва, обно́вка = обно́ва, новина́. — На Великдень на соломі проти сонця дїти грались собі крашанками, тай стали хвалитись обновами. К. Ш.

Обнови́тель, ница = оновите́ль, ка. — Він не зродив ся оновителем нашого життя. Кн.

Обнови́ть, обновля́ть, ся = онови́ти, поновити (С. Л.), віднови́ти, оновля́ти (Кн.), поновля́ти, відновля́ти, ся (С. Ж.). — Сьвіжа краса природи обхоплює і оновляє мене. Кн. — В церкві горів золотом оновлений іконостас. Кн.

Обновле́ніе = оновле́ння, пано́ва (Кн.). — Може чаєш оновлення? К. Ш.

Обноси́ть, обнести́ = 1. обно́сити, обнести́. — Сьвятощі круг церкви тричі обнесли. 2. городи́ти, обгороди́ти, тином — тини́ти, обтини́ти. С. Ш. 3. обрі́хувати, обреха́ти.

Обно́сный = брехли́вий. — Брехливі речі.

Обно́сокъ = (одежі) — ви́носки, лахмани́на (С. З. Пов.), обувя — шкарба́н, шкарбу́н, мн. шкарбу́ни (С. З.), хутряної одежі — шкару́піль.

Обню́хать, обню́хивать = обню́хати, обню́хувати і д. **Ню́хать.**

Обня́ть, ся = д. **Обнима́ть, ся.**

Обо = д. **О.**

Обобра́ть = д. **Обира́ть.**

Обогати́ть, обогаща́ть, ся = збогати́ти, ся (С. З. Л.), збагатїти, збагаща́ти, ся, багатїти (С. Аф. Л.). — Той життя своє складає, щоб науку збогатить, той у темряві конає і живе, щоб їсти й пить. Сам. — Пожитками збогатились. С. З. — Збогащали ся шарпаниною добр турецьких. Л. В.

Обогаще́ніе = збогаще́ння, збагаче́ння (С. Л.), убогаче́ння (С. З. Ш.).

Обогна́ть = д. **Обга́нивать.**

Обогну́ть = д. **Обгиба́ть.**

Обоготворе́ніе = обо́жання. С. Жел.

Обоготвори́ть, обоготворя́ть = обо́жити, обожа́ти (С. Жел. Пар.), убожествити (С. Ш.), убожествля́ти.

Обогрѣва́ть, обогрѣ́ть, ся = огрива́ти, нагрива́ти, огрі́ти, зігрі́ти, нагрі́ти, обігрі́ти, погрі́ти, ся. — У вдіоньки серце, як зімнеє сонце — хоч воно сьвітить, сьвітить та не гріє. н. п. — Сонце глянуло із неба й землю всю нїмую обігріло, ростопило і снїги і кригу. Чайч.

Ободве́рена = одві́рок, одві́рки. С. З. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.

Ободво́ръ, у виразї „**дворъ обо дво́ръ**“ = суме́жно, двір з двором, двір коло двора́.

Ободо́къ = обіде́ць (С. З. Л.), обві́дка, у решета — обича́йка (С. Л.).

Ободра́ть = д. **Обдира́ть.** — **Обо́дранный** = обі́раний, обша́рпаний, обде́ртий, про чоловіка, що в обідраній одежі дивись ще під сл. **Обо́рванецъ,** про дерево, шкуру — облу́плений, лу́плений, обі́раний. — Коза-дереза пів бока луплена. н. к.

Ободри́ть, ободря́ть, ся = підбадьо́рити, заохо́тити, дода́ти ду́ху, си́ли, відва́ги, бадьори́ти, заохо́чувати, додава́ти ду́ху і т. т., підбадьо́рювати, ся, кура́жити, ся. — Думки підбадьорували її до боротьби. Кн.

О'бодъ, ободо́къ = 1. о́бід, здр. обіде́ць, обідо́к, мн. обі́ддя. С. З. — Шия така, хоч обіддя гни. н. пр.

2. д. **Ободо́къ.**

Обо́е = д. **О'ба.**

Обожа́ть = д. **Обоготворя́ть;** коха́ти ре́вне.

Обожда́ніе = д. **Ожида́ніе.**

Обожда́ть = д. **Ожида́ть.**

Обожже́нный = опа́лений, опе́чений, окропом — опа́рений, ошпа́рений, про цеглу — ви́палена, пеньок — о́гарь. — **Обожже́нное мѣ́сто** = о́пік, опа́рилина, опе́чене, опа́рене. (Д. **Ожёга**).

Обожра́ться = д. **Обжира́ться.**

Обозна́ться = опізна́ти ся, вклепа́ти ся.

Обознача́ть, обозна́чить, ся = визнача́ти (С. З.), познача́ти, означа́ти, ви́значити (С. Л.), позначи́ти (С. Л.), означи́ти, ся (С. Л.). — На пашпортї не визначено — на скільки він. Кр. — Нехай гаразд визначать наші межі. Кн.

Обо́зничій, обо́зной = обо́зний. — Полковий обозний. С. З.

Обозрѣва́тель = огля́дач.

Обозрѣва́ть, обозрѣ́ть = оглядати (С. Л.), озира́ти і д. **Обзира́ть.**

Обозрѣ́ніе = д. **Обзо́ръ.**

Обо́зъ = 1. ва́лка. С. Аф. — Назустріч валка чумаків, паровиць кількнадцять. — Прийшов до чумаків, до валки. С. З.

2. обо́з, та́бор. (С. Ш.). — Бо пильнії листи маю, їду до обозу. н. п. — Козаки недалеко табором стали. Л. В.

Обо́и = шпале́ри, шпаля́рі. С. З. Л. — Стїни шпалярами пообклеювані.

Обо́йма = вірва́нт (С. Аф.), урва́нт (С. Ш.). — Вірвант одбив ся і трохи не загубилась шина з колеса.

Обо́ймица = 1. гнїздо́ (в котрому блок крутить ся).

2. обру́ч (залїзний, на палї, щоб вона не розбивала ся, як забивають бабою).

Обо́ина, частїше мн. **обо́ины** = жу́желиця.

Обо́йный = шпале́рний.

Обойти́, ся = д. **Обходи́ть, ся.**

Обо́йщикъ, ца = оби́вач, ка. С. Пар.

Обокра́сть = д. **Обкра́дывать.**

О'бокъ = о́бік (С. З.), збо́ку, по́бік. — Побік його жіночка небога. К. Ш.

Оболака́ивать, оболо́чь = обволїка́ти, заволїка́ти, обволокти́, заволокти́. — Небо заволокло хмарами.

Оболва́нивать, оболва́нить = 1. обтісувати, обтеса́ти.

2. дурити, обду́рювати, обдури́ти, пошити у ду́рні.

Оболга́ть = обрехати.

Оболдѣ́ть = ошалїти. Кр.

Оболо́чка = 1. д. **Обвёртка** 2.

2. шку́рка, шку́рочка, толубе́ць, плїва́, плівка, плїнка.

Оболта́ть = д. **Оба́лтывать.**

Обольсти́тель, ница = споку́сник, ця (С. Жел. Пар.), зводи́тель, ка (С. Жел. Пар.), баламу́т, ка (С. Жел.). — Ой ви хлопцї баламути, баламути всього сьвіта, баламутять наші лїта. н. п.

Обольсти́тельный, но = звабли́вий, во, вабли́вий, во, прива́бний, прина́дний, но. — Усе так звабливо, що тільки б здаєть ся радів. Чайч. — Як зирнули на красу вабливу, зашарілись, поніміли з чуда. Ст. С. п. — Гонив геть принадні мрії про роскіш. Лев. В. — (Д. ще під сл. **Завлека́тельный**).

Обольща́ть, обольсти́ть = зва́блювати, зво́дити (С. З.), зна́жувати, у(в)лещати (С. Ш.), спокуша́ти, прина́жувати, прима́нювати, зма́нювати, підво́дити, зва-

бити (С. З.), зна́дити, у(в)лести́ти (С. Ш.), прина́дити (С. З.), підвести́, спокуси́ти (С. З.). — Розумом лукавим, а чи словом чарівним, облесним звабив до гріха стидкого. Ст. Г. — Спокусив дівчину. Кн. — Дурна була, він мене і зманив, а тепер... Кн. — Бачу добре, що він підводить її до гріха з ним... мовчу. Не підведе, думаю. Кн.

Обольще́ніе = ва́ба, прива́ба, прина́да, прина́жування, ома́на, мана́ (Пр. д. під сл. **Обманъ**).

Обомлѣть = зомлі́ти (С. Аф.), умлі́ти (С. Ш.), омлі́ти, обімлі́ти, омертві́ти, оте́рпнути. — Зомлів Марко. К. Ш. — Серце з жалю умлівае. н. п. — Я од страху отерпла. Кр.

Обоня́ніе = ню́хання, нюх. С. Жел. Пар. К. Св. П. — Добрий нюх має — почув поживу. С. Л.

Обоня́ть = ню́хати, чу́ти, по вітру, про собак — вітри́ти (С. Л.), нюши́ти (Чайч.). — Носом чує, де горілка.

Обо́ра = воло́ка, частіше мн. воло́ки (С. Аф. З.), обо́ри (С. З.). — На що ти уповаеш? Чи на свою шапку бирку, що шовком шита, вітром підбита, а зверху дірка? Чи на свої постоли боброві, що волоки шовкові у в односталь з валу? н. д. — Обори валовиї. С. З.

Обора́чивать, оборо́тить, ся = 1. оберта́ти, переверта́ти, перегорта́ти, оберну́ти, переверну́ти, перегорну́ти, ся, — Переверни на другий бік. — Перегорнув кілька листків і почав читати.

2. поверта́ти, заверта́ти, поверну́ти, заверну́ти, ся. — Завертай коней назад. — Та й незабаряй ся, за чотирі неділеньки назад повертай ся. н. п.

3. оберта́ти, переверта́ти, ся, перекида́ти ся, оберну́ти, ся, перекинути ся. — Хоч як вертись і одступай ся, хоч в віщо хоч перекидай ся. Кот. — Перекинула ся сивою зозулькою, стала кувати в вишневім саду. н. п. Под.

Оборва́нецъ, ва́ница = обі́рванець, обі́рванка (С. Л.), обі́дранець, ка, обша́рпанець, ка (С. Л.), оша́рпанець, ка, дра́нець (Кн.), оша́ра (сп. р.), голодра́нець (С. З.), голодра́бець (С. З. Л.), голоколі́нець, шарпак, чка, лахма́й (С. З.), ла́хман, дрантю́га. — Обідранці пішли в танці. н. пр. — Гляньте: який дранець! Сорочка аж сьвітить ся, а штани розлізли ся. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Голы́шъ**).

Обо́рванный = оо́ідраний, дра́ний, обша́рпаний (С. Л.), оша́рпаний, пошарпаний (С. Л.), обшма́таний, шарпа́тий, голодра́бий. — Нехай дощ і крізь драну свитину січе згорблену працею спину. Чайч. — Убогиї села, убогий обшарпаний люд. Чайч. — І сама ходила обшматана і дочку водила обідрану. Мир. — Одним одна на улиці дитина, пошарпана на їй свитина. Мет.

Оборва́ть, обрыва́ть, ся = обірва́ти, ся, обідра́ти, ся, обша́рпати ся, оша́рпати ся, обтрі́пати ся, обрива́ти, ся, обдира́ти, ся, обтрі́пувати, ся, пірря — обскуби́, листя — чухра́ти, обчухра́ти, листя знизу — пасинкува́ти. — **Оборва́ться** = увірва́ти ся. С. Ш. — Увірвав ся з бантини. — Увірвав ся бас. п. пр.

Обо́рвышъ = д. **Оборва́нецъ**.

Обо́рка = обо́рка (С. Жел.), обши́вка з зобо́рами.

Оборо́на = д. **Защи́та** 2.

Оборони́ть = д. **Защити́ть**.

Оборони́тельный = д. **Защити́тельный**.

О'боротень = пере́вертень (С. З. Л.), відьмак, вовкула́ка (С. Аф. З. Л.). — Як у полі на могилі вовкулак ночує, а сич в лісі та на стрісі недолю віщує. К. Ш.

Оборотить, ся = д. **Обора́чивать, ся**.

Оборо́тливый = меткий, спритний, зру́чний, ру́чий, зворо́тчивий (С. Л.). Пр. д. під сл. **Ло́вкій**.

Оборо́тный = 1. поворо́тний, зворо́тний. — Зворотні коні. С. Л. — Закон не має зворотної сили. Ст. Л.

2. відворо́тний.

Оборо́тъ = 1. поворо́т, зворо́т, зворо́тка. С. Л. — Крутим поворотом перекинув повозку. — Туди й відти за день зробив два звороти. — Се дано новий поворот в ділі.

2. відворо́т, ви́ворот, виворотка. — На відворотї медалї вибито... **На оборо́тъ** = навспа́к, на́взнак, вспак, навпаки. С. З.

Обо́ръ, обо́рышъ = ви́бірки, брак, не́гідь. — Усї кращі яблука продала, зостали ся самі вибірки.

Обосо́бить, обособля́ть, ся = од(від)осо́бити, од(від)різнити, од(від)окро́мити, одособля́ти, одрізняти, відокро́млювати, ся.

Обостри́ть, ся = загостри́ти, обгостри́ти, ся.

Обо́чина = 1. бік (шляху, греблї), в Полтавщинї і Харьківщинї місце по обидва боки шляху до канави зоветь ся — бульвар. — Звертай з шляху, поїдемо краще бульваром.

2. баля́си (С. Ш.), би́льця, по́ручні. С. Л.

Обою́дный, но = обопі́льний, но (С. З. Л.),

обосторо́ннiй (С. Ж.). — Цивiлiзация — здобуток працi не самих лишень мужчин, а обопiльний. Кн. — Пр. д. ще пiд сл. **Взаи́мный.**

2. двозна́чний, но.

Обою́ду = обопiльно, з обо́х бокiв.

Обоюду́острый = го́стрий з обо́х бокiв.

Обпаха́ть, обпа́хивать, ся = обора́ти, обо́рювати, ся.

Обпи́ться = д. **Опива́ться.**

Обрабо́тать, обрабо́тывать = обробити, обробля́ти. — Хай тiльки кожний обробить своє невеличке поле. Сам.

Обрабо́тка = обро́блювання, обро́бка, обробiток, тiльки про землю і рослину — упра́ва (Гал. С. Ш.). — Обробка поля. — Цур йому з тим обробiтком поля. Кр. — Обробка коштувати ме дорожче, нiж саме дерево. Кр. — Управа тютюну. Гал.

Обра́внивать, обра(о)вня́ть = рiвня́ти, зрiвнювати (С. Аф.), обрiвня́ти, зрiвня́ти, пообрiвнювати. — Заказує, щоб шляхи рiвняли пiд губернатора. К. Х.

Обра́довать, ся = зра́дувати, ся (С. Аф. Л.), пора́дувати, ся, звеселити, ся, зрадiти (С. Аф. З. Л.). — Зрадiв старий, як побачив... А зiронька зiйшла, усе поле тай осьвiтила, а дiвчина вийшла, козаченька тай звеселила. н. п. — **Обра́дованный** = зрадiлий.

Образе́цъ, обра́зчикъ = зразо́к, взiр, взо́рець (Гал.), шпиль (С. З.), штиб, кшталт, при́клад, по́каз. — Хотiв показати людям зразок до кращого життя. Зiньк. — Вона зразок великої любови до народу. Кн. — Вона була у школi за зразок учительки. Кн. — Одна народна поезия для всiх нас стоїть за вiковiчний взiр. К. Х. — Разом почали росходити ся книжки, де аскетичне життя виставляло ся, яко взорець. Бар. О. — Зроблено на кшталт.

Образи́на = пи́ка, мармиза́, мацапу́ра. С. З. Л. — Пика, як у комлика. н. пр.

Образки́, рос. Arum maculatum L. = Ко́зяча борода́. С. Ан.

Образна́я = капли́ця, капли́чка (особлива кiмната з образами, призначена для молiння; теж саме і та кiмната, де малярi малюють образи).

Образни́къ = богома́з. С. Ш.

Образни́ца = 1. божни́к, божничо́к, божни́ця. С. Ш. — Намалюю матiр, на божник поставлю, на божничок глину, матiр iспомъяну. н. п.

2. капли́ця, капли́чка. С. З.

Образно́й = образо́вий.

Обра́зный, но = о́бразний, но, обли́чливий, во (Кн.). — Бесiда його розважна, обличлива; слухаєш його і сам бачиш те, про що вiн каже. Кн.

Образова́ніе = 1. витворе́ння, формува́ння (С. Ж.). — Отаке витворення з маленького жолудя великого дуба сьвiдчить, що... Кн.

2. осьвiта (С. З.), просьвiта, цьвiче́ння (С. З.). — Самойлович був син сьвященика, одержав дуже добру осьвiту. Бар. О. — Просьвiти за плечима не носити. н. пр. — Братства київського, труждаючого ся в цьвiченню молодiжи росийскої. Ясинський. С. З.

Образо́ванный = 1. ви́творений, уформо́ваний.

2. осьвíтний, осьвíчений. — Метою осьвiчених людей повинно стати надiляти своєю осьвiтою і простий люд. Лев. В. — Помiж осьвiчених людей трапляють ся маловiрні або й зовсiм без вiри. Бар. О. — Петро Могила дбав добре, щоб були осьвiченi сьвященики. Бар. О.

Образова́ть, образо́вывать, ся = 1. скла́сти, ви́творити, ви́робити, уформува́ти (С. Ш.), спорядити, складати, витворя́ти, виробля́ти, формувати, споряжати, ся. — Виробили ся звичаї, як у якому случаї треба сѣсти або стати. Бар. О.

2. просьвiти́ти, осьвiти́ти, просьвiща́ти, осьвiща́ти, цьвiчити, ся. — Просьвiтити, кажуть, хочуть. К. Ш. — Великая громада молодiжи росийскої в колегiумi моїм знайдуєть ся і в науках цьвiчить ся. П. Могила. С. З.

Образу́мить, ся = образу́мити, ся (Кн.), оханути ся, охамену́ти ся, схамену́ти ся, прийти до глу́зду, стя́мити ся. — Казав тобi: образум ся, послухай батька. Кн. — Образум, Марусю, свою доню, нехай вона в хмару не заходить. Кн. — Охани ся, не дрочи ся, не басуй, Панаску! Макар. — Та що ви верзете? Схаменiть ся! Мир. О. — Та що ти, дурню, оханись! н. к. — Схаменулись ви, та чи не пiзно. Ч. К. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Було виробляв таке, що крий Боже, а тепер прийшов до глузду.

Образцо́вый = зразко́вий.

Обра́зчикъ = 1. д. **Образе́цъ.**

2. обрíзок (клаптик тканини, паперу або чого иншого на зразок).

О́бразъ = 1. о́браз, вид, ви́гляд, по́стать (С. З.), поста́ва, кшталт, стан. — Образ коханий, сьвятий в думцi iзнов оживає. Чайч. — Сам я не знаю, чого серце журба так давила, тiльки твiй образ один дав йому знову всю силу. Чайч. — Постава сьвята, а думка злодiйська. н. пр. —

Мало вигляд хреста. н. о. — Диявол у людському станї. н. о.

2. д. **Ико́на.**

3. примі́р, при́клад, зразо́к.

4. спо́сіб (С. Ж. Л.), по́бит (С. З. Л.), роб (С. Л.), манїр. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Ти мене слухай, а своїм робом не роби. н. о.

5. лад, поря́док, роспоро́г, на́прямок. — **Ины́мъ о́бразомъ** = ина́кше, иньшим спо́собом. — **Каки́мъ о́бразомъ** = яки́м спо́собом, по́битом, ро́бом? як? — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинили ся в нашім селї? Кот. — **Нико́имъ о́бразомъ** = ніяки́м спо́собом. — **Надлежа́щимъ о́бразомъ** д. під сл. **Надлежа́щій.** — **О́бразъ мы́слей** = на́прямок, по́гляд. — **Ра́внымъ о́бразомъ** = так са́ме. — **Таки́мъ о́бразомъ** = таки́м по́битом, ро́бом.

Обра́мить, обра́мливать = опра́вити, упра́вити (С. Ш.), уста́вити, поста́вити в ря́мки, в ря́мцї, облямува́ти, оправля́ти, управля́ти, уставля́ти, ста́вити в ря́мки. — Управляти образ в рамцї. С. Ш. — Уставив би її в рямки, сїв би та й дивив ся. н. п. — Погляд синіх облямованих чорними бровенятами очей. Кн.

Обра́нивать, оброни́ть = губи́ти, упуска́ти, згуби́ти (С. Аф. Л.), загуби́ти (С. Л.), упусти́ти (С. Ш.), посїя́ти. — Загубив люльку. С. Аф. — Упустив кий. С. Ш.

Обрати́ть, обраща́ть, ся = оберну́ти, поверну́ти, наверну́ти, приверну́ти, оберта́ти (С. З. Л.), поверта́ти, наверта́ти, приверта́ти, ся (Кн.). — Нехай тобі Господь поможе, де ти ступиш і з речами обернеш ся. п. пр. — Писарь повернений в салдати за шахрайство. Кн. — Зигмунд III. тїшив ся думкою, що йому удалось до останку наверныти Русинів до унії. Бар. О. — Магометанам і жидам вірі християнській наверненим. Б. Н. — Жидів привернули до православія. Кн. — Не з його головою штундових до православія привертати. Кн. — **Обрати́ть, обраща́ть вниманіе** = зауважи́ти, звернýти ува́гу, уважа́ти (С. Л. Ш.), вважа́ти (С. Л.), зважа́ти, звертáти ува́гу, потура́ти, на кого — окрім тих слів — наки́нути, намигну́ти о́ком, звернýти о́ко. — Уважай добре, куди дорога йде. С. Л. — Не вважай на його слова. С. Л. — Тим то я і зауважив на ту фразу. Кн. — Не потурай, коли часом буду смутна. Кв. — Не потурай, молода дївчино, моїй розмовонькї, держи розум і ум добрий в своїй головонькї. п. п. — А я вже її наки́нув оком. Кр. — Д. ще під сл. **Внима́ніе.** — **Обрати́ться, обраща́ться къ кому́** = уда́ти ся (С. Л. Ш.), оберну́ти ся, звернýти ся, повернýти ся, уда́рити ся, ткнýти ся (Гр.), пiткнýти ся (Гр.), удава́ти ся (С. Ш.) і т. д. — Як біда — удавай ся до жида. н. пр. — Ой удав ся до коня словами. н. п. — Коли вдамо ся до аналогії, так... Кн. — Чи не удавав ся до чортів? Б. Н. — Князї не раз звертали ся у справах громадських за порадою до єпископів. Бар. О. — Не хотячи пристати до Дорошенка, удали ся собі до Хана кримського. Л. Сам. — Знав до кого і коли треба повернути ся. Кн. — От він і ударив ся до знахорки. н. о. — **Обрати́ть, обраща́ть въ ничто́** = оберну́ти, поверну́ти, оберта́ти, повертати в нївець. — Ці пепутства можуть обернути в нївець усю славу наших кращих вчинків. Ст. Г. — Д. ще під сл. **Ничто́.** — **Обрати́ться въ дымъ** = здимнїти. — Пропав, як здимнїв. н. пр. — **Обрати́ться во что́** = перекúнути ся, перевернýти ся. С. Л. — А та дитина і перекинула ся гадюкою. Кн. — Відьма перекинула ся сорокою. С. Л. — **Обрати́ться въ бѣгство** = кúнутись, пуститись навтїки, навтїкача́. — **Обраща́ться съ кѣмъ** = пово́дити ся (С. З.), обіхо́дити ся, політично — політикувати ся, зневажливо — поневіря́ти. — Знала вона, як з ким поводити ся, як заговорити. Ос. — Скрізь пішла чутка, як він поводив ся з першою жінкою. Лев. В. — З панами не жила — не знаю, як з ними поводити ся. Кн. — Не бачивши сільського люду, як поводить ся поміж собою. Кулїш. С. З. — Слухай брате: за які ти вчинки не гаразд поводиш ся зо мною. Ст. Г. — Склались погляди на те, як треба поводити ся з людьми. Бар. О. — Вони політикують ся, а нишком чигають один на одного. Кулїш. С. З. — Д. ще під сл. **Обходи́ться 1** — **Обраща́ться вокру́гъ** = оберта́ти ся навко́ло, коло чо́го, навкруги́, колува́ти. — Земля коло своєї оси обертаєть ся. Де-що про Сьв. Б. — Планети побічні, кружачи коло планет головних, з ними враз коло звізд сталих колують. Зем. — Земля, сама коло себе обертаючись, іще круги сонця ходить. Де-що про Сьв. Б.

Обра́тно = наза́д, навспа́к (С. Ж. З.), поворітьма́ (С. Л.), навідворіт. — Повертай назад. С. Л. — Їхавши поворітьма, заїхав до його.

Обра́тный = д. **Оборо́тный.**

Обращéніе = оберта́ння (С. Ж.), оберне́ннє (С. З.), повертáння, навертáння. — Обернення своїх сил на Крим. Самойлович.

С. З. — Навертання до унії. — **Обраще́ніе съ кѣмъ** = пово́ження. — **О. съ кѣмъ имѣть** = д. **Обраща́ться съ кѣмъ.**

Обревизова́ть = зроби́ти реви́зию, переглядіти.

Обрека́ть, обре́чь, ся = 1. признача́ти. призна́чити. — Так уже йому призначено. 2. обріка́ти ся, зарі́ка́ти ся, обріктй ся, зарікти ся. поміни́ти ся. — Обрікаєть ся піти в Київ. Кр. — Помінила ся поставити сьвічку за 40 копійок. Чайч.

Обременéніе = отя́гче́ння.

Обременённый = отя́гче́ний. — Прийдіть до мене всї знеможені та отягчені, то вкою вас. К. Св. п.

Обремени́тельный, но = важки́й, ко, суту́жний, су́тяжний, но. — Сутяжно стало — роботи побільшало у мене. — Сутяжно відбувати стійку. Кн.

Обремени́ть, обременя́ть, ся = зава́жити, обтя́жити, обнату́жити (Чайч.), заважа́ти (С. З. Л.), обтяжа́ти, отягча́ти (С. Л.), тяжи́ти (С. Ш.). — Сей мінї хміль не буде заважати, а буде мойому серцю сьмілости додавати. н. п. — Дурному розум не заважить. н. пр. — Там на Сїчі твоє щастя; не занось же туди мого серця, бо воно тобі заважить К. К. — Не заважить тобі і самому туди сходити. С. Л. — Громади і так вже обтяжили свої дїряві кишені. Кн. — Роботами їх обтяжають, плату, їм належитую, собі беруть. Л. Сам. — Хлїб в дорозї не тяжить. н. пр.

Обреченіе = призначе́ння.

Обре́чь, ся = д. **Обрека́ть, ся.**

Обрива́ть, обри́ть, ся = голи́ти. обго́лювати, зго́лювати, обголи́ти, зголи́ти, поголи́ти, ся, багатьох або всїх — переголи́ти, пообго́лювати. — Зголив бороду. — Пообголювали вуси та такі чудні, як Німцї.

Обрисова́ть, обрисо́вывать = обмалюва́ти, обмальо́вувати.

Обробѣть = зляка́ти ся, перелякáти ся.

Обровня́ть = д. **Обра́внивать.**

Обро́къ = чинш. С. З. Л. — Чинші і всякі плати мають давати піддані. С. З.

Оброни́ть = д. **Обра́нивать.**

Обро́сить = занеха́ти, занеха́яти, занедба́ти. С. З. — Нехай, нехай, тай зовсїм занехаєш. н. пр.

Обрости́ть, обрости́ = обрости́ти, поростáти, обрости́, порости́, (мохом) — мохна́тїти.

О'броть = обро́ть, обро́тька.

Обро́чный = чиншовий.

Обруба́ть, обруби́ть, ся = 1. обру́бувати, обсїка́ти, обруба́ти, обсїкти, (гилля) — обтина́ти, обтя́ти, обчухра́ти (С. Л.), пообру́бувати, пообтина́ти.

2. обру́блювати, підру́блювати, обруби́ти, підрубити, ся, попідру́блювати. — Попідрублювала собі сорочки. Чайч.

Обру́бокъ = оцу́пок (С. З. Л.), утинок (С. Л. Ш.), оклéцок, товстий — колóда, колóдка, тонкий — оцу́палок (С. З.), пурпáлок (С. З.), цуру́палок (С. З. Л.).

Обру́бъ = цáмрина (С. З.). цебри́на; зруб (С. Аф. З.). — Цамрину в колодязь опустили. Ган. Барв. — Через цямрину не легко воду пити. н. пр.

Обруга́ть = ви́лаяти (С. Л.), нала́яти (С. Л.), обла́яти, (дуже) — ошпе́тити. — Вилаю так, що в пельку не полїзе. н. пр. — Облаяли мене, наче послїдню пьяницю. Лев.

Обруси́ть = 1. обтеса́ти брус.

2. обмоска́лити, обмоско́вити, обкацáпити.

Обрусѣть = обмоска́литися, намоска́литися, змоско́вити ся, змоско́вщити ся, обкацáпити ся. — Пани покинули свою рідну мову і звичаї і змосковщили ся. Бар. О. — В Московщинї жив щось літ десять і так обмоскалив ся, що й по своїому забув.

Обручáльный = зару́чний. — **Обручáльное кольцо́** = обру́чка. С. З.

Обруча́ть, обручи́ть, ся = заруча́ти, заручи́ти, ся (С. З. Л.), рушники́ подава́ти, засва́тати, ся. — **Обручённый, ая** = зару́чений, засва́таний, на. — Піди, ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Ой ти дївчино, заручена! Чого ти ходиш засмученая? н. п. — Гарна дївка, як засватана. н. пр.

Обручéніе = зару́чини (С. З. Л.), обру́чини. — На заручинах ми вперше поцїлували ся. Кн. — Перед малженством бувають заручини, т. є. обітниця через дання собі рук і перстней. Б. Н.

Обру́чикъ = 1. обру́чик, у замка — ду́жка. Кр.

2. д. **Ободóкъ.**

О'бручъ = обру́ч, здр. обру́чик.

Обру́шивать, обру́шить, ся = 1. вали́ти, повали́ти, завали́ти, обвали́ти, ся. — Хата завалилась. — Обвалилось риштування.

2. про(за)ва́лювати, про(за)вали́ти, ся. — Переходив по льоду і провалив ся.

Обру́шина = д. **Обва́лъ 2 і 3.**

Обрыва́ть, обры́ть, ся = обко́пувати, обкопа́ти, ся.

Обрыва́ть, оборва́ть, ся = 1. обрива́ти,

обірва́ти, ся, листя, галочки — чухра́ти, обчу́хрувати, обчухра́ти, знизу — пасинкува́ти. — Обчухрує всї дерева. Кр. 2. ури́вати, увірва́ти ся (С. Ш.). — Увірвас ся бас. н. пр. 3. д. **Обру́шиваться.**

Обры́вистый = крути́й, крутобе́регий. — Дніпро крутобеpегий. К. Ш.

Обры́вокъ = ури́вок, здр. ури́вочок (С. Ш.), ври́вок.

Обры́въ = кру́ча (С. Л.), прова́лля, у́рвище (С. Ш.), безке́да (С. З. Ш.), бескет (С. З.), бескедина, бескеда (С. Аф.). — Там такі яри та бескеди, що аж страшно. С. Аф. — Над самісїнькою Сулою, над самісїнькою кручою та глибиньою такою, що мабуть там і дна не було. К. Х. — Блукати по скелям і по безкедам. С. З. — То по бескетам то горами. Макар.

Обры́згать, обры́згивать = обри́зкати, опри́скати, обхлю́пати, обля́пати, обри́зкувати, ся, воском, стеарином або що — обка́пати, ся.

Обрѣзанецъ = обрізане́ць.

Обрѣзаніе = обріза́ння.

Обрѣзать, обрѣзывать, ся = обрі́зати, обкра́яти, обріза́ти, обкра́ювати, ся, чикаючи, по троху — обчи́кати, обчикри́жити, обчи́кувати, обчикри́жувати. — **Обрѣзать зе́млю** = одрізати, одмежува́ти.

Обрѣзокъ = окра́йка, окра́вок, укра́вок, здр. — укра́вочок (С. Ш.), маленький — обрізок, обрізочок. — Укравочки на подарочки, обрізочки на цвіточки. н. п.

Обрѣзно́й = обрізаний, обкра́яний. — **Обрѣзна́я земля́** = одрізана, одмежо́вана.

Обрѣзъ = 1. край, бе́рег (С. Ш.). — Книжка з золотими берегами. С. Аф. Ш. 2. ніж, різа́к (обрізувати книжки). 3. переріз, зрізок, шапли́к, ширітвас. (Д. **Ка́дка**). — **Въ обрѣзъ** = в мі́ру, без ли́шку.

Обрѣсти́, обрѣсть, обрѣта́ть, ся = знайти́, знахо́дити, ся.

Обрѣте́ніе = д. **Нахожде́ніе 1.**

Обрѣше́ти́ть = обрешети́ти, обрешетува́ти.

Обрю́зглость = оду́тлість.

Обрю́зглый = оду́тий, оду́тлий, оду́тловатий.

Обрю́згнуть = оду́тлим ста́ти.

Обрюха́тить = наби́ти пу́зо.

Обрюха́тѣть = 1. очереватїти, заваготі́ти і д. **Забере́менѣть.** 2. зроби́тись пуза́тим, чereва́тим.

Обряди́ть, обряжа́ть, ся = опра́вити, попо́рати, упо́рати ся, оправля́ти, по́рати, ся, у різників — оббілува́ти, оббіло́вувати. — Корів подоїла, товар попорала і годї. Кн. — Оце упоралась коло печі, коли б швидче обідати. Кн.

Обря́дный = обрядо́вий.

Обря́дъ = обря́д, зви́чай, чин, церемо́нїя. — Весїльні обряди. — Він нехтує наш батьківський чин. Кн.

Обсади́ть, обса́живать = обсади́ти, обса́жувати, пообса́жувати. — Обсади, мила, вишеньками двір, щоб не доходив голосочок мій. н. п. — Пообсажував скрізь вербами.

Обса́ливать, обса́лить, ся = обса́лити, ви́салити, ви́шмарувати, обса́лювати, ся і т. д.; ви́ялозити, заяло́зити, засмальцюва́ти, ся, заяло́зювати, засмальцьо́вувати, ся. С. Аф. З. Л.

Обса́сывать, обсоса́ть = обсмо́ктувати, обсмокта́ти. С. З.

Обса́харивать, обса́харить = обса́харювати, обцукро́вувати, обса́харити, обцукрова́ти.

Обсели́ть, обселя́ть, ся = оселити, оса́дити, оселя́ти, оса́жувати (С. З.). — Наш край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

Обсерваторія = зьвізда́рня. С. Жел.

Обсерваці́онный = доглядни́й, наглядни́й, про військо — чатови́й.

Обска́бливать, обскобли́ть = обскрома́жувати, обскрома́дити.

Обставля́ть, обста́ть = обступа́ти, обступи́ти. — Всї обступили його.

Обста́вить, обста́вливать, ся = обста́вити, обстанови́ти, обставля́ти, обстановля́ти, ся, риштованням — обриштува́ти.

Обста́ивать, обстоя́ть = стоя́ти за ко́го, оступа́ти ся, заступа́ти ся за ко́го, оборо́няти, боронити (кого), оступи́ти ся, заступи́ти ся, оборони́ти.

Обстано́вка = обстано́ва, обста́ва, обста́вина, частїше мн. обста́вини. С. Жел. — В театрі обставини дуже гарні, а останнє — ка'зна що. Кн.

Обстоя́тельность = докла́дність.

Обстоя́тельный, но = 1. докла́дний, но. С. Л. 2. стате́чний, но.

Обстоя́тельство = обста́ва. обста́вина (С. Жел.), обстано́ва (С. Жел.), околи́чність (С. Жел. З.). — Тут випали такі обставини, що в Гетьманщині чутно стало ремствування народу. Кн. — Но моїх дїл околичности. Кот.

Обстра́гивать, обстрога́ть, ся = обстру́гувати, обструга́ти, ся. — Обстругав паличку.

Обстра́ивать, обстро́ить, ся = оббудо́вувати. ся, убудо́вувати ся (С. Ш.), оббудува́ти, убудува́ти (С. Ш.), побудува́ти, ся, пообббудо́вувати ся. — Діждали ся і худібки, помалу і побудували ся. Федь.

Обстра́чивать, обстрочи́ть, ся = обстебно́вувати, обстебнува́ти, ся.

Обстрига́ть, обстри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся.

Обстрога́ть = д. **Обстра́гивать.**

Обстро́ить = д. **Обстра́ивать.**

Обстрочи́ть = д. **Обстра́чивать.**

Обстрѣ́ливать, ся = обстрі́лювати, ся.

Обступа́ть, обступи́ть = обступа́ти, обступа́ти, обляга́ти, оточа́ти, обступи́ти, облягти́, оточи́ти. — Зібрав військо 40 тисяч в місті Жаботині, обступили го́род Умань у їдній годині. н. п. — Притиснули Турків аж до річки, обступили тісно. Ст. С. — Гей уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, гей облягли їх, облягли Москалї та й усїма сторонами. н. п.

Обсуди́ть, обсужда́ть = обмі́ркувáти (С. Л.), обми́слити, обметикува́ти (С. Л.), об-(роз)рахува́ти (С. З.), розважити, обмірко́вувати, міркува́ти (С. З.), обмишля́ти, обрахо́вувати, рахува́ти, трахтува́ти, спільно на раді — обра́дити. — Грицько обмірковував з людьми громадські справи. Лев. В. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Тут вони довго рахували. н. д.

Обсужде́ніе = о́бмисл, ро́зсу́д, міркува́ння (С. Л.), метикува́ння (С. Л.), обра́да (С. З.). — Привертав до того дїла саму громаду, віддавав їй на розсуд свою думку. Лев. В. — Угадай, що думати буду? і от тобі цїлий рік для твого розсуду. Руд.

Обсу́шивать, обсуши́ть, ся = обсу́шувати, обсуши́ти, ся.

Обсчита́ть, обче́сть, обсчи́тывать, ся = облїчи́ти, облїчувати, ся; огулити ся, прощита́ти ся.

Обсыпа́ть, обсы́пать, ся = обсипа́ти, обси́пати, ся.

Обсыха́ть, обсо́хнуть = обсиха́ти, обсо́хнути, зверху — присиха́ти, присо́хнути, про грязюку — протряха́ти, протря́хнути. — Ще материне молоко на губах не обсохло. н. пр. — Присохне, як на собацї. н. пр. — Трошки протряхло — тепер можна і в дорогу.

Обсѣва́ть, обсѣ́ять, ся = обсївáти, засївáти, обсїяти, засїяти, ся. — Засїяв 2 десятинї. — Люди вже обсїяли ся.

Обсѣ́вки = ви́сївки. С. З. — Миниха висївок заколотила. К. Х.

Обсѣ́вокъ = обсїв, огрі́х. — Гляди, щоб обсївів не було, засївай добре. Ніс. — **И я не обсѣ́вокъ въ по́лѣ** = і я не аби́-що, на що не́будь здам ся.

Обсѣда́ть, обсѣ́сть = обсїда́ти, обсїсти.

Обсѣка́ть, обсѣ́чь, ся = обсїка́ти, обтинáти, обру́бувати, обсїкти, обтя́ти, обруба́ти. — Обсїкти камінь. — Обтяти сучкá.

Обсѣмени́ть, обсѣменя́ть, ся = засїяти, засївáти, ся. (Д. **Обсѣва́ть**).

Обсѣ́сть = д. **Обсѣда́ть.**

Обсѣ́чка = обсїка́ння, обтина́ння, обру́бування.

Обсѣ́чь, ся = д. **Обсѣка́ть.**

Обсѣ́ять, ся = д. **Обсѣва́ть, ся.**

Обта́ивать, обта́ять = обта́ювати, розтавáти. обта́яти, розта́нути (С. Л.). — Вікна було дуже намерзли, а тепер трохи обтаяли. — Лід ростав.

Обта́чивать, обтача́ть = обшива́ти, обши́ти (пришиваючи одно до другого).

Обта́чивать, обточи́ть = обто́чувати, обточи́ти (про токарські вироби).

Обтека́ть, обте́чь = обтїка́ти, обтекти́.

Обтере́ть, обтира́ть, ся = обте́рти, обтира́ти, ся. — Обтер руки. — Трошки поміж людьми обтер ся.

Обтеса́ть, обтёсывать, ся = обтеса́ти, обтїсувати, ся.

Обтёска = обте́сування.

Обтира́ть = д. **Обтере́ть.**

Обти́рка = 1. обтира́ння. 2. сти́рка (ганчірка для обтирання).

Обтово́й = гуртови́й. С. З. Л.

О'бтомъ = гурто́м (С. З. Л.), нагу́рт, вгурт, огу́лом (С. Л.). — Купив гуртом. С. З. — Гуртом дешевше буде. н. пр.

Обточи́ть = д. **Обта́чивать.**

Обтыка́ть, обты́кать = обтика́ти, обстро́млювати, обти́кати, обстроми́ти.

Обтя́гивать, обтяну́ть, ся = 1. обтяга́ти, обтягти́, ся. С. Л.

2. розтяга́ти, витяга́ти ся, розтягти́ ся, ви́тягти ся.

Обтя́жка = обтяга́ння. — **Въ обтя́жку** = в обхва́т, як обли́то.

Обтяжно́й = обтя́гнутий.

Обува́льный = обува́льний, взува́льний.

Обува́ніе = обува́ння, у(в)зува́ння (С. Ш.). — Наймитку! Чого ти так рано встав? — Та я то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Обува́ть, обу́ть, ся = обува́ти, зобува́ти, у(в)зува́ти, назува́ти, вбува́ти, обу́ти, зобу́ти (С. З.), взу́ти, назу́ти, узу́ти, ся (С. Ш.). — Обувсь, одівсь, підперезавсь, тай зовсім зібравсь. н. пр. — Та взуй жовті черевички, пошукай свої сестрички. н. п. — Вінчала ся та Палажка, вінчала ся, в червоні чобітки узувала ся. н. п. — Назула без панчіх патинки. Кот. — Шкапові чоботи назув. Кот. — **Одѣть изъ сапого́въ въ ла́пти** = зни́щити, перевести́ на зли́дні, пусти́ти в старці.

О'бувь = обу́вя́ (С. Жел.), обу́в (С. Жел.), обу́ття, узу́ття (С. Ш.), стопцьоване — ви́топок, ви́топток, шкарбу́н, шкарбуни́, сапъянове — сапъя́нці, з жовтого сапъяну — жовти́нці. — За собою дружечки веде — 700 ще й 15, та всї у санъянцях. н. п.

Обу́гливать, обу́глить, ся = обпа́лювати, обпали́ти, ся.

Обу́живать, обу́зить, ся = у́зити (С. Ш.), з'у́зити, поу́зити.

Обу́за = гло́ба́ (С. Л.), кло́піт, тя́гарь, тяго́та́ (С. Ш.), моро́ка. — Та й гло́ба оцї дїти!

Обуздáть, обу́здывать = 1. загнуздáти, загну́здувати.

2. вгамува́ти, прибо́ркати, впини́ти, зупини́ти, вгамо́вувати, зупиня́ти.

Обу́зить = д. **Обу́живать.**

Обуревáть, ся = д. **Волновáть, ся** і **Колебáть, ся 1.**

Обуть = д. **Обува́ть.** — **Обу́тый** = обу́тий, зобу́тий (С. З.), у(в)зу́тий, озу́тий. — Взутий, а слїд босий. н. пр. — Дїтки зобуті, зодягнені. С. Л. — Озутий в драні постоли. Кот.

Обусло́вить = умо́вити, обста́вити умо́вами. — **Обусло́вленный** = умо́влений.

Обу́хъ = 1. обу́х (С. З.), на́довбень. — **Пле́тью обу́ха не перешибёшь** = голово́ю му́ра не пробъ́єш. н. пр.

2. тупи́ця, тупа́к, тупи́рь. С. Ш.

Обучáть, обучи́ть, ся = у(в)чи́ти (С. Ш.), нау(в ча́ти, нау(в)чи́ти, ся. — Оттак то ви навчаєтесь у чужому краю! К. Ш.

Обуче́ніе = навча́ння, нау́ка, уче́ння (С. Ш.). — Просив маляра взяти його в науку. Кн. — Віддав сина в науку до шевця.

Обуя́ть = обхопи́ти, опанува́ти.

Обха́живать, обходи́ть = обхо́дити, обіхо́дити, ви́ходити. — Обійшов круг хати. — Виходив скрізь.

Обха́ркать = обха́ркати, понаха́ркувати.

Обхвати́ть, обхва́тывать = обхопи́ти (С. З.), обхо́плювати, обхопля́ти (С. З.).

Обхва́ть = обі́йма, обі́ймище (С. З.), обі́ймиця. — Дуб товстий, мабуть, обіймищів двоє або троє буде. К. Х.

Обходи́тельность = у(в)вічли́вість (С. Жел. Ш.), звича́йність, привітли́вість.

Обходи́тельный = звича́йний, у(в)вічли́вий (С. Жел. Л. Ш.), привітли́вий (С. Жел.), обіхо́дливий (С. Жел.). — Хорошу. чепурну та звичайну дївку. К. З. о Ю. Р.

Обходи́ть, обойти́ = 1. обхо́дити, обіхо́дити, обі́йти́. — Обійшов двір.

2. обмина́ти, випережа́ти, обмину́ти, ви́передити. — Ми їх обминули коло села.

Обходи́ться, обойти́ся = 1. обіхо́дити ся, обхо́дити ся, пово́дити ся (С. З.), оберта́ти ся, обі́йти́ ся, повести́ ся, оберну́ти ся. — Буде на неї дивитись з презирством, обходитись з неповагою. Кот. — Я хочу, щоб зо мною поводили ся ввічливо. Лев. В. — Ще з молоду призвичаїв ся він поводити ся з людьми холодно, не привітно. Лев. В. — Вони добре між собою поводять ся. — Як би ти ласкою обійшовсь зо мною, то я б нагодувала тебе. Кот. — (Д. ще **Обраща́ться съ кѣмъ**).

2. обіхо́дити ся, обійти́ ся. — Обійдеть ся циганське весїлля і без марципанів. н. пр. — Вже без жида не обійдеть ся. н. пр.

Обхо́дъ = 1. обхо́д, об'їзд, о́бъїздка, обми́нка. — Тут не можна проїхати, треба в об'їздку повернути на лїво.

2. обхо́д, дозо́р. — Тут саме наскочив дозор — його й схопили. — У нас тепер що ночі дозор ходить, то з того часу в містечку тихо.

Обхожде́ніе = д. **Обраще́ніе съ кѣмъ.**

Обчеса́ть, обче́сывать = обчеса́ти, обчі́сувати.

Обче́сть = д. **Обсчита́ть.**

Обчи́стить, обчища́ть, ся = обчи́стити, обчища́ти, ся.

Обшанцова́ть, ся = поробити, покопа́ти ша́нці, окопа́ти ся ша́нцями. — Обступили город Умань, поробили шанці. н. п.

Обша́ривать, обша́рить = обша́рювати, обшу́кувати, обша́рити, обшука́ти, вишарити.

Обшелу́шить = облу́щити, у млині — обшеретува́ти.

Обшиба́ть, обшиби́ть, ся = оббива́ти, обби́ти, ся.

Обшива́ть, обши́ть = обшива́ти, обши́ти, краї одежі, на пр. тесьмою — лямува́ти, облямо́вувати, облямува́ти (С. З.), торочками — торочи́ти (С. Ш.), оботочи́ти. — Сидить вона, торочить рушник, сама й торочки сплела. Кн.

Обши́вка = 1. обшива́ння.

2. обши́вка, мережана на пр. у сорочки — ли́шгва, по краях одежі, на пр. тесьмою — лями́вка, з торочо́к — торочки́, мережана на кінці рукавів — чо́хла. — Тому к сьвятkам з лишгвою пошили сорочечку. К. Ш.

О́бшивни = ро́звальні (широкі санки, вистелені в середині лубом).

Обши́рность = обши́рність (С. Жел.), просто́рність (С. Жел. Пар.), розле́глість (С. З. Л.).

Обши́рный, но = обши́рний, но, обши́ро (С. Жел.), просто́рий, ро (С. Л. Пар.), вели́кий, розло́гий (С. Л.), широ́кий. — Так пара голубків невинних летять спасти́сь в лїсах обширних. Кот.

Обши́ть = д. **Обшива́ть.**

Обшла́гъ = закарва́ш (С. З. Л. Пав.), закарва́ш (С. Аф. З. Л. Жел.), карва́ш (С. З. Л.), вило́га (С. Жел.). — Закаврашi у капгана тож дeвгi. Кв. — А карваші штуковані попришивані. Л. Сам.

Обща́ться = лїчи́ти ся, спілкува́ти ся (С. Ж.); води́ти ся, зна́ти ся. — Він усе з панами водить ся. — Знай ся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли нема з ким. н. пр.

О́бще = спі́льно (С. З.), по́спіл, по́спіль (С. Л.), поспо́лу (С. З. Л.), вку́пі, гурто́м, ра́зом. — А братїя спільне кождого року мають вибірати з межи себе старших. (Чин Львов. Братства. С. З.).

Общежи́тельный = товари́ський (С. Пар.), бра́тський.

Обще́ніе = спілкува́ння (С. Ж.); знайо́мість. — **Имѣть обще́ніе** = д. **Обща́ться.**

Обще́ственникъ = громадя́нин, това́риш, часом навіть — бра́тчик, як от в церковних братствах або на Запорожжі.

Обще́ственность = громадя́нство, суспільство. — Перевага особистости над громадянством. Бар. О. — Минала пора тих завзятих поривань, що турбували наше суспільство. Лев. В.

Обще́ственный = грома́дський (С. Аф. З. Л.), суспі́льний, товари́ський (С. Ш.), обчеський (Лїв.). — Не то громадського, а й свого дїла головою не подужаю. К. Х. — Громадська рада — Богу відрада. н. пр. — Причини такої неприхильности криють ся в релїгійних і суспільних обставинах. Бар. О.

О́бщество = грома́да, товари́ство, суспільство. — **Акціоне́рное, комме́рческое, промы́шленное о́бщество** = д. **Акціоне́рная компа́нія** і **Ассоціа́ція.** — **Се́льское о́бщество** = грома́да. (С. Аф. З. Л.). — **О́бщество церко́вное** = бра́тство. С. Ш. — **О́бщество знако́мыхъ** = товари́ство (С. Ш.), кумпа́нїя, бе́седа. — **уче́ное о́бщество** = наукове товари́ство. — Громада — великий чоловік. н. пр. — Яка грома́да — така її й рада. н. пр. — Зібрала ся кумпанїя, невеличка, але чесна. н. п. — Наукове товариство імени Шевченка у Львові.

О́бщина = грома́да. С. Л. — **Церко́вная о́бщина** = бра́тство. — **Евре́йская о́бщина** = кага́л. С. З.

Общи́нный = грома́дський, громадя́нський. С. Л.

Общи́нывать, община́ть, ся = общи́нувати, обску́бувати, оску́бувати, общипати, обскубти́, оскубти́ (на пр. пірря), обчухра́ти (на пр. листочки або гилочки).

Общи́тельный = товари́ський. — Він чоловік товариський — завжди поміж людьми і вміє з людьми поводити ся.

О́бщій = спі́льний (С. З. Л.), зага́льний (С. Жел.), огу́льний, гуртови́й, суміснний, умісний, соку́пний. С. Л. — І нї один, що мав, не казав, що се його, а було в них усе спільне. К. Св. П. — Забудь мене! Нехай гадання про долю спільную минуть. Пч. О. — Вільний вибор спільного короля для Литви і Польщі. Бар. О. — Бери ся до спільної отчизни своєї оборони. Мазепа. С. З. — Бо над його волею панує спільний голос народу. Ст. Г. — Одностайне стояти проти загальних ворогів. Бар. О. — Народні пісні усїх словъян мають багато однакового, загального. Бар. О. — Пісня гуртова, а за тютюн вибачай. н. пр. — Хто би міг лїс сумісний, не дїльний. Ст. Л. — У нас з братом умістне господарство. С. Л. — Сокупне поле. С. Л.

О́бщникъ, ца = спі́льник, сумі́сник, ця (С. З.), това́риш.

О́бщность = спі́льність. С. Л. — Спіль-

ність віри і мови тягнула також Галицьку Русь до тих країв, що належали до Литви. Бар. О.

Объ = д. **О.**

Объединéніе = объéдинáння.

Объединúть, объединя́ть = объéдинáти, объединя́ти, ся.

Объёмистый = обíймистий (С. Пар.), чимáлий.

Объёмъ = обíйма, обíймище (С. З.), обíймиця (С. Жел.), óбсяг (С. Жел. Пар.), величíнь, прóсторонь.

Объéдала, объéдало = дармоїд. С. З.

Объéдать, объéсть, ся = объїдáти, объїсти, ся. — Дуже объївся тих ласощів. Кн.

Объéди, объéдья = зъїди, перéїди. С. Л. — Підкинь коням сїна, а то зостали ся самі зъїди.

Объéдки = недóїдки (С. Л.), недóгризки, объїдки. — Харчі такі, що крий Боже! Самі поїдять, а нам недоїдки дають.

Объéздить = д. **Объéзжáть.**

Объéздчикъ = объїзчик.

Объéздъ = объїзд, óбъїздка, обмúнка. — Тут не можна проїхати, треба робити обминку. Сп.

Объéзжáть, объéхать = 1. объїздúти, объїхати. — Объїхав усе поле.

2. обминáти, обминýти, вúпередити (їдучи). — Ми їх обминули коло самого міста.

Объéзжáть, объéзживать, объéздить = виїзжáти, проїзжáти, виїздити, проїздити. — На силу виїздив неука. — **Объéзженный** = виїзжений.

Объéзжій = объїздний.

Объéсть, ся = д. **Объéдáть, ся.**

Объéхать = д. **Объéзжáть.**

Объявúтель, ница = объявúтель, ка, оповíстник.

Объявúть, объявля́ть, ся = объявúти (С. Жел.), оповістúти (С. З.), повістúти, сповістúти (С. З.), звістúти, оголосúти (С. З. Л.), ознаймúти (С. Л.), ознаймувáти (С. З.), объявля́ти (С. Жел.), оповіщáти, сповіщáти, оголошáти, ся. — Щоб про все, що сеї ночі здріли, сповістить Гамлету молодому. Ст. Г. — Мушу сповістити твою лиху годину: не буть нам у парі. М. Вов. — Сїї універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім кому відати належить ознаймуєм. С. З. — І нам імена тих особ обраних ознаймити. Ст. Л. — Ознаймуєм сим нашим листом всім військовим і посполитим людем. С. З.

Объявлéніе = объя́вка (Сп. Кр.), оповістка, звістка, оголóска, ознаймováння (С. Л.). — До гродського суду Брацлавського подано объявку року 1580, що... Кн. — Учора почтальон приніс объявку з пошти.

Объядéніе = 1. д. **Обжóрливость.**

1. самúй смак, póскіш. — Се не пиріг, а самий смак. — Роскіш, які вареники!

Объяснéніе = объяснéння (С. Жел.), вияснéння, поясненння.

Объяснúть, объяснять, ся = объяснúти (С. Жел.), вúяснити (С. Пар.), поясни́ти, вúсловити ся (С. Л.), зъясувáти, після довгого непорозуміння — порозуміти ся, объясня́ти, поясня́ти, вияся́ти, ся, ясувáти. — Все як слїд йому вияснив. Чайч. — Треба нам висловити ся на письмі. Кн. — Ми порозуміли ся і помирили ся. Кн.

Объя́тіе = 1. обнíмáння. С. Жел.

2. обíйма, частїше мн. обíйми. С. Жел. — Як впала на груди до нього, так наче й замерла в обіймах. — В обіймах каміння несе Рось свою погожу воду. Кн.

Обыва́тель = д. **Жúтель.**

Обы́гривать, обыгра́ть, ся = 1. обгравáти, обігрáти; обчикрúжити. — Так обчикрижили в карти, що нї з чим пішов до дому.

2. вигравáти, вúграти, ся. — Скрипка виграла ся.

Обыдéнками, обыдéнкою, обыдéнно = за одúн день.

Обыдéнный = однодéнний; щодéнний, звичáйний.

Обыка́ть, обы́кнуть = звикáти, привикáти, призвичáювати ся, звúкнути, привúкнути, призвичáїти ся, обговтати ся. С. Л. — Призвичаюсь до недолї, що один на сьвітї, як билина в чистім полї останусь тужити. Ос. — Дайте їй обговтатись, то вона й сама возьметь ся за дїло. Сп. — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? н. п.

Обы́клый = звúклий (С. Аф. Л.), звúчний.

Обыкновéніе = звúчай (С. Аф. Л.), звúчка, поведéнция (С. З. Л.), поведінка. — То козак козацький звичай знає, Ляха за чуб хапає. н. д. — Як звичай козацький познаєш, лучче тодї погуляєш. н. д. — Вже та їх московська поведенция. С. З. — **По своемý обыкновéнію** = своїм звичáєм. — А потім почала своїм звичаєм знов. Ос. — **Сверхъ обыкновéнія** = над звúчай. — Писарь не повинен над звичай працю брати. Б. Н.

Обыкновéнный, но = звичáйний, но (С. Аф. З. Л.), звúчний, но (С. Л.), звúчма. — Занедбав усї мої звичайні дїла і забави. Ст. Г. — Звичайно, як дома. С. Аф. — Се, як звичма кажуть, послїднє слово науки. Кн.

Обыска́ть, обы́скивать = обшука́ти (С. Л.), обтруси́ти, потруси́ти, перешука́ти (С. Л.), обша́рити (С. Л.), переша́рити, ви́шатирити, обшу́кувати, труси́ти (С. Жел. З. Л.). — Обшукав скрізь лисичину хатку. н. к. — Перестріла його, та й давай трусити. н. к. — Тоді люди собрались і пішли кой-кого з примітних людей трусити. н. о. Яст. — Ревидувати і трусити їх речей в обозї нїхто не буде. Л. В. — Скрізь вишатирив. Граб. — Перешарив усе в скринї — нїгде нема.

О́быскъ = обшу́кування, трус (С. Л.), трусени́ця (Кн.), реві́зия (С. Жел.). — **Производя́щій о́быскъ** = трусите́ль, трусі́й (С. Л. Ш.).

Обы́чай = звича́й (С. Аф. З. Л.), оби́ча́й. — Князї судили народ по давнім народнім звичаям. Лев. — Взяв ся про нас писати, не бачивши нашого краю і не знавши звичаїв наших. Кот. — **Быть въ обы́чаѣ** = пово́дити ся, вести́ ся. — Це у нас не поводить ся. — **Для обы́чая** = для звича́ю, для годить ся. — **По обы́чаю** = по звича́ю. — По козацькому звичаю пьють горілку до чаю. н. пр. — Турн по воєнному звичаю, з горілкою напившись чаю. Кот.

Обы́чный, но = звичаєвий і д. **Обыкнове́нный.** — Останки права звичаєвого народного. Бар. О.

О́бѣ = д. під сл. **О́ба.**

Обѣга́ть, обѣжа́ть = 1. оббіга́ти, оббі́гти. — Оббіг круг двора.
2. випережа́ти, обганя́ти, ви́передити, обігна́ти.

Обѣда́ть, отобѣда́ть = обі́дати, пообі́дати.

Обѣденный, обѣдный = обі́дний, обі́днїй. — Так саме в обідню пору.

Обѣдне́ть, обѣдня́ть = збіднїти (С. Л.), обіднїти, збіднїшати, з'убо́жіти (С. Л.), з'убо́жити ся, завбо́жити, трохи — побіднїшати, прибіднїти, під'упа́сти, дуже — позлиднїти, оголїти, обголїти, звести́ ся, перевести́ ся на зли́днї, зни́щити ся. — Так з'убожив ся, що нїчого не має. н. к. — Він тим не забагатїє, а ми не завбожіємо. н. пр. — Як носив гроші мішком, звав ся Грицьком, а як збіднів, то тільки й слави, що Григорком звали. н. пр. — Він не лежень, трудя́щий; з ним збіднїти до злиднїв не можна. Кот. — Вони після пожежі геть чисто з'убожіли, оголїли. Кн. — Може наше село і було колись не вбогим, а тепер оголїло. Кн. — Та так перевів ся, що вже до брата жити пішов. н. о.

— **Обѣдне́лый, обѣдня́лый** = збіднїлий, з'убожі́лий, з'убожа́лий (С. Л.), підупа́лий, знища́лий (С. З. Л.).

Обе́дня = д. **Литургія.**

Обѣдъ = обі́д. — Сякий такий снїданок і добрий обід попсує. н. пр.

Обѣжа́ть = д. **Обѣга́ть.**

Обѣливать, обѣли́ть = білити, побіля́ти, оббі́лювати, побіли́ти, оббіли́ти.

Обо́ѣлка = біління, побі́лка.

Обѣтъ = обі́т, обітни́ця (С. Ж.), зарі́к (С. З. Л.). — **Дава́ть, да́ть обѣтъ** = обітни́ця, зарі́к дава́ти, да́ти, зарека́ти ся, обрека́ти ся, зарікти́ ся, обрікти́ ся, поміни́ти ся. — Легко люди обітницї дають такі, що їх виконати ділом не мають гадки. Зїньк. — Зарік Богові давати. — Зарік положив не женити ся. С. З. — Обрікаєть ся піти в Київ. Кр. — Помінила ся постановити сьвічку за 40 коп. Чайч.

Обѣща́ніе = обіща́нка, обіця́нка (С. З. Л.), обітни́ця. С. З. Л. — Не перший раз обіцялись, а не виконали своїх обіцянок. Ч. К. — Давав таку обіцянку, що не міг її виконати. Зїньк. — Прощай же, швидче убірай ся, обіцянки не забувай ся. Кот. — По обіцянку треба швидкого коня. н. пр.

Обѣща́ть, ся = обіща́ти, обіця́ти. С. Л. — Обіцяли ся мати нам комороньку дати. н. п. — Обіцяв син мамі кожуха, поки не було шептухи коло уха. н. пр.

Обя́занность = обовя́зок (О. Жел. Л.), повинність. — В чім царська величність, в чому суть підданих обовязки. Ст. Г. — **Считаю своею обя́занностью** = ма́ю (або: вважа́ю) за обовя́зок.

Обя́занный = обовъя́заний (Кр.), повинний (С. Л.).

Обязательный = 1. обовязко́вий. С. Жел. 2. ввічли́вий, прие́мний.

Обязательство = обовя́зок. С. Жел. З. — Обовязок чинити. С. З. — Землї роздані шляхтї з обовязком воєнної служби. Бар. О.

Обяза́ть, ся = обовязати, ся (С. Жел.), повинити ся, поміни́ти ся, взя́ти на се́бе обовя́зок.

Обя́зывать, ся = обовя́зувати, ся, накла́дати (на кого), бра́ти (на себе) обовя́зок. — **Онъ обя́занъ** = він повине́н. — **Онъ обяза́лся** = він повинив ся, поміни́в ся, взя́в на се́бе обовя́зок.

Ова́льный = яйцева́тий (С. Пар.), кругловга́стий.

Овдове́ть = овдовіти.

Ове́ршивать, оверши́ть = вивéршувати, вивершити (на пр. стіг).

Ове́ршка = вивéршування.

Ове́ршье = верх.

Овёсъ, 2 од. **овса́**, рос. Avena sativa L. = овéс, 2 од. вівса́, змішаний з ячменем — обрíк. — Не хоче, як кобила вівса. н. пр. — Піди й до Парижу а не зробиш з вівса рижу. н. пр. — Насипали кониченьку оброку по боки. н. п. — На що йому обрік, коли він не їв його цíлий вік. н. пр.

Ове́чій = овéчий. — **Ове́чье мя́со** = овéчина. — **Ове́чій мѣхъ** = смýшок, смýшки. — **Ове́чье ста́до** = отáра. — Замішав ся, як вовк в отару. н. пр. — **Ове́чье ру́нышко**, рос. Anemone sylvestris = бíлий сон, бíла кýряча слíпота. С. Ан. — **Ове́чья трава́**, рос. Festuca ovina L. = тонконíг, щипéць. С. Ан. — **Ове́чій хлѣвъ** = кошáра. — В чужій кошарі овець не росплодиш. н. пр.

Ове́чка = овéчка, бúря, бúрька (С. Ш.), стрижена — стрúжка.

Ови́нъ = сушня́.

Овладѣва́ть, овладѣ́ть = опанóвувати, осягáти, посíдáти, огортáти, опанувáти (С. З. Л.), осягнýти, посíсти, заволодíти (С. Л.), обгорнýти. — Завзятість всíх опанувала, тут всякий пінився і яривсь. Кот. — Заступила чорна хмара та білую хмару, опанував Запорожцем поганий татарин. К. Ш. — І пустиню опанують веселії села. К. Ш. — К заки Канев опанувавши, многії шкоди чинили. Л. С. — Дорошенко опанував усе добро рухоме замордованого гетьмана. Кн. — Сум і жах обгорнули мене. Кн.

Оводяне́ть = взя́ти ся, поня́ти ся водóю.

О'водъ, ком. Oestrus = дрíк, ґедзь. — Кожен бачив той переполох, який обхоплює скотину у дроковицю, коли починає присíкуватись до неї той дрік. Степ. О. — Скочив, неначе його ґедзь укусив. н. пр.

О'вощникъ, ца = огорóдник, ця.

О'вощъ, частíше: **о́вощи** = горóдина (С. Л.), огорóдина, городовúна (С. Л.), що йде на приправу до страви — зíлля, вáриво (С. Аф.).

Овра́гъ, здр. **овра́жекъ** = яр (С. З. Л.), здр. — ярóк, поб. — ярýга (С. Л.), неглибокий — переярок, що поріс лíсом — байрáк, байрачóк (С. З. Л. Ш.), степовий — бáлка, бáлочка (С. З.), з положистими берегами — вúбалок, перекáт, з крутими, що обвалюють ся — провáлля. — Чи малий у яру ставок, зелений на горі садок. К. Ш. — Та глибокими ярами, та байраками. К. Ш.

Овра́жистый = яркувáтий. — Завалом яркувате поле зеленíє молодими хлíбами. К. Х.

Овся́никъ = вівся́ник.

Овся́ница, овся́нишникъ, рос. Festuca elatior L. = мітли́ця. С. Ан.

Овся́нка, пт. Emberiza hortulana = жовтобрю́шка, жовтогрýдка. С. Жел.

Овся́ный = вівся́ний. — Горілка вівсяная, іде свашка не пъяная. н. п. — **Овся́ная лепёшка, о. супъ** = вівся́ник. — **Овся́ная соло́ма, о. мука́** = вівся́нка, вівся́ниця. — **Овся́ный кисе́ль** = жур, джур.

Овца́ = вівця́, менше року — ягни́ця, ягни́чка (С. З. Л.), одного року — я́рка (С. З. Л.), трьох років — мáтка, з стоячою вовною — штимувáта вівця́, неплідна — штúря, дійна — мензéрия, дійна без ягняти — блекотóра, здр. д. **Ове́чка. — Испа́нская овца́** = шпáнка. — **Кры́мская о.** = крúмка. — **Силе́зская о.** = шльóнка (С. З.), шльóнська вівця́. — Гей яром яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Та прийшов же я тай у пъятницю, та нема Солохи — пасе ягницю. н. п. — Чи вівцю, чи ярку, чи дівку Одарку. н. п. — До Дмитра не сíй гречки, не стрижи овечки. н. пр. — Вівці у його було більше тисячи та самої шпанки. н. о.

Овцево́дство = вівчáрство.

Овцево́дъ = вівчáрь.

Овчáрка = чабáнка, чабáнська собáка, овчáрка (С. З.).

Овчáрникъ, овчáрня = кошáра. С. Л. — В чужій кошарі овець не росплодиш. н. пр.

Овчáръ = вівчáрь (С. Аф. Л.), чабáн (С. З. Л.), гайдáрь. — Та по тім боці Дунаю та вівчарь вівці ганяє. н. п. — Був на селі вівчарь Тарас, він панових овечок пас. Б. Г. — Було два чабани, чи мало було і підпасичів. Ст. Х.

Овчáрный = кошáрний.

Овчáрскій = вівчáрський (С. Аф.), чабáнський.

Овчúна, овчúнка = смух, смýшок. С. Л.

Овчúнникъ = чинбáрь. С. З. — Були шевцї, чинбарі, кравцї... всього було. Номис.

Овчúнный = смушéвий, смушкóвий (С. Л., смухóвий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушевиї обидві. н. п.

Овши́вѣть = звошúвіти.

Ога́дить, ога́живать, ся = обпога́нити, опога́нити, опаскýдити, ся і д. **Замара́ть 1** і **Запáчкать.**

Ога́рки = недо́палки (Чайч.), залїза — жу́желиця, жу́жіль. С. З.

Ога́рокъ = недо́гарок. — Засьвіти недогарок. Кот.

Огиба́ть = обгина́ти.

Оглавле́ніе = о́глав, заголо́вок.

О́главль = наголо́вач (в уздї).

Огла́дить, огла́живать, ся = 1. обгла́дити, обгла́жувати, гла́дити, ся.
2. обібра́ти, оголи́ти, оббіра́ти, ого-ля́ти.

Огла́дывать, оглода́ть = обгриза́ти, обгри́зти.

Огласи́ть, оглаша́ть, ся = 1. оголоси́ти (С. З. Л.), розголоси́ти, оповісти́ти, ясти, оголоша́ти, розголоша́ти, оповіща́ти, ясува́ти. — Уже хоч бий, тільки батькові не яси. н. о.
2. залуна́ти, розітну́ти ся, розляга́ти ся, розтина́ти ся (С. З.). — Луна розтинаєть ся в лузї. С. З. — Забрипїли ставиріки в берегах зелених, залунали всї уломьки од сьпівів веселих. Пч. О.
3. оклйкнути, окликати, викликати (про шлюб).

Огла́ска, оглаше́ніе = оголо́ска, о́глас, я́са, в церкві про шлюб — о́клик, ви́клик, заповіддя (Янчук — Сїдлец. губ.). — Явно з великою перед народом оголоскою. Л. В. — Ой Хмелю, Хмельницький! вчинив єси ясу і поміж панами великую трусу. н. д. — **Пусти́ть въ огла́ску** = розголоси́ти, роздзвони́ти, пусти́ти поговір, сла́ву.

Оглобельный = голобе́льний. С. Аф.

Оглобля = голобля, (С. Аф. З. Л.), здр. — голобелька, поб. — голоблище, голобля́ка (С. Аф.). — Гнись не гнись, а в голоблї становись. н. пр. — Не по конях, та по голоблях. н. пр.

Оглода́ть = д. **Огла́дывать.**

Оглодокъ, оглодышъ = огри́зок, масла́к. — Гриземо ся, як собаки, за маслак смердячий. К. Ш.

Оглохнуть = оглу́хнути, поглу́хнути. — Оглухли, не чують, кайданами міняють ся, правдою торгують. К. Ш.

Оглупѣть = одурі́ти, обара́нїти, отетеріти (С. З.), обезглу́здїти, з глу́зду зсу́нутись. — Як мінї сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Ган. Бар.

Оглуша́ть, оглуши́ть = глуши́ти, оглуша́ти.

Огля́дка = огляда́ння, озира́ння. — **Безъ огля́дки** = не огляда́ючись, не озира́ючись.

Огля́дывать, огляде́ть = огляда́ти (С. Л.), озира́ти, обдивля́ти ся, оглядїти, озирну́ти, обдиви́ти ся (С. Л.). — От пішов я город озирати. К. Ш.

Огля́дываться, оглянуться = огляда́ти ся (С. З. Л.), озира́ти ся (С. З. Л.), обзира́ти ся, оглядїти ся, озирну́ти ся. — Дуже поспішав ся і не оглядав ся. Ст. в. — Оглядай ся на задні колеса. п. пр. — Озирнув ся, дивить ся, аж той чоловік біжить за ним. н. о. — Жала, жала та й не обзиралась — молодому козакові та й не сподобалась. н. п. — Він стояв коло дверей і обзирав ся довкола. Фр. — Іди ж та пильно приглядай ся, на всї чотири озирай ся. Кот.

Оглядѣться = оглядїти ся, схаменути ся. — Оглядів ся, як наїв ся. н. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. пр.

Огневи́дный = огнйстий.

Огнево́й = о́гнявий.

Огнедышущій = огнеди́шучий, огнежерлий. С. Жел. — **Огнедышущая гора́** = огнепа́льна, огнева́ гора́ (С. Пар.).

О́гненный = огня́ний, огнйстий. С. Л. — Над Печерським стовп огняний. Костомаров. С. З.

Огнестрѣльный = огнепа́льний.

Огнеупо́рный = огнетрева́лий. С. Жел.

Огнецвѣтъ, огнецвѣтникъ, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки, брат і сестра́. С. Ан.

Огни́во = кресало (С. Л.), кре́сево (С. З. Л.), кри́ця. — А тютюн та люлька, кресало та губка знадобить ся. н. п. — Взяв губку і крицю, креснув і викресав. н. к.

Огни́ще = д. **Очагъ.**

Оговаривать, оговори́ть = 1. д. **Объяснять.**
2. обмовля́ти (С. З.), ославля́ти, обмо́вити, осла́вити; вика́зувати (на спільників), клепа́ти на ко́го, ви́казати, наклепа́ти, наволокти пеню. — Аби ми людей не обмовляли і не ославляли перед людьми. Б. Н. — Люди ж добрі кажуть зле про тебе, обмовляють, нїби... Ст. С. — Стали його бить, а він і виказав на всїх, хто ходив з ним красти. н. о.

Оговоръ = обмо́ва, обмо́висько (Под.), здр. — обмо́вонька, на́клеп (С. З.). — Більший єсть гріх украсти нашу славу чрез обмову. Б. Н.

Оголи́ть, оголя́ть, ся = 1. оголи́ти, обголи́ти, заголи́ти, оголя́ти, ся і т. д.

2. обголи́ти, ви́голити, обголя́ти, ся і т. д. — Обголив бороду.

О́головь = д. **О́главль.**

Оголе́ть = обголі́ти і д. **Обѣдне́ть.**

Ого́нь, здр. **огонёкъ** = ого́нь, вого́нь, здр. о́гник (С. Л.), бага́ття (С. Аф. З. Л. Ш.). — Велів багаття розводить, щоб флот троянський і спалить. Кот. — Розвели собі багаття, снїдання зварили. Чайч. — Піди лиш, добудь багаття. С. Аф. — Піду до сусїди попрохати багаття, та засьвітю сьвічку. н. к. — **Лету́чій ого́нь** = о́гник, во́гник.

Огора́живаніе = горо́дїння, городьба́, горо́жа. С. Л.

Огора́живать, огороди́ть, ся = городи́ти (С. Аф.), огоро́жувати, обгороди́ти, ся, тином — обплести́, обтини́ти, ся.

Ого́рклый = згі́рклий, загі́рклий.

Ого́ркнуть = згі́ркнути.

Огоро́дникъ, ца = горо́дник, ця.

Огоро́дничество = горо́дництво.

Огоро́дный = горо́днїй, огоро́днїй. — Благородні — свині огородні. н. пр.

Огоро́дъ = огоро́д, горо́д (С. Аф. З. Л.), здр. — горо́дець, горо́дчик (С Аф.), поб. — горо́дище. — Господиня — три горо́ди, одна диня. н. пр. — На городї коло тину сохне на тичинї хміль зелений. К. Ш.

Огоро́шить = ошара́шити, зби́ти з пантели́ку.

Огорча́ть, огорчи́ть, ся = журити, засму́чувати, смути́ти, ся, жа́лю, ту́ги завдава́ти, в ту́гу, в сму́ток вдава́ти ся, зажури́ти, засмути́ти, ся, завда́ти жа́лю, сму́тку, ту́ги. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Як загубиш — то не смутись, а знайдеш — не веселись. н. пр. — На що його засмучувати й сердить. К. К. — Що не звеселила, а ще більше засмутила. н. п. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. н. п. — Не грайте, моєму серцю туги не завдавайте. Руд. — На́ що чужу цїлувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Ой не плачте, не журіть ся, в тугу не вдавайтесь — заграв мій кінь вороненький, назад сподївайтесь. н. п. — Не жахай ся і в смуток дуже не вдавай ся. Кот.

Огорче́ніе = сму́ток, жаль (С. Л.), гризо́та, скорбо́та. — Більше смутку, ніж радости. н. пр. — Та не роби гризоти, моєму серденьку скорботи. н. п.

Огорчи́тельный, но = журни́й, сумни́й, но; д. ще **Оби́дный.**

Ограби́ть = ограбува́ти, пограбува́ти, заграбува́ти (С. Аф.), загра́бати (С. З.), обідра́ти (С. Л.), облупи́ти, обшма́рнати, зграбува́ти. — Тільки мою комору ограбував, тільки мою дитину собі взяв. н. п. — Пісні Шевченка — то пісні-сльози зграбованої і зневоленої душі цїлого народу. Кн.

Огра́да = 1. горо́жа, огоро́жа (С. Л.), хворостяна — тин, лїса, пліт (д. **Плете́нь**), дощана — парка́н, барка́н, дїло́вання (д. **Забо́ръ**), з паль сторчових — частоко́л, з жердин — вирря́, завора́ (С. Л.), з паль і вузеньких дощечок — палїса́д, така ж тільки гратчаста — штахе́ти.

2. оборо́на, засту́па. (Д. **Защи́та** 2).

Огражда́ть, ся = 1. д. **Огора́живать.** 2. д. **Защища́ть, ся.**

Огражде́ніе = д. 1. **Огора́живаніе.** 2. д. **Огра́да.**

Огра́нивать, ограни́ть = шліховáти, ошлїховáти.

Ограни́ченіе = обме́ження. С. Жел. — Повне обмеження власти виборного князя. Бар. О.

Ограни́ченный = 1. обме́жений, обмежо́ваний. — Король Швециї і Норвегії обмежований законами. Кн.

2. невели́кий, номі́рний.

3. недоу́мковатий, обве́дений. — Не тямить він, голова у його обведена. Кн.

Огрáничивать, огрáничить, ся = 1. обмежувáти, обме́жити, ся. С. Жел. — Воля короля не спроможна була обмежувати народне право. Кн.

2. спиня́ти, впиня́ти, стри́мувати, спини́ти, впини́ти, стри́мати, прибо́ркати, прикороти́ти.

Огра́пка = шліхóвка.

Огребáть, огрéсть, ся = обгрібáти, обгребти́.

Огро́мный = здоро́вий (С. Аф. З.), здоро́венний (С. Аф. З. Л.), здоровéцький (С. Аф.), велич**е́**нний (С. Л.), велич**е́**зний (С. Л.), велико́нний (С. З.). — Здоровенний кавун. — **Огро́мный человѣкъ** = здоро́вий, здоровúло (сп. р.).

Огрубѣва́ть, огрубѣ́ть = грубíти, грубíшати, гру́бнути, огрубíти, огру́бнути, зас(ш)кори́нїти, найбільше про шкуру — зашкару́бíти, зашкару́бнути, закацу́бíти. — Чуттє до людей у його заскорінїло на війні. Кн.

Огрузáть, огру́знуть = гру́знути, осїда́ти, огру́знути, осíсти.

Огрызáть, огры́зть = д. **Обгрызáть.**

Огрызáться = одгризáти ся, освáрювати ся.

Огры́зокъ = недо́гризок.

Огрѣва́ть, огрѣ́ть = д. **Обогрѣва́ть.** — **Огрѣ́ть кнуто́мъ, па́лкою** і т. д. = опереза́ти, опері́щити.

О'грѣхъ = д. **Обсѣ́вокъ.**

Огрязни́ть = окаля́ти, за(по)каля́ти, забрудни́ти.

Огу́зокъ = огу́зок, хоз (частина шкури від хвоста).

Огу́зье = підхві́стя (задня частина в шорах).

Огуме́нникъ = д. **Гуме́нникъ.**

Огуре́цъ, здр. **огу́рчикъ**, рос. Cucunis sativus L. = огірóк, гірóк, гурóк здр. — огірóчок, гурóчок, мн. огірки́, гурки́, старий, переспілий — жовтя́к, молоденький — пу́пъянок. С. Ан. — Огірки, жовтяки — старі собаки парубки, огірочки зеленькі — наші дівочки молоденькі. н. п. — Ізъїв солоний огірок. Кот.

Огуре́чная трава́, огуре́чникъ, рос. Borrago officinalis L. = огірóчник, огірóчна трава́, угіре́чник. С. Ан.

Огуре́чный = огірóчний, огірко́вий.

Огу́рчикъ = д. **Огуре́цъ.**

Огустѣва́ть, огустѣ́ть = густі́шати, погустішати, згу́скнути, про грязь — тужа́вити, затужа́віти.

Ода́бривать = д. **Одо́бривать.**

Ода́вливать, одави́ть = нада́влювати, нагнітáти, надавити, нагнітити.

Ода́ривать, одари́ть, одари́ть = д. **Обда́ривать.**

Одве́рье = одві́рок, частіше мн. одві́рки. С. З.

Одёжа, одёжда = одéжа (С. З. Л.), óдіж, одіння, у(в)бра́ння (С. Л. Ш.), аби яка — одéжина, здр. — одéжинка, дорога — ша́ти. — Справив собі одежу. — Одчини в коморі мою скриню, вийми з неї мою одіж паньску. Ст. С. — Зніми з себе празникове одіння. Ч. К. — Убрання, постоли подрались. Кот. — Скинув пан своє вбрання, оддав. н. о. — От одяг ся короленко Марко в оксамітні та сукняні вбрання. Ст. С. — Ніякої одежинки немає. Кр. — На козакові шати дорогії. н. д. — Чернець не повинен иних шат міти опріч чорних. Б. Н. — **По одёжкѣ протя́гивай но́жки** = по своєму́ ліжку простягáй ніжку. н. пр.

Одёргивать, одёргать, одёрнуть = д. **Обдёргивать.**

Одеревя(е)нѣ́ть = одеревенíти, одубíти, ду́бом ста́ти, закацу́біти, закацу́бнути. — Все тíло дубом мінí стало од страху. Кр.

Одержа́ть, одéрживать, ся = 1. одéржати, отримати, одéржувати, отри́мувати. — Котрий добре на сім сьвітї жили, отримають вічное в небі царство. Б. Н. — **Одержа́ть, одéрживать верхъ** = го́ру взя́ти, бра́ти.

2. звúкнути, призвича́їти ся, обго́втати ся, звика́ти, призвича́ювати ся.

Одерни́ть, одерня́ть = задернувáти, задерни́ти, обкла́сти, обкладáти дéрном.

Одёрнуть = д. **Одёргивать.**

Одёръ = шкáна, шкапи́йка.

Одесну́ю = на пра́во, праворуч, правозбіч (С. З.).

Одина́кій = 1. одна́ковий, одна́кий, однаковісінький. С. З. Л. — Жид, лях та собака — то віра однака. н. пр. — Не однакий чорт. Кр.

2. одина́рний. — Одинарна крóвать.

Одина́ко, одина́ково = одна́ково, одна́ко, так са́ме, однаковісінько. — Усі ми однако на волі жили, усі ми однако за волю лягли. К. Щ. — Мінї однаково чи буду я жить в Украïнї, чи нї, чи хто заплаче, чи згадає мене в снїгу на чужинї — однаковісінько мінї. К. Ш.

Одина́ковость = одна́ковість.

Одина́ковый = д. **Одина́кій.**

Одина́чка = о(є)дина́чка, о(є)ди́нець. — **По одина́чкѣ** = по оди́нцю, на́різно, осóбо, по одному́. — Треба спитати їх по одинцю. — Гей ви, козаки добре дбайте, сїх ляхів по одинцю з хати викидайте. н. д.

Одина́чный = неодна́ковий, непари́стий.

Одинохо́нёкъ, одинёшенекъ, оди́нъ-одинёхонекъ = однíсенький, самíсенький, оди́н-однíсенький, сам-самíсенький, сам душéю. — Сама-самісенька цїлий вечір просидíла, дожидаючи.

Оди́ннадцатый, оди́ннадцать = одина́дцятий, одинадцять, одинадцятеро.

Одино́кій = одино́кий, само́тний, само́тній. С. З. Л. — Не тополю високую вітер нагинає: дівчинонька одинока долю зневажає. К. Ш. — А тобі, мій одинокий, мій друже єдиний! горе тобі на чужинї та на самотинї. К. Ш. — Щоб та печаль не перла ся, як той Москаль, в самотну душу. К. Ш. — Що ти там мовиш в вишинї? Чи перші радости, чи тяжке горе ти шлеш самотному мінї? Мет.

Одино́чество = самота́ (С. З. Л.). самоти́на, само́тність, самотíлість. — **Въ одино́чествѣ** = в самотинї, самотóю. — В неволї, в самотї нїко́ли нема з ким серця поєднать. К. Ш. — Не дай мінї вік дївувати, в самотинї віку доживати. н. п. — І марне згинуть в самотинї. К. Ш. — В

самотині завъяла моя краса. К. К. — Бровенята дома зносити, в самотині віку дожити. К. Ш. — Він мучивсь раною, не знаючи, де ліки, топив свій сум тяжкий в самотині великій. К. Д. Ж. — Аж тепер почув Семен свою самотїлість. Бар.

Одино́чка = о(є)дина́к, о(є)ди́нець (С. З.), здр. оди́нчик (С. З.), є́диниця (сп. р.), о(є)дина́чка, ідина́чка (Под.). — Ой я в батька є́диниця. н. п. — Ой не бий мене, бо я твоя сестра, а мамина дочка ідиначка. н. п. Под. — Дочка у мене одиначка, хазяйка добра, пряха, швачка. Кот. — О боги! як ви допустили, щоб і одинчика убили. Кот. — **Въ одино́чку** = самото́ю, сам собі. — Самотою не прожити. Г. Бар. — Живе сам собі. — **По одино́чкѣ** = д. **По одина́чкѣ** під сл. **Одина́чка.**

Одино́чный = само́тний, є́диний, поєди́нковий. — Подвійних червоних сім, а поєдинкових три. Ст. Л.

Оди́нъ = оди́н, є́дин, іде́н (Под.); сам (С. З.), самий. — Ой одна я, одна, як билинонька в полї. К. Ш. — Один у другого питаєм. К. Ш. — Я прийшов сам. С. З. — В самій тільки нашій губернії померло від холери 300 чоловік. Кн. — **Въ одну́ прядь** = в одно́сталь. — **Ни оди́нъ** = ні о́дин, жа́ден, жа́дний. — Десять робіт зачинає, а жадної не кінчає. н. пр. — **Оди́нъ на оди́нъ** = сам на́ сам, на самотї. — Він ніби случа́єм здиба тут Офелію сам на сам. Сам. Г. — Треба з ним побалакати на самотї. — **Оди́нъ-одинёшенекъ** = д. під сл. **Одинохо́нёкъ.**

Одича́лый = здича́лий, здича́вілий. — Це життя — не мов садок здичалий, де бурян порозростав ся буйно. Ст. Г. — Ватага ворохобників була цілком здичавілою. Прав.

Одича́ть = здича́віти, подича́віти.

Одна́жды = раз, один раз. — Раз якось пішов він у ліс. н. о.

Одна́ко, одна́коже = одна́че (С. З. Л.), одна́к (С. Л.), але́ (С. Ш.), але́ж-бо, проте́ (С. Л.), прото́, усе́ (все) таки́ (С. Л. Ш.). — Сім літ горох не родив, прото (або: а проте) гол ду не було. н. пр. — Якийсь чудний він, а проте добрий чоловік. — Нехай мене бъють, а все таки моя правда. С. Ш.

Однобо́ртный = однора́дний.

Одновремённый, но = одночасний, но, одноразо́вий, ра́зом. — На Волині ширила ся одночасно власть князів. Кн. — То не добре так як ти: по двох разом любити. н. п.

Одновѣ́рный = одновірний, одно́ї ві́ри.

Одноглавый = одно(є́дино)голо́вий.

Одноглазый = одноо́кий.

Одного́докъ = 1. одноліток, рове́сник. 2. годови́к (С. З. Л.), річня́к і д. **Годова́лый.**

Однодне́вный = одноде́нний.

Однозву́чный, но = одногу́чний, но. — Одногучно плеще море, хвилї-гори сумно бъють. Чайч. — Башта чорна і похмура понад хвилями стоїть; одногучно в дужі мури Чорне море плескотить. Чайч.

Одноземе́цъ = д. **Единозе́мецъ.**

Одноко́лка = біда́, бі́дка. С. Л. Ш. — Поїхав бідою. С. Ш.

Однокра́тный, но = одноразо́вий, разовий, раз, один раз.

Однокро́вный = єдинокро́вний і д. **Единокро́вный.**

Однолѣ́токъ = д. **Одного́докъ.**

Однолѣ́тній = 1. д. **Одного́докъ.** 2. (про рослини) — однолїтній.

Одномачтовый = однощоглий.

Одномѣ́сячникъ, рос. Anemone sylvestris L. = білий сон, біла ку́ряча слїпота́.

Однообра́зный = д. **Единообра́зный.**

Односло́жный = односкла́дний.

Одноство́льный = поєди́нчий. — Поєдинча рушниця.

Одноство́рчатый = одина́рний, поєди́нчий. — Одинарні двері. — Поєдинчі двері.

Односторо́нній = о(є)дносторо́нній, о(є)дноб о́чний.

Односторо́нность = о(є)дносторо́нність, боковина́.

Одноцвѣ́тный = одноцьві́тний, одномастний.

Одноя́годникъ, рос. Paris quadrifolia L. = воро́нє о́ко, хрест трава́, хреща́те зїлля, натяга́ч, ранник (укр.), волосянник, волосни́к (Гал.). С. Ан.

Одобре́ніе = ухвала́, похвала́. — Який спосіб за ухвалою на Соймі постановлен будет. Ст. Л. — Анї злому кари, анї доброму похвали. п. пр.

Одо́бривать, одо́брить = ухваля́ти, ухвали́ти (С. Ш.), подо́брити (Кн.). — Присягу, публичне ухвалену, виконати. Орлик. С. З.

Одобри́тельный = ухва́льний, похва́льний.

Одоле́нь, рос. Nymphaea alba L. = лата́тя жіноче, біле. С. Ан.

Одолжа́ть, одолжи́ть = позича́ти, визича́ти, позичити (С. З. Л.), помога́ти, запомога́ти, підпомога́ти, помогти́ і т. д. — Позич мінї плуга. С. Л. — **Одолжа́ться** = повинним бу́ти.

Одолже́ніе = пози́ка, по́зи́чка, позича́п-

ня; ла́ска. ми́лость — Коня в позику не давай. н. пр. — **Сдѣлай, те одолже́ніе** зроби́, здїлай ми́лость, бу́дь, те ла́скав, ласка́ві. — **Сдѣлай одолже́ніе, скажи́** = скажи́ на ми́лость. С. Л.

Одолѣва́ть, одоле́ть = перемога́ти (С. Ж.), змога́ти, посїда́ти, перемогти́ (С. Л.), змогти́ (С. Л.), посїсти (Сн.), оду́жати, поду́жати (С. З. Л.), звола́ти, здолїти (С. З. Л.). — Кому Бог поможе, той все переможе. н. пр. — На силу змогли, у чотирьох на силу повалили. С. Л. — От стали вони бить ся, посїда змій Марка, от-от вже посяде. н. к. — І Палій посїв того лицаря і звязав його вїжками. н. о. — Дорошенко рушив з потугами проти Московщини, та не подужав її. Кн. — Дочку од лиха одволає і ворога свого зволає. Гр.

Одо́нье = д. **Адо́нья.**

О'дрань = д. **Одёръ.**

Одръ = 1. лїжко, кро́вать. (Д. **Крова́ть**). 2. ма́ри. (Д. **Носи́лки**).

Одряхлѣ́ть = зста́ріти ся (С. Л.), зіста́ріти ся, спорохнїти. — Не диво, що він людина спорохнїла: він родив ся ще тодї, як Цариця Катерина бігла Днїпром. Кн.

Одува́нчикъ, рос. Taraxacum officinale Wigg. T. Dens Leonis Desf. = ба́бка, кульба́ба, баранки́, лету́чки (укр.), кульба́ка, жидівська ша́пка, жи́дик, май, ма́йка, ма́ївка (Гал.). С. Ан.

Одува́ть, оду́ть, ся = обдува́ти, обдму́хувати, обду́ти, обдму́хати, ся.

Оду́маться, оду́мываться = оду́мати ся (С. Л.), роздумати ся, охану́ти ся (С. З. Л.), схамену́ти ся (С. З. Л.), оглу́здити ся, оду́мувати ся і т. д. — Мету сїни, мету хату, та й надумала ся, полюбила Василечка, тай роздумала ся. н. п. — Охани ся, не дрочи ся, не басуй, Панаску! Макар.

Одура́чить, одура́чивать, ся = одури́ти, обдури́ти (С. З.), одурма́нити (С. Жел.), отума́нити, обморо́чити, ся, пошити у ду́рнї, у шо́ри убра́ти (С. Ш.), туману́ пусти́ти, обду́рювати і т. д.

Оду́рникъ, рос. Atropa Belladonna L. = во́вчі я́годи, по́кшик (Под.). С. Ан.

О'дурь = дур. — На йо́го дур напав. — **Со́нная о́дурь** = д. **Оду́рникъ.**

Одурѣ́ть = одурі́ти (С. З. Л.), здурі́ти (С. Аф. Л.), отетеріти, очуміти, очуманїти, ошалїти (С. З.), знавіснїти. — **Одура́ющее сре́дство** = оду́ра, дурма́н. — Здурів, неначе дурману об'їв ся. н. пр. — Всї кипулись, мов одурівши. Кот. — **Одура́ющій** = заду́рливий. — Дим з того тютюну задурливий, так і б'є в голову. Кн.

Одурѣ́ніе = дур, ду́рість.

Оду́тловатый = одутлова́тий. С. Жел.

Оду́тловый, оду́тлый = оду́тлий (С. Жел.), опу́хлий (С. Жел.), ника́тий.

Одушеви́ть, одушевля́ть, ся = одушеви́ти, ся (С. Жел. Пар.), оживи́ти, ся, дода́ти ду́ху, си́ли (С. Пар.), одушевля́ти, ся (С. Жел.), оживля́ти, ся, додава́ти, набира́ти ся си́ли, ду́ху.

Одушевле́ніе = одушевле́ння (С. Жел.), оживле́ння (С. Пар.).

Оды́шка, Asthma = ядуха, ди́хавиця. С. Жел. Пар.

Оды́шливый = ядушливий. С. Жел.

Оды́шный = ядушний, ди́хавичний. С. Жел.

Одѣва́ніе = одяга́ння, у(в)бира́ння. — Наймитку, чого рано встав? — Та я одяганням надолужу. н. пр.

Одѣва́ть, одѣть, ся = 1. одяга́ти (С. Л.), вдяга́ти, надяга́ти, зодяга́ти (С. Л.), одїва́ти, у(в)бира́ти, ся (С. Л. Ш.), одягти́, вдягти, на(зо)дягти́, оді́ти, убра́ти, ся (С. Ш.), кількох — поодяга́ти і т. д. — Одяг плечі не в жупан, надів даху, став як пан. н. п. — Візьми теплу юпку, плахту й чоботи, щоб хоч у дорогу було одягти ся як слїд. Мир. — Нема свити — не вдягав ся, за волами поспішав ся. н. п. — Сїдай та спочивай, поки я вдягну ся та умию ся. Мир. — Не вміла мене кохати, нї зодягати, нї при собі держати. н. п. — Буде сили і жінку годувати й зодягати. Кот. — Прибрав ся дивно, що найкраще він зодяг на себе. Ст. С. — І палицю в руки взяв, в кожух одягнув ся, чорні вуси підбілив, в чоботи узув ся. Руд. — Диякон повинен єпископа до служби Божої убірати і розбірати. Б. Н. — Убрав ся у нову свиту. С. Л. — Зїми діждав ся, а в кожух не вдягав ся. Руд. — **Одѣ́тый** = одя́гнений (С. Л.), зодягнений, убра́ний, убра́тий (С. Ш.). — Сама сїдає обідати, мене посилає по воду, не зобуту, не зодягнену. н. п. 2. укрива́ти, укри́ти, ся. С. Ш. — Лїг, укрив ся рядном. 3. оброста́ти обрости́, порости́. — Степ поріс травою.

Одѣли́ть, одѣля́ть = обдїли́ти, обдїля́ти.

Одѣя́ло, одѣя́льце = укрива́ло (С. Жел.), вовняне — лїжни́к (С. З. Л.), товсте, основа конопляна, а тчеть ся з ниток — ко́вдря (С. З. Ж. Л. Ніс.), грубе з валу — рядно́, ряде́нце, дрюга́нка, дрюга́лка (С. Л.), смушеве, що ним вкривають ноги — барани́ця. — Ирися низько поклони-

лась і в ліжник зараз нарядилась. Кот. — Ой дівчино, мов серце, сховай мене під ряденце. н. п. — Кожух на йому добрий, чотири коні в каритї, бараницею на ноги вкрив ся. п. о.

Одя́ніе = д. **Оде́жда.**

Ожёга, ожо́га = о́пік (С. З.), опе́чене, опа́лене, ошпа́рене (місто), о́пар (С. Пар.), опа́рилина. — Не прикладай вогню до опеченого. н. пр.

О'жегъ = о́жуг. (Д. під сл. **Кочерга́**).

Ожере́лье, ожере́льице = наміcто, памі́стечко, сплетене у скільки разків — ла́вочка. Д. ще під сл. **Моні́сто.**

Ожере́льный = намі́стовий.

Ожесточа́ть, ожесточи́ть, ся = озьвіря́ти, ся, озьвірити, ся (С. Л.), розъятри́ти, розлютова́ти, ся, ви́зьвірити ся, запекти́ ся. — **Ожесточённый** = озьві́рений, розлюто́ваний. — Однак не всї були такі озьвірені проти чужинців. Бар. О. — Тяжка доля не зробила його озьвіреним проти людей. Кн. — І Бог його знає, чого се вона на мене так визьвірилась? Ч. К. — — В мене се́рце вже так запекло ся. Кр. — **Ожесточённое се́рдце** = запе́кла душа́. С. Л.

Ожесточе́ніе = озьвіре́ння, запе́клість. — Суздальцї з таким озьвіренням встали проти Новгорода. Бар. О. — Проти воєвод і ратних людей московських зростало озьвірення по Украïнї. Кн.

Ожестве́ть, ожесте́ть = твердїти, шкаруби́ти.

Ожёчь, ожига́ть = д. **Обжёчь.**

Оживи́ть, оживля́ть, ся = оживи́ти, оживля́ти, ся, віджившля́ти, ся, опоживля́ти (С. З. Л.), одживи́ти, оджи́ти. — Подивись: весна вернула, сипле пишними квітками, подивись: веселим птаством оджили степи з лїсами. Чайч. — Хмара в горі над землею повисла, і линула одразу, частим дощем оджившяючи землю. Чайч. — Радісно й ясно блищала трава молодая, все оджило після довгої лїтньої спеки. Чайч.

Оживотвори́ть = д. **Оживи́ть.**

Ожига́ть, ожёчь = д. **Обжёчь.**

Ожида́ніе = сподїва́ння (С. З. Л.), сподїванка (С. З. Л.), трівання, ждання (С. Л.), жда́нка (С. Л.), чека́ння. — Розлетїлись мої сподївання, як квітки в садочку. І. Г. — І минали лїта, дожидала її (долї), — сподївання були всї даремні мої — не діждала ся я. Чайч. — Минув тиждень ждання. Кн. — Ждали, ждали, та й жданки поїли. н. пр. — **Въ ожида́ніи** = сподїва́ючись, чека́ючи, ждучи́; на чеку́, про вагітну жінку — на по́ступі, на зно́сї, на брязку́. — Пьятеро дїтей, а шосте на брязку. Сп.

Ожида́ть, ся, обожда́ть = жда́ти, дожида́ти, сподїва́ти ся (С. З.), чека́ти (С. З. Л.), трі(и)ва́ти (С. З. Л. Ш.), підожда́ти, почека́ти, зачека́ти, потрі(и)ва́ти, затрива́ти. — Треба, дядьку, ждать порядку. н. пр. — Ждала, ждала козаченька, та й плакати стала. н. п. — Минають днї, минають люди, ми всї ждемо того, що буде. Чайч. — Здоровий хвороби, а хворий смерти сподївай ся. н. пр. — Ой коли нам тебе сподївати ся, щоб нам і к тобі прибрати ся. н. п. — З того краю далекого сина сподївалась, не раз не два його ждучи, слїзьми обливалась. Мет. — А я, брате, таки буду сподіватись, таки буду виглядати, серцю жалю завдавати. К. Ш. — Роздягши ся пороскладались, в безпечности не сподівались нї од кого нїякого зла. Кот. — Бог не рівно дїлив, чекає, щоб самі ся подїлили. н. пр. — Два третього не чекають. н. пр. — Мушу гінця в Чигирин послать, щоб дать нашим знати, коли нас чекати. Галуз. — Зачекай мене хоч півтора дня. н. п. — Люди чекали, щоб хто иньчий. Кн. — Тривай лишень, Хомо, Миколу звалиш. н. пр. — Потрівай лишень. С. Ш. — Потрівай, не тїкай, куплю черевички. н. п. — Гайда з нами. побратиме, ми тебе тут затриваєм трохи. Ст. С.

Ожидовѣ́ть = пожидові́ти, пожиди́ти ся.

Ожима́ть, ожа́ть = дави́ти, нада́влювати, зда́влювати, гнїти́ти, надави́ти і т. д.

Ожина́ть, ожа́ть = обжина́ти, пожина́ти, обжа́ти, пожа́ти.

Ожи́ть = д. **Оживи́ть.**

Ожо́га = д. **Ожёга.**

Озабо́тить, озабо́чивать, ся = заклопота́ти, затурбува́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, ся, завда́ти, завдава́ти клопоту, клопота́ти, турбува́ти, ся, бі́дкати ся. — **Озабо́ченный** = заклопо́таний, вклопо́чений, затурбо́ваний, стурбо́ваний. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб твоєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Гриць був задуманий та стурбований. Лев. В.

Озада́чить = заморо́чити, збити з пантелику.

О'задь = з за́ду.

Озари́ть, озаря́ть, ся = осьвіти́ти, осьвіща́ти, ся.

Оздоро́вливать, оздоро́вѣть = 1. виду́жувати, оду́жувати, вичу́нювати, ви́дужати, оду́жати, ви́чуняти, обмогти́сь.

— Коли б мінї обмогтись, та упъять поволоктись. н. пр. — (Д. ще під сл. **Выздоравливать**).

2. оздоровля́ти, оздорови́ти.

О'земь = о́б зе́млю. — Вдарим об зе́млю лихом журбою. н. н. — Кинь лихом о́б землю. н. пр.

О'зеро, озерко́ = о́зеро, озе́рце́, коло моря, злучене з ним протокою або підземними течіями — лима́н, заросле навкруги, а в серединї чисте — пле́со, плес. — Ой у полї озерце, там плавало відерце. н. п. — Є в нас плесо, осокою поросло кругом, по серединї плавочки плавають рядком. І. Г. — Дїд спустив ся з гори ік плесу. Сп.

О'зимь = озї(и́)мина. — Ярина добра, а озїмина геть чисто пропала.

Озимый, озимный = озї(и́)мовий.

Озира́ть, ся = оглядати, ся і д. **Огля́дывать, ся.**

Озлаща́ть, озлати́ть, ся = золоти́ти, позоло́чувати, позолоти́ти, обзолоти́ти, ся.

Озли́ть, ся = озли́ти, ся, розізли́ти, ся (С. Л.), узли́ти ся (С. Ш.), розлютова́ти, ся, розъяри́ти ся. — Троянцї, як чорти озлились, Рутульців били наповал. Кот.

Озлоби́ть, ся = д. **Озли́ть, ся.**

Озлобле́ніе = злість, злоба́, лю́тість, мн. лю́тощі. — Тут лютість всїми управляла і всякий до надсаду бився. Кот.

Ознако́мить, ознако́мливать, ся = познайо́мити, ся, обізна́ти ся (С. З. Л.), спізна́ти ся (С. Л.), осьвідчити ся, знайо́мити, ся, обізнава́ти ся, розпізнава́ти ся. — Поки обізнавсь, то все було лякаєть ся. Чайч. — Нї я напила ся, нї я набула ся, нї я з своїм родом не обізнала ся. н. п. — З козаками обізнавшись. Л. В.

Ознаменова́ніе = знак, озна́ка. — **Въ ознаменова́ніе** = в знак, на па́мъятку, в озна́ку.

Ознаменова́ть, ознамено́вывать, ся = 1. ви́явити, показа́ти, ознайми́ти, виявля́ти, пока́зувати, ся.

2. вслáвити, прослáвити, вславля́ти, прославля́ти.

3. перехрести́ти ся, хрести́ти ся.

Означа́ть, означи́ть, ся = 1. значи́ти, позначáти, намічáти, дерева — карбува́ти, як межові знаки — клячи́ти (С. Л.), позначи́ти, намі́тити і т. д. — Позначив усї кращі кавуни.

2. визначáти, зна́чити. — Се визначає, що він до вас зовсїм прихильний. Д. **Зна́чить 1.**

3. визначáти ся (С. З.), виявля́ти ся, ви́значити ся, ви́явити ся.

Ознобя́ть, ознобля́ть = заморо́зити, відморо́зити, за(од)морóзювати. — Одморозив ніс.

Озно́бъ = хóлод, морóз; д. **Знобь.**

Озолоти́ть = обзолоти́ти, позолоти́ти. — Як би ж мінї голубонько мій, я б його крильця обзолотила. н. п.

Озорни́къ = ши́беник (С. З. Л.), шиба́йголова́, пали́вода (С. З. Л.), д. теж **Забія́ка.** — Такий шибеник, що с під живого пъяти ріже. н. о. — Тимїш і Юрій були паливоди своєвільниї. Л. В.

Озорни́чать = д. **Забія́чить.**

Озо́рный = д. **Забія́чливый** і **Наха́льный.**

О'зорь = д. **Озорни́къ.**

Озяба́ть, озя́бнуть = мéрзнути, змéрзнути, ізмéрзнути, змéрзти. С. Л. — Ізмок, як вовк, ізмерз, як пес. н. п.

Озя́блый = змéрзлий.

О'й ли? = хіба́? чи та́к? чи спра́вдї? невже́?

Оказа́ть, ока́зывать, ся = показáти, ви́явити, пока́зувати, виявля́ти, ся.

Окайми́ть = обвéсти́, облямува́ти (С. З.); зарубити (С. Аф.). — Д. **Каймить.**

Ока́каться = обка́кати ся, обкаля́ти ся. — Дитина обкаляла ся.

Окалéчить, ся = окалїчити, скалїчити, покалїчити, ся.

Ока́лина = жýжелиця. С. Аф. З.

Ока́лывать = д. **Обка́лывать.**

Окаменéлость = скаменїлість, костю́к.

Окаменéть = окамъяніти, скамъяніти, покамъяніти, окаменіти і т. д. — Скаменілому серцю не огріти душі його. Кн.

Ока́нчивать, око́нчить, ся = кінчáти, ся, скінчи́ти (С. З. Л.), докінчáти, докінчи́ти, покінчáти, закінчáти, ви́кінчити, ся, про де-кільки — поскінчáти, ся, перекінчи́ти, дїло, роботу — доробúти, обробúти, ся, упóрати ся (С. З. Л. Ш.), косовицю — обкоси́ти ся, молотьбу — обмолоти́ти ся, оранку — об'ора́ти ся, помел — обмоло́ти ся, ралянку — відра́лити ся, сїйбу — обсїяти ся, топку — одтопи́ти ся, ярмарок — переярмаркува́ти, про що лихе — перекóїти ся. — Кінчайте дїло, та й по чарцї. — На тім ся розмова і скінчила ся. К. Х. — От скінчили, потім сїтї витягати стали. Чайч. — А в Середу докінчив, день панщини відробив. н. п. — Як все дїло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п. — Ось вже сонечко

*

зайшло за лїсом, закінчив ся день короткий зїмнїй. Чайч. — Люди вже об'орались а косовиця ще не починала ся. Мир. — Уже хлїба поспівали, колоски схилились, а деякі хазяїни уже й обкосились. П. Пр. — Багато лиха було, та все якось перекоїлось.

Ока́пать = обка́пати.

Ока́пчивать, окопти́ть = копти́ти і д. **Зака́пчивать.**

Ока́пывать, окопа́ть, ся = д. **Обка́пывать.**

Окарми́ливать, окорми́ть = обгодо́вувати, обгодува́ти, худобу чим шкодливим — опасти́, отрутою — труїти (С. Ш.), дава́ти отру́ти, отруїти, струїти (С. Л.), потруїти. — Мабуть чимсь обгодували дитину, то й заслабло на живіт. — Потруїв мишей мишаком.

Окарна́ть = д. **Обкарна́ть.**

Окаря́вѣть = закацу́біти, закацу́бнути, оцупі́ти, одубіти, заскору́знути.

Окати́ть, ока́чивать, ся = д. **Обка́чивать, ся.**

Ока́шивать, окоси́ть, ся = обко́сювати, обкоси́ти, ся.

Ока́янный = кля́тий (С. Жел.), про́клятий. — Проклятий Марко. Стор.

Океа́нъ = окея́н. — Велике море, що обляга́є навкруги землю, зветь ся океяном. Дещо про Св. Б.

Оки́дывать, оки́дать, оки́нуть = д. **Обки́дать.** — **Оки́нуть глаза́ми** = ски́нути, оки́нути о́ком, очи́ма, озирну́ти. С. Л. — Скрізь ярим оком окидає, Ёнея з військом уздріває. Кот. — І стать на Шведську могилу, щоб озирнуть воєнну силу. Кот.

Оки́сать, оки́снуть = ки́снути (С. Л.), кисати (С. Л.), ски́снути, прокваснїти, проква́ситись.

О'киселъ = о́кис. С. Жел. Пар.

Оки́слить, оки́слять, ся = оки́слити, оки́сляти, ся (С. Жел.), ква́снути (С. Пар.), покваснїти.

О'кись = о́кис. С. Жел. Пар.

Окла́дистый = широ́кий, густи́й. — **Окла́дистая борода́** = широ́ка борода, що обляга́є круг обли́ччя.

Окладно́й = 1. ша́тний.

2. окладни́й.

Окла́дъ = 1. ша́та, частїше мн. ша́ти (С. З. Л.), опра́ва. — Через віконце видно в шатї в блискучій, срібній, дорогій стоїть на покутї в комнатї образ матері сьвятий. Як. — Образ в дорогій оправі. (Шата — на самому образї, а оправа по краях).

2. вид, обли́ччя.

3. окла́д.

Оклева́ть, оклёвывать = обклюва́ти, обдзьо́бати, обдзю́бати, обкльо́вувати, обдзьо́бувати. — Поти жевжики вчащали, поки всї ягоди на вишнях обдзюбали. Чайч.

Оклевета́ть, оклевётывать = обреха́ти (С. Л.), оббреха́ти, обмо́вити (кого), наклепа́ти, набреха́ти (на кого), обрі́хувати, обмовля́ти (кого), клепа́ти (на кого). — Вони Запорожцїв оббрехали царевi. п. о. — Чи не одмовив кого? Б. Н. — Наклепав на його, що буцім...

Оклеи́вать, оклеи́ть = д. **Оклеи́вать.**

Оклика́ть, окли́кивать, окли́кать, окликну́ть, ся = 1. оклика́ти, окли́кувати, окли́кнути. — „Хто йде?“ їх стали окликать. Кот. — Д. теж: **Огласи́ть 3.**

2. гука́ти, перегу́кувати ся, одгу́кувати ся, одгукну́ти ся. — Розійшли ся в лїсї, тай почали перегукувати ся.

О'кликъ = о́клик, гука́ння, перегу́кування.

Окно́, око́шко, око́шечко = вікно́ (С. Аф.), здр. — віко́нце (С. Аф.), віко́нечко (С. Л.), поб. вікни́ще (С. Аф.), кругле, на пр. в церкві, в хатї. в каритї — оболо́нка (С. З.). — Там, де великі вікна — багато сьвітла, та не багато правди. н. пр. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Щоб весело сонце вам сьвітило у віконце. Руд. — Ой знати, знати, в кого есть дочка — втоптана стежечка під віконечка. н. п. — Церква оболонками старими позирає на сьвіт. К. Ш. — Зараз оболонку одчинили (в каритї) і почали здрастувать ся. К. З. о Ю. Р. — **Съ больши́ми о́кнами** = вікна́стий.

Кова́ть, ко́вывать = окува́ти, обкува́ти, оку́ти, обко́вувати, шинами колеса — бушова́ти; закува́ти, заку́ти, забити в кайда́ни, зако́вувати. — **Ко́ванный** = ко́ваний, оку́тий, ку́тий, про колеса — бушо́ваний; зако́ваний, заку́тий. — Обкував скриню. — В кайдани забили. К. Ш. — І пута кутиї не куй. К. Ш. — Повозка добра на залїзнїх осях, колеса бушовані.

Ко́вка = кува́ння.

Ко́вы = 1. кайда́ни, залїзо, зако́ви, пу́тл. — Старші Запорожцї у залїзах, а товариство у колодках. п. о. — Д. ще під сл. **Кандалы.**

2. невóля, ярмó, кормúга. — Д. під сл. **И'го** і **Невóля.**

Околачивать, околоти́ть, ся = д. **Околачивать, ся.** — **Околачиваться** = ба́йдаки би́ти, байдикува́ти.

Околдова́ть, околдо́вывать = д. **Обворожи́ть.**

Околеси́ть = об'їздити, обходи́ти, об'їгати, ви́їздити і т. д. — Об'їздив скрізь по всій околиці — ніґде не знайшов.

Окелёсица, околёсная = нісенітниця, баналюки, бредня́, тереве́ні. — Банелюки плести. С. Ш. Д. ще під сл. **Ахине́я** і **Вздоръ**.

Око́лица = 1. око́лиця (С. З.), околоти́ця, окру́га. — У їх гуси — на всю околицю таких нема. — А вона, бачте, на всій околотиці перва ткаля була. н. о. — На всю округу славилась красою.

2. об'їзд. об'їздка, манівець. — **Ѣ́хать око́лицею** = колува́ти, їхати манівця́ми, в об'їзд, в об'їздку. — Хто колує, той дома ночує. н. пр. — **Говори́ть око́лицу, око́лицею** = говори́ти здалека, надога́д, манівцем.

3. ца́рина (С. З.), ді́льниця. — Тай випровадила дочку аж за царину. М. В. — То гусей або утяток з річки залучати, то на ца́рину збіралась череду стрічати. Макар.

О́коло = 1. на о́коло, навко́ло над'о́коло, о́круг, округи́. (Д. **Вкругъ** і **Кругомъ**).

2. біля́, побіля́, ко́ло, край. крій. о́бік, по́бік. (Д. **Возлѣ**).

3. ко́ло, тро́хи не (С. Л.), сливе́ (С. З.). — Коло третьої години. — Трохи не шість рублів.

Околоплóдникъ = насінник.

О́колотепь = у(в)бо́їще (С. Л. Ш.), убо́їсько (С. Ш.). — От убоїще — ні лайкою, ні бійкою нічого з ним не зробиш. — Таке вбоїще, що ти йому що хоч.

Околоти́ть = д. **Обкола́чивать**.

Около́токъ = д. **Око́лица 1**.

Околпа́чить = одури́ти, одбури́ти (С. З.), пошити у ду́рні, в шо́ри убра́ти (С. Ш.).

Око́лъ, око́лышъ, око́лышекъ = око́лиця, око́лля. — До лиця околиця. н. пр. — Шапка бирка, зверху дірка, шовком шита, вітром підбита, околиці не має. н. д. — Треба червоної околиці просити (удатись до начальства). н. пр.

Околѣва́ть, околѣ́ть = 1. здиха́ти, здо́хнути (С. З. Л.), іздо́хнути, здо́хти (С. Л.), згинути, ізгинути (С. З.), одубіти (С. З. Л.), ду́ба да́ти (С. З. Л.), опрягти́ ся (С. З.). — Хоч ізгинь — пропади, а до мене не ходи. н. п. — А з вечера нагайка шуміла, а до ранку жінка одубіла. н. п. — Був пьяний, та під тином дуба дав. С. З. — В сей день його отець опряг ся. Кот. Д. ще під сл. **Издо́хнуть**.

2. крижніти, кля́кнути, дубіти, закля́кнути, одубіти (С. З.), оду́бли. — Руки від холоду заклякли (або: оду́бли). — Змерз так, що аж одуб.

Окоме́лина = окоре́нок. (Д. під сл. **Де́рево**).

Окомёлокъ = дерка́ч, дряпа́к, дряпа́ч. (Д. під сл. **Голи́къ** і **Метла́ 1**).

Оконе́чность = кіне́ць, кра́й. — Живе на кінці города. — **Оконе́чности** = ру́ки й но́ги.

Око́нница = вікно́ (власне сама рама з шибками). — Купив вікно, треба припасувати до луток.

Око́нный = віко́нний, вікня́ний, віко́нешний. — **Око́нное стекло́** = ши́бка. С. З. — **Око́нный коса́къ** = лу́тка, частіше мн. лу́тки. С. З. — Лутки вікняні обквітчані везерунками. Кн.

Окопопа́тить = обконопа́тити, обпаклюва́ти, обшпаглюва́ти.

Оконфу́зить, ся = завда́ти со́рому, осоро́мити, засоро́мити, всоро́мити, ся. — Ой, старосто, серце, викупи собі гильця, як не викупиш — продамо, старості сорому завдамо. н. п. — Перед людьми мене соромив. н. о.

Око́нце = д. **Окно́** (здр.).

Окончáніе = кіне́ць, скінча́ння (С. Л.), докінча́ння, прикінче́ння, приконе́ччя, приконе́ць (С. Жел., жнив — обжи́нки, рахунків — квітова́ння, торгу — розто́ржя. — Кінець — ділу вінець. н. пр. — До скінчання віку. н. о. — **Предъ оконча́ніемъ** = на прикінці, на приконе́ччі, на прикінче́нню.

Окончáтельный, но = коне́шний, но, оста́ннїй (С. З., оста́тнїй (С. З.), вкіне́ць, украй (С. Ш.), до краю, в'оста́нне, до оста́нку.

Око́нчина = 1. д. **Око́нница**.

2. ля́да. С. З. Пав. — Ішов побіля крамниці, а ляда в льох була одчинена, він не розглядів по ночі, тай упав у льох.

Око́нчить = д. **Ока́нчивать**.

Окопа́ть = д. **Ока́пывать**.

Око́пникъ, рос. Symphytum officinale L. = жи́вокіст, жи́вокість, пра́вокіст, костолóм, волóвий язи́к. С. Ан.

Окоптúть = д. **Ока́пчивать**.

Окоптѣ́ть = закоптїти, закопти́ти ся, закури́ти ся, залими́ти ся.

Око́пъ = окіп, вал (С. Аф. З.), ша́нець (власне вал з рівчаком навкрути чого небудь). — Обступили город Умань, поробили шанції, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п.

Окора́чивать, окороти́ть = у(в)коро́чувати, у(в)коротити. С. Ш.

Окоренѣ́ть = вкорени́ти ся.

Окорми́ть = д. **Ока́рмливать.**

Окóрмка, окóрмъ = тру́та (С. Ш.), отру́та (С. З. Л.), трути́на (С. Ш.), трути́зна (С. Ш.), отру́я (С. З.), данн́я. — Чи в горілцї спити, чи у хлїбі зъїсти тієї отрути? н. п. — Може ти мнї заварила трутину якую? н. п.

Окорна́ть = д. **Обкарна́ть.**

О'корокъ = ши́нка, о́кіст, окóста (С. Жел.), півть (С. З.). — Півтя нїхто не мастить. н. пр.

Окоростѣ́лый = коро́стявий.

Окоростѣ́ть = закоро́стявіти.

Окороти́ть = д. **Окора́чивать.**

Окоси́ть, ся = д. **Ока́шивать, ся.**

Окосма́тѣть = зарости́, обрости́ воло́ссям, закошла́тїти (С. Аф.), кудла́тим, патла́тим зроби́тись.

Окостенѣва́ть, окостенѣ́ть = 1. костенїти, закостенїти.
2. кля́кнути, закля́кнути, задубіти (С. Л.), одубіти (С. Л.), оду́бнути, закацу́біти. — Руки від холоду заклякли.

Окостенѣ́лость = кости́к.

Окóстокъ = о́кіст, о́кістоk.

Окоченѣ́ть = д. **Окостенѣ́ть** 2.

Окошу́риться = окоши́ти ся. С. З. — Хто зробив, а на мінї окошило ся. н. пр. — Еней хотїв, щоб окошилась біда і більш не продовжилась. Кот.

Окóшечко, окóшко = д. **Окно́** (здр.).

Окóшечный = д. **Окóнный.**

Окра́дывать, окра́сть = д. **Обкра́дывать.**

Окра́ивать, окроить = кра́яти, обрізувати, обтинати, обкра́яти, обрізати, обчикри́жити.

Окра́ина = країна, украї́на (С. Ш.). — У нас украї́на: требя самому собі хлїба украяти. н. пр. — Ми повиростаєм та й розійдемо ся; буде нас, нене, по горах по долинах, буде нас, нене, по усїх українах. н. п.

Окра́пывать, окра́пать = кропи́ти, бри́зкати, покропи́ти, побри́зкати.

Окра́сить, окра́шивать, ся = обкра́си́ти, покра́си́ти, охварбува́ти, обмалюва́ти, червоним — обчервóнити, ви́червонити, почервóнити, синїм — посини́ти, жовтим — пожовти́ти і т. д., кра́сити, обкра́шувати, обмальо́вувати, червони́ти, сини́ти, жовти́ти, ся і т. д.

Окра́ска = красїння, фарбува́ння, обмальо́вування; окра́са, покра́са.

Окрести́ть, ся = охрести́ти, у ві́ру, у хре́ст увести́, з якої иньшої віри у хрестияньску — ви́хрестити. багатьох — поохре́щувати, повихре́щувати. — Дитину ввели у віру 28. лютого. Кн.

Окре́стность = око́лиця (С. З. Л.), окіл (С. Л.), око́лїя (С. Л.), окру́га. — І ходив він по всїй околиці йорданській, проповідуючи. К. Св. П. — Яка чу́дна околиця звідси і які погані дороги. Бар.

Окре́стный = око́лиш(ч)ний, окільний (С. Л.). — Громади — зложені з кількох околичних міст, сходили ся на раду — віче. Бар. О. — Усї окільні селяне на се згожують ся. С. Л.

О'крестъ = на о́коло, навко́ло, округи́, навкруги́, до око́ла. — Нема в сьвітї до окола, як миленький мій Микола. н. п. (Д. ще під сл. **Вокру́гъ** і **О'коло**).

Окрещѐ́нный = хрещѐ́ний, (з иньшої віри) — ви́хрещений, ви́христ, пере́хрест.

Окриви́ть, окривля́ть = окалічити, ослїпи́ти, калїчити, слїпи́ти (на одно око).

Окривѣ́ть = ослїпнути, покалічити о́ко, одноо́ким ста́ти. — **Окривѣ́лый** = криви́й, одноо́кий.

Окри́кивать, окри́кнуть = гука́ти, погу́кувати, гри́мати (С. Аф.), нагука́ти, нагри́мати. — Нїколи не зробить, поки не нагримаєш на його.

О'крикъ = гука́ння, гри́мання.

Окриля́ть, окрили́ть, ся = 1. окриля́ти, окрили́ти, ся, окрила́тїти.
2. оживля́ти, ся, дода́вати, набіра́ти си́ли, ду́ху, оживи́ти, ся, дода́ти, набра́ти си́ли, ду́ху.

Окристаллизова́ть, ся = окришталюва́ти, ся.

Окритикова́ть = осуди́ти, осла́вити, оцирклюва́ти. — Сваха сїльских хлопцїв всїх оцирклювала, а найбільше з молодого козака сьміялась. П. Пр.

Окрова́вить, окровавля́ть, ся = окрови́ти, окрива́вити, покрива́вити, скрива́вити, ся, заюши́ти ся. — Обидва заюшили ся... кров з них наче з кабана. Кн. — **Окрова́вленный** = окро́влений, покрі́ва́влений, скрі́ва́влений. — З ножем окровленим в руках. К. Ш.

Окро́екъ, окро́йка, окро́йки = украва́ок, украва́очок, обрізок. (Д. під сл. **Обре́зокъ**).

Окрои́ть = д. **Окра́ивать.**

Окромса́ть = обчикри́жити.

Окро́мѣ = д. **Кро́мѣ.**

Окропи́ть, окропля́ть = окропи́ти, обри́зкати, покропи́ти, окропля́ти, обри́зкувати.

Окро́шка = холодни́к (холодна страва — квас з кришениками м'яса або риби з цибулею та иньшими приправами).

Округли́ть, округля́ть = ви́круглити (С. Л.), обкругли́ти, ви́кружляти (С. Аф.), кругля́ти (С. З.), викругля́ти, викру́жлювати (С. Аф.), кругли́ти, обкру́глювати, обкругля́ти. — Кругляє, кругляє, а пїяк не зробить круглим. Кн. — **Округлённый** = обкру́глений, ви́круглений.

Окру́глость = кру́гліcть, окру́гліcть

Окру́глый = кругла́стий, круглобо́кий.

О'кругъ = окру́га, око́лиця. — На одного лїкаря така околиця вельми велика. Кн.

Окружа́ть, окружи́ть = обкружа́ти, оточа́ти, обкружи́ти, оточи́ти (С. З. Л.). — Пропали ми! нас оточили козаки. К. К. — Оточили гетьмана сторожою доброю на ніч. Л С. — Оточили шанцими коло мурів. Л. С. — Бьють ся, вже й заходить сонце, оточили, притиснули Турків. Ст. С.

Окру́жность = 1. круг, окру́га, окру́жність, ко́ло, о́бід.

2. д. **Окре́стность.**

Окру́жный = окружни́й.

Окрути́ть = обкрути́ти, обви́ти.

Окрыва́ть, ся = укрива́ти, покрива́ти, обкрива́ти, угорта́ти, ся. — Постели мінї, укрий мене, а я сам засну. н. пр. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Щ.

Окры́ситься = ви́зьвірити ся, насьвірі́пити ся. — Так визьвірив ся, що я аж злякалась. С. Аф.

Окрѣ́плый = ствердїлий, зміцнїлий, стужави́лий; поздоровілий.

Окрѣ́пнуть = 1. покрі́пшати, поміцнїшати, зміцнїти, змоцни́ти ся, поду́жчати, затужа́віти, затве́рднути. — Вітер подужчав. — Грязюка затужавіла. — А Дорошенко змоцнивши ся ордою, Умань опанував. Л. С.

2. поду́жчати, поздоровіти, поздоро́вшати, відче́рствіти. — Трохи поздоровшав після хвороби. — Перебувши пропасницю, відчерствів і став знов бадьорним. Кн.

Октя́брь = октя́брь, листопа́д (С. Л.).

Окулирова́ть = очкува́ти. С. Жел. — Очкувати дику яблуню.

Окулирово́вка = очкова́ння.

Окули́стъ = окули́ста, о́чний лїка́рь.

Окуде́вый = окуне́вий.

Окуну́ть, окуну́вать, ся = окуну́ти, окуна́ти, ся. С. Жел.

О'кунь, окунёкъ, риба Perca fluviatilis = о́кунь, оку́ньчик.

Окупи́ться = викупи́ти ся, одкупи́ти ся. — Вони були панські та викупили ся.

О'купъ = 1. ви́куп, викупне́, о́куп, одкупне́. (Д. під сл. **Выкупъ** 2.).

2. о́куп (Д. **Контрибу́ція**).

Оку́ривать, оку́рить, ся = обку́рювати, підку́рювати, обкури́ти, підкури́ти, ся.

Оку́рка = обку́рювання, підку́рювання.

Оку́рокъ = недо́кур, недо́курок. Кн.

Окуса́ть, оку́сывать = обкуса́ти, обгри́зти, обку́сювати, обгриза́ти.

Оку́сокъ = огри́зок, недо́гризок, недо́їдок.

Оку́тать, оку́тывать = обку́тати, обгорну́ти, повити, затушкува́ти (дуже), обку́тувати, обгорта́ти, ку́тати, тушкова́ти (С. Ш.).

Оку́тка = ку́тання, обку́тування, обгорта́ння, тушкова́ння (С. Ш.).

Оку́чить, оку́чивать = обса́пати, повиса́пувати, пообса́пувати, сапа́ти, виса́пувати, обса́пувати; підгорну́ти, згорну́ти, підгорта́ти, згорта́ти.

Оку́чникъ = са́пка.

Оку́шаться = об'їсти ся.

Ола́дья = д. **Ала́дья.**

Оледенѣть = окрижнїти, обме́рзнути, обледенїти. — **Обледенѣлый** = закрижнїлий, обме́рзлий, заме́рзлий.

Оле́ній = оле́нячий.

Оле́нь, Cervus elaphus, C. Tarandus = о́лень (С. Жел.), е́лень, самиця — олени́ця. С. Жел. — Погнав ся молодець за еленем, коли гляне, аж елень десь сліз. н. к.

Оле́нь летучій, ком. Scarabaeus cervus = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, розсоха́тий, щипу́н, жук-о́лень.

Оле́шникъ, олешня́къ = вільшни́к, здр. вільшничо́к (С. Аф.), вільши́на.

Оли́вка = масли́нка.

Оли́фа = олїя (на краски).

Олицетворя́ть, олицетвори́ть = уосо́блювати, уособля́ти (С. Ш.), олицетворя́ти (С. Жел.), уосо́бити (С. Ш.), олицетвори́ти.

О'лово, Stannum = о́ливо (Лїв.), цїна, цїнь (Прав. С. З.).

Олов'я́нный = оли́вьяний (Лїв.), цїновий, цїно́ваний (Прав.). — Цїнована посуда. С. З.

Олта́рь = д. **Алта́рь.**
Олухова́тый = д. **Глупова́тый.**
О́лухъ = йо́лоп, бевзь і д. д. під сл. **Глупе́цъ, Дура́къ.**
О́льха, рос. Alnus = ві́льха, поб. ві́льши́ще, здр. ві́льшка. С. Аф.
Ольхо́вина = ві́льха, ві́льши́на, ві́льши́нка. С. Аф.
Ольхо́вникъ = оліш'ня́к, ві́льши́на.
Ольхо́вый = ві́льхо́вий. С. Аф.
Ольша́нка, пт. Motacilla = трясйхвістка, трясйхвіст, трясйду́па. С. Ш.
Ольшня́къ = д. **Оле́шникъ.**
Ома́чивать, омочи́ть = змо́чувати, змочи́ти.
Оме́гъ, рос. = 1. Conium maculatum L. — блекота́, си́кавка, свисту́ля, воми́га. 2. Cicuta virosa L. — бех, ві́ха. С. Ан.
Оме́ля, рос. Viscum album L. = омела́, імела́, ви́мела, и́вілга, шульга́. С. Ан.
Омерзи́тельный, но = оги́дний, но (С. З. Л.), оги́дливий, во, мерзе́нний, но (С. З. Л.), бридки́й, ко, ги́достний, но, оги́длий, ло (С. З.), паску́дний, но, мерзосьві́тний. — Ах ти мерзосьвітний. Чайч. (Д. ще під сл. **Га́дкій** і **Гну́стный**).
Омерзе́ніе = оги́да (С. З. Л.), о́гидь, оги́дливість, брид, бри́дкість (С. Ш.), мерзі́ння. — Не зачіпай жида, бо буде огида. н. пр. — Огидливість до Бруховецького спонукала людей братати ся. Кн.
Омерзе́ть = оги́днути (С. З. Л.), зги́дитись (С. Л.), остогиді́ти (С. З.).
Оме́рникъ = д. **Оме́гъ 2.**
Омертве́лый = заме́рлий, помертві́лий.
Омертве́ть = заме́рти (С. Аф. З.), приме́рти, примертві́ти.
Оме́тъ = ски́рда, ски́рта, сти́рта. С. З.
Оме́тывать, ометáть = обкида́ти, обки́дати.
Омове́ніе = обмива́ння.
Омочáть, омочи́ть = д. **Ома́чивать.**
Омрача́ть, омрачи́ть, ся = затемня́ти, ся, тума́нити, ся, туманіти (С. Ш.), темні́ти (С. Ш.), зате́мрювати, ся, охма́рювати, ся, зате́мнити, зате́мрити, затьмі́ти, затума́нити, ся, потуманіти, охма́рити, ся; слі́пи́ти, осліпи́ти. — І весела йому твар була — ніколи охмареної твари його не бачила. Кн. — Помічаю я, що твар попова охмарюєть ся по троху. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Затемни́ть**).
О́мутъ = я́ма, кру́ча. С. З. — Шубовсть у Сулу, у кручу, тільки хвиля в кручі роздалась, мов пекло закипіло. К. Х. — **Въ ти́хомъ о́мутѣ че́рти во́дятся** = в ти́хому боло́ті чорти́ во́дять ся, ти́ха вода́ гре́блю рве. н. пр.
Омыва́ть, омы́ть, ся = обмива́ти, обми́ти, ся.
Она́ = д. **Онъ.**
Она́гръ = осе́л ди́кий.
Онани́змъ = малафія́. — **Онани́змомъ занима́ться** = малафію трусйти. Кр.
Онани́стъ = трусій, солодій.
Оно́ = д. **Онъ.**
Оногда́сь, ономе́дни, опомня́сь = неда́вно, на си́х днях, за скі́льки днів.
Онъ, она́, оно́ = він, вона́, воно́. — Він, як чоловік, так вона не тієї сьпіва. С. Аф. — Що воно за птиця? С. Аф.
Онѣме́чивать, онѣме́чить, ся = знімчувати, знімчити, обнімчити, онімечити (С. Л.), понімчити, ся. (С. Л.). — Основуючи німецькі оселі в словянських землях, знімчити ті краї. Бар. О.
Онѣме́ть = оніміти, занімі́ти, понімі́ти. — Село на вік замовкло, оніміло і кропивою поросло. К. Ш.
Опа́вшій = опа́лий.
Опада́ть, опа́сть = 1. опада́ти, осипа́ти ся, облі́та́ти, обпада́ти, опа́сти, оси́пати ся, облетіти. — Листя осипаєть ся, опадає.
2. спада́ти, стуха́ти (С. Л.), ту́хнути (С. Ш.), сту́хнути, одту́хнути. — Вода вже спадає. С. Л. — Пухлина одтухла. Кн. — Опух починає стухати.
Опа́здывать, опозда́ть = опізнювати ся, пізни́ти ся, запізнювати ся (С. Аф.), припізня́ти ся (трохи), опізни́ти ся (С. З. Л.), спізни́ти ся, запізни́ти ся (С. Аф.), трохи — припізни́ти ся. — Опізнив ся козак, то буде й так. н. пр. — Де ти бурлак волочив ся, що вечерять опізнив ся? н. п. — Треба ж було опізнитись одним днем. К. К. — Я думала ти вже не прийдеш. Чого ти так опізнив ся? Лев. (Д. ще під сл. **Запа́здывать**).
Опа́ивать, опои́ть = опо́ювати, обпо́ювати, опоїти, обпоїти.
Опа́ла = гнів, неми́лость, нела́ска. — Попав в немилость у Царя.
Опа́лзывать, оползти́ = 1. обла́зити, облізти.
2. осіда́ти, осісти, поруши́тись.
Опали́ть, опаля́ть, ся = д. **Обжига́ть.**
Опа́лывать, ополо́ть = обпо́лювати, обполоти, (сапкою) — обса́пувати, обса́пати.

Опа́лый = 1. опа́лий.
2. схýдлий, змарнíлий.

О'паль = па́далиця, про овоч, на пр. яблука, груші — па́далишні.

Опа́льный = то́й, що в неми́лості у царя́.

Опала́ть = д. **Обжига́ть**.

Опа́мятоваться, опамя́тываться = опамъята́ти ся, очу́ти ся, зчу́ти ся (С. Л.), схамену́ти ся, стя́мити ся (С. Л.). — Д. **Опо́мниться**.

Опаршúвѣть = опаршúвіти, ошолуди́віти, спаршúвіти, сшолуди́віти.

Опа́рывать, опороть = спо́рювати, розпо́рювати, спороти, розпороти.

Опаса́ться = опа́сувати ся, варува́ти ся (С. З.), боя́ти ся, ляка́ти ся. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п. — Варував ся кия, та палкою дістав. н. пр.

Опасéніе = опáска (С. З. Л.), боя́сть; обáчність, оберéжність. — Чумаки без опаски спать полягали. н. п. — З властивою усім облудним людям обережностю, він лякав ся усього, що... Лев. В.

Опáсливый = опáсливий, оберéжний, береженúй, сторожкúй, обáчний.

Опáсность = небезпéченство (С. З.), небезпéчність. — Не раз ратував мене, не зважаючи на своє небезпеченство. Фр. — Небезпечність приходила і з другого ще кутка. Кн.

Опáсный, но = небезпéшний, но (С. Л.), непéвний, но, бóязно; тя́жко. — Небезпешна дорога. С. Л. — Боязно, щоб і за Дніпром не стало ся того, що в Чигиринї. Кн. — Занедужав тяжко, мабуть вже йому не жити.

Опáсть = д. **Опада́ть**.

Опахáло = д. **Вѣеръ**.

Опáхивать, опахáть, ся = об'óрювати, об'орáти, ся. — Об'орали все поле.

Опáхивать, опахнýть, ся = 1. обмáхувати, ся, обмахнýти, ся. — Обмахуєть ся од мух.
2. обмітáти, обмести́. — Обмітати пилюку.
3. обгортáти ся, обгорнýти ся. — Обгортати ся кожухом.

Опáшка, у виразї „на опáшку“ = на о́пашку. — Надів свиту на о́пашку.

Опáчкать = закаля́ти, забрудни́ти, зашмарувáти.

Опекýнъ, опекýнша = опікýн, ка. С. Жел.

Опéка = опíка. С. Жел.

Опекýнствовать = опíкувáти. С. Жел.

Опеленáть = оповúти, сповúти, повúти. — Я у Господа благаю, як мала дитина, що сповиту біля себе м ти положила. К. П. — За горами гори хмарами повиті. К. Ш.

Опёнокъ, мн. **опёнки**, гр. Agaricus fragilis Pers. = опéньки, A. melleus Vahl. = опéньок, опéньки. С. Ан. — Козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот.

Опепели́ть = спопели́ти.

Опереживать, опередúть = випережáти, попережáти, обганя́ти, ви́передити, попередúти, обігнáти. — Вíл коня не випередить. н. пр. — Не можна докоряти письменникам, що вони не попередили свого часу. Кн. — А вони догнали їх і випередили. н. о. Яст.

Опереться, опирáться = спéрти ся, опéрти ся, обпéрти ся, злягти́, навали́ти ся, спірáти ся, обпірáти ся, злягáти, навáлювати ся. — Обпер ся на стіл. — Іде, на ціпок обпіраєть ся. Кн. — Треба обпірати ся на добутки нового поступу. Кн. — Не злягай на мене. С. Л.

Оперúться, оперя́ться = вби́тись в колодочки́, в пíрря, обрости́ пíррям, прорости́ в пíрря. — Вони ледве вбили ся в колодочки. Кн.

Опёрокъ, опёрышъ = пíдлíток.

Опечáливать, опечáлить, ся = засмýчувати, ся, завдавáти жáлю, тýги, смýтку, смутнíти, журúти ся, засмутúти, ся, посмутúти, ся, завдáти жáлю, тýги, смýтку, посмутнíти, осмутнíти, осуміти, зажурúти ся, (багатьох) — пересмутúти. — Кого Бог засмутить, того й потішить. н. пр. — Бач, як я засмутила тебе. К. К. — Що ви мою головоньку на вік засмутили. н. п. — Не кажи ти усього цареві, а то царь ще засмутить ся серцем і не піде на Косове боєм. Ст. С. — Смерть Безлюдного вельми засмутила добросердого Сошенка. Кн. — Богородиця не злюбила, всіх янголів посмутила. н. п. — На що чужу цíлувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги — не візьмеш ти, візьме другий. н. п. — Ой знати, знати, хто й оженив ся — скорчив ся, зморщив ся, ще й зажурив ся. н. п.

Опечáтать, опечáтывать = обпечáтати, обпечáтувати.

Опечáтка = обпечáтка, помúлка, óгріх (в надрукованому).

Опéчина = печúна. — З печі тепло перейшло у печину. Де-що про Сьв. Б.

Опечь = д. **Обжéчь**.

Опива́ло, опива́льщикъ = обпива́ло.

Опива́ть, опúть = обпива́ти, обпúти. — Раз у раз ходять та тільки об'їдають та обпивають його.

Опива́ться, опи́ться = обпива́ти ся, обпи́ти ся. — Обпив ся горілки та з того й заслаб.

Опи́вки = недо́питки. — Позливав недопитки з усіх чарок, та й те випив.

Опивоха = д. **Опива́ло.**

Опи́ливать, опили́ть, ся = обпи́лювати, обпиля́ти, ся, пообпи́лювати.

Опи́лка = обпи́лювання.

Опи́лки = деревъяні — ти́рса (С. Л. Ш.), три́на, мн. три́ни (С. Л. Ш.), терту́ха, різь (Сп.), від залїза — ци́ндра. — Набери тирси у пилярів та посип долівку. Кн. — Чому вітер несе трину? — бо вона дрібненька. Чого дївка гине в сьвітї? — вона молоденька. н. п.

Опи́локъ = одпи́лок.

Опира́ться = д. **Опере́ться.**

Описа́ніе = о́пис. С. Жел. — Та джеж ви читаєте описи, — хіба там не має цього? Кр.

Описа́тельный = описо́вий. С. Жел.

Описа́ть, опи́сывать = 1. описа́ти, списа́ти, обписа́ти, опи́сувати і т. д. — Не списати мінї — які прегарні береги Росї. Кн.

2. поцїнува́ти, цїнува́ти. — Суд звелїв обписати і поцїнувати усе добро Іванове. Кн. — Всю худобу у його поцїнували.

Опи́ска = обпи́ска, по́ми́лка, о́гріх (в написаному).

О'пись = о́пис, спи́сок.

Опи́ть, ся = д. **Опива́ть, ся.**

О'пій, Opium = о́пій (С. Жел.), со́нне зїлля, макове молоко́ (С. Пар.).

Опла́кивать, опла́кать = обпла́кувати, обпла́кати, обголоси́ти, обтужи́ти. — Як хто вмре з рідні, то його нїхто в сьвітї краще не обплаче, як Катря. н. о. Яст. — Обтужила покійного брата. Сп.

Опламенѣть = спалахну́ти, обня́тись по́лумъям.

Опла́та = о́плат, ка, о́плать, ви́плат, ка, спла́чування. — Що заробив, то все пішло на оплат довгів. — В хазяйстві велика оплать. Лев. — На сплачування податків іде уся праця. Кн.

Оплати́ть, опла́чивать = оплати́ти, ви́платити, заплати́ти, сплати́ти, опла́чувати і т. д.

Оплева́ть, оплёвывать = обплюва́ти, обхаркати, обпльо́вувати, обха́ркувати. — Обхаркав усю долівку.

Оплеска́ть, оплёскивать, ся = оббри́кати, обплеска́ти, обхлю́пати, оббри́зкувати, обплїскувати, обхлю́пувати, ся, багатьох — пообхлю́пувати і т. д.

Опле́сть, оплета́ть = 1. обплести́, обплїта́ти.

2. обдури́ти, обшахрува́ти, обду́рювати.

3. потрі́скати, зже́рти, зло́пати, умня́ти, трі́скати, же́рти, ло́пати, умина́ти (С. Ш.), уплїта́ти (С. Ш.). — Сижу собі в кінцї стола, курча уминаю. С. Ш.

Оплеу́ха, оплеу́шина = ля́пас (С. З. Л.), ляпане́ць, лящ (С. З. Л.). — Тому зараз по пицї ляпаса. Кн. — Коли кожного честить по заслузї, то хто втїче від ляпаса. Ст. Г. — Як дам тобі ляща у пику. Кот.

Опле́чникъ, опле́чье = по́лик, поликй.

Оплодотворе́ніе = за́плід, заплодне́ння. С. Жел.

Оплодотвори́ть, ся = заплоди́ти, заплодни́ти, ся.

Опло́тъ = д. **Ограда.**

Оплоша́ть = зплоховáти (С. Л.), проґáвити, промахну́ти ся.

Опло́шность = недба́лість, необа́чність. С. Пар.

Опло́шный = недба́лий, необа́чний (С. Пар.), плохи́й.

Оплыва́ть, опли́ть = 1. обпливáти, обпливсти́.

2. обтїка́ти, обтекти́.

Оплѣсневѣлый = цьвілий.

Оплѣсневѣть = зацьвісти́.

Оплѣшивѣлый = плїшивий, голомши́вий, голомо́зий (С. З. Л.), шолуди́вий. — Насьміяв ся шолудивий голомозому. н. пр. — Шолудиве пороса і в Петрівку мерзне. н. пр.

Оплѣшивѣть = ви́лисїти, ошолуди́віти.

Оповѣсти́ть = оповісти́ти, сповісти́ти (С. Л.), обвісти́ти (С. Л.), заповісти́тись, звісткy да́ти, скрізь — розповісти́ти. — Через послів своїх обвістив. Л. В. — Оце прийшов, батюшко, до вас заповіститись, що в неділю будемо вінчати сина. Лев.

Оповѣще́ніе = оповістка.

Опога́нивать, опога́нить, ся = опога́нювати, обпога́нювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, опога́нити, ся і т. д.

Опо́екъ = опо́йок (д. під сл. **Ко́жа**).

Опозда́ть = д. **Опа́здывать.**

Опознава́ть, опозна́ть = пізнавáти, пізна́ти.

Опознава́ться, опозна́ться = обізнавáти ся, обізна́ти ся, вклепáти ся.

Опозна́чить = назна́ти. — Назнав лїгво ведмедя.

Опозо́ривать, опозо́рить = га́нити (С. З.), ганьби́ти, ославля́ти, зга́нити, зганьб-

би́ти (С. З.), оганьби́ти, осла́вити. — Вбили батька, оганьбили матїр. Ст. Г. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр.

Опо́ить = д. **Опа́ивать.**

Ополáскивать, ополоскáть, ополоснýть = обмива́ти, оболїскувати, обми́ти, оболоска́ти.

Ополза́ть, оползти́ = д. **Опа́лзывать.**

Ополо́вня = половни́к.

Ополо́ть = д. **Опа́лывать.**

Ополча́ть, ополчи́ть, ся = узбро́ювати, ся, повстава́ти, става́ти до збро́ї, узброї́ти, ся (С. Ш.), повста́ти, до збро́ї ста́ти.

Опоме́локъ = драпа́к, дерка́ч (од мітли).

Опоме́лье = помели́ще.

Ополя́чить, ся = сполячити, обляшити, поляшити, ся. — Вони думали, що скоро златиньщать та сполячать шляхту, то Русини загинуть без неї. Бар. О. — **Ополя́ченый** = сполячений, обляшений, ляшкува́тий, недоля́шок. — Морозенко топче конем Ляхів з недоляшками. К.

Опо́мниться = опамъята́ти ся, схамену́ти ся (С. З. Л.), оханýти ся (С. З.), охамену́ти ся (С. З.), стя́мити ся (С. З. Л.), отя́мити ся, счу́ти ся (С. З. Л.), очу́мати ся (С. З.), очу́няти (С. Л.), прочу́мати ся (С. З. Л.). — Як посидів у Острозі, опамъятав ся. н. о. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Схаменулись ви, та чи не пізно. Ч. К. — Та що се ви верзете? Схаменїть ся. Мир. О. — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. н. пр. — І сором і печаль — не схаменусь і досї. К. Д. Ж. — Шинкарь знає — наливає, і не схаменеть ся. К. Ш. — Загуляли на масляну, та вже на другім тижні оханули ся. н. к. — Та що ти, дурню, оханись! н. к. — І не стямиш ся — відкіль вітер повіє. н. пр. — Як уздрів, то з ляку й не стямив ся. Дум. — І не стямив ся, як загубив слїд. н. о. — Турки не стямились та в ростїч. н. о. — Я отямив ся вже на мостї. Фр. — Не счула ся, як минули літа молодиї. К. Ш. — Не счула ся, коли й зїма минула. Мир. — Ви обоє і не счуетесь, як щастя на вашій сторонї буде. Кот. — Защеміло в неї серце і вона мовчала, поки трохи очунялась, а потім сказала. Кон.

Опо́ра = 1. підпо́ра.

2. оборо́на, заслóна, підмóга (С. З.), помíч. — Чоловік — як ворона, а все жінці оборона. н. пр.

Опора́жнивать, опорóзнить, ся = спорожня́ти, випорожня́ти, випоро́жнювати (С. Аф.), опорожня́ти, спорожни́ти, ся і т. д. — Випорожни мішок та побіжи за борошном. — Кузьма спорожнив глечик холодного квасу, закусив динею. Кн.

Опоро́ть = д. **Опа́рывать.**

Опоро́чивать, опоро́чить = га́нити (С. З.), ганьби́ти, ха́яти (С. Ш.), обга́нити, оганьби́ти, зганьби́ти (С. З.), оха́яти, очорни́ти, опоро́чити, осла́вити.

Опоро́ченіе = ганьба́, опоро́ка. — За се дїло на мене не буде опороки од людей. Лев.

Опо́ръ, у виразї „**во вéсь опóръ**“ = на взáводи, скíльки ду́ху, чим ду́жч. — Погнав коня на взаводи.

Опóрки = шкура́ття, шкарбани́, шкарбуни́. Граб.

Опорѣзать, опорѣзывать, ся = обрізати, обрізувати, ся.

Опостылый = обри́длий (С. Л.), огидлий (С. Л.), опости́лий, осору́жний, оприкривий, остоги́длий, остобісїлий, осточортїлий. — І проклина долю, і прогнївля Бога, що тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х. — Осоружний він мині, душу мою від його верне. Кн. — Як осоружного любити? Кот.

Опостылѣть = обри́днути (С. Л. З.), огидну́ти (С. З. Л.), осору́житись (С. З.), опости́нути, опри́крити ся, остоги́днути, остоги́дїти (С. З.), остобісїти, осточортїти. — За що я тобі огид так? н. к. — Весь сьвіт мині осоружив ся. С. З.

Опохмели́ться, опохмеля́ться = похмели́ти ся, прохмели́ти ся, похмеля́ти ся. — Вчора пив, а сьогодня похмеляєть ся. — Хоче прохмелити ся. Кр.

Опочива́льня = почива́льня, спочива́льня, спа́льня.

Опочива́ть, опочи́ть = спочива́ти, спочи́ти, відпочива́ти, відпочи́ти. — Батюшка лягли після обіда спочивати. н. к.

Опоя́сать, опоя́сывать, ся = підпереза́ти (С. З. Л.), опереза́ти, ся (С. З. Л.), підпере́зувати, опере́зувати, ся, опа́сувати, ся. — Голий підперезав ся, тай зовсїм убрав ся. н. пр. — Десна підперезала наше село. Кн. — Ось і байрак — підперезаний бором. Кп.

Опоя́ска, опоя́сочка = по́яс, поясо́к, пас (С. Л.), пасо́к. — Єсть у мене пояс, єсть у мене два — шовковиї обидва.

Опоя́сываніе = підпере́зування.

О'поясь = д. **Опоя́ска.**

Опра́ва = опра́ва, обро́ба. (Д. **Обдѣлка 2.**).

Оправда́ніе = оправда́ння. С. Пар.

Оправда́ть, опра́вдывать, ся = 1. оправди́ти, ви́правдити, ся, справдува́ти ся, опра́вити, оправдува́ти, ви́пра́вдувати, ся, справдо́вувати ся, оправля́ти, ся. — Хоч як ти у його справдовуй ся, а він тебе засудить. Кн.

2. справди́ти, ся (С. З. Л.), ствержа́ти, ся (С. Л.). — Справдив його надії. — От через тиждень, в темну ніч, справдилась пацюкова річ. Б. Г. — Чи справдила ся тая відомость? Кочубей. С. З.

Опра́вить, оправля́ть, ся = 1. попра́вити, поправля́ти, ся.

2. опра́вити, обробити́, упра́вити, оправля́ти, обробля́ти, управля́ти. — управляти образ в рямці. С. Ш.

3. ви́ходити ся, ви́чуняти і т. д. д. **Выздора́вливать.**

4. піджи́ти ся, підживи́ти ся, підживля́ти, ся. — Зовсім збіднів, та оце трохи підживив ся.

5. д. **Оправда́ть, ся.**

Опра́стывать, опроста́ть, ся = д. **Опора́живать, ся.** — **Же́нщина опроста́лась** = жінка ородніла́сь.

Опра́шивать, опроси́ть = випи́тувати. розпи́тувати, ви́питати, розпита́ти.

Опредѣле́ніе = 1. виясне́ння (С. Пар.), визначе́ння.

2. постано́ва, пригово́р, ви́рок (С. З.), прису́д (С. Л.), рішене́ць (С. З. Л.). — Понеже той есть незмінний судеб Божіих вирок. Скоропадський. С. З.

3. призначе́ння (С. Пар.), настано́ва.

Опредѣля́ть, опредѣли́ть, ся = 1. виясня́ти, визнача́ти, ви́яснити, ви́значити, ся.

2. постановля́ти, признача́ти, постанови́ти (рішенець, вирок), призна́чити (кару), ви́ректи, рішити, опридїли́ти. — Руска Правда призначує досить тяжку кару за такі вчинки. Кн. — Не довго думали — рішили — і щуку на вербі повісити звеліли. Б. Г. — А суд гуртом рішив: щоб беззаконника провчити, — опридїлити, щоб він з трьома жінками жив. Б. Г.

3. настановля́ти, наставля́ти, настанови́ти, наста́вити. С. Л. — Його наставили на місто станового.

4. признача́ти, визнача́ти, призна́чити, ви́значити. — Призначив на се діло сто карбованців. — Визначив йому на літо сорок карбованців. Кн.

Опри́чь = опріч, окрім (д. **Кромѣ**).

Опровергáть, опровéргнуть = 1. перевертáти, перекидáти, перевернýти, перекúнути.

4. одбива́ти, збива́ти, одка́зувати, одмовля́ти, одби́ти, збúти, одказа́ти, одмо́вити.

Опрокида́ть, опроки́дывать, опроки́нуть, ся = 1. перекида́ти, переверта́ти, виверта́ти (С. Л.), вали́ти, зва́лювати, переки́нути (С. Л.), перевернýти (С. Л.), звали́ти, ізвали́ти, повали́ти, ся. — Перекинув ся човен і всі попадали у воду. — Як дав йому стусана в груди, так той і перекинув ся. — Сердешний зьвір перекидав ся, плигав, вертів ся і качав ся. Кот. — Вивернув глек з молоком. С. Л. — Сказавши, столик ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кот.

2. накида́ти ся, наки́нути ся. — Накинув ся на мене, немов божевільний.

О́прокидь, у виразі „**о́прокидью**“ = пере́кидьки. пере́вертом, до гори́ но́гами, шкере́берть. (Пр. д. під сл. **Опрокида́ть 1**).

Опроме́тчивость = необа́чність.

Опроме́тчивый, во = необа́чний, нерозва́жний, но, нерозсу́дливий, во.

О́прометью = прожо́гом (С. З. Л.), стрімго́лов. — Прожогом в кріпость вся ватага спішить насісти на Троян. Кот. — Не спитавши броду, не сунь ся прожогом у воду. н. пр. — Побігла прожогом до копанки, та стрімголов в пельку, тільки вода заплющала. Кн.

Опроси́ть = д. **Опра́шивать.**

Опроста́ть = д. **Опра́стывать.**

Опростоволо́ситься = 1. опростоволо́ситись.

2. д. **Оплоша́ть.**

Опроти́вѣть = обри́днути, оги́днути, осору́жити ся, опри́крити ся, омерзе́нити ся, насти́рити ся, очортїти, обісїти, осатанїти, очерви́вити, остоги́днути, осточортїти, остобісїти. С. Жел. З. Л. — Коли сьвіт тобі огиднув, нікого любить. І. Г. — Що огидне життя без утіхи. Чайч. — Їй жизнь зробила ся не мила і осоружив ся весь сьвіт. Кот. — Своїми брехнями так він мині настирив ся, що й дивитись на його гидко. Кн. — Ну, та й осточортїло мині оце діло!

Опроща́ть, опрости́ть = опрощати, опрости́ти.

Опру́живать, опруди́ть, ся = 1. зага́чувати, загати́ти (на вкруги).

2. упісювати (С. Ш.), обпісювати, ся, успика́ти ся (С. Ш.), упісяти, обпісяти, обісця́ти, усця́ти, ся (С. Ш.). — Дитина обпісяла всю перинку. — У ві сні упісяв ся.

Опру́живать, опру́жить, ся = д. **Опрокида́ть, ся 1.**

Опры́скивать, опры́скать, опры́снуть, ся = обри́зкувати, обри́зкати, побри́зкати, ся.

Опрыщевѣть = попри́щити ся. — Щоб тобі поприщило!

Опрѣва́ть, опрѣ́ть = запрівáти, зацьвітáти, запрíти, зацьвісти.

Опрѣсно́къ = мацá. С. З.

Опра́дки = клóччя. С. З. — Як з клóччя батíг. н. пр.

Опря́сть = 1. ви́прясти. — Випряла увесь кужíль.

2. злóпати, зжéрти, потрíскати, уклáсти, умня́ти. — Цíлий горщик каші умняв.

Опря́тность = чéпурність, чепурнотá, охáйність (С. Л.). — Дуже тíсно. чепурноти не додержиш, то й доглядати нíкому. Лев. В. — Людям чини майность, а коло себе май охайность. н. пр. — У горницях чепурноту й догляд знати на усячинí. Лев. В.

Опря́тный, но = чепурний, но (С. З. Л.), чепуру́н, ха (С. З.), охáйний, охáйливий (С. З. Л.). — Люди в тому селí чепурні, охайні. Кн. — Чепурненька, як мазничка. н. пр. — **Опря́тнѣе дѣлаться, сдѣлаться** = чепурнíти, почепурнíти.

Оптово́й, о́птомъ = д. **Обтово́й, о́бтомъ.**

Опубликова́ть = оголоси́ти (С. З. Л.), ознайми́ти (С. З.), ознаймувáти. — Сíї унíверсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім, кому вíдати належить, ознаймуєм. С. З.

Опуска́ть, опусти́ть, ся = 1. спускáти, опускáти, спусти́ти, опусти́ти, ся; пáдати, впáсти. — Завíса спускаєть ся до самого долу. К. Х. — Опустили в яму домовину. — Береза покірливо спустила до долу свої вíти. Кн. — Прилетíла пава, серед двора впала. н. п.

2. упускáти, випускáти, упусти́ти, ви́пустити. — Кий упустив. С. З. — Ой як упустила із рук голубонька, та уже й не піймаю. н. п. — Не впусти рака з рота. н. пр.

3. попускáти, попусти́ти. — Попусти струну, щоб не порвала ся.

4. пропускáти, пропусти́ти. — Пропусти сей листик, читай дальше.

5. опускáти ся, упадáти, занепадáти, опусти́ти ся, упáсти, підупáсти, занепáсти, про здоровля — змарнíти, помарнíти, осу́нути ся, оглянути (С. З.), підупáсти на сúлах, морально — зледащíти, розледащíти. С. З. Л. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік. К. Х. — **Опусти́ть го́лову** = похнюпитись (С. Л.), пону́рити голову, похили́ти ся. — **Опусти́ть у́ши** = прищу́лити у́ха, счу́лити у́ха.

Опускно́й = спускни́й.

Опустоша́ть, опустоши́ть, ся = пусто́шити (С. Л.), спустошáти (С. Л.), випустошáти (С. Л.), плюндровáти (С. З. Л.), жакувáти (С. З.), опусто́ши́ти (С. З.), сплюндрувáти, поплюндрувáти, пожакувáти (С. З.), частиною — на|пустошáти. — Того ж лíта Децик усе Полíсся спустошив. Л. С. — Ой рано ж тебе, дібрівонько, спустошено, па сíно траву покошено н. п. — Козаки тиждень Крим пустошили. Л. С. — Бачив він старенький іще ту годину, як пустошила невíра рідну Украíну. П. Пр. — Та зберу на вас Мадьяр і Сербів, поплюндрую усі ваші землí, знищу все огнем я та залíзом. Ст. С. — Кошовий Сíрко усе там пожакували з козаками. Л. С. — **Опустоше́нный** = пусто́шений (С Л.), спустошáлий (С. З.), сплюндро́ваний. — Розглянемо — чи справдí Украíна в XIII. в. була цíлком спустошена Татарами. Пр.

Опустоше́ніе = спустоше́ння, сплюндрова́ння. С. З.

Опустоши́тель, ница = спустоши́тель, пустоши́тель, ка. С. Жел.

Опустоши́тельный = пустоша́ючий, спустоша́ючий, плюндру́ючий.

Опустѣва́ть, опустѣ́ть = пустíти, спустíти (С. Л.), зпусткувáти (Гр.), як улик без матки — ізмáтчитись. — Київ не міг спустíти цíлком. Пр. — Хата ізматчилась. Ман. — **Опустѣ́лый** = спустíлий (С. Л.), оселя, місце — пустовщи́на, пусти́рь (С. З.) хата — пу́стка. — Та йти шукати долí в спустíлу, небезпешну, далекую краíну. Рус. В. — Може вернеть ся в некриту пустку зíмувати. К. Ш.

Опу́тывать, опу́тать, ся = 1. оплу́тувати, обплу́тувати, оплу́тати, обплу́тати, опле́нтати, опе́нтати (С. З.), коней — потрино́жити (Ос.). — Зовсім його опентав, він йому вірить, як рідному. н. о.

2. заплу́тувати, вплу́тувати, заплу́тати, вплу́тати, ся. — Його вплутали в се дíло.

Опуха́ть, опу́хнуть = пу́хнути, пу́хти, розпухáти, опу́хнути, розпу́хнути.

О́пухоль = о́пух (Лев. С. Л.), пухли́на, пухля́тина (Лев.), ро́спух, на шíї — зало́за, жо́вна (д. **Железá, Желвáкъ**), за вухом — сви́нка, від удару — гу́ля, гу́ля, ґургу́ля, морґу́ля, діфтеритна — о́бкла́д,

обладкú, ґýлї, завáлки, у корів, на виммі — осóвище. Ман. — По всїй нозї розлїзла ся пухлина. Кн. — Опух зробив ся, та такий червоний, як буряк. н. о.

Опушáть, опушúть, ся = 1. облямóвувати, облямувáти (С. З.).
2. обростáти (пухом), в колодочкú вбивáтись, обрости (пухом), в колодочкú вбúтись.
3. листвíти, облиствíти.

Опýшка = 1. облямівка, лямівка (в одежі), обрýбка. Ман.
2. узлїсся (С. Л. Ш.), узлїсок, возлїсся, прилїсся, підлїсся, надлїсся, залїсок. — Біга Катря боса лїсом... вибігає на возлїсся. К. Ш. — Виходить на залїсок, аж вовчиця на сонцї грієть ся. н. к.

О'пушь = д. **Опýшка 1.**

Опущáть, опустúть = д. **Опускáть.**

Опущéніе = óпуск, спуск, опускáння, спускáння.

О'пытность = дóсьвід, досьвідчéння (С. З. Л.). — Довголїтнїй досьвід поповнив ще його науку. Бар.

О'пытный = 1. досьвідний, досьвíдчений, бувáлий, пробувáлий, бувáлець. — Досьвідний погляд його давав знати, що нїчого доброго він не жде. Пр. — Його судно міцне, будівля добра, а лоцман досьвідний, тямущий вельми. К. Ш. Т. — З острогу вийшов він досьвідченим — знає як викручуватись. Кн. — Досьвідним оком порядного господаря зважував. Лев. В.
2. спиткóваний.

О'пытъ = досьвід, спит, спúток, прóба, пробýнок. — Звичаї добрі, лицарську науку в боях за правду досьвідом узнали. К. Б. — Знала вже з власного досьвіду, що... Фр. — Та після довгих лїт досьвіду, гаразд знаючи звичаї свого сожившя... Лев. В. — **Въ вúдѣ óпыта** = на прóбу. — Зробив на пробу. н. о. — **По собственному óпыту** = з влáсного дóсьвіду, на собí досна́в. — **Э'то его пéрвый óпытъ** = се йогó пéрша прóба.

Опьянѣлый = спъянїлий, підпúлий. — А вже підпилий як засне, то... К. Ш.

Опьянѣніе = хміль.

Опьянѣвáть, опьянѣть = пъянїти, впивáти ся, опъянїти, впúти ся, похмелїти, опъя́нчити ся (Сп.). — Щоб мінї не опъянїти з такого щастя. Кн.

Опьяняющій = пъянкúй, пъянкувáтий. — В иньчого попадеть ся тютюн пъянкуватий. Кн.

Опѣвáть, опѣть = д. **Осуждáть.**

Опѣшить = 1. опíшити (на пр. в дорозї, згубивши коня).
2. змішáти ся, оторопíти, вжахнýти ся, зляка́ти ся.

Опятнáть = заплямити, обплямити, закаля́ти.

Опáть = знóву, знóв (С. Л.), ізнóв, опъя́ть, упъя́ть (С. Ш.), вдрýге. — І знов мінї не привезла нїчого пошта з Украïни. К. Ш. — Та й не знаю, чи побачимось знову колись. Чайч. — І знову я бачу садок той зелений, твій голос коханий я чую ізнов. Чайч. — А каганчик то засяє, то погасне він упъять. Чайч.

Орáва = д. **Арáва.**

Оранжевый = жáркий (С. Л.), жовтогарячий (С. Л.), жовтожáр. — Веселка має такі цьвіти: червоний, жовтогарячий і т. д. Де-що про Сьв. Б.

Оранжерéйный = теплúшний; парникóвий.

Оранжерéя = теплúця (С. Ш.); парнúк.

Орáторъ = речнúк (С. Ж.), красномóвця. — Добрий речник з нашого гетьмана — гаразд говорить. К. Б. (Д. ще під сл. **Адвокáтъ**).

Орáть = галасувáти, репетувáти, горлáти (Ман.), зїпáти (С. Аф.), гвалтувáти. — Кричить баба репетує — нїхто її не рятує. н. пр. — І чого б я зїпав по дурному. Граб. — Разом загвалтували — і з попом не розбереш. Граб.

Организáторъ = впорядчик. — Помилки впорядчиків віча в тому, що... Кн.

Организáція = уклáд, устрíй. — Відріжняли ся устроєм державним і громадським. Пр.

Органúстъ, органщикъ = органúстий, органúста; (що ходить з катеринкою) — катеринщик (С. Жел.). — Покличте катеринщика — нехай нам заграє. н. о.

Органъ = органи, вигран, (ручний) — катеринка. (С. Жел. Л.). — На словах, як на органах, а на дїлї, як на цимбалах. н. пр. — А катеринка гуде, грає. н. о.

О'ргія = гульня́.

Ординáрный = 1. звичáйний. (Д. **Обыкновéнный**).
2. лїйсний. (Д. **Дѣйствúтельный**).

Орёлъ, пт. Aquila = орéл, 2-й відм. — орлá, а часто — вірлá, самúця — орлúця, степовий — бéркут. — Ой полети, орле, де мій братїк оре. н. п.

Оржáвѣлый = иржáвий.

Оржáвѣть = д. **Заржáвѣть.**

Оржанóй = д. **Аржанóй.**

Оригинáлъ = 1. оригинáл, первотвір,

перво́пись (С. Жел.), зразо́к. — Переклад з первотвору. Стар. Ан.
2. чудасій, чудасійник.

Оригина́льный = 1. оригина́льний, первотво́рний.
2. самости́йний.
3. чудни́й, чудасійний.

Орієнти́роваться = розпізна́ти ся, розторо́пати ся.

Оріо́нъ, Gestirn Orion = косарі́. С. Жел.

Оркестръ = музи́ка, скрипка, цимбали і бубен — троїста музи́ка, троїсті музи́ки. — Огні горять, музика грає. К. Ш. — А на містї, мамо, на містї, грає, мамо, музика троїста. К. Ш. — Я закличу до себе троїсті музики. Лев.

Орлёнокъ = орля́, орля́тко.

О́рлики, рос. Aquilegia = дзвоно́чки, оксамит, голубки́, о́рлики. С. Ан.

Орли́ный = орло́вий (С. З.), орля́чий. — На орлових крилах. С. З. — Коли б мінї крилля, орлячиї крилля, я б землю покинув. Мет.

Орли́ца = орли́ця.

Орли́чникъ, рос. Pretris aquilina L. = па́пороть. С. Ан.

О́рлій = д. **Орли́ный.**

Оробѝнецъ, рос. Typha L = рогіз (укр.), па́лки (Гал.), T. augustifolia L. = рогіз, кія́х, кіяхи́, кія́шок, султа́нчики. С. Ан.

Оробѣть = оторопі́ти, вжахну́ти ся, зляка́ти ся. — Як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п.

Оросѝть, орошáть = зроси́ти, зрошáти, зро́шувати. С. Жел — Дрібненькими слїзопьками все поле зросила. н. п.

Оруді́е = 1. струме́нт, на́чиння (С. Ж. Жел.), спра́ва, справи́лля, пристро́й, знаря́ддя (С. Жел. Пар.), оруди́на (С. Жел. Пар.).
2. гарма́та. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш.

Оружéйникъ = пушка́рь (що робить гармати і всяку зброю). С. З.

Оружéйный = пушка́рський.

Оружéйная = збройни́ця. — А звідтіль пішла ще до збройниці, взяла гостру Мамчилову шаблю. Ст. С.

Оруженóсець = джу́ра, чу́ра. С. З. — Двацять лїт за джуру пробував, всї мої козацькі звичаї познав. н. д. — Сам царь Лазарь середину держить, його джура, Відослав, з ним поруч. Ст. С. — Ой як крикнув та пан Перебийніс на джуру малого: та виводь, джуро, та виводь, малий, коня вороного. н. д.

Оружіе = збро́я (С. Л.), бро́ня, бронь (С. Л.), припа́с, ору́жина (останні два вживають ся найбільш в знач. рушниці). — А Ярина дає зброю, на порозї стоя; Степан її надіває та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище — дрючина й самопал семипядений повис за плечима. К. Ш. — — А всї козаки з війська йдуть, мого пана зброю несуть. н. п. — Видає Павлюк унїверсали, взиваючи цїлий народ до зброї. Бар. О. — Кинувсь він до зброї, хотїв зарубати. н. к. — Хто не має зброї, хай не йде в бої. н. пр. — Гей кинув ся та пан Сава до своєї зброї. н. п. — Окром меча, шаблї і иньшої ручної броні. Ст. Л. — Блищить броня цареградська, шелом аж палає, а кінь його білогривий соколом ступає. Руд. — За иньшиї рани якою бронею желїзною. Ст. Л. — Без припасу не ходїть, бо там харцизи. н. о. — **Поднять оружіе** = взя́тись за зброю, до зброї ста́ти. — **Положи́ть оружіе** = зда́ти зброю. — **Съ оружіемъ въ рукáхъ** = ору́жно.

Орѣховый = орі́ховий, горі́ховий.

Орѣхъ, орѣшекъ, Nux = орі́х, горі́х, порожнїй — свисту́н, подвійний — спори́ш, що випав з лушпини — ви́лущок. — Як ми любили ся, як зерно в горісї, а тепер розійшли ся, як туман по лїсї. н. п. — Був колись горіх, а тепер свистун. н. пр. — **Грéцкій орѣхъ** = воло́ський орі́х.

Орѣшина =горі́х, горі́шина, лїщи́на (С. Л.).

Орѣшникъ = лїщи́на (С. З.), лїщебник. — Ой блудив, блудив по зеленій лїщинї. н. п. — Знайшов в зеленій лїщинї. С. З.

Орѣшки чернильные = дубо́ві я́блучка, галочки́, орі́шки.

Орфографи́ческій = правопи́сний.

Орфогра́фія = пра́во́пись, правопис.

Оса́, ком. Vespa = оса́, 2-й відм. мн. віс. — Роспалив ся, як оса. н. пр. — Хто не знає тих въїдливих віс, що прудко скрізь шмигляють. Степ. О.

Оса́да = облóга, обложéння. С. З. Л. — Він визволив Толстого з довгої облоги в Чернигові. Кн. — Ми двадцять і чотирі днї Орду громили, в облозї сидячи, конину їли. К. Б.

Осади́ть, осаждáть, ся = обложи́ти, облягти́, обступи́ти, облага́ти, обляга́ти, обкладáти, обступа́ти, в облозї бу́ти. — **Осаждённый** = обложéнець. С. З. Л. — Ой уже ж наші славні Запорожцї тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли Москалї та усїма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в містї Жаботинї, обступили город Умань у одній годинї. н. п.

Осади́ть, оса́живать, ся = 1. обсади́ти, обса́жувати (д. **Одбсади́ть**).

2. посу́нути, посува́ти, ся. — Посуньсь, Ляше, хай Русин сяде. н. пр.

3. ос да́ти, опуска́ти ся. — Ресори осі́ли, треба підтягти.

4. підбо́ркати, таба́ки вте́рти. — Розпустив свого язика, але я втер йому табаки.

Осадни́ть = осадни́ти, зсадни́ти.

Оса́дный = обло́жний. — **Оса́дное положе́ніе** = стан обло́жний.

Оса́докъ = гу́ща, фуз (С. Ш.), фус (С. Ш.), фу́си (С. Ш.), ви́брудок, після тютюну або від перегонки спирту — чвир, чви́ра (С. З.), після зоління — ви́зол. — На дні зосталась сама гущ. н. о.

Оса́лдáчиться = обмоска́лити ся, намоска́лити ся. — Так намоскалив ся, що с під живого пъяти ріже. н. пр.

Оса́ливать, оса́лить = обса́лювати, наса́лювати, ялозити, масти́ти (салом), обса́лити і т. д. д. **Обса́ливать.**

Оса́нистый = стави́ний (С. Л.), поставни́й (Лев.), постати́ний, сановитий (С. З.). — Високий, постатний лікарь ходив по шпиталю. Кн. (Д. ще під сл. **Величáвый**).

Оса́нка = поста́ва, по́стать. — Постава сьвята та сумління злодійське. н. пр. — Мене з'умила його постать величава. Кн.

Оса́иваться, осво́иться = призвича́ювати ся, призвича́їти ся, осьві́йчити ся, обгóвтати ся, огóвтати ся, обу́ти ся. — Припустили його маленьким до отари, так воно там і осьвійчило ся. Кн. — Призвичаїть ся, як поживе з нами. Кн. — От він як роспитав ся, то трохи й оговтав ся. н. к. — Поки обудеш ся (або: обговтаєш ся) — важко. Кр.

Освидѣтельствовать = огля́діти, осьві́дчити. (С. З.).

Освирѣпѣть = розлютова́ти ся, озьві́рити ся, розмордува́ти ся. С. Л.

Освистывать, освиста́ть = обсви́стувати, обсвистіти.

Освободи́тель, ница = визволи́тель, ослобони́тель, вибави́тель, ка (С. Ж.). — Скажи, будь ласкав, наш визволителю, хто ти такий? І. Г.

Освободи́ть, освобожда́ть, ся = 1. ви́зволити, ви́рятувати, порятува́ти, ослобони́ти, ви́бавити, відволо́ти, визволя́ти, ослобоня́ти, рятува́ти, вибавля́ти. ся. С. Л. — Як би в мене отець або рідная мати, було б кому із неволі мене визволяти. н. п. — З лютої неволі, із Бахчисарою брата визволяє. К. Ш. — Поки Господь милосердний змилував ся над нею, визволив з неволі батька Макар. — Володарь розбив його військо і визволив слі́пого Василька. Лев. — Мене визволили з лабетів тюряжникових. Кн.

2. ослобони́ти, увільнити (С. Ш.), ослобоня́ти, ся.

Освобожде́ніе = ви́звіл, визволе́ння (С. Л.), рятува́ння, рятýнок, порятýнок, вибавле́ння (С. Ж.). — З пекельної неволі визволення. І. Г. — У боротьбі за власне визволення с під татарського ярма. Бар. О.

Осво́иться = д. **Оса́иваться.**

Освѣдомиться, освѣдомля́ться = довідати ся (С. Л.), осьві́дчити ся (С. Л.), розві́дати ся, розпита́ти ся, дозна́ти ся, довідувати ся і т. д.

Освѣдомле́ніе = дознава́ння, дозна́ння, розвідування, розпи́тування, ро́зпитки.

Освѣжа́ть, освѣжи́ть, ся = осьвіжувати, осьвіжи́ти, посьвіжи́ти, ся. — Воно потрібне, як те повітря чисте, що осьвіжує дихання. Кн.

Освѣжева́ть = обілува́ти.

Освѣти́ть, освѣща́ть, ся = осьвіти́ти (С. Жел.), посьвіти́ти, осьві́чувати, ся (С. Жел.), осьвіща́ти, ся, обся́яти, осія́ти, осява́ти. — Над вертепом звізда стала, весь сьвіт осіяла. н. п.

Освѣще́ніе = 1. осьві́тленне, осьві́ченне. С. Жел.

2. сьві́тло. — Наняв кватирю з дровами і сьвітлом. — Вже сьвітла не видно — мабуть полягали спати. С. Л. — Мале сьвітло, треба підкрутити гвинт. Кн.

Освяти́ть, освяща́ть, ся = осьвяти́ти, посьвяти́ти (С. Л.), ви́сьвятити (С. Л.), відсьвяти́ти (С. З.), сьвяти́ти, осьвяща́ти, посьвяща́ти, ся. — **Освяще́нный, ое** = сьвяче́ний (С. Л.), сьвяче́не (С. З.), сьвяче́ння, сьвяче́нина. — Христос воскрес! Рад мир увесь — діждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. Ст. в. — Посьвятили паску. — Несу я паски сьвятити до церкви. н. о. — Нехай піп посьвятить. н. о.

Освяще́ніе = сьвяче́ння, води — водосьвя́ття, на Орданї — водохри́ща, нової хати — вхідчини (власне гулянка після того, як посьвятять нову хату).

Осевóй = осьóвий.

Осе́лина = підто́ка (у возї).

Осёлокъ = брус, брусо́к (С. Аф.), гострільник, осе́лка (С. З.).

Осёлочный = брусковий, оселкóвий.

Осёлъ, Equus asinus = осе́л і д. **Лошáкъ.**

Осеневáть = осінювáти.

О'сенесь = в осени́. — В осени — лі́то. н. пр.

Осе́нній = осі́ннїй.

О'сень = о́сінь. — **Начина́ется о́сень** = осенїє. — **О'сенью** = в осени́, (що родилось в осени) — осеньчу́к. — В осени і горобець багатий. н. пр. — Приїдь в осени до мене, в осени на день сьвятого Дмитра. Ст. С.

Осерди́ть, ся = розсе́рдити, розгнівати, ся.

Осеребри́ть, осеребря́ть, ся = посеребри́ти, посеребря́ти, ся.

Осерча́ть = д. **Осерди́ться.**

Осетри́на = осятри́на.

Осётръ, риба Accipenser sturio = осяте́р, на Дніпрі самець — спича́к, самиця — кашни́ця. Аф.

Осе́трій, осетро́вый = осятро́вий.

Осетри́нный = осятри́новий.

Осе́тъ = д. **Осо́тъ.**

Оси́ливать, оси́лить = перемага́ти (С. З.), посіда́ти, го́ру бра́ти, перемогти́ (С. Л.), поду́жати (С. З. Л.), здоліти (С. Л.), посі́сти, посили́ти, го́ру взя́ти, осилкува́ти, поту́лати (С. Л.). — Копа (громада) переможе й попа. н. пр. — Хоч би їх було 500 тисяч, не подужають вони руської запорозької мочі. Кост. Б. Х. — І Палій посів того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Або мене убъе напасть і кривда або я правдою возьму над ними гору. К. Б. — Хоч він мене й поту́лає — то нїчого. н. к. — Чи-ж воно винне, що науки вашої не подужає. Лев. В.

Оси́на, рос. Populus Tremula L. = оси́ка, оси́чина, о́сокір, сокори́на (укр.), воси́ка, тре́пета (гал.). С. Ан. — Трусить ся як осичина. н. пр.

Оси́нникъ = оси́чина, осичня́к.

Оси́новикъ, гриб Boletus aurantiacus = д. під сл. **Грибъ** B. scaber Bull.

Оси́новый = оси́ковий. С. Л.

Оси́ный = оси́ний, о́сячий. — Иноді чоловік покуштувавши осиного меду, наче зовсім збожеволіє. Ст.

Осиня́ть, осини́ть = сини́ти, посини́ти.

Осипа́ть, оси́пнуть = си́пнути, хри́пнути, оси́пнути, охри́пнути. — Як узявсь умовляти, аж осип, поки по моєму стало ся. Лев. В.

Оси́плость = сипота́.

Оси́плый = си́плий, хри́плий.

Осиротѝть = посироти́ти (С. Л.), осиротити. — І загубить молодим на віки, а мене посиротить на старість. Ст. С.

Осиротѣ́лый = осиротїлий, засиротїлий (С. Л.), засиро́чений (С. Л.), сирота́.

Осиротѣ́ть = осиротїти, осироти́ти, ся, посиротїти, засиротїти (С. Л.). — Ой учора вранці уродило ся, а сьогодня у вечері осиротило ся. н. п.

Оси́стый = волоха́тий і д. **Длинношёрстный.**

О'сій = д. **Оси́ный.**

Осіява́ть, осія́ть = осява́ти, обся́яти, осія́ти. (Пр. д. під сл. **Освѣща́ть**).

Оска́бливать, оскобли́ть, ся = оскрома́жувати, обскрома́жувати, обскріба́ти, оскрома́дити, ся і т. д.

Оска́ливать, оска́лить, ся = ска́лити, ся (С. З.), виска́лювати (С. Аф.), вискеря́ти, ся, ви́скалити (С. Аф. Л.), ви́скерити (С. Л.), ви́щерити, ся. — Вовк вискалив зуби та й клаца. С. Аф. — Гей не один лях лежить, вищеривши зуби. н. д.

Оска́лина = скалу́ба, скалу́бина (С. Жел.), зашкалу́бина (Лев.), ска́лина (С. Жел.). — Дошка з скалубинами.

Оскандали́ться = прошпе́титись, осоро́митись.

Осквернѧ́ть, осквернѝть, ся = опога́нювати, обпога́нювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, пога́нити, паску́дити, опога́нити (С. Ж. Л.), опаску́дити (С. Л.), оги́дити, омерзи́ти, спаску́дити, спога́пити, ся. — Живучи з людьми, опаскудив і душу чистую. К. Ш. — Чи не між вами я, погані, так опоганивсь, що й не знать, чи був я чистим коли небудь. К. Ш. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить, н. пр. — Паршива вівця всю отару споганить. н. пр. — Покидаю тебе одного... Чи ти ж зможеш прожити на сьвітї, не споганивши серця свого? Чайч.

Осклабля́ться, оскла́биться = усьміха́ти ся (С. Ж.), оскіря́ти ся, вискіря́ти ся, усьміхну́ти ся, ви́скірити ся.

Оскоблѝть = д. **Оска́бливать.**

Оско́лина = д. **Оска́лина.**

Оско́локъ = ска́лка (С. Л.), оскі́лок, оскоме́лок (Лев.), тріска (С. Ш.), від скла, посуди то-що — склянка (С. З.), черепо́к. — Кому дрова, тому й тріски, кому горшки, тому й миски. н. пр. — Як дерево зітнуть, кожний тріски збірає. н. пр. — Склянкою порізав ногу. н. о. — Розірвало бомбу і мене скалкою зачепило по нозї. н. о.

Оско́мина = оско́ма. — Адам кисличку зъїв, а у нас оскома на зубах. н. п. — **Набѝть оско́мину** = набриднути, обриднути, опри́крити ся.

Оскопле́ніе = валаша́ння, викла́дування.

Оскопи́тель = валаша́л (Ман.), холощій, перева́ртайло (що завертає бугаїв). Ніс.

— У скопцїв є такий холощій, що вміє вирізувати. Кн.

Оскопля́ть, оскопи́ть = валаша́ти, викла́дати, викла́дувати, холоща́ти, холости́ти, вихоло́щувати, легша́ти, легчи́ти, хороша́ти, завертáти, закру́чувати, скопи́ти, каплу́нити, ви́валашати, ви́ложити, ви́холостити і т. д. (Д. під сл. **Вало́шить**). — **Оскоплённый** = д. **Кастра́ть**.

Оскорби́тель, ница = напа́сник, ця (С. З. Л.), оско́рбник, ця (С. Пар.).

Оскорби́тельный, но = уразли́вий (С. Ж. Л. Ш.), вразли́вий, образли́вий, во (С. Жел.). — Хто би заочне што образливого о нас господарю мовил. Ст. Л. — Вразливе слово від дїтей не забуваєть ся. н. пр.

Оскорбле́ніе = обра́за (С. Жел. Лев.), ура́за, ура́зка (С. Л. Ш.).

Оскорбля́ть, оскорби́ть, ся = обража́ти, (С. Жел. Л.), уража́ти (С. Ш.), образи́ти (С. Жел.), у(в)рази́ти, ся (С. Ш.). — Отпущено всїм, которі мене образили. Б. Н. — Слова його глибоко вразили мене. Кн. — На віщо ж заводите розраду, на віщо ображаєте людей? Лев. В.

Оскоро́мить, ся = оскоро́мити, поскоро́мити, ся, (про багатьох) — перескоро́мити, ся.

Оскреба́ть, оскре́сть = д. **Оска́бливать**.

Оскрёбокъ, частїше **Оскрёбки** = по́скрібок (С. З.), ви́скрібок, по́скрібки, ви́с(т)крібки.

Оскудѣва́ть, оскудѣ́ть = д. **Бѣднѣ́ть** і **Истоща́ться** 2 і 3.

Оскудѣ́ніе = зъубо́жіння, зни́щення (С. Ж.), висиле́ння (С. Л.), ви́трата, вичерпа́ння.

Осла́бить, ослабля́ть, ся = осла́бити, послáбити, послабля́ти, ся, слаби́ти, слабі́шати (С. З. Л.), слáбшати (С. Л.).

Ослабѣва́ть, ослабѣ́ть, осла́бнуть = слабі́ти, слабі́шати (С. З. Л.), слáбшати (С. Л.), ослабі́ти (С. Л.), осла́бнути, ослáбти (С. Л.), в здоровлю, в силах — охля́нути (С. З. Л.), охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, захля́сти (С. З. Л.), ви́снажити ся, захи́рїти, похи́рїти (С. Аф. Л.), занепа́сти (С. Л.), знесили́ти, під'упáсти, під'упáсти на си́лах, від старости — підтопта́ти ся, від ходнї або клопоту — підтопта́ти ся, перетупцюва́ти ся, про бджіл — ви́роїти ся, в шалнерах — охля́бнути, про мороз — пересїсти ся. — Ледве з ноги на ногу переступає — охляв, підтоптав ся. Як. — З нудьги охляв і ізнеміг ся, в одежі лїг і не роздїв ся. Кот. — Не ївши, не пивши, ми зовсїм охляли і духом і тїлом. Кн. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо швацької машини. Кн. — Він не знесилів духом. Кн. — Пересядь ся мороз! н. пр.

Ослабле́ніе = осла́ба, по́пуск, пи́льга і д. **Облегче́ніе**.

Осла́вка = сла́ва, погови́р. — Була слава, були поговори та на тую дївчиноньку, що чорнії брови. н. п.

Ославля́ть, осла́вить = ославля́ти, погови́р пуска́ти, осла́вити, обнесла́вити, погови́р пусти́ти.

Ослаща́ть, осласти́ть = 1. солоди́ти, підсоло́жувати, осолоди́ти, підсолоди́ти. 2. розбавля́ти, розво́дити, розба́вити, розвести́. — Треба розбавить водою, бо дуже густе.

Осля́нокъ = осля́, осленя́, тко.

Осли́знуть = осли́знути, посвя́дїти.

Осли́ца = осли́ця.

Осло́въ = осли́ний.

Осло́пина = лома́ка, бо́вдур, бе́цман, дури́ло, дурби́ло, те́лепень, йо́лоп. (Здоровий, але дурний і незграбний).

Ослуша́ніе = неслухня́нство, непо́слух, непослу́шенство (С. Ж.).

Ослуша́ться, ослу́шиваться, ослу́шаться = неслу́хати ся, непослу́хати ся. — Як ти сьмів непослухати ся, коли тобі звелено?

Ослу́шливый, ослу́шникъ = неслухня́ний, непокірливий, не́слух (С. Л.).

Ослу́шность = д. **Ослуша́ніе**.

Ослу́шный = д. **Ослу́шливый**.

Ослы́шаться = недочу́ти.

Ослѣпи́тельный = сліпу́чий. С. Л.

Ослѣпле́ніе = о́слїп. С. Л.

Ослѣпля́ть, ослѣпи́ть, ся = сліпи́ти, ослі́пи́ти, заслі́пи́ти, послі́пи́ти, ся.

Ослѣ́пнуть = ослїпнути, послїпнути, потемнїти.

О'слѣпью = слїпма, о́слїп (С. З.). — Ослїп пішли на обоз. Л. В.

Осма́ливать, осмоли́ть = обсмо́лювати, висмо́лювати, обсмоли́ти, ви́смолити.

Оса́тривать, осмотрѣ́ть = 1. оглядáти, ся, озирáти, ся, оглядувати, ся, обзирáти, ся, розглядáти, ся, обдивля́ти ся, роздивля́ти ся, оглядїти, ся, озирну́ти, ся, обдиви́ти ся, роздиви́ти ся, розглядїти, ся, скрізь — обни́кати. — Заглянула в комору, обдивилась увесь двір. Лев. — Обдивившись і щось записавши у

товсту книжку, відпустили його. Лев. В. — Дивлюсь аж він одкрив очі, роздивляєть ся... ото обдивився, тай устав. н. к. — В довіррю, як по надвіррю — ходячи треба озирати ся. н. пр. Д. ще пр. під сл. **Огля́дывать, ся.**

2. недобача́ти, ди́влячись обізнава́ти ся, недоба́чити, нероздиви́ти ся, помили́ти ся, обізна́ти ся. — Це не він — ти не роздивив ся.

Осма́триваніе = огляда́ння (С. Л.), огля́лини, розгляда́ння (С. Л.), розгля́дини (С. З. Л.). — Оглядини саду і парку взяли багато часу. Кн.

Осмерико́вый = вісьмерико́вий.

Осмерня́ = вісьмери́к.

Осмёткъ = шкарбу́н, шкарбуни́, ви́топок, ви́топток (Д. під сл. **О'бувь**).

Осмидеся́тый = вісімдеся́тий.

Осми́на = вісьми́на (1/8 частина якої мірки, ваги, десятині то-що).

Осмина́дцатый = вісімна́дцятий.

Осмотри́тельность = оба́чність, ба́чність, обере́жність. — До права треба два мішки: один грошей, а другий бачности. н. пр.

Осмотри́тельный, но = оба́чний, но (С. З.), ба́чний, но, обере́жний, но (С. Л.), бережéний (С. Аф.). — Він чоловік бачний, не озирнувшись навкруги, не візьметь ся. Кн. — І все розумно, все обачно. Федь. — Береженого і Бог береже. н. пр.

Осмо́тръ = о́гляд, огляда́ння, огля́дини, розгля́дини, (тільки про сватання) — перегля́дини, обзо́рини (Гал.). — Посилай старостів, а я з батьком поїду на розглядини та подивлю ся на твою милу. (Д. під сл. **Обзо́ръ** і **Осма́триваніе**).

Осмотрѣ́ніе = 1. о́гляд, огляда́ння.

2. д. **Внима́тельность** і **Осмотри́тельность.**

Осмотрѣ́ть, ся = д. **Осма́тривать, ся.**

Осму́ха = вісьму́ха, вісьму́шка.

Осмы́кивать, осмы́кать, ся = обсми́кувати, осми́кувати, обсмика́ти, ся, обсми́кати, осми́кати, ся, обсіпати, обшмо́ргати. — Осмикала ся, тоді й вийшла.

Осмѣ́ивать, осмѣ́ять = обсьмію́вати, висьмію́вати, насьміха́ти ся, глузува́ти, глумува́ти, глуми́ти ся, обсьмія́ти, ви́сьміяти, просьмія́ти, поглузува́ти, поглуми́ти ся, насьмія́ти ся, поглумува́ти, багатьох — пересьмія́ти (Д. під сл. **Насмѣха́ться**).

Осмѣ́ливать, осмѣ́лить, ся = осьмі́лювати, ся, обсьмі́лювати, ся, засьмі́лювати, ся, відва́жувати ся (С. Л.), ва́жити ся (С. З. Л.), осьмі́лити ся, засьмі́лити ся, насьмі́лити ся, обсьмі́лити ся, насьмі́ти (С. Л.), всьмі́ти, посьмі́ти (С. Л.), зва́жити ся (С. Аф.), відва́жити ся. — Рука наша не здійметь ся, серце наше не засьмілить ся. н. д. — Пішов би до його, та не насьмію. н. о. — Мовчить кожен, не промовить слова; хто пак знав — казати не насьміє, хто б насьміливсь, так не зна нічого. Ст. С. — Далі як обсьміливсь, тай каже. Кр. — Як ти важив ся підняти руку на старшого брата? н. к. — Ти сьогодня мабуть розум стратив, що прохать синів у мене зважився. Ст. С.

Осмѣха́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Осмѣя́ніе = сьміх, по́сьміх, пере́сьміх, глум, осьмію́вання, висьмію́вання. — Достав ся на посьміх людям.

Осмѣя́ть = д. **Осмѣ́ивать.**

Оснасти́ть = оснасти́ти, поснасти́ти.

Оснасти́щикъ = осна́ч.

Основа́ніе = 1. осно́ва, фунда́мент (С. З.), грунт, ґрунт (С. З.), печі, стога, млина — під, деревъяна в будові — підва́лина, пі́друби.

2. осно́ва, засно́вина, ра́ция (С. З.), при́від. — Легенди мають свої основи реальні. Кн. — Не здоліли поборoти засновин централізму. Кн. — Не має ніякої рації до того, щоб так казати. — Менї подобаєть ся гравюра тай не без приводу. Кн.

3. підпо́ра, підва́лина. — **До основа́нія** = до кра́ю, до ноги́, до пня́, до ф(х)ундаме́нту (С. З.), до ще́нту і т. д. д. **Вконе́цъ.** — Унію в землї руській до хундаменту касуєм і нівечим. Хмельницький. С. З. — Сарана по садах і по лісах листя до щенту вила. Л. В.

Основа́тель, ница = основа́тель, ка (С. Жел.), заложи́тель, ка (С. Жел.), ф(х)ундато́р, ка (С. Ш.), осе́лї — осадчий. — Мазепа був фундатором сеї церкви. Пр. — Першого осадчого сього села — не відаємо на имення. Кн.

Основа́тельность = осно́вність, докла́дність. С. Жел.

Основа́тельный, но = осно́вний, но (С. Жел.), докла́дний, но (С. Жел.), стате́чний, но, розсу́дливий, во. — Докладно про все йому росказав. — А старики раду радять статечную; вони тебе навчатимуть сердечную. н. п.

Осно́вывать, основа́ть, ся = осно́вувати, ся, засно́вувати, ся, уґрунто́вувати (С. Ш.), засаждáти ся (С. З. Л.), основáти (С. Жел.), заснувáти, ся, уґрунтувáти

*

(С. Ш.). — На оцїх підвалинах заснувати свої думки. Кн. — Шкода́, дарма мовити, на кондициях неслушних засаждати ся. Б. Хмельницький. Л. В.

Основно́й = осно́вний, грунтовни́й. — Грунтовний закон забороняв такі вчинки. Кн.

Осо́ба = осо́ба, парсо́на, іронично, глумливо — вели́ке цабе́. — Мабуть цабе чи маленьке, бо й Качалка побіг на зустріч. Лев. В.

Осо́бенно = 1. окро́ме, окро́мне, одру́бно, на́різно, осо́бе (С. Жел.), осо́бше (Ман.), опрі́ч. — Вони живуть нарізно. — Вона хоче прясти собі на полотно нарізно од нас. Лев. — Він пішов окроме од нас.

2. особли́во (С. Л.), осо́бно, з осо́бна, на́дто, наіпа́че, найбі́льш (С. Л.). — Особливо меншу дочку любив він. — Всїм і кожному з особна, кому належить, ознаймуєм. С. З. — Часто бъють ся між собою, надто бабина дочка. н. к. — А за молодою, а надто ще за вдовою козаки ордою так і ходять. К. Ш.

Осо́бенность = особли́вість, одмі́на, окре́мність. — Особливість нашої народности від сусїдніх — визначаєть ся. Кн. — Етнографичні особливости відповідають подїлу в удїльний период. Бар. О. — **Въ осо́бенности** = д. **Осо́бенно 2.**

Осо́бенный =особли́вий (С. Л. Жел.), осо́бний (С. З.), окре́мний, опрі́чний (С. З.), окро́мний, окро́ е)мішний. — Потребно особного приготовання. С. З. — Дорожку знаю я окромну, в нічну добу, в годину сонну прокрастись можна. Кот.

Особли́вость, вый = д. **Осо́бенность, ный.**

Особнякомъ = д. **Осо́бенно 1** і крім того: од людей — по́сторонь, о́сторонь (С. Л.), одлю́дно (С. З. Л.), від иньшої будови — на о́дшибі, на одльо́тї (С. Л.), на бе́лебнї (С. Аф.). — Живе одлюдно на вигонї. С. З. — Хата наша на одшибі. Лев. — Ген хата стоїть на белебнї. С. Аф.

Осо́бо = д. **Осо́бенно.**

Осо́бность = осо́бність, осо́бость, окре́мність.

Осо́бый = д. **Осо́бенный.**

О'собь = 1. д. **Осо́бенно.**

2. особи́на. С. Жел.

Осовѣ́ть = осовіти, посовіти.

Осо́ка, рос. Carex L. = осока́, ти́рса (С. Аф.), куга́.

Осокори́на = сокори́на.

О'сокорь, рос. Populus nigra L. = о́сокор, сокора, сокори́на, я́сокір. — **О'сокорь души́стая,** P. balsamifera L. = золота́ верба́. С. Ан.

Осоловѣ́ть = осоловіти, посоловіти, осовіти, посовіти. — Посоловіли очі.

Осолодѣ́ть = осолодіти, посолодіти.

Осо́сокъ = сосу́н, сосуне́ць (про порося).

Осо́ть, рос. = 1. Cirsium arvense Scop. — жербій, жибрій, колю́чка, колючки́, наголова́тки. 2. Sonchus arvensis L. — о́сот, гірча́к, молоча́к, молоча́й, чо́ртове зїлля. С. Ан.

Осо́хнуть, осыха́ть = обсо́хнути, просо́хнути, обсиха́ти, просиха́ти.

Осоюзить = обсоюзити.

О'спа, Variolae = ві́спа, здр. ві́спка, ві́спочка. С. Аф. З. Л. — **Вѣтряна́я о́спа** = гвіздки́ (С. Аф.), гвіздо́чки. — Сестра Шевченка Маруся умерла з віспи. Кн. — А підняло ся на ноги — кір, гвіздочки та кашлї підкошували дитячі сили. О. Мир.

О'спенный = віспяни́й.

О'спина = ві́спина, ві́спинка (С. Аф.), лу́щина, ряботи́ння.

Оспопрививатель = віспа́рь, щепи́й, щепи́льник, щепу́н. — Віспарь приїхав віспу щепити. Чайч.

Оспо́ривать, оспо́рить = спо́ритись, сперечати ся, змагати ся і д. **Опровергать 2.** — Проти тих фактів не можна сперечати ся. Кн. — Став був змагати ся, бачу не переспорити. Кн.

Осрами́ть, осрамля́ть, ся = осроми́ти, ся, со́рому завда́ти, оганьби́ти, со́рому набра́ти ся, багатьох — пересоро́мити.

Осрамле́ніе =осроме́ння; со́ром, ганьба́.

Оставáться, оста́ться = зоставáти ся (С. Аф.), лишáти ся, зоста́ти ся, лиши́ти ся. — Або ви, тату, йдїть по дрова, а я зостанусь дома, або я зостанусь дома, а ви йдїть по дрова. н. пр. — Набив грошей у кишеню самісїньких срібних, на придачу ще зосталось либонь з копу мідних. Дум. — Обмолотивсь я в вівторок, лишило ся снопів сорок. н. п. — Помер чумак тай померла його думка, а я ся лишила сама на чужинї, як сива голубка. н. п. Под. — **Онъ въ долгу́ не оста́нется** = він сього́ не подару́є, віддя́чить. — **Оста́ться неподви́жнымъ** (від страху) — прикипі́ти до місця (С. Л.). — **Въ наклáдѣ не оста́нется** = утра́ти, шко́ди не ма́тиме. — **Счастли́во оставáться!** = бува́йте здоро́ві! — **Что оставáлось мнѣ дѣлать въ подóбномъ случаѣ?** = що мав я робити в такім разї?

Оста́вить, оставля́ть = зоста́вити (С. Аф.), лиши́ти (С. З. Л.), облиши́ти, залиши́ти,

ки́нути, поки́нути, зоставля́ти, лиша́ти, ки́дати, покида́ти. — Зоставив синови багато худоби. н.-к. — І в дому мене не лишай і в поле мене не бери. н. пр. — Не жалуй, матїнко, за мною, не беру я нїчого з собою, лишаю слїдоньки по двору, слїзоньки по столу. н. п. — Лучче б було мене, мати, в купелї залити, нїж такую нещасную на сьвітї лишити. н. п. — Облишмо, куме, сюю роботу, випьєм горілки ще й у Суботу. н. п. — Кого схочеш залишити дома, хай тобі той в оборонї стане. Ст. С. — Покидаєш мене, серденятко моє, та комуж приручаєш? н. п. — Покинь ту думку навісну та берись до працї. Кн. — Якийсь час з лекцій перебивала ся, а далї кинула. Кн. — **Оста́вить безъ вниманія, безъ попече́нія, въ пренебреже́ніи** = занеха́яти (С. З.), занедба́ти (С. Аф. З.), залиши́ти, знехтува́ти, ки́нути, поки́нути. — Нехай, нехай — тай зовсїм занехаєш. н. пр. — Своє добро він занехаяв. н. о. — Рідна народня мова була знехтована. Кн. — **Оста́вленный безъ вниманія** і т. д. = занеха́яний, зане́дбаний, зали́шений, про вещ — завалящий. — Д. теж під сл. **Бро́сить** і **Бро́шенный**. — **Оста́вить безъ послѣ́дствій** = відказа́ти. — **Оста́вить свѣ́тъ** = вме́рти, переста́витись. — **Оста́вить слу́жбу** = ки́нути слу́жбу. — **Оста́вить міръ** = ки́нути сьвіт, жи́ти відлюдно, скітником, пусте́льником. — **Оста́вьте его́** = не ру́ште, не займа́йте, ки́ньте, поки́ньте його! — **Оста́вьте меня́ въ поко́ѣ** = да́йте мінї спо́кій.

О'ставъ = кістя́к, кістня́к, снасть. — А я така, що тільки снасть моя була тай годї, так вихудла в тяжкій роботї К. Х.

О'сталь = д. **Оста́токъ**.

Остально́й = оста́нній, оста́тній (С. З. Л.), оста́нець. С. З. — Сам не впав, остатню каплю допивав. К. Ш.

Останáвливать, останови́ть, ся = зупиня́ти, спиня́ти (С. Л.), припиня́ти (С. Л.), перепиня́ти, зупини́ти (С. З. Л.), спини́ти (С. З. Л.), опини́ти, ся, заступа́ючи доро́гу — перейма́ти, переня́ти (С. З.), гам, суперечку — гамува́ти, угамува́ти (С. Ш.), течію, на пр. води, крови — тамува́ти (С. З. Ш.), гамува́ти, зупиня́ти (С. Аф.), затамува́ти (С. З. Л.), угамува́ти (С. Ш.). — Над річкою зупинила ся, на козака задивила ся. н. п. — Його гнївний погляд зупинив ся на... Фр. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила лихая година. н. п. — Тепер нїхто не може мого страшного дїла зупинити. Сам. — Так і доля! того лама, того нагинає, мене котить і де спинить, і сама не знає! К. Ш. — Полюбила — не спинили, пішов тай загинув. К. Ш. — Кайдаш побіг за волами, спиняв їх, але вони не могли здержати воза. Лев. — Заходив ся князь Острожський спинити справу церковної унії. Бар. О. — Коли ж тії гайдамаки та такеє чинять, так послати Капнистого, нехай їх припинить. н. п. — Але я нїяк не спиню слїз. Ст. Г. — Не перепиняйте мене, а то казати не буду. н. о. — Засьпіває, опинить ся, послуха та знову. К. Ш. — Не все те перейматн, що по водї пливе. н. пр. — На силу вже на вигонї переняв волів. — Тамувати кров. С. З. — Запинити воду. С. Аф. — **Не останáвливаясь** = незупиня́ючись, без одпочи́нку, без пере́рви. — Читав не зупиняючись. Кп. — **Останови́ться ла́геремъ, обо́зомъ** = ота́боритись, кошем, та́бором ста́ти, отокува́тись. — Валка чумаків отокувалась. Ман. — **Останáвливаться, останови́ться въ доро́гѣ, на кварти́рѣ** = станови́ти ся, става́ти (С. Л.), зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — Поки став у заїздї. — На ночівлю зупинились у селї маленькім. Ст. С. — Стали на попас. — **Остановúться со ста́домъ** = отирлува́ти ся, оти́рлити ся.

Останóвка = впин (С. З. Л.), спин, припи́нка, зага́йка (Сп.), уста́нок, пере́станъ, пере́стан, переста́нок; посто́янка. — Нема впину вдовиному сину, що звів з ума дївку сиротину. н. п. — Гордий злюка без устанку убогого давить, і що дня йому готує видумки лукаві. К. П. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Останóвка за ни́мъ** = дїло стоїть, ста́ло за ни́м. **Останóвка въ рабо́тѣ** = зага́йка.

Оста́рокъ = підста́ркуватий.

Остарѣ́ть = зістаріти ся, підтопта́ти ся.

Оста́токъ = оста́нок (С. Л.), оста́ча, ре́шта (С. З.), ли́шка (С. З.), **оста́тки** = оста́нки, послїдки (С. Л.), лишки́, в посудинї на днї — оде́нки, від витопленого жиру, сала — ви́шкварки (С. Аф.), шква́рки, від то́пленя — ви́топок, ви́топки, від виварки — ви́кіпки, після віяння — одві́йки, по́слїд, борошна після просівання через сито — межи́ситка, зерна або борошна після переточки — одто́чини, після їди — недо́їдок, недо́їдки, після корму худоби — пере́їди, зъїди, після пиття — недо́питки, після горіння — недо́гарок, після бою — недо́биток, недо́битки, після гонки горілки — ба́рда, од хлїба після їди — окру́шки (Лев.), в лембику —

недогі́н, від раків — раковиння, тютюну в гамані —по́терть, потеру́ха, в люльці — чвир, що треба вигрібати або вискрібати, на пр. останки тїста в дїжі — ви́грібки, ви́скрібок, по́скрібок ви́скрібки, по́скрібки (так в жарт зовуть і останню дитину у старих). — Тепер, кажуть, в Слободзеї останки збірає Головатий та на Кубань хлопців підмовляє. К. Ш. — У попа здачі, а у шевця остачі — не питай. н. пр. — Рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — З хлїба зъїд не буде. н. пр. — **До оста́тка** = до оста́нку, до ре́шти, до цу́ри і т. д. д. **Вконе́цъ.** — До цури побив, перевів. Ман.

Оста́точный = оста́ннїй, оста́тнїй, оста́нець, оста́лець (С. З.).

Оста́ться = д. **Остава́ться.**

Остёгивать, остега́ть, остегну́ть = 1. стьоба́ти, хльо́стати, ви́стьобати, стьобну́ти (С. З.), ви́хльостати. — Стьобнув пугою. С. З.

2. стьоба́ти, ви́стьобати, стьобну́ти і д. **Обмежа́ть, обмётывать.**

Остепени́ть, ся, остепеня́ться = устаткува́ти, ся (С. Ш.), статкува́ти, статнїти, шануватися. С. Л. — Покинь тую горілку, треба статкувати. С. Л. — Тобі треба статнїти, годї ледащить ся. С. Л. — Казав тобі: шануй ся, бо та гульня до добра не доведе. н. о.

Остервене́ніе = лютова́ння, озьвіре́ння.

Остерви́ниться = розлютова́ти ся, озьві́рити ся. осатаніти, розстервіти ся (С. З.). — Од зло сти Турн осатанївши... Кот. — Уздрівши Низ труп Евріала, од ярости осатанїв. Кот. — Розстервівшую ся орду. Л. В.

Остерега́ть, остере́чь = остерега́ти, перестерега́ти (С. З. Л.), остерегти́, перестерегти́. — Сторож остеріг мене, що груба димить. Кн. — Перестерегла його, щоб туди не ходив. н. о.

Остерега́ться, остере́чься = стерегти́ ся (С. Л.), берегти́ ся (С. Л.), вистерега́ти ся, борони́ти ся (С. Л.), варува́ти ся, остерегти́ ся, поберегти́ ся. — Вистерегай ся пити лишнє. Кр. — Боронись, щоб не застудити ся. С. Л. — Варував ся кия, та палкою дістав. (Пр. д. ще під сл. **Бере́чься**).

Оста́стый = остюва́тий.

Остіе = го́лка, шпи́чка (на рослинах).

О'стовъ = д. **О'ставъ.**

Остолбене́ть = остовпі́ти, остовпеніти, отетері́ти, правцем стати, ослупіти. — Малий Мирон так і остовпів з переполоху. Фр. — Як грімне на мене, я так і остовпіла. Кн. — Остовпів та й не вгада зразу, як відказати. Лев. В. — Як побачу — втїшаю ся, аж остовпенію, а як прийде розставатись, аж серденько мліє. н. п. — Як мінї сказано: одягай ся, так и і отетеріла і отерпла. Г. Барв. — А бодай ти серед шляху ослупіла! н. пр. — А мати як крикнула, то вони поставали в куточках, тай остовпіли і руки їм позаклякали. н. о.

Остоло́пина, остоло́пъ = бо́вдур, дурби́ло, те́лепень, товпи́га, бе́цман (високий, але дурний і незграбний).

Осторо́жность = обере́жність, ба́чність, осторо́га. — З властивою усїм облудним людям боязкою обережностею він лякав ся усього, що... Лев. В.

Осторо́жный, но = обере́жний, но (С. Л.), бережёний (С. Ш.), сторожки́й, сто́рожко (С. Л.), бе́режкий, (С. Ш.), бе́режний, но (С. Ш.), оба́чний, но, опасливий, во. — Та сторожко робіть ви дїло, щоб хто не провідав. К. К. (Д. ще під сл. **Осмотри́тельный**).

Остра́гивать, остроги́ть = обстру́гувати, обструга́ти.

Остра́стка = остра́шка (С. Л.), по́стра́х (С. Л.), пристра́шка.

Остреё = вістря́, го́стре, шпиль, шпиньок (С. Л.), шпи́чка, голки — жало́, жильце́, ножа — жало́ (Лев.), ле́зо, ле́звo, гостри́й, гострié, гостри́ця (д. **Ле́звіе**), списа — клюга́ (К. Х.), палиці — наконе́чник. — Лезою як черконув по шиї, так йому ніж і загруз там. Кн. — Люди достають клюги списовиї. К. Х.

Острига́ть, остри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся, надго — перестрига́ти, перестри́гти.

Остри́льщикъ = точи́льщик. С. Ш.

Остри́ть = гостри́ти (С. Л.), на точилї — точи́ти (С. Ш.), на бруску — брусити, косу — клепа́ти, мантачкою — манта́чити. — **Остри́ть зу́бы** = ла́сити ся. — Ласить ся, як кіт на сало. — **Остри́ть надъ кѣмъ** = прикладати (С. Л.).

Остри́ца, рос. Asperugo procumbens L. = остри́ця, ли́пчиця, ле́пчиця, ле́пиць, мокре́ць, репъяшки́. С. Ан.

Остри́чь, ся = д. **Острига́ть.**

Остріё = д. **Остреё.**

Остро́ = го́стро. С. Аф.

Острове́рхій = гостроверхий. С. Ан.

Островитя́нинъ, островитя́нка = островъяни́н, островъя́нка. С. Жел.

О'стровъ = о́стрів (С. Жел.), ви́спа (С. Жел. З.), ви́сип, о́боток, о́бтік, плавучий — плав.

— Посеред моря широкого, близько Єгипту, єсть острів. Нїщ. — Переплинувши море, достигнули висни. Л. В. — Селезень на ставу, утїнка на плаву, тепер вони сидять на одному плаву, та їдять рисочку. п. п.

Острога́ = о́стї, боде́ць, санд о́ль (Аф.).

Острога́ть = д. **Остра́гивать.**

Острогла́зый = бистроо́кий, би́стрий на о́чі (С. Ш.), гострогля́д.

Остро́гъ = остро́г, тюрма́ (С. Ш.), поб. — тюря́га. — Ой і заплакали наші молодцї, сидя в острозї. н. п. — Посадили його в тюрягу, а він і втїк. н. о.

Остроконе́чный = кінча́тий, кінча́стий (С. Жел.), шпича́стий (С. З. Л.), стрімки́й, стрімча́стий, тільки про гори — шпиля́стий. С. Л. — Лихтарів шпичастих мосяжних два. Ст. Оп.

Остроно́сый = гостроно́сий.

Остроо́кій = д. **Острогла́зый.**

Остропёстръ, остро́-пестро́, рос. Silybum marianum Gärtn. = росто́пша, розторо́пша (Укр.), ростро́пша (Гал.). С. Ан.

Остропи́ливать, остропи́лить, остропи́ть = ста́вити, поста́вити кро́кви.

О'стрость = го́стрість, гостриня́ (С. Л.).

О'строта́ = 1. д. **О'стрость.**

2. прик ладка (С. Л.), го́стре сло́во. — Як почне було прикладки прикладати.

Остроуго́льный = гостроку́тнїй. С. Жел.

Остроу́мничать = прикладки прикладати.

Остроу́міе = би́стрий ро́зум; го́стре сло́во.

Остроу́мный = быстроу́мний (С. Жел.), дорічний.

Остругать = д. **Острогать.**

Остру́пѣть = остру́піти, заструпи́тись.

О'стрый = го́стрий, гостре́нький, гострі(е)сї(е)нький, порів. — гострі́шій (С. Аф.), на речах — доріч ний (Граб.). — Голий як кістка, а гострий як бритва. н. пр. — Ич яка доріч на катівська дочка! Граб.

Острѣть = гострі́ти, гострі́шати.

Остуди́ть, остужа́ть = остуди́ти, простуди́ти, прохолоди́ти, осту́жувати, просту́жувати.

Оступа́ться, оступи́ться = невірно ступати, ступи́ти, спотика́тись, спотикну́тись, спіткну́тись.

Остыва́ть, остыну́ть, остыть = остига́ти, простига́ти, вистига́ти (С. Аф. Л.). холо́нути (С. Л.), ча́хнути, вичаха́ти (С. Аф.), прочаха́ти (С. Л.), оста́гнути, простигнути (С. З.), ви́стигнути, ви́стигти (С. Аф.), охоло́нути, прохоло́нути, ви́холонути, проча́хнути, вичахнути, ви́чахти (С. Аф.). — Не минуло й місяця — кохання остигло. Лев. В. — Простиг поезиї весь жар. К. Х. — Раз добром налите серце, в вік не прохолоне. К. Ш. — **Осты́лый, осты́вшій** = ви́стиглий, простиглий, прохоло́нутий, оста́лий. — Нема кому остилого серденька нагріти. К. Ш.

Ость = 1. Arista — ость (С. Пар.), остю́к (С. Жел.), остя́к (С. Жел. Пар.,) вус (С. Пар.).

2. анат. Spina — хребе́т. С. Жел.

Осуждать, осуди́ть = 1. осужда́ти, суди́ти, засуди́ти, присуди́ти. — Засудили його в острог на три місяцї.

2. осужда́ти, суди́ти, пересу́жувати, суда́чити, гу́дити, га́нити, ганьби́ти, осуди́ти, зга́нити, оганьби́ти, поганьби́ти. — Ох і вийшла б я... так судять, гудять вражиї люди, хотять же нас розлучити. н. п. — Ой там люди так суди судять, та все мого та свекора гудять. н. п. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не суди. н. пр. — Робім добре — пехай нас люди не гудять. С. Л. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — **Осуждающій** = пересу́дливий.

Осужде́ніе = суд, осу́да, обсу́да. — Смерть не така страшная, як осуда людська. н. п. — Що коли б я уважав на людську осуду. Кн.

Осу́нуться = 1. змарні́ти, помарні́ти, під'у́насти.

2. обсу́нути ся.

Осуша́ть, осу́шивать, осуши́ть, ся = 1. обсу́шувати, вису́шувати, обсуши́ти, ви́сушити. — Висушив болото.

2. вису́шувати, вихиля́ти, ви́сушити, ви́хилити. — Він за один ковток чи малий водянчик так і висушив. Кв.

3. просиха́ти, обсиха́ти, суши́ти ся, просо́хнути, обсо́хнути, обсуши́ти ся, пересу́шувати ся.

Осу́шка = су́шка.

Осуществля́ть, осуществи́ть = виповня́ти, сповня́ти, дово́дити до кінця́, ви́повнити, спо́внити, ся (С. Пар.), ви́конати, справди́ти, ся (С. Жел.), осу́щи́ти (С. Жел.). — Чи справдила ся його надія?

Осчастли́вить = ущасли́вити, зробити щасли́вим. — Думала ущасливити його, а він її до труни довів. Кн.

Осыпа́ть, осы́пать, ся = 1. обсипа́ти, осипа́ти, посипа́ти, обси́пати, поси́пати, ся. — Молодих обсипають зерном. — Обсипалось листя. — Жито осипалось.

2. висипáти, ви́сипати, обки́дати, попри́щити. — Висипало на губах.

3. осипáти ся, обвáлювати ся, завáлювати ся, оси́пати ся, обвали́ти ся, завали́ти ся. — Земля обвалила ся в колодязї. — Глинище завалило ся.

4. витрі́пувати ся, вистрі́пувати ся, обтрі́пувати ся, ви́трі́пати ся і т. д. (про тканину). — Рукава вистрі́пались.

Осырѣть = д. **Отсырѣть.**

Ось = вісь, о́ся (С. Л.), залїзна штаба під деревняною вісью — підісо́к, та частина осї, на котрій крутить ся колеса — макогі́н. — Вісь уломилась. — На кілок чи на осю — усе купи. Хар.

Осьмёрка, осьмо́й і т. д. = д. **Восмёрка, восьмо́й** і т. д.

Осѣда́ть, осѣсть = осїда́ти, сїда́ти, надсїда́ти, осїсти, сїсти, надсїсти. — Хата осїдає.

Осѣдла́ть, осѣдлывать, ся = осїдла́ти, окульба́чити (С. З.), сїдла́ти, кульба́чити. — Сїдлай коня вороного, мій брате козаче! По нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. К. Ш. — Ой кульбач, чесний отче, коня вороного. н. пр. — Окульбачили, мов скотину. Гул. Ар.

Осѣдлость = осїлість (С. Жел.), осе́лість, осе́ля (С. Жел.), посїлля, жи́тло (С. Л.). — Приїхавши в которий повіт, де осїлости не мають. Ст. Л.

Осѣдлый, ло = осїлий, ло. — Тодї у Татар було вельми ще мало прихильности до життя осїлого. Пр.

Осѣменѝть, осѣменя́ть, ся = засїяти, обсїяти, засїва́ти, обсїва́ти, ся.

Осѣня́ть, осѣня́ть, ся = 1. отїня́ти, отїня́ти, ся. — Як же се він говорив, постала хмара, тай отїнила їх. К. Св. П.

2. благослови́ти, благословля́ть, ся, хрести́ти ся, перехрести́ти ся.

Осѣ́ривать, осѣ́рить = сїрчити, посїрчити.

Осѣсть = д. **Осѣда́ть.**

Осѣтить = обки́дати сїтями, обтене́тити.

Осѣчка = о́бмах. — Дав обмах. Ніс.

Осяза́ніе = дотика́ння (Б. Н. С. Жел.), до́тик (С. Жел.), доторка́ння, до́торк (С. Пар.), ма́цання.

Осяза́тельный = дотика́льний.

Осяза́ть = дотика́ти (С. Жел.), ма́цати.

Ота́бориться = ота́боритись, та́бором, кошем ста́ти.

Ота́нивать, отони́ть, ся = тони́ти (С. Ш.), тончи́ти (С. Ш.), потони́ти, потончи́ти, ся. — Не тони, не мали, на цїлий буханець завали. н. пр.

Ота́пливать, отопи́ть, ся = топи́ти (С. Ш.), опа́лювати, натопи́ти, ся. — Чужу хату топити — свої очі слїпити. н. пр. — Опалюєм хати соломою та буръяном, бо дров у нас не має.

Ота́птывать, отопта́ть, ся = топта́ти (С. Ш.), обто́птувати, прито́птувати, обтопта́ти, притопта́ти, потопта́ти, ся. — Притопчи землю, щоб рівненько було. — Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр.

Ота́чивать, точи́ть, ся = д. **Обта́чивать.**

Отба́вить, отба́вливать, отбавля́ть, ся = відба́вити, зба́вити, відбавля́ти, збавля́ти, ся. — Заправив дуже дорого, та вже потім почав збавляти.

Отба́гриваться, отба́гриться = відпи́хувати ся, відпиха́ти ся, відпихну́ти ся, відпихну́ти ся. — На силу відпихнули ся від берега.

Отбараба́нить = відбараба́нити, перебараба́нити.

Отбесѣ́довать = перебала́кати, перебесїдувати, перемо́вити, скінчити розмову. — Годї вам балакати — пора спати. — Та вже все перебалакали.

Отбива́ть, отби́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся; од(від)бороня́ти, одборони́ти, ся. — Данило відбив у Татар Побужжя. Пр. — Одбив замо́к і покрав. — **Отби́ться отъ ру́къ** = розледащі́ти, розпе́стити ся, розпусти́ти ся. (Д. під сл. **Избалова́ться, Избездѣ́льничаться, Изво́льничаться**).

Отбивно́й = відбивни́й.

Отбира́ть, отобра́ть = 1. од(від)бира́ти, від(од)ібра́ти. — Подарував було, а потім одібрав назад. — **Отбира́ть мнѣ́ніе** = збира́ти голоси.

2. вибира́ти, од(від)кладáти, ви́брати, відкла́сти.

Отбла́говѣ́стить = перебла́говістити.

Отблагодари́ть = од(від)дя́чити (С. З. Л.), віддя́кувати. — Я жив буду, то вже не забуду, а щеж побачу, то ласкою оддячу. н. п. — Я оддячу вам за приязнь вашу. Ст. Г. — Я тобі оддячу. н. к. — Чим же я тобі віддячу ся, братчику мій. Федь. — Оддичивши йому сто з оком і вражу шаблю перебив. Кот.

О'тблескъ = бляск, відбляск, відсьві́т. — Як побачу на хвилях бляск од сонця, то аж очі заболять. Кр. — Крізь щелину бачимо на стїнї бляск од вогню. Кр. —

Бляха проти сонця дає одсьвіт. Кн. — Упертий, а часом хижо-лукавий відбляск чорних очей. Лев. В.

Отбо́й = о́дсіч (С. З.), од(від)бі́й; о́д(від)ступ. — Козаки збились до купи і Татарам одсіч дали. н. о. — Еней построїв теж отряди, де всім назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отболе́ть = ви́боліти, переболі́ти і д. **Выздоровѣть.**

Отбо́рный = одбі́рний, вибо́рний (С. Л.), добі́рний, вибірни́й, одбо́рний (С. Л.), опрічний, чільний. — Построївши Рутульців в лаву, одбірних молодців на славу. Кот. — Пиво добре задніпровське, виборна дулівка, калинівка і тернівка. Макар. — Поприносив туди що добірніші пляшки вина та старого вишняку. Бар. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд. — Умом і храбростю своєю в опрічнее попав число. Кот. — Лаявсь добірно, аж хороше. Лев. В.

Отбоя́риваться, отбоя́риться = одмовля́ти ся, ухиля́ти ся, одкру́чувати ся, викру́чувати ся, одмо́вити ся, ухили́ти ся, одкрути́ти ся, одвертіти ся.

Отбра́сывать, отбро́сить = 1. од(від)кида́ти (С. Л.), одки́нути. — Одкинув геть від себе. — Кращу рибу бере, а дрібну одкидає.

2. од(від)бива́ти, од(від)сьвічувати, одби́ти, ся. — Місяць відбиває від себе соняшний сьвіт. Де-що про Сьв. Б.

Отбрива́ть, отбри́ть, ся = 1. кінча́ти, скінчи́ти гоління, виго́лювати, ви́голити, поголи́ти, ся. — Тільки що виголив ся, зараз одяг ся і пішов.

2. од(від)різувати, відрі́зати, відруба́ти. — Я йому так відрізав, що вдруге не буде зо мною словами грати.

Отброса́ть = поод(від)кида́ти.

Отбро́сить = д. **Отбра́сывать.**

Отбро́сокъ = поки́дька, по́кидь (С. З.), непо́тріб. — Ще воно не покидька. С. З.

Отбузова́ть = од(від)лупи́ти, одшмага́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отбурли́ть = перебушува́ти, перебу́рхати, переклекотіти. (Д. **Бурли́ть**). — Море переклекотіло — тепер саме їхати.

Отбушева́ть = перебушува́ти, перебуя́ти, перешурмова́ти. (Д. **Бушева́ть**).

Отбыва́ніе = од(від)бува́ння, одбу́ток (С. Л.)

Отбыва́ть, отбы́ть = 1. од(від)бува́ти, одбу́ти. С. З. Л. — Одбув панщину. — Жменею прядива не відбудеш. С. Л.

2. од(від)'їзди́ти, од'їхати. — Три дні гостювали у нас, та вже на четвертий од'їхали.

Отбѣга́ть, отбѣжа́ть = од(від)бига́ти, одбі́гти. — Одбіг геть далеко, та тоді й почав лаятись.

Отбѣга́ть = 1. одбі́гати, переста́ть бі́гати.

2. набі́гати, натоми́ти (біганням ноги).

Отбѣли́вать, отбѣли́ть = біли́ти, побіля́ти, вибі́лювати, побіли́ти, ви́білити. — Побілила стіни. — Білити полотно.

Отбѣлка = біління, по́білка.

Отва́га = од(від)ва́га. — Одвага мед-вино пъе, одвага і кайдани тре. н. пр.

Отва́дить, отва́живать, ся = од(від)на́дити, од(від)учи́ти, од(від)лучи́ти, одна́жувати, ся і т. д. — Треба віднадити, щоб не ходив більше. — На силу од'учив його од сього. — Пора вже теля відлучити.

Отва́живаться, отва́житься = ва́жити ся, од(від)ва́жувати ся, зва́жувати ся (С. Аф.), одва́жити ся, зва́жити ся, пі́ти на відва́жне. (Пр. д. під сл. **Осмѣливаться**).

Отва́жность = од(від)ва́га.

Отва́жный, но = од(від)ва́жний (С. Л.), відва́жливий (С. Л.), сьмі́ливий, голі́нний. — Пан Сава Чалий голінний, хоробрий. І. Г.

Отва́ливать, отвали́ть, ся = 1. од(від)ва́лювати, одвали́ти, ся. — Одвалив камінь. — Цегла одвалила ся.

2. од(від)ча́лювати, од(від)пи́хувати ся (від берега), одча́лити, одпихну́ти ся. — Тільки що відчалили, як схопила ся буря.

Отва́лъ = 1. од(від)ва́л. — **Ѣсть до отва́лу** = д. **Досыта.**

2. од(від)ча́лювання, одча́л. — **Идти́, брать на отва́лъ** = одча́лювати. (Д. **Отва́ливать** 2).

3. поли́чка (у плузї або в сосї, що одвертає скибу).

Отваля́ть = 1. ви́валити (на пр. повсть, сукно), ви́качати (на пр. тїсто).

2. одлупи́ти, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.**

Отва́ривать, отвари́ть, ся = од(від)ва́рювати, вива́рювати, одвари́ти, ви́варити, ся.

Отва́рка = ви́вар, ви́варка. С. Жел.

Отварно́й = од(від)варни́й, виварни́й.

Отва́ръ = од(від)ва́р, ю́шка (од вареної риби або мъяса), щерба́ (од риби), цїд (од висівок).

Отвезти́ = д. **Отвози́ть.**

Отверга́ть, отве́ргнуть, ся = од(від)кида́ти, од(від)верта́ти, одмовля́ти, ся (С.

ж.), зрика́ти ся, цура́ти ся, одки́нути, одверну́ти, одмо́вити, ся, зріктй ся, од(від)цура́ти ся.

Отвердѣва́ть, отвердѣ́ть = твердїти, тве́рднути, (більше) — твердїшати (С. Ш.), затве́рднути і т. д. д. **Затвердѣва́ть.**

Отвердѣ́лый = ствердїлий.

Отве́рженецъ, отве́рженникъ, ца = закля́тий, про́клятий, та. — І всї регочуть ся, сьміють ся і всї танцюють. Тільки я, неначе заклятий, дивлю ся й нишком плачу я. К. Ш. — Марко проклятий. Стороженко.

Отве́рстіе = о́твір (С. Жел.), ро́ствір (С. Жел.), дїрка (С. З.), в улику — о́чко, ві́чко в муз. струментї — голосни́к. — Отвір, з котрого у вулканї бурхає огонь або дим і мул. Зем. — Влїз у дїрку.

Отвёртываніе = од(від)верта́ння, одкру́чування.

Отвёртывать, отвертѣ́ть, отверну́ть, ся = 1. од(від)кру́чувати, од від)вірчувати, одкрути́ти, одвертїти, одверну́ти, ся. — Відкрутити гайку. — Одкрутив голову курцї.

2. од(від)верта́ти, ся (С. Л.), одверну́ти, ся. — Не дивить ся на мене, одвертається. — Мотря одвернулась до вікна і вперве заплакала. Лев. — Щось усе одвертав ся од дверей, неначе нїчого не чув. Лев. В.

Отвёртываться, отвертѣ́ться = од(від)кру́чувати ся, одкрути́ти ся. — Ти вже від цього дїла не відкрутиш ся.

Отвести́ = д. **Отводи́ть.**

Отвива́ть, отви́ть, ся = одвива́ти, од(від)кру́чувати, од(від)су́кувати, одви́ти, одкрути́ти, одсука́ти, ся; пови́ти, посука́ти, пересука́ти. (Д. **Вить, ся**). — Хміль одвив ся од тичини. — Вже всї нитки посукали.

Отви́ливать, отвиля́ть, отвильну́ть, ся = викру́чувати ся, відкру́чувати ся, одни́кувати, уника́ти (С. Ш.), ухиля́ти ся (С. Ш.), ви́крутити ся, відкрути́ти ся, одни́кнути, уни́кнути (С. Ш.), ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), крутька́ да́ти. — Мій наймит все одникує од роботи. Лев. — Годї тобї уникати, признавай ся по правдї. Кн. — Він було спершу й згодив ся, а потім того крутька дав.

Отви́нчивать, отвинти́ть, ся = од(від)шрубо́вувати, од(від)кру́чувати, од(від)вірчувати, одшрубува́ти, одкрути́ти, одвертїти, одверну́ти, ся.

Отвиса́ть, отви́снуть = обвиса́ти, обви́снути.

Отви́слый = обви́слий.

Отвлека́ть, отвле́чь, ся = 1. од(від)тяга́ти, од(від)волїка́ти, одтягти́, одволокти́. — Одволік за двір тай кинув.

2. од(від)верта́ти, од(від)хиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — **Отвлека́тельный** = одворо́тний. — Воно, кажуть, одворотне, як горчишник. Ніс. — **Отвлека́ться отъ заня́тій** = одрива́тись од робо́ти.

Отвлече́ніе = од(від)тяга́ння, од(від)верта́ння.

Отвлечённый = 1. одтя́гнутий, одволо́чений, одве́рнутий.

2. відлу́чний (С. Пар.), умозо́рний (Кн.), абстракцийний.

Отвнѣ́ = зве́рху, з'окола.

Отводи́ть, отвести́ = од(від)во́дити (С. Л.), одвести́, кого силою — одпрова́дити. С. Л. — **Отводи́ть квартиры** = розво́дити по кватирях, ста́вити на посто́й.

Отво́дный = 1. обводний. — Обводний рів.

2. од(від)ве́дений, призна́чений.

Отво́докъ = од(від)во́док, од(від)ро́сток, різка, різочка, ще́па. — Посадив різочку, а вона й прийнялась.

Отво́дъ = 1. одві́д. — **Дѣлать отво́дъ глазъ** = ману́ пуска́ти.

2. кри́ла (у санок).

Отвоева́ть = од(від)воюва́ти.

Отвози́ть, отвезти́, отве́зть = од(від)во́зити, одвезти́.

Отво́зъ = од(від)ві́з, відво́зка.

Отвола́кивать, отволо́чь = д. **Отвлека́ть 1.**

Отвора́живать, отворожи́ть = 1. од(від)воро́жувати, од(від)чаро́вувати, одворожи́ти, одчарува́ти, од(від)ше́птувати, одшепта́ти.

2. ста́вити на сир, гріти на сир, поста́вити, нагріти на си́р.

Отвора́чивать, отверотѝть, ся = 1. од(від)верта́ти, одверну́ти, ся. — Треба одвернути колоду. Д. ще пів сл. **Отвёртывать, ся 2.**

2. од(від)горта́ти, одгина́ти, одгорну́ти, одігну́ти, ся. — Одгорнув поли. — Одігнуло ся з краю і стирчить.

Отворя́ть, отвори́ть, ся = од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Я ж дожидала, я ж виглядала, ворітечка відчиняла. н. п. — Ой дївчино, дївчино, відчини, сама собі кривдоньки не вчини. Ой не буду, козаченьку, відчинять, бо ти будеш, серденько, ночу-

вать. н. п. — До вікна вона підходить, одчиня вона його. Чайч. — Він убравсь в одну хвилину, мерщій двері одчинив. Ст. Г. — Зараз слуги одчинили браму, в поле чисте вибігли далеко. Ст. С. — Широкі ворота були одчинянї навстіж. Лев. — **Отворя́ть ча́сто две́ри** = ри́патися. — **Отворя́ть кровь** = пуска́ти кров.

Отворожи́ть = д. **Отвора́живать.**

Отвороти́ть, ся = д. **Отвора́чивать.**

Отворо́тный = 1. од(від)воро́тний. — Одворотне зїлля. Ніс.

2. од(від)кладни́й, виложи́стий. — Виложистий комір. — **Отворо́тные рукава́** = вильо́ти. С. З.

Отворо́тъ = 1. од(від)ворот.

2. в одежі — од(від)кла́д, вило́га (С. Жел.)

Отврати́тельный, но = ги́дки́й, ги́дко, бри́дки́й, бри́дко, оги́дний, но, обри́длий, ло, ги́достний, но, обри́дливий, во, осору́жний. С. З. Л. — Стецько стидкий, Стецько бридкий! Цур тобі, відчепи ся. Кв. — Гидко дивитись на його. — Який він мінї осоружний! — А тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х.

Отвраща́ть, отврати́ть, ся = одверта́ти, одверну́ти, ся — **Отвраща́ть взоръ** = одверта́тися. — Чи ти мене, Боже милий, на вік забуваєш? Одвертаєш лице своє, мене покидаєш? К. Ш.

Отвраще́ніе = 1. одверта́ння, од(від)воро́т.

2. оги́да (С. З.), о́гидь (С. Л.), не́хіть (С. Л.), бридь і д. **Омерзе́ніе.**

Отвсю́ду = д. **Отовсю́ду.**

Отвыка́ть, отвы́кнуть = одвика́ти, одви́кнути, од(від)на́дитись (Сп.).

Отвѣва́ть, отвѣ́ять, ся = одвіва́ти, одві́ювати, одві́яти, ся. — Багато полови одвіялося.

Отвѣ́дывать, отвѣ́дать = 1. коштува́ти, смакува́ти, покоштува́ти, посмакува́ти, (коштуючи випить або зъїсти багато або усе — ви́коштувати, скоштува́ти. С. З. Л. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік діждати. Кв. — Дай панові покоштувати а він і гамкне. н. пр. — Ого, скільки викоштував!

2. про́бувати. спро́бувати, попро́бувати (С. Л.), зазнава́ти, зазна́ти. — Зазнав і я колись щастя.

Обвѣнча́ть = обвінча́ти, повінча́ти, перевінча́ти. — Ми в церкву, а їх уже перевінчали.

Отвѣ́сить = д. **Отвѣ́шивать.**

Отвѣ́сный, но = сторчови́й, стрі́мкий, сторч, на́всторч, стрі́мко.

Отвѣ́сокъ, отвѣ́съ = оливни́ця (С. Пар.), грунтва́га, стро́ма, но́вiс.

Отвѣ́тить = д. **Отвѣча́ть.**

Отвѣ́тный = одві́тний, одмо́вний, одповідни́й.

Отвѣ́тственность = од(від)повіда́льність, одві́ча́льність. С. Жел. Пар.

Отвѣ́тственный = од(ві́д)повіда́льний, одвіча́льний. С. Жел.

Отвѣ́тствовать = 1. д. **Отвѣча́ть.**

2. одвіча́ти, одві́тувати (С. З.).

Отвѣ́тчикъ, ца = одві́тчик, одповідник, ця (Ст. Л.).

Отвѣ́тъ = одві́т (С. Л.). відві́т (С. Жел.), о́тпо́відь (С. Ж. З. Л.), ві́дповідь (С. Жел.), тільки на словах — о́д(від)мо́ва, од(від)ка́з (С. Л.), тільки на письмі — о́д(від)пис (С. З. Л.), о́д(від)пи́ска. — Що хоч спитай, на все, як слїд, розумний зараз дасть одвіт. К. Ст. — Не письменний я, так не знаю, яку тобі на се одповідь дать. О. Ст. — І тільки одповідь мав дати і гнїв царський свій показати. Кот. — На питання був скупим, а щедрим на одмови тільки.. Ст. Г. — Не питайсь ти нїколи про це, бо одмови дать не зможе вона. Чайч. — Вдивляв ся у темряву, неначе на їй написана одмова на питання. Пісоч. — На це письмо дайте о́дписку. Лев. — **Въ отвѣ́тъ** = на о́дповідь. — А почувши на одповідь, що ще... Лев. В.

Отвѣча́ть, отвѣ́тить = 1. од(від)повіда́ти, од(від)мовля́ти, одповідати, одповісти, одмо́вити, тільки на словах — од(від)ка́зувати, одріка́ти, одказа́ти, одректи́, на письмі — од(від)пи́сувати, одписа́ти. С. Жел. З. Л. — Той його питає, а Іван стисну́в плечима, тай одповідає. Руд. — Їхав козак дорогою: „помогай Біг, женче!“ вона-ж йому відповіла (по другій одмінї: одказала): „здоров бувай, серце!“ н. п. — Ми сей лист розберемо на волї і одмовим, розібравши дїло. Ст. Г. — Ой піду я до синочка на широкі лавки, а невістка одказує: не треба нам мамки. н. п. — Ой прийшов він під віконце: „добривечір, серце!“, вона-ж йому одказує: „забий жінку перше“. н. п. — Одрікла йому сестра Галина: ох, мій брате. Ст. С. — Одріка на тее королева: не турбуй ся, молодице сестро. Ст. С. — А він йому і описує. Кр. 2. д. **Отвѣтствовать** 2.

3. од(від)повіда́ти, одповісти. — Адмінїстрация тодї-б тільки була дужою, коли-б вона відповідала народнїм змаганням. Бар. О.

Отвѣ́шать = повішати, порозвішувати. — Вже усі сорочки повішали.

Отвѣ́шивать, отвѣ́сить, ся = од(від)ва́жувати, зва́жувати (С. Аф.), одва́жити, зва́жити, ся. (С. Аф.) — Одважив йому пуд соли. — Зважив на терезах. — **Отвѣ́сить покло́нъ** = уклони́ти ся низе́нько. — **Отвѣсить уда́ръ** = вда́рити си́льно, ге́пнути, бу́хнути (С. Аф.). сгусана́ да́ти. — Гепнув по шиї, неначе камінюкою. Дмитренко — Кум мірошник.

Отвѣ́ять = д. **Отвѣва́ть.**

Отвя́зывать, отвяза́ть, ся = 1. од(від)вя́зувати, одвяза́ти, одъяза́ти, ся. — Одвяжи коня од ясел.

2. од(від)че́плювати ся, одчепи́ти ся (С. З. Л.), од(від)кара́скати ся, збу́ти ся, позбу́ти ся, од від пе́катч ся, спе́кати ся. — Вже й не знаю, як од тебе одчепитись. Лев. — На силу одчепив ся од його. — Ніяк од його не одпекаюсь. Бар. — Як мінї його спекатись?

Отга́вливать, отговѣ́ть, ся = одбува́ти говіння, одговіти, ся.

Отгада́ть = д. **Отга́дывать.**

Отга́дка = од(від)га́дка, розга́дка.

Отга́дчикъ, ца = од(від)га́дчик, ця, уга́дчик, ця (С. Ш.), уга́дько. — Бути тобі угадьком. н. пр.

Отга́дываніе = од(від)га́дування, уга́дування. (С. Ш.)

Отга́дывать, отгада́ть = од(від)га́дувати, уга́дувати (С. Ш.), вга́дувати, розга́дувати, одгада́ти і т. д. — Сїм загадок загадаю. Одгадаєш — моя будеш, не вгадаєш — дурна будеш. н. п.

Отга́нивать, отогна́ть = д. **Отгоня́ть.**

Отга́щивать, отгости́ть = од(від)го́стювати, одгостювати, одгости́ти.

Отгиба́ть, отогну́ть, ся = од(від)гина́ти, оді(віді)гну́ти, ся.

Отги́бка = од(від)гина́ння.

Отглаго́льный = од(від)глаго́льний. С. Жел.

Отгла́дить = погла́дити, перегла́дити, попрасува́ти. Вже усї сорочки погладила.

Отгнива́ть, отгни́ть = од(від)гнива́ти, одгни́ти, поодгнива́ти.

Отгнусѝть = прогугня́вити, перегугня́вити.

Отгова́риваніе = одмовля́ння.

Отгова́ривать, отговори́ть, ся = 1. од(від)мовля́ти (С. Л.), одгово́рювати (С. З.) розра́жувати (С. Л.), одра́жувати, одмо́вити, одговори́ти, одра́дити, розра́дити (С. З. Л.), розра́яти (С. З.). — Хотїв їхать, та люди одрадили. — Нема його і не буде, розраяли злиї люди. н. п.

2. од(від)мовля́ти ся (С. З.), вимовля́ти ся, од(від)мага́ти ся, од(від)брі́хувати ся (С. З.), одмо́вити ся, одмогти́ ся, одбреха́ти ся. — Одмовляв ся, як стара дївка хорошого жениха. н. пр. — Родичі улещали її одружитись з Петром, вона довго одмовлялась, та разом згодилась. О. Ст. — Нїчим не вимовляючи ся, повинен до суду стати. Ст. Л. — Вони спершу давай відбріхувати ся, боялись признаватись. Н. О. (Д. ще під сл. **Отка́зываться**).

Отговори́ть = 1. д. **Отгова́ривать 1.**

2. од(від)мо́вити, ся, переговори́ти, скінчи́ти мо́ву. — Очки-ж мої каресенькі оддивили ся, уста-ж мої сахарнїї одмовили ся. н. п. — Переговорив один, тодї другий став казати.

Отгово́рка = од(від)мо́ва, од(від)мо́вка (С. Жел. Л.), ви́мовка (С. Л.), відгові́р, ка, відмо́га, відпі́рка. — І тим вимовку чинили, іж о таковом чоловіку не відали. Ст. Я.

Отговѣ́ть = д. **Отга́вливать.**

Отголо́сокъ = о́д(від)голос (С. Жел.). од(від)гомі́н (С. Жел.), о́д(від)лясок, відля́ск (С. Жел.), од(від)гук (С. Жел.), ви́ляски (С. Л. Жел.), луна́ (С. Жел. З. Л.) — Невже ти справдї сумом тим сумуєш, що нам луна пісень твоїх лунає. К. Б. — І зник, пропав той тяжкий голос, тільки луна з гаю гула. К. Ш. — Як дав йому по губах, аж відлясок пішов. Мир. — Крикнув я на його, аж виляски по лїсу покотились. Сп.

Отго́нка, отго́нъ = відгі́н.

Отгоня́ть, отогна́ть = 1. од(від)гоня́ти, одго́нити, прогоня́ти, розгоня́ти, одігна́ти, прогна́ти, розігна́ти. — Оджени теля в череду. Та вже одігнав. — Прожени собак. — Почав читати, тай розігнав сон.

2. од(від)бива́ти, од(від)гоня́ти, займа́ти (С. Аф.), одби́ти, одігна́ти, заня́ти. (С. Аф. З.) — Чи його убито, чи в полон занято? н. п. — Не пускай коней у мій овес, а то займу. С. Аф. — Займи череду. С. Аф.

3. переганя́ти, перегна́ти. — Вже усю горілку перегнали.

Отгора́живать, отгороди́ть, ся = од(від)горо́жувати, одгороди́ти, ся, муром — од(від)мурова́ти, ся.

Отгора́ть, отгорѣ́ть = 1. од(від)горя́ти, одгорі́ти. — І стіл було загорів ся, та тільки край одгорів.

2. перегоря́ти, вигоря́ти, перегорі́ти, ви́горіти. — Вже усе перегоріло.

Отгорева́ть = перегорюва́ти, пересумува́ти, перетужи́ти.

Отгоре́ть = д. **Отгора́ть.**

Отгости́ть = д. **Отга́щивать.**

Отграни́чивать, отграни́чить = д. **Отмежёвывать.**

Отгреба́ть, отгрести́ = од(від)грі́ба́ти, од(від)громажувати (С. Л.), од(від)горта́ти (С. Л.), одгребти́, одгрома́дити, одгорну́ти. — Відгромадь сіно. — Одгорни жар. — Почали гребти, та на силу одгребли од берега.

Отгреме́ть = перегреміти, од(від греміти, перегуркоті́ти.

Отгрыза́ть, отгры́зть = од від)гриза́ти, одъ(від)їда́ти, одгри́зти, одъісти.

Отгу́ливать, отгуля́ть, ся = од(від)гулюзати, одгуля́ти, ся.

Отдава́ть, отда́ть, ся = 1. од(від)дава́ти, видава́ти, здава́ти, одда́ти, ся, ви́дати, зда́ти. — Віддав усе, що було у його. — Здав землю у посесию. — **Отдава́ть въ долгъ, взаймы** = д. під сл. **Дава́ть.** — **Отдава́ть обра́тно** = верта́ти, верну́ти. — Верни усе, що я дав тобі.

2. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, затруди́ти. — Ця рушниця дуже одбиває. — Палиця затрудила в руку, як я вдарив об камінь. Лев.

3. од(від)пиха́ти, одпи́хувати, од(від)ча́лювати, одпихну́ти, ся, одча́лити. — **Отда́й причалъ** = одча́люй!

4. розляга́тися, розтина́тися (С. З.) луна́ти (С. З.), од(від)кика́тися, одгу́куватися луно́ю, розітну́тися, залуна́ти. — Грюкот рушниць розтинався далеко. — Лува розтинаєть ся у лузї. С. З. — Розітнув ся гучний виляск геть по над водою, розітнувсь і десь далеко одгукнувсь луною. Чайч. — Той галас по гаю одкликав ся на около луною. О. Ст. — То щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. М. В. — І мов сила нова у грудях прибува і в душі якісь сьпіви лунають. Сам. — Чи гудуть то буйні вітри з моря, чи гуркотять гармати, аж лунає у зелених горах. Ст. С. — Ох, як важко те слово „салдат“ залунало у мене на серци. Кн.

5. од(від)ганя́ти, од(від)го́нити (про дух, смак). — Чого наїв ся, тим і відгонить. н. пр. — Чимсь огидливим морально відгонить сей вчинок. Кн. — Панством від неї відгавяє. Кн.

6. ле́гшати, поле́гшати, поме́ншати, одли́гнути (С. З. Л.), ущу́хнути (С. Ш.), зати́хнути (про мороз, хворобу). — Дуже великий був мороз зранку, а далї трохи одлягнуло. — **Больно́му отдало́** = сла́бо́му поле́гшало.

7. осла́бнути, осла́бти (С. Л. Про натягнуту вірьовку). — **О́тдалъ Бо́гу ду́шу** = ду́шу Бо́гові віддав, жартливо — пішла душа́ на ввиринки. (Кот.) — **Отдаю́ на ва́шу во́лю, на вы́боръ, на усмотре́ніе** = спуска́юсь на ва́шу во́лю, здаю́ся на вас, на ва́шу ла́ску. — **Отдава́ть паруса́** = розпуска́ти вітри́ла. — **Отда́ть повелѣніе, прика́зъ** = звелїти (С. Аф.), загада́ти (С. Аф.), наказа́ти. — Звели — і все буде зроблено. — Загадав, щоб на завтра усе було. — **Отда́ть я́корь** = ки́нути я́кір, ста́ти на я́кір.

Отда́вливать, отдави́ть = од(від)да́влювати, оддави́ти, од(від)ти́снути. — **Ему́ никто́ ноги́ не отда́витъ** = нїхто йому́ в ка́шу не наплю́є, йому нїхто на хвіст не насту́пить. н. пр.

Отда́вна = д. **Изда́вна.**

Отда́ивать, отдои́ть = видо́ювати, ви́доїти.

Отдале́ніе = 1. од(від)дале́ння.

2. далина́, далечина́, далече́(і)нь, да́леч (С. Л.), дале́кість, одле́глість (С. З.).

Отдалённость = дале́кість.

Отдалённый, но = од(від)да́лений.

2. дале́кий, да́льнїй, дуже — далече́нний (С. Л.), одле́глий (С. З.). — Одлеглий край. Орлик. С. З.

Отдаля́ть, отдали́ть, ся = од(від)даля́ти (С. Л.), удаля́ти, ся (С. Ш.), далїти, оддали́ти, удали́ти, ся (С. Ш.) — Їдемо а рідне село все далїє од нас. Кн.

2. од(від)стороня́ти, од(від)луча́ти, одсторони́ти, одлучи́ти, ся. — Відсторонив його од сього дїла.

3. одверта́ти, одхиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — Треба по троху одвертати його од сього товариства.

4. ухиля́тися, нура́тися, ухили́тися (С. Ш.)

Отда́ніе = од(від)дання.

Отдаривать, отдари́ть, ся = од(від)дарóвувати, оддаруватн.

Отда́тчикъ = од(від)да́тчик. — Оддатчики повставали, бистрі ніжки розкували, білі ручки розвязали, та й повели у сьвітлицю. н. п.

Отдáть = д. **Отдавáть.**

Отдáча = од(від)данн́я, од(від)дáча. — Позичив без оддачі.

Отдвигáть, отдви́нуть = д. **Отодвигáть.**

Отдвижно́й = висувни́й.

Отдежу́ривать, отдежу́рить = одбува́ти, одбу́ти чергу.

Отдёргивать, отдёрнуть, ся = од(від)сми́кувати, одсмикну́ти, ся.

Отдира́ть, отодра́ть, ся = од від)дира́ти, од(від)рива́ти, оді(віді)ра́ти, од(від)де́рти, оді(віді)рва́ти, ся, кору, шкуру — облу́плювати, лупи́ти, облупи́ти, гильку — од(від)чухра́ти, од(від)чахну́ти. — **Отдира́ть** (про танці) = затина́ти, витина́ти. — Він несамовито витинав з нею гопака. Бар. — **Отодра́ть** кого́ = (різками, батогом то-що) — од(від)чухра́ти, од(від)шмага́ти, од(від)люба́рити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити, ви́хльостати, ви́стьобати, (за волосся) — ви́скубати, одску́бти, ви́чубити, ви́драти.

Отди́рокъ = шмато́к, кла́поть, здр. шмато́чок, кла́птик (С. З.) — Написав на якомусь клаптику.

Отдневáть = переднюва́ти.

Отдои́ть = д. **Отдáивать.**

Отдохновéніе = од(від)почи́н(в)ок, опочи́н(в)ок, спочи́н(в)ок, на малу годину — перепочи́н(в)ок; од(від)почива́ння, од(від)диха́ння. — Ще-ж попасать коня треба стать на одпочинок. Гул. Ар. — Нам через його сну нема, ні одпочинку, і на годинку. Зінк. — Там моє місце і доля єдина, доля робітника без одпочинку. Чайч. — По над річкою Самарою одпочивок мали. н. д. — Проти города приставали, там собі опочивок мали. н. д. — Не сам же я плачу, плачуть карі очі, не дають спочивку ані в день, ні в ночі. н. п.

Отдохну́ть = д. **Отдыхáть.**

Отдубáсить = од(від)дубáсити, одлупи́ти, одлупцюва́ти.

Отдува́ть, отду́ть, отду́нуть, ся = 1. од(від)дува́ти, од(від)дмýхувати, оддýти, оддмýхати, оддмухну́ти, ся.

2. дух перево́дити, од(від)ди́хуватися, од(від)са́пуватися, перевести́ дух, оддиха́тися, одса́патися. — Утомив ся, на силу дух переводить. — Ви́бігав, а тепер відсапується ся.

Отду́мывать, отду́мать = переду́мувати, переду́мати.

Отду́нуть, ся = д. **Отдува́ть, ся.**

Отду́ть = 1. д. **Отдува́ть.**

2. одлупи́ти, одлупцюва́ти, од(від)шмага́ти, од(від)чухра́ти, оддубáсити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити (Д. **Бить**) Вишпарили різками. — Одчухрали на всі боки.

Отду́шина = про́дух, продýхвина, дух (Кн.), в муз. струментї — голосни́к.

Отду́шникъ = душни́к.

Отдыха́ть, отдохну́ть = од(від)почива́ти, опочива́ти, спочива́ти, од(від)почи́ти, опочи́нути, спочи́ти, спочи́нути. трохи — перепочива́ти, перепочи́ти, припочи́ти, з отарою, гуртом, чередою = тирлува́ти. — Жала-ж вона, жала, стала спочивати. н. п. — З роботою поспішають, а в неділю спочивають. Ряб. — Цитьте вітри, цитьте буйні! Горя не будїте! Дайте мінї молодому хоч на час спочити! Мет. — І спочинуть невольничі утомлені руки і коліна одпочинуть кайданами куті. К. Ш. — Після обіда батюшка лягли спочивати. Лев.

Óтдыхъ = одпочи́нок і. т. д. д. **Отдохновéніе**; просьвíток (С. З.), пільга. — Просьвітку не дає. (С. З. — По вечерницям все ходили, просьвітку не було дівкам. Кот. — **Безъ óтдыха** = не оддиха́ючи, не спочива́ючи, без віддýху, без просьвíтку.

Отды́шка = од(від)ди́шка.

Отдыша́ться = од(від)ди́хатися, од(від)са́патися.

Отдѣ́лать, ся = д. **Отдѣ́лывать, ся.**

Отдѣле́ніе = 1. видїле́ння, од(від)різне́ння, од(від)луче́ння, од(від)лу́ка.

2. од(від)діл, подíл, ви́дїл, розділ.

Отдѣли́ть, ся = д. **Отдѣля́ть, ся.**

Отдѣлка = д. **Обдѣлка.**

Отдѣлъ = д. **Отдѣле́ніе 2.**

Отдѣлываніе = обро́блювання.

Отдѣлывать, отдѣлать, ся = 1. дороблáти, доро́блювати, доробúти, зробúти, поробúти, одробúти, ся. упóрати ся. — Нехай це дороблю, та тоді візьмусь за друге. — (Д. ще під сл. **Оканчивать**)

2. обробля́ти, обробúти, оздобляючи — оздобля́ти, ньвяхува́ти, цяцькува́ти, оздобúти, вицьвя́хувати, ви́цяцькувати, начисто — ви́хорошити. — Також гарно обробив, що на диво. — Зали музея оздоблені геть лїпше, нїж я сподївав ся. Кн.

3. нївечити, псува́ти, паску́дити, знївечити, понївечити, зопсува́ти, попсува́ти, спаску́дити, попаску́дити. — Замалий час зовсім знївечив свиту.

4. д. **Отвязываться 2.**

Отдѣльный, но = од(від)дільний, осóбий, бо, бе, особли́вий, во, осó(і)бний, но, од(від)рýбний, во, окрóмий, мо, ме, окрíмний, но, не, окрóмішний, но, різно, нáрізно, від иньшої будови — на óдшибі. — Він живе особливо од нас. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостíйних земель. Бар. О. — Смоленські Кривичі жили своїм відрубним від иньших Кривичів життям. Бар. О. — Хата його стоїть на одшибі. Кн. — Вони ремесникують собі на одшибі за селом. Кн.

Отдѣля́ть, отдѣли́ть, ся, = од(від)діля́ти, од(від)різня́ти, (С. З.), виділя́ти, вилучáти, оддíлúти, одрізни́ти, ви́дїлити, ви́лучити, відокрóмити, ся, відстря́ти, розрізнúтй ся. — Пасли отут, тай одрізнились од своїх. н. о. — Ну, то ви вилучте моє ягня споміж ваших. Кр. — По весíллю брат відокромив ся від нас, пішов до жінки собі. Федь.

Отекáть, отéчь = 1. топи́тись, опливáти, слези́ти, отопи́тись, опливтй. – Сьвічка топить ся. С. Ш.

2. пýхнути, набряка́ти, напýхнути, набря́кнути. — Ноги набря́кли. Лев.

Отёклый = опýхлий, набря́клий.

Отёкъ = пухли́на. (Кр.) — По всій нозї розлíзла ся пухли́на. Кн.

Отемня́ть, отемни́ть = затемня́ти, затéмни́ти і д. **Омрача́ть.**

Отерéбливать, отеребúть = обрива́ти, обсмíкувати, оскуба́ти, обірва́ти, обсмíкати, обскубти.

Отёсывать, отеса́ть = обтíсувати, обтеса́ти.

Отéцъ = отéць, пан-отéць, ба́тько, здр. ба́тенько, ба́течко, та́то, здр. та́тко, тату́сь, тату́сьо, та́тцьо, тату́сик, тату́ня, тату́пьо, та́точко, тату́нечко, тату́сенько, тату́сечко (С. З. Л. Ш.). па Буковині вживаєть ся теж — нéньо, нéнько. — Отець мій по садочку ходить, за поводи кониченька водить. н. п. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. н. пр. — Богбатько, государь-дядько. н. пр. — Що тато, то не мама. н. пр. — Хто не слухає тата, той послухає ката. н. пр. — Хоч у рідного тата, та не своя хата. н. пр. — Тато добрий, мати не лихая, не боронять погуляти, поки молодая. н. п. — Просила Марусенька свого татусенька: татунечку мій любий, запірай ворота, не впусти Івасечка. н. п. — Засмутилась небога Таля, заридала, татусеві і матусї тричі в ноги впала. Макар. — Підкував дядька, підкуєш і татка. н. пр. — Просили татуньо і мамуня і я вас прошу. н. пр. — Я в ненька росла, від ненька пішла, вжеж тота доріженька терном заросла. н. п. Б. — Аж там мій ненько по саду ходить, не рідну маму за рученьку водить. н. п. Б. — А ненї, у вас кажуть батько, посилають мене за пивом. Федь. — **Быть отцéмъ, за отцá** = батькува́ти, татува́ти (С. Ш.) Батьку козацький, годї тобі тут пустувати, час тобі іти на Вкраїну батькувати. н. д. — **Крёстный отéцъ** = хрещéний ба́тько. — **Посажёный отéцъ** = головáтий ба́тько. — **Быть посажёнымъ** = батькува́ти (С. З.), за ба́тька бу́ти. — Він на весíллї у нас, у Гордія батькував. Кн. — Наймичка-сирота заміж од нас виходить, то треба татусеві батькувать. К. Х.

2. пан-отéць (С. З.), ба́тюшка (С. Аф. З.) Пішов я до пан-отця на сповідь. — До нас нового батюшку настановили. — **Отéцъ** духóвный = сповíдник.

Отéчески = по ба́тьківськи. С. Л. — Буду йому пораду давати, по б тьківськи научати. К. Ш.

Отéческій = отéцький (С. Л.), отцéвий; ба́тьків, ба́тьківський (С. Аф. З. Л.), та́тів, та́тівський (С. Ш.) — Отцева і материна молитва зо дна моря рятує, а прокляття у калюжі топить. н. пр. — Батьківське слово не мине, на дні моря достане. н. пр. — Він привітав ся зо мною з татовою ласкою. С. Ш.

Отéчественный = отчúстий (С. З. Л.), отчúзний, родúнний. — Отчисте добро. Орлик. С. З.

Отéчество = отéчество (С. Жел.), отчúзна, одчúзна (С. Жел. З.), ба́тьківщина (С. Пар.) родúна (С. Л. Пар.), отéщина (С. Жел.), вíтчина́ (С. Пар. Жел. Се останне слово вживаєть ся тільки в Галичан, і у галицьких письменників.) — Отечество на язиці, а в серці облуда. н. пр. (Номис, ст. 182) — А отечество так любить, так за ним бідкує, та так з його, сердешного, кров, як воду, точить. К. Ш.

Отéчь = д. **Отекáть.**

Отжáрить = 1. зжáрити, пожáрити, попекти, посмáжити і т. д. д. **Жáрить.**

2. од(від)чухра́ти, од(від)шмага́ти, ви́парити, вишпарити, од(від)дюба́рити. — Вишпарили його різками.

Отжáть = д. **Отжимáть.**

Отжéчь = д. **Отжигáть.**

Отживáть, отжúть = 1. од(ві́д)живáти, оджúти. — Оджило свій вік.

2. од(від)живáти, од(від бува́ти, вибувáти, од(від)слýжувати, оджúти і т. д. — Одбуду сей рік, тай кину.

Отжига́ть, отже́чь, ся = од(від)па́лювати, одпа́лити. — Опалив кінчик палиці.

Отжи́ливать, отжи́лить = од(від)тя́гувати, одтяга́ти, одтягти́, ви́морочити, зашати́рити. — Виморочив у мене 10 карбованців.

Отжима́ть, отжа́ть = 1. вида́влювати, вити́скувати, викру́чувати (білизну), од(від)ці́жувати (Сир), ви́давити, ви́чавити, ви́крутити, одці́дити.

2. од(від)ти́скувати, одти́снути. — На ярмарку в юрбі мене якось одтиснули від товаришів.

Отжина́ть, отжа́ть, ся = обжина́ти ся, обжа́ти ся. — Люди вже пообжинались.

Отжи́нъ = обжи́н, обжни́ва, обжи́нки.

Отжирѣ́лый = одгодо́ваний, годо́ваний, одпа́сений, гладки́й. — Кругом неправда і неволя, парод замучений мовчить, а на апостольскім престолї чернець годований сидить. К. Ш.

Отжирѣ́ть = одгодува́ти ся, одпа́сти ся, пог.ла́дшати.

Отза́втракать = поснїдати. — Ми вже поснїдали. — Приходьте до мене поснїдати.

Отзва́нивать, отзвони́ть = передзвони́ти, продзвони́ти. — Вже передзвонили до вечерні.

Озвукну́ть = залуна́ти, од(від)гукну́тись, од(від)кликну́тись луно́ю. — Як гукнув коло лїса, так і залунало. — Д. ще під сл. **Отдава́ться 4.**

О́тзвукъ = д. **Отголо́сокъ.**

Отзвуча́ть = перегуча́ти, передзвени́ти, перегуди́ти, передзижча́ти.

Отзна́бливать, отзнобля́ть, отзноби́ть = од(від)моро́жу(зю)вати, одморо́зити.

Отзола́чивать, отзолоти́ть = позоло́чувати, визоло́чувати, позолоти́ти, ви́золотити (на ново або скінчити позолоту).

Отзыва́ть, отозва́ть, ся = 1. од(від)зива́ти, од(від)кликати, оді(віді)зва́ти, одкли́кати. — Одізвав його і почав щось говорити.

2. озива́ти ся, обзива́ти ся, од(від)кликати ся, од(від)гу́кувати ся, озва́ти ся, обізва́ти ся, одкликну́ти ся, одгукну́ти ся. — Його кличуть, а він і не озиваєть ся. — А хто мене, молодую, тай до дому доведе? Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дївчинонько, я до дому доведу. н. п.

3. д. **Отдава́ться 4** і **5.**

Отзы́вчивый = од(від)голо́сний.

О́тзывъ = 1. од(від)зи́в, о́д(ві́д)клик (С. Пар. Жел.)

2. о́д(від)повідь (С. Жел.), одмо́ва (С. Пар.)

3. д. **Отголо́сокъ.**

Отзя́бать, отзя́бнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути, одме́рзти.

Отира́ть, отере́ть, ся = обтира́ти, утира́ти, обте́рти, уте́рти, ся.

Отиска́ть, отиска́ть, отиснуть = обда́влювати, уто́птувати, товкма́чити, обдави́ти, утопта́ти, утовкти́, утовкма́чити.

Отказа́ть, ся = д. **Отка́зывать, ся.**

Отка́зъ = 1. од(від)ка́з (С. Жел.), од(від)мо́ва (С. Жел. З. Л.), од(від)мо́га. — **Получи́ть отка́зъ** = о́близня пійма́ти, в сватанні — гарбуза́ зъїсти. С. З.

2. д. **Отрече́ніе.**

Отка́зывать, отказа́ть, ся = 1. од(від)ка́зувати, од(від)мовля́ти, одказа́ти, одмо́вити (кому од чого або в чім), в сватанні — гарбуза́ піднести́. — Ні в чім не міг йому одказати — Бо як завтра всїм (женихам) сестра відмовить, що тоді я маю вам казати. Ст. С.

2. од(від)ка́зувати (С. З.), од(від)пи́сувати, одказа́ти, одписа́ти, легува́ти. — Одписав йому по смерти всю худобу. — Два найлїпші улика на церкву легує. Кн.

3. од(від)мовля́ти ся (С. З. Л.), одмага́ти ся (С. З. Л.), од(від)ступа́ти ся, вимовля́ти ся, зріка́ти ся, цура́ти ся (С. З.), одмо́вити ся, одмогти́ ся, одступи́ти ся, зрікти́ ся, од(від)цура́ти ся (С. З.), од(від)каснути ся, од(від)сахну́ти ся (С. Л.). — Не признав ся, відмовляєть ся від усього. Кн. — Одмовляєть ся, як стара дївка хорошого жениха. н. пр. — Як він не одмагав ся, а жид таки кландав, щоб узяв з собою. н. о. Яст. — Це було йому не в охітку а про те відмагати ся не зважив ся він. Лев. В. — Іди, каже, бери, а той одмагаєть ся. н. к. — Ніяк не можу одмогти ся. н. о. Яст. — Кличуть у хату; нам і сором вимовляти ся, та як його покинуть усе па возї. Ос. — Також зрік ся він права власности до землї. Бар. О. — Так пурає ть ся, як дід пятака. п. — Мій батечку, мій братїку, хоч ти мене не цурай ся. К. Ш. — Коли-б пан за плуга взяв ся, то й сьвіта-б одцурав ся. н. пр. — Не поцурайтесь хлїба-соли. Кот.

Отка́ливать, откали́ть = од(від)гарто́вувати, одгартува́ти.

Отка́ливать, отколо́ть = 1. од(від)ко́лювати, одколо́ти, одщепи́ти, ся. — З краю трохи одкололо ся.

2. од(від)шпи́лювати, одшпили́ти, ся. С. З. — Одшпилилась стьожка, мабуть шпилька вискочила. — **Отколо́ть шту́ку** = вшкваритн, ушкварити, утну́ти, утя́ти. — От так ушкварив!

Отка́пывать, откопа́ть = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопа́ти; вико́пувати, ви́копати.

Откарау́лить = одбу́ти ва́рту.

Отка́рмливать, откорми́ть, ся = од(від)годо́вувати, ся, розгодо́вувати, годува́ти (С. Л.), одгодува́ти, розгодува́ти, ви́годувати, хоробу — од(від)паса́ти, ся, тучи́ти (С. Ш.), од(від)па́сти, ся. — Ми одгодовуємо иньші тварі, щоб ними одгодовуватись самим. Ст. Г. — Хозяйське око товар тучить. н. пр. — **Отко́рменный** = годо́ваний, одгодо́ваний, гладу́н, ха, гладки́й, жирови́й, про худобу — па́сений, на бардї — бражни́й. — Оце годований кабан, оце ледащо — щирий пан. К. Ш.

Отка́тывать, откати́ть = 1. перекача́ти (рублем і качалкою), перемаґлюва́ти (на маґлї). — Вже усї сорочки перекачала.
2. д. **Отду́ть 2.**

Отка́тывать, откати́ть, ся = од(від)ко́чувати, одкоти́ти, ся.

Отка́чивать, откача́ть, ся = 1. вико́чувати, ви́качати, ся. — Викачали усю воду.
2. од(від)ка́чувати, одкача́ти, ся. — Витягли його з води, здавалось, зовсїм не живого, та на силу одкачали.

Отка́чиваться, откачну́ться = од(від)хи́тувати ся, одхитну́ти ся (С. Л.), од(від)сахну́ти ся. — Він зовсїм відсахнув ся од нас.

Отка́шивать, откоси́ть, ся = вико́сювати, обко́сювати, ви́косити, покоси́ти, обкоси́ти, ся. — Усю ниву покосили, гострі коси потупили. н. п. — Люди вже обкосили ся.

Отка́шливать, отка́шлять, отка́шлянуть, ся = од(від)ка́шлювати, вика́шлювати, одка́шляти, ви́кашляти, ся.

Откидно́й = одкидни́й. — **Откидны́е рукава́** = вильо́ти. С. З. — Чорноусий, жупан куций, викидає вильоти, скаче, грає, ще й сьпівае, аж завдає охоти. Гатцук.

Отки́дывать, откида́ть, отки́нуть, ся = од(від)кида́ти, одки́дати, отки́нути, ся.

Откипа́ть, откипѣ́ть = перекипа́ти, перекипі́ти.

Откладно́й = д. **Отворо́тный 2.**

Откла́дъ = од(від)кла́д. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Откла́дывать, откла́сть, отложи́ть, ся = 1. од(від)кладати, одкла́сти, ся. — Одклав особо ті огірки. — Що маєш зробити сьогодня, не одкладай на завтра. н. пр.
2. од(від)пряга́ти, випряга́ти, розпряга́ти, одпрягти́, ви́прягти, розпрягти́. — Скажи, щоб одпрягали коней.

Откла́ниваться, откла́няться = одкла́нюва́ти ся, одкла́няти ся.

Отклёвывать, отклева́ть = 1. од(від)кльо́вувати, од(від)дзьо́бувати, одклю-ва́ти, оддзьо́бати, оддзю́бати. — Горобець одклював голову червяка та й кинув.
2. поклюва́ти, подзьо́бати, подзю́бати. — Кури вже все поклювали, треба підкинути проса.

Откле́ивать, отклеи́ть, ся = 1. од(від)кле́ювати, ся, одлипа́ти, одкле́їти, ся, одли́пти. — Воно само одкле́їло ся.
2. покле́їти, перекле́їти. — Вже усе поклеїв.

Отклика́ться, откли́кнуться = од(від)кликáти ся, од(від)гу́кувати ся, обзива́ти ся, одкликну́ти ся, одгукну́ти ся (С. Л.), обізва́ти ся (С. Л.), одку́кнути ся. — Як гукаєш, так і одгукнеть ся. н. пр.

О́ткликъ, откли́чка = о́д(від)клик. С. Жел.

Отклоне́ніе = одхиля́ння.

Отклоня́ть, отклони́ть, ся = 1. од(від)хиля́ти, одмовля́ти, одверта́ти, одхили́ти, одмо́вити, одверну́ти. — Одмовив його од сього дїла.
2. од(від)хиля́ти ся, ухиля́ти ся (С.Ш.), огина́ти ся, одхили́ти ся, ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), од(від)хитну́ти ся. — Карпо не оступив ся і не одхилив ся. Лев. — Він ухиляєть ся од сього дїла.

Отковáть = покува́ти, перекува́ти. — Вже покували усе.

Отковы́ривать, отковыря́ть, отковырну́ть, ся = од(від)колу́пувати, одлу́плювати, одколупа́ти, одколупну́ти, одлупи́ти, трохи — вколупа́ти, вколупну́ти, трохи зверху — надколупа́ти, надколупну́ти. — Одколупав замазку та й виняв шибку. — Вколупув масла, як кіт наплакав.

Отказы́ривать, отказыря́ть = од(від)кози́рювати, викози́рювати, одкозиря́ти, ви́козиряти. — Треба було спершу одкозиряти, та тодї з мастї йти. — Викозиряв усї козирі.

Отколо́чивать, отколоти́ть, ся = 1. од(від)бива́ти, одби́ти. — Одбили двері.
2. би́ти, лупи́ти, лупцюва́ти, одлупи́ти, одлупцювати, духанів, стусанів нада-

ва́ти, одкудо́вчити, одчухра́ти і т. д. д. **Бить.** 1. — Одлупив його на всі боки. — Так він його одкудовчив, що довго буде памъятати. н. о.

Отколдо́вывать, отколдова́ть = од(від)чаро́вувати, одчарува́ти, одворожи́ти.

Отколоко́лить = од від)дзвони́ти, передзвони́ти.

Отко́локъ = д. **Иверень.**

Отколоти́ть = д. **Отола́чивать.**

Отколо́ть, ся = д. **Отка́лывать, ся.**

Отко́ль, отко́лъ = д. **Отку́да.**

Откомандирова́ть = ви́рядити, ви́правити (Д. **Командирова́ть**).

Отконопа́тить = од(від)конопа́тити, од(від)паклюва́ти.

Откопа́ть = д. **Отка́пывать.**

Откорми́ть = д. **Отка́рмливать.**

Откоси́ть, ся = д. **Отка́шивать, ся.**

Отко́сный = укісний (С. Ш.), скісний.

Отко́съ, отко́сокъ = уко́с (С. З.), укіс, гори — косогір, у́біч — (С. Ш.) — Перекинулись з возом саме на косогорі.

Откочёвывать, откочева́ть = перекочо́вувати, перекочува́ти.

Откра́ивать, открои́ть = од(від)кро́ювати, од(від)кра́ювати, одкро́їти, о кра́яти, вкра́яти.

Откра́сить = покраси́ти, помалюва́ти. — Помалювали все.

Откре́щиваться = од(від)хре́щувати ся.

Откровéніе = одкриття́ (С. Ж. К. Св. п.) виявле́ння.

Откровéнность = щи́рість. С. З. Л.

Откровéнный, но = щи́рий, ро (С. З.), по щи́рости. — Скажи мінї по щирости.

Открои́ть = д. **Откра́ивать.**

Откру́чивать, открути́ть, ся = од від)кру́чувати, одкрути́ти, ся.

Открыва́тель = од від)кри́тель. С. Жел.

Открыва́ть, откры́ть, ся = 1. од(від)крива́ти, одкри́ти, ся, що загорнуте — од(від)горта́ти, ро горта́ти, одгорну́ти, розгорну́ти, ся, що затулене — од(від)туля́ти, одтули́ти, ся, що зачинене — од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Розгорнув хустку, аж там гостинці. — Відчини вікно, бо жарко. — **Откры́ть ротъ** = роззя́вити. С. Л. — **Откры́ть глаза́** = од(від)плю́щити, розплю́щити. — **Откры́ть грудь** = розхрі́стати, ся. С. Л. — **Откры́ть сте́ну** = розмурува́ти (камъяну), розібра́ти (деревъяну). — Звелів царь розмурувати і випустити його з темниці. н. к.

2. знахо́дити, визнава́ти, назнава́ти, од(від)шу́кувати, виявля́ти, знайти, ви́знати (Ніс), назна́ти (С. Л.), одшука́ти, ви́явити, ся (С. Пар.) — Правда в сьвітї нївечить ся та вже-ж колись виявить ся. н. пр. — Я назнав у лїсї тетеруків. С. Л. — Одшукав доброго майстра. С. Л. — **Откры́ть та́йну** = ви́явити тайну́. — **Откры́ть сообщника** = ви́казати. — Викажи товариша. Кр. — **Открыва́ется слу́чай** = випада́є ока́зия.

3. почина́ти, зачина́ти, заво́дити, поча́ти, зача́ти, розпоча́ти, заве́сти, ся. — **Откры́ть Компа́нію, сраже́ніе** = розпоча́ти війну́, бата́лію. — Козаки перші розпочали баталію.

Откры́тіе = од(від)криття́. С. Жел.

Откры́то = я́вно, про́сто, щи́ро, не кри́ючись, не хова́ючись.

Откры́тый = 1. од(від)кри́тий, од(від)чи́нений і т. д. д. **Открыва́ть.**

2. чи́стий, ві́льний. — Чисте поле. — Вільне повітря. — Явний ворог.

Отку́да, отку́дова = ві́дки, ві́дкіль, ві́дкіля́, зві́дки, звідкіль, звідкіля́. С. Аф. З. Л. — Пиши листи, давай знати: відкіль тебе виглядати. п. п. — Ой не відтіль вітер віє, відкіль мині треба н. п. — Хилі́те ся густі лози, звідки вітер віє; дивіте ся карі очі, звідки милий їде. н. п. — Не стямиш ся, відки й лихо складеть ся. — **Отку́дато** = ві́дкіля́сь, ві́дкільсь. — Жидівський ґвалт відкілясь доносить ся. Мир. — Лихо злеє, лихо тяжке відкільсь прилетїло і на бідну головоньку козакові сїло. П. Пр.

Откупа́ть, откупи́ть, ся = 1. закупа́ти, од(від)купа́ти, закупи́ти, одкупи́ти, ся, скупо́вувати, скупи́ти. — Він усе закупив.

2. ви́купати, ви́купити, ся. — Викупив ся на волю.

Откупа́ть, ся = ви́купати, скупа́ти, ся. — Викупала дитину. — Вони вже скупали ся, тепер нам можна йти

Откупно́й = одкупний. — Тай побрів до шинку. А в тім шинку міря кацап одкупну горілку. Дум.

Отку́поривать, отку́порить = од(від)тика́ти (С. Л.), од(від)корко́вувати. одіткну́ти, одкоркова́ти. — Насилу одіткнув пляшку.

Откупщи́къ = одкупщи́к.

О́ткупъ = о́дкуп. С. Жел.

Отку́сывать, отку́сать, отку́сить, ся = од(від)ку́сювати, одъїда́ти, од(від)гриза́ти, одкуси́ти, одъїсти. одгри́зти, ся.

Отку́ски = кускй, недо́їдки, недо́гризки, окру́шки.

Отку́тывать, отку́тать = од(від)туля́ти, розку́тувати, одтули́ти, розку́тати.

Отку́шать = поїсти, пообі́дати, повече́ряти, поснїдати, напи́тись ча́ю. — **Господа́ уже́ отку́шали** = пани́ вже пообі́дали і т. д. — **Отку́шавши чай, пошли́ гуля́ть** = напи́вшись ча́ю, пішли́ гуля́ти.

Отку́шивать, отку́шать = д. **Отве́дывать.**

Отлага́тельство = од(від)кла́д. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отлага́ть, отложи́ть, ся = од(від)кладá-ти, одкла́сти, ся. — Ці яблука треба особо одкласти. — Що маєш зробити сьогодня, не відкладай на завтра. н. пр.

Отлага́ться, отложи́ться = 1. од(від)дїля́ти ся, од(від)різня́ти ся, од(від)пада́ти, оддїли́ти ся, одрізни́ти ся, од-па́сти.

2. осїда́ти, осі́сти.

Отлакирова́ть = відлощи́ти.

Отла́мывать, отлома́ть, отломи́ть, ся = од(від)ло́млювати, одломи́ти (С. Л.), вломи́ти, ся, гильку — од(від)чухра́ти, од-(від)чахну́ти, ся. С. З. Л. — За гилечку смикну, аж дерево те затріщало, і зараз гильку одчахнув. Кот.

Отлега́ть, отле́чь = 1. осїда́ти, осі́сти. — Гуща осїла на дно.

2. ле́гшати, поле́гшати, одли́гнути. — Так паче на душі полегшало. — Одлигне від серця. Граб.

Отлежа́лый = ле́г..ий, зле́глий, злежа́лий. — Злежалі грушки.

Отле́живать, отлежа́ть, = од(від)ле́жувати, одлежа́ти, належа́ти, переле́жати. — Належав бік, треба перевернути на другий. — Повідлежував боки.

Отле́живаться, отлежа́ться = од(від)ле́-жувати ся, вилéжувати ся, одлежа́ти ся, ви́лежати ся. — Одлежуєть ся од дїла. — Нехай грушки вилежать ся.

О́тлежь = гу́ща, фуз, фус, фу́си. С. Ш.

Отлета́ть, отлете́ть = од(від)лїта́ти, одлетї́ти, одли́нути. — Вже птиці у вирій одлетїли.

Отлёт = од(від)лі́т, ви́лїт.

Отле́чь = д. **Отлега́ть.**

Отлива́ть, отли́ть, ся = 1. од(від)лива́ти, вилива́ти, од(від)сипа́ти, одли́ти, ви́-лити, одси́пати, ся. — Почали одливати воду з каюка. — Одсип трохи борщу, а то дуже повно.

2. вилива́ти, ви́лити, ся. — Мабуть десь великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

3. од(від)лива́ти, одли́ти. — Так учадїв, що насилу одлили водою.

4. од(від)бива́ти ся, міня́ти ся, міни́-ти ся, перелива́ти ся, одби́ти ся (про цьвіт тканини).

Отли́вка = од(від)лива́ння, од(від)ли́в, вилива́ння, ви́лив

Отливно́й = 1. виливни́й.

2. ли́тий, ви́литий.

Отли́вокъ = ви́ливок. — Виливок з гіпсу.

Отли́вистый = мінли́вий (С. Жел.), селезни́стий (про колїр).

Отли́вщикъ = лива́рник. С. Жел.

Отли́въ = 1. д. **Отли́вка.**

2. од(від)пли́в. — При берегах морських вода правильно прибуває і убуває. Се зветь ся приплив і відплив. Зем.

3. перели́в, частїше перели́ви. — **Ткань съ отли́вомъ** = міню́ча, мінли́ва, з перели́вами, селезни́ста (тканина).

Отли́зывать, отлиза́ть = од(від)ли́зувати, надли́зувати, одлиза́ти, надлиза́ти. — Чимало надлизала кицька масла.

Отли́ть = д. **Отлива́ть.**

Отлича́ть, отличи́ть, ся = 1. од(від)різня́ти (С. Л.), розрізня́ти (С. Пор.), розпізнава́ти (С. Пар.), обрізни́ти, ся, розрізни́ти, розпізна́ти. — Треба одрізняти, щирого приятеля од лестуна. — Треба висліджити, як одрізняли ся країни одна від одної в мові. Бар. О. — Найближчі Словянські вітки, що найменше відрізняли ся у вимові, скоріше могли злити ся у одно тїло. Бар. О.

2. од(від)знача́ти, ся, визнача́ти, ся (С. Л.), виділя́ти, ся (С. Л.), видава́ти ся, одзна́чити, визначити, ви́дїлити, ся, ви́дати ся. — Король Данило визначав ся безкорыстною вдачою. Бар. О.

Отли́чествовать = од(від)різня́ти ся, різни́ти ся. С. Л. — Рід сусїдніх хат вона відрізняла ся. Кн. (Д. ще під сл. **Отлича́ть ся 1.**)

Отличи́тельный = видатни́й.

Отли́чіе = 1. од(від)мі́на, різниця, різна́ция (С. Л.).

2. од(від)зна́ка. С. Пар. — От де починаєть ся відзнака кольонїзациї володарської од тієї, що... Кн.

Отли́чный, но = 1. різний, но, видатний, но, одмі́тний, но (Чайч.), опрічний, но, инакше, и́ньче, и́ньше, и́ньшим спо́собом.

2. ду́же га́рний, до́брий, ду́же га́рно, до́бре, чудо́вий, во, роскі́шний, но. — Чудово сьпіває. — Роскішний кавун.

Отли́чность = рі́жність (С. Жел.), рі́жниця.

Отло́гій = похи́лий, спа́дистий (С. Жел.), припа́дистий (С. Жел.), зго́ристий (С. Жел.) потягли́й.

Отло́гость = спа́дистість, зго́ристість, згі́рря.

Отло́гъ = д. **Отло́гость** і **Отко́съ**.

Отложи́ть = д. **Откла́дывать** і **Отлага́ть**.

Отложно́й = од(від)кладни́й, вило́жи́стий. — Виложистий комір.

Отлома́ть, отломи́ть = д. **Отла́мывать**.

Отло́мокъ = одло́мок (С. З.), уло́мок (С. Ш.), вло́мок, ула́мок (С. З.), ви́ломок, палиці, гилки — цуру́палок, цурпа́лок (С. З.) оцу́пок (С. З.), оскоме́лок (Лев.) З трьох уламків зробив ці́ле. С. З.

Отло́мъ = злом. — Треба перевязати саме на зломі.

Отлуди́ть = ви́лудити, побіли́ти.

Отлуча́ть, отлучи́ть, ся = од від)луча́ти (С. Л.), вилуча́ти (С. Л.), од(від)ріша́ти, відтруча́ти, одлучи́ти, ви́лучити, відрішити, ся. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. н. п.

Отлуче́ніе = од(від)лу́ка.

Отлу́чка = одлу́чка.

Отлу́чный = од(від)лу́чний.

Отлыга́ться, отолга́ться = од(від)бріхувати ся, вибріхувати ся, одбреха́ти ся, ви́брехати ся.

Отлы́жка = вибріхування.

Отлы́нивать, отлыня́ть = ухиля́ти ся, уника́ти (С. Ш.), ухили́ти ся, уни́кнути (С. Ш.)

Отлѣзать, отлѣзть = од(від)ла́зити, одлі́зти.

Отлѣпливать, отлѣпля́ть, отлѣпи́ть, ся = од(від)лі́плювати, одлі́пити, ся.

Отля́пать, отля́пнуть = од(від)руба́ти. од(від)тя́ти.

Отма́зывать, отма́зать = пома́зати, ви́мазати, помасти́ти, ви́мастити.

Отма́ливать, отмоли́ть, ся = од(від)мо́лювати, вимо́лювати, одмоли́ти, ви́молити. — Роздав бідним, щоб одмолювали тяжкі мої гріхи. О. Ст. — Хотїла йти у Київ одмолювать свої і мої гріхи. О. Ст.

Отма́лчиваться, отмолча́ться = одмо́вчуватись, мо́вчки терпі́ти, одмовча́ти ся.

Отма́лывать, отмоло́ть = одме́лювати, одмоло́ти, перемоло́ти. — Перемоловши жито, почали молоти пшеницю.

Отма́нивать, отмани́ть = од(від)ма́нювати, од(від)на́жувати, од(від)ва́блювати, перема́нювати (С. З.) і т. д., одмани́ти, одна́дити і т. д.

Отма́тывать, отмота́ть, ся = од(від)мо́тувати, одмота́ти, ся. — Одмотай трошки з того клубка.

Отма́хивать, отмаха́ть, отмахну́ть, ся = 1. од(від)ма́хувати, ся, одмаха́ти, одмахну́ти, ся, од(від)ганя́ти, оді(віді)гна́ти. — Одмахуєть ся від комарів.

2. од(від)ру́бувати, одтина́ти, одруба́ти, одтя́ти (С. З.), утина́ти, утя́ти (С. Ш.), — Одтяв йому голову шаблею.

3. ушкварити (С. Ш.), учи́стити (С. Ш.), в оди́н мах зробити, збігати. — В один мах зробив ді́ло.

Отма́чивать, отмочи́ть, ся = од(від)мо́чувати, одмочи́ти, ся.

Отмашь = д. **Наотмашь**.

Отмежёвывать, отмежева́ть, ся = од(від)межо́вувати, одрізувати, одмежува́ти, одрізати, ся, ралом — од(від)ра́лити. — Як відмежували моє поле од його, так і не сваримо ся. Кп.

Отмерза́ть, отмёрзнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути; розмерза́ти, розме́рзнути, ся. — Одмерз палець. — Земля почина потроху одмерзати. — Земля розмерзла ся.

Отме́стка = д. **Отмще́ніе**.

Отмета́ть, отмести, ся = одміта́ти, одмести́, ся. — Одмети сьміття до порога.

Отмета́ть, отметну́ть = од(від)кида́ти, оди́нути.

Отмина́ть, отмя́ть = од від)мина́ти, розмина́ти, оді(віді)мня́ти, розімня́ти.

Отмока́ть, отмо́кнуть = од(від)мока́ти, одмо́кнути.

Отмола́живать, отмолоди́ть = розво́дити, розбавля́ти, розве́сти, розба́вити.

Отмола́чивать, отмолоти́ть, ся = одмоло́чувати, обмоло́чувати, одмолоти́ти, обмолоти́ти, ся. — Люди вже обмолотили ся.

Отмо́лвить = од(від)мо́вити, одра́яти, розра́яти. (Д. ще під сл. **Отговаривать 1.**).

Отмоли́ть = д. **Отма́ливать**.

Отмолоди́ть = д. **Отмола́живать**.

Отмолоти́ть = д. **Отмола́чивать**.

Отмоло́тъ = обмоло́т.

Отмоло́ть = д. **Отма́лывать**.

Отмолча́ться = д. **Отма́лчиваться**.

Отмора́живать, отморо́зить, ся = од(від)-моро́зювати, одморо́зити, ся. — Одморозив собі уха.

Отмота́ть = д. **Отма́тывать.**

Отмочи́ть, ся = 1. д. **Отма́чивать, ся.**
2. ви́лісяти ся, ви́сцяти ся.

Отмсти́тель, ница = д. **Мсти́тель.**

Отмща́ть, отмщева́ть, ся, отмсти́ть, отомсти́ть = мсти́ти, ся, пімстити ся, відомсти́ти, помсти́ти ся, од(від)дя́чити. Стануть пімстити ся. Кр. — Кинувсь він до його відомстити, та ба! Не на такого наскочив. Дум. — Ниньки хочу слобонить вас, браття, — хоч помститись, хоч погинуть чесно. Ст. С. (Д. ще під сл. **Мсти́ть**). — **Отмсти́ть съ лихво́ю** = оддя́чити сто з о́ком. Кот.

Отмще́ніе = по́мста (С. Ж.), од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка. — На помсту побитої братії. Скоропадський. С. З. — Од Бога помсту наволїкає. Л. В. — Оце тобі, Грицю, такая заплата: з чотирьох дошок темная хатэ.

Отмыва́ть, отмы́ть, ся = од(від)мива́ти, н. п. одми́ти, ся, про праття білизни — одпера́ти, одіпра́ти, попра́ти. — Треба одмити плями. — Вода одмила частину греблї. — Попрала сорочки.

Отмы́кать = одчеса́ти, почеса́ти (льон) — **Отмы́кать го́ре** = перебідува́ти.

Отмыка́ть, отомкну́ть, ся = од(від)пира́ти, од(від)мика́ти, розмика́ти, одпе́рти, одімкну́ти, розімкну́ти, ся. — Одімкнув скриню.

Отмы́лить, ся = одми́лити, поми́лити, ся.

Отмы́ть, ся = д. **Отмыва́ть, ся.**

Отмы́чка = од(від)ми́чка, ви́трих (С. Жел. Пар.)

Отмѣ́лина, отмѣ́ль = обмі́л (Сн.), о́бміль, од(від)мі́л, мілина, — довга та вузька — коса́.

Отмѣ́на = 1. од(від)мі́на, знесе́ння (Ос.), скасува́ння. — Знесення панщини. Ос.
2. од(від)мі́на, рі́зність, рі́зниця, різна́ция.

Отмѣня́ть, отмѣни́ть, ся = од(від)міня́ти (С. З.) касува́ти, зно́сити, од(від)міни́ти (С. З. Л.), скасува́ти, знести́, закон, звичай — ви́законити. — Природу тяжко одмінити. п. пр. — Цїсарь дав хлопам волю і скасував панщину. Фр. — Од пъянства на коляду трудно визаконить. Лев.

Отмѣ́нный, но = д. **Отли́чный, но.** — **Отмѣ́нно хорошо́** = ду́же га́рно.

Отмѣ́ривать, отмѣ́рять, отмѣ́рить = од(від)мі́рювати, одмі́ряти.

Отмѣ́та, отмѣ́тка = поміт́ка, замі́тка; прикме́та, знак, призна́ка.

Отмѣча́ть, отмѣ́тить = одмі́чати, помі́чати, намі́чати, позначати, визначати (С. Л.), од(від)значати, одміти́ти, помі́тити, позначити, відзна́чити. — **Отмѣ́ченный** = одмі́тний, помічений і т. д.

Отмя́кнуть = розімня́кнути.

Отмя́ть = д. **Отмина́ть.**

Отна́шивать, относи́ть = зно́шувати, зноси́ти. — Зносив свиту геть зовсїм.

Отнесе́ніе = однесе́ння.

Отнести́, ся = д. **Относи́ть, ся.**

Отни́зывать, отниза́ть, ся = дони́зувати, дониза́ти, пониза́ти, позни́зувати, ся. — Донизує останню низку. — Познизувала усе.

Отнима́ть, отня́ть = од(від)ні́мати, од(від)бира́ти, оді(віді)йма́ти, видера́ти, одня́ти (С. Л.), відійня́ти, оді(віді)бра́ти, ви́дерти (С. Л.). — **Отня́ть дитя́ отъ гру́ди** = од(від)лучи́ти, залучи́ти дитину (Кр.). — **Отня́ть пра́во сло́ва** = заці́шити, зани́ткати. — **Отня́ть рѣчь** = умкну́ти мо́ву (С. Ш.).

Отно́га = д. **Отро́гъ.**

Относи́тельный, но = 1. відно́сний, но, стосунко́вий, во. С. Жел. Пар.
2. умо́вний, но.

Относи́тельность = відно́сність, умо́вність. С. Жел.

Относи́ть, отне́сть, отнести́, ся = 1. од(від)но́сити, однести́, ся. — Треба однести до дому.
2. од(від)но́сити ся (С. Жел.), стосува́ти ся (С. З.), стосу́нки ма́ти, дотика́ти ся, ти́чити ся, од(від)нести́ ся. — До того стосуючи ся і гетьман розіслав свої універсали. Л. С. — Борис стосуєть ся до мене уважно, приязно. Кн. — **Относи́ться хорошо́** = щирува́ти. — Як зо мною пъють, гуляють, тоді мінї щирують, як від мене підуть, тоді на мене ворогують. н. п.
3. удава́ти ся, уда́ти ся. — С. Ш. — Як біда, удавай ся до жида. н. пр.

Отночева́ть = переночува́ти.

Отноше́ніе = 1. відно́сини (С. Жел.), сосу́нок (С. Жел. Пар.) — **Взаи́мныя отноше́нія** = взайо́мини. — Духовенство в своїх відносинах до народу зъявляло ся.. Бар. О. — Прикрі відносини до мене Палажки. Кн. — Я зо всїма у добрих стосунках маю ся. — Наша Україна була легкою нивою для взайомин з Балканськими Словянами. Пр.

2. відно́шення.

Отны́нѣ = з сього́ часу, од, від сього́ ча́су, відтепе́р.

Отнѣ́киваться, отнѣ́каться = од(від)мовля́ти ся, од(від)мага́ти ся, од(від)пера́ти ся, одмо́вити ся, одмогти́ ся, одпе́рти ся, одпе́кати ся. — То був на все пристав, а тепер відмагаєть ся. Кр.

Отнію́дь = ні в я́кім ра́зі, ніжé, анїжé.

Отня́тіе = однїма́ння, однїма́чка. — Я тобі дам такої однїмачки, що знатимеш, як однїмати. Сп

Отня́ть = д. **Отнима́ть.**

Ото́ = д. **Отъ.** — **День ото дня́** = з дня́ на де́нь.

Отобра́ть = д. **Отбира́ть.**

Отобѣ́дать = пообі́дати. — Пани вже пообідали.

Отовсю́ду = з'усю́ду, од'усю́ди, зовсю́ду, від'усю́ди (С. Л.), від'усїля́, звід'усі́ль (С. Л.), з усїх усю́д (С. Л.), зо всїх усю́д, від'усі́ль (С. Аф.) — Звід'усїль позбігали ся і кинулись на мене.

Отогна́ть = д. **Отгоня́ть.**

Отогну́ть, ся = д. **Отгиба́ть, ся.**

Отогрѣва́ть, отогрѣ́ть, ся = оді(віді)грі́ва́ти, розгрі́ва́ти, розігрі́ва́ти, відігрі́ти, зогрі́ти, ро́зігрі́ти, хукаючи — од(від)ху́кати. — Насилу одігрів ся. — Насилу одхукав собі руки. Кр.

Отодвига́ть, отодви́нуть, ся = од(від)су́ва́ти, од від)со́вувати, одсу́нути, ся (С. Л.) — Одсунь віконечно, подивись на сонечко. и п. — Одсунула горщик од жару, вимішала кашу. Лев.

Отодра́ть, ся = **Отдира́ть, ся.**

Отозва́ть, ся = д. **Отзыва́ть, ся.**

Отойти́ = д. **Отходи́ть.**

Отола́чивать, отолочи́ть = лу́щити, ви́лущити.

Отолга́ться = д. **Отлыга́ться.**

Отомкну́ть, ся = д. **Отмыка́ть, ся.**

Отомсти́ть, ся = д. **Отмща́ть, ся.**

Отопи́ть, отопя́ть = д. **Ота́пливать.**

Отопи́ть, ся = д. **Ота́пливать. ся.**

Ото́пки = 1. ви́шкварки. С. Пав. 2. д. **Ото́покъ.**

Отопле́ніе = о́пал, па́ливо, то́пливо (С. Ш.) — Усї гриби топили соломою — топливо з неї аби яке. Кн. — Наняв кватирю з топливом.

Ото́покъ, частїше мн. **Ото́пки** = шкарбу́н (С. З.), шкарбуни́ (стоптьовані черевики, чоботи або постоли).

Отопрѣва́ть, отопрѣ́ть = оді(віді)прі́ва́ти, одіпрі́ти.

Отопта́ть = д. **Ота́птывать.**

Ота́чивать, отточи́ть = обшива́ти, облямо́вувати, обши́ти, облямува́ти.

Ото́рванность = оди́рваність. — На правому березї Днїпра одірваність шляхти од народу стала ся геть раніше. Кн.

Оторва́ть, ся = д. **Отрыва́ть, ся.**

Отороп́е́лый = торопле́ний (С. Л. Ш.), зля́каний. — Ди́вить ся він неначе тороплений. п. к. — Та бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот.

Отороп́е́ть = отороп́іти (С. Ш.), поторопіти, зляка́ти ся.

Оточи́ть = д. **Ота́чивать.**

Ото́чка = д. **Обши́вка.**

Отосла́ть = д. **Отсыла́ть.**

Ототкну́ть = д. **Оттыка́ть.**

Отостри́ть = од(від)гостри́ти, ви́гострити.

Отохо́чивать, отохо́тить = од(від)бива́ти, одби́ти охо́ту.

Отощалый = охля́лий, захля́лий, змарні́лий.

Отощева́ть, отоща́ть = охлявя́ти, захлява́ти, марні́ти, охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, охля́нути (С. З.), захля́сти (С. З. Л., змарні́ти, помарні́ти, від хвороби — ви́хиріти, від посту — ви́постити ся. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли. Кн. — Ой вже-ж наші сїромахи та без харчів помарніли. н. п.

Отпада́ть, отпа́сть = од(від)пада́ти, одпа́сти.

Отпа́дышъ = 1. па́далиця. — Я не рвав груш, а назбірав падалиці.
2. д. **Отступникъ.**

Отпа́ивать, отпои́ть, ся = од(від)люто́вувати, одлютова́ти, ся.

Отпа́ивать, отпои́ть, ся = 1. випо́ювати, ви́поїти. — Випоїли порося к Великодню.
2. од(від)по́ювати, одпоїти. — Мабуть там яка отрута була, що зразу стало мінї погано, та вже насилу мене молоком одпоїли.

Отпа́лзывать, отполза́ть, отползти́ = од(від)ла́зити, одлїза́ти, од(від)повза́ти, одлїзти, одповзти́.

Отпа́ривать, отпа́рить, ся = 1. од(від)па́рювати, одпа́рити, ся. — Так приспіхло, що насилу одпарив.
2. випа́рювати, ви́парити, ся. — Випарив ся в бані.
3. па́рити, шпа́рити, чухра́ти, періщити, шмага́ти, ви́парити, ви́шпарити, одчухра́ти і т. д. — Одшмагали його різками.

Отпа́рывать, отпоро́ть, ся = од(від)по́рювати, одпоро́ти, ви́пороти, розпоро́ти, ся. — Треба одпороти рукава.

Отпа́сть = д. **Отпада́ть.**

Отпа́хивать, отпаха́ть, ся = од(від)о́рювати, об'о́рювати, од'ора́ти, ся, обора́ти ся. — Люди вже оборали ся, а ми ще й не починали.

Отпа́хивать, отпахну́ть, ся = д. **Отма́хивать, ся 1.**

Отпа́чкать = закаля́ти, покаля́ти (Д. під сл. **Загрязни́ть** і **Запа́чкать**).

Отпаять, ся = д. **Отпа́ивать, ся.**

Отпере́ть, ся = д. **Отмыка́ть** і **Отпира́ть, ся.**

Отпеча́тать = д. **Отпеча́тывать, ся.**

Отпечатлѣва́ть, отпечатлѣ́ть, ся = вити́скувати, ви́тиснути, ся.

Отпеча́токъ = од(від)печа́ток (С. Жел. Пар.), од(від)би́ток, ви́тиск (С. Пар.) — По тварі у неї журливим відбитком ходили спомінки минулого, пережитого. Кн.

Отпеча́тывать, отпеча́тать = видруко́вувати, вити́скувати, видру́кувати, ви тиснути.

Отпива́ть, отпи́ть, ся = 1. надпива́ти, надпи́ти. — Надпий трохи, щоб не розхлюпувалось.

2. випива́ти, допива́ти, ви́пити, допи́ти. — Допили чай тай пішли.

3. од(від)пива́ти ся, одпи́ти ся.

Отпи́ливать, отпили́ть, ся = од(від)пи́лювати, одпиля́ти, одпили́ти, ся.

Отпира́ть, отпере́ть, ся 1. д. **Отмыка́ть.**

2. од(від)мага́ти ся, од(від)ріка́ти ся (Граб.), од(від)пера́ти ся, одмогти́ ся, одрікти́ ся, одпе́рти ся. — Сказав, то вже не відможеть ся. Граб.

Отпирова́ть = од(від)бенкетува́ти, од(від)гуля́ти, од(від)балюва́ти.

Отпи́ска = од(від)пи́ска, о́д(від)пис.

Отпи́сывать, отписа́ть, ся = од(від)пи́сувати, одписа́ти, ся.

Отпи́ть = д. **Отпива́ть.**

Отпи́хивать, отпиха́ть, отпихну́ть, ся = од(від)пи́хувати, одпиха́ти, одпихну́ти, одіпхну́ти, ся. — Одпихуй ся од берега. Одіпхнув його тай пішов.

Отпла́та = од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка (Д. **Воздая́ніе**).

Отпла́чивать, отплати́ть, ся = 1. віддя́чувати, віддя́чити. — Я йому за се віддячу.

2. викупа́ти ся, од(від)купа́ти ся, ви́купи́ти ся, одкупи́ти ся. — Відкупив ся од некрутчини.

Отплёвывать, ся, отплева́ть, ся, отплю́нуть = одпльо́вувати, ся, спльо́вувати, одплюва́ти, ся, сплюва́ти, сплю́нути.

Отплёскивать, отплеска́ть, отплесну́ть, ся = од(від)хлю́пувати, од(від)плю́скувати, одбри́зкувати, одхлю́пати, одплюскати, одхлюпну́ти, одбри́зкати, ся. — Одхлюпни трохи води. — Хвиля одплюскує ся од скелі.

О́тплескъ = 1. одхлю́пування, одплю́скування.

2. ви́плїски, бри́зки.

Отплета́ть, отпле́сть = 1. од(від)плїта́ти, одплести́.

2. випліта́ти, ви́плести.

Отплыва́ть, отплы́ть = од(від)плива́ти, одплисти́, одпли́нути. — Сіла собі у човничок, од берега одплинула. н. п.

Отплю́нуть, ся = д. **Отплёвывать, ся.**

Отпля́сывать, отпляса́ть = 1. витанцьо́вувати, ви́танцювати. — Так гарно витанцьо́вує.

2. од(від танцьо́вувати, одтанцюва́ти. Одтанцював собі ноги. — Годі танцювати — я вже своє одтанцював.

Отпойть, ся = д. **Отпа́ивать, ся.**

Отпола́скивать, отполоска́ть, отполосну́ть, ся = 1. випола́скувати, ви́полоскати, ся.

2. од(від)пола́скувати, одполоска́ти, ся.

Отполза́ть, отпо́лзть = д. **Отпа́лзывать.**

Отполирова́ть = од(від)лощи́ти, ви́лощити, од(від шліхувати; од(від)поліро́ва́ти, од(від)'ясни́ти.

Отпо́лоскать = д. **Отпола́скивать.**

Отполосова́ть = од(від)шмага́ти, од(від)бато́жити, одсупо́нити (Д. **Бить**).

Отпоро́ть 1. д. **Отпа́рывать.**

2. ви́парити, ви́шпарити, од(від)шмага́ти, од(від)бато́жити, одчухра́ти. — Одшмагали його різками.

Отпо́ръ = 1. од(від)по́ра.

2. о́дсїч (С. З.), відпір. — Москва зостаючи ся в Нїмені, не може дати одсїч. Упївсрсал Мазепи. С. З. — Як дала їм відпір, з того часу й не ходять. Сп.

Отпорхну́ть = од(від)ли́нути.

Отпости́ться = од(від)пости́ти ся, од(від)говіти ся.

Отпо́тчивать = 1. попоштува́ти, почастува́ти, уконтентува́ти, утрактува́ти. (С. Ш.) — Утрактувавши гостей... С. Ш.

2. одчита́ти (кому), почастува́ти, уразити (кого), одлупи́ти, стусанів надава́ти. — Допік він мині. та вже й я йому одчитав.

Отпотѣ́ть = 1. од(від потіти, спітні́ти. — Стіни відпотіли.

2. ви́потіти. — Випотів добре.

Отпоя́сать = од(від)переза́ти.

Отправи́тель = пересила́ч (С. Пар.).

Отправле́ніе = 1. виряжа́ння, ви́пра́ва (С. Л.).

2. од(від)пра́ва, одправова́ння, од(від)бува́ння (С. Л.), од(від)бу́ток (С. Л.), — Порядок одправования судов. Ст. Л. — Одбування служби.

Отправля́ть, отпра́вить, ся = 1. виряжа́ти, виправля́ти (С. Л.), одправля́ти (С. Л.), прова́дити, висила́ти, од(від)сила́ти, пересила́ти, ви́рядити, ви́правити, одпра́вити, одпрова́дити, ви́слати, оді́сла́ти, пересла́ти, ся. — Мати сина виряжала, научала. н. п. — У неді́лю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу стороночку. н. п. — Хмельницький вирядив запомогу. Кн. — Зять виряжав маму і сестер до Ки́їва. Кн. — Накупив краму і зараз оді́слав в містечко. — Провадь мене і до Вени, а не зробиш Ляха з мене. п. пр. — **Отпра́виться** = (куди) — ви́рядити ся, поїхати, ви́їхати, піти́, помандрува́ти, помайну́ти, (сьвіт за очі) — повія́ти ся, (до кого за яким ді́лом) — уда́ти ся. — Кайдашиха забрала граблі і вони вирядили ся в поле. Лев. — Піти пішки. — Поїхав санками. — Пошта ви́їхала. — А я тую близенькую людям подарую, до тієї далекої і сам помандрую. п. п. Ти куди тепер помандруєш? Кот. — **Отпра́вить на тотъ свѣтъ** = з сьвіту зігна́ти, вкороти́ти ві́ку, на той сьвіт загна́ти.

2. пра́вити (С. З.), од(від)правля́ти, од(від)бува́ти, одпра́вити, одбу́ти. — Молебні день у день Спасителеві править, у ставники сьвічки по 10 хунтів ставить. Б. Г. — Ой пішов він (Чалий) до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Одбуває панщину.

Отпра́здновать = од(від)сьвяткувати (С. З.), одгуля́ти. — Одсьвяткували зелену неді́лю. М. В.

Отпра́шивать, отпроси́ть, ся = од від)про́шувати, одпроси́ти, ви́просити, ся. Одпросив ся на день до дому. — Хотів батько бити та мати випросила.

Отпру́живать, отпружа́ть, отпруди́ть = розга́чувати, розгати́ти. — Розгатили греблю, а вода так і ринула.

Отпры́гивать, отпрыгну́ть = од(від)ли́гувати, од(від)ска́кувати, од(від)стри́бувати, одплигну́ти і т. п.

Отпры́скивать, отпры́снуть, ся = 1. од(від)бри́зкувати, одбри́зкнути, ся.

2. па́ростити ся, па́рости пуска́ти, бро́ста́ти ся (С. З.), бро́сти́ти ся (С. Аф.) Вишня почала вже бростить ся. С. Аф.

О́тпрыскъ = па́рост, па́рісток (С. З. Пар.), па́рість (С. Л.), по́ріст, па́рус (С. Л.), од(від)ро́сток (С. Пар.), о́дрість (С. Л.), бросто́к (С. З.), брость (С. Л.), па́го́н (С. З.), пагонець (С. Л.), зовсім молоденький — па́молодь (С. Л.), па́молодок (С. Пар.), зб. па́гонння, пагові́ння. — А од коріння любо-тихо зелені парости ростуть. К. Ш. — Отся осокорина тільки що молодиї паростки пускає. С. З. — Кожна птиця собі пару має, кожне дерево парости пускає. н. пр. — Зерно федерації не пустило ні одного нового паростка. Кн. — Яке дерево, такі й одростки. н. пр. — З доброго коріня добрий пагонець оді́йде. н. пр.

Отпряга́ть, отпря́чь, ся = випряга́ти, одпряга́ти, розпряга́ти, ви́прягти, ся і т. д.

Отпряда́ть, отпря́сть = од(від)пряда́ти, одпря́сти; попря́сти, ви́прясти. — Позич борошна, а я тобі в осени одпряду. — Попряла всї починки. — Випряла увесь кужіль.

Отпряда́ть, отпря́дывать, отпря́путь = д. **Отпры́гивать.**

Отпу́гивать, отпуга́ть, отпугну́ть = од(від)полóхувати, одполóхати, сполоха́ти (С. З.) сполохну́ти. — Живе, як сорока на тину, хто йде — сполохне. н. пр.

Отпуска́ть, отпусти́ть = 1. пуска́ти, випуска́ти, од(від)пуска́ти, розпуска́ти, пусти́ти і т. д. — Пустив його на всї чотирі. — Пусти-ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Пан одпустив його на волю. — Нас уже розпустили на сьвята.

2. запуска́ти, запусти́ти. — Запустив таку бороду, як у попа.

3. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти трохи вірьовку.

4. од(від)го́стрювати, одгостри́ти.

5. дава́ти, видава́ти, да́ти, ви́дати. — Він нїкому не дає набір. — Казна видала на се ді́ло сто тисяч.

Отпускна́я = од(від)пускна́, вільна бума́га. — Пан дав йому вільну.

Отпускно́й = од(від)пускни́й, випускни́й, хлїб, крам — вивозни́й.

О́тпускъ = 1. од(від)пуска́ння, випуска́ння.

2. о́д(від)пуск, ро́зпуск. — Просив ся в одпуск, та не дали. — Розпуск на сьвята буде в Середу.

3. спи́сок, чорня́к (про папери).

Отпусти́ть = д. **Отпуска́ть.**

Отпу́тывать, отпу́тать, ся = од(від)плу́тувати, розплу́тувати, одплу́тати, розплу́тати, ся.

Отпутеше́ствовать = скінчи́ти по́дорож, мандрівку.

Отпуще́ніе = од(від)пуска́ння, випуска́ння. — **Отпуще́ніе грѣхо́въ** = розгрішення. — Яка сповідь, таке і розгрішення. п. пр.

Отпѣва́ть, отпѣ́ть = 1. од(від)сьпівувати, одсьпіва́ти, просьпіва́ти, пересьпіва́ти. — Соловії вже одсьпівали. — Вже треті півні просьпівали, а ти спиш. Лев. — Пересьпівали вже усе, що знали.

2. од(від)сьпівувати, од(від)правля́ти, одсьпіва́ти, одпра́вити панахвиду, по́хорон, одпра́ву. — Йому справив похорон достойний, одсьпівав над тілом панахвиду. Ст. С. — Одсьпівали тут одправу й понесли аж в манастирь царевий. Ст. С.

2. вимовля́ти, ви́мовити, одчита́ти (кому за що.).

Отпѣ́тый = пропа́щий.

Отрабо́тывать, отрабо́тать, ся = 1. од(від)робля́ти, одро́блювати, одроби́ти, ся. — Я видужаю, то вам або заплачу́ або відроблю. Федь. — Скільки позичив, то все одробив йому. — **Отрабо́тать прогу́льные дни** = набу́ти, одбу́ти. — Що я не був на роботі, то вже я вам одбуду. — 2 і 3. = д. **Отдѣлывать.**

Отрабо́тка = од(від)робі́ток.

Отра́ва = отру́та (С. З. Л.), отру́я (С. З.), тру́та, трутина (С. Ш.), трути́зна (С.Ш.), трутівка, тру́йка. С. Ш. — Хоч в губу візьміть — може з отрутою дасте. п. пр. — Найшла відьму і трути достала і трутою до схід сонця дочку напувала. К. Ш. — Може ти мі зварила трутину якую? н. п. Под.

Отра́вливать, отравля́ть, отрави́ть, ся = тру́їти (С. Ш), тру́ти (С. Ш.), отру́їти (С. З. Л), с(з)тру́їти (С Л.), істру́їти, потру́їти, отрути́ти (С. З.), ви́труїти. — Прийшов вівторок зїлля зварила, а в середу рано Гриця отруїла (друга відміна: струїла). н. п. — А я б його іструїла, коли б знала таке зїлля. н. п. — Чуєш те, що труїть молоде серце. Кн. — Та най не цїлує, та най міні молодому серденька не трує. н. п. Под.

Отрави́тель, ница = отру́йник, ця. С. Жел. — Дівчина отруйниця. М. В.

Отра́вный = отру́тний. — Отруйне зїлля.

Отра́вщикъ, ца = д. **Отрави́тель, ница.**

Отра́да = од(від ра́да, од(від)ра́дість, утіха, втіха, просьвіток. — Ой молодосте, відрадосте! н. п. — Добра порада — серцю відрада. н. пр. — Щоб ти немав утіхи від своїх дітей! н. пр.

Отра́дный, но = од(від)ра́дісний, но, ра́дісний, но (С. Л.), просьві́тлий. — На душі у мене так радісно стало. С. Л.

Отража́ть, отрази́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся. — Козаки одбили Татарів.

2. д. **Опроверга́ть** 2.

3. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, (про сьвіт тільки) — од(від)сьвічувати, одсьвіти́ти, ся, (про цьвіт тільки) — од(від)дава́ти, одда́ти, ся. — І цїлком вся пестать одбивала його думку Ст. Г. — Не гнів, а швидче вже скорбота одбивала ся на виду. Ст. Г. — В тій пісні все відбило ся, що я люблю й любив. Чайч. — Місяць відбиває од себе соняшний сьвіт. Д. про Св. Б. (Д. ще під сл. **Отсвѣчивать**).

4. од(від)зива́ти ся, од(від)гу́кувати ся, одізва́ти ся, одгукну́ти ся. — На мого батька гнівав ся, а на мінї одізвало ся. С. Л.

Отраже́ніе = 1. о́дсїч. С. З. (Д. під сл. **Отпо́ръ** 2.).

2. о́д(від)сьвіт.

Отра́нвать, отрои́ть, ся = од(від)ро́ювати, одрої́ти, ся, вирою́вати ся, ви́роїти ся. (С. Аф.).

О́трасль = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. ві́тка (гори), од(від)но́га. (С. Жел.).

3. ви́дїл, од(від)ді́л.

4. пото́мок, нащадок. — Потомок гетьмана дурного. К. Щ.

Отраста́ть = д. **Отраста́ть.**

Отра́щивать, отрости́ть = виро́щувати, запуска́ти, вирости́ти, запусти́ти.

Отре́біе = ви́бірки, не́гідь, сьміття, плюга́вство. (С. Ж.).

Отрезвля́ть, отрезви́ть, ся = тверезити (С. Ш.), витверезжувати, тверезішати (С. Ш.), ви́тверезити (С. Л.), протверезити, ся, прочу́мати ся. — Останне слово протверезило мене. Фр. — Такий був пяний, що ледве на другий день витверезив ся.

Отрека́ться, отре́чься = од(від)рика́ти ся, зрика́ти ся, од(від)ступа́ти ся, цура́ти ся, одмовля́ти ся (С. Ж.), од(від)ріктй ся (С. Л.), зрікти ся, ви́ректи ся (С. Л., одступи́ти ся, одцура́ти ся, одмо́вити ся. — Я з тобою не піду, одрікаю ся од тебе на вік вічний. О. Ст. — Цураєть ся, як чорт ладану. н. пр. — Не одцурався того слова, що мати сьпівала. К. Ш. — Відцурав ся отець і рідная мати — з жалю, з закохання треба пропадати. п. п. — Тато чесно зробили, що не зрекли ся віри батьків. Кн.

Отрепа́ть, ся = д. **Отрёпывать, ся.**

Отрёпки = костри́ця, костри́ці, терміття (С. Ш.), зб. термітя́ча (льону, коноплі) — Термітяча заліэло в палець. С. Ш.

Отре́пливать, отрепа́ть = тіпати, потіпати (льон, коноплю).

Отре́нье = 1. д. **Отрёпки.**

2. дра́нтя, лахміття, лахмани́на (С. З.), ка́пцурря. — Хто носив коли шовкову одіж, то зодяг тепер суконне дрантя. Ст. С.

Отретирова́ться = одійти, відійти, піти з ба́тьком на шлях.

Отрече́ніе = од(від)цура́ння (С. Л.), зарі́к, вирі́ка́ння (С. Л.). — Забув своє вирікання, забув, що душу свою проклинав, коли, каже, і крапелинку у рот візьму. Кв.

Отре́чься = д. **Отрека́ться.**

Отри́нуть = д. **Отрѣва́ть.**

Отрица́ніе = 1. д. **Отрече́ніе.**

2. од(від)мовля́ння, пере́чення (С .Жел. Пар.).

Отрица́тельный = запере́чний (С. Жел.), пере́чний (С. Жел. Пар.).

Отрица́ть = од(від)мовля́ти, од(від)ка́зувати, пере́чити (С. Жел.), запереча́ти (С. Жел.), од(від)бива́ти, од(від)кида́ти, од(від)верта́ти.

Отрица́ться, отре́чься = д. **Отрека́ться.**

Отро́гъ = ві́тка, од(від)но́га (гори) С. Жел.

Отро́діе = рід, коліно, ко́дло (С. З. Л.), лайливо — ви́родок, ви́лупок, ви́плодок, ви́пороток, ви́порток (С. Аф.). — Хамове кодло! — Ах ти шельмин вилупок!

Отрожда́ть, отроди́ть, ся = од(від)рожда́ти, одроди́ти, ся. — **Отродя́сь не...** = з ро́ду, з ві́ку не...

Отрожде́ніе = од(від)рожде́ння.

Отройться = д. **Отра́иваться.**

Отроковица = дівча́, дівчина (від 7—15 років), під'літок, підді́вка, підді́вок.

О́трокъ = хло́пчик, хлопя́, хлопча́, хлопча́к, хло́пець (від 7—15 років), парубійка, парубчу́к, парубя́. (Д. під сл. **Ма́льчикъ**).

Отроста́ть, отрости́ = вирости́ти, од(від)роста́ти, ви́рости, одрости́.

Отростить = д. **Отра́щивать.**

Отро́стокъ = 1. д. **О́тпрыскъ.**

2. о́кіст, окістоk (на кістках).

3. па́ріг (на рогах, напр. у лося, оленя).

О́троческій = хлопя́чий (С. Л.), парубо́чий, парубо́цький. — Хлопячі літа.

О́трочество = хлопя́цтво.

Отрощать = д. **Отра́щивать.**

Отруба́ть, отруби́ть = од(від)ру́бувати, од(від)тина́ти (С. З. Л. Ж.), с(з)тина́ти (С. Л.), утина́ти (С. Ш.), одсіка́ти, одруба́ти, од(від)тя́ти (С. З. Л.), стя́ти (С. З.), утя́ти (С. Ш.). втя́ти, зотну́ти, одсі́кти зразу — од(від)чеса́ти, пюкаючи — од(від)цю́кати, багато — поод(від)ру́бувати, поодтина́ти, поутина́ти (Граб.). — За чуба виволокли з палацу і одрубали голову сокирою. О. Ст. — Йому хоче голову одтяти або руку урубати праву. Ст. С. — Голову буйную одтяв. Кот. — Бородавці, отаману запорозькому, голову одтято у обозі Полтавському. Л. В. — Мов хто одтяв. Ос. Блеснув мечем, голову стяв з плечей. Ст. С. Чорні очі видера їй з лоба, білі руки утина по локіть. Ст. С. — Втяли йому праву руку: оце, Ясю, за науку, втяли йому праву ногу: оце, Ясю, за дорогу; стяли йому головочку, ходім, сестро, до домочку. н. п. — Голову йому сокирою зітну. Кн. — Поутинавши голови... Л. В.

Отрубено́й, отрубе́йный = висівко́вий.

Отруби = ви́сівки (С. З.), де дуже багато луски — луска́, зметені після просівання остюки́ (Граб.), обме́тиця (Граб.), дрібні межисі́тка. — Миниха висівок заколотила. К. Х. — Напекла я шишок з гречаної луски. п. к. — Їли обметицю. Граб.

Отрубить = д. **Отруба́ть.**

Отру́бка = одру́блювання, одру́бування, одтина́ння.

Отру́бокъ = од(від)ру́бок, вру́бок, ру́банець (С. З.), ути́нок (С. Л. Ш.), оцу́пок (С. З. Л.), оцу́палок (С. З.), цуру́палок (С. З. Л.), цурпа́лок (С. З.), зб. — цуру́палля.

Отру́бъ = о́друб. — Дерево в одрубі 10 вершків.

Отрусить = обтруси́ти.

Отрыва́ть, оторва́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)дера́ти, оді(від)ірва́ти, оді(віді)дра́ти, ся, гильку — од(від)чахну́ти, тоненьку гилочку — од(від)чухра́ти. — Як ухопив за полу, так і одірвав. — Одірав клаптик паперу. — Мов одірвалось од гіллі. Л. Ш. — І зараз гильку одчахнув. Кот.

Отрыва́ть, отры́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопа́ти, ся.

Отры́вистый, то = одри́вчастий, уриви́стий (С. Л.), уриви́стий (С. Л.), уриви́чатий (С. Л.), то. — Вона гукнула до Кайдашихи одривчасто і побігла в хату. Лев.

Отры́вокъ = ури́вок (С. Л. Ш.), обри́вок (С. Л.) — Тож надто подобав ся мині один уривок оповідання Енея Дідонї. Ст. Г.

Отры́вочный, но = ури́вочний, но, уривцем́ (С. Ш.).

Отрыга́ть, отрыгну́ть, ся = од(від)рига́ти, одригну́ти, ся. — **Отрыга́ть жва́чку** — ремиґа́ти.

Отры́жка = відги́к, на́дха, на́тха. — Багато насіння їла, та така натха зробилась, що аж самій погано. Херс.

Отры́ть = д. **Отрыва́ть.**

Отрѣва́ть, отри́нуть = од(від)кида́ти, од(від)шиха́ти, одки́нути, одіпхну́ти, одпихну́ти.

Отрѣзать = д. **Отрѣзывать.**

Отрѣзно́й = обрізни́й.

Отрѣзокъ = обрі́зок, окра́йка, урі́зок (С. Ш.), укра́вок (напр. тканини, д. під сл. **Обрѣзокъ**), ски́ба, ски́бка (напр. землї, хлїба, кавуна), кришени́к (мяса), клапо́ть, кла́птик тканини, паперу), надібок (дерева). — Одрізана скиба од хлїба — її не притулиш. н. пр.

Отрѣзъ = 1. одрі́зування.

2. од(від)різ. — **На отрѣзъ** = на́чисто цїлко́м.

Отрѣзывать, отрѣзать = од(від)рі́зувати, од(від)різáти, урізáти (С. Ш.), од(від)тинáти, одрізати (С. Л.), урізати (С. Ш.), одтя́ти, одкра́яти (С. Л.), вкра́яти, великий шматок — одбатува́ти (С. Аф.), аби як — одчикри́жити (С. Л.). — Коли б хоч на одну тонку сорочку одкраяли на сьвятки. Лев. — Одбатував такий шмат. — **Отрѣзанный ломо́ть къ хлѣ́бу не пристаётъ** = одрізана ски́ба од хлїба — її не притулиш. н. пр.

Отрѣша́ть, отрѣши́ть, ся = од(від)луча́ти, вилуча́ти, од(від)сторо́ня́ти, од(від)слоня́ти, од(від)ріша́ти, одлучи́ти, ви́лучити, одсторони́ти, одслони́ти, ся, позбу́ти ся (Д. теж під сл. **Отлуча́ть**). — **Отрѣши́ть отъ до́лжности** = ски́нути з уря́ду.

Отряди́ть = д. **Отряжа́ть.**

Отря́дъ = 1. виряжа́ння, од(від)ряжа́ння.

2. кома́нда, ватáга, загін (С. Л.), на розвідках — ча́та (С. З.). — Була се невеличка ватага козаків, що пильновала побіля Київського шляху. О. Ст. — Ватаги шляхти ставали за слуг у панів. Бар. О. — Два загони на Вкраїні, два загони на Волині, 5-й з хапом виступае, до Київа привертае. І. Г. — Розпустили свої загони по всїй Україні. н. п. — Ковно опанували і чатами коло Вільна ґрасували. Л. С. — А тую землю чатами звоювали. Л. С. — **Предводи́тель отря́да** = ва́та́г (С. З.), ватажо́к (С. Аф. З.). — А що, хлощї, так обіраєте його за ватажка? — Коли Кривоніс не прийме нас до свого загону, так ми оберем собі ватажком Марка, тай будемо приймать до гурту. О. Ст.

Отряжа́ть, отряди́ть = виряжа́ти, од(від)ряжа́ти, ви́рядити, одряди́ти.

Отряса́ть, отря́сывать, отрясти́, ся = обтру́шувати, обтруси́ти, ся; обтрі́пувати, отрі́пувати, отріпну́ти, ся.

Отря́хивать, отряхну́ть, ся = отрі́пувати, отріпну́ти, ся, витрі́пувати, ся.

Отса́живать, отсади́ть, ся = 1. од(від)са́жувати, пересáжувати, одсади́ти, пересади́ти. — Треба пересадити яблуню.

2. д. **Отрѣзывать.**

Отса́сывать, отсоса́ть, ся = од(від)сиса́ти, одсоса́ти, оді(віді)сса́ти, од(від)смокта́ти. — Дитина одсосала молоко.

Отсвѣтъ = од(від)сьві́т.

Отсвѣ́чивать, ся = од(від)сьві́чувати, од(від)бива́ти сьві́т. — Як навести дзеркало проти сонця, то від дзеркала одсьвічуватиметь ся соняшне проміння. Д. про Св. Б. — Поверхи дзеркала і води відбивають від себе соняшний сьвіт. Д. про Св. Б.

Отселя́ть = д. **Отселя́ть.**

Отсёлокъ = ви́селок, ху́тір.

Отсю́лѣ = 1. д. **Отсю́да.**

2. з сього́ ча́су.

Отселя́ть, отселя́ть = виселя́ти, ви́селити, ся.

Отси́живать, отсиде́ть = 1. од(від)си́жувати, одси́дїти, виси́жувати, ви́сидїти, переси́жувати, переси́дїти. — Висидів у острозї сїм місяцїв. — Пересидів ногу.

2. переганя́ти, перегна́ти. — Перегнали горілку.

Отсини́ть = посини́ти, пересини́ти. — Прачка усе посинила.

Отска́бливать, отскобли́ть, ся = од(від)скрі́ба́ти, од(від)скрома́жувати, одскребти́, одскрома́дити, ся.

Отска́кивать, отскака́ть, отскочи́ть = од(від)ска́кувати, од(від)плúгувати, од(від)стри́бувати, одскакну́ти, одплигну́ти, одстрибну́ти.

Отскобли́ть д. **Отска́бливать.**

Отскокну́ть, отскочи́ть = д. **Отска́кивать.**

Отскребáть, отскрести́ = д. **Отска́бливать.**

Отскрёбокъ, частїйше мн. **отскрёбки** = ви́шкрібки.

Отскрипѣ́ть = перескрипі́ти.

Отсла́нивать, отслоня́ть, отслони́ть, ся =

од(від)слоня́ти, од(від)туля́ти, одслони́ти, одтули́ти.

Отслу́га = од(від)слу́га.

Отслу́живать, отслужи́ть = од(від)слу́жувати, вислу́жувати, доелу́жувати, одслужи́ти і т. д. — Відслужив царю. — Цей кожух своє вислужив. — **Отслужи́ть рабо́той** = од(від)робити, од(від)бу́ти.

Отслу́шать = доелу́хати, ви́слухати (до кінця).

Отсмотре́ть = од(від)диви́ти ся. — Очі-ж мої каресенькі одди́вили ся, уста-ж мої сахарниї одмовили ся. н. п.

Отсмёивать, ся, отсмёя́ть, ся = од(від)сьмію́вати, одсьмія́ти, ся, пересьмія́ти ся.

Отсовётывать, отсовётовать = од(від)мовля́ти, од(від)ра́жувати, розра́ювати, одмо́вити, одра́дити, розра́дити, розра́яти (С. З.), розгу́дити (С. З.). — Хотів купить, та люди одраяли. — Розраяли, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п.

Отсовётываніе = од(від)ра́жування, од(від)мовля́ння, розра́да, розра́ювання.

Отсоса́ть = д. **Отса́сывать.**

Отсо́хлый = од(від)со́хлий, ви́сохлий, сухи́й.

Отсо́хнуть = д. **Отсыха́ть.**

Отсро́чивать, отсро́чить = од(від)кладáти, одкла́сти.

Отсро́чка = од(від)кла́д (С. Жел.), одкладáння (С. Жел.), одволо́ка, проволо́ка (С. Пар.). — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отставáть, отста́ть = 1. од(від)ставáти, приставáти, одбивáти ся, одста́ти і т. д. — Йшли разом, та він на дорозі одстав. Одбила ся від роду, назад не верну ся. н. п.

2. од(від)ставáти, од(від)падáти, одлипáти, одста́ти, одпáсти, одли́пнути. Замазка одлипла від шибки.

3. од(від)че́плювати ся, одчепи́ти ся (С. Л.), од(від)каснýти ся (С. Л.), одсахнýти ся. — Відчепи ся, не горни ся, та на мене подиви ся. н. п. — Відчепись ти з своїми нїкчемними віршами. Кн. — Відкасни ся манїя! С. Л. — **Отста́нь, те отъ меня́** = геть, ге́тьте од ме́не, да́йте мінї спо́кій.

Отста́вить = д. **Отставля́ть.**

Отста́вка = од(від)ста́вка. С. Жел.

Отставля́ть, отста́вливать, отста́вить = од(від)ставля́ти, од(від)становля́ти, одста́вити, одстанови́ти.

Отставно́й = од(від)ставни́й. С. Жел.

Отста́ивать, отстоя́ть, ся = 1. вистóювати, ви́стояти, ся, простоя́ти. — Я вистояв усю службу.

2. вистóювати, од(від)стóювати, ви́стояти, одстоя́ти, ся, осїда́ти, осїсти. Вино добре вистояло ся. — Гуща осїла.

3. обставáти, оборони́ти, бороня́ти, бороня́ти, заступáти ся, оборони́ти і т. д. — Обзивати ся за свої права і обставати за їх. Кн. (Д. ще під сл. **Защища́ть**).

Отста́лый = 1. од(від)ста́лий, присталий.

2. одли́плий, одпа́лий.

Отстана́вливать, отстанови́ть, ся = од(від)становля́ти, одстанови́ти.

Отста́ть = д. **Отставáть.**

Отстёгивать, отстегну́ть = од(від)стьóбувати, розстьóбувати, од(від)щіпáти, одстьобну́ти і т. д. — Одщіпнув гаплички.

Отстёгивать, отстега́ть = 1. д. **Отстёгивать.**

2. вистьóбувати, ви́стьобати. — Вистьобала ковдрю.

3. ви́хльостати, ви́стьобати, од(від)чухрáти, од(від)шмагáти. — Одчухрали різгами.

Отстира́ть = ви́прати, попрáти. — Випрала сорочки.

Отсто́й = одсто́янка, гу́ща, фуз (С. Ш.), фус, фу́си (С. Ш.).

Отстора́нивать, отстороня́ть, отстрони́ть, ся = д. **Отстраня́ть.**

Отстоя́ть = 1. д. **Отста́ивать.**

2. од(від)ляга́ти. — Виселок той одлягає од села аж на 10 верств.

Отстрада́ть = ви́терпіти, дотерпіти, од(від)бу́ти му́ку. — Витерпів до краю.

Отстра́ивать, отстро́ить = од(від)будóбувати, вибудóвувати, од(від)будувáти, ви́будувати. — Він нанóво відбудував зруйнований Львів. Бар. О.

Отстраня́ть, отстрани́ть, ся = відстороня́ти, одсувáти, од(від)ставля́ти, відстрони́ти, ся і т. д.; од(від)кидáти, од(від)пихáти, одки́нути, ся і т. д.

Отстра́чивать, отстро́чить = д. **Отстёгивать 2.**

Отстрига́ть, отстри́чь = од(від)стригáти, одстри́гти.

Отстрога́ть = од(від)стругáти, ви́стругати, гемблем — ви́гемблювати.

Отстро́ить = д. **Отстра́ивать.**

Отстро́чить = д **Отстра́чивать.**

Отстрёливать, отстрёля́ть, отстрёля́ть, ся = од(від)стрéлювати, од(від)бивáти, одстрéлити, одбúти, ся. — Йому одстрелили руку. — Довго він одстрелював ся, поки його не вбито.

Отстря́пать = попо́рати, упо́рати, ся. (С. Ш.).

Отступа́ть, отступи́ть, ся = 1. од(від)ступа́ти, одступи́ти, ся.
2. д. **Отстраня́ться.**
3. зріка́ти ся, одріка́ти ся, цура́ти ся і т. д. д. **Отрека́ться.**

Отсту́пникъ, ца = од(від)сту́пник, ця від народности — пере́вертень (С. З. Жел.), переки́нець, переки́нчик (С. Жел.). у військовій справі — перевітник, переки́дчик (С. З.), од віри — д. **Отщепе́нецъ.** — А тим часом перевертні нехай підростають. та поможуть ворогові господарювати. К. Ш.

Отсту́пничество = од(від)сту́пництво. С. Жел.

Отступле́ніе = о́д(від)ступ, усту́п (С. Ш.), Еней построїв теж отряди, де всїм назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отступно́й = од(від)сту́пний. — **Отступно́е** = одчі́нне, уступне́ (С. Ш.). — Ти. Карпе, заплати Лаврінові одчінного 3 карбованця і нехай груша буде на віки твоя. Лев. — Дамо їм одчінного 20 копійок. Кр.

Отсужда́ть, отсуди́ть = 1. од(від)суджа́ти, присуджа́ти, одсуди́ти, присуди́ти; ви́судити, ви́позивати. — Суд мінї присудив той ґрунт. — Я цю хату випозивав у його.
2. од(від)ра́жувати, од(від)мовля́ти, одра́дити і т. д. д. **Отсове́тывать.**

Отсу́живать, отсуди́ть = д. **Отсужда́ть 2.**

Отсу́ливать, отсули́ть = обіща́ти, обіця́ти, приобіця́ти, наобіця́ти.

Отсу́тствіе = небу́тність (С. Ж. Жел.), не́буть (С. Л.), непрису́тність (С. Жел.), непритомність (Ч. К. С Жел.). — В небутности ієрея, для боязни смерти дитяти, может охрестити мирянин. Б. Н.

Отсу́тствовать = не бу́ти, не нахо́дитись.

Отсу́чивать, отсучи́ть, ся = од(від)су́ч(к)увати, розсу́ч(к)увати, од(від)кру́чувати, розкру́чувати, одсука́ти, розсука́ти, одкрути́ти, ся; посука́ти. — Треба розсукати мотузок. — Одсукали ся рукава. — Вже усе посукали.

Отсуша́ть, отсуши́ть = 1. од(від)су́шувати, вису́шувати, одсуши́ти, ви́сушити, усуши́ти (С. Ж.). — З тії слабости та висушило його, як скіпку. — **Отсуши́ мнѣ ру́ки, е́сли я взя́лъ** = неха́й мінї ру́ки одсо́хнуть, коли́ я брав.
2. од(від)чаро́вувати, одчарува́ти. — Баба одчарувала його од тії молодиці, а то ходив за нею як тінь. н. о.
3. посуши́ти, ви́сушити. — Посушила всї сорочки.

Отсчи́тывать, отсчита́ть = одлі́чувати, одлїчи́ти. — Тут скільки сотень одлїчили. Кот. — Ходім у куток безпешний, де-б тобі я одлїчив дукати. Ст. С.

Отсыла́ть, отосла́ть = од(від)сила́ти, оді(віді)сла́ти.

Отсыпа́ть, отсы́пать = од(від)сипа́ти, надсипа́ти, одси́пати, наси́пати. — **Отсы́паться деньга́ми** = відкупа́ти ся, уси́пати гро́шей. (С. Ш.).

Отсыпа́ться, отоспа́ться = од(від)сипа́ти ся, висипа́ти ся, одіспа́ти ся, ви́спати ся.

Отсыпно́й = одсипни́й.

Отсыре́лый = од(від)ле́глий (Лев.), одволо́глий (Лев.), вілво́хлий.

Отсыре́ть = од(від)во́хти, одво́хнути, од(від)воло́гнути (Лев.), одли́гнути (С. Л.). Черствий хліб одвологнув. Лев. — Сухі сорочки в коморі трохи одвологли. Лев.

Отсыха́ть, отсо́хнуть = од(від)сиха́ти, усиха́ти (С. Ш.), одсо́хнути, усо́хнути (С. Ш.). — Нехай мінї язик одсохне, коли брешу. н. пр. — Зверху верщок усихає. С. Ш. — Кунець! щоб тобі усох пупець. н. пр.

Отсѣва́ть, отсѣ́ять, ся = одсіва́ти, пересіва́ти, одсія́ти, ся, пересія́ти.

Отсѣвъ = одсіва́ння, одсі́в.

Отсѣда́ть, отсѣ́сть = 1. од(від)сіда́ти, одсі́сти. — Одсядь трохи дальше.
2 і 3. д. **Отстава́ть 2** і **Отста́иваться 2.**

Отсѣ́дина = роспа́лина (С. З.), роско́лина, шпа́ра (С. З.).

Отсѣ́дъ = д. **Отсто́й.**

Отсѣка́ть, отсѣ́чь = д. **Отруба́ть.**

Отсѣ́сть = д. **Отсѣда́ть.**

Отсѣ́ять = д. **Отсѣва́ть.**

Отсю́да = 1. ві́дси, ві́дсіль (С. З. Л.), відсі́ля́ (С. З. Л.), ві́дціль, відці́ля́, звідси (С. Л.), звідсіль, звідсі́ля́ (С. Л.). — І відтіль гаряче і відсіля боляче. н. пр. — І відтіль гора і відсіль гора, поміж тими гіронькими сходила зоря. н. п. — Як я маю козак Нечай, звідси утікати, славу свою козацькую марне утеряти? н. п. — Бери собі скільки хочеш грошей, та пусти хоч мої кістки звідце! Ст. С. — Іди-ж ти тепер звідціль, щоб і дух твій не пах. Гул. Ар.
2. з сьо́го, з цьо́го. — З сього можна бачити, що...

Отта́ивать, отта́ять = од(від)тава́ти, розтава́ти, од(від)мерза́ти, розмерза́ти ся,

одта́нути, розта́нути, одме́рзти, розме́рзти ся.

Отта́лина = о́шарь (С. З.), прота́лина (в льоду), тал (С. З. Ш.), та́лина (С. Ш.), таловѝна (в снїгу).

Отта́лкивать, оттолка́ть, оттолкну́ть, ся = од(від) пиха́ти, одшто́вхувати, од від)тручáти, оді(віді)пхну́ти, одпихну́ти, ся, одштовхну́ти, відтрути́ти. — Нї, правого Господь не відпихає і грішному руки він не простягне. К. І. — Я знаю, ви раді мене відпихнути від сього дїла. Лев. В. — Траянцї в човни посїдавши і швидко їх нооднихавши, по вітру гарно попливли. Кот. — З першого року відтрутив мене від себе. Кн.

Отта́пливать, оттопи́ть = вито́плювати ви́топити. — Витопив багато смальцю.

Отта́нтывать, оттопта́ть = од(від)то́птувати, одтопта́ти. — **Оттопта́ть о́бувь** = стопта́ти, стоп цюва́ти. — **Оттопта́ть себѣ́ но́ги** = підтопта́ти ся, підби́ти ся, відту́пати но́ги.

Отта́скивать, оттаска́ть, оттащи́ть = од(ві́д)тяга́ти, одволіка́ти, одтягти́, одволокти́. — **Оттаска́ть за́ волосы** = ви́драти, ви́скубти, одску́бти, ви́чубити.

Отта́чивать, отточи́ть, ся = гостри́ти, од(від)го́стрювати, виго́стрювати, ви́гострити, нагостри́ти, на точилї — наточи́ти, ви́точити, ся. — Одгострив ніж. 2. вито́чувати, ви́точити, ся. — Також добре виточив бильця.

Оттащи́ть = д. **Отта́скивать.**

Отта́ять = д. **Отта́ивать.**

О́ттепель = од(від)ли́га (С. З. Л.), ро́зталь (С. Л.), ро́зтопель. — Зімою, як вітер свистить, то буде одлига. Мов. — Повернуло од зїми вже знову на одлигу. Чайч.

Оттере́бливать, оттереби́ть = од(від)дера́ти, оддёрти, оді(віді) дра́ти. — Одїдрав шматок. — **Оттеребить лёнъ, конопли** = ви́брати. — **О. бо́роду** = ви́драти за бо́роду.

Оттере́ть = д. **Оттира́ть.**

Оттёрливаться, оттерпѣ́ться = витерплювати, ви́терпіти.

Оттёсывать, оттеса́ть = од(від)те́сувати, вите́сувати, одтеса́ти, ви́тесати.

Оттира́ть, оттере́ть, ся = од(від)тера́ти, одте́рти, ся.

Отти́скивать, отти́снуть = од(від)ти́скувати, од(від)бива́ти, вити́скувати, вибива́ти, одти́снути, одби́ти, ви́тиснути.

Отти́скъ = од(від)би́ток, ви́тиск (С. Пар.).

Отто́къ = ри́нва. С. З. — З дошу та під ринву. н. пр.

Оттого́ = від то́го, через те́, для то́го.

Оттолка́ть, оттолкну́ть = д. **Отта́лкивать.**

Оттолкова́ть = перебала́кати.

Отто́ль, отто́лѣ = д. **Отту́да.**

Оттопи́ть = д. **Отта́пливать.**

Отто́пки = ви́шкварки, шква́рки (од сала, жиру).

Оттопта́ть = д. **Отта́нтывать.**

Отто́пывать, отто́пать, отто́пнуть = од(від)ту́пувати, одту́пати, од(від)топта́ти, од(від)би́ти ту́паючи.

Оттопы́ривать, оттопы́рить, ся = од(від)дува́ти (С. Л.), надува́ти, настовбу́рчувати, ся, тути́рчити ся (С. З. Л.), оддýти, настовбу́рчити, ся. — Спідниця якось настовбурчилась. — **Отдýть гýбы** = надýти, од(від)копи́лити, закопи́лити гу́би (С. З.). — Сидить Абдул, губи надув. Гул. Ар.

Отторга́ть, отто́ргнуть, ся = 1. од(від)рива́ти, од(від)сми́кувати, одірва́ти, одсмикну́ти, ся.

2. од(від)луча́ти, одлучи́ти, од(від)чахну́ти, ся. — Побачимо, що зробить Хмельницький, чи поможе йому Господь Милосердний одчахнуть руський люд од дряпіжних Ляхів. О. Ст.

Оттороже́ніе = од(від)лу́ка.

Оттрёпки = (одежі) — ви́носки, лохміття, дра́нтя, лахмани́на (С. З. Пав.), коноплї костри́ця, терміття, зб. терміття́ча (С. Ш.).

Оттрепа́ть = 1. д. **Оттрёпывать.**

2. од(від)лупи́ти, одлущцюва́ти, ви́тріпати, ви́хльостати, прочуха́на да́ти, (за чуба) — одску́бти, ви́скубти, од(від)куд овчити.

Оттрёпывать, оттрепа́ть, ся = витрі́пувати, ви́тріпати, ви́тїпати, ся.

Оттряса́ть, оттряха́ть, оттрясти́, оттряхну́ть = стру́шувати, обтру́шувати, струси́ти, обтрусити.

Отту́да = 1. ві́дти, відті́ль, відтіля́, звідти, звідті́ль, звідтіля́ (всї С. Аф. З. Л.), звідта́м (Под.), з то́го мі́ста. — Чи вернусь ж до тебе відтіль, Україно, чи на віки и там на чужині загину. Чайч. — Ой у море у глибоке утопила мати, та вже ж моїй головонцї відтіль не зринати. н. п. — От він вліз у дупло, та й вигляда відтіля. н. к. Збігла потім вниз у двір до стаї, взяла звідтіль двоє добрих коней. Ст. С. — Як

звідтам повертав ся, прошу взнати з ким пізнав ся. н. п. Под.

2. з тóго чáсу, з тíї порú, відтодí. — З того часу і до сього бідуємо.

3. з тóго, від тóго, через тé. — З того і почалась у їх сварка.

Оттýхнуть = стýхнути.

Оттыкáть, ототкнýть, ся = од(від)тикáти, оді(віді)ткнýти, ся.

Оттѣнивать, оттѣнять, оттѣнить, ся = од(від)тінятú, тінúти (С. Ш.), одтінúти, ся.

Оттѣнокъ = од(від)тíнок, сутíнь. — Густі та темні сутíні проходили по його тварі. Кн.

Оттѣснять, оттѣснúть, ся = д. **Оттáлкивать.**

Оттáгивать, оттягáть = од(від)тягувати, одтягáти, од(від)судúти, вúпозивати. Випозивав у його ґрунт.

Оттáгивать, оттянýть, ся = 1. од(від)тягáти, од(від)волікáти, одтягтú, одволокти (д. **Оттáскивать**).

2. витягувати, вúтягнути.

3. од(від)тягувати, затягáти, тягтú дíло, волочúти дíло, од(від)клáсти, одтягтú, одклáсти, проволокти дíло.

Оттáжка = 1. од(від)тягáння, витягáння.

2. од(від)клáд, проволóка, волокúта (С. Аф. З.), тяганúна. (С. Ш.).

Оттянýть = д. **Оттáгивать.**

Оттáпывать, оттáпать, оттáпнуть, ся = одрýбувати, одтинáти і т. д. д. **Отрубáть** і **Отсѣкáть.**

Отýжинáть = повечéряти. — Просили повечеряти з ними. — Ми вже повечеряли.

Отумáнивать, отумáнить, ся = туманúти, туману́ пускáти, затуманúти, ся, заморóчити, ся, обхмáрити, ся, запáморочити, ся, пáмороки, бáки забúти, затлумúти, задурмáнити, ся, почманíти, почумíти.

Отупѣть = затупíти.

Отурéчиться = потýрчити ся. — Всї пани босняки перевернулись на турецьку вíру, потурчились. Ст. С. — Потурчились, побосурменились. н. д.

Отучáть, отучúть = 1. вигýчувати, вúвчити, повигýчувати. — Дiти все вивчили (або: повигучували).

2. од(від)учáти, од'учúти, одвáдити (С. Л.). — Трудно од'учити, коли він звик до того.

Отучнѣть = погладшати, розтовстíти.

Отхáживать, отходúть = відхóжувати, відхóдити.

Отхáркивать, отхáркать, отхáркнуть = од(від)хáркувати, вихáркувати, одхáркати, вúхаркати, вúхрякати.

Отхвáтывать = од(від)дирáти, затинáти (С. Л.), тнýти. — Бандура „горлиці“ бренчала, сопілка „дуба“ затинала. Кот. — Цимбалоньки тнуть. н. п. — Колись там весело було, бувало лíтом і зíмою музúка гне. К. Ш.

Отхлёбывать, отхлебнýть = висьóрбувати, од(від)сьóрбувати, вúсьорбати, одсьóрбати, вúхлестати.

Отхлестáть = вúстьобати, вúстьогати, вúхльостати, од(від)чухráти, вúбатожити, од(від)батóжити. — Вихльостали різками.

Отхлóпывать, отхлóпать, отхлóпнуть = 1. обтрíпувати, обтрíпати, од(від)ляскати.

2. стóптувати, стоптáти, вúтоптати, стопцювáти. — Стопцювали черевики.

3. од(від)плéскувати, одплéскати.

Отхлынуть = од(від)хлúнути.

Отходúть, отойтú = 1. од(від)хóдити, одíйти. — Одíйшов трохи, тай озирається ся.

2. од(від)хóдити, кúдати слýжбу, мíсце, одíйти (од кого) кúнути слýжбу, мíсце. — Скоро після того, як одíйшов од мене, паняв ся до сусїда. — Кинув службу у мене і перейшов до сусїда.

3. умирáти, помирáти, конáти, кінчáти ся, умéрти, помéрти, сконáти. — Умер без сповіди сьвятої. К. Ш. — Почуй мій голос, глянь на мене, незрячі очі просьвіти, недай мінї в гріхах скопати, на вік заснути в темнотї. К. П. — **Больнóй отхóдитъ** = слабий помирáє, кінчáєть ся.

4 д. **Отставáть** 2. — **Обѣдня отошлá** = слýжба скінчúла ся.

Отхóдная = од(від)хіднá.

Отхóдъ = 1. од(від)хíд.

2. кінéць. — **На одтхóдѣ** = при кінцí, на при кінцí.

3. нýжник, паскýдник, срач.

Отхóдный = далéкий, одлюдний, глухúй (С. Пар.), самóтний, затишнúй. — **Отхóдное мѣсто** = д. **Отхóдъ 3.**

Отхóжій = далéкий, сторóннїй, осóбий. **Отхóжее мѣсто** = д. **Отхóдъ 3.**

Отхотѣть, ся = перехотíти, ся. — Ти-ж хотів. — Та вже перехотíло ся.

Отцвѣтáть, отцвѣстú, отцвѣть = од(від)цьвітáти, оцьвітáти, опадáти (про цьвіт), одцьвістú, оцьвістú.

Отцвѣчивать, отцвѣти́ть = од(від)цьвічувати, одцьвіти́ти.

Отцеубíйца = батькоубíйник.

Отцо́вский = отцéвий, отцéвський, отéцький, бáтьківський, бáтьків, тáтовий, татів (С. Ш.). — Казав піднять тебе на спину, нести в отецькую хатину. Мет. — Каша наша — татів борщ. н. пр. — Маленький — татові штанці по колíнця. н. пр. (Д. ще під сл. **Отéческий**).

Отцо́вщина = отцíвщина, бáтьківщина (С. Аф. З.). — Пр. д. під сл. **Имýщество** і **Наслѣдíе**.

Отцѣживать, отцѣди́ть, ся = од(від)цíджувати, одцíдити, уточи́ти, вточи́ти, ся. — Та піди, малий, до пивницї, та вточи ще й пива. н. п.

Отцѣлова́ться = перецілува́ти ся.

Отцѣпля́ть, отцѣпи́ть, ся = од(від)чéплювати, одчепи́ти, ся. — Возьному так одрізала, що мусить одчепити ся. Кот.

Отчáливать, отчáлить = од(від)чáлювати, одвáлювати, одчáлити, одвали́ти.

Отчáлъ = од(від)чáлювання, од(від)чáл, одвáл. (Ман.).

Отчáсти = почáсти (С. Л. Кр.), частúною.

Отчáиваться, отчáяться = трáтити надíю, стрáтити надíю, звóнтпити, звóмпити (С. З.), пуститись бéрега (С. З.). — Варшава три штурми отразила, але звонтпивши, на акорд здала ся. Л. В.

Отчáяніе = одчáй (С. Жел.), рóспач (С. Ж. З. Жел.), рос(з)пýка (С. Жел. Пар.), роспýска, очайдýшність (С. Жел. Пар.). До якого одчаю й горя довело його бажання сеї ласки. Зíньк. — Иньшим часом слухаєш, та аж роспач візьме. Нíчого не второпаєш. О. Пч. — Густа та темна хмара роспуки обгорнула сестру-жалíбницю. Кн. — Він не впав в роспуку. Кн. — Сказано до такої роспуки дíйшла, що тíльки втопитись. н. о.

Отчáянный, но = 1. безнадíйний, безпорáдний, но, рос(з)пáчливий (С. Жел.), во, очайдýшний, но (С. Жел. Пар.). — Поховав жíнку, двойко дíток, погорíв, хíба з такої причини не станеш роспачливий. Кн. — Глоба роспачливо махнув рукою. Кп. 2. голíнний, шалéний, запéклий, забісóваний. — Тут він був голíнним бражником. Кн.

Отчека́нивать, отчека́нить = вибивáти, вибúти, од(від)карбувáти.

Отчегó = чогó, чомý, чом, від чóго. —

Отчегó-то = чогóсь, чомýсь. С. Л. — Чого мíнї тяжко, чого мíнї нудно, чого серце плаче? К. Ш. — Чому не йдеш вíри ти, брате Москалю? Ст. — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Чомусь мíнї, миле братця, мед-вино не пить ся. н. п.

Отчёркивать, отчеркну́ть = од(від)значáти, одрисóвувати, одзнáчити, одрисувáти.

Отчёрпывать, отчéрпать, отчерпну́ть = од(від)чéрпувати, одчерпну́ти.

Отчéрчивать, отчертúть = од(від)рисóвувати, одрисувáти.

Отчéскій = д. **Отéческій**.

Отчесáть = д. **Отчёсывать**.

Отчество = побáтькові. — Як тебе зовуть? — Іван. — А по батькові? Петрович, а на призвíще — Яхненко.

Отчéсть = д. **Отчúтывать**.

Отчёсывать, отчесáть = од(від)чíсувати, одчесáти; одчухрáти.

Отчётливость = докладнíсть, вúразність, достóтність (С. Пар.).

Отчётливый, во, отчётистый, то = докладний, вúразний, достóтний, но (С. Пар.).

Отчётность = одвічáльність і д. **Отчётъ**.

Отчётъ = рахýнок (С. Жел. Пар.), обрахýнок (С. Жел.), справоздáння і д. **Отчётность**. — Справоздання з дíяльности Товариства Просьвíти.

Отчúзна = родúна (С. З. Л.), рíдний крáй, бáтьківщина (С. Пар.). — Лучче на родинї кістьми полягти, а нїж на чужинї слави поняти. н. пр.

Отчúмъ = вíтчим.

Отчúна = д. **Вотчúна**.

Отчисля́ть, отчúслить = одлíчувати, одлíчúти.

Отчúтывать, отчита́ть = 1. од(від)чúтувати, одчитáти, прочитáти, перечитáти. Одчитав Псалтирь, тодї давай читать Евангелію.

2. од(від)чúтувати, од(від)шéптувати, од(від)мовля́ти, одчитáти, одшептáти, одмóвити. — Баба знає таку молитву, що зараз того бíснуватого одшептала.

Отчища́ть = одчищáти, одчúстити.

Отчúй = д. **Отцóвский**.

Отчуждáть, отчуждúть, ся = од(від)лучáти, одлучúти; од(від)чужáти, одчýжувати, одчуженúти; цурáти ся, од(від)цурáти ся.

Отчужде́ніе = од(від)чýження. С. Жел.

Отшáгивать, отшагáть, отшагну́ть = 1. од(від)ступáти, одступúти.

2. мíряти, одмíряти ступнями. — А ну, одмíряй сто ступнів.

Отшалбе́рить = перебайдикува́ти.

Отшали́ть = перепустува́ти.

Отша́тывать, отшата́ть, отшатну́ть, ся = од(від)хита́ти, одхитну́ти, ся.

Отшвы́ривать, отшвыря́ть, отшвырну́ть, ся = од(від)кида́ти, одки́нути, ся.

Отшелу́шивать, отшелуши́ть = вилу́щувати, ви́лущити, ся.

Отше́льникъ, ца = пусте́льник, ця (С. З.), скі́тник, ця, од(від)лю́дник, ця, безлю́дько, бе́злюдень. — Як нї з ким вимовити слово? Так і пустельнику тому все впало бути самому. Ст. Б. — А він такий як скітник у другій хатї сам. Ніс.

Отше́льничество = пусте́льництво, скітництво. — За нетрями у пущі лїсовій колись то жив дїдусь старенький — пустельництвом спасав ся по душі. Ст.

Отше́льническій, ки, отше́льничій = пусте́льницький, скі́тницький, од(від)лю́дний, но. — Живе одлюдно на вигонї сам собі. С. З.

Отшёптывать, отшепта́ть = од(від)ше́птувати, одшепта́ти. — Відшептувать головоньку і боки. Б. Г.

Отше́ствіе = од(від)хід.

Отшиба́ть, отшиби́ть, ся = 1. од(від)бива́ти, одби́ти, ся. — Одбив ся носик у глечика.

2. одбива́ти ся, одстава́ти, одби́ти ся, одста́ти. — По дорозї він якось одбив ся од нас.

Отшива́ть, отши́ть, ся = 1. одшива́ти, одши́ти, ся.

2. од(від)дира́ти, здира́ти, здійма́ти, одде́рти, одідра́ти, зня́ти, ся.

Отши́льничать = перешахрува́ти.

Отшлёпывать, отшлёпать, ся = 1. шльо́пати, ви́шльопати, нашльо́пати (долонею), ви́хльостати, ви́стьобати, од(від)чухра́ти, одбато́жити, ви́шпарити (батогом або канчуком).

2. задри́пати, забрьо́хати, захво́йдати, закаля́ти, ся. — Ач, як задрипала спідницю!

Отшлифо́вывать, отшлифова́ть = поліру́вати, од(від)поліру́вати, ви́шліхувати, од(від)'ясни́ти.

Отшпаклева́ть = ви́шпаґлювати.

Отштукату́рить = обти́нькува́ти, ви́тинькувати С. Ш.), ви́щекотурити.

Отшу́чиваться, отшути́ться = жа́ртами одбива́ти ся, од(від)жартува́ти ся.

Отщебета́ть = перещебета́ти.

Отщекота́ть = перелескота́ти.

Отщелка́ть = 1. перелу́скати, перелуза́ти, од(від)лу́щити. — Всї горіхи перелускали.

2. одлупи́ти, одлупцюва́ти і д. **Отскола́чивать** 2.

3. одбри́ти, одчита́ти (кому).

Отщёлкать = переля́скати, (про соловейка) перетьо́хкати.

Отщёлкивать, отщелкну́ть = од(від)щіпа́ти, одщіпну́ти. — Одщіпни клямку.

Отщемливать, отщемля́ть, отщеми́ть = прищи́кувати, прищикну́ти. — Дверима прищикнув собі пальця.

Отщепе́нецъ = єрети́к, одщепе́нець (С. Л.), неві́рний, недові́рок. — Щоб усї Словяне стали добрими братами і синами сонця правди і єретиками — оттакими, як константський єретик великий. К. Ш. — Невірний гірш жида або Турка. н. пр.

Отщепля́ть, отще́пывать, отщепи́ть = одко́лювати, одлира́ти, од(від)рива́ти, одколо́ти, одідра́ти, одірва́ти, од(від)чахну́ти (С. Л.).

Отще́покъ = ска́лка (С. Л.), тріска (С. Ш.), оскоме́лок (Лев.) — Кому дрова, тому й тріски. н. пр.

Отщи́пывать, отщипа́ть, отщипну́ть = одщи́пувати, одщипну́ти, (пірря, волосся) одску́бувати, одскубти́, поскубти́. — Уже поскубли гусей.

Отъ, ото = од, від, з. — Од початку сьвіта і до сього часу. — Кажу тобі від щирого серця. — Од Київа до Лубень насїяла конопель. н. п. — Плачуть карі очі з ранку і до ночі. н. п. — **Вре́мя отъ вре́мени** = ча́сом, часа́ми, від ча́су до ча́су — **Отъ глу́пости** = з ду́ру. С. Л. — **Отъ ра́дости** = з ра́дощів С. Л. — **Отъ ро́ду** = з ро́ду. — Я там з роду не був. С. Л. — **Отъ того́, что** = через те́, що, того́, що ..

Отъе́млемый = одні́маний.

Отъёмъ = д. **Отня́тіе.**

Отъима́лка = 1. ганчі́рка, котрою обгортують горшки, чавуни то-що, коли вийма́ють з печі.

2. нехлю́я, нечепурна́ (жінка) і д. під сл. **Неря́ха.**

Отъе́да́ть, отъе́сть, ся = 1. зъїда́ти, поїда́ти, зъїсти, поїсти. — Тільки що поїли борщ, як тут наїхали гості.

2. одъїда́ти, одгриза́ти, одъїсти, одгри́зти. — Миші хвіст йому одъїли. Сп.

3. одъїда́ти ся, одъїсти ся, розъїсти ся.

Отъ́ѣдокъ = объ́їдок, недо́їдок, частіше мн. недо́їдки (С. Л.), недо́гризок.

Отъ́ѣздить, ся = 1. зъ́їздити, ви́їздити, попоїздити. — Він зъ́їздив в Полтаву і вернув ся. — Зъ́їздили ми Польщу і всю Україну, а не бачили такої, як ся Катерина. К. Ш. — Доволі вже я попоїздив, час і на спочинок.

2. зъ́їздити, ся. — Полозки вже зъ́їздили ся. — Був кінь, та зъ́їздив ся. п. пр.

Отъ́ѣздъ = одъ́їзд, відъ́їзд, ви́їзд, руша́ння. — Я був у вас перед ви́їздом. — Тай сі́в верхи на коня Лебедя. На рушанні так до себе каже: Ст. С.

Отъ́ѣзжа́ть, отъ́ѣхать = одъ́їжа́ти, одъ́їзди́ти, ви́їжа́ти, ви́їзди́ти, одъ́їхати, ви́їхати. — Одъ́їжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. п. п.

2. переїжа́ти, переїзди́ти, переї́хати.

Отъ́ѣзжій = ви́їжа́ючий. — **Отъ́ѣзжее по́ле** = дале́ке від села́ і нив.

Отъ́ѣсть, ся = д. **Отъ́ѣда́ть, ся.**

Отъ́ѣхать = д. **Отъ́ѣзжа́ть.**

Отъэкзаменова́ть = переекзаменува́ти, проекзаменува́ти.

Отъя́вленный = зві́сний, всім відо́мий. — Звісний брехун.

Отыгрывать, отыгра́ть, ся = од(від)гра́вати, оди(віді)гра́ти, одгра́ти, ся. — Спочатку багато програв, та вже потім одіграв чимало. — Грай та не одгравай ся. п. пр.

Отыка́ть = д. **Обтыка́ть.**

Отыма́лка = д. **Отъима́лка.**

Отыма́ть = д. **Отнима́ть.**

Отыни́вать, отыня́ть, отыни́ть = тини́ти (С. Ш.), обтини́ти.

Отыска́ть, ся = од(від)шу́кувати, вишу́кувати, знахо́дити, одшука́ти, ви́шукати, знайти́, ся, трусячи — витру́шувати, ви́трусити (С. З.) — **Отыскивать судо́мъ** = правувати ся (С. З.), позива́ти, ви́позивати. — **Отыска́ть одно́го** = сшука́ти ся. Сп. — Він його побив, а сам пішов братів одшукувати. п. к. — Давай звати, щоб помогли одшукати його. п. к. — По актах можна відшукати. Кн. — Годі шукати, колись само десь знайдеть ся. — Знайду собі свата. Кн. — Я таки знайду винуватого. Кн. — Витрусили у жидів горілку. С. З. — Тебе струсять і витрусять те, що є. Кр.

Отяготи́тельный = важки́й, тяжки́й, утяжли́вий (С. Ш.), суту́жний, су́тяжний. (Д. під сл. **Обремени́тельный**).

Отяготѣть = обважні́ти. С. Л. — Я втомив ся, дух мій обважні́в. Кн.

Отягоща́ть, отяготи́ть = обтяжа́ти, обважа́ти, заважа́ти (С. Л.), обва́жувати, отягча́ти, тяжи́ти, утяжа́ти (С. Ш.), обтяжи́ти, заважити. — Земля яловіє, а він плату накидає та обважає нас. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Обремени́ть**).

Отягоще́ніе = отягче́ння, утягче́ння, утяже́ння (С. Ш.), тя́гарь, тя́жарь (С. Ш.).

Отяжелѣлый = обважні́лий. — Де верби, похилившись, спустили обважні́ле гилля в холодну воду. Рус. В.

Отяжелѣть = 1. д. **Отяготѣть.** д. 2. **Забере́менѣть.**

Офице́ръ = охвице́р.

О́хабень = керея́, кобеня́к. С. З.

О́ханіе = о́хання

О́хапень, оха́пка = 1. обійма, обійми́ще, обійми́ця. (Д. під сл. **Обхва́ть**). — **Въ оха́пку** = на обере́мок. — Схопив її на оберемок, та й попіс. Пр. — На оберемок ухвативши, в землянку з валу потаскав. Кот.

2. обере́мок (С. З. Л.), о́ха́пок, сіна скільки можна взяти на вила — нави́лок, нави́льник. — Внеси оберемок дровець.

Оха́пывать, оха́пать, оха́пнуть = 1. обхо́плювати, обхопи́ти і д. **Обхвати́ть.**

2. обкрада́ти, окрада́ти, обгіра́ти, обікра́сти, обібра́ти.

О́хать, о́хнуть = о́хати, о́хнути.

Охва́тъ = д. **Обхва́тъ.**

Охва́тывать, охвата́ть, охвати́ть = д. **Обхва́тывать.**

Охла́да = д. **Охлажде́ніе.**

Охлади́ть = д. **Охлажда́ть.**

Охладѣва́ть, охладѣ́ть = холо́нути (С. Л.), простига́ти (С. З.), холо́нути (С. З.), прохолонути, остигнути, простигнути. — Холоне серце, як згадаю, що не в Украйні похова́ють. К. Ш. — Раз добром налите серце ввік не прохолоне. К. Ш. — Простиг поезиї весь жар. Кот.

Охладѣлый = остилий, простиглий. — Не має з ким остилого серденька погріти. К. Ш.

Охлажда́ть, охлади́ть, ся = охоло́жувати, прохоло́жувати, вихоло́жувати, вистужувати, ся, холону́ти, охолоди́ти, прохолоди́ти, ся, охоло́нути, прохоло́нути, простигнути. — Д-д охоложує мої радощі. Кн. — На свіжому повітрі треба трошки прохолодити ся.

Охлажде́ніе = охоло́да, прохоло́да, осту́да (С. Л.). — Бо ти багач, а я бідна, тай не зрівняєм ся, тільки серцю охолода, що женихаєм ся. п. п. — Не дам грошей — остуда на час, а позич — сварка на віки. п. пр.

Охлёстывать, охлестáть = схльóстати (напр. батіг), обтрíпати (одежу).

Охлóпокъ, охльóпье = клóччя. С. З. Л. — Як з клоччя батіг. н. пр. — Палили клоччя, ворожили. Кот.

Охлыстáть = д. **Охлестáть.**

Охмелéлый = підпи́лий. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш.

Охмелéть = охмелíти, опяні́ти.

Охмеля́ть, охмели́ть, ся = д. **Опохмели́ть, ся.**

Охоля́живать, охолоди́ть = д. **Охлажда́ть.**

Охоля́щивать, охолости́ть = 1. валашáти, ви́валашати, викладáти, ви́класти, ви́холостити і т. д. д. **Валóшить.**

2. обкрадáти, обікрáсти.

Охолощéніе = валашáння, викладáння, вихолóщування.

Охорáшивать, ся = чепури́ти, ся (С. Л.), убірáти, ся. — Наче дівчина так чепурилась, в дзеркало наче у воду дивилась. Пч. — Нї, старий мій чепурить ся, аж бридко дивить ся. К. Ш.

Охóта = 1. хіть, охóта С. Л. — Аби хіть була, а то вже як хітї нема — то погано. н. пр. — Нї до чого охоти не маю. — **Съ охóтой** = охóче, залюбки́ (С. З.). — Він усе охоче робить. — Чого потребує нужда те залюбки доставлю. Мет.

2. з рушницею — охóта (С. Л.), стрілéцство, з собаками — лóви, в лóви, ловéцтво (С. Жел.), полюва́ння (С. З. Л.), яко промисл — мисли́вство (С. З. Л.), мисли́вство (С. Жел.). — Він то був мисливець — знай було на охоту ходить. н. о. — Вже три днї цїлїсеньких минуло, як побравсь у гори він на влови. Ст. С — Раз у осени пан їхав на лови. н. к. — Не тодї хортів годувати, як на влови їхать. н. пр. Ой поїхав козаченько на полювання, а покинув Марусеньку на хорування. н. п. — Було собі три брати і жили вони полюванням. н. к. — Мій брат кохав ся у стрілецтві. Полює мій братчик, але від якого часу став барити ся по лїсах. Федь. — А що вже до стрілецтва вдав ся, то й не сказати. Бувало не мине лїта, щоб він два або й три ведмедї не вбив. Федь.

Охóтиться = 1. охóтитись, мáти охóту до чóго.

2. охóтничати, полюва́ти, (скінчити) — відполюва́ти. — Полювали цїлих три днї білих і нїчого не могли зловити. Ст. С. — Полюючий в чуждім лїсї, ловячий рибу на чужих ставах. Б. Н.

Охóтливый = д. **Охóтный.**

Охóтникъ = 1. охóчий, ласи́й (до чого). — Рiн дуже до сього охочий. — Ласий до мняса. н. пр.

2. охóтник, доброво́лець. — Нехай кожний іде по сусїднїм оселям, хуторам збірать охотників і як зберем ватагу, то й пошлем на поміч запорожцям. О. Ст.

3. охóтник, стрілéць, лóвчий, ловéць (С. Жел.), мисли́вець (С. З.), мисли́вий (С. Жел. Л.), мисли́вець (С. Жел.). — От біжить він, а стрілець на качку націляєть ся. н. к. — У стрільця дим густий та гаша рідка, а у рибалки свита латана, та кишка смашна. н. пр. — Мисливцї звикли людям шкоди чинити, топчучи збожжя. Ст. Л.

Охóтничій, охóтническій = охóтницький, ловéцький, лóвчий (С. Жел.), мисли́вський (С. Жел.). — Охотницька собака. Кр.

Охóтно = охóче, залюбки́. — **Охóтнѣе** = охітні́ше, охвітні́ше (Ос.). — А за тим настигли сестри, куми та зовиці, залюбки кишї побгали, стульнї й поляниці. Макар. (Д. ще під сл. **Охóта: съ охóтой** і під сл. **Любóвь: съ любóвью**).

Охóтный = охóчий, охітни́й, радні́шний. Вона не охоча до роботи. С. З. — **Охóтный рядъ** = та части́на тóргу, де продаю́ть різну дробину́.

Óхра, Ochra = вóхра.

Охрáна = охорóна (С. Жел.), оборóна. — Для охорони православної віри і для догляду над життям повстають церковні братства. Бар. О.

Охранéніе = охорóна (С. Жел.), охорóнення (С. Жел.), оборóна, вартува́ння.

Охрани́тель, ница = охорóнець, охорони́тель, ка (С. Жел.), оберега́льщик, убереráльщик, ця (С. Ш.).

Охрани́тельный = охорóнний (С. Жел.).

Охраня́ть, охрани́ть, ся = охороня́ти, оберегáти, убереráти (С. Ш.), боронúти, ся, берегти́ ся, охорони́ти (С. Жел.), оберегти́, убережти, ся.

Охрипáть, охри́пнуть = хри́пнути охри́пнути, охри́пти, (про кількох) — перехри́пнути.

Охрить = вóхрити, натирáти вóхрою.

Охромéть = окривíти, зашкандибáти.

Охромéлый = кривий, ку́лявий, шкандибáл (С. З.).

Охуждáть, охудúть = гу́дити (С. Аф. З. Л.), ганúти (С. Аф. З., ганьбúти, хáяти (С. Ш.), хáїти (С. Ш.), паску́дити, погáнити, огу́дити (С. З.), згáнити (С. З.), поганьбúти, зганьбúти (С. З.), обхáяти, опаску́дити, опогáнити, всїх — перегу́ди-

ти, перега́нити, переганьби́ти. — Чужого доброго не гудь, свого ледачого не хвали. н. пр. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Служив Москві Іване, а вона-ж його гане. н. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. н. пр.

Охужде́ніе = ганьба́ (С. Аф. З.), гу́діння, дога́на (С. З.). — На мою роботу я зроду не чув гудіння. Кн. — Догана мудрого більше стоїть, як хвала дурного. н. пр.

Охýливать, охули́ть = гу́дити, ха́яти, огу́дити, обха́яти. — Пр. д. під сл. **Охуждáть.**

Охýлка = д. **Охужде́ніе.** — **Онъ на свою́ ру́ку охýлки не поло́житъ** = він не впу́стить ра́ка з ро́та; не дасть собі на хвіст наступи́ти, не дасть собі в ка́шу наплюва́ти, вся́кому утре но́са. н. пр.

Охъ = ох! ой! — Ох! як би в двох! н. пр. Ой лишенько!

Оцара́пливать, оцара́пывать, оцара́пать, оцара́пнить, оцарапну́ть, ся = дря́пати, (С. З.), подря́пати (С. З.), удра́(я)пати (С. Ш.), удряпну́ти, ся (С. Ш.), удра́(я)пнути (С. Ш.). — Подряпала кицька. — Чи чорт за душу удряпнув? Кот — Вдряпнула кішка.

Оцвѣтать, оцвѣсти́ = д. **Отцвѣта́ть.**

Оцѣжда́ть, оцѣ́живать, оцѣди́ть, ся = од(від)ці́жувати, проці́жувати, одці́дити, проці́дити, ся.

Оцѣ́нивать, оцѣни́ть, ся = ці́нувáти (С. З. Л.), ці́нити (С. Л.) оці́нювати, оці́нити, поці́нити, поці́нувáти, ся, знову — переоці́нювати, переці́нити, переці́нувáти.

Оцѣнённый = ці́нóваний, оці́нóваний, поці́нóваний. С. Л.

Оцѣ́нка = ці́нувáння. — Можна пристати на таке оці́нування фактів. Пр.

Оцѣнщикъ = ці́новщи́к (С. З.), ці́нитель.

Оцѣпенѣвáть, оцѣпенѣ́ть = деревені́ти, кля́кнути, дубі́ти, одеревені́ти (С. Л.), закля́кнути, одубі́ти (С. З. Л.), ду́бом ста́ти.

Оцѣпенѣ́лый = одеревені́лий, закля́клий, задубі́лий.

Оцѣпля́ть, оцѣпи́ть, ся = че(і)пля́ти, обче(і)пля́ти, поче(і)пля́ти (С. З.), наче(і)пля́ти (С. З.), обчепи́ти, почепи́ти, начепи́ти (С. З.), пообче́(і)плювати, поначе(і)пля́ти. — Обчепив вірьовкою тай волочить. — Поначепляв на себе, тай ходить.

Оцѣпъ = жураве́ль. С. Аф. — Колодязь з журавлем.

Оча́гъ = о́гнище (С. Жел.), при печі — при́пічок (С. З.). — в сінях або на дворі, замісць печі — каби́ця (С. З.). — Не топила, не варила, на припічку димно, як поїду з сього села, комусь буде дивно н. п. — Горить огонь тихенько на кабиці. К. Ш. — Київо-могилянська школа стала огнищем, з котрого розійшло ся сьвітло науки на цілу Русь. Бар. О.

Оча́нка, рос. Teverium Chamaedryx L. = самоси́л, чебре́ць лісови́й, братки́ польові, васи́льки польові, польови́й ма́тошник. С. Ан.

Очарова́ніе = чарува́ння, ча́ри (С. З.), мана (С. Л.), ома́на (С. З.). — На тебе десь ману у Литві навели. Гр. — Весело здавалось од чарівничої омани поета. К. Х.

Очарова́тельный = чарі́вни́й, чарівни́чий (К. Х.).

Очаро́вывать, очарова́ть, ся = чарува́ти, очарува́ти, вчарува́ти, учарува́ти (С. Ш.), причарува́ти, почарува́ти. — А я жито не сіяла, само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. н. п. — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе плакати мушу. н. п

Очарова́тель, ница = чарівник, ця, здр. — чарівниче́нька. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала моє серденько. н. п.

Очеви́децъ = самови́дець. С. Жел. — Літопись Самовидця.

Очеви́дный, но = очеви́стий, то (С. З. Л.) очеви́сний, очеви́дячкий (Кв.), очеви́дьки (С. З. Л.), очеви́дячки (С. Л.), видо́мий, ме (С Л.), види́мий, мо. — З того очевисто всяк видіти можеть, з якою. Скороп. С. С. — Карпо утік у очевидьки на коні. К. Х. — Видиме діло. С. Л

Очёлокъ = че́люсти (у печі). — Під челюстями запіканку поставив. С. З.

О́чень = ду́же (С. Аф. З. Л.), ве́льми́ (С. Аф. З. Л.), си́льне (С. З.), ба́рзо С. З.). — Мене згадаєш, милий друже, і пожалкуєш дуже, дуже. Б. Г. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй жс. н. п. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. н. п. — Ой я маю вельми дорогий крам. н. д. — Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає Забіла. — Під ним кониченько, під ним вороненький сильне дужий. н. п.

О́чепъ = д. **Оцѣпъ.**

Очерви́вѣлый = черви́вий.

Очерви́вѣть = почерви́віти, очерви́віти.

Очередно́й = черговий (С. Л.), чередній (С. З.), ко́лїщик. — Як Марцела і Горація

стрінеш, що на сю ніч вартові чергові, то скажи, щоб не барились. Ст. Г.

Очередова́ться = чергува́ти ся. С. Л.

О́чередь = черга́ (С. З. Л.), че́ред (С. Л.), ряд, поря́док, ко́лія (С Ж.). — Усї товариші повмірали і за мною скоро черга буде. н. к. — У млинї так завізно, що трудно дотовпитись і мусїв застоювати черги до вечера. Лев. — Стаґай, куме, на чер у за мене. Кн. — Чекай ряду, достанеш коляду. н пр. — Треба, дядьку, ждать порядку. н пр. — Прийшла моя колія. н. н. —

Въ о́чередь, по́очереди = почерзї (С. Л.), під чергу́, черго́ю, почере́жно. — Ходїм, братцї, по черзї до коней ночувать. н. к. — Чарка знов пішла по черзї. н. о. — В свою Троянцї ті чергу в одбої порали ся зверху. Кот. — Під чергу прийшов ся. — І завжди чергою два або три возниї при судї громадським мешкати повинні. Ст. Л. —

На о́череди = на черзї. — **Не въ о́чередь** = безчере́жно, без черги.

Очерёть = д. **Камы́шъ.**

Очерети́нка, nm. Emberiza schoenictus = очере́тянка.

Очёркивать, очерти́ть, очеркну́ть = обчеркувати, обчеркну́ти, обрисува́ти, на вкруги — обцирклюва́ти, оцирклюва́ти.

О́черкъ = о́брис, на́рис, за́рис, на́черк (С. Пар.). — На темному небі чорним обрисом виявльв ся з боку Марків вид. О. Ст. Треба списати хоч нарис докладної життєписї Шевченка. Кн.

Очёрнивать, очерня́ть, очерни́ть = 1. чорнити, почорни́ти. — Почорнив сажою.

2. обмовля́ти, обрі́хувати, чорни́ти, обмо́вити, обреха́ти, обчорни́ти і д. **Охуждать.**

Очерствёть = зачёрствіти. — Хлїб зачерствів.

Очерта́ніе = д. **О́черкъ.**

Очёртывать, очёрчивать, очерта́ть, очертить = д. **Очёркивать.** — **Очертя́ го́лову** = о́слїп (С. З.), слїпма́. — Ослїп пішли на обоз. Л. В.

Очертёть = очортіти, обісїти, осточортіти, остобісїти. — Тай осточортїла мінї ця робота.

Очёски = па́чоси, пачіски, на гребнї — кло́ччя (С. З.).

Очёсывать, очеса́ть, ся = 1. обчісувати, обчеса́ти, ся.

2. чу́хати ся, чу́храти ся, чухма́рити ся, почу́хати ся, почу́храти ся.

Оче́чный = окуля́ровий.

Очи́нивать, очини́ть, ся = підчиня́ти, підчини́ти (С. Жел.), заправля́ти, запра́вити (С. Пар.), ст. — темперува́ти (С. З. Ш.), затемперува́ти, заго́стрювати, загостри́ти. — Підчини перо. — Загостри карандаш.

Очи́стить = д. **Очища́ть.**

Очи́стка = обчи́стка, очи́стка, става од мулу — шлями́вка, шлямува́ння, шкури од міздрі — пляшівка.

Очи́токъ, рос. Sempervivum tectorum L = до́ля, скочки́ (укр.), пупе́ць (Гал.) С. Ан.

Очища́ть, очи́стить = обчища́ти, очища́ти, вичища́ти, обчи́стити, очи́стити, ви́чистити, од сьміття — вигріба́ти, вимі́тати, ви́гребти, ви́мести, став од мулу — шлямува́ти, ви́шлямувати, перешлямува́ти, поле од кущів — тереби́ти (С. Ш.), ви́теребити, од буряну, сапкою — са́пати, пересапа́ти, руками — поло́ти, випо́лювати, ви́полоти, стежки в саду — дограсува́ти, кишки для ковбас — шлямува́ти, ви́шлямувати, зерно од луски = вилу́щувати, ви́лущити, облу́щити, зерно од луски, шеретівкою — шеретува́ти, ви́шеретувати, зерно од полови, віянням — віяти, провіяти, на млинку — млинкува́ти, решетом — решети́ти, решетува́ти, точи́ти, обто́чувати, обрешети́ти, обточи́ти, переточи́ти, перепусти́ти, дерево од гилок — чухра́ти, обчухра́ти, од молодих гилочок і листочків — пасинкува́ти, опасинкува́ти, овоч од шкурки — облу́плювати, обіра́ти, облупи́ти, обібра́ти (на що ви грушу обіраєте? — А картоплю обібрала? Кр.), шкуру від шерсти — ви́личкувати, од міздрі — пляшува́ти, од шерсти і пірря — скуби́ти, обску́бти, обскубти, патраючи — па́трати, обпа́трати.

2. випоро́жнювати (С. Аф.), опорожня́ти, випорожня́ти, опорожни́ти, ви́порожнити, ся.

3. оббіра́ти, обібра́ти, облупи́ти (Д. **Обира́ть 2.**) — **Очиститься отъ грѣхо́въ** = од(від)покутува́ти гріхи́.

Очище́ніе = д. **Очи́стка.** — **Мѣсячное очище́ніе** = д. **Менструа́ція.** — **Послѣродово́е о.** бруд.

Очки́ = о́чки, окуля́ри. — Не вміє ж наш старий дяк стрічки розібрати, окуляри як візьме, той піде читати. Руд. — На старість Малпочка не добачити стала, а у людей вона чувала, що то біда ще не яка, — аби дістати окуляри. Ст. Б. — Не люльку па-

лить, а сигари, напне на кирпу окуляри і через синє стекло прийде дивить ся на село. К. Ст.

Очко́ = (у рослин) — бру́нька, брості́к (С. Ш.), живець, (в картах) — о́чко, вічко. – Диво, що на березині брунькы. п. пр.

Очкова́ть = д. **Колирова́ть.**

О́чная трава́, рос. Euphrasia officinalis L = польови́й васи́лько, ве́рес луговий.

Очно́й = о́чний. — **Дава́ть о́чную ста́вку** = ста́вити на о́чі, на́віч, зво́дити (Мон.), зво́дити на о́чі, на ві́чі. — Тра їх на вічі звести. Кр

Очну́ться = д. **Очну́ться.**

Очу́вствываться, очу́вствоваться = 1. очува́ти ся, очути́ти ся (С. З.), очу́ти ся (С. Л.), очу́няти, ся (С. Л.), проту́няти (С. Л.), прочу́мати ся (С. З. Л.), очу́мати ся (С. З.), охану́ти ся (С. З.), опамята́ти ся. — Сьогодня тільки я очутився од давнього забуття. Пісоч. — Попадали трохи не живі, то він зразу очуняв, а вона пропала. п. к. А як девятий день минув, то оханув ся, підвів ся, попоїв. Мет.

2. д. **Опо́мниться** і **Опа́мятываться.**

Очуме́ть = очуми́ти, очмани́ти, очамрі́ти. Побрів народ як очманілий, побрів од шинку до шинка. В. Щ. — Очамрів трохи — багато дечого не згадаю. К. Ст.

Очуна́ться, очну́ться, очну́ться = 1. д. **Очу́вствываться.**

2. прокида́ти ся, прокинути ся, пробу́ркати ся (С. З. Л.), продру́хати ся, прочу́мати ся, прочну́ти ся (С. З.). – Прокинув ся чумак вранці, тай полапав у таманці. п. п. — Прокинь ся, милеє дитятко, пробуркай ся і проходись. Кот.

Очути́ться = опини́ти ся. С. З. Л — Лучче б було удавить ся, ніж в некрутстві опинить ся. п. п. — Щоб помилив ся, та не в своїй я хаті опинив ся. Гул. Ар. — Шпурнув камінь, він так і опинив ся на тім боці. п. о. — Ой уже ж Семен Палій аж у Сібіру опинив ся. п. п. — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинили ся в нашому селі? Кот. — Ми опинившись між панами, були собі ні сих, ні в тих. Київ. Ст. — Товариство, серед котрого він опинив ся. Фр. — Поїхала у Рим, кажуть, та десь опинилась, та з маркизом якимсь голим, кажуть, одружилась. К Ш. — **Очути́ться въ безвыходномъ положе́ніи** = в матню попасти.

Ошале́лый = одурі́лий, шале́ний, очманілий. Пр. д. під сл. **Очуме́ть.**

Ошале́ть = дурі́ти (С. З.), злурі́ти, ошалі́ти (С. З.), очмані́ти, здурма́нитись, обезглу́здіти.

Оша́ривать, оша́рить = д. **Обы́скивать.**

Обшаршáвѣть = зашаршáвіти, пошаршáвіти.

Ошéекъ = оши́йок.

Ошéйникъ = оши́йник, наши́йник, обручка. — Без обручки собаку вбють. Кр.

Ошеломля́ть, ошелому́ть, ся = отума́нювати, приголо́мшувати, отума́нити, приголо́мшити, забити ба́ки, на́мороки, ошара́шити, причмели́ти, отума́нити ся, отуманíти (С. З.), отетеріти (С. З.), обаранíти, чмелів слу́хати (С. З.). — Мов пяний або приголомшений. Фр. — Вона мінї так намороки забила, що я і о сьвітї забув. С. З. — Я так і отетеріла: ходю по хатї, нїчого перед собою й не бачу. К. Х.

Ошелуди́вѣть = ошолуди́віти.

Ошелушáть, ошелуши́ть, ся = облу́скувати, вилу́скувати, вилу́щувати, облу́скати, облу́зати, ви́лущити, ви́лускати, облу́щити, ся.

Ошиба́ть, ошиби́ть = оббива́ти, обби́ти. **Ошиби́ть кому́ кры́лья, пе́рья** = прибо́ркати. — **Его́ ошиба́етъ о́боротомъ** = на йо́го мло́сть нахо́дить, він замлі́ває.

Ошиба́ться, ошиби́ться = помиля́ти ся (С. З.), омиля́ти ся, огріша́ти, хи́бити, хи́бчити, блуди́ти слова́ми, помили́ти ся, омили́ти ся (С. Л.), огу́лити ся, змили́ти, схи́бити. — Що ступить — не похилить ся, що скаже — не помилить ся. п. п. — Дивись, щоб не помилились, а опісля не журились, п. пр. — Хто не схоче помилитись, тому треба рік дивитись. Ряб. Нехай і помилив ся, так хіба що? Кн. — Не довго на другій женивсь, та бач в рахунку помилився. Кот. — Він, що йому треба, гаразд знає і не змилить. Лев. В. — Огрішив — так і полагожу свій огріх. Кн. — Схибив — взяв дійницю замісць мазниці. Кн. — Ой ти, дівчино, словами блудиш — сама не знаєш, кого ти любиш. п. п. — **Оши́биться въ лицѣ́** = опізна́ти ся, вклепа́ти ся. — **О. въ разсче́тъ** = прогада́ти, обмахну́ти ся, поспішаючи — прохопи́ти ся. — **О. въ цѣнѣ́** = проціну́вати.

Оши́бка = по́ми́лка (С. Л.), обми́лка (С. З. Л.), оми́лка (С. Л.), о́гріх, хи́ба, охи́ба (С. З.). — Хто робить-працює, той не може не зазнати і помилок. Кн. — Помилка за хвальш не йде. п. пр. — Поправляючи її помилки. Фр. — І великі люди не звікували віку без огріхів Кн. — Не така вже велика хиба, щоб за неї таврувати людину. Кн. Кожний сам свої охиби визначає. п. пр.

Ошúбочный, но = омúльний (С. Л.), хúбний, помúлешний, похúбний, но.

Ошпáривать, ошпáрить = ошпáрювати, опáрювати, ошпáрити, опáрити, опектú (окропом).

Оштрафóвывать, оштрафовáть = штрахувáти, оштрахувáти, поштрапувáти.

Ошýрки = д. **Остáтки.**

Оштукатýрить = д. **Отштукатýрить.**

Ощелáчиваться, ощелочúться = визóлювати ся, визолúти ся.

Ощéпокъ = д. **Оскóлокъ.**

Ощетúниваться, ощетúниться = настовбýрчувати ся, настовбýрчити ся, настовпýжити ся, наїжити ся, наїжáчити ся, вúзьвірити ся, насьвірíпити ся, витріщити ся (Д. **Наёжиться** і **Насрóшиться**).

Ощúпывать, ощипáть = общúпувати, общипáти, (пірря, шерсть, волосся) - оскубáти, оскýбти, обскубтú, ошпаривши — пáтрати, опáтрати, обпáтрати. — Помияв його (горобчика), повïвечив як хотïв. оскуб його молодчика тай пустив. Б. Г.

Ощýпывать, ощýпать, ся = мáцати, лáпати, облáпувати, облáпати (С. Л.), обмáцати, ся (С. Л.).

Ощýпываніе, óщупь = лáпання, мáцання. (С. Л.).

Ощупью = пóмацки (С. З. Л.), пóлапки (С. Л.), óбмацки (С. Л.), пóлапцем (С. З. Л.), навпóмацки (Руд.), напóмацки, óблапки (С. Л.). — Виліз та помацки найшов. н. к. — Сам не сьвітить, бісів син, а той не говорить, навпомацки і бредуть з мішком до комори. Руд. — Чого треба, то й полапцем намацаєш. С. Л.

Ощутúтельность = чутлúвість. С. Жел.

Ощутúтельный = чутнúй, чутлúвий (С. Жел. Пар.).

Ощущáть, ощутúть, ся = чýти (С. З.), чувáти (С З.), учувáти, учýти, ся.

Ощущéніе = чуття (С. Жел.), вчуттє (Кн.) чýтність (С. Жел.), чувáння. — Таке бридке вчуттє, коли зо.їзе під сорочку комашина (Кп. Записав в селї Дахнівцї Черкаського пов.).

Оюнѣть = помóлодíти.

Оягнúться = окотúтися. С. З. Л.

Кінець II-го тому.

Другий добавочний список джерел, на які здаємо ся в сій праці.

А. л. — Александров В. Пісня про гарбуза. Х. 1889 р. — Чижикове весілля. Х. 1890 р. — Складка, альманах. Х. ч. I — 1887 р. і ч. II 1890 р.

Баз. — Терновая дорога до кращої долї. Повість І. Базилевського. — Вятка. 1889.

Бар. О. — Барвінський О. — Окрім згаданої в 1 доб. спискові „Історичної бібліотеки", його-ж: Ілюстрована Історія Руси від найдавнїйших до нинїшнїх часів. Л. 1890.

Вас. — Василенко В. — Мѣстечко Опошня. – Этнографическое описаніе. Полтава. 1893.

Галуз. — Ф. Галузе́нко. — Чумаки або смутні часи Украіни. Поема. Ч. 1864.

Г. Ст. — Руска граматика. Уложили профес. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер. Л. 1893.

Граб. — Павло Граб. — Слова і вирази, що шановний Добродїй вибрав і записав з книжок і з уст народа і прислав нам через редакцию Зорі. На превеликий жаль, не визначено місцьовости, де саме записані слова від народа.

Дум. — Думитрашко К. — Жабомишодраківка. На нашу руську мову перештопав К. Д. СПБ. 1859.

К. К. — Бондарівна. Драма Карпенка-Карого. Степ. СПБ. 1886.

Кн. — Дїд Євмен. Записав О. Кониський. Ч. 1894. Також збірка слів і виразів, що шановний Добродїй, вибравши з новійших своїх писанїй і записів від народа в Київщинї, прислав нам.

Лев. — Кайдашева сїмя. Пов. Івана Левицького. Х. 1894. Також збірка слів і виразів, записаних ним в Київщинї.

Лев. В. Per pedes apostolorum. Повість В. Левенка (в рукопису).

Мет. — Южный рускій зборникъ. — Издалъ А. Метлинскій. Х. 1848.

н. п. Под. — Народні пісні, записані на Подолї (в рукопису).

н. о. Яст. — Матеріалы по этнографіи Новороссійскаго края, собранные въ Елисаветградскомъ и Александрійскомъ уѣздахъ Херсонской губ. В. Ястребовымъ. Од. 1894.

О. Ст. — Марко проклятий. Поема О. Стороженка. Изданіе А. Суворина, СПБ. 1894.

П. Пр. — Козакъ и Гануся. Украинскіе очерки Петра Правды К. 1869 г.

Пісоч. — Малярі. Оповідання В. Гаршина. Пер. Д. Пісочинець. Л. 1894.

Ст. Б. — *Ст. Г.* — *Ст. С.* — Старицький М. — Байки по Крилову. К. 1875. — Гамлет принць Даньський. К. 1883. — Сербські народні пісні. К. 1876.

Федьк. — Повісті Осипа Федьковича. К. 1876.

Про иньші джерела дивись список після передмови спочатку 1-го тому і перший добавочний список в кінцї 1-го тому.

Найважнїйші помічені в другому томі друкарські помилки, котрі треба наперед виправити.

На якій сторонї	під яким словом	надруковано	треба читати
5	**Ка́менный**	камя́ни́й	ка́мяни́й
6	**Ка́мень**	наріжний, ка́мінь	наріжний ка́мінь
8	після: **Капли́шка**	**Капль**	**Ка́пля**
—	**Капри́зничать**	солопію	Солопію
10	**Картёжникъ**	карткники	картники
14	після: **Ки́нуть**	**Ки́на**	**Ки́па**
15	**Кисть**	**Грозъ**	**Гроздъ**
20	**Клинъ 3**	ра́тиці	ра́тищі
24	**Ко́жа 2**	лушпи́ня	лушпи́ння
25	**Козыря́ть 2**	ка́яти	ха́яти
27	**Коловоротъ 2**	**Вововоро́тъ**	**Водоворо́тъ**
28	**Колоси́ться**	колоси́ти	колоси́ти ся
33	**Конту́зить**	вда́рити, імпетом	вда́рити імпетом
36	**Корми́ло**	чорне	Чорне
38	**Коря́га**	що до году	що году
39	після: **Коса́тка**	**Каса́тникъ**	**Коса́тникъ**
—	**Косма́тый 2**	добро	добре
41	**Костёръ 1**	кому	кашу
41	**Ко́сы 2**	па кінці	на кінці
42	**Кошелёкъ 1**	кам'і́тка	кали́тка
46	**Кре́стикъ**	кре́щик	хре́щик
48	**Крикъ**	кошечий	Кошачий
51	**Кро́мка 3**	окря́йок	окра́йок
52	**Кругови́дный**	кригови́дий	кругови́дий
62	**Кучеля́ба**	цимбу́ха	цилибу́ха
66	**Лампа́съ**	випасками	випусками
77	**Ломоно́съ**	кру́га	кру́ча
80	**Лучеобра́зный**	проме(іпя́стий	проме(і)ня́стий
86	після: **Любостра́стіе**	**Любостра́стіе**	**Любостра́стный**
88	після: **Майни́къ**	**Майоне́цъ**	**Майоне́зъ**
90	**Малѣть**	зме́ншувати	зме́ншувати ся
93	**Ма́стеръ**	**Сѣда́льный**	**Сѣде́льный**

На якій сторонї	під яким словом	надруковано	треба читати
97	**Межева́ть**	помежи	по межі
100	**Мета́ть 1**	овки́дати	обки́дати
101	**Мечта́ 2**	раєм	роєм
103	**Мимохо́домъ**	мимохід	мимохідь
—	після: **Мири́ться**	**Миріа́до**	**Миріа́да**
—	**Мирово́й**	мирово́й	мирови́й
104	**Мірско́й**	сьві́товий	сьвітови́й
—	**Мле́чный путь**	широва	широка
106	**Могу́чій**	промо́жний	премо́жний
—	**Мо́зглый**	**Мозгла́вый**	**Мозгля́вый**
108	**Молоко́**	сирова́ть	сирова́тка
109	**Моло́чный**	**Лихора́рда**	**лихора́дка**
120	**Мѣра**	5000	500
—	**Мѣрный**	вимі́ряний	ви́мі́ряний
—	**Мѣсѝльщикъ**	мі́сїльник	мі́сїльник
—	**Мѣстничество**	займи́ти	займа́ти
—	**Мѣсто 1**	**приступле́нія**	**преступле́нія**
—	——	паску́днук	паскудник
—	**Мясоѣдъ**	масни́цї	мясни́цї
—	**Мятѐжъ**	повстя́ння	повста́ння
125	**Набалова́ться**	пожартував ся	нажартував ся
126	**Наба́тъ**	дзвони́ти	дзвони́ти
—	**Набива́ться 2**	назбірало са	назбірало ся
—	**Набира́ть**	надбірає	підбірає
132	після: **Навыка́ть**	**На́викъ**	**На́выкъ**
133	**Навяза́ться**	она	вона
—	**Нага́йка**	вдовам	вдовш
133	**Нагота́вливать**	наспровляв	насправляв
—	після: **Нагота́вливать**	**Нагото́въ**	**Нагото́вѣ**
		наготові	напоготові
137	**Надкры́ліе**	Спідними они	Спідніми вони
140	**Надстра́ивать**	набудува́ти	надбудува́ти
141	**Надѣлъ**	Подїлку	Надїлку
—	**Надѣяться**	накладáти надію	покладáти надію
143	після: **На́званный**	**Назва́ньще**	**Назва́ньице**
149	**Наконе́чникъ**	Моди	Люди
153	**Нама́нивать**	прина́дити	прина́дити
155	**Намѣ́ривать 3**	**Намѣ́риваться**	**Намѣрева́ться**
159	**Напослѣ́дяхъ**	наприкі́нцї	наприкінцї
160	**Напре́дь**	нїкого	нїчого
162	**Нарва́ть**	надра́ти	набра́ти
163	**Наро́чный**	в нарошним	з нарошним
175	**Нача́вкать**	почма́(цья)кати	почма́(цьмя)кати
177	**Наѣздникъ 2**	гарцьовни́к	герцьовни́к
—	**Наѣздничать**	гарцюва́ти	герцюва́ти
181	**Недопёка**	глевки́й, хлїб	глевки́й хлїб
194	**Неспѣша́**	старенку	стареньку
197	**Ни**	**Ни зъ мѣста!**	**Ни съ мѣста!**
—	**Ни́жній**	**Ни́жное**	**Ни́жнее**

На якій сторонї	під яким словом	надруковано	треба читати
198	**Низъ**	намисто	намиста
—	**Ни́кнуть**	Ни́кнуть	Ни́кнути
200	після: **Новикъ**	**Новина́**	**Новина́**
—	**Новобра́чный**	моложо́ни	молодожо́ни
201	**Нора́**	збирають	збірають ся
203	**Не́мецъ**	а то того	а до того
211	після: **О́блачный**	**Облега́ть**	**Облега́ть**
—	**О́блукъ**	на ї	на неї
214	**Обнажа́ть**	по штанах	по штанях
216	**Оборо́тъ**	доло	дало
220	**Обры́выстый**	крутобе́регий	крутобере́гий
222	**О́бувь**	у санъянцях	у сапъяннях
224	**Обыкновéніе**	над звичай працю	над звичай за працю
225	**Обѣдне́ть**	обі́днїти	обідні́ти
—	**Обѣтъ (Давать)**	обітни́ця	обітни́цю
226	**Овра́жистый**	завалом	за валом
234	**Оклевета́ть**	одмовив	обмовив
235	**Околеси́ть**	объїгати	объїхати
247	**О́сень**	**Начинается**	**Начинается**
249	після: **Оснáстщикъ**	**Основáніе**	**Основáніе**
252	**Остёгивать 2**	**Обмежать**	**Обмета́ть**
254	**Ось**	колеса	колесо
256	**Отвора́чивать**	ще пїл	ще під
262	**Отжима́ть**	одцїди́ти	одцїдити
267	**Отнима́ть**	зани́тькати	заци́тькати
268	**Отощева́ть**	охлява́ти	охлява́ти
269	**Отпáхивать**	одо́рювати	од'орювати
—	„	обора́ти	об'ора́ти
270	**Отправля́ть 2**	нравити	пра́вити
271	**Отраже́ніе**	Д. нід	Д. під
272	**Отроста́ть**	виростя́ти	виросто́ти
276	**О́ттепель**	зімою	зїмою
276	**Оттепéливать**	одїдрав	одідрав
277	**Отуча́ть 2**	одва́дити	одво́дити

Закінчивши другий том нашої праці, мусимо перепросити наших шановних Передплатників, що так спізнили ся, а стало ся се з різних непогодних причин, що дуже спиняли нашу роботу і врешті довели до того, що другу половину сього тому нижче підписаний мусїв дороблятн вже сам. Про все те, не вважаючи нї на які перешкоди, убезпечаємо докінченє словаря; материял до самого кінця вже зібраний, де-яка частина його вже улаштована і робота хоч і помалу, а все таки посуваєть ся наперед. Третїй том словаря тепер саме готуєть ся і незабаром почне друкувати ся, про що у свій час буде

оповіщено. При сім вважаємо за обовязок згадати з великою шанобою і подякою нашого сотрудника Д-ра В. Галенка, що торік упокоїв ся. Вельми шановний небіжчик своєю щирою прихильностю до нашої роботи і знаттям народної української мови чимало у свій час допомагав нам. Пером земля йому і вічна память! Просимо наших Вельми Шановних дописувачів: І. Левицького, О. Конїського, Х. Кримського, І. Спілку і П. Граба, що торік чимало присилали нам слів і приміріъ з своєї збірки, і на дальше не забувати нас і присилати знадібки до словаря, а всім иньшим, кому любе наше рідне слово, пригадуємо нашу замітку, надруковану в Зорі за 1893 рік в 12 числї, наперед дякуючи за всяку запомогу в сьому дїлї.

Львів 1895 року.

М. Уманець.